

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DEVLET SÂLNÂMELERİNE GÖRE
OSMANLI HARİCİYE TEŞKİLATI
(1847-1877)**

Hazırlayan
Kübra MAMAK

Tarih Anabilim Dalı
Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Necati ÇAVDAR

TOKAT-2017

DEVLET SÂLNÂMELERİNE GÖRE
OSMANLI HARİCİYE TEŞKİLATI (1847-1877)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 26. / 05. / 2017

Juri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan: Doç. Dr. Sezai BALCI

Danışman Üye: Yrd. Doç. Dr. Necati ÇAVDAR

Üye: Yrd. Doç. Dr. Murat HANILÇE

.....
.....
.....

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 23. / 05. / 2017 tarih ve 20-02 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Yrd. Doç. Dr. Necati Çavdar danışmanlığında hazırlamış olduğum “Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Hariciye Teşkilatı (1847-1877)” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

26/05/2017

KÜBRA MAMAK

İmza

ÖNSÖZ

XIX. asrın başlarından XX. asrın ilk dönemlerine kadar geçen tarihi serüven yalnızca dünya tarihinin değil Türk tarihinin de dönüşüm sancılarının yaşandığı bir evre olmuştur. Bu süreç Osmanlı Devleti'nin siyasal ve iktisadi çöküşünü hızlandıran olayları da içinde barındırmıştır. Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti diplomatik anlamda yoğun bir dönem yaşamıştır. Osmanlı Devleti geç girdiği bu sisteme adapte olmak ve eksikliklerini gidermek için hariciye teşkilatlanmasına dair çeşitli kurumlar tesis etmiştir. Bu kurumlardan birisi olan Babıâli Tercüme Odası, Osmanlı Devletine büyük devlet adamları kazandırmış bir kurumdur. Bu süreçte artan diplomatik ilişkilerin yanı sıra iktisadi açıdan ayakta kalma çabası ticari ilişkileri de bir hayli önemli kılmıştır. Doğal olarak Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin 21 devletle yürütmüş olduğu bu diplomatik ve ticari ilişkiler Osmanlı Devlet Sâlnâmelerine yansımıştır.

Bu çalışmanın hedefi, Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin diplomatik münasebetlerine şahitlik etmiş olan kadroları tespit etmenin yanı sıra “Düvel-i Ecnebiye”nin Osmanlı Devleti'ndeki diplomatik yapılanmasını Devlet Sâlnâmeleri ve arşiv belgeleri vasıtasıyla ortaya koymaktır. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin Tanzimat döneminde diplomatik münasebet içerisinde bulunduğu 21 devlet nezdindeki harici yapılanmasına ışık tutulmuş olunacaktır.

Üç bölümden oluşan tezin birinci bölümünde Osmanlı Devleti Hâriciye teşkilâtında görev alan memurların rütbeleri ve isimleriyle birlikte aldıkları görevler yıl yıl ifade edilmiştir. İkinci bölümde, Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri ile olan diplomatik münasebetleri mütekabiliyet esası çerçevesinde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Osmanlı Devleti'nin Tanzimat döneminde Asya ve Amerika devletleri ile olan diplomatik ilişkileri karşılıklı olarak ele alınmıştır.

Çalışmamızın temel kaynağı, Osmanlı Devlet Sâlnâmeleri'nin 1847-1877 yılları arasındaki ciltleri olmuştur. Sâlnâmelere dayalı bir çalışma yapma gayretiyle yola çıkmış olmamıza rağmen, konunun bu şekliyle sadece bir envanter görüntüsü oluşturması endişesi ve çalışmayı tek boyutluluktan kurtarıp zenginleştirme azmi ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan konumuzla ilgili çok sayıda belgeden de

faydalandık. Bununla yetinmeyerek dönemin bazı Osmanlı gazetelerine yansımış olan hariciye yapılanması ile ilgili haberlere de yer verdik. Tanzimat dönemi ile ilgili kitap, makale ve seyahatnameler de konumuzu zenginleştiren diğer bilgi kaynakları olmuştur.

Yararlandığımız Sâlnâmelerin iki cildi hariç diğerlerinin fihristinin olmaması ve bu ciltlerin ebatlarının 100 ile 500 sayfa arasında olması bu kaynakta yer alan konumuzla ilgili kısımların ayrıştırılması noktasında temel zorluğumuz olmuştur. Çalışmamızın diğer zorluğu ise Şehbenderlik teşkilâtlarının sâlnâmelerde karışık nizamda verilmesidir. Her bir Şehbenderliğin hangi ülke sınırları içinde olduğunu tespit etmek ve o şekilde düzenlemek gerekmiştir. Tezimizin Hâriciye teşkilâtına dair olması, Osmanlı Devleti'nin münasebet içerisinde bulunduğu 21 devlete ait yüzlerce şehir, liman, ada, iskele, mevki ve şahıs adlarının okunması noktası da karşımızda duran bir diğer temel zorluk olmuştur. Bu konuda takip ettiğimiz usul, bu isimleri Osmanlı kâtiplerinin Sâlnâmelere kaydettikleri şekilde okumak olmuştur. Fakat isimlerin Sâlnâmelerde yazıldıkları şekilleriyle okunması ile yetinmeyerek bu isimleri çeşitli kaynaklardan teyit etme yoluna gittik. Bu isimlerin okunuşu ve yazılışı arasında bağlantı kurma tezimizin en çok vakit alan kısmı olmuştur. Çalışmamızın şahıs ve yer adları ağırlıklı olmasından ötürü isimleri teyit etmek konusunda ciddi emek harcanmıştır. Sâlnâmelerde yazılan şeklinin yanı sıra ait oldukları devletin dilindeki kullanımlarının tespiti büyük oranda sağlanmıştır. İlgili devletlerin günümüzdeki elçilik internet siteleri, harita incelemeleri, sözlükler, ilgili devletin diline hâkim olan uzman kişilerle yaptığımız görüşmeler bu isimlerin doğru okunmasında başvurduğumuz yollar olmuştur. Bu sayede doğruluğunu teyit ettiğimiz isimleri o ülkenin dilinde kullanıldığı şekliyle verirken teyit edemediklerimizi ise Sâlnâmelerde okuduğumuz şekli ile kullanmayı tercih ettik. Devlet Sâlnâmelerinin 1847-1877 yılları arasına ait 32 cildi taranarak Hâriciye teşkilâtı'na dair bilgiler tespit edilmiştir. 1861 yılına ait istisnai bir durum söz konusu olup her yıl bir cilt çıkartılan Sâlnâme bu yıl iki cilt çıkartılmıştır. Sâlnâmelerin bir yıl süre boyunca yazıldığını ve diğer yılın ilk günü yayınladığını düşünürsek o yılki verilerin bir sonraki yıla yansımalarını söylemek mümkündür.

Çalışmamızda emeği geçenler konusuna gelince; öncelikle gerek konunun tespiti noktasında yol gösteren gerekse tezin her safhasında benimle birlikte çalışan değerli danışman hocam Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Necati Çavdar'a müteşekkirim. Bazı yabancı isimlerin okunması konusunda destek sağlayan Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Songül Çolak'a teşekkür ediyorum. Ders döneminde bana katkı sağlayan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. İbrahim Aykun ve Yrd. Doç. Dr. Murat Hanilçe'ye, tezimi okuyup savunma jürime iştirak eden kıymetli hocam Doç. Dr. Sezai Balcı'ya teşekkür ediyorum. Son olarak, her türlü maddi ve manevi fedakârlığı göstererek bu günlere gelmeme vesile olan Babam ve Anneme, çalışma sürecindeki sabır ve desteklerinden dolayı da Ablam ve kardeşlerime şükranlarımı sunuyorum.

26 Mayıs 2017

Kübra MAMAK

ÖZET

Tanzimat Dönemi Osmanlı kurumlarının en ehemmiyetli ve en etkinlerinden olan Hâriciye Nezareti'nin kurumsallaşması uzun bir süreç almıştır. Bu serüven *Ad hoc* (tek yanlı) diplomasi ile başlamıştır. III. Selim Dönemi'nde, 1793'te İkamet Elçiliklerinin kurulması ile modern diplomasi ile tanışma gerçekleşmiştir. 1821 yılında Rum İsyanıyla diplomasiyi elinde tutan Rumlara olan güvensizlik ve buna bir çözüm bulma gerekliliği iki farklı sonuç doğurmuştur. Biri Babîâli Tercüme Odası'nın kurulması ve dil bilen Müslüman personelin yetiştirilmesi diğeri ise İkamet Elçiliklerinin kaldırılması ve onların yerlerine Maslahatgüzarların tayin edilmiş olmasıydı. 1836 yılında II. Mahmud'un yaptığı reformlar çerçevesinde son Reîsülküttâb Mehmed Akif Paşa'nın Hâriciye Nazırlığına atanması ile yeni bir adım atılmış ve bundan sonra Tercüme Odasından yetişen Âli, Fuad, Vefik Efendiler, Tanzimat Döneminin Hâriciye Nazırları ve Sadrazamları, aynı zamanda da yenileşme sürecinin reformcu elit grubunun önde gelen temsilcileri olmuşlardır. Bununla birlikte modernleşmeye giden bir süreç izlenmiştir. Hâriciye Nazırlığı, II. Abdülhamid döneminde ününü muhafaza etse de eski gücünü koruyamamış ve ciddi bir durgunluğa girmiştir. II. Meşrutiyet'ten sonra yapılan çalışmalarla birlikte 1914'te ilk genel Hâriciye nizamnamesi neşredilmiştir. Yapılan düzenlemelerle birlikte İmparatorluktan Cumhuriyete geçişte Hâriciye Nezareti'nin değişim ve gelişim odaklı bir süreçten geçtiği söylenebilir.

Osmanlı Devlet Sâlnâmeleri, Tanzimat sonrası Osmanlı Devleti'nin idari kurumları ve bu kurumlarda görev yapan memurların toplu bir yerde bulunduğu zengin kaynaklardır. Diğer arşiv kaynaklarından farkı teşkilât içinde meydana gelen değişiklikleri yıl yıl takip etmeye imkân vermesidir. Devlet Sâlnâmeleri içerisinde, Osmanlı Hâriciye Teşkilâtında görevli Hâriciye Nazırlarını, Müsteşarları, Teşrifatçıları, Kâtipleri, Tercümanları, Kañçılaryaları, Ataşeleri, Şehbenderleri ve Maslahatgüzarları bir arada bulmak mümkündür. Sâlnâmelerin Hâriciye memurlarının tamamını ihtiva etmesi yapacağımız çalışmanın kolaylaştırıcı yönü olmuştur. Yukarıda saydığımız Hâriciye teşkilâtı kapsamındaki kurumların tek tek ele alındığı çok sayıda çalışma

yapılmış olmasına rağmen tamamını ihtiva eden, genel envanter niteliğinde bir çalışmanın olmaması ise böyle bir konuyu araştırmak açısından cesaret kaynağımız olmuştur.

Bu doğrultuda Tanzimat sonrası Osmanlı Hâriciye teşkilâtı araştırmalarına katkıda bulunmak çalışmamızın amaçlarının başında gelmektedir. Tarih araştırmaları için mühim bir kaynak niteliği taşıyan Osmanlı Devlet Sâlnâmeleri, teşkilât araştırmaları için münbit bir kaynaktır. Yeni oluşturulan Hâriciye kalemleri, bu kalemlerde görev alan kişilerin yıllar içinde görev aldıkları alanlarda kaydettikleri aşamaları ve memurların aldıkları rütbeleri bu kaynak vasıtasıyla tespit etmek mümkündür. Osmanlı Devlet Sâlnâmelerine dayalı bir çalışma yapma azminde olmamıza rağmen sadece Sâlnâmelerle yetinmeyerek Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan konumuzla ilgili belgelerden, hatırat eserlerden ve inceleme eserlerden de faydalanmış olduğumuzu belirtmemiz gerekir. Ayrıca çalışmamız kapsamına dâhil olan yüzlerce yer ve şahıs isimlerini doğru değerlendirmek adına Onomastik ve Antroponimi'nin metot ve ilkelerinden de gereği kadar istifade ettik. Osmanlı Hâriciye Teşkilâtı üzerine yapılmış çok sayıda araştırma olmasına rağmen bu araştırmalar genellikle ya teşkilâtın teşrifat-protokol kısmıyla sınırlı kalmış ya da Hâriciye Teşkilâtı içinde yer alan müesseselerden olan şebenderlikleri, Tercümanlıkları, önemli addedilen gayrimüslim memurları ele almıştır. Daha alt kademedeki memurların da ele alınması ve bu müesseselerin tamamının tek bir platformda görülebilmesi düşünceyiyle böyle bir araştırmanın gerekliliğine inanarak çalışmamıza başladık.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Diplomasi, Hâriciye Nezareti, Tanzimat, İkamet Elçilikleri.

ABSTRACT

It has taken so long time for Foreign Service to institutionalize which has been one of the most significant, efficient institution of Tanzimat Reform Era and after all. This period started as single-sided diplomacy in the era of Selim III, and caused two different types of results like distrust to Rums- with the establishment of Residence Embassies in 1793 they became acquainted with modern modern diplomacy and kept hold of bureaucratic procedures after outbreaks of Greeks in 1821 and necessity of finding solution about that problem. One of them was to establish Translation Department and to educate Muslim staff who has foreign language, while the other aim was to abolish Residence Embassies and instead of them charge d'affaires should be assigned. With the reforms of Mahmud II in 1836, the last Reisülküttab Mehmed Akif Pasha was assigned Foreign minister. This was a new step for the period and gentelmans; Ali, Fuad, Vefik –educated in Translation Department- has become both Foreign Ministers and Grand Viziers of Tanzimat Reform Era and also leading delegates of the reformist elites in that innovation period. Plus, this period had been taken into consideration as the process of modernization. Even if Foreign Embassy conserve its fame in the era of Abdulhamit II, it could not carry on previous power and entered the period of unproductive perdioid. The first common Foreign Service Regulation was published in 1914 after Constitutional Monarchy II with some movements. It can be referred that Foreign Service –from imperialism to repucllic- has gone through a process of change and improvement.

Ottoman State Annuals are just like treasures where one can easily find administrative organisations and its employees of Ottoman Empire altogether after Tanzimat. It differs from other archives in terms of making possible to folllow the changes year by year in governance. In that goverment annuals it is possible to see foreign service officers, counsellors, protocol officers, clerks, translators, delegacies, ambassadors, consuls and charge d'affaires altogether in Ottoman Foreign Service. Annuals include all the Foreign Service officers altogether and this makes our research facilitative one. Although there have been so many studies, each of them mentioned the

topics one by one that we talked above, there is not general research all included. Thus, it gives amazing encourage to seek about this kind of topic.

Accordingly, it has been one of our aims to contribute the research areas of Ottoman Foreign Service after Tanzimat. Ottoman Empire state annuals, which are extremely source of historical studies, are also useful resources in terms of surveys of Foreign Service, equals to the years of 1847-1878- milestone years of Ottoman Empire.

With this source, it has been possible to identify the new officers, the honors of the officers in the years and the periods that they had written. It is necessary to highlight that in that study we have not only given place the annuals of Ottoman Empire State Annuals, but also utilised important documents, take place in Ottoman Archive of the Prime Minister's Office. Moreover, we have tapped into methods and principles of Onomastic & Anthroponomy in order to evaluate the hundred places and names of individuals get involved in this survey. Despite the fact that there have been numerous surveys on Ottoman Empire Foreign Service, these surveys generally have included either the part of protocol of organisation or only talked about the non-moslem officers of Translation Departments or Consulates of Foreign Service. We have studied this survey in order to discuss go-for officers and to handle all these institutes at once.

Key Words: Ottoman Empire, Diplomacy, Foreign Office, Tanzimat, Residence Embassies

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Bilimsel Etik Sayfası	i
Önsöz	ii
Özet.....	v
Abstract.....	vii
İçindekiler	ix
Tablolar Listesi	xi
Kısaltmalar.....	ix
GİRİŞ	1
Babiâli Tercüme Odası	7
Osmanlı Hâriciye Nezareti'nin Kuruluşu	11
I.BÖLÜM: DEVLET SÂLNÂMELERİNE GÖRE OSMANLI DEVLETİ HARİCİYE TEŞKİLÂTI	16
1.1. Osmanlı Devleti Sâlnâmeleri	18
1.2. Sâlnâmelerde Kayıtlı Hâriciye Teşkilâtı Memurları.....	20
1.3. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti'nin Hâriciye Teşkilâtı Yapılanması (1847-1877)	28
II. BÖLÜM: DEVLET SÂLNÂMELERİNE GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN AVRUPA KITASI DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ (1847-1877)	37
2.1. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İngiltere İlişkileri (1847-1877)	37
2.2. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Fransa İlişkileri (1847-1877)	65
2.3. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Avusturya İlişkileri (1847-1877)	89
2.4. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Prusya İlişkileri (1847-1877).....	112
2.5. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik İlişkileri (1847-1877)	130
2.6. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Felemenk İlişkileri (1847-1877)....	139
2.7. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İsveç ve Norveç İlişkileri (1847-1877)	167
2.8. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İtalya İlişkileri (1847-1877).....	182
2.9. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Yunanistan İlişkileri (1847-1877) .	202
2.10. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Belçika İlişkileri (1847-1877)	219
2.11. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İspanya İlişkileri (1847-1877)	231
2.12. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Danimarka İlişkileri (1847-1877)	244

2.13. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İsviçre İlişkileri (1847-1877).....	251
2.14. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Portekiz İlişkileri (1847-1877)	253
2.15. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Romanya İlişkileri (1847-1877) ..	258
III. BÖLÜM: DEVLET SÂLNÂMELERİNE GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN AMERİKA VE ASYA KITASI DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ (1847-1877).. 264	
3.1. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri (1847-1877)	264
3.2. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Brezilya İlişkileri (1847-1877)	275
3.3. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Meksika İlişkileri (1847-1877).....	279
3.4. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Rusya İlişkileri (1847-1877).....	281
3.5. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İran İlişkileri (1847-1877)	302
3.6. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Fas İlişkileri (1847-1877)	324
SONUÇ	328
KAYNAKLAR	332
ÖZGEÇMİŞ	352

TABLOLAR LİSTESİ

2. Bölüm Tabloları

Sayfa

Tablo 2. 1 : Osmanlı Devleti'nin Londra Elçileri (1847-1877)	64
Tablo 2. 2 : İngiltere'nin İstanbul Elçileri (1847-1877)	64
Tablo 2. 3: Osmanlı Devleti'nin Paris Elçileri (1847-1877).....	88
Tablo 2. 4: Fransa'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)	88
Tablo 2. 5: Osmanlı Devleti'nin Viyana Elçileri (1847-1877).....	111
Tablo 2. 6: Avusturya'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)	111
Tablo 2. 7: Osmanlı Devleti'nin Berlin Elçileri (1847-1877).....	129
Tablo 2. 8: Prusya'nın İstanbul Elçileri (1847-1877).....	129
Tablo 2. 9: Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Devleti'nin İstanbul Elçileri (1847-1877)	139
Tablo 2. 10: Osmanlı Devleti'nin Lahey Elçileri (1847-1877).....	166
Tablo 2. 11: Felemenk'in İstanbul Elçileri (1847-1877)	167
Tablo 2. 12: İsveç Norveç'in İstanbul Elçileri (1847-1877).....	181
Tablo 2. 13: Osmanlı Devleti'nin İtalya Elçileri (1847-1877)	201
Tablo 2. 14: İtalya'nın İstanbul Elçileri (1847-1877).....	201
Tablo 2. 15: Osmanlı Devleti'nin Atina Elçileri (1847-1877).....	218
Tablo 2. 16: Yunanistan'ın İstanbul Elçileri (1847-1877).....	219
Tablo 2. 17: Osmanlı Devleti'nin Brüksel Elçileri (1847-1877)	231
Tablo 2. 18: Belçika'nın İstanbul Elçileri (1847-1877).....	231
Tablo 2. 19: Osmanlı Devleti'nin Madrid Elçileri (1847-1877).....	244
Tablo 2. 20: İspanya'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)	244
Tablo 2. 21: Danimarka'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)	251
Tablo 2. 22: Portekiz'in İstanbul Elçileri (1847-1877).....	258

3. Bölüm Tabloları

Tablo 3. 1: Osmanlı Devleti'nin Washington Elçileri (1847-1877)	274
Tablo 3. 2: Amerika Birleşik Devletleri'nin İstanbul Elçileri (1847-1877)	274
Tablo 3. 3: Osmanlı Devleti'nin Petersburg Elçileri (1847-1877)	301
Tablo 3. 4: Rusya'nın İstanbul Elçileri (1847-1877).....	302
Tablo 3. 5: Osmanlı Devleti'nin Tahran Elçileri (1847-1877)	323
Tablo 3. 6: İran'ın İstanbul Elçileri (1847-1877)	323

KISALTMALAR

A. AMD.	Sadaret Âmedi Kalemî Defterleri.
a.g.e.	Adı Geçen Eser.
a.g.m.	Adı Geçen Makale.
A. MKT. UM.	Sadaret Mektûbî Kalemî Umum Vilayet Evrakı.
A. MKT. MHM.	Sadaret Mektubî Kalemî Mühimme Evrakı.
B	Receb.
Bkz	Bakınız.
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
C	Cilt.
Ca	Cemâziyelevvel.
DUİT	Dosya Usulü İradeler Tasnifi.
HR. TO.	Hâriciye Nezareti Tercüme Odası.
HR. SFR.	Hâriciye Nezareti Şifre Kalemî Evrakı.
HR. SYS.	Hâriciye Nezareti Siyasi Kısım.
İ. HR	Hâriciye Nezareti İradeleri.
L	Şevval.
MVL	Meclis-i Vâlâ Riyaseti Evrakı.
M	Muharrem.
N	Ramazan.
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi.
R	Rebiyülâhir.
RA	Rebiyülevvel.
S	Sayı.
s	Sayfa.
Ş	Şaban.
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
TTK	Türk Tarih Kurumu.
Z	Zilhicce.
Za	Zilkade.

GİRİŞ

Tarihi hadiselerin içerisinde ferdin tartışmasız bir yere ve öneme sahip olduğu aşikârdır. İyi bir siyasi, iktisadi ve diplomatik müessese tarihinin yazılabilmesi için kurumları ve olayları şekillendiren şahsiyetlerin metin içinde anlamlı bir yerde konumlandırılmaları gerekir¹. Biz de Osmanlı Devlet Sâlnâmeleri'nden yararlanarak Osmanlı Hâriciye teşkilâtının kuruluşuna ve gelişimine şahitlik eden kadroları tespit ederek Hâriciye teşkilâtı çalışmalarına katkı sağlamayı amaç edindik. Devlet Sâlnâmeleri, Osmanlı Hâriciye teşkilâtı içerisindeki görevlilerden olan Elçi, Şehbender, Maslahatgüzar, Kançılar, Tercüman, Kâtip, Nazır gibi hâriciyede görev yapan memurların tamamını ihtiva etmesi bakımından bu konuda bütüncül bir çalışma yapılmasına imkân vermektedir.

“Hâriciye” kavramı, Dış siyaset işleri ve Dışişleri anlamlarında kullanılmıştır². Hâriciye ile yakından ilgili olan Diplomasi kavramı ise Grekçe asıllı bir kelime olup *ikiye katlanmış kâğıt* anlamında kullanılmıştır. Bu kavram, eski Yunanda *İki levha arasına yazılmış hukuk akdi* manasına da gelmektedir. Latince de anlamlandırılması ise, *tavsiyenâme veya salâhiyet kâğıdı*'dır. Fransızcada *diplomatique, şehâdetnâme, berat, imtiyaz* anlamlarını taşımakta olup aynı kökten gelen diplomatik ise *şehâdetnâme, imtiyaznâme, eski ahid ve kanunlarla berat vb. şeyleri halletme fenni* olarak belirtilmiştir. Diplomatika adıyla da bilinen Diplomatik ilminin çalışma alanı, çeşitli belgelerin yazılış şartları, dokümanların nerelerde kullanıldığı, belgenin içerdiği konular ve bu belgeler üzerinde zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerdir. Diplomatik kısaca belge bilimi olarak ifade edilebilir³.

Eski Yunan'da fiil olarak kullanılan “Di Ploma”, özel anlamıyla mesaj götürmek ve elçilerin kimliklerini gösterir belgeleri ifade etmek için kullanılmıştır. Roma'da ise her türlü pasaport, mürur izinleri, nakliye senetleri ve askerlere imtiyaz veren bu

¹ Feyzullah Uyanık, “Biyografi Araştırmalarına Kaynak Olarak Musavver Medeniyet Gazetesi ve Türk Basın Tarihindeki Yeri”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 6, Edirne 2013, s. 65-66.

² Ferit Devellioğlu, “Hâriciyye” *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2010, s. 381.

³ Mübahat S. Kütükoğlu, “Diplomatik”, *TDVİA*, C. IX, İstanbul 1994, s. 360.

belgeler bir çift bronz levha üzerine mühürlenip, katlanarak dikildikleri için “di ploma” adını almıştır⁴.

Tarihte diplomasinin ilk uygulanmasında kullanılan yöntem, *Ad hoc* sistemidir. Bu sistem, tek taraflı ve geçici bir diplomasiyi ifade etmektedir. Devletler, belirli bir görevi yerine getirmeleri amacıyla muvakkat olarak başka bir ülkeye temsilcilerini göndermişlerdir. Bu memurlar görevlerini ifâ ettikten sonra ülkelerine dönmüşlerdir⁵. Osmanlı Devleti, *Ad hoc* yani geçici diplomasi adı verilen bu yöntemi en geç terk eden devletlerdendir. XV. ve XVI. yüzyıllarda, Avrupalı devletlerin birçoğu *Daimi Diplomasi* yöntemini benimserken, Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılın sonlarına kadar *Ad hoc* geçici diplomasi uygulamasını sürdürmüştür⁶.

Osmanlı Devleti II. Mehmed döneminden itibaren bu yöntemi kullanmış ve çağının en başarılı dış politikalarından birisini bu tek yanlı diplomatik sistemle elde etmiştir. Diğer kurumlardaki gerilemelerle birlikte bu sistemin işlerliğini kaybetmesi ve zamanın gereklerine göre yapılandırılmamış olması Osmanlı Devletini daimi diplomasiye sevk etmiştir⁷. Bundan hareketle Hâriciye teşkilâtının kuruluşu ve gelişimini, Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu durumdan farklı düşünemeyiz. Ülkelerin askeri, ekonomik, kültürel ve siyasi gücü diplomatik başarıları da beraberinde getirmiştir. Dış ilişkiler her şeyden önce bu kapsamda değerlendirilmelidir. Osmanlı Devleti’nin, daimi elçiliklerin kurulmasından önceki diplomasisi Avrupalı Hristiyan Devletlerin hiç birisini eşit haklarla muhatap kabul etmeme anlayışına dayanır. Osmanlı Devleti’nin daimi elçiliklerinin kurulmamasının en önemli sebebi, hiçbir devletin meşruiyetini tanımak istememesi üzerine temellendirdiği diplomatik tavrının ürünüydü⁸. Fakat bunu sadece bir üstünlük duygusuyla açıklamak sığ kalır. İlber Ortaylı, Osmanlı tüccar grupları ve dinî kurumlarının dış ülkelerde yaygın faaliyette bulunmamasının bu kapalılıkta payı olduğunu ifade etmiş ve hâkimiyet kurulamayan ülkelerin darül-harb

⁴ Türkan Polatçı, “Osmanlı Devletinde Sefaret Tercümanları”, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2009, s. 15.

⁵ Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2010, s. 13.

⁶ Tuncer, *a.g.e.*, s. 13.

⁷ Ahmet Dönmez, “Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa’da Yeniden Tesisi 1832-1841”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 7.

⁸ Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınevi, İstanbul 2007, s. 38-39.

olarak görüldüğünü bu nedenle daimi elçilik kurumunun yerleşmediğini dile getirmiştir⁹. Bunun dışında Osmanlı Devleti'nin dış politikasındaki en önemli amaçlarından biri de İslam dinini yaymak olmuştur. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkilerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu anlayış, Osmanlı Devleti'ni yalnızlık politikası gütmeye mecbur bırakmıştır. Bunun temelinde bir İslam Devleti'nin Hristiyan bir devletle eşit sayılamayacağı ve eşit esaslar içinde anlaşma içinde bulunamayacağı savı vardır¹⁰.

Aslında bu düşünceyle Osmanlı Devleti'nin modern diplomasinin gereklerine henüz yabancı olduğu ve darü'l-harb olarak görülen yerlerle daimi barış yapmanın kendisi ve karşısındaki Avrupalı devletler için aldatıcı bir durum olacağından buna gerek duymadığı söylenebilir. Bununla birlikte devletin sınırlarının bir hayli genişlemesi sonucu oluşan haklı bir üstünlük duygusu meydana gelmiştir. Sultanların kendilerini hâkim güç ve çok önemli addettikleri bir dönem olmuştur. Buna misal olarak, Kanunî Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı I. Fransuva'ya gönderdiği mektup gösterilebilir. Bu mektupta kendi unvanlarını saydıktan sonra birçok ülkenin ve halkın hâkimi olduğunu ifade etmiştir. Fransa Kralına *Sen ki Fransa Kralısın* gibi kısa bir ifadeyle aralarındaki farka dikkat çekmiş ve bu önemsemez hitabı kitaplarda yerini almıştır¹¹. Peki, Osmanlı Devleti Avrupalı devletlerle iletişimini nasıl sağlamıştır, hiç mi elçi göndermemiştir gibi sorular aklımıza gelmiş olabilir. Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıl sonlarına kadar gerektiğince diğer devletlere elçi göndermiştir fakat bunlar geçici nitelikteki elçiler olmuşlardır. Buna karşın Avrupalı devletler ise, çok eski tarihlerden başlamak üzere Osmanlı Devleti'nde daimî elçiler ve maslahatgüzarlar bulundurmuşlardır¹².

Devletlerarasında çoğunlukla savaş öncesi ve savaş sonrasında diplomatik ilişkilerin yoğunlaştığı bir gerçektir. Savaş öncesinde kan dökülmeden teslim olmaları için, savaş ardından ise barış antlaşması için ve eğer savaş kazanılmışsa bunun diğer devletlere muhaberatı için elçiler gönderilmiştir. Osmanlı Devleti'nde, padişah

⁹ İlber Ortaylı, "Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 278.

¹⁰ Dönmez, a.g.t., s. 8.

¹¹ Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hâriciye Tarihimiz (Teşkilât ve Protokol)*, TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 40.

¹² Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 14.

değişiklikleri, cülus, önemli doğumlar ve kazanılan zaferlerin bildirilmesi, dostluk ilişkileri kurulması, hediyeler gönderilmesi, başka ülkenin yeni hükümdarını tebrik niyetiyle, birtakım önemli addedilen hususların tebliği veya sorulması için, yabancı devletlerin önemli törenlerinde davete icabet için ve buna benzer vesilelerle yabancı devletlere elçi ve memurlar gönderilmiştir. Aynı şekilde diğer ülkelerden de Osmanlı Devletine bu vesilelerle temsilciler gelmiştir¹³.

Osmanlı Devleti, dost ve rakip ülkelerin durumundan bu fevkalâde elçiler aracılığıyla haberdar olmanın yanı sıra doğuda sınır eyaletleri valileri, kuzeyde Kırım hanları, batıda Eflâk ve Boğdan (Memleketeyn) voyvodaları, Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Dubrovnik Cumhuriyeti ile Erdel Krallığı aracılığı ile dünyadaki gelişmelerden haberdar olmuştur. Bununla birlikte ticaret maksadıyla yabancı devletlerde bulunan Osmanlı tacirleri görüp işittikleri olayları hükümete haber vermekle de görevliyidiler¹⁴. Osmanlı Devleti'nin bu fevkalâde elçilerle yetinmesine karşılık başta Venedik olmak üzere 1454 yılından itibaren Avrupa daimi elçilikleri İstanbul'da kurulmaya başlamıştır. Venedik'in ardından diğer Avrupa devletleri de sırasıyla Polonya 1475, Rusya 1497, Fransa 1525, Avusturya 1528, İngiltere 1583, Hollanda 1612, İsveç 1737, Napoli 1740, Danimarka 1756, Prusya 1761, İspanya 1787 yılında İstanbul'da daimi elçilikler açmışlardır¹⁵. Osmanlı Devleti zamanla kendi kendine yeterlilik prensibini koruyamamıştır. Bu saydığımız devletlerden çok sonra olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin gelişen Avrupa devletlerine ayak uydurma zorunluluğu baş göstermiştir. Osmanlı Devleti, Zıttoruk Antlaşmasına kadar (1606) başka devletlerle yaptığı antlaşma maddelerini kendisi belirlemiştir. Muhatap devlet ise kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu durumun artık bu antlaşmayla değişikliğe uğradığı antlaşmanın sınırda müzakere edilerek oluşturulmasından anlaşılmıştır. Osmanlı padişahı burada Avusturya hükümdarını İmparator olarak tanıyıp kendisine eşit tutmayı kabul etmiş oldu. Bu taviz bir ilkti fakat son olmamıştır. Bunun ardından Viyana bozgunu (1683) artık her şeyin değiştiğini yeni bir evreye girildiğini göstermiştir¹⁶.

¹³ Girgin, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁴ Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 9.

¹⁵ Dönmez, *a.g.t.*, s. 11.

¹⁶ Dönmez, *a.g.t.*, s. 15.

Karlofça (1699) ve Pasarofça (1718) Antlaşmaları'nın ardından bir dizi ticaret, seyrüsefain antlaşmaları aracılığıyla Avusturya, İngiltere, Hollanda, Fransa ve 1730 Belgrad Antlaşması'nın ardından Rusya, konsolosluk ve elçiler konusunda Osmanlı Devleti'nden diplomatik muafiyet ve güvence elde etmiştir. Rusya, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ardından konsolosluk haklarını genişletmiştir. Böylece bir İslam devleti ilk defa olarak Hıristiyan devletlerle eşit düzeyde diplomatik ilişkiler kurma yoluna girmiş ve modern diplomatik esaslara tabi olmak zorunda kalmıştır¹⁷.

Avrupa devletlerinin, XVIII. yüzyılda ve özellikle 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ardından fark edilen askeri ve ekonomik üstünlüğü, Osmanlı Devleti'nde Avrupa usulüne uyumlu bazı düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmıştır¹⁸. Bununla birlikte Avrupa üstünlüğünün farkına varan III. Selim, gerileme evresine giren Osmanlı Devleti'nin artık diğer ülkelerle daha yakından ve dostane ilişkiler geliştirmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu nedenle diğer ülkelerde olan gelişmeleri daha yakından izlemek için, bu devletlerin Osmanlı Devleti hakkındaki düşüncelerini ve emellerini daha iyi bilmek amacıyla ilk olarak Ebubekir Ratip Efendi'yi gözlemci olarak Viyana'ya göndermiştir. Ebubekir Ratip Efendi'nin, 1792 Mayıs'ında Padişaha 500 sayfalık bir rapor sunması vaziyetin ciddiyetini ortaya koymuştur¹⁹.

III. Selim, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu gerilemenin Avrupa'da yapılan yeniliklerin takip edilememesinden kaynaklandığını düşünmektedir. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri karşısında gücünü devam ettirebilmesi için Nizam-ı Cedid ıslahatını planlamıştır. Avrupa'da yapılan yenilikleri yakından görmek bu devletlerin ahvalinden haberdar olmak için Avrupa'daki devletlere birer ikamet elçisi göndermeye karar vermiştir. Bu elçilerin temelde iki görevi vardır. Mutad elçilik vazifelerini yerine getirmek ve devletlerin içinde buldukları durumu iyi bilen adamlar yetiştirmektir. Alışılmış elçilik işleri arasında Osmanlı tacirlerinin haklarını korumak özel bir yer tutmuştur. İkamet elçileri Avrupa'da üç yıl kalacaklar, bu müddetin sonunda ülkelerine döndüklerinde yerlerine başkaları gidecekti. Bunlar beraberlerinde Rum tercümanlarından başka, sırkatibi ve maiyet memuru

¹⁷ Ortaylı, a.g.m., s. 278.

¹⁸ Carter V. Findley, "Hâriciye Nezareti", *TDVİA*, C. XVI, İstanbul 1997, s. 179.

¹⁹ Girgin, a.g.e., s. 41.

götüreceklerdir. İkamet elçiliklerinin bu esaslarının tespit edilmesinden sonra uygulamaya geçilmiştir²⁰. Bunun üzerine 1793'te Yusuf Âgâh Efendi Londra'ya, 1797'de Seyyid Ali Efendi Paris'e, İsmail Ferruh Efendi Londra'ya, Ali Aziz Efendi Berlin'e, İbrahim Afif Efendi Viyana'ya, 1803'te Mehmed Said Halet Efendi Paris'e, 1806'da Abdurrahim Muhib Efendi Paris'e elçi olarak atanmışlardır. Ancak, bu elçiler yabancı dil bilmediklerinden görevlerini gerektiği gibi ifa edememişler başarı da sağlayamamışlardır. Bir müddet sonra III. Selim elçileri geri çekmek zorunda kalarak yerlerine maslahatgüzarlar bırakmıştır²¹. Elçilerin başarılı olamamaları, içinde buldukları durumla yakından ilişkilidir. Onlardan çok da bir şey beklenemezdi. Askeri yardım sağlama, ittifaklar yapma, ekonomik bazı imtiyazlar elde etme gibi ulaşılması bir hayli zor beklentilerle gönderilmişlerdi. Başarısızlık nedenleri ise güvenilir tercümanların olmaması, merkezle iletişim sorunları, Avrupa devletleri'nin Osmanlı'nın çıkarlarını önemsememesidir²².

Salih Münir Paşa, *Diplomasi Tarihi* adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki diplomasi ve diplomatlık algısını şöyle tasvir etmiştir: "Diplomatlık; yabancı devletlerden hangilerini dost ve hangilerini düşman tanıyacağını, toplumun selameti ve devletin geleceği için hangi devletlerle iyi ilişkiler ve ittifak tesis edeceğini ve hangilerini doğrudan veya dolaylı olarak işgal etmek lazım geleceğini bilmektir". Bu devletlerin her birinin siyasi mesailerini hakkında fikir sahibi olmak, görüşlerinin hayır veya şer olduğunu bilmek üzere gerek doğrudan doğruya ve gerekse dolaylı olarak onlar tarafından ne yapılabileceğini tasvir edip gerekli olan tedbirleri hazırlamaktır. Diplomatların, devletlerin hukukunu ve menfaatlerini, siyasi emellerini, mülkiye, maliye ve askeriyelerinin ahvalini ve halet-i ruhiyelerini bilmeleri gerekmektedir. İç siyasetlerine vakıf olup geçmiş olaylardan gelecek hakkında fikir sahibi olup ibret almaları ve bir müddet siyaset içinde bulunup tecrübe edinmeleri, lisan-ı diplomasi olan Fransızca'yı konuşabilmeleri, İngilizce veya Almanca'dan da mana çıkaracak şekilde dile aşına olmaları gerekmektedir²³.

²⁰ Kuran, *a.g.e.*, s. 11.

²¹ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform (1836-1856)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 72.

²² Dönmez, *a.g.t.*, s. 33.

²³ Salih Münir Paşa, *Diplomasi "Malumat-ı Esasiye"*, C. I, İstanbul *Tevsi-i Tıbaat Matbaası*, H. 1328 (1910), s. 10.

Babîali Tercüme Odası

Tarih boyunca devletler birbiriyle siyasi, iktisadi ve sosyal alanlarda ilişki kurmuşlar ve bunu geliştirmişlerdir. Devletler bu ilişkileri elçileri vasıtasıyla sağlamışlardır. Dilleri farklı olan elçiler bu görevlerini yerine getirirken söz ve yazıları tercüme etmek için tercümanlardan yararlanmışlardır. Osmanlı Devleti'nde tercümanlık XIV. yüzyıl sonlarında mevcuttur. Diğer İslam müesseselerinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de XVI. yüzyıldan itibaren büyük bir gelişme gösteren tercümanlık kurumu Divân-ı Hümayûn tercümanları, eyalât tercümanları, askeri ve eğitim kurumlarında kullanılan tercümanlar ve yabancı elçilik ve konsolosluk tercümanları olmak üzere dört sınıfa ayrılmıştır. Bunlar arasından Babîali'nin yüksek memuriyetlerinden bir tanesi Divân-ı Hümayûn tercümanları bilhassa Tanzimat döneminden önce Reîsülküttâbdan sonra en mühim mevkide bulunmuşlardır²⁴.

Divân-ı Hümayûn Tercümanları, kabul törenlerinde Avrupalı elçilerin Padişah ve Sadrazama gönderilen mektuplarını tercüme etmek, Reîsülküttâb'ın yabancı elçilerle görüşmesinde bulunmak, bu toplantıların dokümanlarını hazır etmek, yabancı devletlere gönderilen Osmanlı sefaret teşkilâtında yerini almak, Osmanlı Devleti'nin ikili antlaşmalarında tercümanlık yapmak, Avrupalı devletlere verilecek tüm metinleri yazmak gibi Osmanlı Devleti'nin uluslararası ilişkilerini takip eden mühim bir yerde olup devletin tüm gizliliğine vakıf olmuşlardır. Bu yönüyle Divan Tercümanları Osmanlı Devleti'nin “Avrupa'daki kolu” olup, diplomatik ilişkilerin işlerliğinde Reîsülküttâb'dan sonra en önemli görevli olmuşlardır. Reîsülküttâbların Avrupa'nın hâlihazırdaki durumu hakkında bilgileri olmadığı için çoğu kez tercümanlar, Reis Efendilerin siyasi fikirlerine yön vermişlerdir²⁵. Divân-ı Hümayûn Tercümanlarının bu göreve atanmaları beratlar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu şahıslar “tüm tekâlif-i örfiye ve şer'iyye”den ayrıcalık tanınmış özgür bırakılmışlardır. Tercümanın maiyetinde görev alan *sekiz nefer dil oğlan* ve sayıları farklı miktarda “hizmetkârları” da cizye ve tekâlif'den serbest tutulmuşlardır. Birde bu tercümanların ve maiyetlerindeki

²⁴ Polatçı, a.g.t., s. 20-23.

²⁵ Sezai Balcı, *Babîali Tercüme Odası*, Libra Yayınevi, İstanbul 2013, s. 71-72.

görevlilerin giyeceklerine ve döşemelik eşyalarına evlatlarının kıyafetlerine müdahale edilmez ata binmelerine ve şarap tüketmelerine ise müsaade edilirdi²⁶.

Osmanlı Devleti'nin dış ilişkilerinde tercümanların büyük rol oynadıkları görülmüştür. Osmanlı Devletinde, tercümanlık XIV. yüzyılın başlarında oluşturulmuştur. Osmanlı Devletinde ilk tercümanların Hristiyan olmalarıyla birlikte Divan-ı Hümayun Tercümanlığında XVI. yüzyıldan başlayarak ileri gelen Fenerli Rum ailelerinden şahıslar görev almıştır. Bunların en bilinenleri İskerletzadelerdir. Bu aileden Alexander Mavrocordato uzun süre tercümanlık görevinde kalmış ve Reîsülküttâb Rami Mehmed Paşa ile beraber Karlofça (1699) görüşmelerinde bulunmuştur. Tercümanlık yapan diğer aileler ise Yanakizâde, Drakozâde, Kalimakizâde, İpsilantizâde, Mikailzâde ve Sarıbeyzâde idi. XVIII. yüzyılda Osmanlı dış politikasında önem arz eden elçiliklerin tamamen Rum tercümanların etkisi altında olduğu görülmüştür. Bunlar içerisinde Osmanlı Devleti aleyhine casusluk yapanlar da bulunmuştur. Mesela, Paris Büyükelçisi Moralı Seyit Ali Efendi'nin elçilik yaptığı dönemde tercüman olan Osmanlı Rumlarından Godrika, elçiliğe ulaşan tüm yazışmaları Fransız Başbakanı Talleyrand'a aktarmıştır.

Net bir tarih ifade edilememiş olsa da Osmanlı vatandaşı bulunan Hristiyanlar XVI. yüzyılın sonlarından itibaren yabancı elçiliklerde görevlendirilmeye başlanmıştır. Fransız ve İngilizler daha XVII. yüzyılın başlarından beri hem yerli halk ile hem de merkezi ve yerel yönetimler ile iletişimlerinde görev verdikleri tercümanlarını Osmanlı tebaası arasından, köklü Levanten ailelerden tercih etmişlerdir. Bu aileler içinde Galata'nın Navoni, Gritto, Oliveri, Fornetti, Testa, Pisani, Fonton, Chabert gibi *dragoman hanedanları* da yer almıştır. Bunların çoğu Roma Katolik mezhebine bağlı Latin kökenli ailelerdir. Bu ailelerden Pisani ailesi 1761'den beri aralıksız olarak 11 İngiliz elçisine hizmet etmiştir. İngiltere dışında bu aileden görevliler Fransa, Rusya, Polonya ve Avusturya devletlerinin diplomatik hizmetinde bulunmuşlardır. Elçilik tercümanları, iş bitirici yani gözlemi kuvvetli ve insanları iyi algılama yeteneği olan kişilerden seçilmekteydi. Ortaya çıkan önemli olaylarda hem ilgili makamların hem de

²⁶ Balcı, *a.g.e.*, s. 69.

Müslüman ve Hristiyan halkın fikirlerini anlamak için çaba sarfetmeleri, ülkenin hukukunu, dillerini, geleneklerini bilmeleri bakımından önemli bilgilere sahiptirler²⁷.

1821’de Yunan İsyanı’nın başlamasıyla birlikte Rum Tercümanlara müphemiyetle bakılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine Divan-ı Hümayun Tercümanı Constantine Mourouzi’nin işine son verilmiş ve isyanla ilişkisi olduğundan dolayı idamına karar verilmiştir. Yerini dolduracak bir Müslüman bulunmadığı için yerine ehven-î şer’ bir Rum olan Stavraki Aristarchi vekâleten atanmıştır ama bir yıllık görevi sonunda Aristarchi de sürgün edilmiştir. Onun peşinden ise Rum Ortodoksluğundan Müslümanlığa geçmiş olan Mühendishane öğretmeni Bulgarzade Yahya Nâci Efendi tercümanlığa getirilmiştir. Yahya Nâci Efendi’ye yardımcı olarak da yine Mühendishaneden Zenob Manasseh atanmıştır. Bu atamalarda bir mecburiyet hâsıl olmuştur çünkü henüz yabancı dil bilen aynı zamanda vasıflı Müslüman bürokratlar yoktur. Yabancı devletlerle münasebetler neredeyse tümüyle yabancı gayrimüslim bürokratlara bırakılmıştır. Buna bir çözüm getirmek için Müslüman bürokratların dil öğrenmelerine izin çıkmıştır²⁸. Buradan, Osmanlı Devleti’nde bürokratik görevlere getirilmekte sadece dil bilmek kâfiydi gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Osmanlı Devleti’nin, diplomasi alanında Yahudi ve Rumları tercih etmesi sadece bu sebepten kaynaklanmamıştır. Bu milletlerin Avrupa’da saygı görmesinin yanı sıra haber toplama, bilgi edinme ve güçlü iletişim bağları vardı fakat bu hegemonyaları Rum isyanına kadar sürmüştür. Rumlara olan güvensizlik Babıâli Tercüme Odası’nın kurulmasında önemli bir etkendi. Bu odanın kurulmasıyla birlikte diplomatik hizmetlerde Ermeniler de yer almaya başlamıştır²⁹.

1823’ten sonra Tercüme Odası öğrenci adedi, iş hacmi, kalitesi gibi yönlerde ilerleme kaydetmiştir. Bu dönemde “Tercüme Odası ve Lisan Odası” olmak üzere iki ayrı oda tesis edilmiştir. Babıâli bürosu gibi çalışan Tercüme Odasında bürokrasiye ait tercüme işleri görülmüş, Lisan Odasında ise Babıâli’nin çeşitli bürolarından gelen

²⁷ Balcı, *a.g.e.*, s. 31.

²⁸ Hamit Ersoy, “Batılılaşma Girişimleri ve Osmanlı Hâriciye Nezareti’nin Kuruluşu” *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 268.

²⁹ Musa Kılıç, “Osmanlı Hâriciyesinin Ermeni Elçi ve Maslahatgüzarları”, *Ermeni Meselesi Özel Sayısı, Yeni Türkiye Yayınları*, C. 60, Ankara 2014, s. 2.

gençlere dil öğretilmiştir³⁰. II. Mahmud döneminde artan siyasi gelişmeler üzerine Tercüme Odası'nın önemi artmış ve yeni düzenlemeler yapılmıştır. Dil bilen personelin yetiştirilmesi amacıyla bir yönetmelik çıkarılmıştır. Tercüme Odası elemanlarından Tecelli Mehmed Efendi'ye divan hocalığı lakabı verilerek Divan-ı Hümayun Mühimme Odasından ehliyetli gençler Tercüme Odası'na alınmıştır. Bunlardan önemli isimler Âli, Safvet, Nedim ve Halis Efendiler ile ikinci aşamada onlara katılan Fuad ve Vefik Efendiler'dir. Bunlardan Âli, Fuad, Safvet ve Vefik Efendiler Tanzimat döneminin nazır ve sadrazamları olarak yenilikçi elit grubun önde gelen temsilcileri olmuşlardır³¹.

Tanzimat'ın ileri gelen devlet adamlarından Âli ve Fuad Efendilerin Tercüme Odasında olması bu kurumun artık yüksek mevkilere gelebilmek amacıyla bir sıçrama noktası olarak kullanılmaya başlandığını göstermiştir. Buda, Tercüme Odası'nın ne derece önem kazandığı hakkında bize fikir vermektedir. 1841 yılına gelindiğinde Tercüme Odası'nın kadrosuna bakıldığında Divan-ı Hümayun Tercümanı ve onun yardımcısı yani Mütercim-i Evvel, Sınıf-ı Evvel 'den beş, Sınıf-ı Sâni'den beş kişi, on yedi kâtip ve bir öğretmen olmak üzere yekûnda otuz kişiye ulaşan bir kadroya sahip olmuştur³². Tercüme Odası'nın önemine binaen o dönemde Mısır çarşısında baharatçılık yapan Âli Paşa'nın babasına ithafen "Tercüme Odasından geçmek fakir bir bakkalın oğlunu Sadrazam yapar" sözü dikkat çekicidir. Tercüme Odası, çalışmalarını Dışişleri Bakanlığı ile paralel ve dolayısıyla bir anlamda ona bağlı olarak devam ettirmiştir. Buradan Bakanlığın ilk bürosunun Tercüman Odası olduğu söylenebilir ve bununla da kalmayarak diğer bürolarının bazılarının da kaynağını meydana getirmiş olduğu söylenebilir³³.

Tercüme Odası'nın kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti II. Mahmud döneminde Avrupalı büyük devletlerle tekrardan ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Bu plandaki ilk adım, 1821'de kapatılan daimi elçiliklerin yeniden açılması olmuştur³⁴. II. Mahmud, önce 1832'de J. Mavroyeni'yi maslahatgüzar olarak Viyana'daki eski görevine atamıştır. 1834 yılında ise Amedî Mustafa Reşit Paşa Paris'e, Mehmet Namık

³⁰ Cahit Bilim "Tercüme Odası", *OTAM*, S.1, Ankara 1990, s. 37.

³¹ Bilim, a.g.m., s. 38.

³² Carter V Findley, "Osmanlı Hâriciye Nezareti'nin Kuruluşu: III. Selim ve II. Mahmud Döneminde Bürokratik Reformun Başlangıcı", çev. Sezai Balcı, *History Studies*, Volume 5/4, 2013, s. 323.

³³ Bilim, a.g.m., s. 40-42.

³⁴ Kılıç, a.g.m., s. 2.

Paşa Londra'ya ve Ahmet Fethi Paşa ise Viyana'ya büyükelçi unvanı ile tayin edilmiştir. Diplomatik temsil alanında yapılan çalışmalar belirli bir aşamaya ulaştıktan sonra konsolosluk alanında da çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır³⁵. Böylece Osmanlı Devleti ve onun ardından inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin diplomatik temsili 1830'lardan günümüze kadar aralıksız sürdürülmüştür. II. Mahmud, hükümdarlığının son yıllarında daha önemli addedilebilecek yenilikler yapmıştır. Reîsülküttâb'a "Hâriciye Nazırı" unvanını verip bazı kurumsal teşkilât değişikliklerini de gerçekleştirerek Hâriciye Nezaretini kurmuştur.

Osmanlı Hâriciye Nezareti'nin Kuruluşu

II. Mahmud döneminde devletin merkez teşkilâtında yapılan reformlar Osmanlı modernleşme tarihi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu reformların amacı Batı karşısında gerileyen devleti yine Batı'daki devlet yapılanmasını örnek alarak yeniden canlandırmaktır. Ancak Babıâli çalışanlarının unvanlarını, memurlarının kıyafetlerini ve devlet dairelerinin şeklini bir günde değiştirmek modern bir devlet yapılanması için asla yeterli değildi. III. Selim döneminde Reîsülküttâblığa bağlı odaların ıslahı ve ikâmet elçiliklerinin kurulması gibi diplomasi alanında kapsamlı bir reform süreci başlatılmıştı. Sultan II. Mahmud ise devletin yapılanmasında kapsamlı değişikliklere girişmek için yeniçeriliğin ilgasını beklemek zorunda kalmıştır³⁶. II. Mahmud taşrada egemen olan adem-i merkeziyetçi güçlerin direncini kırdıktan sonra merkezi otoritesini tehdit eden sadarete karşı da mücadele başlatmıştır. Veziriazamlık makamı son ikiyüz yıldır yönetim merkezini Saray'dan Babıâliye kaydırarak yürütmenin gerçek başı haline gelmiştir. Sultanı yeniden tek güç ve yetki merkezi yapmak isteyen II. Mahmud, sadrazama karşı bir denge unsuru oluşturmak ve aynı zamanda Hariciye Nezareti'nin kuruluşuna zemin hazırlayan, iki ana ekseninde yeniliklere girişmiştir. İlk adım olarak geleneksel kâtipler sınıfını modern anlamda sivil bürokrasiye dönüştürmeye çalışmıştır. İkinci aşamada ise sadaretin yetkisi yeni müesseseler kurularak azaltılmak istenmiştir. Bu kapsamda yeni nezaretler kurulmuştur. Daha önceki dönemde Veziriazamın gölgesinde kalan Reîsülküttâblık makamının Hâriciye Nezaretine dönüştürülmesi de

³⁵ Ersoy, a.g.m., s. 268.

³⁶ Musa Kılıç, "Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876)", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 40.

sadaretin dış politikadaki etkinliğinin ortadan kaldırılma çabasının bir yansımasıdır³⁷. Hâriciye Nazırlığı'nın Reîsülküttâblıktan evrilmiş olduğu düşünüldüğünde Osmanlı Devleti'nin değişim ve gelişmeye odaklanmış olduğu bu dönemde Reîsülküttâb'ın görevlerini idrak etmek önemlidir. Reîsülküttâb: Osmanlı bürokrasisinde yazı işlerini yürüten Divan kaleminin âmiridir. Osmanlı Devleti'nde Reîsülküttâblık, bir grup kâtibin yöneticiliğini yapmak amacıyla oluşturulmuş bir teşkilâttır. Klasik dönem Osmanlı Devlet teşkilâtının merkezi yönetim aracı olan Divân-ı Hümayun'un maliye haricindeki yazışmalarını kaleme alan kâtipler Divân-ı Hümayun kâtibi olarak adlandırılmışlar ve Reîsülküttâb yönetiminde nişancıya bağlı olarak görev yapmışlardır³⁸.

Divan-ı Hümayun, Paşa kapısı veya Bâb-ı Âsafî denilen sadrazam dairesinin, bütün devlet işlerini bünyesinde toplayan merci olmasından önce, Divân-ı Hümayun kalemlerinin dördü Reîsülküttâbın emri altında olmak üzere altı kısımdan oluşmaktaydı³⁹. XVII. yüzyılda Divân-ı Hümayun önemini yitirip devlet idaresinin Bâbiâli'ye havale edilmesiyle birlikte Reîsülküttâb ve idaresi altında bulunan divan kâtipleri de buraya aktarılmışlardır. Sadrazamın ve ikinci divanın kâtiplik vazifesini yerine getiren Reîsülküttâb, aynı zamanda Fenerli Rum ailelerinden tayin edilen Divan-ı Hümayun tercümanlarının da idaresini üzerine almıştır⁴⁰.

Reîsülküttâbların Hâriciye işleriyle etkin olarak ilgilenmeleri, Rami Mehmed Paşa'nın Karlofça Muahedesinde gösterdiği başarının ardından olmuştur. Bu olayın ardından hârici işler yavaş yavaş Reîsülküttâblara verilmeye başlanmıştır. Evvelde nişancının emri altında olan Reîsülküttâb, XVIII. yüzyıldan itibaren önem kazanıp, Nişancının maiyet memurluğundan sıyrılıp doğrudan Veziriazam maiyeti haline gelmiştir⁴¹. Bunun yanı sıra Babiâli'de sadrazam ve kethüdasından sonra üçüncü adam olarak Reîsülküttâblar önemli bir siyasi nüfuz elde etmişlerdir. Yoğunlaşan diplomatik ilişkilerle birlikte II. Mahmud'un bürokrasi alanında yaptığı reformlar çerçevesinde Hâriciye işleri yeni bir isimle ön plana çıkarılarak 1836 yılında adı Hâriciye Nezaretine

³⁷ Kılıç, a.g.t., s. 41.

³⁸ Recep Ahıskalı, "Reîsülküttâb", *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 546.

³⁹ Necati Gültepe, "Osmanlılarda Bürokrasi: Merkezin Yönetimi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. VI, Ankara 1999, s. 243.

⁴⁰ Taceddin Kayaoğlu, *Osmanlı Hâriciyesinde Gayr-i Müslimler (1852-1925)*, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 14.

⁴¹ Akyıldız, a.g.e., s. 71.

dönüştürülmüştür⁴². Reîsülküttâblıktan Hâriciye Nazırı olan ilk kişi Mehmed Akif Paşa'dır. Nazıra yardımcı olması maksadıyla bir de müsteşar tayin edilmiştir⁴³. Buna ilaveten Hâriciye teşkilâtında 1846'da yabancı ülkelerden teşrif eden elçi ve devlet adamlarıyla alakadar olmak ve gerekli protokolü uygulamak üzere Hâriciye Teşrifatçılığı, 1851'de ülke dâhilindeki konsoloslarla ilgili yazışmaları yürütmekle sorumlu Hâriciye Mektupçuluğu ve 1865'te çoğalan dış yazışmalarla ilgilenmek maksadıyla Tahfîrât-ı Ecnebiye Odası kurulmuştur. Nezaretin merkez teşkilâtı ihtiyaçlarıyla ilintili olarak gittikçe gelişmiştir⁴⁴.

Devlet Sâlnâmelerine göre 1847 yılında Sadaret-i Uzma Müsteşarlığı görevini Sarım Efendi, Hâriciye Teşrifatçılığı görevini bu görevde uzun yıllar kalacak olan Hâriciye Teşrifatçısı Kamil Bey, Hâriciye Kâtipliğini ise Tevfik Bey yürütmekteydi⁴⁵. Hâriciye Nezareti'nin teşkilinden inhitatına kadar geçen süreçte 68 defa el değiştirmiş olan Hâriciye Nezareti'nin ilk nazırı 1836 yılında Mehmed Akif Paşa, sonuncusu ise 1922 yılında görev yapan Ahmet İzzet Paşa olmuştur. 68 defa el değiştiren bu makama gelen şahıslardan sadece 4'ü gayrimüslimdir. Bunlar: Rum kökenli Aleksandır Karatodori (1878-1879) ve Sava Paşa (1879-1880)⁴⁶, Ermeni kökenli Gabriyel Noradukyan (1912-1913), Arap Hristiyan olan Yusuf Franko Paşa (1919) adlı kişilerdir⁴⁷.

Hâriciye Nezareti'nin yeni bir yönetim anlayışı getirmesinin yanı sıra Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar geçen vakitte ülkenin idaresini güçlü bir merkezi yönetim sistemiyle Babıâli'nin ele aldığını söylemenin doğruluğu yanında Bâbîâli dâhilinde ise Hâriciye Nezareti reformları gerçekleştiren kurum olmuştur. Bundan yola çıkarak Hâriciye Nezareti dışişleriyle beraber içişleriyle de alakadar olmuştur⁴⁸. Kuruluşundan, özellikle Tanzimat'ın ilanından itibaren Meclis-i Vâlâ ile birlikte

⁴² Ahıskalı, a.g.m., s. 549.

⁴³ Carter V. Findley, "Hâriciye Nezareti" *TDVİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 179.

⁴⁴ Findley, a.g.m., s. 179.

⁴⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 29-50.

⁴⁶ Sava Paşa Hariciye Nazırı olmadan önce Hâriciye Müsteşarı olarak görev almıştır (BOA. İ.DUİT.144/36, M. 12 Ağustos 1879/H. 23 Ş. 1296).

⁴⁷ Sinan Kunalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli (1839-1922)*, İsis Yayınları, İstanbul 1999, s. 179; Musa Kılıç, "Osmanlı Hâriciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876)", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 73.

⁴⁸ Kılıç, a.g.t., s. 48.

reformların belirleyicisi ve takipçisi olan nezaret, bununla birlikte bazı reform kurumlarının sorumlusu ve denetleyicisi olmuştur. 1838'de ülkede tarım, ticaret ve sanayinin geliştirilmesi maksadıyla kurulan Meclis-i Ziraat ve Sanayi, yine aynı yıl bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek amacıyla ve bu konuda çalışmalar yapmak için kurulan Karantina Meclisi ile yapılan reformları fonksiyonel hale getirecek insanları yetiştirmek ve ülkede eğitimi yaygınlaştırmak üzere 1846'da meydana getirilen Meclis-i Maârif-i Umûmiyye, Hâriciye Nezareti'nin denetimi altında bulunmuştur. Hâriciye Nezareti'nin dış ilişkilerinin yanı sıra içeride yapılan reformların Avrupa reformlarıyla paralellik arz etmesi için bir denetim organı olarak da görev yaptığı söylenebilir⁴⁹. Hâriciye Nezareti'nin sorumluluk alanındaki kurumlardan olan Meclis-i Maarif-i Umûmiyye'nin Sâlnâmelerde yine bu başlık altında Nezaret-i Aliyye Reis-i Meclis-i Vâla ve Hâriciye Nazırı olarak yer alması reformların denetleyicisi ve dış ilişkilerle içeride yapılacak olan reformların paralellik arz etmesi için faaliyet gösterdiklerini burada da görmekteyiz⁵⁰. Daha sonra oluşturulan birimlerden Mezahip Odası, evvelde Beylikçinin sorumluluğu altında yer alan devletin gayrimüslim unsurlarıyla ilgili kayıtlara, Hâriciye Kitabeti de Osmanlı tebaası ile gayrimüslimler arasında ortaya çıkan hukuki davalarla meşgul olmuştur. Daha sonra ise Deâvî-i Hâriciyye Kitâbeti adını almıştır. 1868 Devlet Sâlnâmesinde görülen Hâriciye Evrak Müdürlüğü, nezaretin evrak akışı ile bir yıl sonraki Sâlnâmede yer alan Hâriciye Matbuat Kalemi de yerli ve yabancı gazete ve matbuatı takip etmek ve işlemlerini yürütmekle görevli olmuşlardır⁵¹.

Hâriciye Nezareti'nin oluşumunda dikkat çeken en önemli nokta, sadrazamın bu kurumu tamamen kendi elinin altında tutmak için gösterdiği çabadır. Tanzimat'a öncülük eden bürokratlar hem lisan bilgileri, hem de Avrupa'da kazandıkları diplomatik tecrübelerle birçoğu Hâriciye Nazırı niteliğini taşımıştır. Bir süre Sadrazamlığın ve Hâriciye Nazırlığının aynı şahısların hegemonyaları altında (Âli, Fuad ve Mustafa Reşid Paşa) arasında gelip gittiği bilinmektedir. Osmanlı reformasyonu klasikteki Hâriciye örgütünü bundan dolayı da muhafaza etmiş ve Sadaretle Hâriciye Nezareti çok iç içe olmuştur. Bu örgütsel yapı Cumhuriyet dönemine de miras olarak kalmıştır. Osmanlı

⁴⁹ Findley, a.g.m., s. 179.

⁵⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 32.

⁵¹ Findley, a.g.m., s. 179.

Hâriciye evraklarının önemli bölümü sefaretlerle muhaberat hariç sadrazamlık arşivlerinde biriktiği gibi, iki kurumun aynı binada barınması da bir tesadüf değildir⁵².

Nitekim Hâriciye teşkilâtının gelişimi ve temellendirilmesi Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi durumla yakından alakalı olmuştur. Çünkü II. Mahmud'un hükümdarlığı dönemi devletin varoluşunu tehdit eden iç ve dış olayların ortaya çıktığı son derece zorlu bir devir olmuştur. 1821 Yunan İsyanı, İran'la harp, Mehmed Ali Paşa isyanı, Rusya ile savaş, Hünkâr İskeleyi Antlaşması ve Fransa'nın Cezayir'i zaptı gibi çok mühim olaylar, Osmanlı Devleti'nin hızlı ve dikkatli bir siyaset takip etmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu yeni gelişmelere, yeni düzenlemelerle cevap vermek devlet yapısında reformları zorunlu kılmış bunun üzerine de yeni kurumlar meydana getirilmiştir⁵³.

⁵² Ortaylı, a.g.m., s. 280.

⁵³ Akyıldız, a.g.e., s. 78.

I.BÖLÜM: DEVLET SÂLNÂMELERİNE GÖRE OSMANLI DEVLETİ HÂRİCİYE TEŞKİLÂTI

Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkileri konusunda yapılacak çalışmalarda başvurulması gereken kaynaklardan kısaca bahsetmek gerekir. Bu kaynakların başında Osmanlı Devleti Sâlnâmeleri gelmektedir. Osmanlı Devleti Sâlnâmeleri, 1847 yılından 1918 yılına kadar neşredilmiştir. 1847 ve 1918 arasındaki sâlnâmeler 100 sayfa ile 1000 sayfa arasında değişmektedir. Bu kaynakta Hâriciye Nezareti'nin kalem memurlarını, elçilerini, şebkenderlerini, tercümanlarını, müsteşarlarını ve kâtiplerini tespit etmek mümkündür. Bunun yanı sıra 1885, 1889, 1900 ve 1902 yıllarında dört defa Hâriciye Sâlnâmeleri neşredilmiştir. Hâriciye'de görev alan memurlara ilaveten yabancı devletlerin hükümdarlarının isimleri, doğum tarihleri, hükümdar oldukları tarihler, mensup oldukları hanedanlar burada belirtilmiştir. Reîsülküttabların memuriyet tarihleri ve tercüme-i halleri verilmiştir. Hâriciye Nazırlarının tercüme-i hallerine dair bazı izahatlara da buradan ulaşmak mümkündür. 1834 yılından itibaren Düvel-i Ecnebiye nezdine gönderilen Devlet-i Aliyye sefirlerinin isimlerini, memuriyet tarihlerini, elkab-ı resmîyelerini, Saltanat-ı Seniyye nişanlarının isimlerini de tespit etmek mümkün olmaktadır. Düvel-i Ecnebiyye'nin armaları, Osmanlı Devleti'nin Düvel-i Ecnebiyye ile yaptığı ahitnâmeler gibi çok sayıda bilgiye de ulaşmak mümkündür⁵⁴.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Düvel-i Ecnebiye Defterlerinde yer alan ahitnâmeler, Divân-ı Hümayun'a bağlı kalemlerden olan Amedî Kalemî'ne bağlı olarak kaleme alınmıştır. Bu defterlerde; Amerika, Belçika, Dubrovnik, Fransa, İngiltere, İspanya, Romanya, Rusya, Avusturya gibi devletlerle ilgili konular yer almıştır. Bu defterlerde konsolos, yabancı tüccarlar ve yabancı elçilerden gelen her türlü yazışmalar ile yabancı gemilere verilen izinler görülür. Bunların dışında Düvel-i Ecnebiyye Defterleri'nde menzil ve yol hükümleri, tüccar beratları ile bazı nizamnâmelerin kayıtları da bulunmaktadır. Başbakanlık Osmanlı arşivinde iki seri halinde yer alan bu defterlerin birincisi 980 numaralı "Bâb-ı Âsafî Defterleri Katoloğu"nda A. DVN. DVE. Kodlu 17 adet Düvel-i Ecnebiyye Defteri parçası bulunmaktadır. İkincisi ise 989 numaralı "Divân-ı Hümayûn Defterleri Katoloğu"nda yer alan Düvel-i Ecnebiyye

⁵⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye (1847-1877); Sâlnâme-i Nezaret-i Hariciyye (1885).

Defterleri'dir. Bu defterlerde H. 975-1332/M. 1567-1913 yıllarını kapsayan 122 tane defter bulunmaktadır. En erken tarihli H. 975/M. 1567 yılına ait Nemçe (Avusturya) defteri, en geç tarihli defter ise H. 1328-1332/M. 1910-1913 tarihlerini içeren Prusya Konsolosluk Defteri'dir⁵⁵.

İkinci olarak, Padişah mektupları Osmanlı Diplomasi tarihinin en mühim kaynaklarından. Padişah tarafından Müslüman ve Hıristiyan devlet hükümdarlarına ve devlete bağlı Kırım hanları, Mekke şerifleri, Dağıstan ve Gürcistan hâkimleri, Erdel kralları, Eflâk ve Boğdan voyvodaları gibi ayrıcalıklı yerlerin idarecilerine; Fas hâkimlerine ve Özbek hanlarına gönderilen mektuplar nâme-i hümayun olarak adlandırılmıştır. Osmanlı hükümdarlarının tahta cüluslarında yeni padişahın hükümdarlığını bildirmek için dost ve civar ülkelere elçi gönderildiği gibi, sefir gitmeyen devletlerin sefirlerine de hükümdarın tuğrasıyla nâme-i hümayun ita edilir ve bu sefirlerde mektupları kendi hükümdarlarına ulaştırırlardı⁵⁶.

Aynı önemi haiz olan diğer belgeler ise sefaretnâmelerdir. Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelere gönderdikleri sefirlere ve bunların incelemeleri ile vazifelerini nasıl ifa ettiklerine dair kaleme aldıkları raporlardır. Bu sefaretnâmeler bizzat sefirler tarafından kaleme alındığı gibi, sefirlerin maiyetindeki herhangi biri tarafından da yazılmışlardır. Sefaretnâmeler iki şekilde oluşturulmuşlardır. Bunlardan ilki edebî tür olarak seyahat günlüğü, hatırat ve içerikleri sadece politik yazılardan oluşanlar olmak üzere iki şekilde oluşturulmuşlardır. İçerikleri politik yazılardan oluşan sefaretnâmeler daha ziyade gönderildikleri ülkenin sosyal, iktisadî ve askeri yapısı hakkında bilgi vermişlerdir. Bunun dışında hatırat ve seyahat günlüğü formunda yazılan sefaretnâmelerde ise, Osmanlı elçilerinin atanmaları, gidecekleri ülkenin hükümdarına teslim edecekleri hediyeler ve mektupların teslim alınışı, İstanbul'dan ayrılışlarından dönüncüye kadar ki yolculukları ile gittikleri ülkede yaptıkları ziyaretler, görüşmeler ve edindikleri intibalar ayrıntılı bir şekilde aktarılır. Bu yüzden ikinci tür sefaretnâmeler kültür ve diplomasi tarihi açısından daha zengin bilgiye sahiptirler⁵⁷. Bir diğer önemli kaynak ise sınır tahdit

⁵⁵ Uğur Kurtaran, "Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar ile Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme", *OTAM*, 38/ Güz 2015, s. 118.

⁵⁶ Kurtaran, a.g.m., s. 124.

⁵⁷ Kurtaran, a.g.m., s. 126.

raporlarıdır. Bunlar, elçilerin sefaret raporlarını bütünlüycü bir mahiyet arz eden sınır tahdit komisyonlarının kaleme aldıkları raporlardır. Bu raporlar gerek diplomasi tarihine ışık tutması ve gerekse de yapılan barış antlaşmalarını ve bunları takriben sefaretlerin oluşturulması açısından önem arz ederler. Bu sebepten dolayı Osmanlı elçilerinin ve sınır tahdid edenlerin raporları, belgesel materyaller olmalarının yanı sıra Osmanlı Devleti ile yabancı devletlerarasındaki diplomatik ilişkilerin önemli tarihi kaynaklarını meydana getirirler⁵⁸.

1.1. Osmanlı Devleti Sâlnâmeleri

Konumuzun temel kaynağı olan Osmanlı Sâlnâmelerinden burada söz etmek yerinde olacaktır. Sâlnâme, Osmanlı Devleti'nde resmi ve özel kurumlar tarafından yayımlanan yıllıklardır. Osmanlı Devleti'nin merkezi yönetiminin, nezaretlerin, askeri kurumların, vilâyetlerin, birtakım özel kurum ve şahısların yıllık olarak yayımladığı bilgilendirme amacı taşıyan yayınlara sal-nâme denilmiştir. Kelime Farsça sâl (yıl) ile nâme (yazılı şey, mektup) kelimelerinden meydana gelmiş olup bu neşriyata nev-sâl de denilmiştir. Resmî ve özel olarak ikiye ayrılan sâlnâmelerin resmîleri: devlet, nezaret ve vilayetlere ait olanlar şeklinde üç başlık altında ele alınmıştır⁵⁹. Sâlnâme aynı zamanda Fransızca “annuaire” ve İngilizce “year book” kelimelerinin karşılığıdır. 1847-1922 yılları arasında, yani 75 yıllık zaman diliminde yayınlanmış olan bu sâlnâmeler çok ehemmiyetlidir. Bu dönemsal aralıkta Osmanlı tarihi, idari teşkilâtı, müesseseleri, şahıs biyografileri, siyasi, iktisadi, ilmi, kültürel, askeri ve diğer alanlarda oldukça önemli verileri içerirler. Osmanlı Devleti'nde neşredilmiş olan sâlnâmeler Askeri, Bahriye, Devlet, Hâriciye, İlmiyye, Maarif, Rasadhâne-i Âmire, Rusûmat, Vilayetler ve bazı Eyaleti Mümtaze Sâlnâmeleri ve Özel Kurumlar ve Şahıslar tarafından hazırlanan ve neşredilen sâlnâmeler olmak üzere çeşitli adlar altında düzenlenmiştir⁶⁰.

Almanya'da Gotha'da 1763 yılından beri Almanca olarak yayınlanan daha sonra Fransızca olarak da neşredilen jeneolojik ya da soybilimi adı verilen Almanach de Gotha'lar vardır. Bu yayınlarda ailelerin kökenlerini ve akrabalık ilişkilerini belirten

⁵⁸ Kurtaran, a.g.m., s. 129.

⁵⁹ Bilgin Aydın, “Sâlnâme”, *TDVİA*, C. 36, İstanbul 2009, s. 52.

⁶⁰ Hasan Duman, *Osmanlı Yıllıkları (Sâlnâmeler ve Nevsaller)*, IRCICA yayınları, İstanbul 1402-1982, s. 17; Mustafa Öztürk, Özkaya Özer, *Mısır Sâlnâmesi 1871*, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ 2005, s. 5-6.

tablolar ve diplomatik kişi isimleri yer alır. Sadrazam Reşit Paşa, bunları görünce bunlara benzer bir Türkçe yayın dilediğini belirtmiş ve böylece Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin hazırlanmasına karar verilmiştir. Devlet Sâlnâmeleri o zamana göre fazla bir miktar olan 6 kuruştan satışa sunulmuş ise de üçüncü sâlnâmeden sonra 5 kuruşa indirilmiş ve uzun süre bu fiyattan satılmıştır. Devlet tarafından yayını yapılan Devlet Sâlnâmeleri, H. 1263 (M. 1847)- R. 1328 (M. 1912) yılları arasında düzenli ve tertipli bir şekilde neşr edilmiştir. En son cilt R. 1334 (M. 1918) yılında yayımlanmış olup toplam 68 ciltten müteşekkildir. Başlangıçta küçük hacimde, yüz sayfa civarında olan söz konusu yıllıklar, giderek gerek sayfa gerekse de boy yönünden geliştirilmiştir. İnce puntolarla bin sayfayı geçmiřlerdir⁶¹. İlk defa yayımlanan 1847 yılı Devlet Sâlnâmesi 167 sayfadan oluşmaktayken 1912 yılı 1000 sayfadan müşekkildi. 1918 yılı Sâlnâmesi ise 459 sayfadan oluşmaktadır. Latin harfleri ile yayımlanmış olan 1928-1929 yılı 746 sayfadan oluşmaktadır.

H. 1263 (1847)- H. 1297 (1880) tarihleri arasında yayımlanan 1 ile 35 cilt arasındaki Sâlnâmeler litografya yani taş baskısı ile daha sonraki Sâlnâmeler ise matbaa harfleri ile yayımlanmıştır. Aralarında altın yaldızlı ve lüks baskılara rastlanmıştır. Özellikle 1876-1908 yılları arasında Sultan II. Abdülhamid devrinde yayımlananlar en başarılı olanlarıdır. Bunlar zengin verilerle dolu olup devletin resmi teşkilâtından, coğrafyasından başka, memurların isimleri, tâyin tarihleri, rütbeleri, nişanları belirtilen birer doküman niteliğindedir. Devlet Sâlnâmeleri H. 1263-1325 yılları arasında yani 1-64 def'a arasındakiler hicri yıllar esas alınarak neşredilmiştir. 1263 hicri yılı, 20 Aralık 1846-10 Kasım 1847 arası verilerini içerir. Rumi 1326 yılında, hicri yıl yerine mali yıl 1 Mart-28 şubat arası resmen kabul gördüğünden yıllığın 65. defası 1326 mali yılı için yayımlanmış ve bunu 1327-1328 yıllarına ait olan 66-67. sâlnâmeler takip etmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında (H. 1328-1332/ M. 1913-1916) sâlnâme neşredilmemiştir. En son Devlet Sâlnâmesi, 68. def'aya denk gelen H. 1333-1334 (M. 1918) yılına aittir⁶².

Sâlnâmelerin en muntazamı ve en uzun ömürlü olanı Devlet Sâlnâmeleri olarak da bilinen Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmanîyye'dir. İlk Devlet Sâlnâmesi, Sadrazam

⁶¹ Duman, *a.g.e.*, s. 18.

⁶² Duman, *a.g.e.*, s. 19.

Mustafa Reşit Paşa'nın isteğiyle, Hekimbaşı Abdülhak Efendizâde Hayrullah Efendi ve XIX. yüzyıl Osmanlı fikir ve ilim insanlarından olan Ahmed Cevdet Paşa'nın katkılarıyla Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanmış ve 1847 senesinde Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye adı ile yayımlanmıştır. Sâlnâmelerin hazırlanmasında Meclis-i Maarif Başkâtibi Behçet ve Meclis Azasından Rüşdü Bey görevlendirilmiştir. Daha sonra bu iş Maarif Nezareti Mektubi Kalemi heyetine verilmiştir. 1888 yılından itibaren de Memurin-i Mülkiye Komisyonuna bağlı Sicil-i Ahval Memûrîn İdaresine tahvil olunmuştur⁶³. Devlet Sâlnâmeleri Cumhuriyet döneminde de çıkarılmaya devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Sâlnâmesi adıyla 1925-1926 ve 1927-1928 yıllarında Arap harfleriyle, üçüncüsü Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı adıyla 1928-1929 yıllarında Latin harfleriyle neşredilmiştir. Altı sayı yayımlanan bu yıllıkların sonuncusu 1941 tarihlidir. Bunlar, Osmanlı matbaacılığının ve devlet yayıncılığının gelmiş olduğu seviyeyi gösteren en dikkate değer örneklerden olmuşlardır⁶⁴.

1.2. Sâlnâmelerde Kayıtlı Hâriciye Teşkilâtı Memurları

Devlet Sâlnâmelerinden kısaca bahsettikten sonra Devlet Sâlnâmelerinde sürekli karşımıza çıkacak olan büyükelçi, orta elçi, küçükkelçi, şebender, konsolos, kaçıllara gibi kavramlara açıklık getirmek gerekir. Elçilik dereceleri XVIII. yüzyılda henüz bir düzene oturtulmuş değildi. 1815'de toplanan Viyana kongresi elçileri büyükelçi, fevkalâde orta elçi, ikamet elçisi ve maslahatgüzar olarak dört sınıfa ayırmıştır. Üç yıl sonra toplanan Aix-la-Chapella kongresi de diplomasi düzenini tamamlamıştır⁶⁵.

Türkçe'de, "halk, ülke, devlet" manasında "el (il)" isim kökünden oluşturulan elçi kelimesi, meslek bildirme eki olan -cı, -çi ile genişletilmiş olup bugün kullandığımız manada, *bir devleti başka bir devlet nezdinde temsille görevli şahıs, sefir, peygamber, yalvaç ve resul* kelimelerine karşılık gelmektedir. Kelimenin, Türkçedeki anlamlarına uyumlu olarak elçinin hem devlet nezdindeki sorumluluğunu ifade ederken hem de kutsal manadaki Allah'ın elçisi "peygamber" manasını

⁶³ Barış Aslan, "H. 1265 (M. 1849) Devlet Sâlnâmesine Göre Osmanlı İdari Yapısı", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 11-12.

⁶⁴ Aydın, a.g.m., s. 52.

⁶⁵ Kuran, a.g.e., s. 15.

taşımaktadır⁶⁶. Büyükelçi, orta elçi, küçükelçi olarak seviyelendirilmesi diğer Avrupa devletleriyle mukayeseler yapılarak ve elçilerin devlete olan tahmini maliyeti hesaplanarak elçinin diğer ülke nezdindeki itibarı, taşıyacağı rütbe ve paye gibi konular müzakere edilerek belirlenmiştir⁶⁷. Yabancı ülkelere gönderilen fevkalade elçiler ise, kendilerine verilen nâme-i hümâyunu, hediyeleri ve tasdik olunan barış antlaşması metnini yabancı hükümdara teslim etmekle görevliydi. Ziyafet vermek, ziyafetlere katılmak, görüşmelerde bulunmak da elçinin görevlerindendi. Fevkalâde elçi olarak gönderilirken kendilerine görev dönüşünde tekrar îade etmek üzere pâye verilirdi. Payeler elçilerin gönderildikleri ülkenin itibarına ve diplomatik misyonun ehemmiyetine göre değişmekte olup orta elçi veya büyükelçi olarak belirlenirdi. Orta elçi olarak gönderilenlere genellikle defterdar ve nişancılık rütbesi verilirken büyükelçi olarak gönderilenlere beylerbeyliği payesi takdim edilirdi. Bu elçiler, gönderildikleri ülkede diplomatik misyonların tamamlanmasına kadar ikâmet ederlerdi. Elçiler gittikleri ülkedeki ilk ziyaretlerini, hediyelerin ve gönderilen belgelerin tesliminin yapıldığı kabul törenleri ile gerçekleştirirlerdi. Elçinin görevi esnasında, gittiği ülkenin görülmeye değer yerleri ve kuruluşlarını kapsayan ziyaret programları düzenlenirdi. Görevi biten elçi veda ziyaretini gerçekleştirirdi. Veda ziyaretinde elçiye, gittiği ülkenin hükümdarı tarafından, Osmanlı Padişahına götürmesi gereken hediyeler ve cevabî mektup teslim edilirdi. Bundan sonra elçi dönüş hazırlıklarına başlardı⁶⁸.

Viyana Antlaşması'nın eklerinden biri olan 19 Mart 1815 Nizâmnâmesi ile elçilerin makamları yeniden oluşturuldu. Bu çerçevede diplomasi temsilcileri büyükelçi, orta elçi, maslahatgüzâr olarak üç sınıfa ayrıldı. Büyükelçiler buldukları devlet başkanının nezdinde, kendi devlet başkanlarını temsil ederdi. Bu yönden doğrudan devlet başkanından görüşme talep edebildikleri gibi diğer elçilerden de üstün kabul edilirdi. Orta elçilikler ise devlet başkanlarının kendisini değil, işlerinde ülkelerini temsil ederlerdi. Bundan dolayı görev aldıkları merkezin devlet başkanlarından direk görüşme istemeyip, dışişleri bakanı vasıtası ile görüşme isterlerdi. II. Abdülhamid döneminde hükümdarın elçilerle ve yabancılarla görüşmelerinde tercümanlık görevi "Tercüman-ı Divân-ı Hümâyûn" denilen Teşrifat-ı Umumiye Nâzırı'na ait idi. Teşrifat

⁶⁶ Pınar Akım, "II. Selim Dönemi Elçi Kabulleri", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 23

⁶⁷ Mehmet İpşirli, "Elçi", *TDVİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 9.

⁶⁸ Savaş, *a.g.e.*, s. 14.

işleri de bu dairede işlerlik kazanırdı. II. Abdülhamid sefirlerle görüşmesine çok önem verdiği için bu görüşmelerde hem elçilerin ifadelerini, hem de kendisinin bildirdiklerini tercüman paşalar aynen zabt ederek görüşmeden sonra kendisine sunarlardı⁶⁹.

Elçilerin tayin edilmesinde hangi sebeplerin etkili olduğunu tespit etmek zordur. Elçilerin bir kısmı mevkilerinin, salâhiyetlerinin ve rütbelerinin önem sırasına göre göreve getirilmişlerken bazıları görevde bulunmalarını devlet adamlarına ve saraya olan yakınlıklarına borçlu olmuşlar, bir kısmı da İstanbul'dan uzaklaştırılmak için sürgün edilmişçesine yurt dışına gönderilmişlerdir⁷⁰. Osmanlı Devleti'nin mukim elçiliklerini yeniden oluşturduğu 1830'lu yılların başından 1922 yılına kadar olan zaman diliminde 135 büyükelçi görev almış elçi ve mukim maslahatgüzar olarak da görev almış diplomatlar bulunmuştur. Bu zaman aralığında diplomasi mesleğinin bütün araçlarını son derece iyi ve incelikle kullanan bir diplomat kadrosu oluşmuştur. Bu zaman diliminde 22 diplomatik misyon kurulmuştur. İlki, 1832'de daimî maslahatgüzarlık olarak kurulan Viyana'da Yanko Mavroyeni, sonuncusu ise Brest-Litovsk Anlaşması sonucunda bağımsızlığını elde eden Ukrayna'nın merkezi Kiev'de açılan temsilcilikte görev alan Ahmet Muhtar Bey'dir. 1922 yılında Tiran'a Sadrettin Bey sefir tayin edilmiştir fakat göreve başlamadan saltanat sonlanmış ve Arnavutluk'taki ilk Türk elçisi Cumhuriyeti temsil etmiştir. Tam anlamıyla diplomatlık vasıflarını taşıyan ilk sefir 1872'de Atina'ya tayin edilen Mahmud Esat Bey'dir⁷¹.

Bu dönemde gayrimüslim diplomatik temsilcilerin sayısı 30'dur. Bu kişilerden 10'u Rum kökenlidir: Antopulo Paşa, Liguraki Aristarki Bey, Yanko Aristarki Bey, Fotiadis Paşa, Aleksandre Karatodori Paşa, Stefanaki Karatodori Efendi, Komnemos Bey, Aleksandre Mavroyeni Bey, Yanko Mavroyeni, Kostaki Musurus Paşa, Stefanaki Musurus Paşa ve Yanko Musurus'tur. Bu şahıslardan 4'ü Ermenidir: Azaryan Efendi, Aleksan Diran Bey, Serkis Hamamciyan Efendi ve Yusuf Misak Efendi'dir. Dördü ise Levantendir: Polonya kökenli Alfred Rüstem Bey, Fransız kökenli Blak Bey, Fransız kökenli Glavany Bey, İtalyan kökenli Rüstem Paşa'dır. 3'ü Romen asıllıdır: Kalimaki

⁶⁹ Nigâr Ayyıldız, *II. Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, Ankara 2010, s. 187.

⁷⁰ Sinan Kunalalp, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Sefirleri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 117.

⁷¹ Kunalalp, a.g.m., s. 113.

Bey, Constantin Karaca Bey ve Yahya Karaca Paşa. Yabancı ülke vatandaşı olarak doğup Osmanlı hizmetinde görev almış olan 3 Avrupalı şahıs da görev almıştır. Bu kişiler Belçikalı Eugene de Kerkhove, Alman Murat Efendi Franz von Werner, Avusturyalı Dr. Spitzer Efendi'dir. Bunlardan başka Hristiyan Arap olan Gobdan Efendi ve Naum Paşa da görev almışlardır. Bulgar kökenli Aleko Vogoridi Paşa da bu makamda bulunmuştur. Yahudiden sefir olmamış ancak din değiştirmiş olan bir Musevinin oğlu Hacı Kâmil Paşa Berlin sefaretinde görev yapmıştır. 1856 yılında Musurus Paşa'ya büyükelçi payesinin verilmesine kadar diğer Müslüman olmayan diplomatlara ortaelçilik payesinden üstü takdim edilmemiştir. Londra, Paris, Viyana gibi ülkelere ise "büyükelçiliği yönetmeye memur ortaelçi" unvanıyla tayinler gerçekleştirilmiştir⁷².

Müslüman olan diplomatlardan bazıları ise şunlardır: Kürt kökenli baba-oğul Sait ile Şerif Paşa ve Babanzâdelerden Halil Halit Bey'dir. Çerkes asıllı Şemdeddin Bey, yine Çerkes kökenli olan kısa süreli Stokholm elçiliğinde mesai yapmış olan Canbulat İsmail Bey, Harbiye Nazırı olarak görev alan Nazım Paşa'nın kardeşi Ali İhsan Bey, Çerkes Abdipaşazâdelerden Rıza Bey'dir. Arnavutların bağımsızlığının başvekili olmak hayaliyle Osmanlı Devleti hizmetinden ayrılmış olan ünlü Turhan Paşa da görevde bulunmuştur. Safa Bey de Arnavut kökenli diplomatlardandır. Müslüman Arap ise Abdülhamid'in ikinci kâtibi İzzet Holo Paşa'nın oğlu Mehmet Ali Bey'dir. Büyükelçilik, Hâriciye Nazırlığı ve Sadrazamlık yapan Tevfik Paşa'nın ailesi Kırım'dan hicret etmiş olan Nogaylardandı⁷³. Ahmet Tevfik Paşa'nın ailesinin kökeni Kırım Giray Hanı ailesine dayanmaktadır. Dedesi Mirza Mustafa Bahçesaraylı Arslanoğulları ailesine bağlı iken Büyükannesi Afife Hanım Kırım Hanı ailesine bağlıdır. Kırım'ın Ruslar tarafından ele geçirilmesi sonucu Afife Hanım ve Mustafa Mirza Bey Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır⁷⁴.

Bilindiği gibi Meşrutiyet'in ilanına gelinceye kadar Müslüman diplomatların eşleri beylerinin görevli olarak gidecekleri yerlere onlarla birlikte gidemezlerdi. Bu durum birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Hatta Sadullah Paşa ve oğlu

⁷² Kunalp, a.g.m., s. 115.

⁷³ Kunalp, a.g.m., s. 115.

⁷⁴ Necati Çavdar, *Üç Devrin Mazisi Son Osmanlı Sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016, s. 31.

Sefaret Kâtibi Asaf Bey'in intihar etmelerini bu nedenle alakalandıranlar olmuştur. İstisnalardan olan Berlin Elçisi Müşir Tevfik Paşa, eşini birkaç defa gizli bir şekilde Berlin'e getirtmiştir. Bunu nasıl yapabildiği sorusuna en uygun cevap, kayınpederinin başmabeynci Osman Bey olmasıdır. Yine başka bir istisna da Ali Ferruh Bey'dir. Eşini Washington'a kaçırmıştır. Abdülhakhamid de eşini Poti, Volos, Bombay'a götürmüştür. Eşi Mısır Hidiv ailesine bağlı bir prenses olan Şerif Paşa da eşiyile beraber Stokholm'de kalmıştır. Bu kural II. Meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından lağvedilmiştir. Bundan dolayı bayanlar, diplomat olan beylerine eşlik ettikleri gibi kabul törenlerinde de başları açık bir şekilde yerlerini almışlardır. Stokholm elçisi olan Galip Kemalî Bey (Söylemezoğlu) 1921'de sefaret ikâmetgâhında İsveç Kralını misafir ettiğinde, eşi, kızı ve damadı ile kralın huzurunda bir klasik batı müziği resitali vermişlerdir⁷⁵.

Çalışmamız esnasında sürekli olarak karşılaştığımız Şehbender kelimesine de değinmek gerekir. Avrupa'daki kullanımıyla Konsolos anlamına da gelen Şehbender, II. Mahmud döneminde Osmanlı Devleti dâhilinde yerli Müslüman tüccarların muhafaza edilmesi bakımından aralarında oluşabilecek herhangi bir sorunu önlemekle sorumlu olan kimseye verilen isimdir⁷⁶. Şehbender kelimesi Farsça iki kelimenin birleşiminden meydana gelmiştir. Farsça “Şeh veya Şah” denilen “Kral, Hükümdar ve Padişah” manalarına gelen sözcük ile yine Farsça “Bender” denilen “Deniz ya da Büyük Bir Nehir Üzerindeki Liman” demek olup Suriye ve Mısır Arapçasına göre “Pazar, Ticaret Yeri, Mübadele Yeri, Sarraflık Merkezi” anlamlarında kullanılmıştır. “Bender” kelimesinin karşılığı olarak “İşlek Ticaret İskelesi” manası kullanılmıştır. Bu kelimelerin bir bütünleyicisi olarak “Şehbender” kelimesi ise “Ticaret reisi, yabancı memalikte bulunan memur-ı mensup, konsolos”⁷⁷ manalarına karşılık gelmiştir.

Temeli her ne kadar Lale Devri'ne (1718-1730) kadar uzansa da resmi olarak 1802 (H. 1217) tarihinden devletin yıkılışına kadar varlığını sürdürmüş olan Şehbenderlik Müessesesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında da etkisini göstermiştir. Devlet, Şehbenderlerden ülke dışında ikamet eden vatandaşlarının, ecnebi ülkelerle ticaret yapan tüccarlarının hak ve hukukunu muhafazasını ve de devletin

⁷⁵ Kunalp, a.g.m., s. 117.

⁷⁶ Devellioglu, “Şehbender”, a.g.s., s. 1148.

⁷⁷ Mahmut Akpınar, “Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik Müessesesi”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001, s. 11.

menfaatlerini korumalarını ve gözetmelerini beklemiştir. Ticari alandaki çıkarlar doğrultusunda bu kurum işlerlik kazanmışsa da devlete, haber verme yönüyle politik, diplomatik, ticaret ve daha birçok alanda katkı sağlamıştır⁷⁸. Şehbenderlik sorumluluklarına göre ikiye ayrılmıştır. Bunlar “Vazifeli Şehbenderler” ve “Fahri Şehbenderler” olarak adlandırılmıştır. Bunların her biri de kendi içlerinde başşehbender, şehbender, şehbenderler vekili olarak üç kısma ayrılmıştır.

Başşehbenderler’e gelince; Osmanlı Devleti, ilk başşehbender atamasını 1840 tarihinde gerçekleştirmiştir. Başşehbender birinci derecede önemli olan şehirlerde atanmıştır. Bunlar buldukları şehbenderlik merkezinin en yetkili şahıslarıydılar. Bugünkü karşılığı “Başkonsolos”tur. Şehbender ise ilk defa 1802 yılında atanmaya başlamıştır. Bunlar ikinci dereceden önem arz eden şehirlerde görevlendirilmişlerdir. Şehbenderlik unvanları devamlı değişiklik gösterebildiğinden, şehbenderlik yetkilerinin unvanları da devamlı farklılık göstermiştir. Böyle bir sistemde şehbenderlerin görevleri de başşehbenderlerin görevleriyle neredeyse aynı olmuştur. 1820 yılında ataması yapılan şehbender vekilleri de aynen şehbender gibi ikinci dereceden, daha az ehemmiyetli şehirlerde görevlendirilmişlerdir. Sıralama olarak şehbenderlerden düşük bir konumda olmalarına rağmen vazifeleri benzerliğini korumuştur. “Konsolos Vekili” konumunda olmuşlardır. “Kaçılırya Memurları” ise şehbenderhânelerin yazı işlerini yürütmekle görevliydi. Bununla beraber bazen şehbender vekili düzeyinde vazife almışlardır, onlar gibi atanmışlar ve onlarla eşit kabul edilmişlerdir. Fahri Şehbenderler: Bugünkü manasıyla bir tür ticari ataşe görevi taşımaktadır. Buldukları bölgeden ticaretle meşgul olan şahıslar arasından seçilmeleri de bunu kanıtlar niteliktedir. Üç farklı şehbenderlik yapılanması oluşmuştur. Buralarda görev alan kişilerin lakapları da “Fahri Başşehbender”, “Fahri Şehbender”, ve “Fahri Şehbender Vekili” olarak farklılık arz etmiştir⁷⁹.

Şehbenderler devlet tebasının her türlü doğum, ölüm, nikâh gibi işlerine bakarlar. Daha önce yapılmış antlaşmalarının hükümlerinin tamamen yürütülmesine ve

⁷⁸ Akpınar, a.g.t., s. 5.

⁷⁹ M. Zeki Pakalın, “Şehbender”, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB Basımevi, İstanbul 1983, s. 316; Tuğrul Arık, “20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Şehbenderlerinin Ticaret Raporları”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 9-10.

devlet çıkarlarının azami suretle muhafazasıyla sorumludurlar. Ticaret, sanayi, genel durum, sıhhat gibi kamu ile ilgili bütün bilgileri devlete vermekle sorumlu olmuşlardır. Osmanlı aleyhinde zararlı yayınlarda bulunanların edeplendirilmeleri ve münasip bir dille gerekli ihtarları yapmakla da görevli olmuşlardır. Gazetelerin Devlet-i Aliyye aleyhinde yayınladıkları önemli bölümleri Türkçeye veya Fransızcaya tercüme ederek Şehbenderhanenin başvuru yeri olan Sefaret-i Seniye'ye ve önemi çok ise direkt olarak Hâriciye Nezaretine göndermekle sorumlu tutulmuşlardır⁸⁰.

Bunun yanı sıra yabancı devlet sefirlerinin maiyetlerine çeşitli rütbelerde askerlerin verilmesi kaideden olmuştur. Bu görevlilerden birisi Ataşemiliter'dir. Bu memurun başlıca vazifeleri görevli buldukları devletin askeri teşkilâtı ve düzenlemelerinin her bir noktasını inceleyerek askeriyede ne gibi değişiklikler meydana geldiğini bilmektir. İcraya konulması düşünülen tüm gelişmeleri öğrenerek öğrendikleri bilgileri sefire bildirmeleri gerekli ise de askeri haberin önem derecesine göre doğrudan doğruya Harbiye Nezaretine veyahut Erkân-ı Harbiye Reisliğine de haber verebilirlerdi. Bir devletin askeri düzenlemelerini dikkate almakla beraber devletin piyade, süvari ve topçu gibi diğer sınıflardan ne kadar askeri olduğu her bir sınıfın hangi usul top, tüfek ve kılıç kullandıklarını ve silahlarının biçim ve tesir derecelerini ve ne ölçüde işe yaradığını bildirmekle görevlidirler. Savaş halinde bir yerden bir yere ne kadar askerin gönderilebileceğini, her bir eyaletin nüfus miktarını, bu eyaletlerin orduya senelik olarak ne kadar asker kazandırdıkları ve gerekli oldukça ne kadar araba, hayvan, mühimmat ve zahirenin tedarik olunabileceğini öğrenip bildirmekle görevlidirler. Buldukları devletin kalemi ve hükümetinde mülki, askeri, fennî ve sanayi kaç mektep, Darülfünun ve Darülsanayi mevcut olduğunu beyan etmekle de görevlidirler. Harbiye mekteplerinde kaç talebe olduğunu ve her bir mektebin senelik kaç mezun verdiğini bilmeleri gerekmektedir. Mektepleri birer birer gezip muallim ve müdürlerle görüşerek eğitim usullerine vakıf olarak Fünun-ı Harbiye'de olan askerlerin rütbelerinin ne olduğunun belirlenmesi gibi görevleri bulunmaktadır⁸¹.

Diğer bir sefaret görevlisi de Sırkâtipler'dir. Bazı İslâm devletlerinde başlıca görevi hükümdarın özel kâtipliği olan bu memur, Memlûkler'de Divân-ı İnşâ

⁸⁰ Girgin, *a.g.e.*, s. 49-50.

⁸¹ Musavver Medeniyet Gazetesi, 18 Safer 1292/26 Mart 1875, nr. 6, s. 91.

başkanıdır. Osmanlı Devletinde ise Padişahların özel kâtib-i konumunda bulunan ve kâtib-i esrâr da denilen bu görevlinin Osmanlı saray teşkilâtında ne zaman ortaya çıktığı kesin şekilde tespit edilememektedir. Bazı Osmanlı kaynaklarında aynı harflerle (sin-re) yazılması sebebiyle yanlışlıkla “serkâtibi” şeklinde okunmaktadır. Sirkâtibi Hassa Odası’nın genelde kırk adet olan ağaları arasında yer almaktaydı. Sirkâtipleri yazı kâğıdı ve diğer yazı malzemelerini boynunda sırma işlemeli bir kesede altın dividini de belindeki kuşakta taşırdı. Padişahın kaleme aldığı hatt-ı hümayunu destmâle sardıktan sonra bunu Babîâli’ye götürecek olan telhisçiye teslim etmekle görevlidir. Saraya gelen veya giden belgelerin okunmasında ve bazen tahririnde de rol almıştır. Onların çeşitli vazifelerinden başlıcaları Cuma Selâmlığı’nda arzuhallerin toplanması, padişahın özel kütüphanesinin hâfız-ı kütüblüğü, devletin asker ve gelirlerle ilgili temel defterlerinin bir nüshasının muhafazasıdır⁸².

Tercümanlara gelince; Arapça “trcm” kökünden türeyen türçümân/tercemân bir dildeki ifadeleri başka bir dile aktaran kimse için kullanılır. Anadolu Selçukluları’nda divanda sultan yahut vezirin yanında divân kâtipleri ve tercümanlar yer alırdı. Alâeddin Keykubad zamanında Selçuklu divanında dört münşî ve iki tercüman bulunuyordu. Tercümanlar divandan yabancı hükümdarlara gönderilecek mektupları da yazarlardı. Tercümanlık yalnız diplomasi ile alâkalı değildi. Bazen tercümanların eser tercüme faaliyetine katıldıkları da görülmüştür⁸³. Osmanlı Devleti’nde tercüman kullanımının resmen ne zaman başladığı konusunda kesin bir bilgi yoktur. Ancak daha kuruluş yıllarında, yer aldıkları coğrafya bakımından ilişkide bulunan devletlerle diplomatik görüşmelerde tercümanların istihdam edildiği ileri sürülür. Osmanlı Devleti’nde XVII. yüzyılda Dîvân-ı Hümayun’da dört tercümanın görev yaptığı tespit edilmiştir. Yüzyılın ortalarında Osmanlı tebaası olup dil bilen Rumlardan istifade edilmeye başlanmıştır. Yaklaşık bir asır süre ile İstanbullu Ortodoks mezhebine mensup kişiler âdeta bir imtiyaz gibi bu makama tayin edildiler ve ikâmet etmek için belirli bir semt olan Fener adlı mahalleyi tercih ettikleri için “Fenerliler” diye anıldılar. Baştercümanların maiyetinde “dil oğlanı” adı verilen, lisan bilen sekiz genç görevli ve on iki hizmetkâr bulunuyordu. Bunlar da Rum olup cizyeden muaf tutulmuşlardı. Baştercümanın görevi, sadrazamın yabancı devlet temsilcileriyle yaptığı görüşmelerde konuşulanları tercüme

⁸² Fatih Yahya Ayaz, “Sır Kâtibi”, *TDVİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 117.

⁸³ Nebi Bozkurt, “Tercüman”, *TDVİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 490.

etmek olduğundan dışişleri bürosu özelliği gösterecek bir donanımı mevcuttu. Bunlar dışarıdan gelen evrakı da tercüme ederler ve elçilerle yaptıkları konuşmaları birer takrir halinde sadrazama sunarlardı. XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı topraklarında çeşitli batı devletlerin konsolosları tercüman istihdam ediyordu. Bunların toplam sayısının 194'ü bulunduğu ve yirmi dört beratlı tercümanın bunlara eklendiği tespit edilmiştir. Elçiliklerdeki baştercümanlar Osmanlı tebaasına mensup olmuştur⁸⁴.

1.3. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti'nin Hâriciye Teşkilâtı Yapılanması (1847-1877)

Tanzimat ile birlikte Osmanlı Devleti'nin kazandığı yeni çehre Hâriciye Nezareti'nde genişleyen kurumlar ile kendini göstermiştir. Hâriciye Nezareti dışişleri ile alâkadar olmasının yanı sıra sağlık alanında ve diğer iç işlerinde de söz sahibi olmuştur. Dolayısıyla bu kurumun yabancı devletler ile Osmanlı Devleti arasında bir köprü vazifesi gördüğü muhakkaktır. Tanzimat döneminde hem dış işlerinde hem de iç işlerde faaliyet gösteren bu kurumdaki memurların artışı ve genişleyen teşkilât dikkat çekicidir. Bu kalemlerde görevli memurlar ve aldıkları rütbeler envanter niteliğindeki çalışmalar için ayrı bir önem taşımaktadır.

Devlet Sâlnâmelerine göre 1847 yılında Hâriciye Nazırı Müşir Âli Paşa, Müsteşar Sarım Efendi, Hâriciye Kâtibi Tevfik Paşa ve bu görevde uzun seneler kalacak olan Hâriciye Teşrifatçısı Kâmil Bey'dir⁸⁵. 1848 yılı Devlet Sâlnâmesi'nde Tahrirât-ı Hâriciye Müdürü Said Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Mümeyyizi Saib Bey'dir. Hâriciye Müsteşarı olarak bu yıl bir ismin kayıtlı olmadığı görülmektedir⁸⁶. Bundan sonraki iki yıl (1849-1850) bu teşkilât aynı şekilde muhafaza edilmiştir. 1851 yılında ise Saib Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Müdür Muavini olarak görev almaya başlamıştır⁸⁷.

Hâriciye Kâtipliğine 1852 yılında Emin Efendi getirilmiştir. Bu yıl Hâriciye Mektupçuluğu adıyla yeni bir birim kaydedilmiş olup ve bu görevde Said Bey'in bulunduğu tespit edilmektedir. Önceki yıl Said Bey'in görev aldığı Tahrirât-ı Hâriciye Müdürlüğü'nün 1852 yılında Sâlnâmede yer almadığı görülmüştür. 1852 yılında

⁸⁴ Mahmut H. Şakiroğlu, "Tercüman", *TDVİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 492.

⁸⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 29-50.

⁸⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 29-47.

⁸⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III-IV-V, 1849, s. 30-44; 1850, s. 17-49; 1851, s. 20-42.

Mektûbi-i Hâriciye Muavinliğine de Saib Bey getirilmiştir⁸⁸. 1853 yılında Hâriciye Nazırı olarak Fuad Paşa'nın görevli olduğu, diğer teşkilât memurlarının aynı şekilde muhafaza edildiği anlaşılmaktadır⁸⁹. 1854 yılında Hâriciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa, Hâriciye Kâtibi ise Kabûli Efendi'dir⁹⁰. 1854 yılında görülemeyen Hâriciye Müsteşarlığı'nın 1855 yılı Sâlnâmesinde tekrar yer aldığı görülmüştür. O yıl Hâriciye Müsteşarı Mahmud Bey, Hâriciye Mektupçusu ise Besim Bey'dir⁹¹.

1856 yılında Hâriciye Nazırı, ikinci defa olmak üzere Fuad Paşa, Hâriciye Müsteşarı Safvet Efendi⁹², Hâriciye Mektupçusu Rauf Bey, Hâriciye Kâtibi Şefik Bey'dir. Diğer Sâlnâmelerden farklı olarak Mektûbi-i Hâriciye Evrak Müdürü Refet Bey ve Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Rüstem Efendi göreve getirilmiştir⁹³. 1857 yılında Hâriciye Müsteşarı Nureddin Bey'dir. O yıl Tahrirât-ı Ecnebiyye Odası kalemini görmekteyiz. Bu odaya ilk olarak Mütamayiz rütbesiyle Müdür Rüstem Bey atanmıştır⁹⁴. 1858 yılında Hâriciye Nazırı ikinci defa olmak üzere Âli Paşa, Mektûbi-i Hâriciye Muavini Saib Bey'dir⁹⁵. 1859 yılında üçüncü defa olmak üzere Hâriciye Nazırı Fuad Paşa, Hâriciye Nazırı Vekili Mahmud Nedim Paşa, Hâriciye Müsteşarı Arif Efendi, Hâriciye Kâtibi Kabûli Efendi, Hâriciye Mektupçusu ise Server Efendi'dir⁹⁶. 1860 yılında teşkilât içerisindeki tek değişiklik Hâriciye vekilliği kaleminin bu yıl yer almamış olmasıdır⁹⁷. 1861 yılında, bir önceki yıl Hâriciye Kâtibi olan Kabûli Efendi rütbe atlayarak Hariciye Nazırlığından sonra ikinci önemli görev olan Müsteşarlık görevine getirilmiştir. Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyizliği de 1861 yılı teşkilâtı içinde yer almamıştır⁹⁸.

⁸⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 38-56.

⁸⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 37-56.

⁹⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 46-63.

⁹¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 38-53.

⁹² Meclis-i Âli-i Tanzimat azasından Edhem Paşa'nın ikinci rütbeden olan Mecidi nişanının terfisi ile birinci dereceden olması, Safvet Efendi'nin yine ikinci dereceden olan Mecidi nişanının birinci dereceye tebdili, Kabuli Efendi'nin dördüncü derece rütbesinin üçüncü dereceye terfisi gerçekleşmiştir (BOA. A.DVN.131/89, M. 26 Mayıs 1858/H. 12 L. 1274).

⁹³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 29-50.

⁹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 28-50.

⁹⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 28-52.

⁹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 36-53.

⁹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 36-52.

⁹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 28-52.

1861 yılının ikinci yarısını ihtiva eden Salnâme'ye göre, Hâriciye Nazırı Fuad Paşa, Hâriciye Müsteşarı Kabûli Efendi, Hâriciye Teşrifatçısı Kâmil Bey, Amedi Divanı Hümayun Kalemi Refik Bey⁹⁹, Divanı-ı Hümayun Tercümanı Arifi Bey, Mektûbi-i Hâriciye Kalemi Şefkati Efendi, Hâriciye Kâtibi Pavlaki Efendi, Mektûbi-i Hâriciye Muavini Saib Bey, Tahrirât-ı Ecnebiye Odası Müdürü Sahak Abro¹⁰⁰ Efendi, Mezahip Odası Müdürü Muhtar Efendi, Mektûbi-i Hâriciye Evrak Müdürü Refet Bey, Mütercim-i Evvel Said Efendi, Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Rüstem Efendi, Bâb-ı Seraskeri Tercüme Odası Müdürü olarak da Said Efendi Hâriciye Nezareti teşkilâtını oluşturmuştur¹⁰¹.

1862 yılında Hâriciye Nazırı Mehmed Emin Âli Paşa'dır. Bu Sâlnâmede Hâriciye Müsteşarlığına ek olarak Hâriciye Müsteşar vekilliği kalemi oluşturulmuştur. Bu göreve Said Efendi getirilmiştir. Mektûbi-i Hâriciye görevine Şefkati Efendi, Hâriciye Kâtipliğine ise Pavlaki Efendi atanmıştır. Mektûbi-i Hâriciye Muavini Rüşdü Bey, Mektûbi-i Hâriciye Evrak Müdürü Refet Bey, Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Rüstem Efendi'yi bu yıl tekrar görmekteyiz¹⁰². 1863 yılında Hâriciye Kâtibi Remzi Efendi olmuştur. Hâriciye Teşrifatçılığını uzun yıllardır yürüten Kamil Bey bu göreve ek olarak bu yıl Mısır Kapı Kethüdalığını da üstlenmiştir. Hâriciye Müsteşarı Said Efendi olmuştur. Önceki yıldan farklı olarak bu yıl Müsteşar Vekilliği teşkilât içinde bulunmamaktadır¹⁰³. 1864 yılında Tahrirât-ı Hâriciye Müdürü Sahak Abro Efendi olmuştur. Diğer teşkilât önceki yıldaki ile aynıdır¹⁰⁴. 1865 yılında Hâriciye

⁹⁹ Saadetlü Rauf Bey Efendi Meclis-i Vâlâ Azalığına, Saadetlü Refik Bey Efendi Amedciliğe, Kabuli Efendi Hâriciye Kitabetine, Arif Efendi Divân-ı Hümayun Tercümanlığına, Saadetlü Server Efendi Hâriciye Mektupçuluğuna atanmışlardır (BOA. A.MKT. MHM.133/2, M. 22 Haziran 1858/ H. 10 Za. 1274).

¹⁰⁰ Sahak Abro, 1825 (H.1241) yılında İzmir'de doğmuştur. Aslen Belgratlı olan İzmirli Abro ailesindedir. 1849'da maaşsız olarak Babîali Tercüme Odasına girmiştir. Ekim 1849'da maaşı önce 500, daha sonra 2500 kuruşa çıkarılmıştır. Tercüme Odasında çalıştığı süre içinde Hariciye Nezareti'ne gelen Fransızca ve İngilizce evrakı tercüme işiyle meşgul olduğu gibi Nisan 1851'den itibaren Takvim-i Vekâyi'nin Fransızca'ya çevrilmesi işini de Sahak Abro üzerine almış ve bu hizmetine karşılık olarak Takvimhane-i Amire bütçesinden maaşına 500 kuruşluk ilave de yapılmıştır. Hariciye Nezaretine, Osmanlı Devleti'nin dış temsilciliklerinden ve İstanbul'da bulunan yabancı devletlerin diplomatlarından gelen her türlü Fransızca evrakın çevirisini de yapmıştır. 1852 yılında tercüme ettiği evrakın sayısı 80'dir. (Sezai Balcı, "Bir Osmanlı-Ermeni Aydın ve Bürokrati: Sahak Abro (1825-1900)", *Osmanlı Siyasal ve Sosyal Hayatında Ermeniler*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 105-109).

¹⁰¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 36-53.

¹⁰² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 28-51.

¹⁰³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 35-52.

¹⁰⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 34-49.

Kâtibi Mehmed Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Evrak Müdürü Arzuman Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Odası Serhalifesi de Serkis Efendi'dir¹⁰⁵.

1866 yılında Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Salim Bey'dir. Bu yıl, 1862 yılında Hâriciye Müsteşar Vekili olan Said Efendi yükselerek Müsteşar olmuştur. Diğer teşkilât muhafaza edilmiştir¹⁰⁶. 1867 yılında Hâriciye Nazırı dördüncü defa olmak üzere Mehmed Fuad Paşa, Tahrirât Odası Mümeyyizi Hacı İbrahim Efendi olmuştur¹⁰⁷. 1868 yılında Mektûbi-i Hâriciye Kamil Bey'dir. Tahrirât-ı Hâriciye Odası Serhalifesi olan Serkis Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Müdürü olmuştur. Uzun yıllardır Hâriciye Teşrifatçısı olan Kâmil Bey'e yardımcı olarak Hâriciye Teşrifat Muavinliği kalemı oluşturulmuş ve bu göreve Ali Bey atanmıştır. Tahrirât-ı Hâriciye Odası Serhalifesi Pertev Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Odası Mümeyyizi Noryan Efendi'dir¹⁰⁸.

1869 yılında Sadrazam ve Hâriciye Nazırı Mehmed Emin Âli Paşa, Hâriciye Müsteşarı Halil Bey, Mektûbi-i Hâriciye Kâmil Bey, Hâriciye Kâtibi Mehmed Efendi, Hâriciye Kâtibi Muavin-i Evvel Servet Bey, Hâriciye Kâtibi Muavin-i Sâni Edhem Bey'dir. Teşkilâtta bu artışa sebep olarak Hâriciye Nezareti yazışmalarının yoğunluğu gösterilebilir. Mektûbi-i Hâriciye Serhalifesi Halil Efendi, Hâriciye Evrak Müdür Muavini Mehmed Bey, Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyiz-i Evveli Salim Bey, Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyiz-i Sâni Feda Efendi'dir¹⁰⁹. 1870 yılında Hâriciye Mektupçusu Pertev Efendi, Hâriciye Kâtibi Odyan Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Müdürü Serkis Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Muavini Rüşdü Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Evrak Müdürü Arzuman Efendi, Hâriciye Evrak Müdür Muavini Tevfik Bey ve Tahrirât-ı Hâriciye Odası Serhalifesi Noryan Efendi görevlendirilmiştir¹¹⁰.

1871 yılında, Vükelayı Saltanat-ı Seniyye ve Azayı Meclis-i Has'da Sadrazam ve Hâriciye Nazırı, Osmani Nişanı ve Murassa Nişanına sahip Emin Âli Paşa'dır. Hâriciye Müsteşarı Bâlâ rütbesiyle Server Efendi, Hâriciye Teşrifatçısı Kâmil Bey, Hâriciye Mektupçusu Pertev Efendi, Tahrirât-ı Ecnebiyye Müdürü Serkis Efendi,

¹⁰⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 25-40.

¹⁰⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 25-43.

¹⁰⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 35-51.

¹⁰⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 35-57.

¹⁰⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 36-56.

¹¹⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 36-57.

Hâriciye Kâtibi Odyan Efendi, Hâriciye Teşrifat Muavini Ali Bey, Mektûbi-i Hâriciye Muavini Rüşdü Bey, Hâriciye Evrak Müdürü Mehmed Bey, Hâriciye Kâtibi Muavin-i Evveli Servet Bey, Hâriciye Kâtibi Muavini Sânisî Edhem Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Evrak Müdürü İlyas Efendi'dir.

1871 yılında Babıâli Zâbitân Aklâmı'nda¹¹¹ görev alan memurlar ise şöyledir: Mektûbi-i Hâriciye Serhalifesi Halil Efendi, Babıâli Tercüme Odası Mümeyyiz-i Evveli Ali Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Odası Serhalifesi Ohannes Efendi, Hâriciye Muhasebe Odası Mümeyyizi Kirkor Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Odası Mümeyyiz-i Evveli Refet Efendi, Mezahib Odası Müdürü Ziver Bey, Hâriciye Evrak Müdür Muavini Tevfik Bey, Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Evveli Salim Efendi, Tercüme Odası Mümeyyiz-i Sânisî Ahmed Ziya Bey, Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Feda Efendi, Mezahip Odası Mümeyyizi Hadi Efendi¹¹².

1872 yılında, Hâriciye Nazırı Server Paşa'dır. Önceki yıl Hâriciye Müsteşarı olarak görev alan Server Paşa bu yıl Hâriciye Nazırı olmuştur. Hâriciye Teşrifatçısı Kâmil Bey, Hâriciye Müsteşarı Aleksander Efendi, Hâriciye Mektupçusu Serkis Efendi, Hâriciye Kâtibi Arzuman Efendi, Hâriciye Evrak Müdürü Mehmed Bey, Hâriciye Kâtibi Muavin-i Evveli Servet Bey, Hâriciye Kâtibi Muavini Sânisî Edhem Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Evrak Müdürü İlyas Efendi, Bâbiâli Zâbitân Aklâmından Teşrifat-ı Hâriciye Muavini Hamdi Bey, Mektûbi-i Hâriciye Serhalifesi Halil Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Odası Serhalifesi Refet Bey Hariciye teşkilâtını oluşturmuşlardır¹¹³.

1873 yılında, Vükela-yı Saltanat-ı Seniyye ve Aza-yı Meclisi Has'ta birinci dereceden Osmanî Murassa Nişanı ve yine birinci dereceden Mecidi Murassa Nişanı bulunan Halil Şerif Paşa Hâriciye Nazırı olarak kayıtlıdır. Hâriciye Teşrifatçısı Kâmil

¹¹¹ Resmi dairelerde kalem başlarına verilen isimdir (Devellioğlu, a.g.s., s. 1356). "Memûrin ve Zâbitân-ı Aklâm" on altı kişiden oluşmuştur (Pakalın, a.g.s., C. III, s. 644).

¹¹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 48-130. (Bu yılki Hâriciye teşkilâtı içinde görev alan memurlardan nişanlara sahip olanların isim ve nişanları şöyledir: Hariciye Müsteşarı Server Efendi: Birinci dereceden Mecidi ve ikinci dereceden Osmanî Nişanı, Hariciye Teşrifatçısı Kâmil Bey: birinci dereceden Mecidi, ikinci dereceden Osmanî Nişanı, Hariciye Mektupçusu Pertev Efendi: üçüncü dereceden Mecidi Nişanı, Tahrirât-ı Hâriciye Müdürü Serkis Efendi: üçüncü dereceden Osmanî ve Mecidi Nişanı, Hâriciye Kâtibi Odyan Efendi: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı, Hariciye Teşrifat Muavini Ali Bey: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı Hariciye Kâtibi Muavin-i Evveli Servet Bey: beşinci dereceden Mecidi Nişanı, Hariciye Evrak Müdürü Mehmed Bey: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı).

¹¹³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 35-78.

Bey, Hâriciye Müsteşarı Aleksander Efendi, Hâriciye Kâtibi Salih Bey, Hâriciye Mektupçusu Ali Fuad Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Müdürü Münir Efendi, Hâriciye Evrak Müdürü Mehmed Raşid Bey, Teşrifat-ı Hâriciye Muavini Hamdi Bey, Hâriciye Kâtibi Muavin-i Evveli Servet Bey, Hâriciye Kâtibi Muavin-i Sâni Edhem Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Evrak Müdürü İlyas Efendi, Hâriciye Muhasebecisi Kirkor Efendi'dir.

Aynı yıl Bâbîâlî Zâbitân Aklâmı başlığı altında görev alan kişiler ise şöyledir: Mektûbi-i Hâriciye Serhalifesi Halil Efendi, Teşrifat Odası Serhalifesi Abdullah Efendi, Mezahib Odası Müdürü Ziver Bey, Tercüme Odası Mümeyyiz-i Evveli Ali Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Odası Halifesi Ohannes Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Mümeyyizi Refet Bey, Mezahib Odası Müdürü Ziver Bey, Teşrifat-ı Divanı Hümayun Muavini Yamağı Mesud Bey, Mütercim-i Evvel İsmail Bey, Mütercim-i Sâni Ahmed Bey, Hâriciye Evrak Müdür Muavini Tefik Bey, Mektubi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Salim Efendi, Mezkûr Oda Mümeyyiz-i Sâni Feda Efendi, Mektubi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Hadi Efendi'dir¹¹⁴.

1874 yılında, Vükela-yı Saltanat-ı Seniyye ve Aza-yı Meclis-i Has'ta Hâriciye Nazırı, birinci dereceden Murassa Osmanî Nişanı ve yine birinci dereceden Murassa Mecidi Nişanı bulunan Raşid Paşa'dır. Hâriciye Müsteşarı Bâlâ rütbesiyle Aleksander Efendi, Hâriciye Kâtibi Âlâ rütbesiyle Mehmed Efendi, Hâriciye Mektupçusu Âlâ rütbesiyle Ali Fuad Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Müdürü Âlâ rütbesiyle Münir Efendi, Hâriciye Evrak Müdürü Mütamayiz rütbeli Mehmed Raşid Bey, Teşrifat-ı Hâriciye Muavini Mütamayiz rütbeli Hamdi Bey, Hâriciye Kâtibi Muavin-i Evveli Mütamayiz rütbeli Servet Bey, Hâriciye Kâtibi Muavin-i Sâni Mütamayiz rütbeli Edhem Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Evrak Müdürü Mütamayiz rütbeli İlyas Efendi ve Hâriciye Muhasebecisi Mütamayiz rütbeli Kirkor Efendi'dir.

¹¹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmanîyye, C. XXVIII, 1873, s. 36-124. (Hariciye Teşrifatçısı Kâmil Bey: birinci dereceden Mecidi Nişanı ve ikinci dereceden Osmanî Nişanı, Hariciye Müsteşarı Aleksander Efendi: ikinci dereceden Mecidi Nişanı, Hariciye Kâtibi Salih Bey: üçüncü dereceden Osmanî ve dördüncü dereceden Mecidi Nişanı, Hariciye Mektupçusu Ali Fuad Bey: dördüncü dereceden Osmanî Nişanı, Tahrirât-ı Hâriciye Müdürü Münir Efendi: dördüncü dereceden Osmanî ve Mecidi Nişanı, Hariciye Evrak Müdürü Mehmed Raşid Bey: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı, Teşrifat-ı Hariciye Muavini Hamdi Bey: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı, Hariciye Kâtibi Muavin-i Evveli Servet Bey: beşinci dereceden Mecidi Nişanı, Hariciye Kâtibi Muavin-i Sâni Edhem Bey: beşinci dereceden Mecidi Nişanı, Mektûbi-i Hariciye Serhalifesi Halil Efendi: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı, Mezahib Odası Müdürü Ziver Bey: beşinci dereceden Mecidi Nişanı, Mütercim-i Sâni Ahmed Bey: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı almışlardır).

Bâbîâlî Zâbitân Aklâmı başlığı altında Mektûbi-i Hâriciye Serhalifesi Halil Efendi, Tercüme Odası Mümeyyiz-i Evveli Ali Bey, Mezahip Odası Müdürü Ziver Efendi, Tahrirât Hâriciye Odası Halifesi Ohannes Efendi, Teşrifat Odası Serhalifesi Abdullah Efendi, Teşrifat-ı Divanı Hümayun Muavini Yamağı Mesud Bey, Umur-ı Şehbenderiye Odası Müdürü Refet Bey, Mütercim-i Evvel İsmail Bey, Mütercim-i Sâni Ahmed Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Mümeyyiz-i Evveli Refet Bey, Hâriciye Evrak Müdür Muavini Tevfik Bey, Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Salim Efendi, Oda-yı Mezkûr Mümeyyiz-i Sâni Feda Efendi, Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Hadi Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Odası Mümeyyizi Neşat Efendi'dir¹¹⁵.

1875 yılında, Vükela-yı Saltanat-ı Seniyye ve Aza-yı Meclisi Has'ta Hâriciye Nazırı Safvet Paşa'dır. Hâriciye Müsteşarı Kostaki Bey, Hâriciye Teşrifatçısı Kâmil Paşa, Hâriciye Mektupçusu Halil Efendi, Hâriciye Kâtibi Macid Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Müdürü Hamdi Bey, Hâriciye Evrak Müdürü Mehmed Raşid Bey, Teşrifat-ı Hâriciye Muavini Memduh Bey, Hâriciye Kâtibi Muavini Evveli Servet Bey, Hâriciye Kâtibi Muavini Sâni Edhem Bey, Hâriciye Kâtibi Muavini Sâlisesi Yakub Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Evrak Müdürü İlyas Efendi, Hâriciye Muhasebecisi Kirkor Efendi, Bâbîâlî Zâbitân Aklâmında Teşrifat Odası Serhalifesi Abdullah Hakkı Efendi, Mezahip Odası Müdürü Ziver Bey, Mütercim-i Evveli İsmail Bey, Babîâlî Tercüme Odası Mümeyyiz-i Evveli Ali Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Odası Serhalifesi Ohannes Efendi, Mütercim-i Sâni Ahmed Bey, Mektûbi-i Hâriciye Serhalifesi Salim Efendi, Hâriciye Evrak Müdür Muavini Tevfik Bey, Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyiz-i Evveli Münir Bey, Odayı Mezkûr Mümeyyiz-i Sâni Feda Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Odası Mümeyyizi Sâni Neşat Efendi, Tahrirât-ı Ecnebiyye Kalem Müdürü Murad Mikail Efendi'dir¹¹⁶.

1876 yılında, Hâriciye Müsteşarı Bâlâ rütbeli Artin Efendi, Hâriciye Teşrifatçısı Kâmil Bey, Hâriciye Mektupçusu Halil Efendi, Hâriciye Kâtibi Macid Bey, Tahrirât-ı

¹¹⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 35-124. (Hariciye Kâtibi Mehmed Efendi: üçüncü dereceden Mecidi Nişanı, Mütercim-i Evvel İsmail Bey: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı almıştır).

¹¹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 35-130 (Hariciye Müsteşarı Kostaki Bey: birinci dereceden Mecidi Nişanı, Hariciye Kâtibi Macid Bey: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı, Teşrifat-ı Hâriciye Muavini Memduh Bey: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı, Mütercim-i Sâni Ahmed Bey: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı almıştır).

Hâriciye Müdürü Ohannes Efendi, Teşrifat-ı Hâriciye Muavini Hamdi Bey, Hâriciye Evrak Müdürü Mehmed Raşid Bey, Hâriciye Kâtibi Muavini Müttemayiz rütbeli Servet Bey, Divân-ı Hümayûn Tercümanı Münir Efendi, Hâriciye Kâtibi Muavini Sânisî Edhem Bey, Hâriciye Kâtibi Muavini Sânisî Yakup Efendi, Hâriciye Muhasebecisi Kirkor Efendi'dir. Mezahip Odası Müdürü Ziver Bey, Mütercim-i Evvel İsmail Bey, Mütercim-i Sâni Ahmed Bey, Babîali Tercüme Odası Mümeyyiz-i Evveli Ali Bey, Mektûbi-i Hâriciye Serhalifesi Salim Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Politika Ciheti Serhalifesi Feridun Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Kuyudat Ciheti Serhalifesi Naşir Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Umûr-ı Şehbenderi Ciheti Serhalifesi Dalenda Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Umûr-ı Telgraf Ciheti Serhalifesi Haçik Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Politika Ciheti Mümeyyizi Naum Efendi, Mektûbi-i Hâriciye Odası Mümeyyizi Münir Bey, Hâriciye Evrak Müdür Muavini Tevfik Bey, Mektûbi-i Hâriciye Mümeyyiz-i Sânisî Feda Bey'dir¹¹⁷.

1877 yılında, Vükela-yı Fihâm ve Meclis-i Has'da Hâriciye Nazırı olarak birinci dereceden Murassa Osmanî Nişanı, yine birinci dereceden Murassa Mecidi Nişanı bulunan Safvet Paşa'dır. Hâriciye Müsteşarı Bâlâ rütbeli Aleksander Efendi, Divân-ı Hümayûn Tercümanı Ülâ Sınıf-ı Evvel rütbeli Münir Efendi, Mektûbi-i Hâriciye Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbeli Refet Bey, Deavi-i Hâriciye Kâtibi Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbeli İsmail Bey, Mütercim-i Evvel Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbeli İsmail Bey, Teşrifât-ı Hâriciye Muavini İbrahim Bey, Hâriciye Kâtibi Muavini Servet Bey, Hâriciye Kâtibi Muavini Sânisî Edhem Bey, Hâriciye Kâtibi Muavini Sâlisî Yakup Efendi, Hâriciye Evrak Müdürü Mehmed Bey, Hâriciye Tahrirât Evrak Müdürü İlyas Efendi, Hâriciye Muhasebecisi Kirkor Efendi, Teşrifat-ı Divân-ı Hümayûn Muavini Mehmed Ferruh Efendi, Teşrifat Serhalifesi Mehmet Neşet Efendi, Teşrifat Muavini Yamağı Atıf Bey, Divân-ı Hümayûn Beylikçisi Niyazi Efendi, Divân-ı Hümayûn Tercümanı Münir Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Kâtibi Serkis Efendi, Hâriciye Mektupçucu Refet Bey, Deavi-i Hâriciye Kâtibi İsmail Bey, Teşrifat-ı Hâriciye Muavini İbrahim Bey, Hâriciye Muhasebecisi Kirkor Efendi, Mezahip Odası Müdürü Ziver Bey, Mektûbi-i Hâriciye Kaleminden Mektûbi-i Hâriciye Serhalifesi Münir Bey, Mühimme Müdürü Mehmed Ali Bey, Mümeyyiz-i

¹¹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 60-132. (Hâriciye Müsteşarı Artin Efendi: üçüncü dereceden Mecidi Nişanı, Divân-ı Hümayûn Tercümanı Münir Efendi: dördüncü dereceden Osmanî ve Mecidi Nişanı, Tahrirât-ı Hâriciye Politika Ciheti Serhalifesi Feridun Bey: dördüncü dereceden Osmanî ve Mecidi Nişanı almıştır).

Mustafa Sabit Bey, Matbuat Müdürü Blak Efendi, Tercüme Odası dairesinden Mütercim-i Evvel İsmail Bey, Mütercim-i Sâni Ahmed Ziya Bey, Mümeyyiz-i Evvel Ali Bey, Hâriciye Evrak dairesinden Evrak Müdürü Mehmed Raşid Bey, Muavin-i Evveli Tefvik Bey, Deavi-i Hâriciye Kâtibi Muavin-i Evvel Servet Bey, Muavin-i Sâni Edhem Bey, Muavini Sâlise Yakup Efendi, Kalem Odası Mümeyyizi Neyyir Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Odasından Tahrirât-ı Hâriciye Politika Ciheti Serhalifesi Feridun Bey, Tahrirât-ı Hâriciye Mühimme Müdürü Neşat Efendi, Tahrirât-ı Hâriciye Evrak Müdürü İlyas Efendi, Telgraf Ciheti Serhalifesi Haçik Efendi, Umûr-ı Şehbender Memuru Ziya Bey, Mümeyyiz Naum Efendi, Kuyudat Ciheti Serhalifesi Stephan Efendi, Evrak Müdür Muavini Vekil Efendi, Posta Muhasebât-ı Hâriciye Mümeyyizi Lorenos Efendi'dir¹¹⁸.

Carter Findley'in incelediği Tanzimat döneminde görev yapmış 366 hâriciye memurundan 107'si gayrimüslimdir: 30 Rum, 52 Ermeni, 12 Yahudi, 7 Hıristiyan Arap ve 6 Avrupa kökenli. Memuriyete 1875'ten önce başlayanların 69'u gayrimüslimdir: 20 Rum, 38 Ermeni, 1 Yahudi, 5 Hıristiyan Arap ve 5 Avrupa kökenli. Memuriyete 1876'da ya da daha sonra başlayanların 38'i gayrimüslimdir: 10 Rum, 14 Ermeni, 11 Yahudi, 2 Hıristiyan Arap, 1 Avrupa kökenli. Tanzimat Döneminde Osmanlı Hâriciyesindeki gayrimüslim memurların çoğunluğunu Ermeniler oluşturmakla birlikte diğer milletlerden de memurlar görev almıştır¹¹⁹.

¹¹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 102-359. (Mektûbi-i Hariciye Refet Bey: ikinci dereceden Mecidi Nişanı, Teşrifât-ı Divân-ı Hümayûn Muavini Mehmed Ferruh Efendi: üçüncü dereceden Mecidi Nişanı, Teşrifat Serhalifesi Neşat Efendi: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı, Divân-ı Hümayûn Beylikçisi Niyazi Efendi: ikinci dereceden Mecidi Nişanı, Divân-ı Hümayûn Tercümanı Münir Bey: dördüncü dereceden Mecidi ve Osmani Nişanı, Mühimme Müdürü Mehmed Ali Bey: beşinci dereceden Mecidi Nişanı, Matbuat Müdürü Blak Efendi: ikinci dereceden Mecidi Nişanı, Mütercim-i Sâni Ahmed Ziya Bey: dördüncü dereceden Mecidi Nişanı, Deavi-i Hariciye Kâtibi Servet Bey: beşinci dereceden Mecidi Nişanı, Telgraf Ciheti Serhalifesi Haçik Efendi: beşinci dereceden Mecidi Nişanı, Umur-ı Şehbender Memuru Ziya Bey: ikinci dereceden Mecidi Nişanı'na haizdirler).

¹¹⁹ Carter V. Findley, *Kalemîyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s. 95.

II. BÖLÜM: DEVLET SÂLNÂMELERİNE GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN AVRUPA KITASI DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ (1847-1877)

2.1. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İngiltere İlişkileri (1847-1877)

Avrupa'nın Kuzeybatısında bir ada devleti olan İngiltere'nin resmi adı United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı)'dır. Dünya genelinde geniş bir kullanımla İngiltere denmektedir¹²⁰.

İngiliz dış siyaseti XVI. yüzyıldan itibaren etkin olmaya başlamıştır. Savunma ve varlığını sürdürme, Avrupa'da kendisine dost devletler edinme, deniz aşırı sömürgeler bulma İngiliz dış siyasetinin temelini oluşturmuştur. İngiltere, bu minvalde hareket ederek savunma gücünü ve donanmasını güçlendirdikten sonra Avrupa'daki ilişkilerine ara vermeden, deniz aşırı topraklarda sömürge arayışında olmuştur. İngiltere, 1584'te Amerika kıtasında ilk sömürgesini elde etmiştir. 1664-1667 yılları arasında Hollanda ile gerçekleştirilen savaşların ardından imzalanan antlaşma ile Amerika'da yeni kurulmakta olan Hollanda sömürgelerinin sayısı 13'e yükseltilmiştir. 1760'da Kanada'yı, 1761'de de Hindistan'da Pondişer kalesini almıştır. 1760 Paris Antlaşması ile Fransa'dan Antil adalarının bir bölümünü ve Afrika'daki Senegal sahillerini ele geçirmiştir. İngiltere, Okyanuslarda ele geçirdiği yerlerle birlikte büyük bir sömürge İmparatorluğu haline gelmiştir. Bu arada Akdeniz ve çevresi ile de alakadar olmuştur. İngiltere'nin 1714'te Cebelitarık'a yerleşmesinin ardından Akdeniz'de dolayısıyla Osmanlı Devleti üzerinde siyasi, ekonomik ve ticari etkinliği artmıştır. İngiltere, Osmanlı denizlerinden ve topraklarından Hindistan'a giden yollardan dolayı Osmanlı Devleti ve onun geleceği ile yakından ilgilenmiştir. Bu sırada Osmanlı Devleti de tehdit ve etkileri epeyce artan iki büyük komşusu Rusya ve Avusturya karşısında dengeyi sağlayacak dış destek arama yoluna girmiştir. Bu sebeplerden ötürü Osmanlı-İngiliz

¹²⁰ Azmi Özcan, "İngiltere" *TDVİA.*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 296.

ilişkileri iki devlet içinde önem arzemiştir¹²¹. İngiltere'nin ticari durumu ise Ortaçağ boyunca etkisiz durumunu muhafaza etmiştir. XIV. yüzyıl sonlarından itibaren İngilizler ilgilerini Akdeniz ticaretine yöneltmiştir. Önce İngiliz mallarının Akdeniz'e İtalyan gemileri ile gönderilmesi kararlaştırılmış daha sonra direk İngiliz gemileriyle nakline girişilmiştir¹²².

Türk-İngiliz münasebetlerinin tarihi Haçlı seferlerine kadar götürülmekle birlikte Osmanlılarla İngilizlerin ilk karşılaşmaları Niğbolu savaşı sırasında olmuştur; ancak bu karşılaşma doğrudan olmamıştır. Niğbolu'da Osmanlılar ile savaş halinde olan Macar Kralı Sigismund'un ordusunda küçük bir İngiliz kuvvetinin bulunması bu karşılaşmanın ilkinin tesis etmiştir. Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin ilişkilerinin diğer devletlere nazaran daha geç başlamasının birtakım nedenleri bulunmaktadır. Bunlar arasında İngiltere'nin Osmanlı Devletine bir hayli uzakta bulunması, İngilizlerin XVI. yüzyıla kadar uluslararası alana atılmaması ve İngiltere'nin Doğu Akdeniz ticaret hayatına henüz girmemesidir.

İki devlet arasında ilk olarak ticari ilişkiler gelişmiştir. XVI. yüzyılda İngiltere dışı açılma siyaseti izlemiştir. İngiliz ticaret gemileri direkt olarak Osmanlı limanlarına uğramaya başlamışlardır. Edward Osborne ve Richard Staper adlı iki İngiliz tüccarı, Osmanlı Devleti'ndeki ticaret getirilerinin işlevini incelemek amacıyla temsilci William Harborne'ı 1578'in Ekim ayında İstanbul'a göndermiştir. O dönemde İngiltere ile ticari ilişkilerin önemine inanan Sokullu Mehmet Paşa ve Hoca Saadettin Efendi'nin desteğiyle Harborne, Sultan III. Murad ile görüşebilmiştir. Bu görüşmenin sonucunda Osmanlı Devleti nezdinde ticaret yapabilmek için bir ahidnâme almıştır. 1580 tarihindeki bu ahidnâmeye göre İngiliz tüccarları da Fransız ve Venedikliler gibi ticari imtiyazlardan (kapitülasyon) yararlanmış olacaklardı¹²³. İngiltere ile yapılan bu ahidnâmede İngiliz tebaası olan herkesin Osmanlı memleketlerinde serbestçe ticaret yapabileceği "adet ve kanun üzere gümrük resmini verdikten sonra şahıslarına ve

¹²¹ Kübra Yanıkoğlu, "Lord Stratford Canning Döneminde Osmanlı Devleti ve İngiltere Arasındaki İlişkiler", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011, s. 25-26.

¹²² Mübahat S. Kütükoğlu, *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 9.

¹²³ Azmi Özcan, "Osmanlı-İngiltere Münasebetleri" *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 302.

maiyetindeki adamlarına hiç kimse müdahale ve taarruz edemeyecektir denilmiştir¹²⁴. İngilizlere verilen bu imtiyazlarla başlamış olan resmî-ticarî münasebetlerin arkasından 1581’de Londra’da “Levant Company” isminde bir şirket kurulmuştur. İngilizler, 1825 yılına kadar bölgedeki ticari faaliyetlerini bu şirket vasıtasıyla yürütmüşlerdir. Bu ilişkilerin arkasında aynı zamanda siyasi beklentilerde yer almıştır. Harborne, 1583 yılında İngiltere daimi elçisi olarak İstanbul’da görevlendirilmiştir. İki yönlü olarak beklentileri karşılamak amacıyla çalışmalarına başlamıştır. Ticari sahada kısa sürede mesafeler katedilmiş ve Avrupalı tüccarlar için uygulanan %5’lik gümrük resmi oranı İngilizler için %3’e indirilmiştir¹²⁵.

Harborne, Osmanlı Devleti’nin bazı yerlerinde konsolosluklar açmıştır. İlk Konsolosluk merkezi Halep’te oluşturulmuştur. Onun elçiliği zamanında Halep’ten başka Mısır, İzmir ve Cezayir’de de İngiliz Konsoloslukları faaliyete başlamıştır¹²⁶. Levant Company faaliyete geçtikten sonra gerek Akdeniz’e gönderilecek İngiliz malları gerekse de Akdeniz memleketleri mahsulleri veya Kızıldeniz ve Halep yoluyla gelen Uzak Doğu emtiası İngiliz gemileriyle taşınmaya başlanmıştır. İngilizlerin, Osmanlı memleketlerine getirdikleri malların belli başlılarından biri hiç şüphe yok ki İngiliz yönlü kumaşlarıydı. Fiyat bakımından yüksek olmakla beraber kalitesinin üstünlüğü dolayısıyla daima rakipleriyle boy ölçüşebilme özelliğini korumuştur. Levant Company’nin rakiplerini gölgede bırakmasının bir diğer sebebi de Papa’nın Hıristiyan gemilerinin doğuya götürmesini yasak ettiği kalay ve kurşun gibi maddeleri bu yasağa önem vermeyerek ihraç etmeleri idi. Kumpanya, kuruluşunun ilk yıllarında şayak (kersey) ve muhtelif cins ve renkte en iyi kumaşlar, çubuk şeklinde kalay, kurşun ve siyah tavşan derisi gönderiyor; karşılığında yağlar, çivit, ham ipek, pamuk ve pamuk ipliği, baharat, boyalar, kuş üzümü, ecza mazı, beyaz sabun, keçi derisi, grogram ismi verilen ipek ve keçi kılından yapılmış bir cins kaba kumaş, kükürt ve halı gibi maddeler satın alıyordu. Bu suretle %300 kâr elde ediyordu¹²⁷.

¹²⁴ Hamiyet Sezer, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Seyahat İzinleri (18-19. Yüzyıl)” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXI, S. 33, (2003), s. 105-124.

¹²⁵ Özcan, *a.g.e.*, s. 302-303.

¹²⁶ Ayşe Bayraktutan, “Erzurum İngiliz Konsolosluğu ve Faaliyetleri”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2010, s. 39.

¹²⁷ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 21.

Osmanlı Devleti'nde 1834 yılında olduğu haliyle 1846 yılında da yabancı devletlerarasında en çok İngiltere'nin konsolosları görev almıştır. Osmanlı topraklarında 36 İngiliz konsolosluk merkezine karşılık en fazla İngiliz konsolosluğunu barındıran ülkeler ise İspanya (15), Fransa (14), ABD (10), Portekiz (9) ve Çin (9)'dur. 1834'ü izleyen 12 yıl içerisinde 17 yeni konsolosluk birimi açılmıştır. Bilhassa 1838 yılından sonra açılan yeni konsolosluk merkezlerinin (Bursa, Antalya, Erzurum, Kayseri, Samsun, Tarsus) daha evvel konsolosluk hizmetinin olmadığı Anadolu şehir ya da kasabalarında olduğu görülmüştür. İnöz, Sakız, Antalya, Midilli, Rodos, Trabzon, Batum, Samsun, Tarsus, Musul, İskenderun, Dimyat, Bingazi, Preveze ve İşkodra dışındaki konsolosluk birimleri konsoloslara teslim edilerek önemleri ifade edilmiştir. Ayrıca Cumberbatch, J. Brant, Lander, N. Moore, G. W. Crove gibi görevlilerin rütbeleri yükseltılarak konsolos ya da başkonsolos görevine getirilmişlerdir. Bununla birlikte 1846 yılında Osmanlı Devletindeki konsolosluklarda başkonsoloslar dışındaki İngiliz konsolosları, Fransa, İspanya ve ABD'deki konsoloslara göre daha düşük maaş alıyorlardı. Buna karşılık Rusya, Prusya ve Danimarka gibi ülkelerdeki konsoloslara göre ise daha yüksek maaş almaktaydılar.

1840'ların başından itibaren Osmanlı Devletindeki İngiliz konsolosluklarının nicelik ve nitelik olarak gelişmesinde 1842 yılında Büyükelçi olan Stratford Canning'in önemli payı bulunmaktadır. Canning, 1848 yılında dışişlerine yazdığı bir raporda "Avrupa'nın barışının, dininin, insanlığının ve ticaretinin" Osmanlı ve Britanya Devletleri arasındaki ilişkiye bağlı olduğunu belirtiyor ve bu uğurda Britanya konsoloslarının "dostça bir etki" ortaya koymaları gerektiğini ifade ediyordu¹²⁸. İngiliz ticareti İstanbul, İzmir, Halep ve İskenderiye üzerinde yoğunlaşmıştır. İngiliz ticaretinin bel kemiğini kumaş oluşturmuştur. 1635'te 24.000'den 30.000 topa kadar çıkan ithal kumaşların yarısı İstanbul'a sevk edilmiş ve geri kalanları da İzmir'den Halep'e gönderilmiştir¹²⁹.

Daha öncedende İngiltere'ye Osmanlı elçileri gönderilmiş olmakla birlikte dâimi elçiliğin kurulması III. Selim döneminde gerçekleşmiştir. 1793'te gönderilen Yusuf

¹²⁸ Uygur Kocabaşoğlu, *Majestelerinin Konsolosları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 58-60.

¹²⁹ Zeki Arıkan, "Sır Paul Rycout: Osmanlı İmparatorluğu ve İzmir", *Osmanlı Araştırmaları C. XXII*, İstanbul 2003, s. 133.

Agâh Efendi Londra'daki ilk Osmanlı dâimî elçisidir. Buna istinaden İngiltere 1583'ten itibaren İstanbul'da elçi ikâmet ettirmiştir. XVII. yüzyılda İngiltere Osmanlı ilişkileri, Elizabeth döneminin siyasetinden uzak şekilde büyük oranda ticaret eksenli gelişme göstermiştir. Devamlı olarak kapitülasyonların yenilenmesi gitgide iki devlet arasındaki ilişkilerde baskı unsuru olmaya başlamıştır. Başlarda İngiliz temsilcilerin daha çok Levant Şirketi'nin çıkarlarını takip etmekle görevli olmaları durumu zamanla İngiltere'nin siyasî çıkarlarını koruma görevini de üstlenmeleri şeklinde yeni bir form kazanmıştır¹³⁰. 1686-1702 yılları arasında İstanbul'da bulunan William Trumbull ve Lord Paget, Avrupa'da oldukça güçlenen Fransa'ya karşı cepheler açabilmek amacıyla 1683'te başlayan Osmanlı-Avusturya savaşını sona erdirmek için çok çaba sarf etmişlerdir. Lord Paget, 1699'da Karlofça'da resmî ara buluculuk üstlenerek bu antlaşmanın imzalanmasına vesile olmuştur. Harborne'den beri süregelen İngiliz elçilerinin ara buluculuk durumları Osmanlı diplomasi tarihinde gittikçe bir gelenek halini almış ve zaman zaman dayatma noktasına ulaşan bu durum Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar sürmüştür. Sonuç olarak İngiliz Elçileri, 1711'de Prut Savaşı sonrasında ve 1718'de Pasarofça Antlaşması'nda, Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya arasında arabuluculuk görevi üstlenmişlerdir¹³¹.

İlk Osmanlı ikamet elçiliğinin Fransa'da kurulması istenirken Fransız ihtilali sebebi ile Paris'e elçi göndermek tehlikeli bulunmuştur. Bu nedenden dolayı ilk İkâmet elçiliğinin İngiltere'de kurulması uygun görülmüştür. Reisülküttâb Raşid Efendi'nin İngiltere Elçisi Lord Ainslie ile 10 Temmuz 1793'deki görüşmesinde resmi yazışmanın kimden kime yapılacağı, elçinin rütbesi ve gidiş yolunun tayinini kararlaştırmışlardır. İngiltere İkâmet elçiliğine Kalyonlar eski kâtibi Yusuf Agâh Efendi tayin edilerek, 1793 Ekimi ortalarında maiyetiyle birlikte İstanbul'dan ayrılmıştır. Osmanlı elçisi, Aralık sonuna doğru Londra'ya varmış 8 Ocak 1794'te de itimatnamesini Kral III. George'a merasimle sunup görevine başlamıştır. Yusuf Agâh Efendi, İngiltere ile Rusya arasında 18 Şubat 1794 günü imzalanan savunma antlaşmasının Osmanlı Devleti aleyhine bir

¹³⁰ Özcan, a.g.m., s. 302-303.

¹³¹ Özcan, a.g.m., s. 303.

hüküm barındırmadığını Hâriciye Nazırı Lord Grenville ile yaptığı görüşmeler sonunda kavramış ve Babîâli'nin bu konudaki endişelerini gidermiştir¹³².

Tanzimat devrinde Osmanlı Devleti'nin dış ticaret siyasetinin ne olduğu Osmanlı Devleti ile belirli devletlerarasında yapılmış olan ticaret antlaşmalarından çıkartılabilir. Bu muahedelerin akdi gereği geçen asırda iki önemli dönem görülür: 1838-1846 dönemi ve 1860-1862 dönemi. Birinci dönem II. Mahmud'un son günlerinde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında yapılmış olan 16 Ağustos 1838 (25 Cemaziyelûlâ 1254) tarihli ticaret muahedesiyile başlamıştır¹³³. Bundan başka 1855 senesi ahitnâmesi, 1860 senesi ticaret ahitnâmesi, 1860 senesi Sultan Abdülmecid döneminde İngiltere devletiyle İskenderiye ve Malta arasında deniz altından bir telgraf hattı meydana getirmeye dair ahitnâme yapılmıştır. 1861 senesinde ticaret muahedesi imzalanmıştır. 1864 senesinde Sultan Abdülaziz zamanında Hindistan telgraf hattına dair bir ahitnâme imzalanmıştır¹³⁴.

Osmanlı Devleti-İngiltere ilişkilerinde 1783'te Başbakan William Pitt'le başlayan, XIX. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreklerinde Başbakanlar Lord Palmerston¹³⁵ ve Disraeli ile gelişme ortaya koyan ve 1880'de Başbakan William Gladston'la sona eren 1783-1880 devrinin özelliği, Osmanlı Devleti üzerinde İngiltere ve Rusya'nın rekabetine dayanan ilişkiler meydana getirmiş olmasıdır. İngiltere, Rus tehlikesine karşı, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü muhafaza ederek ve onu batılı

¹³² Ercüment Kuran, "1793-1811 Döneminde İlk Osmanlı Mukim Elçilerinin Diplomatik Faaliyetleri" *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 56.

¹³³ Yusuf Kemal Tengirşenk, "Tanzimat Devrinde Osmanlı Devleti'nin Harici Ticaret Siyaseti", *Tanzimat C. I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1999, s. 282.

¹³⁴ Sâlnâme-i Nezaret-i Hariciyye (H. 1302) 1885, s. 556.

¹³⁵ İsminin tam olarak yazılışı Henry John Temple Palmerston'dur. İngiltere'ye bağlı Hampshire ilinde 20 Ekim 1784'te dünyaya gelmiştir. İngiltere'nin nüfuzlu ailelerinden biri olan Temple'lerin İrlanda koluna bağlıdır. Donanma Bakanlığı ve Harbiye Nazırlığı yapmıştır. Bu görevlerin ikincisinde etkili bir yol izlemiştir. Lord Palmerston daha sonra Dışişleri Bakanlığı ve son olarak Başbakanlık görevini ifa etmiştir. Uzun siyasi hayatı süresince sergilediği politikalarından en önemlisi İngiliz menfaatlerini korumayı temel almasıdır. Londra'yı adeta bir Roma gibi dünya çapında ehemmiyetli bir başkent haline getirmek için çaba sarfeden bir liderdir. İngiltere'nin Hindistan örneğini dünyanın diğer bölgelerine de uygulamasını ve hâkimiyetini bu bölgelere de taşımasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Lord Palmerston'un muhafazakâr ve Avrupa'da denge politikasının devam etmesini amaç edinen bir siyasetçi olduğu ifade edilebilir. İngiliz harici siyasetinin önemli şahıslarından olan Palmerston, 1855-1865 yılları arasında ifa ettiği Başbakanlığı döneminde bilhassa eğitim reformları ile göz önüne gelmiştir. Meşhur siyasetçi Lord Palmerston 1865 yılında vefat etmiştir (Songül Çolak-Metin Aydar, *İngiltere Hâriciye Nazırı Lord Palmerston'un Parlamento Nutku*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 31-37).

reformlarla güçlendirerek Rusya'nın karşısına tampon devlet olarak koyma politikasını izlemiştir. Rus yayılmacılığı karşısında Osmanlı Devleti'ni korumak için 1854-55 Kırım Harbi'nde İngiliz ordularının Sivastopol'a kadar gelip, Osmanlı ve Fransa ile müttefik olarak Rusya'yı mağlup etmesi bu dönemin zirvesi olmuş, ardından Osmanlı Devleti aleyhine 1878'e kadar iniş dönemi başlamıştır¹³⁶.

1838 Baltalimanı Ticaret Antlaşması ile İngiltere kapitülasyonlar konusunda öncelikli devlet olmuştur. İngiliz siyasetinde Rus tehlikesine karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü esas alınmıştır. Ancak bu XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bundan sonra İngiltere'nin gözü Osmanlı topraklarının üzerinde olmuştur. Bu dönem, İstiklâl savaşının sonuna, Musul'un Türkiye'den çıkarılmasına kadar devam etmiştir¹³⁷.

Genel olarak İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerine değindikten sonra asıl konumuz olan Osmanlı Devlet Sâlnâmelerine göre Osmanlı-İngiltere ilişkilerine şahitlik eden kadrolara değinilecektir.

1847 yılında İngiltere'de Osmanlı Devleti Orta Elçisi Kalimaki Bey'dir¹³⁸. Maiyetinde bir görevli yer almamıştır. Osmanlı Devleti'nin Londra'da görev alan şebbenderleri ise şöyledir: Londra Başşebbenderi Edwar Zöhrab, Birmingham Şebbenderi Kolis, Cebel-i Tarık Şebbenderi Con Kovel, Malta Şebbenderi Lorenzo Karuce'dir¹³⁹. Osmanlı Devleti'nde İngiltere Elçisi ise Orta Elçilik payesiyle Lord Cowley Wellesley'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip, Elsine-i Şarkıye Kâtibi Alison, Başmaiyet Kâtibi Lord Clinton, İkinci Maiyet Kâtibi Wood, Üçüncü Maiyet Kâtibi Doria, Dördüncü Maiyet Kâtibi Arvin, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Baştercüman Frederik Pisani, İkinci Tercüman Stefan Pisani, Üçüncü Tercüman Şaber, Dördüncü Tercüman Simonnes, Kaçılar Cumberbatch, İkinci Kaçılar Hardy

¹³⁶ Süleyman Kocabaş, *İngiliz Tuzağı Osmanlı'nın Yaşatılması ve Yıkılmasında İngiltere'nin Rolü 1783-1923*, Vatan Yayınları, İstanbul 2003, s. 13.

¹³⁷ Erdoğan Karakuş, *İkinci Dünya Savaşı Öncesi İngiliz Belgelerinde Türk-İngiliz İlişkileri (1938-1939)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara 2006, s. 21.

¹³⁸ Tanzimat Döneminden günümüze kadar İngiltere'de görev yapmış Osmanlı elçilerinin görev yılları hakkında bkz. londra.be.mfa.gov.tr

¹³⁹ Malta Devlet-i Aliyye Şebbenderi Karuce'nin vefat etmesi üzerine biraderzadesi Osmanlı Devleti Şebbender Vekili Lorenzo Karuce'nin, amcasının yerine şebbender tayin edilmesine karar verilmiştir. Buna gerekçe olarak kendisinin çoktan beri amcasının maiyetinde hizmet vermiş olduğu ve zaten şebbenderliğin liyakat ashabından olduğu gösterilmiştir (BOA. İ.HR.40/1861, M. 15 Nisan 1847/H. 28 R. 1263).

görev almıştır¹⁴⁰. A. C. Cumberbatch İstanbul'da aynı zamanda başkonsolos¹⁴¹ olarak görev almıştır. Konsolos yardımcısı olarak da Johnathan Hardy görev almıştır. Cumberbatch 1.600 sterlin maaşla Mayıs 1845'te atanmıştır. Yetki alanı ise Osmanlı Devleti sınırlarıdır¹⁴². A. Carlton Cumberbatch, Londra'da doğmuş ve Eton Kolejinde okumuştur. Fransızca ve İtalyanca'yı iyi bilmekte, çağdaş Yunanca'yı okuyup konuşabilmekte ama yazamamaktadır. Türkçe'yi ise anlamakta ve günlük konuşmalarda kullanabilmektedir. Yılda net olarak eline 1.800 sterlin geçmektedir. Ticaretle ilgilenmemektedir¹⁴³.

1848 yılında İngiltere nezdinde Osmanlı Devleti'nin elçilik¹⁴⁴ teşkilâtında bir değişiklik görülmezken; İngiltere elçiliği orta elçilik seviyesinden büyükelçilik seviyesine yükseltmiştir. Bu göreve Stratford Canning atanmıştır¹⁴⁵. Teşkilâttaki tek değişiklik ise bir önceki yıl dört olan maiyet kâtibi sayısının bu yıl ikiye düşürülmüş olmasıdır. Görevliler şu şekildedir: Sırkâtip (Belirtilmemiştir), Elsine-i Şarkiye Kâtibi Alison, Maiyet Kâtibi Lord Clinton, Maiyet Kâtibi Wood, Sefaret Mukayyidi Kont

¹⁴⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 91-97.

¹⁴¹ Konsolos, yabancı bir ülkede kendi vatandaşlarının çıkarlarını ve haklarını koruyan, ticari ve kültürel etkinliklerini yürüten, diplomatik bağılıklardan yararlanan bir kamu memurudur. Napolyon sonrası dünyasının bir müessesesi olan çağdaş konsolosluk kurumu, XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren gelişmiş ve devlet bürokrasisi içindeki yerini almıştır. Osmanlı İngiliz ilişkileri çerçevesi içinde Britanya diplomatik ve konsolosluk hizmetleri XVI. yüzyılın son çeyreğinde Levant Company'nin kurulmasıyla aynı zamanda başlamıştır (Uygur Kocabaşoğlu, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İngiliz Konsoloslarının Siyasal Etkinlikleri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 179).

¹⁴² Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s. 56.

¹⁴³ Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁴⁴ XVIII. yüzyılda Osmanlı elçileri başlarına sarık takmaktaydılar. Sırtlarındaki iç elbiseleri çeşitli renklerde ve bunların üstlerine giydikleri kaftanın renkleri çoğu zaman kırmızı ve mavi renkte idi. Bazılarında kürk bulunurdu. Kuşaklarında murassa hançer taşırlardı. Hançerlerin hazineinden emanet olarak verildiğini kayıtlar göstermektedir. XIX. yüzyılda fesin kabulü ile elçiler fes ve siyah çuhadan elbise giyerler, forma olarak da rütbelerine göre tel ile işlemeler taşırlar, bunların üzerine kazandıkları nişanları takarlardı (Unat, *a.g.e.*, s. 17).

¹⁴⁵ Stratford Canning, farklı dönem ve tarihlerde ülkesini Osmanlı Devleti nezdinde temsil eden ehemmiyetli bir diplomattır. Onun elçilikleri dönem olarak Sultan II. Mahmud (1808-1839) ve Sultan Abdülmecid (1839-1861) devirlerine denk gelmiştir. Canning, İstanbul'daki ilk görevi esnasında başlıca üç konuyu gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Babîâli üzerindeki Fransız nüfuzunu önlemek, İngiliz gemilerinin Akdeniz'deki çıkarlarını korumak ve Napolyon'un istila tehdidine karşı koyabilmesi için Rusya'nın serbest kalmasını sağlamak amacıyla Sultan ile Çar arasında anlaşma sağlamaktı. Her üçünde de başarıya ulaştığı söylenebilir. Canning'in en önemli başarısı ise Bükreş Antlaşması'nın yapılmasında ara buluculuk rolünü üstlenmiş olmasıdır. (Turgut Subaşı, "Stratford Canning'in Raporlarına Göre Sultan Abdülmecid ve Ona İngiltere Tarafından Verilen Dizbağı Nişanı", *Belleten*, C. LXXX, S. 287, TTK Yayınları, Ankara 2016, s. 156). Canning, İngiliz diplomasi tarihinin yıldızlarından biri olarak Osmanlı Devletinde uzun yıllar kalmış olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nde kaldığı süreyi bir nevi sürgün olarak değerlendirmiştir. Her fırsatta memleketine dönme ve parlamento'da çalışma isteğini dile getirmiştir. Ömrünün son demlerinde "Şark Meselesi" adı altında biz dizi yazmıştır (Yanikoğlu, *a.g.t.*, s. 39).

Pisani, Baştercüman Frederik Pisani, Sefaret Tercümanı Stefan Pisani, Sefaret Tercümanı Şaber, Sefaret Tercümanı Simonnes, Kañçılar Cumberbatch, İkinci Kañçılar Hardy görev almıştır. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ndeki konsolosluk ağı şu şekildedir; Başkonsolos Berrü'ş-şam'da General Albay Rose'dur. Konsoloslar: Edirne'de Willshire, Erzurum'da Brant, Arnavutluk'da Sandos, İzmir'de R. W. Brant, İskenderiye'de J. L. Stoddart, Eflâk'ta Kohon, Bursa'da D. Sandison, Bağdat'ta Rawlinson¹⁴⁶ Belgrat'ta Fonlanik, Boğazhisarların'da Kaloret, Beyrut'ta Niven Moore, Hanya'da Evangile, Halep'te N. W. Werry, Selânik'te Charles Blunt, Şam-ı Şerif'te Richard Wood, Trablusgarp'ta G. W. Crowe, Kıbrıs'ta Niven Kerr, Kudüs'te James Finn, Kayseri'de H. Suter, Maha'da Smith, Mısır'da Valen¹⁴⁷, Yaş'da Gardner. Konsolos Vekilleri: Varna'da General Nill, Tekfurdağı'nda Sili, Batum'da W. R. Holmes, Trabzon'da Stevens, Samsun'da F. Guarracino, İškodra'da G. Bonatti, Antalya'da J. Purdie, Rodos'ta G. F. Wilkinson, İbrail'de Haçinson, Musul'da Christian Rassam, Midilli'de F. H. S. Werry, Urfa'da Eşua, Bingazi'de F. H. Gilbert, Derne'de Ekoila, Merzuk'ta Galyofi, Tarsus'da John Clapperton, Yafa'da Kyat görev almıştır¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Rawlinson'un Hindistan hükümetine göndermek üzere kaleme almış olduğu bir belgede İngiliz Hükümeti'nin Türk Arabistan'ındaki altmış yıldır süren amacının bu bölgede etkili bir şekilde konumlanmak ve muazzam bir nüfus tesis etmek olduğunu ifade etmiştir. Bu amacına engel teşkil eden iki faktörün olduğunu bunlarında Avrupa kökenli olduğunu dile getirmiştir. Bu engellerin İmparatorluğun dağılması ve hâlihazırdaki Rus yayılcı siyaseti olduğunu belirtmiştir. Göreve geldiğinden beri nüfusunu, Türk yetkililerini güçlendirmemeye özen göstererek en etkili şekilde Irak'a yerleştirmeyi amaçlamıştır. Rawlinson, bu amacını bir nebze de olsa başarmış; seleflerinin azledilmeleri konusunda Bağdat Valilerinden aldıkları şikâyetlerden Rawlinson almamıştır (Nurcan Yurdakul, "Basra ve Bağdat'ta İngiliz Konsoloslukları (1798-1856)", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014, s. 287).

¹⁴⁷ İngiltere'nin Mısır'da kurulan konsolosluk merkezine 1583 yılında atadığı ilk Konsolos Harvey Millers'dı. Onu takip edecek şekilde 1585'de de Venedik asıllı Paulo Mariani göreve getirilmiştir (Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 56).

¹⁴⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 125-131. Devlet Sâlnâmesinde okuduğumuz konsolos isimlerini ve görev yerlerini hem karşılaştırmak adına hem de isimlerin tam yazılışlarını vermek için konsolosların isimlerine farklı kaynaklardan değinmek yerinde olacaktır. İngiltere'nin Osmanlı Devletindeki başkonsolosları şöyledir: Başkonsolos 1.600 sterlin maaşla İstanbul'a Mayıs 1845'te atanan A.C. Cumberbatch'dır. Yardımcısı ise 400 sterlin maaşla yine Mayıs 1845'te atanmış olan Jonathan Hardy'dir. Suriye'ye Ağustos 1841'de 1.000 sterlin maaşla Albay Rose, Mısır'a Haziran 1846'da 1.800 sterlin maaşla C. A. Murray, Trablusgarp'a Haziran 1846'da 1.600 sterlin maaşla G. W. Crowe atanmıştır. Konsoloslar ise şöyledir: Çanakkale'ye Mayıs 1841'de 300 sterlin maaşla C. A. Lander, Selânik'e Ocak 1835'de 300 sterlin maaşla Charles Blunt, Edirne'ye Mart 1845'te 200 sterlin maaşla William Willshire, Bursa'ya Kasım 1838'de 300 sterlin maaşla D. Sandiso, İzmir'e Mayıs 1829'da 800 sterlin maaşla R. W. Brant ve Kañçılar olarak John Charnaud 200 sterlin maaşla Nisan 1835'te, Erzurum'a Nisan 1836'da 600 sterlin maaşla James Brant atanmıştır. Kayseri'ye Ağustos 1841'de 400 sterlin maaşla H. Suter, Bağdat'a Mart 1844'te Binbaşı Rawlinson, Girit'e Şubat 1837'de 300 sterlin maaşla Henry Sarel Ongley, Şam'a Mayıs 1841'de 600 maaşla Richard Wood, Halep'e Şubat 1835'de 500 sterlin maaşla N. W. Werry, Beyrut'a Ocak 1835'te 500 sterlin maaşla Niven Moore, Kıbrıs'a Nisan 1843'te 400 sterlin maaşla Niven Kerr, Kudüs'e Aralık 1845'te 550 sterlin maaşla James Finn,

1849 yılında Devlet-i Aliyye'nin Londra elçilik teşkilâtında değişiklikler meydana gelmiştir. Daha önce orta elçilik payesiyle görev alan Kalimaki Bey'in yerine Vezirlik rütbesiyle Mehmed Paşa göreve getirilmiş ve daha önce temsil orta elçilik seviyesinde iken bu yıl büyükelçilik seviyesine çıkarılmıştır. Maiyet'te önceki sene kimse bulunmamasına karşın bu sene Başsırkâtip Kabûli Efendi, İkinci Sırkâtip Sadık Bey, Maiyet Kâtibi Rıza Bey ve Tercüman Arzuman Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin şebhenderleri şöyledir: Londra Başşebhenderi Edwar Zöhrab, Cebel-i Tarık Şebhenderi Con Kovel, Malta Şebhenderi Lorenzo Karuce, Birmingham Şebhenderi Kolis'dir. İngiltere Büyükelçisi Sir Stratford Canning'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Şbernam, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Alison, Maiyet Kâtibi Lord Clinton, Maiyet Kâtibi Wood, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Baştercüman Frederik Pisani, Sefaret Tercümanı Stefan Pisani, Sefaret Tercümanı Şaber, Sefaret Tercümanı Simonnes, Kañçılar Cumberbatch, İkinci Kañçılar Hardy'dir. Bu yıl İngiltere konsolosluk ağında bir daralma görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde görev alan İngiltere konsolosları şöyledir: Berrüş-Şam Başkonsolosu General Rose'dur. Konsoloslar: Bursa'da D. Sandison, Bağdat'ta Rawlinson, Belgrat'ta Fonilanik, Boğazhisarların'da Kaloret, Beyrut'ta Niven Moore, Hanya'da Evangile, Halep'te N.W. Werry, Selanik'te Charles Blunt, Şam'da Richard Wood, Trablusgarp'ta G.W. Crowe, Kıbrıs'ta Niven Kerr, Kudüs'te James Finn, Kayseri'de H. Suter, Mısır'da Valen, Yaş'da Gardner, Edirne'de Willshire, Erzurum'da Brant, Arnavudluk'ta Sandos, İzmir'de Riçar R. W. Brant, İskenderiye'de Gilbert, Eflâk'ta Kohon'dur. Konsolos Vekilleri: Varna'da General Nill, Tekfurdağı'nda Sili, Batum'da W. R. Holmes, Trabzon'da Francis I. Stevens, İşkodra'da G. Bonatti, Antalya'da Purdie, Rodos'ta G. F. Wilkinson, İbrail'de Haçinson, Samsun'da F. Guarracino, Musul'da Rassam, Midilli'de

İskenderiye'ye Ağustos 1841'de 600 sterlin maaşla J. L. Stoddart ve Konsolos yardımcısı ve Kañçılar Eylül 1838'de 300 sterlin maaşla G. Chasseaud, Kahire'ye Ağustos 1838'de 300 maaşla Alfred S. Walne, Yanya'da Nisan 1835'de 550 maaşla Sidney S. Saunders ve onun Konsolos yardımcısı ve Kañçılar Ağustos 1840'da 150 sterlin maaşla T. Damaschino atanmıştır. Konsolos Yardımcıları ise şöyledir: Sakız'a Ocak 1831'de 80 sterlin maaşla G. D. Vedova, Antalya'ya Şubat 1842'de 100 sterlin maaşla J. Purdie, Midilli'ye Kasım 1842'de 200 sterlin maaşla F. H. S. Werry, Rodos'a Haziran 1827'de 200 sterlin maaşla G. F. Wilkinson, Trabzon'a Aralık 1841'de 200 sterlin maaşla Francis I. Stevens, Batum'a Mart 1846'da 200 sterlin maaşla W. R. Holmes, Samsun'a Mart 1846'da 200 sterlin maaşla F. Guarracino, Tarsus'a Eylül 1839'da 260 sterlin maaşla John Clapperton, Musul'a Aralık 1839'da 250 sterlin maaşla Christian Rassam, İskenderun'a Şubat 1841'de 300 sterlin maaşla E. St. John Neale, Dimyat'a Temmuz 1828'de 60 sterlin maaşla M. Surur, Bingazi'ye Haziran 1846'da 400 sterlin maaşla F. H. Gilbert, Preveze'ye Ağustos 1840'da 70 sterlin maaşla T. S. Hutton, İşkodra'ya Ekim 1833'de 130 sterlin maaşla G. Bonatti atanmıştır. Konsolosluk ajanı olarak İnöz'e Haziran 1825'de 40 sterlin maaşla Nicholas Rossy atanmıştır (Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s. 56-57).

Werry, Urfa'da Eşua, Bingazi'de Meri, Derne'de Ekoila, Merzuk'ta Galyofi, Tarsus'ta John Clapperton, Yafa'da Kyat'dır¹⁴⁹. İskenderiye'de bir önceki yıl Stoddart görev alırken bu yıl onun yerine Bingazi de görev alan Gilbert getirilmiştir. Gilbert'ten boşalan yere ise Meri getirilmiştir.

1850 yılında Londra Büyükelçisi Vezir Mehmed Paşa'dır. Mehmet Paşa'nın maiyetinde Başsırkâtip Kabuli Efendi ve İkinci Sırkâtip Sadık Bey görev almıştır¹⁵⁰. Maiyet Kâtibi Rıza Bey ile Tercüman Arzuman önceki yıl görev alıpta bu yıl görev almayan kişilerdir. İngiltere'de görev alan Osmanlı Devleti şebbenderleri şöyledir: Londra'da Başşebbender Edwar Zöhrab, Birmingham'da Şebbender Kolis, Malta'da Şebbender Lorenzo Karuce, Cebel-i Tarık'ta Şebbender Con Kovel. Osmanlı Devleti'nde İngiltere Büyükelçisi Sir Stratford Canning'dir. Maiyetinde görev alan kişiler şöyledir: Sırkâtip Cunningham, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Alison, Maiyet Kâtibi Lord Clinton, Maiyet Kâtibi Wood, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani¹⁵¹, Maiyet Kâtibi Doria, Maiyet Kâtibi Layard¹⁵², Maiyet Kâtibi Smith, Maiyet Kâtibi Yafes, Baştercüman Frederik Pisani, Sefaret Tercümanı Stefan Pisani, Sefaret Tercümanı Şaber, Sefaret Tercümanı Simones, Kañçılar Cumberbatch ve İkinci Kañçılar Hardy'dir¹⁵³.

¹⁴⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 89-92.

¹⁵⁰ Kabuli Efendi ve Sadık Bey'e verilecek rütbe ve nişanlar konusu karara bağlanmıştır. Kabuli Efendi'ye Rütbe-i Sâniye, Sadık Bey'e ise Rütbe-i Sâlise uygun görülmüştür (BOA. İ.DUİT.149/16, M. 31 Mart 1850/H. 17 Ca. 1266). Londra Başkâtibi Kabuli Efendi'ye Sâniye rütbesi verildiğinden elindeki Sâlise nişanı alınarak darphaneye teslim edilmiştir (BOA. A.MKT. NZD.18/50, M. 14 Kasım 1850/ H. 09 M. 1267).

¹⁵¹ Köklü Levanten ailelerinden olan Pisani ailesi 1761 yılından itibaren aralıksız olarak 11 İngiliz elçisine, Fransa, Rusya, Polonya ve Avusturya'ya da hizmet etmişlerdir (Balçı, *a.g.e.*, s. 31).

¹⁵² Mösyö Layard Protestan Fransız bir ailedendir. 1839'da 23 yaşındayken Avrupa'ya seyahat etmiştir. Arnavutluk ve Dersaadetten sonra Asya'ya geçmiştir. Arap ve Fars lisanlarını öğrenmiştir. 1845'de Sir Stratford Canning ile beraber Girit Harabelerini Âsâr-ı Atıkayı tahrir etmiş, Londra müzahanesini süsleyen bir kitap kaleme almıştır. 1849'da Dersaadet sefaretine memur olarak bir müddet burada görev aldıktan sonra 1852'de Hâriciye Müsteşarı olmuştur. Ertesi sene Stratford Redcliffe ile Dersaadete gelmiş olsa da Redcliffe ile uyuşmadığından Londra'ya dönmüştür. Meclis-i Mebûsan'a Âza tayin olmuştur. Şark hakkında uzun ve müteaddid tedkiklerini ve fikirlerini burada beyan etmiştir. 1857-58'de ihtilalleri tedkik için görevlendirilmiştir. 1861'de Lord Palmerston'un heyet-i vükela riyaseti zamanında tekrar Hâriciye Müsteşarı olarak tayin edilmiştir. 1866'ya kadar bu memuriyeti ifa etmiştir. Kendisine birkaç güzel memuriyet teklif olunmuşsa da kabul etmemiştir. Layard daha sonra 1878-1880 arasında İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi olarak görev almıştır (Musavver Medeniyet Gazetesi, 25 Safer 1293/22 Mart 1876, nr. 7, s. 50-51).

¹⁵³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 52-55.

1851 yılında Londra Büyükelçisi Vezir Mehmed Paşa, maiyetinde bulunan Başsırkâtip Kabuli Efendi ve İkinci Sırkâtip Sadık Bey ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de bulunan şebbenderleri şöyledir: Londra'da Başşebbender Edwar Zöhrab¹⁵⁴, Birmingham'da Şebbender Kolis, Malta'da Şebbender Kolis, Cebel-i Tarık'ta Şebbender Con Kovel. Osmanlı Devleti'nde İngiltere Büyükelçisi Sir Stratford Canning'in maiyetinde bulunan görevliler bir önceki yıldaki gibidir¹⁵⁵.

1852 yılında Londra büyükelçilik seviyesi orta elçilik seviyesine düşürülmüştür. Ülâ rütbesiyle Kostaki Musurus¹⁵⁶ Bey elçi olmuştur¹⁵⁷. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Müsteşar Aleko Bey, Başsırkâtip Ziya Bey, İkinci Sırkâtip Pavlaki, Tercüman Agob, Maiyet Kâtibi Makkarti'dir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de bulunan şebbenderleri aynı kişilerdir. Londra'da Başşebbender Edwar Zöhrab, Birmingham'da

¹⁵⁴ Osmanlı Devleti tarafından Devlet-i Aliyye tebaasından bazı kişilere yardım edilmiştir. 1851 Nisanı'nın başından 1852 senesi Martı'nın 30'una kadar tam bir sene için Londra'da Mukim Osmanlı Devleti Şebbenderi Mösyö Edwar Zöhrab tarafından vuku bulan masrafların defteri tutulmuştur. Örnek olarak yapılan harcamalardan birisi Fırka-i Ecnebiyye Cemiyetine iane'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (BOA. HR.MKT.48/39:1851).

¹⁵⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 79-85.

¹⁵⁶ İstanbul'un köklü ve varlıklı Fenerli Rum ailelerinden biri de "Musuruslular"dır. Gerçek ismi "Kostaki" olmakla birlikte genel manada ailesinin ismi ile tanınmıştır. Bir süre Babiâli Tercüme Odasında çalışmış olan Kostaki, Türkçe, Fransızca, Rumca ve İngilizce'ye hâkimdi. 1834 yılında Komiser olarak görev yaptığı Sisam'da meydana gelen ayaklanmalarda Yunanlıların etkisi olduğunu bilerek halkın güvenini elde etmiş ve bu ayaklanma planlarını bozmuştur. Bunun üzerine Sultan II. Mahmud tarafından 1837 tarihinde bir "Nişân-ı Âli" ile taltif edilmiştir. Daha sonra Yunanistan'da elçilik yapmıştır. Musurus aylık 6.000 kuruş maaşla 1840 yılı Mayıs ayı içerisinde Atina'ya atanmıştır. 1847 yılında da rütbesi "Küçükçeliklik"ten "Ortaelçilik"e terfi ettirilmiştir. Musurus, Yunanistan'da olduğu süre zarfında Osmanlı Devleti'ni oldukça uğraştıran Eterya Cemiyeti ile ilgili olarak da çalışmalar yapmıştır. Hatta cemiyetin üyelerinden biri, rüşvet karşılığı kendisine cemiyetin amaç ve faaliyetleri hakkında bilgi vermiştir. Osmanlı Devleti bütünlüğünden ve çıkarlarından yana olan Musurus'un bir Rum olarak bu konuda sert tavır koyması Yunanistan'da tepkilere neden olmuştur. Alınan tüm önlemlere rağmen Musurus suikaste uğramıştır. Sefaret kâtiplerinin hizmetinde çalışan Nikola adında biri 19 Ağustos 1848 yılında suikaste girişmiştir. Musurus hafif yara alarak kurtulmuştur. Daha sonra 1848 yılında Macar Mültecileri meselesi vuku bulduğunda Viyana Elçiliği yapan Musurus'un uluslararası alandaki bir konuda kilit görev üstlenmesi muhaliflerinin çoğalmasına da neden olmuştur. 23 Mart 1851 yılında Londra Elçiliğine tayin edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı için İngiltere'den aldığı borç konusunda büyük çalışmaları bulunan Musurus'un rütbesi Üla Sınıf-ı Sâni'den Sınıf-ı Evvel'e yükseltilerek kendisine ikinci rütbeden birer kıt'a Nişân-ı Âli verilmiştir. Osmanlı Devletine birçok hizmeti geçmiş olan Kostaki Musurus Paşa 1885 yılına gelindiğinde 35 yıldır Londra'da kesintisiz olarak elçilik yapmaktaydı (Kayaoğlu, a.g.e., s. 187-196).

¹⁵⁷ Kütahya'da kalacak olan Macarlı mültecilerin burada ne kadar süre ile kalacaklarının belirlenmesi aşamasında Osmanlı Devleti'nden bir sene süre teklif buyurulmuş ise de Kont Stürmer bir seneden aşağı inmiştir. Mösyö Musurus'a bu durum haber verilmiştir (BOA. İ.DUİT/149/16, M. 3 Haziran 1850/ H. 22 R. 1266).

Şehbender Kolis¹⁵⁸, Malta'da Şehbender Lorenzo Karuce, Cebel-i Tarık'ta Şehbender Con Kovel'dir. İngiltere Büyükelçisi Sir Stratford Canning görevine devam etmiştir. Maiyetinde bazı değişiklikler olmuştur. Maiyet kâtibi sayısı artmıştır. Maiyet görevlileri şöyledir: Başsırkâtip General Albay Rose, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Alison, Birinci Maiyet Kâtibi Doria, İkinci Maiyet Kâtibi Hug, Üçüncü Maiyet Kâtibi Smith, Baştercüman Frederik Pisani, Sefaret Tercümanı Şaber, Sefaret Tercümanı Anton Pisani, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Sefaret Tercümanı Stefan Pisani, Sefaret Tercümanı Rober Şaber, Sefaret Tercümanı Simonnes, Büyük Konsolos Carlton Cumberbatch, Kaçılar Konsolos Muavini ve Kaçılar Hardy görev almıştır¹⁵⁹.

1853 yılında, Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de bulunan Londra Orta Elçisi Ülâ rütbesiyle Kostaki Musurus Bey'in maiyetinde Müsteşar Aleko Bey, Başsırkâtip Esad Bey, İkinci Sırkâtip Pavlaki ve Tercüman De Lavez Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin İngiltere Şehbenderlerinden olan Londra Başşehbenderi Edwar Zöhrab, Cebel-i Tarık Şehbenderi Con Kovel, Malta Şehbenderi Lorenzo Karuce, Birmingham Şehbenderi Kolis görev almaya devam etmiştir. İngiltere Büyükelçisi Mösyö Sir Stratford Canning'dir. Maiyetinde yer alan görevliler şöyledir: Başsırkâtip ve Maslahatgüzar General Rose, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Alison, Birinci Maiyet Kâtibi Stanle, İkinci Maiyet Kâtibi Doria, Üçüncü Maiyet Kâtibi Smith, Dördüncü Maiyet Kâtibi Hug, Baştercüman Etien Pisani, Sefaret Tercümanı Şaber, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Diğer Sefaret Tercümanı Rober Şaber, Diğer Tercüman Simonnes, General Konsolos Carlton Cumberbatch, Konsolos Muavini ve Kaçılar Hardy'dir¹⁶⁰.

1854 yılında, Londra Orta Elçisi Ülâ rütbesiyle Kostaki Musurus Bey'in maiyeti bir önceki yılda olduğu gibidir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de bulunan şehbenderlerinde bir değişiklik söz konusu değildir. İngiltere büyükelçilik teşkilâtını oluşturan memurlar şöyledir: İngiltere Büyükelçisi Lord Sir Stratford Canning, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Alison, Birinci Maiyet Kâtibi Stanle, İkinci Maiyet Kâtibi Doria, Üçüncü

¹⁵⁸ Tüccardan Calvoressi ve İngiltereli Moss namlı kalpazanların hareketleri Osmanlı Devleti'nin Birmingham Şehbenderi Mr. Colis tarafından açığa çıkarılmış olduğundan bu kişilerin mahkeme icrasının da kendisine bırakıldığı belirtilmiştir. Bu sırada kendisi tarafından yapılan harcamaların listesi istenmiştir. 351 lira, 10 şilin ve 10 bakır masrafın hazineden itası buyurulmuştur (BOA. HR.SFR.3/48/13, M. 17 Ağustos 1860/ H. 29 M. 1277).

¹⁵⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 78-86.

¹⁶⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 89-92.

Maiyet Kâtibi Smith, Dördüncü Maiyet Kâtibi Hug, Beşinci Maiyet Kâtibi Morayi, Altıncı Maiyet Kâtibi Lionel Moore, Yedinci Maiyet Kâtibi Ponri, Baştercüman Etien Pisani, Diğer Sefaret Tercümanı Rober Şaber, Diğer Tercüman Simonnes, Diğer Sefaret Tercümanı Sarel, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, General Konsolos Carlton Cumberbatch, Konsolos Muavini ve Kañçılar Hardy, Konsolos Muavini Skin'dir¹⁶¹.

1855 yılında, Londra Orta Elçisi Ûla¹⁶² rütbeli Kostaki Musurus Bey'dir. Müsteşar Aleko Bey, Başsırkâtip Esad Bey ve İkinci Sırkâtip Pavlaki maiyetini oluşturmuşlardır. Bu sene bir tercümanın görev almadığı görülmüştür. İngiltere Büyükelçisi Lord Stratford Canning'in maiyeti şöyledir: Sefaret Kâtibi Lord La Pierre, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Alison, Maiyet Kâtipleri Doria, Smith, Hug, Morayi ve Lionel Moore, Baştercüman Etien Pisani, Sefaret Tercümanları Rober Şaber ve Simonnes, Tercüman Muavini Sarel, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, General Konsolos Carlton Cumberbatch, Konsolos Muavini ve Kañçılar Hardy, Konsolos Muavini Skin'dir¹⁶³.

1856 yılında, Osmanlı Devleti'nin Londra Orta Elçisi Ûla rütbesiyle Kostaki Musurus Bey'dir. Maiyet görevlileri Müsteşar Aleko Bey, Başsırkâtip Esad Bey ve İkinci Sırkâtip Pavlaki Bey görevlerine devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Londra Başşehbenderi bu yıl Edwar Zöhrab yerine Spihar olmuştur. Birmingham Şehbenderi Kolis, Southampton Şehbenderi Ford, Manchester Şehbenderi Abdullah Efendi, Cebel-i Tarık Şehbenderi Con Kovel, Malta Şehbenderi Lorenzo Karuce'dir. Osmanlı Devleti'nde İngiltere Büyükelçisi Lord Stratford Canning görev almaya devam etmiştir. Maiyetinde görevli memurlar şöyledir: Sefaret Kâtibi Lord La Pierre, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Alison, Maiyet Kâtipleri Doria, Smith, Berodi ve Lionel Moore, Baştercüman Etien Pisani, Sefaret Tercümanları Rober Şaber ve Simonnes, Tercüman Muavini Sarel, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, General Konsolos Carlton Cumberbatch, Konsolos Muavini ve Kañçılar Hardy'dir¹⁶⁴.

¹⁶¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 101-103.

¹⁶² Rütbe, "derece" anlamına gelip devlet memurlarına verilen pâyeye ve unvanlar için kullanılan bir tabirdir. Osmanlı Devleti'nde rütbenin mülkiyede ilk defa uygulanışı 1832-1833 yılında Sultan II. Mahmud döneminde olmuştur. Mülkiye için ihdas olunan ilk rütbelere; Evvel (Ûla), Sâniye, Sâlise ve Rabia olmak üzere dört kategoriden müteşekkildir (Pakalın, a.g.s., C. III, s. 68).

¹⁶³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 110-111.

¹⁶⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye C. X, 1856, s. 120-122. 1856 yılı Devlet Sâlnâmesinde Osmanlı Devleti'ndeki İngiliz konsoloslarına yer verilmemiştir. Fakat Uygur Kocabaşoğlu kitabında

1857 yılında, Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Ūla rütbesiyle Kostaki Musurus Bey'dir¹⁶⁵. Maiyetinde, Müsteşar Aleko Bey, Başsırkâtip Esad Bey ve İkinci Sırkâtip Pavlaki görev almaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere şebhenderleri bir önceki yılda olduğu gibi muhafaza olunmuştur. Osmanlı Devleti'nde İngiltere Büyükelçisi Stratford Canning görevine devam etmiştir. Maiyetinde Sefaret Kâtibi Lord La Pierre, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Alison, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Maiyet Kâtibi Russel, İkinci Maiyet Kâtibi Doria, Üçüncü Maiyet Kâtibi Smith, Maiyet Kâtibi Lionel Moore, Maiyet Kâtibi Berodi, Baştercüman Etien Pisani, Diğer Tercüman Simones, Tercüman Muavini Sarel, General Konsolos Carlton Cumberbatch, Konsolos Muavini ve Kaçılar Vared, İkinci Konsolos Vekili Dö Romonhe, Üçüncü Konsolos Vekili Rober Cumberbatch görev almıştır¹⁶⁶.

1858 yılında, Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Kostaki Musurus Bey'dir. Maiyetinde, Müsteşar Aleko Bey ve Başsırkâtip Halil Efendi görev almıştır. Önceki yılki teşkilât içerisinde olan Sırkâtip Esad Bey ve Pavlaki'nin yerine Halil Bey göreve gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'deki şebhenderlik ağında önceki yıldan farklı olarak bir değişiklik olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde İngiltere Büyükelçisi Lord Stratford Canning görevini aralıksız sürdürmüştür. Maiyetindeki görevliler şöyledir: Sefaret Kâtibi Alison, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Maiyet Kâtipleri Eliot, Doria, Smith, Lionel Moore, Buridi ve Lö Kod, Baştercüman Etien Pisani, Diğer Tercümanlar Simonnes, Sarel ve Casolani, General Konsolos Carlton Cumberbatch, Konsolos Muavini ve Kaçılar Vared, İkinci Konsolos Vekili Dö Romonhe, Üçüncü Konsolos Vekili Rober Cumberbatch'dır¹⁶⁷.

1859 yılında, Londra Büyükelçisi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Kostaki Musurus Bey'in maiyetinde Müsteşar Aleko Bey ve Başsırkâtip Halil Efendi görev almıştır. İngiltere büyükelçiliğine Sir Stratford Canning yerine Sir Henry Bulwer getirilmiştir.

görevlilerin isimlerini ve görev merkezlerini ifade etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s. 69.

¹⁶⁵ Londra Sefiri Kostaki Musurus Bey uzun süreden beri orta elçilik derecesinde görev yapmıştır. Sadakâtinin de açık olduğu halde Avusturya Sefiri Kalimaki Bey'e büyükelçilik unvanı verilirken kendisine verilmeyen bu unvan için Saltanat-ı Seniyye'nin müttefiki olan İngiltere Devleti'nin müteessir olacağını ifade etmiş bunun üzerine her iki elçide büyükelçilik unvanına haiz olmuştur (BOA. A.AMD.53/42, M. 25 Aralık 1854/ H. 04. R. 1271).

¹⁶⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 117-119.

¹⁶⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 125-127.

Bulwer'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Kâtibi Alison, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Birinci Maiyet Kâtibi Eliot, Maiyet Kâtibi Lionel Moore, Maiyet Kâtibi Kapudan Troyos, Baştercüman Etien Pisani, Diğer Tercümanlar Simonnes, Sarel ve Casolani, General Konsolos Carlton Cumberbatch, Konsolos Muavini ve Kañçıları Vared, İkinci Konsolos Vekili Dö Romonhe, Deavi Memuru Horfini'dir¹⁶⁸.

1860 yılında, Londra Büyükelçisi Ülä Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Kostaki Bey maiyetinde görev alan Müsteşar Aleko Bey ve Başsirkâtip Sâniye rütbeli Halil Efendi ile görevini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'deki şebbenderleri şöyledir: Londra'da Başşebbender Spihar, Bombay'da Şebbender Mirza Mehmet Ali Han, Burma Şebbenderi Şeras, Moris Şebbenderi Rostan, Southampton Şebbenderi Kaptan Ford, Ümit Burnu Şebbenderi John Garig¹⁶⁹, Liverpool Şebbenderi Piyer Mosabeni, Manchester Şebbenderi Abdullah Efendi, Kalküta Şebbenderi Hacı Mehmed Efendi, Malta Ceziresinde Şebbender Edurance Karuce, Cebel-i Tarık Şebbenderi Mister Con Oferlenon'dur. İngiltere Büyükelçisi Sir Henry Bulwer'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Kâtibi Alison, Elsi-ne-i Şarkiye Kâtibi Haves, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Maiyet Kâtipleri Eliot, Lionel Moore ve Lö Koved Antroyos, Baştercüman Etien Pisani, Diğer Tercümanlar Simonnes, Sarel ve Casolani, General Konsolos Carlton Cumberbatch, Konsolos Muavini ve Kañçılar Vared, İkinci Konsolos Vekili Dö Romonhe ve Deavi Memuru Horfini'dir¹⁷⁰.

1861 yılında, Londra Büyükelçisi Ülä Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Kostaki Musurus Bey'in maiyetinde Müsteşarlar Mütamayiz rütbeli Aleko Bey ve Vogoridis Bey birde Başsirkâtip Sâniye rütbesiyle Halil Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de görev alan şebbenderleri şöyledir: Londra Başşebbenderi Spihar, Bombay Şebbenderi Mirza Mehmed Ali Han, Burma Şebbenderi Şeras, Üzerket Şebbenderi Hasan Efendi, Moris Şebbenderi Rostan, Southampton Şebbenderi Kapdan Ford, Çerilibsa Şebbenderi Gabriel Heva, Ümid Burnu Şebbenderi John Garig, Cork

¹⁶⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 85-87.

¹⁶⁹ BOA. HR. MKT.49/75, M. 16 Aralık 1851/H. 21 S. 1268.

¹⁷⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-104.

Şehbenderi Nikola Gümüş¹⁷¹, Liverpool Şehbenderi Piyer Mosabeni, Manchester Şehbenderi Abdullah Efendi, Kalküta Şehbenderi Hacı Mehmet Efendi, Malta Ceziresi Şehbenderi Edurance Karuce, Cebel-i Tarık Şehbenderi Mister Con Onferlenon görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisinin üyeleri arasında Osmanlı Devleti'nin münasebet tesis ettiği devletlerin sefir vekilleri görev almıştır. İngiltere'nin Sıhhiye meclisinde görev alan Sefir Vekili Mösyö Simonnes'tir. İngiltere Büyükelçisi Sir Henry Bulwer görevine devam etmektedir. Maiyetinde görev alan kişiler şöyledir: Sefaret Kâtibi Onarabel Sanvil Lomelli, Elsiye-i Şarkiye Kâtibi ve Mütercim Mösyö Haves, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Maiyet Kâtipleri Mösyö Lionel Moore, Mösyö Berudi, Mösyö Lökoved, Mösyö Makdonel ve Mösyö Lebortariniç, Baştercüman Mösyö Etien Pisani, Diğer Tercümanlar Mösyö Simonnes, Mösyö Sarel, Mösyö Casolani ve Sandison, General Konsolos Mösyö Carlton Cumberbatch, Konsolos Muavini ve Kaçılar Mösyö Vared, İkinci Konsolos Vekili Mösyö Dö Romonhe, Deavi Memuru Horfini, Deavi Memurin Vekili Root, Kanun Kâtibi Luki, Hastahane Hekimi Hoyland'dır¹⁷².

1861 yılının ikinci yarısında, Londra Büyükelçisi Bâlâ rütbesiyle Kostaki Musurus Bey, Başsırkâtip Sâniye rütbeli Halil Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Stefanaki Efendi birlikte görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin şehbenderlik teşkilâtında bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Osmanlı Devleti'nde görev alan İngiltere Büyükelçisi Sir Henry Bulwer'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Kâtibi Onoranbel Edward Moris Areskin, Elsiye-i Şarkiye Kâtibi ve Mütercim Mösyö Haves, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Maiyet Kâtipleri Mösyö Lionel Moore, Mösyö Makdonal, Mister Gold, Mister Vived Huz ve Mösyö Lebortariniç, Baştercüman Mösyö Etien Pisani, Diğer Tercümanlar Mösyö Simonnes, Mösyö Şarl, Mösyö Casolani ve Sandison, General Konsolos Mösyö Carlton Cumberbatch, Konsolos Muavini ve Kaçılar Mösyö Skoks, İkinci Konsolos Vekili Mösyö Dö Romonhe, Deavi Memuru Horfini, Deavi Memurin Vekili Root ve Hastahane Hekimi Hoyland'dır¹⁷³.

¹⁷¹ İrlanda'nın Cork şehrinde şehbender vekili bulunan Nikola Gümüş'ün hizmet ve sadakâtinden ötürü aynı mahalde şehbender olarak görevlendirilmesi uygun görülmüştür (BOA. HR.MKT.49/75, M. 16 Aralık 1851/H. 21 S. 1268).

¹⁷² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-107.

¹⁷³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 105- 108.

1862 yılında, Osmanlı Devleti'nin Londra büyükelçiliğine Brüksel ve Lahey sefaretinin işleri devredilmiştir. Londra, Brüksel ve Lahey Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Musurus Bey'dir¹⁷⁴. Maiyetinde, Başsırkâtip Sâniye rütbeli Halil Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Stefanaki Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Londra Başşehbenderi Spihar'dır. Şehbenderler: Bombay'da Mirza Mehmed Ali Han, Moris'te Rostan, Cebel-i Tarık'ta Mister Con Onferonso, Malta'da Edurance Karuce, Kalküta'da Hacı Mehmed Efendi, Manchester'da Abdullah Efendi, Liverpool'da Piyer Mosabeni, Cork'da Nikola Gümüſ, Ümid Burnu'nda John Garig, Southampton'da Kapudan Ford'dur. İngiltere Büyükelçisi Sir Henry Bulwer'in maiyetinde görev alan personel şöyledir: Sefaret Kâtibi Onoranbel Mösyö Edward Moris Areskin, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Mösyö Haves, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Baştercüman Mösyö Etien Pisani, İkinci Tercüman Mösyö Simonnes, Üçüncü Tercüman Mösyö Sarel, Dördüncü Tercüman Mösyö Sandison, Maiyet Kâtipleri Mösyö Lionel Moore, Mösyö Onveld, Mösyö Makdonel ve Mösyö Stefans'dır. Sıhhiye meclisi azalarından olup meclise devam eden sefaret memurlarından İngiltere Sefir Vekili Mösyö Dickson, Simonnes yerine bu göreve getirilmiştir¹⁷⁵.

1863 yılında Osmanlı Devleti'nin Londra, Brüksel ve Lahey büyükelçilik teşkilâtında bir değişiklik görülmemiştir¹⁷⁶. Osmanlı Devleti'nin Londra Başşehbenderi Spihar, Malta Başşehbenderi Karuce'dir¹⁷⁷. Osmanlı Devleti'nde İngiltere büyükelçilik teşkilâtı şöyledir: İngiltere Büyükelçisi Sir Henry Bulwer, Sefaret Birinci Kâtibi Mösyö Araskin, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Mösyö Haves, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Maiyet Kâtipleri Mösyö Lionel Moore, Mösyö Gold ve Mösyö Makdonel, Baştercüman Mösyö Etien Pisani, İkinci Tercüman Mösyö Simonnes, Üçüncü Tercüman Mösyö Şarl, Dördüncü Tercüman Mösyö Sandison, General Konsolos Mösyö Carlton, Konsolos

¹⁷⁴ 21 Temmuz 1859'da Brüksel ve Lahey sefareti işlerinin Kostaki Musurus Paſa tarafından idare edilmesi söz konusu olmuştur. Buna göre Musurus, her yıl aralık ayında Brüksel ve Lahey'e gidecek, gerekli diplomatik münasebetlerde bulunacak fakat bunun için ek bir maaş almayacaktı (Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 196).

¹⁷⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-110.

¹⁷⁶ Hâriciye Nezareti'nden çıkan bir kıta tahrirât ile Brüksel ve Lahey sefareti işlerinin Londra sefaretiine ilave ve ilhak olunduğu ifade edilmiştir (BOA. İ.HR.190/10646, M. 27 Ocak 1862/H. 26 B. 1278).

¹⁷⁷ Malta Şehbenderi Lorencö'ya hizmetlerine mükafeten dördüncü rütbeden bir kıta Mecidiye Nişanı ihсан buyurulmuştur (BOA. İ.HR.204/11700, M. 3 Aralık 1863/H. 21 C. 1280).

Muavini ve Kaçılırlara Cumberbatch, İkinci Konsolos Vekili ve Deavi Memuru Mösyö Horfini, Deavi Memur Vekili ve Hastahane Hekimi Mösyö Hoyland¹⁷⁸.

1864 yılında Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Musurus Bey'dir. Bu yıl Londra sefaretı Brüksel ve Lahey sefaretı ile birlikte anılmamıştır. Başsırkâtip Sâniye rütbeli Halil Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli İstefenaki Efendi maiyet içerisindeki görevlilerdir. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin Londra Başşehbenderi Gadban olmuştur. Malta Başşehbenderi Naum, Manchester Başşehbenderi Abdullah Abdis'dir. İngiltere Büyükelçisi Sir Henry Bulwer'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Birinci Kâtibi Mösyö Areskin, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Mösyö Haves, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Maiyet Kâtipleri Mösyö Lionel Moore, Mösyö Matado ve Mösyö Herbert, Baştercüman Mösyö Etien Pisani, İkinci Tercüman Mösyö Simonnes, Üçüncü Tercüman Mösyö Şarl, Dördüncü Tercüman Mösyö Sandison, General Konsolos Mösyö Carlton, Konsolos Muavini ve Kaçılırlara Mösyö Cumberbatch, İkinci Konsolos Vekili ve Deavi Memuru Mösyö Horfini, Deavi Memur Vekili ve Hastahane Hekimi Mösyö Hoyland¹⁷⁹. 1864'te Mösyö Taylor Erzurum'a konsolos tayin edilmiş ve Erzurum, Harput, Van ve Muş konsoloslukları da oraya bağlanmıştır¹⁸⁰.

1865 yılında, Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Musurus Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Sermed Efendi, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Stefanaki Efendi ve Birinci Ataşe Fotiades Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Londra Başşehbenderi Gadban Efendi, Malta Başşehbenderi Naum Efendi ve Dublin Şehbenderi Adi Loftus Eliet'tir. Osmanlı Devleti'nde İngiltere büyükelçiliği maiyetinde önceki yıldan farklı olarak hastahane hekimi ve deavi memuru vekili bu yıl görev almamıştır. Bunun dışındaki teşkilât görevlerine devam etmiştir¹⁸¹.

1866 yılında, Londra Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Musurus Bey'in maiyetinde Başsırkâtip Sermed Efendi, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Stefanaki Efendi ve Ataşe Fotiades Efendi görev almaya devam etmiştir. İngiltere'de Osmanlı Devleti

¹⁷⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 116-118.

¹⁷⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 118-120.

¹⁸⁰ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 336/2, 16 Ca. 1282 (7. 10. 1865).

¹⁸¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 107-109.

Başşehbenderleri: Londra'da Gadban Efendi, Malta'da Naum Efendi, Manchester'de Abdullah Efendi, Kaab'da Mösyö Rue, Belfast'da Mösyö Heyn. Şehbenderler ise şöyledir: Dublin'de Mösyö Alen, Baltimore'de Mösyö Fotos, Moris'de Mösyö De Stan, Birmingham'da Mösyö Kolis, Cebel-i Tarık'ta Mösyö Fuel, Singapur'da Seyyid Abdullah bin Ömer'ül Can, Kolombo'da Hüseyin Lebbe Markerr Efendi, Southampton'da Kapudan Ford. İngiltere büyükelçiliğine Lord Lyons getirilmiştir. Maiyetinde görev alan personeller şöyledir: Sefaret Birinci Kâtibi Mösyö Stoart, Elsine-i Şarkiyeye Kâtibi Mösyö Heyoz, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani ve Mösyö Lionel Moore, Sırkâtipler Mösyö Mancon, Mösyö Kennedy, Mösyö Malet ve Mösyö Sheffield, Baştercüman Mösyö Etien Pisani, İkinci Tercüman Mösyö Simonnes, Üçüncü Tercüman Mösyö Casolani, Dördüncü Tercüman Mösyö Sandison, General Konsolos Mösyö Luki, General Konsolos Muavini ve Kaççıları Mösyö Guarracino, Deavi Memur Vekili ve Hastahane Hekimi Mösyö Hoyland¹⁸².

1867 yılında, Londra Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Musurus Bey maiyetinde görev alan Başsırkâtip Sermed Efendi, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Stefanaki Efendi ve Birinci Ataşe Fotiades Efendi ile görevini sürdürmüştür. İngiltere'de görev alan Osmanlı Devleti başşehbenderleri ve görev merkezleri şöyledir: Malta'da Mösyö Antoine Leffo, Ümid Burnu'nda Mösyö De Rupen, Hindistan'ın Kalküta İskelesinde Hacı Mehmed Efendi, Bombay İskelesinde Mirza Muhammed Ali Efendi. Şehbenderler ve görev aldıkları merkezler ise şöyledir: Londra'da Mösyö Zöhrab, Birmingham'da Mösyö Kokolis, Yeni Ümid Burnu'nda Mösyö Meter Louis Govel, İrlanda'nın Cork Şehrinde Mösyö Nikola Gümüş, Vitofast'ta Mösyö Kroş, Seylan Adasında Kolombo Şehrinde Hüseyin Ayamarkar, Gündre'de Mösyö Kanasidini Gasba, Liverpool'da Mösyö Piyer Mosabeni, Vestekabod'da Seyyid Abdullah Efendi, Moris Ceziresinde Mösyö Roustan, Devild'de Mösyö Henry Lukensi Alien, Seylan Adasında Kule Şehrinde Mösyö Selnan Bade, Southampton'da Mösyö Kapudan Fort, Edinburg'da Mösyö Lanep Hanec, Cebel-i Tarık'ta Mösyö Riçaro Kadel. Osmanlı Devleti'nde İngiltere Büyükelçisi Lord Lyons'tur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Sırkâtibi Mösyö Braun, Elsine-i Şarkiyeye Kâtibi Mösyö Heyoz, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Sırkâtipler Mösyö Lionel Moore, Mösyö Sancon, Mösyö Kennedy, Mösyö

¹⁸² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 95-98.

Malet ve Mösyö Sheffield, Baştercüman Mösyö Etien Pisani, İkinci Tercüman Mösyö Simonnes, Üçüncü Tercüman Mösyö Casolani, General Konsolos Mösyö Luki, Konsolos Muavini ve Kaçlıları Mösyö Guarracino, Deavi Memur Vekili Mösyö Lyen, Hastahane Hekimi Mösyö Hoyland'dır¹⁸³.

1868 yılında, Londra ve Belçika Sefir-i Kebiri Müşir Musurus Paşa, Başsırkâtip Mütamayız rütbeli Sermed Efendi, İkinci Sırkâtip Mütamayız rütbeli Stefenaki Efendi, Üçüncü Sırkâtip Sâniye rütbeli Pavlaki Efendi, Ataşe Rabia rütbeli Zafiraki Efendi, Başşehbender ve Ataşe Gadban Efendi Osmanlı Devleti'nin Londra elçilik teşkilâtını oluşturmuşlardır. İngiltere'de görev alan Osmanlı Devleti şehbenderlerine ek olarak bu yıl Manchester Başşehbenderi Sâniye rütbeli Abdullah Efendi görev almıştır. İngiltere büyükelçiliğine bu yıl Sir Henry Eliot¹⁸⁴ getirilmiştir. Maiyetinde, Sefaret Başsırkâtibi Mr. Braun, Elsine-i Şarkıyye Kâtibi Mr. Heyoz, İkinci Kâtip Mr. Lionel Moore, Üçüncü Sırkâtip Mr. Kennedy, Dördüncü Kâtip Mr. Sancon, Beşinci Kâtip Mr. Carter, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Baştercüman Etien Pisani, İkinci Tercüman Mr. Simoni, Üçüncü Tercüman Mr. Casolani, Dördüncü Tercüman Mr. Sandison, Sefaret Hekimi Dickson görev almıştır¹⁸⁵. "İndependence" gazetesinin bildirdiğine göre Sir Henry Eliot İngiltere tarafından İstanbul elçisi tayin edilmiş ve eski elçi Lord Lyons da Paris elçisi olarak atanmıştır¹⁸⁶. Bunun hemen ardından İstanbul'a gelen Sir Eliot, Padişaha itimatnamesini sunmuştur¹⁸⁷.

¹⁸³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 113-118.

¹⁸⁴ Sir Henri Eliot 1817'de doğmuştur. 1867'de Dersaadet'e İngiltere sefiri olarak tayin edilmiştir. 1876 Tersane Konferansı'nın İngiltere murahhaslarından (Musavver Medeniyet Gazetesi, 17 Muharrem 1293/13 Şubat 1876, nr. 1, s. 2-3). Eliot, Sultan Abdülaziz vakası ile ilgili olarak İngiltere'de *Ninetlnth Sentury* isimli gazete'de bir yazı kaleme almıştır. Abdülaziz'in hâl' ve Midhat Paşa'nın mahkûm edilmesi ile ilgili şunları belirtmiştir: Abdülaziz'in vefat olayında intiharın söz konusu olmadığı halde bir katili olduğuna dair şüphe edildiğini bu şüpheleri destekleyecek delillerin ise olmadığını ifade etmiştir. Olaydan üç sene sonra bir mahkeme kurulduğunu ve bu mahkemenin bazı amaçların elde edilmesi için vesile olarak kullanıldığına değinmiştir. Bazı vatansever kişilerin def edilmesi için yalancı mahkeme kurulduğu ve dikkate alınacak hiçbir delilin gösterilemediğininde her bilirkişinin malumu olduğuna vurgu yapmıştır. Bu vatansever kişiler hakkındaki suçlamanın hilesiz bir şekilde ispatının mümkün olmadığını, bu suçlamanın yalandan ibaret olduğunun ortaya çıkmaması için kendisinden şüphe edilen şahitlerin sorgulanmasının esirgendiği ve kanuna aykırı hareket ederek yalancı şahit tutmak gibi alçakça vasıtalara başvurulduğunu dile getirmiştir. Bunun sonucu olarak da şüphe edilen kişilerin suçlu çıkarılmış olduğu ve bu mahkemenin de Abdülhamid tarafından meydana getirilmiş bir tuzak olduğunu ifade etmiştir (İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 13).

¹⁸⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 118-123.

¹⁸⁶ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 488 /1, 30 M. 1284 (3. 6. 1867).

¹⁸⁷ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 529/1, 26 C 1284 (25. 10. 1867).

1869 yılında Osmanlı Devleti'nin Londra, Brüksel ve Lahey Sefir-i Kebiri Vezir Musurus Paşa'dır. Londra elçisine Brüksel ve Lahey sefareti'nin işleri tevdi edilmiştir. Musurus'un maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mütamayız rütbeli Stefanaki Musurus Efendi, İkinci Sırkâtip Sâliye rütbeli Ahmed Ziya Bey, Üçüncü Sırkâtip Sâliye rütbeli Pavlaki Musurus Efendi, Brüksel Maslahatgüzarı¹⁸⁸ Sâliye rütbeli Glavany Efendi ve Başşehbender Ataşe Gadban Efendi. Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisine devam eden sefaret memurlarından İngiltere Sefir Vekili Mösyö Dickson'dur¹⁸⁹. Belçika Sefir Vekili Mösyö Henri ve Felemenk Sefir Vekili Milincin'dir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de görev alan başşehbenderleri şöyledir: Malta'da Antuan Naum Efendi¹⁹⁰, Manchester'da Sâliye rütbeli Abdullah Efendi. Şehbenderler: Birmingham'da Mösyö Kokolis, İrlanda'nın Cork Şehrinde Mösyö Nikola Gümüş, Vitofast'ta Mösyö Kroş, Vestekabod'da Seyyid Abdullah Efendi, Dublin'de Mösyö Henri Lukens Alien, Southampton'da Mösyö Kapudan Fort, Cebel-i Tarık'ta Mösyö Riçaro Kadel, Edinburg'da Layen Haym, Seylan adasında Kula şehrinde Mösyö Selnan Bade, Morris Ceziresinde Mösyö Rousta, Liverpool'da Mösyö Pierre Mosa Bellini, Kolombo'da Hasan Ayamarkar, Hindistan'da Kalküta İskelesinde Hacı Mehmed Efendi¹⁹¹.

1870 yılında, Osmanlı Devleti Londra elçiliğinden Brüksel ve Lahey sefaretlerinin sorumluluğu alınmıştır. Londra Büyükelçisi Müşir Musurus Kostaki Paşa'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mütamayız rütbeli Stefanaki Musurus Bey, İkinci Sırkâtip Sâliye rütbeli Pavlaki Musurus Bey, Diğer İkinci Sırkâtip Sâliye rütbeli Ahmed Bey ve Başkonsolos Gadban Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere başşehbenderleri şöyledir: Manchester'da Abdullah Efendi, Ümid Burnu'nda Dorikiş, Malta'da Antuan Naum, Londra sefareti maiyetinde Gadban. Şehbenderler: Londra'da Zöhrab oğlu Dimitri Yeraki Eskofu, Birmingham'da Kokolis, Hindistan'da Kalküta İskelesinde Hacı Muhammedgah Efendi, Liverpool'da Pierre

¹⁸⁸ Kelime anlamı iş bitiren, iş bilir olan "maslahatgüzar", Osmanlı Devleti'nin diğer devletler nezdindeki işlerini elçi adına takiple vazifeli memur için kullanılan bir tabirdir (Devellioğlu, a.g.s., s. 583).

¹⁸⁹ Trablusgarp Eyaleti Valisi Ahmet İzettin'in kaleme aldığı yazıda, Trablusgarp'ın Hareç şehrinde İngiliz konsolosu olan Henri ve Arton'un, Karantina Tabibi Mösyö Dickson'un yaptırmış olduğu bahçeden altmışaltı bin guruşa feragat edeceğini haber alınca Londra'dan gelecek senete göre burayı alacaklarını belirtmişlerdir (BOA. A.MKT. UM.14/27, M. 4 Mayıs 1850/H. 21 C. 1266).

¹⁹⁰ Malta şehbenderhanesine kaçıncılar olarak tayin kılınan Ohan Efendi'ye üç bin kuruş harcırah verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA. İ.HR.218/12646, M. 26 Şubat 1866/H. 10 L. 1282).

¹⁹¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, C. XXIV, 1869, s. 147-152.

Mosa Bellini, İrlanda'nın Cork şehrinde Nikola Gümüş, Southampton'da Kapudan Ford¹⁹² Cebel-i Tarık'ta Riçaro Kadel, Ümid Burnu İkinci Şehbenderi Metrelonis Onvel, Seylan adasında Kolombo'da Hüseyin Ayamarkar, Seylan adasında Kula şehrinde Mesiltan Bave, Vestekabod'da Abdullah Bin Ömer El Habir, Dublin'de Çongib, Bristol'de Lui Karlo Bey. İngiltere Büyükelçisi Sir Henri Eliot'dur. Maiyetindeki görevliler şöyledir: Sefaret Başsırkâtibi Mister Braun, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Mister Heyoz, Birinci Sırkâtip Mister Moore, İkinci Sırkâtip Mister Kenedy, Üçüncü Sırkâtip Mister Moren, Dördüncü Sırkâtip Mister Cunningham, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Baştercüman Mösyö Etien Pisani ve Mister Simonnes, Üçüncü Tercüman Mister Casolani, Dördüncü Tercüman Mister Sandison, Sefaret Hekimi Doktor Dickson ve Sefaret Papazı Grabelson'dir¹⁹³.

1871 yılında Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Kostaki Musurus Paşa'nın maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayız rütbeli Stafenaki Musurus Bey, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Pavlaki Musurus Bey, Diğer İkinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Halil Bey ve Başkonsolos Gadban Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de bulunan şehbenderlerinde bir önceki yıla göre bir değişiklik meydana gelmemiştir. Osmanlı Devleti nezdinde İngiltere Büyükelçisi Henri Eliot'dur. Maiyetinde bulunan görevlilere bir önceki yılki teşkilâta ek olarak görev alan personel şöyledir: Tercüman Mösyö Elişan, Konsülato Tercümanı Mösyö Stadides, General Konsolos Sir Filip Fransis, General Konsolos Muavini Mister Kokson ve Konsolos Vekili Mösyö Guarracino¹⁹⁴.

1872 yılında, Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Müşir Musurus Kostaki Paşa'nın maiyeti bir önceki yılda olduğu gibidir. Osmanlı Devleti'nin şehbenderlik teşkilâtında bir değişiklik meydana gelmemiştir. Osmanlı Devleti'nde İngiltere Büyükelçisi Henri Eliot'tur. Maiyetinde yer alan görevliler şöyledir: Sefaret Başsırkâtibi Mr. Fermiyord, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Mr. Heyoz, Birinci Sırkâtip Mr. Moore, İkinci Sırkâtip Mr. Kenedy, Üçüncü Sırkâtip Mr. Soren, Dördüncü Sırkâtip Mr. Cunningham, Sefaret Mukayyidi Kont Pisani, Tercümanlar Mösyö Etien Pisani, Mr. Casolani, Mr. Sandison, Mösyö Elisan, Konsülato Tercümanı Mösyö Stadidis, General

¹⁹² Southampton'da Osmanlı Devleti Şehbender Vekili John Ford, Southampton'daki Osmanlı şehbenderliğine asaleten tayin olmuştur (BOA. HR. SFR.3.18/29, M. 28 Mart 1855/H. 9 B. 1271).

¹⁹³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 162-169.

¹⁹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 58-187.

Konsolos Sir Filip Fransis, General Konsolos Muavini Mr. Kokson, Konsolos Vekili Mösyö Guarracino, Sefaret Tabibi Doktor Dickson ve Sefaret Papazı Grabel¹⁹⁵.

1873 yılında, Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Müşir Kostaki Musurus Paşa'nın maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Ataşe Sırkâtip Mütamayız rütbeli Stefanaki Musurus Bey, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Pavlaki Musurus Bey, Diğer İkinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Ali Bey ve Başkonsolos Gadban Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de görev alan başşehbenderleri şöyledir: Manchester'da Abdullah Efendi, Malta Ceziresi'nde Antuan Naum Makayez Efendi, Bombay İskeleyi'nde Sâniye rütbeli Hüseyin Efendi ve Ümid Burnu'nda Gulema'dır. Şehbenderler: Birmingham'da Lükons, Kalküta'da Hacı Mehmed Efendi, Liverpool'da Pierre Mosa Bellini, Cork'da Nikola Gümüş, Southampton'da Kapudan Ford, Cebel-i Tarık'ta Riçaro Kadel, Vitofast'ta Kroşli, Seylan adasında Kolombo'da Hüseyin Ayamarkar, Seylan adasında vaki Kula şehrinde Selnan Bade, Londra'da Kenasidini Gasba, Vestekabod'da Seyyid Abdullah Efendi, Edinburg'ta Layn Haym, Dublin'de Çongi, Bristol'de Lui Karlo Bey, Moris Ceziresinde Barone Kabla. Osmanlı Devleti'nde görev alan İngiltere sefaret personeli şöyledir: İngiltere Büyükelçisi Henri Eliot, Sefaret Sırkâtibi Sadnay Lökok, Elsine-i Şarkiye Kâtibi Thomas Fyot Hug, İkinci Kâtip Lionel Moore, Diğer İkinci Kâtip Russel, Diğer İkinci Kâtip Con, Başkançılar ve Sefaret Mukayyidi Pisani, Baştercüman Etien Pisani, Tercüman Rober Casolani, Tercüman Alfred Sandison, General Konsolos Sir Filip Fransis, Birinci Konsolos Vekili Riçi, Konsolos Muavini Çarls Kokson, Kañçılara Rober Mazard, Kañçılara Tercümanı Staveridis ve Kañçılara Tercümanı Alisan¹⁹⁶.

1874 yılında, Osmanlı Devleti'nin Londra Sefir-i Kebiri Müşir Musurus Paşa'nın maiyetindeki görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Sâniye rütbeli Etien Musurus Bey, İkinci Kâtip Sâlise rütbeli Ali Mihman Bey, İkinci Kâtip dördüncü dereceden Mecidi Nişanı bulunan Pavlaki Musurus Bey ve Sefaret Kañçıları Trobi'dir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de bulunan şehbenderlik ağı önceki yılda olduğu gibidir. İngiltere Büyükelçisi Sir Henri Eliot'tur. Maiyetindeki görevli memurlar şöyledir: Kâtip Lökok, Türkçe Kâtibi Mösyö Thomas Fyot, Birinci Tercüman Mösyö Etien Pisani, General

¹⁹⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 165-175.

¹⁹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 49-170.

Konsolos Evrak Kâtibi Kont Pisani, İkinci Kâtip Lionel Moore, İkinci Kâtip Mösyö Robert Heidiard, İkinci Kâtip Walter Bareneğ, Üçüncü Kâtip Zaden, Tercüman Robert, Tercüman Mösyö Alfred Sandison, Tercüman Mösyö Konstantini Itaveridis, Tercüman Mösyö Vensan Alişan, Sefaret Rahibi Çarls Grabel, Sefaret Hekimi Doktor Edward Acel Dickson, General Konsolos Hâkimi Sir Filip Fransis, Vice Konsolos Mösyö William Riçi, Vice Konsolos Mösyö Çarls Kokson'dur¹⁹⁷.

1875 yılında, Londra Büyükelçisi Müşir Musurus Paşa'nın maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Mütamayiz rütbeli Stefanaki Bey, İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Pavlaki Bey, İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Ali Muhsin Bey ve Ataşe Kaymakam Neval Ahmed Bey'dir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve müstemlekatındaki başşehbenderleri şöyledir: Londra'da Mütamayiz rütbeli Gadban Efendi, Manchester'da Abdullah Efendi, Malta'da Sâniye rütbeli Naum Efendi, Hindistan'da Bombay şehrinde Hüseyin Efendi¹⁹⁸, Ümid Burnunda Gulema. Şehbenderler: Liverpool'da Massia, Newcastle'de Feroşli, Cork'da Nikola Gümüş, Kolombo'da Hüseyin Ayamarkar, Birmingham'da Mösyö Konda, Dublin'de Mösyö Congi, Cebel-i Tarık'ta Riçaro Kadel, Seylan adasında Kula şehrinde Selnan Bade. Osmanlı Devleti nezdinde İngiltere Fevkalade Murahhas Büyükelçisi Sir Henri Eliot'un maiyetindeki görevliler şöyledir: Sefaret Kâtibi Sir William Joslin, Elsiye-i Şarkiye Kâtipleri Mösyö Fyot Hugs ve Mösyö Sandison, İkinci Kâtipler Mösyö Lionel Moore, Mösyö Walter Bareneğ, Mösyö Simon ve Mösyö Cunningham, Ataşe Mösyö Fransis Eliot, Tercümanlar Mösyö Pisani ve Mösyö Casolani, Mukayyid ve Kaçılaryaya Müdürü Kont Pisani ve Sefaret Papazı Grabel¹⁹⁹.

1876 yılında, Londra Büyükelçisi Müşir Musurus Paşa'nın maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Mütamayiz rütbeli Stefenaki Bey, İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Ali Muhsin Bey, diğer İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Pavlaki Bey ve Ataşe Kaymakam Neval Ahmed Bey. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de bulunan şehbenderlik teşkilâtında bir değişiklik olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde İngiltere Fevka'lâde Murahhas Büyükelçisi Sir Henri Eliot görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan

¹⁹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 49-179.

¹⁹⁸ Hindistan'ın Bombay şehrine Osmanlı Devleti tarafından şehbender tayin kılınan Hüseyin Efendi'ye 250 lira harcırah verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA. İ. HR.246/14616, M. 16 Nisan 1870/H. 14 M. 1287).

¹⁹⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 51-204.

görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Sir William Joslin, Elsine-i Şarkiye Kâtipleri Mösyö Moore, Mösyö Yoce ve Mösyö Sandison, diğ er İkinci Kâtip Mösyö Cunningham, Kâtip Mösyö Walter Bareneğ , Tercüman Mösyö Casolani, Tercüman Muavini Mösyö Bleykeci, Kançılar ve Evrak Müdürü Kont Pisani, Başkonsolos Sir Filip Fransis, Konsolos Muavini Mösyö Virec, Konsolos Tercümanı Mösyö Staveridi ve Diğ er Konsolos Tercümanı Mösyö Alisan²⁰⁰.

1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Müşir Musurus Paşa'nın maiyetinde bulunan görevlileri şöyledir: Birinci Kâtip Mütamayiz rütbeli Stefanaki Bey, İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Behçet Bey ve İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Pavlaki Bey görev almışlardır. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de bulunan şebhenderleri ve görev aldıkları merkezler aynıdır. Bir değ işiklik söz konusu değ ildir. Bu ciltte devletlerin idari, sosyal, askeri ve ekonomik durumları ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. İngiltereyle ilgili olan bilgiler şöyledir: İngiltere İmparatoriçesi Viktorya, Başvekili Benjamin Disraeli, nüfusu 33.098.400, Askeri kuvveti 225.931, Deniz kuvvetleri içerisinde gemi sayısı 537, zırhlı sayısı 59'dur. Geliri 75.522.000 lira'dır. Gideri 75.522.000 lira'dır. Osmanlı Devleti nezdinde İngiltere Fevka'l-âde Murahhas Büyükelçisi Sir Henri Eliot²⁰¹ görevini

²⁰⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 53-204.

²⁰¹ 1946 yılına kadar Osmanlı Devleti'ne gönderilen İngiliz elçilerin tam listesi şu şekildedir: 1581 yılında Sir William Hareborne, 1586'da Sir Edward Barton, 1597'de Sir John Finch, 1606'da Sir Thomas Glover, 1612'de Sir Paul Pinder, 1619'da Sir John Eyre, 1622'de Sir Thomas Roe, 1627'de Sir Peter Wyche, 1633'de Sir Sackville Crow, 1646'da Sir Thomas Bendish, 1660'da The Earle of Winchelsea, 1666'da Sir Daniel Harvey, 1668'de Sir Samuel Baines, 1672'de Sir John Finch, 1676'da Sir Dudley North, 1680 James Lord Chandos, 1689'da Sir William Rumball, 1690'da William Hussey Esquire, 1692'de Lord Paget, 1697'de Sir James Rushout, 1700'de Robert Sutton Esquire, 1716'da Edward Montague Esquire, 1715'de A. Stanyan Esquire, 1729'da The Earl of Kennoul, 1735'de Edward Fawkener Esquire, 1746'da Sir James Porter, 1754'de John Murray Esquire, 1772'de Sir Robert Ainslie, 1793'te Sir Robert Liston, 1801'de The Earl of Elgin, 1803'te W. Drummond Esquire, 1804'te C. Arbutnot Esquire, 1807'de Sir A. Paget, 1809'da Sir A. Adair, 1811'de Sir Robert Liston, 1820'de Lord Strangford, 1825'de Sir Stratford Canning (Lord Stratford de Redcliffe), 1829'da Sir Robert Gordon, 1832'de Sir Stratford Cannong, 1833'de Lord Ponsonby, 1841'de Lord Stratford de Redcliffe, 1857'de Sir Henry Bulwer, 1858'de Olağanüstü elçi olarak Rt. Hon Sir Henry Lytton Bulwer (sonradan Lord Dalling ve Bulwer), 1858'de Stratford Canning, 1865'de Olağanüstü elçi Richard Bickerton Pemell. Lord (sonradan Viscount) Lyons. 1867'de Olağanüstü elçi Rt. Hon. Henry George Eliot (sonradan Sir Henry Eliot) 1876'da Özel elçi Robert Arthur Talbot Gascoyne Cecil, Marquis of Salisbury, 1877'de Rt. Hon. Austen H. Layard (sonra Sir Henry Layard) 1879'da E. B. Malet (sonradan Rt. Hon. Sir E. Malet, Baronet, 1880'de Rt. Hon. G. J. Goschen (sonradan Viscount Goschen), 1881'de Frederick Temple, Earl of Dufferin (sonra Marquess of Dufferin and Ava), 1884'de Rt. Hon. E. Thornton, 1885'te Sir W. A. White (sonra Rt. Hon. Sir William White), 1885'te Rt. Hon. Sir. H. D. Wolff), 1886'da Sir. W. A. White, 1892'de Rt. Hon. Sir Clare Ford, 1894'te E. D. V. Fane (sonra Lord Curriz), 1898'de Rt. Hon. Sir N. R. O'Connor, 1908'te Sir George Head Barclay, 1908'de Rt. Hon. Sir G. A. Lowther (sonra Baronet), 1913'te Rt. Hon. Sir. Louis Mallet, Birinci Dünya savaşı nedeniyle 5 Kasım 1914'ten 1 Kasım 1920'ye kadar temsilci bulundurulmamıştır. 1920'de Rt. Hon Sir Horace G. M. Rumbold, Baronet, 1924'te The Hon. Ronald C. Lindsay (sonra Hon.

sürdürmüştür. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Mösyö Josepse, Kâtip ve Evrak Memuru Kont Pisani, İkinci Kâtipler Mösyö Moore, Mösyö Smith²⁰², Mösyö Barteg ve Mösyö Cunningham, Üçüncü Kâtip Mösyö Eliot, Tercümanlar Mösyö Sandison, Mösyö Karvelani ve Mösyö Maritiç, Tercüman Muavinleri Mösyö Cumberbatch ve Mösyö Blyeçkeci, Sefaret Rahibi Mösyö Gabel, Konsolos Muavini Mösyö Virec, Konsolos Muavini ve Hâkim Mösyö Yavest, Konsolos Tercümanları Staveridis ve Mösyö Alişan, Tabip Dickson, Hastahane Hekimi Mösyö Paterson. İstanbul'da toplanan Tersane Konferansı için İngiltere tarafından tayin olunan murahhas ile kâtiplerin isimleri şöyledir: Murahhas Marki Dö Salisbury, Kâtipler Mösyö Korik, Mösyö Ostensug, Mösyö Yogşer, Mösyö Hoteriyer ve Mösyö Nortkon'dur. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nde görev alan konsolosları ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Basra'da Patrik Reyronson, Bursa'da William Gilberson, Kayseri'de Eskin, Kudüs-ü Şerif'te Noyel Tamilbor, Bozcaada, İmroz, Limni ve Semadirek adalarına nezaret etmek üzere Boğazhisarları Konsolosu Karoven Gordaci, Yafa'da Haim Amzalak, Trablusgarp'ta General Frank Romondök, Beriyyetüş-Şam'da General Corciyediç, Erzurum'da ikâmet etmek üzere Kürdistan Konsolosu Conbello, Adana ve Halep'te Henri Eskin, Sinop ve Samsun'da Edward Bargir, Bağdat'ta General Nikson, İzmir'de Mister Robren Cumberbatch, Selanik'te John Blonet, Dersaadet'te General Mister Filip Françeski, Sisam'da Mark, Bosna'da Riçard Homi, Hanya'da Thomas Mandovişa, Mısır'da General Hoskorasini Veboyan, Memleketeyn'de General Çarl Eduar Demaneflid, Sivas ve Erzurum'da Hames Zoherb, İskenderiye'de Havel Alferd, Yanya'da Kirbonis, Boğdan'da General Nikson, Kalas'ta Mister Pres Sanderson, İşkodra'da Garibet, Cidde'de Jojef Jobites, Mısır General konsolosundan başka John Eduard Valens, Vidin'de John Augustus Enforis, Üsküp'te Mister Çarls Caloret, Tuna'da Riçar Deriter, Bingazi'de Patrik Handerson, Port Said'de Carls Arli Bersyo, Belgrad'da General William Arnorles, Kıbrıs'ta Lang görev almıştır. Konsolos vekilleri ve görev aldıkları merkezler ise şöyledir: İbrail'de Frederik Bradan, Musul'da Strasam, Batum'da William Riçaro Holmessi, Sayda'da Aleksandro, Muğla'da Mösyö Harles

Sir), 1926'da Rt. Hon. Sir George R. Clerk, 1933'de Rt. Hon. Sir P. L. Loraine, Baronet, 1939'da Sir Hughe M. Knatchbull-Hugessen, 1944'te Sir Maurris D. Peterson, 1946'da Sir David Victor Kelly görev almıştır (Unat, *a.g.e.*, s. 238-240).

²⁰² Mösyö Jozef Smith tarafından Ninova adlı şehrin keşfi ve yazılmasını içeren bir rapor tutulmuştur. Sir Henri Rawlinson başkanlığında toplanan meclisin son toplantısında bu rapor sunulmuştur (Musavver Medeniyet Gazetesi, 28 Şaban 1291/M. 10 Ekim 1874, nr. 46 s. 6).

Bloti, Sayda'da Hayebayla, Midilli'de Çarls Ropoli, Cifa'da Sandoyt, Çeşme, Karaburun ve Sakız Ceziresinde Dimitri Anamaki, Mersin'de Nikola Tataraki, Antalya'da Senyor Odalino, Tulça'da Ofdaves Stonnes, Kavala'da Hofman, Maraş'da Solin, Draç'ta Riçard Diklenş, Gelibolu'da İlgara Oderti, Lazkiye'de Nikola Vetbali, Aydın'da John Groroz, Ayvalık'ta Binal Emarano, Trablusşam'da William Hordon, Golos'ta Marco Reriron, Görice'de Logbovic, İskenderiye'de Mister Amil Frank, Gemlik'te Konstantin Cancelas, Kandiye'de Gizmekres Calogerino, Yenişehir-i Fener'de John Calores, Tuna'da kâin Dalna adaların'da Recor Astos, Trablusgarp'ta Edward Döger, Antakya'da Çorif Devik, Limson'da Bitrobobzer, Burgos'ta Mister Çarls Broni, Rodos'ta Sarls Bilyoni, Kale-i Sultaniye'de Ford Velikalyani Maliteğ, Mostar'da Mister Edward Zleriş, Edirne'de Lui, Humus'ta Avesman Varnekton, Varna'da Mister William Henri, Edirne'de Josef Muton Reritensi, Beyrut'ta John Wikson, Prizren'de Selanik konsolosu bulunan John Blonet, Cidde'de Mister Voylo görev almıştır²⁰³.

Tablo 2. 1 : Osmanlı Devleti'nin Londra Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Kalimaki Bey	Londra	Orta Elçi	1847-1848
Vezir Mehmed Paşa	Londra	Büyükelçi	1849-1851
Rütbe-i Üla Kostaki Musurus Bey	Londra	Orta Elçi	1852-1854
Rütbe-i Üla Kostaki Musurus Bey	Londra	Orta Elçi	1855-1856
Rütbe-i Üla Kostaki Musurus Bey	Londra	Büyükelçi	1857
Üla Sınıf-ı Evvel Kostaki Musurus Bey	Londra	Büyükelçi	1858-1861
Rütbe-i Bâlâ Kostaki Musurus Bey	Londra	Büyükelçi	1861/2
Rütbe-i Bâlâ Kostaki Musurus Bey	Londra, Brüksel ve Lahey	Büyükelçi	1862-1863
Rütbe-i Bâlâ Kostaki Musurus Bey	Londra	Büyükelçi	1864-1867
Müşir Kostaki Musurus Paşa	Londra ve Brüksel	Büyükelçi	1868
Vezir Kostaki Musurus Paşa	Londra, Brüksel ve Lahey	Büyükelçi	1869
Müşir Kostaki Musurus Paşa	Londra	Büyükelçi	1870-1877

Tablo 2. 2 : İngiltere'nin İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Lord Cowley Wellesley	İstanbul	Orta Elçi	1847
Stratford Canning	İstanbul	Büyükelçi	1848
Sir Stratford Canning	İstanbul	Büyükelçi	1849-1858
Sir Henry Lytton Bulwer	İstanbul	Büyükelçi	1859-1865

²⁰³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 542-566.

Lord Lyons	İstanbul	Büyükelçi	1866-1867
Sir Henry Eliot	İstanbul	Büyükelçi	1868-1874
Sir Henry Eliot	İstanbul	Fevkalade Murahhas Elçi	1875-1877

2. 2. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Fransa İlişkileri (1847-1877)

Osmanlı Devleti, Avrupa devletleri arasında Fransa ile de ticari, siyasi ve askeri ittifak ilişkileri tesis etmiştir. Fransa ile ilk ticari antlaşma ve askeri ittifak, Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır. Osmanlı padişahları çeşitli alanlarda Fransızlara verdikleri imtiyazlarla onları Haçlı ittifakından uzak tutmaya çalışmışlardır. Ara sıra da düşmanlarına karşı askeri ittifak tesis etmişlerdir. Fransa, 1789 Fransız ihtilalinden sonra Osmanlı Devleti içinde ayrılıkçı hareketleri kışkırtan bir devlet haline gelmiştir²⁰⁴.

Fransızlar ve Türklerin ilk karşılaşmaları, Fransa'da Germen Hanedanı'nın hüküm sürdüğü yıllarda yapılan I. Haçlı seferine (1096-1099) rastlar. İlk siyasi bağlar, Valois Hanedanından VI. Charles zamanında Osmanlı Devletine Niğbolu Savaşında (1396) aldığı Haçlı esirlerinin fidyeleri verilirken tesis edilmiştir. İstanbul'un fethinden sonra Türkleri Avrupa'dan atma fikrinin yeniden canlanması ve Anadolu'yu paylaşma arzusu doğrultusunda kurulan Haçlı birliği Fransa'yı etkisi altına alamamıştır. Bunun yanı sıra Papa II. Pius Fransa'yı tehdit eden bir bildiri yayınlamıştır (25 Ekim 1463). Daha sonraki yıllarda II. Bayezid döneminde Cem Sultan'ın Fransa'ya sığınması ve Fransızların Venedik-Osmanlı Savaşında (1498-1502) Venedikliler'i desteklemesi gibi bir iki olay haricinde Türk-Fransız ilişkileri olumlu yönde seyretmiştir²⁰⁵.

Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ilk dostluk ilişkileri tarihin seyrinde kendini göstermiştir. Fransa Kralı I. François, 24 Şubat 1525'de İtalya'da Şarlken'e mağlup olup bir de esir düşünce Hristiyanlara bel bağlamayıp Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulunmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'da bu talebi geri çevirmeyerek 24 Mayıs 1526'da gönderdiği mektup ile yardım edeceğini beyan etmiş nitekim Fransa Kralını kurtarmıştır. Bu olaydan sonra Türk-Fransız dostluğu başlamıştır. Osmanlı Devleti yenileşme hareketlerini ilk olarak Lale Devrinde (1718-1730) başlatmıştır. Nitekim Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Efendi 1720 yılında Fransa'ya Osmanlı Devletini

²⁰⁴ Süleyman Kocabaş, *Tarihte Türkler ve Fransızlar*, Vatan Yayınları, İstanbul 1990, s. 5.

²⁰⁵ İsmail Soysal, "Türk-Fransız İlişkileri", *TDVİA*, C. XIII, 1996, s. 181.

temsil göreviyle elçi olarak gönderilmiştir. Bu girişim, Osmanlı Devleti'nin Batı dünyasını tanımak isteğinin bir göstergesi olmuştur²⁰⁶.

Fransızların elçi düzeyinde Osmanlı Devleti ile yoğun ilişkiler içine girerek ilk ikâmet elçisini gönderdiği yıl 1536'dır. Büyükelçi Jean de La Forest²⁰⁷ 1536 yılında İstanbul'a gelerek Babiâli ile ilk dostluk antlaşmasını imzalamıştır. Fransızlar, 1536 yılında kapitülasyon olarak adlandırılan "Barış, dostluk ve ticaret antlaşması" ile ileriki yıllarda Avrupa içerisinde diğer ülkeler aleyhine siyasi gücünü artıracak temeli de atmıştır. İlişkiler genel hatlarıyla "kadim dostluk" çerçevesinde gelişimini sürdürmüştür. Fransızlara sağlanan ticari imtiyazlar hemen hemen her padişah döneminde yenilendiği için bu durum Fransızlar tarafından siyasi nüfuz dönüşürülme boyutu kazanmıştır²⁰⁸.

II. Selim Kıbrıs seferine hazırlanırken, Fransa'nın II. Bayezid döneminde olduğu gibi Venediklilere yardımda bulunmasını önlemek için 1569'da Fransa'ya bir takım imtiyazların olduğu bir ferman vermiştir. Breues senyörü Fraçois Savary'nin elçiliği sırasında (1597-1604) kapitülasyonlar yenilenmiştir. Daha sonra Marquis de Notiel'in elçiliği sırasında imzalanan 10 Kasım 1679 tarihli antlaşma ile Fransa'nın imtiyazları artırılmıştır. 1739 yılında Avusturya ve Rusya ile Belgrat Antlaşması'nın yapılması sırasında yardımı görülen Fransız Elçisi Villeneuve'un çabasıyla, daha önce her padişah döneminde yenilen kapitülasyonlara I. Mahmud tarafından devamlılık kazandırılmıştır (1740)²⁰⁹.

Osmanlı Sefaretnameleri arasında en çok ehemmiyet gösterilene, edebi ve tarihi değer açısından en önemli addedilene ve memleket hayatında yaptığı mühim etkiler itibarıyla da verimli olanı, hiç şüphesiz Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefaretnamesidir. II. Ahmed döneminde Fransa'nın İstanbul Elçisi (1716-1724) Marquis de Bonnac, Osmanlı Fransa münasebetlerinin gelişiminde büyük bir rol oynamış ve Osmanlıları Habsburglar aleyhine bir kalkan gibi kullanmaya çok çalışmıştır. Pasarofça barışından sonra memlekette ıslahat teşebbüslerine girişen, şehrin

²⁰⁶ Nihat Karaer, "Paris'te İlk İkâmet Elçiliğimiz Kuruluncaya Kadar (1797) Osmanlı-Fransız Diploması İlişkilerinin Genel Seyri", *OTAM*, S. 28, 2010 s. 67.

²⁰⁷ 1535'te Forest'le başlayıp I. Dünya Savaşına kadarki evrede Osmanlı Devleti nezdinde görev almış Fransız elçilerinin listesi için bkz. (<https://tr.ambafrance.org/1525-ten-itibaren-Buyukelciler>).

²⁰⁸ Karaer, *a.g.e.*, s. 69.

²⁰⁹ Soysal, *a.g.m.*, s. 182.

bezeme ve imarına çalışan Sadrazam Damat İbrahim Paşa, Avrupa sefirleriyle iyi geçinmeyi de ötelemiyor ve en samimi dostlarından birini yukarıda adı geçen Marguis de Bonnac teşkil ediyordu²¹⁰.

XVIII. yüzyılda Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığında (1718-1730), Osmanlı Fransız ilişkileri iyi bir düzeydeydi. Bu dönemde gelen Fransa Elçisi Marquis de Bonnac'a verilen yönergede "Katolik mezhebinin sürdürülmesi ve yayılmasına sarf; Şarkta Fransız ticaretinin artmasına çaba" politikası yer almıştır²¹¹.

III. Selim döneminde ikâmet elçiliklerinin açılması ile birlikte Fransa'ya 1797 yılında Seyyid Ali Efendi gönderilmiştir. Seyyid Ali Efendi'nin elçiliğinin ayrı bir önem taşımasının sebebi Fransız İhtilâlinin etkilerinin Fransa dışına yayılması ve Paris'in Avrupa siyasetinin başkenti olma özelliğini taşır hale gelmesidir. Ali Efendi güven mektubunu 28 Temmuz 1797 yılında Başdirektör'e takdim etmiştir. Bundan sonraki aşamada Hâriciye Nazırı Talleyrand ile diplomatik faaliyete geçmiştir. Seyyid Ali Efendi'nin şanssızlığı dünyanın en becerikli diplomatlarından biri ile karşı karşıya kalması idi. Bonaparte'nın Mısır seferine teşebbüs ettiği süreçte ve 40.000 kişiden oluşan donanmasını Toulon limanından 1798 Temmuzunda başında İskenderiye yakınında karaya çıkarmasına kadar Ali Efendi Talleyrand tarafından aldatılmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti, 1798 Eylülünde Fransa'ya savaş açmış ve Mısır'ı işgal eden bu devlete karşı İngiltere ve Rusya ile ittifak yapmıştır. Osmanlı Devleti klasik usulleri izleyerek İstanbul'daki Fransa maslahatgüzarını Yedikule'de hapsedmiştir. Ali Efendi ise Paris'te alıkonulmuş fakat hapsedilmemiştir. Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki barış, Amedî Divan-ı Hümayun Mehmed Said Galip Efendi'nin fevkalade elçilikle Paris'e gelip görüşmelerde bulunduğu 1802 Haziranında sağlanmıştır²¹².

Osmanlı Devleti'nin Fransa ile yaptığı ticaret birçok ülkeyi geri de bırakmıştır. İzmir son derece önemli ticaret limanlarından birisi olmuştur. Avrupalı devletler buralara yatırımlarda bulunmuşlardır. Buna örnek olarak İzmir-Aydın demiryolu ve İzmir limanı gösterilebilir. Yapılan bu yatırımlar Sanayi devrimi sonundaki gelişmelerle

²¹⁰ Unat, *a.g.e.*, s. 54.

²¹¹ Şerife Yorulmaz, "Osmanlı-Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet Kazanması (19. Yüzyıl - 20. Yüzyıl başları)" *OTAM*, S. 11 2015, s. 699.

²¹² Kuran, *a.g.m.*, s. 56.

İzmir'i hemhâl etmiştir. İzmir-Aydın demiryolundan sonra İzmir-Kasaba (Turgutlu) ve devamında oluşan hattın yapımı gerçekleştirilmiştir. İngilizler hattın tamamını Fransız şirketine devretmişlerdir. Bu konuda, başlangıçta İngilizler rakiplerinden daha avantajlı bir konuma yükselmiş olsa da daha sonra Kasaba hattı ve bağlantılarının Fransızlara devredilmesiyle rekabet eden güçler arasında bir denge oluşmuştur. Çok eski tarihlerden itibaren İzmir'de liman ihtiyacından söz edilmekle birlikte yeni liman yapımı ancak 1869 yılında başlayan inşaatlarla mümkün olabilmıştır. 1876 yılına kadar da bütün inşaat bitmiş ve İzmir kordonu ortaya çıkmıştır. Basmahane ve Alsancak istasyonlarından taşınan mallar artık İzmir kordonundaki yeni limandan ihraç edilecektir. Bu yatırımlar hem kentin fiziksel yapısı ile silüetini hem de ticaretin geleneksel yapısını tümüyle değiştirmiştir. Bu süreçte İzmir dış ticaretinde İngilizlerin ve Fransızların ağırlığı ortaya çıkmıştır²¹³.

1808 yılında Erfurt'ta Çar Aleksander ile buluşan Napolyon, Eflâk Boğdan'ı Rusya'ya bırakan bir antlaşma yapmış ve bu tutum karşısında Osmanlı Devleti ile Fransa ilişkileri iyice bozulmuştur. Böylece Osmanlı Devleti İngiltere'ye yaklaşma gereği duymuştur. Fransızlar, Mora isyanlarında Yunanlıların yanında yer almıştır. 1827 yılında Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın da yardımıyla isyan bastırıldığında İngiltere'de Rusya ile birlikte duruma müdahale ederek Yunanistan'a bağımsızlık verilmesi yönündeki Londra Antlaşması imzalamıştır. Aynı yıl Navarin'de Osmanlı donanmasını yakanlar arasında Fransa'da vardı. 14 Haziran 1830'da Cezayir'e büyük bir donanma göndererek burayı işgal etmiştir. Fransa bu düşmanca tutumunu, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanını destekleyerek sürdürmüştür. Daha sonra III. Napolyon'un teşebbüsü ve baskıları ile Eflâk ve Boğdan birleşerek Romanya adı altında bağımsız bir devlet haline geldi. 1867 yılında Fransız hükümeti Bâbiâliye reform politikalarının geliştirilmesini isteyen ve ayrıntılı tavsiyelerde bulunan bir nota verdi. Âli ve Fuad Paşalar bu nota gereğince yeni kurumlar ve kanunlar oluşturulması için çalışmalar başlatmışlardır²¹⁴.

Osmanlı Devleti'nde açılan yeni eğitim kurumlarında Fransızca dersler verilmiş ve Fransa'ya öğrenciler gönderilmiştir. Ünlü Fransız yazarlarının eserleri Türkçe'ye çevrilmiştir. Fransa Eğitim Bakanı Victor Duruy'e Osmanlı eğitim kurumlarının

²¹³ Fikret Yılmaz, *İzmir'de 400 yıl, Kültür, Sanat ve Tarih Yayınları*, İzmir 2012, s. 110-112.

²¹⁴ Soysal, a.g.m., s. 184.

sistemleştirilmesi için bir proje hazırlanmıştır. Bu çerçevede 1868'de kurulan Galatasaray Lisesi zamanla Edirne, İzmir, Beyrut, Şam, Tarsus, Kayseri ve Selânik'te açılan misyoner okullarıyla beraber Fransız kültürünün yerleşmesine ve batıcı aydın kesimin oluşmasına sebep olmuştur. Bu aydınlar, Osmanlı Devleti ile ters düşüklerinde Paris'e kaçmış ve Jön Türkler adıyla faaliyetlerine orada devam etmişlerdir. Zamanla siyasi bir nitelik kazanan bu muhalefet İttihat ve Terakki Partisine dönüşerek Osmanlı Devleti'nin son yıllarında iktidara gelmiş ve II. Meşrutiyet dönemini başlatmıştır. Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın sonlarına doğru tamamen emperyalist bir politika izleyen Fransa'ya karşı Almanya ile yakınlaşmış ve sonuçta da I. Dünya Savaşında iki devlet karşı saflarda yer almıştır²¹⁵.

1847 yılında Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Müşir Süleyman Paşa'dır. Maiyetinde iki Kâtip Remzi ve Hilmi Efendi ile Tercüman Emin Edip Efendi görev almıştır. Paris'te bu yıl Osmanlı Başşehbenderi Ogüst Halfen, Marsilya Başşehbenderi Kazimir Amerik ve Havre Şehbenderi Maturin Kor görev almıştır. Bu yıl Osmanlı Devleti'nde Fransa Büyükelçisi Baron Bourqueneş François Adolphe'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Kont Regulo, Başmaiyet Kâtipleri Marquis Kontad ve Edmun Bourqueneş, Baştercüman Kor, İkinci Tercüman Lokserva, Üçüncü Tercüman Rue, Sefaret Tercümanı Pelitye, Mütercim La Pierre ve Kaçılar Kastayni²¹⁶.

1848 yılında Paris Büyükelçisi Müşir Süleyman Paşa'dır. Maiyetinde Başsırkâtip Hilmi Efendi, İkinci Sırkâtip Remzi Efendi ve Tercüman Emin Edip Efendi görev almıştır. Paris'te Başşehbender Ogüst Halfen, Marsilya'da Başşehbender Kazimir Amerik, Havre'de Şehbender Maturin Kor görevlerine devam etmişlerdir. Fransa Büyükelçisi Baron Bourqueneş François Adolphe görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Baron Brant, İkinci Sırkâtip Kont Regulo, Maiyet Kâtibi Marki Kontad, Maiyet Kâtibi Edmun Burqine, Maiyet Kâtibi Kont Lalman, Baştercüman Kor, Tercüman Rue, Tercüman Pelitye, Mütercim La Pierre, Tercüman Muavini Dö Pera, Tercüman Muavini Veyet, Kaçılar Kastayni'dir. Bu yıl Fransa'nın başkonsolosluk merkezleri ve görevlileri şöyledir: İzmir'de Pişon, İskenderiye'de Barev, Eflâk'da Nion, Bağdad'ta Luvimar, Tunus'da Lago, Sayda'da Borre, Trablusgarb'ta Belanse'dir. Konsoloslar: Hanya'da Hitye, Mısır'da Biteveti,

²¹⁵ Soysal, a.g.m., s.184

²¹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 91-98.

Cidde’de Ferenel, Boğdan’da Sehrevel, Belgrat’da Sentandre, Musul’da Bona, Kudüs’te Alois, Halep’te Sensover, Kıbrıs’da Jovi, Tarsus’da Lespes, Erzurum’da Seheb, Selanik’de Granye, Trabzon’da Klerambo, Yanya’da Sabatie’dır. Konsolos Vekilleri: Rodos’da Rotye, Sakız’da Paskova, Kuşadasın’da Kont Kolmon, Ayvalık’ta Tanguan, Midüllü’de Robuli, Boğazhisarların’da Battos, Kalas’da Dö Klev, Varna’da Olio, Antalya’da Trole, Edirne’de Vernase, Tekfurdağı’nda Kade, Bursa’da Krepen’dır²¹⁷.

1849 yılında Paris Orta Elçisi Kalimaki Bey’dır. Maiyetinde görevli yer almamıştır. Paris Başşehbenderi Ogüst Halfen, Marsilya Başşehbenderi Kazimir Amerik, Havre Şehbenderi Maturin Kor görevlerine devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti’nde Fransa Orta Elçisi General Opik’dır. Maiyetinde, Başsırkâtip Kont Regulo, İkinci Sırkâtip Marsilyak, Maiyet Kâtibi Edmun Burqine, Baştercüman Kor, İkinci Tercüman Peltiye, Tercüman Rue, Mütercim La Pierre, Tercüman Muavini Dö Pera, Kaçılar Kastayni görev almıştır. Bu yıl Fransa’nın Osmanlı Devleti’ndeki konsolosluklarının bazılarında teşkilât değişiklikleri olmuştur. Başkonsolosluklardan Eflâk’ta Nion yerinde Segor Dö Pron, Tunus’ta Lago yerine Marşo, Mısır’da Biteveti yerine Dö Laporte, Boğdan’da Sehrevel yerine Dö La Hant, Belgrat’ta Sentandre yerine Le Prani, Halep’te Sensover yerine Lespes, Kıbrıs’ta Jovi yerine Tasto, Tarsus’ta Lespes yerine Mazoilye, Yanya’da Sabatie yerine Tipel göreve gelmiştir. Bağdat konsolos vekillik merkezi olmuş göreve Jö Ferva getirilmiştir. Yafa konsolos vekilliği oluşturulup göreve Damyani tayin edilmiştir. Konsolosluklara Şam merkezi eklenmiş olup göreve henüz birisi getirilmemiştir. Konsolos vekillerindeki değişiklik ise Antalya yerine Yafa’nın merkez olmasıdır²¹⁸.

1850 yılında Osmanlı Devleti’nin Paris elçiliğine Brüksel sefaretinin işleri havale edilmiştir. “Orta Elçilik” seviyesinde “Rütbe-i Ülä” ile Kalimaki Bey göreve devam etmiştir²¹⁹. Bir önceki yıl maiyetinde kimse bulunmayan Kalimaki Bey’e bu yıl Sefaret Kâtibi Rıza Bey ve Brüksel Sefareti Memuru Kerkhove eşlik etmiştir. Osmanlı Devleti’nin Paris, Marsilya ve Havre’deki şehbenderleri görevlerini muhafaza etmişlerdir. Fransa Orta Elçisi General Opik İstanbul’daki görevine devam etmiştir.

²¹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s125-142.

²¹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 89-105.

²¹⁹ Paris Sefiri Kalimaki Bey’e Paris’e ilaveten Brüksel sefaretinin işleri de havale edilmiştir (BOA. A.AMD.10/81, M. 19 Eylül 1849/H. 2 Za. 1265).

Maiyetinde Kâtip Gabriyak ve Marsilyak, Maiyet Kâtibi Edmun Burqine, Tercümanlar Kor ve Pelitye, Mütercim La Pierre, Tercüman Muavini Şefer, Sefaret Tercümanı Dö Pera ve Kañçılar Rue yer almıştır²²⁰.

1851 yılında Paris ve Brüksel Orta Elçisi Ūlâ rütbesiyle Kalimaki Bey görevini sürdürmüştür. Maiyetinde; Sefaret Kâtibi Sâniye rütbeli Rıza Bey ile Brüksel Sefareti Memuru Kerkhove görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Paris ve Marsilya başşehbenderleri ile Havre şehbenderi göreve devam etmiştir. Havre şehbenderliğine bu yıl Lui Kor nezaret etmeye başlamıştır. Fransa Orta Elçisi General Opik görevine devam etmiştir. General Opik'in maiyetindeki değişiklikler şöyledir: Tercüman muavinliği ve sefaret tercümanlığı görevleri yerine tercümanların sayısı dörde çıkarılmıştır. Kor, Pelitye, Dö Pera ve La Pierre tercüman olarak görev almıştır. Sırkâtipler Gabriyak ve Marsilyak'tır. Maiyet Kâtibi Burqine, Mütercim Şefer ve Kañçılar Rue görevlerine devam etmişlerdir²²¹.

1852 yılında Paris Orta Elçisi Kalimaki Bey'e Sırkâtip Rıza Bey, Maiyet Kâtipleri Blak, Emin Efendi, Sfels ve Nusret Efendi eşlik etmiştir. Paris Başşehbenderi Ogüst Halfen²²², Marsilya Başşehbenderi Kazimir Amerik ve Havre Şehbenderi Lui Kor görevlerine devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde Fransa Orta Elçisi Mösyö La Valette Charles Marki olmuştur. Maiyetinde Kâtipler Kont Regulo, Taydeni ve Marsilyak, Maiyet Kâtipleri Dö Şlon ve Morksen, Tercümanlar Mare, Dö Pera, Şefer ve Pelitya, Mütercim La Pierre, Kañçılar Rue, Kañçılar Muavini Vaty De Bourvil yer almıştır²²³.

1853 yılında Paris Orta Elçisi Ūlâ rütbeli Kalimaki Bey'in maiyetinde Başsırkâtip Şerya Bey, Maiyet Kâtipleri Blak, Emin Efendi ve Sfels yer almıştır. Osmanlı Devleti'nin Paris Başşehbenderi Ogüst Halfen, Marsilya Başşehbenderi

²²⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s.51-57.

²²¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C.V, 1851, s.79-87.

²²² Osmanlı Devleti Şehbenderi Halfen, Havre'de görev alan Osmanlı Devleti Şehbenderi Maturin Kor'un 27 Nisan 1850 tarihinde vefat ettiğini bildirmiştir. Maturin Kor'un ticaret mahkemesi hâkimi ve gemi sahibi olan biraderi Lui Kor, bu memuriyete tayin için uygun görülmüştür (BOA. İ.HR.65/3191, M. 25 Mayıs 1850/H. 13 B. 1266).

²²³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 78-88. Paris'de tahsil gören talebeler İstanbul'a çağrılmışlardır. Bu talebelere verilen paranın bir bölümü Tophane-i Amire Mektupçusu Şinasi Efendi'ye, bir kısmı da Napoli Şehbenderine verilmiştir. Para'nın geri kalanı da hazineye bırakılmıştır. Ayrıca bu talebelerin Paris sefaretini tarafından karşılanacak borçlarının hazine'den ödeneceği belirtilmiştir (BOA.HR.MKT.41/36, M. 30 Aralık 1851/ H. 6 Ra. 1268).

Kazimir Amerik ve Havre Şehbenderi Lui Kor görevlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devletindeki Fransa elçiliği bu yıl orta elçilikten büyükelçiliğe çıkarılmıştır. Elçi Mösyö La Valette Charles Marki bu görevi ifâ etmiştir. Fransa'nın elçilik maiyeti şöyledir: Kâtip Benedeti, Kâtip Burqine, Maiyet Kâtibi Bartemi ve Roşgüd, Evrak Müdürü Pelitye, Tercümanlar Kor, Utreh, Şefer ve Dö Pera, Tercüman Muavini Utreh, Mütercim La Pierre, Kañçılar Rue ve Kañçılar Muavini Datye De Bourvil'dir²²⁴.

1854 yılında Paris orta elçiliği büyükelçiliğe çıkarılarak bu göreve Vezir Veli Paşa atanmıştır. Bu yıl Paris sefaretı maiyeti içinde, Başsırkâtip Muhammed Bey, Maiyet Kâtipleri Salih Efendi ve Mösyö Sfels, Tercüman Sebuhan Manas²²⁵, Müsteşar Hilmi Efendi yer almıştır. Osmanlı Devleti'nin Paris Marsilya ve Havre'deki şehbenderleri görevlerine devam etmişlerdir. Saltanat-ı Seniyye nezdinde Fransa Büyükelçiliğine Dö Lacour Edmond atanmıştır²²⁶. Elçinin maiyeti şöyledir: Sırkâtip Benedeti ve Burqine, Maiyet Kâtipleri Bartemi, Bertol ve Nadalyak, Tercümanlar Şefer, Dö Pera, Dö Bourvil, Utreh, Nikola ve Longeville, Mütercim La Pierre, Kañçılar Rue ve Kañçılar Muavini Dakastan'dır²²⁷. 8 Kasım 1854 tarihinde geçici olarak Rus sefarethanenin kañçılara dairesinin işleri Fransa sefaretine havale edilmiştir. Bu durum Kırım Savaşı'nın bir sonucudur. Devletler genellikle savaş halinde sefarethanelerini kapatma veya sefaret işlerini başka bir devlete devretme yoluna gitmişlerdir²²⁸.

1855 yılında Osmanlı Devleti'nin Fransa'daki elçilik teşkilâtında bir önceki yıldan farklı bir gelişme olmamıştır. Bu yıl Paris Başşehbenderi görev almamıştır. Marsilya'da Başşehbender Kazimir Amerik, Havre'de Şehbender Lui Kor görevlerini

²²⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C.VII, 1853, s. 89-92.

²²⁵ Ermeni milletinden Zenop Manas'ın oğludur. Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde saray ressamlığı ve minyatüristliği yapmıştır. Yine bu dönemlerde İtalya'nın Torino kentindeki Osmanlı Sefaret Tercümanlığını da sürdürmüştür. Kasım 1852'de Paris Osmanlı Elçiliği'nin Baştercümanlığı'na atanmış ve bu görevini 30 yıl devam ettirmiştir. Eserleri arasında Abdülmecid'in minyatür ve tabloları ile Abdülaziz'in yağlı boya tabloları da olan Sebuhan Manas, 1889 tarihinde vefat etmiştir (Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 321-322).

²²⁶ Fransa'nın Dersaadette Mukim Büyükelçisi De La Kor'a birinci rütbeden Mecidi Nişanı verilmiştir (BOA.A.DVN.MHM.10/89, M. 22 Kasım 1853/ H. 20 S. 1270). Osmanlı Devleti nezdinde Fransa Sefiri Mösyö De La Kor'a birinci dereceden Mecidi Nişanın takdiminden sonra kaleme aldığı cevapnâmede layık görüldüğü nişan için teşekkür etmiştir (BOA.İ.HR.104/5080, M. 22 Kasım 1853/H. 20 S. 1270).

²²⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 100-103. Osmanlı Devleti'nin Paris, Viyana, Londra ve Berlin Sefaretlerinden art arda 5 kıta tahrirât gelmiştir. Paris Sefiri Veli Paşa, Fransa ve İngiltere donanmalarının karadeniz üzerindeki hareketleri hakkında bilgi vermiştir. Dişep şehrine konsolos görevlendirileceği de ifade edilmiştir (BOA. AMD.50/60, M. 29 Ocak 1854/H. 29 R. 1270).

²²⁸ BOA. A.AMD.52/98, M. 8 Kasım 1854/H. 16 S. 1271.

sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti nezdinde Fransa büyükelçiliği maslahatgüzarlığa düşürülmüş göreve Mösyö Benedeti getirilmiştir. Benedeti'nin maiyetinde bulunan memurlar: Sırkâtip Burqine, Tercümanlar Şefer, Dö Pera, Utreh, Dö Longeville ve Dö Bourvil, Maiyet Kâtibi Bartemi, Evrak Müdürü Pelitye, Mütercim Belen, Kaңçılar Rue ve Kaңçılar Muavini Dakastanje'dir²²⁹.

1856 yılında, Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Mehmed Cemil Bey'dir. Elçilik maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sırkâtip Server ve Ömer Efendi, Maiyet Kâtibi Mösyö Sfels, Müsteşar Rıza Bey ve Müsteşar Hoca Agob'tur. Osmanlı Devleti'nin Fransa'daki şebhenderleri görevlerine devam etmişlerdir. Bunlar; Paris Başşebhenderi Dönon, Marsilya Şebhenderi Kazimir Amerik, Havre Şebhenderi Lui Kor ve Diyeş Şebhenderi Bilmark'tır.

Bu yıl Osmanlı Devletinde Fransa'nın temsili maslahatgüzarlıktan büyükelçiliğe çıkarılmıştır. Büyükelçi Mösyö Thouvenel Edouard Antoine görev almıştır. Elçilik maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sırkâtip Mösyö Sampayo ve Bartemi, Maiyet Kâtibi Dö Senkanten, Evrak Müdürü Pelitye, Tercümanlar Şefer, Utreh, Lonjevil, Batos, Glorio, Tercüman Muavini Geren, Mütercim Belen, Kaңçılar Rue'dir²³⁰.

1857 yılında Paris Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Mehmed Cemil Bey'dir. Maiyetinde yer alan görevliler şöyledir: Müsteşar Agob Efendi, Başsırkâtip Server Efendi, İkinci Sırkâtip Selahaddin Bey, Maiyet Kâtibi Sfels ve Tercüman Sebuş Manas'dır²³¹. Osmanlı Devleti'nin Paris, Havre, Diyeş ve Marsilya şebhenderleri görevlerini muhafaza etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde Fransa Büyükelçisi Mösyö Thouvenel Edouard Antoine'dir. Fransa'nın elçilik maiyet memurları şöyledir: Sırkâtip Dö Şinor ve Bartemi, Evrak Müdürü Pelitye, Tercümanlar Şefer, Utreh, Dö Lonjevil ve Batos,

²²⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 109-114.

²³⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 120-122.

²³¹ Paris Sefareti Ataşelerinden Manas'ın Rabia rütbesi Sâlise rütbesine çıkarılmıştır (BOA. A.DVN.120/35, M. 20 Ocak 1857/H. 24 Ca. 1273). Sebuş Manas, Paris Sefiri Veli Paşa'nın sefaretten ayrılmasıyla Mehmet Cemil Bey'in memuriyete gelmesine kadarki geçen süre zarfında ara sıra maaşının kesintiye uğradığını bildirmiştir. Bu kesinti süresi 27 Şubat 1855-24 Temmuz 1855 tarihleri arasındadır. Beş yüz kuruş olan ödemesinin kısa sürede yapılacağı bildirilmiştir (BOA.HR.MKT.218/28, M. 27 Şubat 1858/H. 13 B. 1274). Paris Sefareti Seniyyesi Baştercümanı Sebuş Manas'a dördüncü rütbeden nişan verilmiştir (BOA.HR.MKT.219/99, M. 18 Aralık 1857/H. 30 R. 1274).

Tercüman Muavini Geren, Maiyet Kâtibi Dö Senvalye, French Varone, Mütercim Belen, Kañçılar Rue, Kañçılar Muavini ve Beşinci Tercüman Flora'dır²³².

1858 yılında Paris Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Mehmet Cemil Bey görevine devam etmiştir. Cemil Bey'in maiyetinde tek değişiklik Sırkâtip Blak'ın göreve başlamasıdır. Bu yıl Paris, Marsilya, Diye ve Havre Şehbenderlik merkezlerine ek olarak Nivet'te yeni şehbenderlik merkezi kurulmuş ve bu göreve Yemnis getirilmiştir. Osmanlı Devletinde görev alan Fransa Büyükelçisi Thouvenel Edouard Antoine'dir. Fransa'nın teşkilâtında değişiklikler olmuştur. Sırkâtip sayısı üçe çıkarılmıştır. Dö Senvalye ve Bartemiye eşlik etmek üzere Kâtip Lalman göreve getirilmiştir. Mütercim Belen ve Ataşe Vernoye de görev almışlardır. Tercüman sayısı da altı olmuştur. Bunlar: Utreh, Dö La Port, Dö Lonjevil, Batos ve Dö Lansi'dir. Buna ek olarak Kañçılar Muavini ve Tercüman Flora, Kañçılar ise Rue'dir²³³.

1859 yılında Paris Büyükelçisi Bâlâ rütbesiyle Mehmed Cemil Bey görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler ise şu şekildedir: Müsteşar Agob Efendi, Başsırkâtip Selahaddin Bey, İkinci Sırkâtip Fahri Bey ve Kâtip Blak'tır. Bir önceki yıldan farklı olan tek durum maiyet kâtipliği ve tercümanlığın bu yıl Osmanlı Devleti'nin elçilik teşkilâtı içinde yer almamış olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin Fransa'da bulunan şehbenderleri ise şu şekildedir: Paris Başşehbenderi Dönon, Marsilya Başşehbenderi Kazimir Amerik, Havre'de Şehbender Lui Kor, Nivet'te Şehbender Yemnis, Diye'de Şehbender Bilmak'dır. Osmanlı Devletinde Fransa Büyükelçisi Mösyö Thouvenel Edouard de Antoine'dir. Maiyet memurları şöyledir: Sırkâtipler Lalman, Bartemi Dö Gloria ve Senvalye, Ataşe Vernoye, Mütercim Belen, Kañçılar Rue, Kañçılar Muavini ve Beşinci Tercüman Flora'dır. Tercümanlar ise, Utreh, Dö La Porte, Dö Lonjevil ve Batos'tur²³⁴.

1860 yılında, Paris Büyükelçisi Bâlâ rütbesiyle Mehmed Cemil Bey'dir. Maiyetinde Müsteşar Agob Efendi ve üç Kâtip Selahaddin Bey, Fahri Bey ve Blak Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Fransa'da bulunan şehbenderlik merkezlerine yenileri eklenmiştir. Bordeaux'da Daul Yalkeri, Lyon'da Pimeric, Marsilya İkinci

²³² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 117-119.

²³³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 125-127.

²³⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 85-87.

Şehbenderi Gabriel Heva, Nice'de Bohanidi ve Berz'de La Kore²³⁵ ilk defa görev almaya başlamış şehbenderlerdir. Paris'te Dönon, Havre'de Lui Kor görevlerini sürdürmüşlerdir. 1860 yılında Osmanlı Devletinde Fransa Büyükelçisi Thouvenel Edouard de Antoine'dir. Maiyetinde bir önceki yıldan farklı bir görevli yer almamıştır²³⁶.

1861 yılında Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Ahmet Vefik Efendi olmuştur. Ona eşlik eden maiyeti şöyledir: Sırkâtipler Mütamayiz rütbeli Asım Bey ve Sâniye rütbesiyle Fahri Bey, Fransızca Sırkâtip Blak Bey²³⁷, Müsteşar Mütamayiz Agob Efendi. Osmanlı Devleti'nin Fransa'da bulunan şehbenderleri ve görev merkezleri şu şekildedir: Paris Başşehbenderi Dönon, Marsilya İkinci Şehbenderi Bilmak, Bordeaux Şehbenderi Daul Yalkeri, Berz²³⁸Şehbenderi La Kore, Havre Şehbenderi Lui Kor, Lyon Şehbenderi Pimeric, Nice Şehbenderi Bohanidi'dir. 1861 yılı sâlnâmesinde ilk defa karşılaştığımız Sıhhiye Meclisinde Fransa'nın sefir vekili görev almıştır. Fransa Devleti Sefir Vekili olarak Mösyö Fuel görev almıştır. 1861 yılında Osmanlı Devletinde Fransa Büyükelçiliğine Mösyö La Valette Charles Marki atanmıştır. Teşkilâta bir önceki yıla göre tek değişiklik Kañçılar ifadesinin başına Konsolos ve Kañçılar Mösyö Rue şekilde ifade eklenmiş olmasıdır. Bu veriyle birlikte maiyet görevlileri şu şekildedir: Sırkâtipler Lalman, Mösyö Lusor ve Lö Kont De Senvalye, Ataşe Mösyö Dö Korval, Mütercim Mösyö Belen, Tercümanlar Mösyö Utreh, Mösyö Dö La Porte, Mösyö Dö Lonjevil ve Mösyö Batos, Konsolos ve Kañçılar Mösyö Rue, Kañçılar Muavini ve Beşinci Tercüman ise Mösyö Flora'dır²³⁹.

²³⁵ Berz şehrinde şimdiye kadar Devlet-i Aliyye şehbenderi bulunmadığı halde Saltanat-ı Seniyye tebasından oraya gidip gelenlerin işlerinin Mösyö Le Kor tarafından layıkıyla yapıldığı beyanıyla şehbenderlik memuriyeti kendisine ihale edilmiştir (BOA. İ.HR.139/7298, M. 2 Ocak 1857/H. 6 C. 1273).

²³⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 101-103. Fransa Devleti tarafından Hâriciye Müsteşarı saadetlü Kabuli Efendi'ye üçüncü dereceden, Amedi-i Divân-ı Hümayûn saadetlü Refik Bey Efendi'ye dördüncü dereceden, Mirliya İzzetli Yaver ve Vartan Paşa'ya da beşinci rütbeden nişan verilmiştir (BOA. İ.HR.176/9638, M. 23 Mayıs 1860/H. 03 Za. 1276).

²³⁷ Paris Sefaretinde Fransızca Başkâtibi olan ve daha sonra Napoli Sefaretine Başşehbender olarak atanan Blak Bey'e Mecidi Nişanı verilmiştir (BOA. A.DVN.MHM.34/59, M. 1862/ R. Ağustos 1278).

²³⁸ Berz'de mukim Mösyö Lui Kor tarafından kaleme alınan mektupta Berz şehrinin gayet işlek bir iskele olduğundan bahsedilmiştir. Her devletin burada konsolosları olduğu halde ve Devlet-i Aliyye tüccar gemilerinin buradan eksik olmadığı halde Osmanlı Devleti tarafından şimdiye kadar hiç şehbender tayin edilmediği ifade edilmiştir. Lui Kor Devlet-i Aliyye tebasının işlerinin layıkıyla yerine getirilemediğine vurgu yaparak bu memuriyetin kendisine ihalesi hususuna ve bu görevinde bir kusur olmayacağına vurgu yapmıştır (BOA. İ.HR.139/7298, M. 31 Ocak 1857/H. 5 C. 1273).

²³⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-107.

1861 yılının ikinci yarsında, Paris Büyükelçisi Velîyeddin Paşa'dır. Maiyetindeki Sırkâtipler Mütamayız Ali Bey ve Sâniye rütbesiyle Fahri Bey'dir. Fransızca Sırkâtibi ise Blak'tır. Osmanlı Devleti Şehbenderleri ise şöyledir: Paris Başşehbenderi Dönon, Berz Şehbenderi Lakore, Marsilya İkinci Şehbenderi Bilmark, Bordeaux Şehbenderi Daul Yalkeri, Havre Şehbenderi Lui Kor, Lyon Şehbenderi Pimeric'dir. Fransa Büyükelçisi Mösyö La Valette Charles Marki'dir. Maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Sırkâtipler Mösyö Lö Kont Dö Lalman, Mösyö Lö Kont Dö Kontad, Mösyö Lö Kont Dö Senvalye'dir. Ataşe Mösyö Dö Korval ve Mösyö Lö Kont Ağvado'dur. Tercümanlar Mösyö Utreh, Mösyö Dö Laporte, Mösyö Dö Lonjevil ve Mösyö Robert'tir. Mütercim Mösyö Belen, Konsolos ve Kañçılar Mösyö Flora, Kañçılar Muavini ve Beşinci Tercüman Mösyö Batos'tur. Sıhhiye Meclisinde ise Fransa Devleti Sefir Vekili Mösyö Fuel görev almaya devam etmiştir²⁴⁰.

1862 yılında Paris Büyükelçiliği ifadesine bir ekleme olmuştur. Bu yıl "Paris ve Madrid Büyükelçisi Müşir Mehmed Cemil Paşa" diye ifade edilmiştir. Maiyeti ise şöyle şekillenmiştir: Sırkâtipler Mütamayız Ali Bey ve Sâniye rütbesiyle Fahri Bey, Fransızca Kâtipler Sâniye rütbesiyle Artin Efendi ve Sâlise rütbesiyle Esad Bey'dir. Bu yıl Paris Başşehbenderi Dukan olmuştur. Marsilya İkinci Şehbenderi Bilmark'dır. Bordeaux Şehbenderi Daul Yalkeri, Berz Şehbenderi La Kor, Havre Şehbenderi Lui Kor, Lyon Şehbenderi ise Pimeric'dir²⁴¹. Osmanlı Devletinde Fransa Büyükelçiliğine Moustiers-Lionel-Desiré Marie François Rene Marki getirilmiştir. Maiyetindeki görevliler şöyledir: Sırkâtipler Mösyö Dö Boter, Evrak Müdürü ve İkinci Sırkâtip Mösyö Baro Dö Lansi, Mösyö Vikont Dö Senvalye ve Mösyö Dö Vernolye'dir. Buna ilaveten Tercümanlar Mösyö Utreh, Mösyö Dö Laporte, Mösyö Dö Lonjevil, Mösyö Batos ve Mösyö Doyer'dir. Konsolos Mösyö Flora ve Ataşe Mösyö Bell de görev almıştır²⁴².

1863 yılında Paris ve Madrid Büyükelçisi Müşir Mehmed Cemil Paşa'dır. Maiyetinde Sırkâtip Mütamayız Ali Bey ve Sâniye rütbesiyle Fahri Bey görev almıştır. Fransızca Kâtipler Sâniye rütbesiyle Artin Efendi ve Sâlise rütbesiyle Esad Bey'dir. Bu sene sadece Marsilya ve Nice'de Osmanlı Devleti şehbenderleri görev almıştır.

²⁴⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861, s. 105-108.

²⁴¹ Fransa'nın Osmanlı Devleti nezdindeki Dersaadet Elçisi Mösyö Marki Dö Motye'ye birinci rütbeden Nişân-ı Âli-i Osmânî verilmiştir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 6/1, 19 M. 1279 (17. 7. 1862)).

²⁴² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII. 1862, s. 108-110.

Marsilya Başşehbenderi Amerik ve Nice Şehbenderi Lui Nizes'dir. Fransa Büyükelçisi Moustiers-Lionel-Desiré Marie François Rene Marki'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtipler Mösyö Dö Boter, Mösyö Le Kont Dö Senvalye ve Mösyö Vernolye'dir. Ataşe Mösyö Bell ve Mösyö Le Kont Ağvado'dur. Tercümanlar Mösyö Utreh, Mösyö Dö La Port, Mösyö Dö Lonjevil ve Mösyö Robert'tir. Konsolos ve Kaçılar Mösyö Flora, Kaçılar Muavini ve Beşinci Tercüman Mösyö Batos, Mütercim Mösyö Belen ve Ataşe Mösyö Bell görev almıştır²⁴³.

1864 yılında Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Müşir Mehmed Cemil Paşa'dır. Maiyetinde Sırkâtipler Mütamayız Ali Bey ve Sâniye rütbesiyle Fahri Bey, Fransızca Sırkâtipleri Sâniye rütbesiyle Artin Efendi ve Sâlise rütbesiyle Esad Bey görev almaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu yıl da Paris başşehbenderi görev almamıştır. Marsilya Başşehbenderi Kazimir ve Nice Şehbenderi Lui Nizes göreve devam etmişlerdir. Osmanlı Devletinde Fransa Büyükelçisi Moustiers-Lionel-Desiré Marie François Rene Marki görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler şu şekildedir: Sırkâtipler Mösyö Dö Boter, Mösyö Dö Nerva Weber ve Mösyö Dö Lonjevil'dir. Mütercim Mösyö Belen, Ataşe Mösyö Bell ve Mösyö Sadev'dir. Baştercüman Mösyö Utreh, İkinci Tercüman Mösyö Dö La Port ve Mösyö Dö Lonjevil, Üçüncü Tercüman Mösyö Robert, Konsolos ve Kaçılar Mösyö Flora, Üçüncü Tercüman ve Kaçılar Muavini Mösyö Batos'dur²⁴⁴.

1865 yılında Paris Büyükelçisi Safvet Paşa²⁴⁵ olmuştur. Elçilik maiyetinde İki Sırkâtip Mütamayız Ali Bey ve Sâniye rütbesiyle Fahri Bey, Fransızca Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Artin Efendi ve Sâlise rütbesiyle Esad Bey, Ataşe Aristarki Efendi ve Ataşe Militer Kaymakam Esad Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti Marsilya Başşehbenderi Kazimir tek başına görevde bulunmuştur. Osmanlı Devletinde Fransa Büyükelçisi Moustiers-Lionel-Desiré Marie François Rene Marki'dir. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sırkâtipler Mösyö Dö Boter, Mösyö Dö Weber ve Mösyö Dö Lonjevil'dir. Ataşe Mösyö Bell ve Mösyö Sadev'dir. Mütercim Mösyö Belen,

²⁴³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII. 1863. s. 116-118.

²⁴⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 118-120.

²⁴⁵ Paris Elçisi Safvet Paşa, Pazartesi günü maiyetiyle beraber Loyd Kumpanyası vapuruna binerek, Köstence yoluyla görev yerine gitmiştir (Tasvir-i Efkar Gazetesi, 300/1, 28 Z. 1281 (24. 5. 1865). Paris Sefiri Safvet Paşa, Hâriciye Nazırlığına getirilmiştir. Aynı yıl Ahmet Arifi Paşa Başvekil olarak görev almış, Sava Paşa ise Başvekâlet görevi almıştır. Hayrettin Paşa (Tunuslu) ise Sadrazam olarak görev almıştır (BOA. İ.DUİT.190/49, M. 29 Temmuz 1879/ H. 09 Ş. 1296).

Baştercüman Mösyö Utreh, İkinci Tercüman Mösyö Dö Laporte ve Mösyö Dö Lonjevil, Üçüncü Tercüman Mösyö Robert, Konsolos ve Kaçılar Mösyö Flora, Üçüncü Tercüman ve Kaçılar Muavini ise Mösyö Batos'tur²⁴⁶.

1866 yılında da Paris Büyükelçisi Müşir Safvet Paşa'dır. Maiyetinde, Mütemayız Fahri Bey, Sırkâtip Sâlise rütbeli Esad Bey, Fransızca Başkâtibi Sâniye rütbesiyle Artin Efendi, Fransızca İkinci Sırkâtibi Aristarki Bey²⁴⁷, Birinci Ataşe Sâlise rütbesiyle Refet Bey ve Ataşemiliter Miralay Esad Bey görev almışlardır. Fransa'da bulunan Osmanlı Devleti şebhenderleri bu yıl tekrar elçilik teşkilâtı içinde yerlerini almışlardır. Paris Başşebenderi Mösyö Dönon, Marsilya Başşebenderi Mösyö Amerik, Bordeaux Başşebenderi Mösyö Yalker, Brasted'de Şebhender Mösyö Lofir, Bolonya'da Şebhender Mösyö Adam, Ribed'de Şebhender Mösyö Marki Debanar, Havre'de Şebhender Mösyö Kor, Lyon'da Şebhender Mösyö Yemnic, Nantes'de Şebhender Mösyö Laverni görev almıştır. Osmanlı Devletinde Fransa Büyükelçisi Moustiers-Lionel-Desiré Marie François Rene Marki'dir. Maiyetindeki görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mösyö Dö Boter, İkinci Sırkâtip Mösyö Dö Weber ve Mösyö Dö Bourvil'dir. Ataşe Mösyö Dö Janli ve Mösyö Dö Douglas, Mütercim Mösyö Belen, Tercüman Mösyö Utreh, Mösyö Dö Laporte, Mösyö Dö Lonjevil, Mösyö Robert, Üçüncü Tercüman ve Kaçılar Muavini Mösyö Batos, Konsolos ve Kaçılar Mösyö Flora'dır²⁴⁸.

1867 yılında Osmanlı Devletinde Sıhhiye Meclisinde Fransa Devleti Sefir Vekili Mösyö Mervan görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Müşir Mehmed Cemil Paşa'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtipler Mütemayız Fahri Bey ve Sâlise rütbesiyle Esad Bey, Fransızca Kâtip Sâniye rütbesiyle Artin Efendi ve İkinci Sırkâtip Aristarki Bey, Birinci Ataşe Sâlise rütbesiyle Refet Bey ve Ataşemiliz Miralay Esad Bey'dir. Osmanlı Devleti'nin Fransa'da görev alan şebhenderleri: Paris Başşebenderi Dönon, Lyon Şebhenderi Mösyö Yemnic, Marsilya Şebhenderi Mösyö Gabriel Heva, Bordeaux Şebhenderi Daul Yalkerin, Diyeş Şebhenderi Mösyö Bilmar, Bartz İskelesinde Şebhender Mösyö La Kor, Bolonya Şebhenderi Mösyö Aşil Adam

²⁴⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 107-109.

²⁴⁷ Osmanlı Devleti'nin Fransa nezdindeki elçilik maiyetine İkinci Sırkâtip olarak Aristarki Bey tayin edilmiştir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 303/1, 7 M. 1282 (2. 6. 1865)

²⁴⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 95-98.

ve Havre İskelesinde Mösyö Lui Kor, Belcose'de Şehbender Mösyö Komaskofes, Santhanam mahallinde La Seine'de Şehbender Vekili Mösyö La Grayed ve Mösyö Dönon, Reggio Şehbender Vekili ise Ciyozeb Cettor'dur. Osmanlı Devletinde Fransa büyükelçiliğinde bu yıl önceki yıldan farklı olan şey büyükelçiliğe Mösyö Bourée Nicolas Prosper'in atanmış olmasıdır. Bourée'nin maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtipler Marki Dö So, Mösyö Bovil, Mösyö Dö La Narter'dir. Ataşeler Mösyö Dö Janli ve Mösyö Vejlas, Mütercimler Mösyö Beleni ve Mösyö Dö Lonjevil, Diğer İkinci Tercüman ve Kaçılar Muavini Möstö Batos, Üçüncü Tercüman Mösyö Robert ve Mösyö Döğmon, Konsolos ve Kaçılarya Mösyö Flora ve Sefaret Mukayyidi Mösyö Bore'dir²⁴⁹.

1868 yılında Osmanlı Devleti Paris elçiliği Paris ve Madrid büyükelçisi şeklinde ifade edilmiştir. Bu yıl elçilik teşkilâtı genişlemiştir. Şöyle ki; dört sırkâtip görev almıştır. Bunlardan ilkinin ismi belirtilmemiştir. İkinci Sırkâtip Müttemayiz Esad Bey, Üçüncü Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Münir Efendi, Dördüncü Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Nikolaki Efendi'dir. Ataşe Sâniye rütbesiyle Feridun Bey, Ahmet Vazıh Bey ve Ahmet Ziya Bey'dir. Ataşemiliter Mirliva Hüseyin Paşa, Ataşemilis Kolağası Hasan Efendi'dir. Ataşe ve Başkonsolos Mösyö Dö Leon, Kaçılar Mösyö Şoven'dir²⁵⁰. Osmanlı Devleti'nin Fransa'da görev alan şehbenderleri: Lyon Şehbenderi Mösyö Gabriel Heva, Bordeaux Şehbenderi Daul Yalkerini, Diyeş Şehbenderi Mösyö Zakkalye, Berz İskelesinde Mösyö Lekore, Bolonya Şehbenderi Mösyö Aşil Adam, Santhanam mahallinde Saint Seine'de Şehbender Vekilleri La Grayed ve Mösyö Dönon, Havre İskelesinde Şehbender Vekili Mösyö Lui Kor, Belços ve havalisinde Şehbender Vekili Ceyozib Cettor görev almıştır. Osmanlı Devletinde Fransa Büyükelçisi Mösyö Bourée Nicolas Prosper'dir. Fransa'nın elçilik teşkilâtı ise şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Utreh, Sırkâtip Dö Verninak ve Kont Done, Sefaret Mukayyidi Bare Dö Lansi, Maiyet Kâtibi Mösyö Bellini, Mütercim Mösyö Belen, Tercüman Mösyö Dö Lonjevil, Mösyö Robert ve Mösyö Rögon Dö Gaspar, diğer İkinci

²⁴⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 113-118.

²⁵⁰ Paris Sefareti Seniyyesine tayin kılınan Mösyö Şoven'in masarifi dâhiliyesine dair olmak üzere kendisine yedi bin beş yüz kuruş verilmiş ve adı geçen sefaretin maiyet memurlarından Manas'a iki yüz elli frank maaş tahsis edilmiştir (BOA. HR.MKT.111/61, M. 4 Temmuz 1855/H. 18 L. 1271).

Tercüman ve Kañçılar Muavini Mösyö Batos, Konsolos ve Kañçılar Mösyö Flora ve Tercüman Muavini Mösyö Rue'dir²⁵¹.

1869 yılında Paris ve Madrid Büyükelçisi Vezir Mehmed Cemil Paşa'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtipler Mütamayiz Esad Bey, Sâniye rütbesiyle Münir Efendi ve Sâniye rütbesiyle Nikolaki Efendi, Ataşe Aleksander Efendi, Ataşemiliter Erkan-ı Harbiye Kolağalarından Hüsnü Efendi, Ataşe ve Başkonsolos Mösyö Dönon ve Kañçılar Mösyö Şoven'dir. Osmanlı Devleti'nin Fransa'daki şebhenderlerine bir önceki yıla ek olarak Toulon Şebhender Vekili Mösyö Klaman tayin edilmiştir²⁵².

1870 yılında Paris Büyükelçisi Müşir Mehmed Cemil Paşa'dır. Maiyetinde Başsırkâtip Mütamayiz Münir Efendi, İkinci Sırkâtip Mütamayiz Feridun Bey, Diğer İkinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Süleyman Bey, Ataşeler Sâlise rütbesiyle Rıfkı Efendi, Lokserva ve Arslan Paşa, Başkonsolos Mösyö Dönon, Ataşe Kolağası Hasan Bey, Ataşe ve Şagirdan-ı Osmanî Müdürü Binbaşı Hüsnü Efendi, Sefaret Hekimi Mösyö Zambago görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Fransa'daki şebhenderleri şöyledir: Paris Başşebhenderi Dönon, Marsilya Başşebhenderi Mösyö Kazimir Amerik, Belços ve havalisi Şebhenderi Mösyö Komaskons, Bordeaux Şebhenderi Daul Yalkerini, Dankerino limanında Şebhender Vekaisna, Berz Şebhenderi La Kor, Nice'de Şebhender Radbani, Bolonya Şebhenderi Aşil Adam, Saint Seine Şebhender Vekili Dözon, Diye Şebhender Vekili Komatonil, Havre Şebhender Vekili Grosodur. Fransa Büyükelçisi bu dönemde Mösyö Bourée Nicolas Prosper'dir²⁵³. Maiyetinde Sefaret Müsteşarı Mösyö Utreh, Sırkâtipler Kont Dö La Loned ve Marki Debasano, Sırkâtip ve Evrak Müdürü Bare de Lansi, Maiyet Kâtibi Kont Valdener ve Mösyö Marşan, Mütercim Mösyö Belen, Tercümanlar Mösyö Rögon, Mösyö Ruet, Mösyö Rober, Mösyö Dö Lonjevil, Diğer İkinci Tercüman ve Kañçılar Muavini ise Mösyö Batos'dur. Geçici olarak kañçılara işlerine memur Konsolos Mösyö Schafer tayin edilmiştir²⁵⁴.

²⁵¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 118-123.

²⁵² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 147-152.

²⁵³ Fransa'nın Dersââdet'te görev alan elçisi Mösyö Bore'nin kısa bir süre içinde Paris'e çağırılmasının nedeni elçiler arasında bazı karışıklığa ve memnuniyetsizliğine neden olmasıdır (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 606/2, 6 Ra. 1285 (27. 06. 1868).

²⁵⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 162-168.

1871 yılında Osmanlı Devletinde Sıhhiye Meclisine devam eden Fransa Devleti Sefir Vekili Mösyö Mervan'dır²⁵⁵. Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Müşir Mehmed Cemil Paşa'dır. Maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Sırkâtipler Mütamayız rütbeli Münir, Feridun ve Süleyman Bey, Ataşeler Sâlise rütbesiyle Rıfki Efendi, Arslan Paşa ve Lokserva, Ataşe Kolağası Hasan Bey, Ataşe ve Şagirdan-ı Osmanî Müdürü Binbaşı Hüsnü Efendi, Başkonsolos Mösyö Dönon ve Sefaret Tabibi Mösyö Zambago görev almıştır. Osmanlı Devleti tarafından Fransa'ya tayin olunan şehbenderler ve görev merkezleri şöyledir: Paris Başşehbenderi Dönon, Marsilya Başşehbenderi Mösyö Kazimir Amerik, Bordeaux Şehbenderi Daul Yalkeri, Berz Şehbenderi Lekore, Fransa sevhilinde vaki Bolonya Şehbender Vekili Aşil Adam, Fransa tebaasından Fransa sevhilinde Nantes Şehbender Vekili La Grayer, Diyeb Şehbender Vekili Komanvil, Havre Şehbender Vekili Grosso, Dankerino limanında Şehbender Vekaisna, Bayonne Şehbender Vekili Dikos, Marsilya Şehbender Vekili Henri Odieer'dir. Fransa Büyükelçisi Mösyö Lö Kont Voque Eugene Melchior'dur. Maiyetinde bulunan görevliler ise şu şekildedir: Sırkâtipler Mösyö Dö Kroryer, Dö La Tore Moboreh, Mösyö Lero Dö Beller, Mösyö Marki Dö Basano, Sırkâtip ve Evrak Müdürü Mösyö Bare dö Lansî, Maiyet Kâtipleri Kont Valdener, Mösyö Marşan ve Baron de Brov, Tercümanlar Mösyö De Lonjevil, Mösyö Rögon, Mösyö Rober, Mösyö Ruet, Mütercim General Konsolos Mösyö Belen, Tercüman ve Kañçılar Muavini Mösyö Batos ve geçici olarak kañçılara idaresine memur Konsolos Mösyö Şefer görev almıştır²⁵⁶.

1872 yılında, Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Müşir Mehmed Cemil Paşa'dır²⁵⁷. Maiyetinde görev alan memurlar: Sırkâtipler Mütamayız rütbeli Münir, Süleyman ve Feridun Beyler, Ataşe Sâniye rütbesiyle Rıfki Efendi, Sâlise rütbesiyle Aleksander Efendi, Ataşe ve Paris Başşehbenderi Mösyö Dönon, Ataşe Militer ve Şagirdan-ı Osmanî Müdürü Erkân-ı Harp Binbaşlarından Hüsnü Bey, Ataşemiliter Erkan-ı Harp Yüzbaşlarından Rüşdü Bey, Kañçılar Mösyö Nukes'dir. Fransa'da bulunan Osmanlı Devleti şehbenderleri ise şöyledir: Marsilya Başşehbenderi Mösyö

²⁵⁵ Mösyö Mervan'ın üçüncü dereceden Mecidi ve yine üçüncü dereceden Osmanî nişanları bulunmaktadır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 177-187).

²⁵⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 177-187.

²⁵⁷ Mehmed Cemil Paşa'nın birinci dereceden Osmanî Nişanı ve yine birinci dereceden Mecidi Nişanı bulunmaktadır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 165-175).

Kazimir Amerik, Belços ve havalisinde Şehbender Mösyö Komaskons, Bordeaux Şehbenderi Tamine, Haver Şehbender Vekili Grosso, Berz İskelesinde Şehbender La Kore, Bolonya Şehbenderi Aşil Adam, Nantes Şehbenderi La Grayer, Saint Seine Şehbender Vekili Dezo, Lyon Şehbenderi Gabriel Heva, Nice Şehbenderi Radbani, Diyeb Şehbender Vekili Komanoyel, Dangerino limanında Şehbender Vekaisna, Toulon Şehbenderi Klamank, Marsilya Şehbender Vekili Henri Odieer, Bayonne Şehrinde Dikos görev almıştır. Fransa Büyükelçisi Mösyö Lö Kont Voque Eugene Melchior'dur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Başkâtibi Mösyö Dö Kroryer, İkinci Sirkâtıp Kont Dö La Tore Moboreh, Diğer İkinci Sirkâtıp Mösyö Lero Dö Beller, Sirkâtıp ve Evrak Müdürü Mösyö Bare Dö Lansı, Üçüncü Sirkâtıp Marki Dö Basano, Maiyet Kâtibi Kont Valdener, Diğer Maiyet Kâtibi Mösyö Marşan, Diğer Maiyet Kâtibi Baron De Brov, Baştercüman Mösyö Dö Lonjevil, Mütercim General Konsolosluğu rütbesiyle Mösyö Belen, İkinci Tercüman ve Kañçılar Muavini Mösyö Batos, Üçüncü Tercüman Mösyö Rober, Diğer Üçüncü Tercüman Mösyö Rögon, Diğer Tercüman Mösyö Ruet ve Konsolos Mösyö Şefer görev almıştır²⁵⁸.

1873 yılında, Paris Büyükelçisi Müşir Server Paşa'dır²⁵⁹. Maiyetindeki görevliler şöyledir: Başsirkâtıp Mütamayiz rütbeli Halil Bey, Diğer Kâtipler Behçet Bey ve Ahmed Bey, Ataşe Sâlise rütbesiyle Stefan Efendi, Ataşe Cemal Bey, Ataşe Militer ve Şagirdan-ı Osmanî Müdürü Erkân-ı Harbiye Binbaşlarından Hüsnü Bey, Ataşe Militer Erkan-ı Harbiye Yüzbaşlarından Rüşdü Bey, Ataşe ve Paris Başşehbenderi Mösyö Dönon ve Kañçılar Mösyö Nukes görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Fransa Şehbenderleri ise şöyledir: Marsilya Şehbenderi Mösyö Kazimir Amerik, Belços ve havalisinde Şehbender Mösyö Komaskons, Bordeaux Şehbenderi Mösyö Tamine, Havre Şehbender Vekili Grosso, Berz Şehbenderi Lekore, Bolonya Şehbenderi Aşil Adam, Nantes Şehbenderi La Grayer, Saint Seine Şehbender Vekili Dezo, Nice Şehbenderi Radbani, Lyon Şehbenderi Gabriel Heva, Diyeb Şehbender Vekili Komanoyel, Dangerino limanında Şehbender Vekaisna, Toulon Şehbenderi Klamank, Marsilya Şehbender Vekili Henri Odieer, Fransa Memalikinginde Bayonne Şehrinde Dikos görev almıştır. Fransa Büyükelçisi Mösyö Lö Kont Voque Eugène Melchior'dur.

²⁵⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 165-175.

²⁵⁹ Server Paşa'nın birinci dereceden Mecidi Nişanı, birinci dereceden Osmani Nişanı ve yine birinci dereceden Murassa Nişanı bulunmaktadır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 161-171).

Maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Sefaret Başkâtibi Mösyö Teybi, İkinci Sirkâtîp Kont Dö La Tore Moboreh, Üçüncü Sirkâtîbi Mösyö Lero Dö Beller, Sirkâtîp ve Evrak Müdürü Mösyö Bare Dö Lansî, Ataşe Mösyö Marşan, Mütercim General Konsolosluğu rütbesiyle Mösyö Belen, Baştercüman Mösyö De Lonjevil, İkinci Tercüman Mösyö Rober, Üçüncü Tercüman Mösyö Rögon, Dördüncü Tercüman Mösyö Ruet, Konsolos Mösyö Teriko, Ataşe Vikont di Voque, Kaçılar Mösyö Franko, Ataşe Kont İmekor ve Kaçılar Muavini Mösyö Kor görev almıştır²⁶⁰.

1874 yılında Paris Büyükelçisi Rumelili Ali Paşa'nın maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Kâtibi Sâlise rütbesiyle Nasri Bey, İkinci Kâtîp Sâniye rütbesiyle Namık Efendi, İkinci Kâtîp Sâlise rütbesiyle Rıza Bey, Ataşe Sâlise rütbeli Stephan Efendi, Ataşe Gabriel Efendi, Ataşemiliter Kolağası Muhammed Şükrü Efendi, Ataşemiliter Kolağası Agâh Efendi, Ataşe Emin Eşref Efendi, Ataşe Mösyö Dönon, Sefaret Kaçıları Nukesi Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Fransa'da bulunan Şehbenderlerine bu yıl ek olarak Lyon Şehbenderi Gümüş Dö Yelni atanmıştır. Geri kalan Şehbenderlik merkezleri ve görevlileri görevlerine devam etmişlerdir. Fransa Büyükelçisi Kont Voque Eugene Melchior'un maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Birinci Kâtîp Mösyö Lö Baron Dö Monfasko, İkinci Kâtîp Mösyö Lö Kont La Tore Moboreh, Evrak Kâtîbi Mösyö Bare Dö Lansî, Üçüncü Kâtîp Mösyö Zinkazet Royonso, Ataşe Lö Vikont Dö Voque, Ataşe Lö Rober Dö Rebtitovik, Birinci Tercüman Mösyö Dö Lonjevil, Ataşe Mösyö Sofloli Dö Magni, General Konsolosu Mösyö Belen, İkinci Tercüman Mösyö Rober, İkinci Tercüman Mösyö Rögon, Üçüncü Tercüman Mösyö Rue ve Klerimon Gono, Tercüman Mösyö Utreh Jorj, Birinci Sınıf Konsolos Mösyö Teriko, Konsolos Mülazımı Momyokor Ojen, İkinci Sınıf Kaçıları Mösyö Franko Molisi, Sefaret Hekimi Mösyö Doktor Marven Ogüst, Sefaret Mimarı Mösyö Leval Anej görev almışlardır²⁶¹.

1875 yılında, Paris Büyükelçisi Ali Paşa'dır. Ali Paşa Rumeli Beylerbeyliği'nin yanı sıra birinci dereceden Mecidi nişanına sahiptir. Ali Paşa'nın maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Kâtîbi Sâniye rütbesiyle Nasri Efendi, İkinci Kâtîp Sâniye rütbesiyle Fehim Bey, Diğer İkinci Kâtîp Sâlise rütbeli Rıza Bey, Ataşe Sâlise rütbeli Stephan Efendi ve Kaçılar Nukes Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Fransa'da bulunan

²⁶⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 161-171.

²⁶¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 171-178.

şehbenderleri ve görev merkezleri ise şu şekildedir: Paris'te Başşehbender Mösyö Dönon, Marsilya Başşehbenderi Mösyö Amerik, Bordeaux Başşehbenderi Mösyö Tamine, Bolonya Şehbenderi Mösyö Aşil Adam, Havre Şehbenderi Mösyö Grosö, Diyep'te bir şehbender görev almış fakat ismi bu ciltte belirtilmemiştir. Toulon Şehbenderi Mösyö Flamenag, Brest Şehbenderi Mösyö Lofever, Nantes Şehbenderi Mösyö Demanj, Rouen şehrinde bir şehbender görev almış fakat ismi belirtilmemiştir. Lyon'da Şehbender Mösyö Roben, Nice Şehbenderi Mösyö Lagarik, Bayonne Şehbenderi Mösyö Dikos, Seine Şehbender Vekili Mösyö Dözon, Calais Şehbender Vekili Mösyö Molar'dır. Fransa Büyükelçisi Kont Voque Eugène Melchior'un maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Baron De Monfasko, İkinci Kâtip Kont De La Tore Moboreh, Üçüncü Kâtip Mösyö De Petitwill, Ataşe Mösyö De Magni, Ataşe Kont De Gusse Perisak, Baştercüman General Konsolos rütbesiyle Mösyö De Lonjevil, Diğer Ataşe Vikont Melchior De Voque, Mütercim General Konsolosu rütbesiyle Mösyö Belen, İkinci Tercüman Mösyö Rober, Diğer İkinci Tercüman Mösyö Rögon, Üçüncü Tercüman Mösyö Rue, Diğer Üçüncü Tercüman Mösyö Klerimon Gono, Diğer Tercüman Mösyö Utreh, Sırkâtip ve Evrak Müdürü Mösyö Bare Dö Lansı, Birinci Konsolos Mösyö Teriko, Konsolos Mülazımı Mösyö Regor, Kaçılar Mösyö Franko, Sefaret Hekimi Mösyö Mervan ve Sefaret Mimarı Mösyö Leval görev almıştır²⁶².

1876 yılında Paris Büyükelçisi Müşir Sadık Paşa²⁶³ olmuştur. Sadık Paşa'nın maiyetinde bulunan görevliler ve üstlendikleri görevler şöyledir: Birinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Nasri Efendi, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Fehim Bey, Diğer İkinci Kâtip Sâniye rütbesiyle İzzet Bey, Diğer İkinci Kâtip Sâniye rütbesiyle Necib Bey, Ataşe Eksark Efendi, Diğer Ataşe Sâlise rütbesiyle Necip Bey ve Kaçılar Mösyö Nukes'dir. Osmanlı Devleti'nin Fransa'da görev alan şehbenderleri ve görev aldıkları merkezlerde bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Fransa Büyükelçisi Kont Bourgoing Jean François Guillaume'dir. Maiyetinde bulunan görevliler ve üstlendikleri görevler şöyledir: Birinci Kâtip Mösyö De Möyi, İkinci Kâtip Kont De Moneglog, Üçüncü Kâtip Mösyö De Petitwill, Ataşe Mösyö De Magni, Diğer Ataşe Vikont De

²⁶² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 196-204.

²⁶³ Sadık Paşa'nın birinci dereceden Osmanî Nişanı ve yine birinci dereceden Mecidi Nişanı bulunmaktadır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 197-204).

Voque, Diğer Ataşe Baron De Montesque, Diğer Ataşe Baron De Feodor, Diğer Ataşe Mösyö Roze, Sefarethane Mülazımı Mösyö De Forsi, Kâtip ve Evrak Müdürü Bare De Lansi, Başkonsolos ve Birinci Tercüman Mösyö Dö Lonjevil, Kâtip ve Tercüman Mösyö Bellini, İkinci Tercüman Mösyö Rober, Diğer İkinci Tercüman Mösyö Rögon, Üçüncü Tercüman Mösyö Rue, Diğer Üçüncü Tercüman Mösyö Klerimon Gono, Mütercim Mösyö Utreh, Başkonsolos Mösyö Dö Bellini, Konsolos Mülazımı Mösyö Kor, Kançılar Mösyö Franko, Tabip Mösyö Mervan, Sefaret Mimarı Mösyö Leval görev almıştır²⁶⁴.

1877 yılında, Paris Büyükelçisi Müşir Sadık Paşa'dır²⁶⁵. Elçilik maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Sırkâtip Mütamayız Nasri Bey, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Fehim Bey, İkinci Sırkâtip Hamid Bey, Ataşe Sâlise rütbesiyle Ferid Bey, Ataşe Eksark Efendi ve Kançılar Mösyö Nukes'dir. Osmanlı Devleti'nin Fransa'da bulunan şebhenderlerinde ve görev aldıkları merkezlerde değişim söz konusu değildir. 1877 yılı Sâlnâmesinde Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkiler tesis ettiği devletlerle

²⁶⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 197-204.

²⁶⁵ 1835 yılında Daimi Elçiliklerin kurulmasına kadarki geçen sürede Osmanlı Devleti'nin Fransa nezdine gönderdiği elçiler şunlardır: 1559'da Lehistan Kralı Sigismund için Prensesi istemek üzere Mahmud Bey, 1569'da yenilenen ahitnâmeyi Fransa kralına vermek üzere İbrahim Bey, 1599'da Ali Çavuş, 1617 yılında Padişahın (I. Mustafa) mektubunu Fransa kralına götürmek üzere Ali Çavuş, 1619'da II. Osman'ın tahta çıktığını haber vermek üzere Hüseyin Çavuş, 1624'de Serez Sancak Beyi, 1640'da Sultan İbrahim'in tahta çıktığını bildirmek üzere bir Çavuş, 1669'da Müteferrika Süleyman, 1707'de Ahmet Bahir Efendi, 1720'de Fransa ile iyi münasebetler kurulması ve Avusturya'ya karşı bir ittifak teklifi için Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed görevlendirilmiştir. 1741 yılında 1740 Kapitülasyon Antlaşmasının imzasından sonra Fransa'ya bir cemile olmak üzere Mehmed Said Efendi gönderilmiştir. 1795'de İkamet Elçisi olarak Morali Seyyit Ali Efendi, 1797'de barış yapılması için Galip Sait Mehmet Paşa, 1800'de Mehmet Ragıp Paşa, 1802'de İkamet Elçisi olarak Halet Efendi görevlendirilmiştir. 1803'de Baş Mâbeynci Mehmed Sait Efendi, 1805'de Napoleon'un İmparatorluğun tasdikini bir koz olarak kullanmak suretiyle Fransa'nın Osmanlı Devletine karşı düşüncelerini anlamak suretiyle Seyyit Abdürrahim Muhip Efendi görevlendirilmiştir. 1807'de Prusya'da bulunan Napoleon'un isteği üzerine Fransa-Türkiye-İran üçlü antlaşmasını görüşmek üzere Seyyit Mehmed Emin Vâhid Efendi görevlendirilmiştir. 1807'de Seyyit Abdürrahim Muhip Efendi, 1814'de Panayotaki Efendi, 1817'de Nikolaki Mano Efendi gönderilmiştir. 1833'de Namık Paşa, 1834'de Mustafa Reşit Bey, 1834'de Nuri Efendi, 1834'de Fethi Paşa, 1834'de Refik Efendi, 1834'de Abdürrezzak Bâhir Efendi, 1834'de Süleyman Paşa, 1835'de Fethi Paşa, 1842'de Nafi Efendi, 1845'de Süleyman Refet Paşa görev almıştır (Unat, *a.g.e.*, s. 220). Osmanlı Devleti'nin Fransa nezdinde Tanzimat itibariyle görev alan elçileri şunlardır: Temmuz 1835'de Mustafa Reşid Paşa, Eylül 1836'da Mehmed Nurî Bey, Temmuz 1837'de Ahmed Fethi Paşa, Aralık 1839'da Mehmed Nurî Efendi, Kasım 1841'de Mustafa Reşid Paşa, Ocak 1843'te Abdünnâfi' Mehmed Efendi, Ocak 1844'de Mustafa Reşid Paşa, Nisan 1846'da Süleyman Refet Paşa, Kasım 1848'de Kalimaki Bey, Ekim 1852'de Veliyeddin Rifat Paşa, Haziran 1855'de Mehmed Cemil Paşa, Aralık 1859'da Ahmed Vefik Paşa, Ocak 1861'de Veliyeddin Rifat Paşa, Mayıs 1862'de Mehmed Cemil Paşa, Haziran 1865'de Mehmed Esad Safvet Paşa, Eylül 1866'da Mehmed Cemil Paşa, Temmuz 1872'de Server Paşa, Temmuz 1873'de Ali Paşa, Ekim 1875'de Mehmed Sadık Paşa, Mart 1877'de Halil Şerif Paşa, Eylül 1877'de Ahmed Ârifî Paşa, Aralık 1878'de Mehmed Esad Safvet Paşa, Eylül 1880'de Mahmud Esad Paşa, Eylül 1894'de Yusuf Ziya Paşa, Ocak 1896'da Salih Münir Paşa, Ağustos 1908'de Naum Paşa, Ekim 1911'de Mehmed Rifat Paşa, Kasım 1920'de Mehmed Nabi Bey görev almıştır (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 46-47).

ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Bu devletlerden Fransa ile ilgili şu verilere yer verilmiştir: Fransa Reis-i Cumhuriyeti Patrice de Mac-Mahon, Başvekili Dö Maser, Nüfusu 36.102.921, Askeri kuvveti 490,323'dür. Deniz kuvveti içerisinde gemi sayısı 232, zırhlı sayısı 57'dir. Geliri 2.575.028.582 frank gideri ise 2.570.505.513 frank'tır.

1877 yılında Osmanlı Devletinde Fransa Büyükelçisi Kont Bourgoing Jean François Guillaume'dir²⁶⁶. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Kont Dö Möyi, İkinci Kâtip Kont Dö Moneglog, Evrak Kâtibi Mösyö Bare Dö Lansı, Üçüncü Kâtip Mösyö Dö Magni, Ataşe Baron Dö Montesque, Diğer Ataşe Baron de Feodor, Diğer Ataşe Mösyö Albert Roze, Diğer Ataşe Mösyö Novenel, Ataşemilis Mösyö Dö Torres, Birinci Tercüman ve Başkonsolos Mösyö Dö Lonjevil, İkinci Tercüman Mösyö Rober, Diğer İkinci Tercüman Mösyö Rögon, Üçüncü Tercüman Mösyö Rue, Diğer Üçüncü Tercüman Mösyö Avje, Başkonsolos Tercüman ve Kâtip Mösyö Bellini, Konsolos Muavini Mösyö Devini, Konsolos Mülazimi Mösyö Ojen Kor ve Kançılar Mösyö Franko görev almıştır. Fransa'nın Osmanlı Devletindeki konsolosları ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Dersaadet'te Beyzade Devini, Boğazhisarları'nda Beyzade Mişel Oguşin Jan Batos, İzmir'de De Por Grak, Trabzon'da Beyzade Kehri, Erzurum'da Beyzade Dö Ransan Andre, Halep ve Adana'da Beyzade Bertran, Kudüs-ü Şerif'te Beyzade Mösyö Matri, Şam-ı Şerif'te Beyzade Gaysi, Sayda, Beyrut ve Akka'da General Teriko, Bağdat ve Basra'da Beyzade Vastre, Musul'da Beyzade Algiro, Trablusgarp'ta Vlayores, Rusçuk'ta Beyzade Edbarre, Yanya'da Beyzade Dözon, Selanik'te Beyzade Male, İşkodra ve Prizren'de Beyzade Çigaldi, Bosna'da Beyzade Dö Vinn, Hanya'da Beyzade Hesino, Mısır'da Beyzade Bellisir Derenno, İskenderiye'de Baron de Mişel Çendal, Portsaid'de Beyzade Senşagre, Eflâk ve Boğdan'da De Betto, Kalas'ta Beyzade Şampevazo, Belgrad'da General Deyana Jan, Boğdan'da Beyzade Jul Şefer görev almıştır.

²⁶⁶ 1876 Tersane Konferansında Fransa devleti birinci Murahhası Kont dö Borguan'dır. Borguan, 1824'de doğmuştur. Marshall'ın Harp Yaverliğini yapmıştır. Mösyö Gizu'nun Fransa Hâriciye Nazırı olduğu dönemde Hâriciye Nezaretinde memur olmuştur. 1848'de istifâ ederek "Avrupa Diplomasininin Tarihi" adıyla bir kitap kaleme almıştır. 1872'ye kadar hiçbir memuriyet kabul etmemiştir. 1872'de Felemenk sefaretine tayin olmuştur. Bir sene sonra da Papa nezdine sefir tayin olmuştur. Nihayet Fransa ve Rusya arasında yapılan ticaret muahedelerini imza etmek üzere memuriyet-i mahsus ile Petersburg'da görevlendirilmiştir ve 1875'de Dersaadet sefaretine tayin edilmiştir (Musavver Medeniyet Gazetesi, 17 Muharrem 1293/13 Şubat 1876, nr.1, s. 2-3).

Aynı yıl Fransa'nın Osmanlı Devletinde görev alan konsolos vekilleri ve görev aldıkları merkezler şu şekildedir: Bursa'da Rose Amed de Bons, Manisa'da İtalya devleti tebaasından Jojef Niloy, Meğri'de (Fethiye) Antuan Kasili, Amasya ve Samsun'da Rose, Antalya'da Belpolmessi, Harput'ta Jorzemil, Maraş'ta De San Şefer, Ayıntab'da Joje Josteni, Antakya'da Aleksander Posti, Tarsus'ta Maryosi Zorferoa, Adana'da Piyardis, İskenderun'da Gare, Sayda'da Doriklo, Akka'da Lui Katafago, Trablusşam'da Martin, Lazkiye'de Adolf Jonrua, Taberiyye-i Sefid'de Samuel Eppo, Hayfa'da Oman, Refah'ta Martin, Nasr'da Korpos, Basra'da Sajol, Cidde'de Doktor Poez, Mesoi'de Karponel, Dimyat'ta Basel, Mansure'de Esad Klosi, Cerca'da Aladyos Çetizen, Süveys'de Monj, Edirne'de Malle, Tekfurdağı'nda Logosen Fransuva Vanderan, Filibe'de Visterya, Köstence'de Sinag, Yanya'da Dö Gol, Preveze'de Bozelyo, Yenişehir Tırhala ve Galos'ta Rober, Kavala'da Bulgaridisi, Siroz'da Mudayni, Manastır'da Barye, Mostar'da Moro, Yanya'da Feyo, Kale-i Sultaniye'de Vetizyelo, Siroz'da Papakostopulo, Giresun'da Giryoti, Ergiri'de Aletopulo, İstanköy'de Davlen, Dimyat'ta Dimosteni Miçaki, Trablusşam'da Aleksander Fotuka, Ayasandros'da Berigli İşare, Rodos'ta Pana, Braga'da İvangelidi, Memleketeyn'de İvanidi, Köstence'de Lendodi, Ayıntab'da Dimitri Savasiydi, Limni'de Yani Lamiri, Gelibolu'da Petrov Canto, Şam-ı Şerif'te Atnaş Kozi, İsmailiye'de Dimitri Teriftoni, Kuşadasın'da Aketlo, Akka'da Modino, Varna'da Hristidi, Aynoz'da Efesto, İzmid'de Ventopulo, Kandiye'de Keyaries, İbrail'de Paryes, Tekfurdağı'nda Nomeykos, Kıbrıs'da İlya Vasilyadi, Limson'da Mavro Mihaili, Bursa'da Papadopulo, Mansure'de Andotyadi, İsmailiyye'de Cenkaroplo, Yerköy'de Louis Parde, Manisa'da Barogsaki, Antalya'da Bergamno, Bandırma'da Nikola Ziton, Kavala'da Aristidi Papadopulo, Süveys'te Vasilyadi, Sudan'da kâin Hartum'da Sedimosteni Miçaki, Tulça'da Pyrgos, Nardeh'te Desponopulo, Ayvalık'ta Marterod, Avlonya'da Potko, Midilli'de Yanapulo, Sayda'da Matektopulo, Draç'ta Mavromati, Preveze'de Sonedyo, Bergos'ta Pato, Barga'da Panelkagi, Resmo'da Betihagi, Calafat'ta Atesantos, Port Said'de Kontoma görev almıştır²⁶⁷.

²⁶⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 542-578. 1888 yılından sonra Fransa'nın Osmanlı Devletinde bulunan General konsolosluk merkezleri: İskenderiye, Beyrut ve Aydın'dır. Konsolosluk merkezleri: (Cidde), (Dersâdet ve Hüdavendigâr ve Ankara), Edirne, Selanik, (Trabzon ve Sivas ve Kastamonu ve Canik), Ayıntab, (Halep ve Diyarbekir ve Adana), Bağdat ve Musul, Rumeli-i Şarki, Şam, Kudüs, Trablusgarb, İskenderiye, Mısır, İşkodra, Hanya, Rusçuk, Portsaid ve Basra'dır.

Tablo 2. 3: Osmanlı Devleti'nin Paris Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Müşir Süleyman Paşa	Paris	Büyükelçi	1847-48
Kalimaki Bey	Paris	Orta Elçi	1849
Rütbe-i Ülä Kalimaki Bey	Paris ve Brüksel	Orta Elçi	1850-51
Kalimaki Bey	Paris	Orta Elçi	1852-53
Vezir Veli Paşa	Paris	Büyükelçi	1854-55
Bâlâ Mehmed Cemil Bey	Paris	Büyükelçi	1856-60
Bâlâ Ahmed Vefik Efendi	Paris	Büyükelçi	1861
Vezir Vefyeddin Paşa	Paris	Büyükelçi	1861/2
Müşir Mehmed Cemil Paşa	Paris ve Madrid	Büyükelçi	1862-63
Müşir Mehmed Cemil Paşa	Paris	Büyükelçi	1864
Müşir Safvet Paşa	Paris	Büyükelçi	1865-66
Müşir Mehmed Cemil Paşa	Paris	Büyükelçi	1867
Müşir Mehmed Cemil Paşa	Paris ve Madrid	Büyükelçi	1868-69
Müşir Mehmed Cemil Paşa	Paris	Büyükelçi	1870-72
Müşir Server Paşa	Paris	Büyükelçi	1873
Ali Paşa	Paris	Büyükelçi	1874-75
Müşir Sadık Paşa	Paris	Büyükelçi	1876-77

Tablo 2. 4: Fransa'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Baron Bourqueney	İstanbul	Büyükelçi	1847-48
General Opik	İstanbul	Orta Elçi	1849-51
Mösyö La Valette Charles Marki	İstanbul	Orta Elçi	1852
Mösyö La Valette Charles Marki	İstanbul	Büyükelçi	1853
Dö Lacour Edmond de	İstanbul	Büyükelçi	1854
Mösyö Benedetti	İstanbul	Maslahatgüzar	1855
Mösyö Thouvenel Edouard Antonie	İstanbul	Büyükelçi	1856-60
Dö La Valette Charles Marki	İstanbul	Büyükelçi	1861-1861/2
Dö Marki Mostiers	İstanbul	Büyükelçi	1862-66
Mösyö Bouree Nicolas Prosper	İstanbul	Büyükelçi	1867-70
Lö Kont Voque Eugene Mechior	İstanbul	Büyükelçi	1871-75
Kont de Bourgoing Jean François Guillaume	İstanbul	Büyükelçi	1876-77

Konsolos Vekilliği Merkezleri: Yafa, Kale-i Sultaniye, Hayfa, (Ayvalık ve Midilli), Trablusşam, Bursa, Rodos, Kuşadası, Filibe, Lomson, Kandiye, (Narde, Preveze), Kavala, Musul Bingazi, Adana, Resmo, Tekfurdağı, Lazkiye, Raka, Amid, Akka, Nasra, Sayda, Sisam, Siroz, Gümülcine, İskece ve Karaağaç, Teberya ve Sedir, Suyut, Dimyat, Mansuriye, Manisa, Tarsus, Maraş, Manastır, Yanya, Harput, Samsun, Amasya, Varna, Hartum, Antalya, İskenderun, Mekri, Erzurum, Portsaid, Magosa, Sakız, Çerça, Hudeyde, Süveyş, Antakya, Musul, Sofya, Diyarbekir, İsmailiye, Demenhur, Rusçuk, Vidin, Yanya, Ahyolu, Hama ve Hums'dur. 1900'lü yılların ortalarında Türkiye'nin Fransa'da sadece Marsilya Başşehbenderi görev almıştır (Ayyıldız, *a.g.e.*, s. 194-197).

2.3. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Avusturya İlişkileri (1847-1877)

Bir Orta Avrupa devleti olan Avusturya Cumhuriyeti, Burgenland, Karnten (Carinthia), Aşağı Avusturya, Yukarı Avusturya, Salzburg, Tirol, Steiemark (Styrie), Vorarlberg ve Viyana eyaletlerinden oluşan dokuz üyeli bir devletler birliğidir. Başlıca şehirleri ise Başkent Viyana, Graz, Linz, Salzburg, Innsbruck ve Klagenfurt'tur. Komşu olduğu ülkeler kuzeyde Almanya, Çekoslovakya, doğuda Macaristan, güneyde Yugoslavya, İtalya, batıda ise Liechtenstein ve İsviçre'dir²⁶⁸. Osmanlı Devleti'nin Habsburg politikası daha II. Mehmed (1451-1481) zamanında şekillenmiştir. Osmanlı Devleti, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğunun bir parçası olan Avusturya'yı Orta Avrupa'daki ilerleyişi önünde bir engel olarak görmüş ve bu ülkenin fethini uzun vadeli hedefi olarak belirlemiştir²⁶⁹.

Osmanlı-Habsburg karşılaşması Sultan II. Bayezid döneminde olmuştur. Özellikle Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkileri konusunda uzmanlaşan Avusturyalı ünlü tarihçi Karl Tebly, ilk Osmanlı Habsburg ilişkilerinin Joseph van Hammer-Purgstall'ın kaleme aldığı gibi, Macaristan'a ve Viyana'ya yapılan Osmanlı hücumları ile değil daha II. Bayezid'in iktidarı zamanında başladığına vurgu yapmıştır. I. Maximillian, onuruna verdiği bir ziyafetten sonra bir Yunan tüccar olan Osmanlı Elçisi Andreas Graecus'u, on iki arkadaşıyla birlikte 1497 yılında Avusturya'da Stams Manastırı önünde bir çadırda resmen huzuruna kabul etmiştir. Sultan'ın yazısını ve hediyelerini kabul eden İmparator, Graecus'un beraberinde kendi elçisi Fiume Yüzbaşısı Hans von Turn'u, karşılık olarak hediyeleriyle birlikte İstanbul'a göndermiş ve elçi orada Osmanlı Devleti ile bir yıllık barış imzalamıştır. Bu, Roma Germen İmparatorluğu'nun ve Avusturya'nın İstanbul'a gönderdiği ilk elçi olmuştur²⁷⁰.

Avusturya, 1528 senesinde Büyükelçi Siegmund Weixelberger'i İstanbul'a göndermiştir. 1535'de Ferdinand'a gönderilen ilk Osmanlı elçisi ise Memiş Çavuş'tur. Osmanlı Devleti 1793 senesine kadar hiçbir Avrupa Devleti'nde daimî elçi bulundurmamıştır. Gerektiği takdirde fevkâlade elçiler göndermiştir. Önceleri bir padişah mektubu yabancı krala gönderilecekse Nâmeresân ve Çavuş adı verilen

²⁶⁸ Ahmet Ertek, "Avusturya" *TDVİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 172.

²⁶⁹ Yusuf Yıldız, *Osmanlı-Habsburg İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 43.

²⁷⁰ Yıldız, *a.g.e.*, s. 147.

kimseler görevlendirilmiştir. Avusturya'ya İstanbul'da ilk daimi elçi bulundurma hakkı 1547'de imzalanan antlaşma ile tanınmıştır. Osmanlı Devleti ise bu sefir bulundurma durumunu, barış hükümlerinin garantisi için rehine olarak telakki etmiştir. Osmanlı Devleti Avusturya'da daimi elçi bulundurmaya 1795 yılında karar vermiş ve Viyana büyükelçiliğine eski Kethüda Kâtibi İbrahim Afif Efendi'yi tayin etmiştir²⁷¹.

Nemçe ile Osmanlı Devleti arasında bazı konuların görüşülmesi ve karara bağlanması için, gerek Belgrat Antlaşmasından önce gerekse bu antlaşmada iki devletin birbirlerine büyükelçi göndereceğine dair şartlar yer almıştır. Antlaşmalarda iki tarafın elçilerinin de merasim ve rütbelerine saygı gösterileceği, muhafaza edilecekleri, Avusturya elçilerinin, kapı kethüdalarının ve adamlarının diledikleri elbiseyi giyebilecekleri, diğer dost devletlerin kralları gibi bunların da bazı vergilerden muaf tutulacağı, ulakları ve adamları İstanbul'a ve buradan Beç yönüne gidip geldiklerinde kendilerine yol emirleri verileceği böylece emniyet içinde yolculuk yapmalarının sağlanacağı ve tercüman istihdam edebilecekleri yönünde hükümler yer almıştır²⁷².

XVI. ve XX. yüzyıllar arasında Avrupa'da Osmanlı Devleti'nin kuzey ve kuzeybatı komşusu olan Habsburg Hanedanı idaresindeki Avusturya, Roma Cermen İmparatorluğu bünyesinde Türkler'le doğrudan mücadeleyi göğüslemek zorunda kalan bir arşidüklük olmuştur. 1804-1867 arasında Avusturya İmparatorluğu, 1867-1918 arasında da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu adlarını almıştır. 1526'da Mohaç Meydan Savaşı sonunda Macar Krallığı'nın yıkılması ile Macaristan'ın kuzey ve kuzey batı kısımlarının Avusturya'nın elinde kalması, XVI. yüzyıl boyunca devam edecek olan Osmanlı-Avusturya mücadelelerinin başlıca sebebinin teşkil eder. 1529'daki Türk ilerleyişinin Viyana önlerine kadar gelmesiyle birlikte, Avusturya arşidükleri ve Alman imparatorları olarak Habsburglar bu ilerlemenin bedelini ödemek ve uzun süre vergi ödemek zorunda kalmışlardır²⁷³.

1593-1606 arası devam eden ve Avrupa'da "Uzun Türk Savaşları" adıyla anılan savaş, nihayet 1606 Zıtvectorok Antlaşması ile sona ermiştir. Buna göre padişah, yalnız protokol yönünden de olsa imparatorun kendisiyle eşit olduğunu onaylamıştır.

²⁷¹ Nurgül Bozkurt, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı-Avusturya Münasebetleri (1740-1788)", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2000, s. 82.

²⁷² Bozkurt, a.g.t., s. 83-84.

²⁷³ Kemal Beydilli, "Avusturya" *TDVİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 174.

Avusturya'nın senelik ödemelerinin nihayetlenmesi ve artık ağırdan da olsa güç dengesinin sağlanmaya başladığına dair göstergeleri içeren Zitvatorok, Avusturya-Osmanlı münasebetlerinde bir dönüm noktası olmuştur. Avusturya'nın 1662'de Erdel'in iç meselelerine müdahalesi üzerine iki ülke arasında yeniden büyük bir silahlı mücadele baş göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetine rağmen 1664 Vasvar Antlaşması ile Avusturya, Uyvar gibi önemli serhad kalelerinden bazılarını elden çıkarmak zorunda kalmıştır. II. Viyana Kuşatması ile başlayan ve Avrupa'da "Büyük Türk Savaşları" (1683-1699) adıyla bilinen bu savaşlar, Hıristiyan dünyasının Türkler'e karşı ittifakına neden olmuştur. Bu ittifak içinde Alman İmparatorluğu'ndan başka Papalık, Venedik, Rusya ve Lehistan devletleri de bulunmaktaydı. Viyana başarısızlığından sonra gelişen bozgun bütün Macaristan'ın elden çıkmasının yanı sıra 1688'de Belgrad'ın da düşmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır²⁷⁴.

Viyana bozgunu tarihte "Büyük Dönüş" olarak adlandırılmıştır. Osmanlı Devleti aleyhine oluşturulan kutsal birliğin en ehemmiyetli gücü Avusturya idi. Karlofça Antlaşması ile II. Viyana bozgunundan sonra 16 yıl süren ve 3-4 cephede devam eden savaşlar sona ermiştir. Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti, Temeşvar ve Banat hariç olmak üzere, tüm Macaristan'ı Avusturya'ya terk etmek zorunda kalmıştır. Karlofça barışı gerek Osmanlı Devleti'nin duraklama devrinin başlaması ve gerekse Hıristiyan batıya karşı yürütülen Osmanlı diplomasisinin dönüm noktasını oluşturması açısından oldukça önemlidir²⁷⁵. Karlofça Antlaşmasından sonra Avusturya, İstanbul'a Büyükelçi Wolfgang Öttingen-Wallerstein Graf'ı tayin etmiştir. Avusturya, 1547 ve ardından gelen antlaşmalardaki gibi 1699 Karlofça Antlaşmasında da İstanbul'da daimi elçi bulundurma hakkını muhafaza etmiştir. 11 Ekim 1700 tarihinde Öttingen İstanbul'dan ayrılmış yerine Mamurca Della Torre Şövalyesi Leopold atanmıştır. 1703-1711 yılları arasında ise Leopold Talman kapı kethüdası²⁷⁶ olarak görev almıştır. Franz Fleischmann

²⁷⁴ Beydilli, a.g.m., s. 174.

²⁷⁵ Uğur Kurtaran, "Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)", Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2006, s. 138.

²⁷⁶ Valilerin ve Sancak beylerinin, dairelerin ve Patrikhânenin Bâbiâli ve resmî dairelerdeki işlerini takip etmek üzere tayin ettikleri memura verilen addır (Pakalın, a.g.s., C. II, s. 172). Kapı Kethüdası öncelikle iki ülke arasındaki resmî yazışmaları yürütmekle görevlidir. Elçilik görevlilerinin Osmanlı memleketine güvenlik içerisinde gidip gelmelerini sağlamalarının yanı sıra Osmanlı Devleti'nde buldukları süre zarfında da güvenliklerinden sorumlu olmuşlardır. Gümrüklerde kendilerinden geçiş adı altında vergi alınmaması için bir ârzuhal ile divân'a başvurarak yol kâğıdı alırlardı. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde meydana gelen eşkıyalık ve haydutluk hareketlerini çözüme kavuşturmakla görevliydi. Tüccarların Osmanlı memleketinde ticarî faaliyette buldukları sırada meydana gelen borç alacak davalarıyla da

1711’de başladığı kapı kethüdalığı görevini 1716 Osmanlı-Avusturya Savaşına kadar ifa etmiştir. 1716-1718 yılları Osmanlı-Avusturya diplomatik ilişkilerinde bir kesinti dönemi olsa da savaş sonrası imzalanan Pasarofça Antlaşmasında diplomasi faaliyetleri kaldığı yerden devam etmiştir. Bundan hareketle yapılan antlaşmanın tasdiknâmesini teslim etmek üzere Virmont Grafi Damion Hugo büyükelçi vasfıyla İstanbul’a tayin edilmiştir. 1719’da İstanbul’a daimi elçi olarak Josef Dierung (De Virlenf) tayin edilmiştir. Daha sonra kapı kethüdası olarak Leopold Talman’ın oğlu Ludwig von Talman 1737 yılına kadar bu görevi ifa etmiştir²⁷⁷.

Karlofça Antlaşması dolayısıyla İstanbul’a gelen Avusturya elçisi emrine; günde 40 tavuk, 3 hindi, 10 kaz, 30 güvercin, 150 okka (192 kg.) un, 10 okka (12.8 kg.) meyve, 30 okka (38.4 kg.) sebze, 3 öküz, bir buzağı, 10 koyun, 50 kile (1.5 tona yakın) arpa, 10 kantar (560 kg.) saman, üç araba otluk, 30 çeki²⁷⁸ (7500 kg.) odun, 110 okka (140.8 kg.) kömür, bir okka bahar (1.28 kg.) ve 150 kuruş gündelik harçlık verilmiştir²⁷⁹.

Avusturya ile yapılmış 21 Temmuz 1718 antlaşmasının sekizinci maddesinde şu hüküm vardır: “Devlet-i Çasariye ticarî sefineleri deryada fırtına-i azimeye müsadif olup gark ve helâk olmak ihtimali oldukça etraf semtlerinde ve karip mahallerinde bulunan sefineler melahı ve ahvali beyner muavenet ve yardım edeler”. Bu gibi hükümler diğer bazı antlaşmalarda da yer almaktadır. Aynı antlaşmada batan gemiden karaya çıkan eşya ve sefinenin iaşesi âhardan tecavüz olunmayup ol havaliye kârip bulunan konsoloslara teslim oluna ibaresi bulunmaktadır. Yine Avusturya ile Mayıs 1650 antlaşmasının 6. maddesinde kurtarılmış eşyanın konsolosa teslimi gerektiğine işaret edildikten sonra, “... ve itidalden ziyade ücreti nakliye talep olunmaya” denilmiştir. Yine bu antlaşmanın aynı maddesinde fırtınaya tutulmuş gemilere yardım

yakından ilgilenmekteydiler. Bunun yanı sıra savaş sonrası yapılan antlaşma maddelerine dayanarak esir edilen tebaanın salıverilmesi ve ülkelerine gönderilmesi ve tercümanlık yapacak kişiler için yapılan antlaşma gereğince “berat-ı şerif” verilmesi amacıyla Divân’a müracaat etmekle de görevliyidiler. (Nurgül Bozkurt, “Avusturya Kapı Kethüdalığı (1700-1736)”, *OTAM*, S. 13, Ankara 2002, s. 248-249).

²⁷⁷ Bozkurt, a.g.m., s. 247-248.

²⁷⁸ Eskiden odun, taş vesaire tartmak için kullanılan ağırlık ölçülerinden birine verilen addır. Çeki, üçayaklı bir sehpaye ortasından asılmış bir sırttan oluşmaktadır. Bir ucunda tartılacak şeyi koyan özel kafes gibi ızgara şeklinde bir tabla, diğer ucunda da çekitaşı denilen dört kantar (195 okka, 250 kilo) ağırlığında taş asılı teraziden oluşmaktadır (Pakalın, a.g.s., C. I, s. 340).

²⁷⁹ Bozkurt, a.g.m., s. 253.

edenler için de “muavenet için ücreti mutedilden ziyade nesne talep olunmaya” denmektedir²⁸⁰.

Viyana kuşatması Avrupa yönünde Osmanlı tehlikesinin doruk noktaya ulaştığı bir olaydır. Hıristiyanlar Viyana şehrini, Osmanlı tehlikesine ve İslâmiyetin yayılışına karşı Hristiyanlığın kalesi olarak telakki ederken Osmanlılar da şehri kızıl ya da altın elma olarak adlandırmışlardır. Elma antik çağlardan beri, özellikle de Hristiyan kültüründe hâkimiyet sembolü addediliyordu. Tabir sonradan Osmanlılar tarafından alınmış ve genişleme arzusu ve dünyaya hâkim olma isteğinin mecazi bir göstergesi olarak sembolleşmiştir. İlk kızıl elma sayılan şehir İstanbul, diğerleri de İstolni Belgrad, Budin, Viyana ve Roma olmuştur²⁸¹.

XVIII. yüzyılda Osmanlı-Avusturya mücadeleleri üç büyük savaşla sürmüştür. 1716-1718 savaşında Avusturya, Karlofça antlaşmasıyla kaybettiği yerleri geri almak isteyen ve bu amacına Rusya (1711 Prut) ve Venedik (1714 Mora) ile yaptığı savaşlar sonunda kısmen ulaşıp Mora ve Azak’ı tekrar ele geçiren Osmanlı Devleti’nin karşısına zorlu bir düşman olarak çıktığını göstermektedir. Prens Eugen idaresindeki Avusturya kuvvetleri Damat Ali Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusunu Peter Varadin’de ağır bir yenilgiye uğratmış ve Belgrad tekrar Avusturya’nın eline geçmiştir. Savaşa son veren 1718 Pasarofça Antlaşması ile Temeşvar ve Belgrad Avusturya’ya bırakılmış, böylece Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyeti de ağır bir darbe almıştır²⁸².

XVIII. yüzyıl’da Osmanlı Devleti’nin Orta Avrupa toprakları ile yaptığı ticaret, ağırlıklı olarak Makedonya pamuğu, tütün, yün, deri ve postlardan ibaret olup, emtianın çeşitliliği göz önüne alındığında bir önceki yüzyıla göre sınırlı kalmıştır. XVIII. yüzyılın ilk yarısının büyük bir bölümünde, Osmanlı topraklarından Avusturya’ya ihraç edilen ticaret maddelerinden ilk sırada bal ve balmumu yer almış daha sonra domuz ve sığır gelmiştir. Bu yüzyılda Avrupa ile gerçekleştirilen ticarete Osmanlı Devleti’nin Rumeli topraklarındaki en önemli liman ve ticaret merkezi Selânik olmuştur²⁸³.

²⁸⁰ Seha L. Meray, “Bazı Türk Antlaşmalarında Denizde Dostluk, Selâmlaşma, Kazaya Uğramış Gemilere Yardımla İlgili Hükümler”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. XVI, S. 2, 1961, s. 85-88.

²⁸¹ Yıldız, a.g.e., s. 69.

²⁸² Beydilli, a.g.m., s. 175.

²⁸³ Numan Elibol, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Avusturya Ticareti”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003, s. 4.

Avusturya, Zıştovi Antlaşmasından sonra Osmanlı idaresine karşı meydana gelen ayaklanmaları, Rus nüfusunun yayılma aracı olarak değerlendirdiği için Rusya'nın Osmanlı Devletiyle ilgili konularda tek başına hareket etmesini engellemek amacıyla 1833'te Rusya ile Münchengraetz Antlaşmasını yapmıştır. 1840 yılında İngiltere ile beraber Mehmet Ali Paşa'yı Suriye'yi boşaltması için zorlaması örneğinde olduğu gibi Osmanlı politikası ve Osmanlı devlet adamlarını destekleyen bir tavır içerisine girmiştir. 1848 yılında Avusturya'da meydana gelen Macar ayaklanması sonunda kaçanlar Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Osmanlı Devleti de Rusya ve Avusturya'nın savaş tehditlerini göze almış mültecileri iade etmeye razı olmamıştır. Bu da mülteciler meselesini meydana getirmiştir. Bu olaydan sonra iyi giden münasebetler ciddi sıkıntılar içerisine girmiştir. Bunun ardından Avusturya, Kırım Savaşında Şark meselesini tek başına kendi arzusuna göre halletmek isteyen Rusya'ya karşı tavrını koymak mecburiyetinde kalmıştır. Savaşın başında tarafsız kalsa da Eflâk Boğdan'ın Rusya tarafından işgal edilmesi üzerine Osmanlı Devleti ile bir antlaşma gerçekleştirmiştir. Paris Barış Antlaşmasında İngiltere ve Fransa ile ayrı imzaladığı antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü garanti etmiştir. Mart 1857'de Eflâk Boğdan'ı boşaltıp Osmanlı Devleti idaresine bırakmıştır. 1867 yılında Macarlarla antlaşma yoluna giden Avusturya yeni bir isim ve anayasa ile Avusturya Macaristan İmparatorluğu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yeni İmparatorluk dış politikada eski Macar Krallığı sınırlarına erişme emelleri istikametinde Balkan meselelerine daha fazla karışmak durumunda kalmıştır²⁸⁴.

Osmanlı Avusturya ilişkilerini kısa bir değerlendirmenin ardından asıl konumuzu oluşturan Sâlnâmeler'de Osmanlı Avusturya ilişkilerine geçelim. 1847 yılında Osmanlı Devleti Viyana Büyükelçisi²⁸⁵ Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Şekib Efendi'dir. Maiyetinde Başsırkâtip Arif Efendi, İkinci Sırkâtip Ali Efendi ve Tercüman Kaspar Manas²⁸⁶ görev almıştır. Osmanlı Devleti, 1847 yılında bu teşkilâtla gayet

²⁸⁴ Beydilli, a.g.m., s. 176.

²⁸⁵ 1835 yılında daimi elçiliklerin yeniden kurulmasına kadar geçen sürede Avusturya'ya gönderilmiş olan Osmanlı elçilerinin listesi için bkz. Unat, *a.g.e.* s. 220-237. Tanzimat'tan sonra Osmanlı Devleti'nin Avusturya nezdinde bulunan elçilerinin listesi için bkz. Kunalp, *a.g.e.*, s. 48.

²⁸⁶ Kaspar Manas ünlü Manas ailesinin bir üyesidir. Hâriciye görevlisi ve saray ressamıdır. Zenop Manas'ın oğludur. 31 yıl Osmanlı Devleti'nin Viyana büyükelçiliğinde birinci kâtiplik ve tercümanlık görevini ifa etmiş daha sonra aynı vazifeleri Paris'te de üstlenmiştir. Manas ailesi, İstanbul'un dördüncü önemli Ermeni ailesidir. İlk üçü ise; Balyan, Dadyan ve Düzyan aileleridir. Aslen Kayserilidirler. Aileden İstanbul'da en eski tanınan kişi Rafayel'dir. Ailede saray ressamı, diplomatlar bir de musikişinaslar

mütevazı bir maiyete sahiptir. Osmanlı Devleti'nin Viyana Şehbenderi Bosonnet Manas'tır²⁸⁷. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Orta Elçisi ve Murahhası Kont Stürmer'dir²⁸⁸. Elçilik maiyetinde, Sefaret Müsteşarı Kileçal, Sefaret Sırkâtibi Ştayner, Sefaret Sırkâtibi Weiger, Baştercüman Henri Testa, İkinci Tercüman Stendel, Üçüncü Tercüman Wieger Havzer, Kaçılar Geringer²⁸⁹, İkinci Kaçılar Gödel görev yapmıştır. Avusturya'nın diplomatik temsil seviyesi orta elçilik olmasına rağmen Osmanlı Devleti'ne kıyasla çok daha geniş bir maiyete sahiptir²⁹⁰. Teşkilât içerisinde birden çok kâtip bulunmasının mantığı daha rahat anlaşılırken bir elçi için birden çok tercüman abartılı bir maiyet olarak görülebilir fakat görev ayırımına tabi oldukları düşünülürse bu durum daha kolay anlaşılır. Her sefaretin birkaç tane tercümanından birincisi siyasi işlerle ilgilenirdi. Bunlar Osmanlı Devleti'ne sunulması gerekli olan memorandum ve notaları Türkçe olarak yazarlardı. Ücreti sefaret tarafından verilen Osmanlı tebasından bir kâtip de ona yardım ederdi. Sefaretin diğer tercümanları ise gümrükler, mahkemeler ve diğer devlet dairelerindeki işleri takip ederlerdi. Avusturya elçisinin tercümanları Marie Theresia döneminde genellikle yerli Hıristiyan ve Yahudilerden oluşurdu. Elçi Baron Nepker, Tercüman Karabet oğlu Jacop ölünce Isaac Franz'ın oğlu Jacop Franz'ı tercüman yapmak için Osmanlı Devletinden berât almıştır. Sonuncusu da Selânikli bir Yahudi idi²⁹¹.

yetiştirilmiştir (Kevork Pamukciyan, *Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-III Zamanlar, Mekânlar, İnsanlar*, Aras Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 42-43).

²⁸⁷ Püzant Manas'ın doğum ve ölüm yıllarına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti Hâriciye Nezaretine bağlı olarak Viyana'da uzun yıllar Şehbenderlik yapmıştır. Çark'ın vermiş olduğu kısa bilgi notuna göre; "Viyana"dan yeğenine yazdığı 27 Ocak 1852 tarihli mektubuna göre, onun uzun zamandan beri vazifede bulunduğu anlaşılır. Aynı mektupta Manas ailesine mensup Krikor isminde birinin Darphane'de vaktiyle memur olduğunu yazıyor. Püzant Manas, 3 Şubat 1828'de Bursa'ya sürülmüştür (Kayaoğlu, a.g.e., s. 312)

²⁸⁸ 1739 Belgrat Antlaşmasından sonra İstanbul'a Avusturya Devleti'nin Büyükelçisi olarak Anton Korfiz Graf Ulefeld (Ulfeldt) görevlendirilmiştir. Ulfeldt'in görevi, 18 Eylül 1739'da yapılan Belgrat Antlaşmasının tasdiknâmesini teslim etmektir. Antlaşmanın neticesinde Avusturya'ya gönderilen Osmanlı Büyükelçisi Canibi Ali Paşa'dır. Avusturya, daha önceki antlaşmalarda olduğu gibi Belgrat Barışı ile de İstanbul'da elçi bulundurma hakkını elde ederek bundan en iyi şekilde istifade etmesini bilmiştir. 1740-1755 senesinde Heinrich von Penckler (Penkler)'i Daimî Elçi olarak atamıştır. 1755-1761'de asilzade Schwachheim'i, 1761-1766'da tekrar Heinrich von Penkler'i orta elçi, 1767-1769'da Bernhard'ı önce maslahatgüzar sonra orta elçi, 1769-1780'de Thugut asilzadesi (Johan Amedeus) Franz de Paula'yı maslahatgüzar, 1665 Vasvar Antlaşmasından sonra da fevkalade sefir olarak Kont Dö Lesli'yi görevlendirmiştir (Bozkurt, a.g.t., s. 84).

²⁸⁹ Avusturya sefaretinde bir müddetten beri kaçılara olarak görev almış olup Viyana'ya giden Baron de Geringer ile sefaret tercümanlarından Stendel'e nişan verilmiştir (BOA. A.DVN. MHM.5A/82, M. 12 Haziran 1848/H. 10 B. 1264).

²⁹⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 91-96.

²⁹¹ Bozkurt, a.g.t., s. 94-96.

1848 yılında Osmanlı Devleti'nin elçilik teşkilâtında bir önceki yıldan farklı bir gelişme söz konusu değildir. Avusturya Orta Elçisi Kont Stürmer görevini sürdürmüştür. Maiyetinde bulunan görevliler şu şekildedir: Müsteşar Kleçal, Sirkâtip Ştayner, Baştercüman Baron Testa, İkinci Tercüman Stendel, Üçüncü Tercüman Wieger Havzer²⁹², Sefaret Tercümanı Suarez Hubert, Maiyet Kâtibi Baron Buşman, Maiyet Kâtibi Şrayner, Maiyet Kâtibi Eder, Ticaret Nazırı Baron Geringer, Kañçılar Vegabker görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde görev alan Avusturya Başkonsolosları:²⁹³ İskenderiye'de Loren, İzmir'de Mihatovic, Bükreş'te Timoni, Yaş'ta Eisenbach. Konsoloslar: Belgrat'ta Mayerhofer, Berrü-ş Şam'da Dadelburg, Selanik'te Atanasijevic, Trabzon'da Gödel, Kalas'ta Hubert. Konsolos Vekilleri: Mısır'da Shampyon, Aydın'da Falcon, Kuşadasında Barbon, Ayvalık'ta Lipowach, Kandiye'de Eiter, Hanya'da Steilich, Resmo'da Barbieri, Sakız ve Çeşme'de Stepovich, Kıbrıs'ta Caprara, Limson'da Franco Di, Rodos'ta Colianic, İstanköy'de Ewita, Sisam'da Karasan, Midilli'de Reimond, Bozcaada'da Yorbah, Boğazhisarları'nda İksantopulo, Gelibolu'da Samuel, Halep'te Pichotto, İskenderun'da Conias, Lazkiye'de Belye, Trablusşam'da Kachiefle, Sayda'da Katafago, Yafa'da Damiani, Akka ve Hayfa'da Skopeniç, Şam-ı Şerif'de Firek, Siroz'da Sponti, İbrail'de Ayezgeredelli, Tulça'da Dobraviçic, Vidin'de Dobroslaviç, Varna'da Tediski, Bergos'ta Matkovic, Edirne'de Mares, Tekfurdağı'nda Riçi, Aynoz'da Rosi, Yanya'da Hann, Draç'ta Tedeskini, İşkodra'da Blarin'dir. Avusturya'nın konsolosluk ağına karşılık Osmanlı Devleti'nin yalnızca bir şehbenderinin görev alması dikkat çekicidir²⁹⁴.

²⁹² Avusturya sefreti tercümanlarından olup Viyana'da bulunan Mösyö Viger Havzer'e ve yine Avusturya sefreti maiyetinde bulunan Antuan Mersiye'ye hayli vakitten beri hizmette buldukları için nişan itası uygun görülmüştür (BOA. İ.HR.45/2149, M. 29 Mayıs 1848/H. 25 C. 1264).

²⁹³ Avusturya'nın Osmanlı Devletinde açtığı ilk konsolosluk merkezi 1725'de Tunus ve Trablus'dur. 1727'de Cezayir'de konsolosluk açma hakkını elde etmiştir. 27 Mayıs 1747'de Osmanlı Devleti ile antlaşma yapan Avusturya hükümeti Cezayirliyle de görüşmüş ve birkaç maddeyi içine alan senetler alınıp verildikten sonra Cezâyir'e konsolos nasbedilmiştir. Avusturya doğrudan konsolos açmadığı bazı Osmanlı memleketlerine konsolos vekilleri tayin etmiştir. Bu kişiler Nemçe devletine tabi tüccar ve reaya olabileceği gibi, o bölgede bulunan başka devletlerin konsolosları da olabilmekteydi. Mesela Mora ceziyesinde vâki olan iskelelere gelip giden Nemçe tüccarlarının işlerinin yürütülmesi ve halledilmesi için Balyabadre (Mora'daki Paleopatras)'da Hollanda'nın Nikola Pavlo adlı konsolosu Avusturya Devleti tarafından konsolos vekili tayin edilmiştir. Görülyörki Avusturya Devleti, doğrudan konsolosluk açabildiği yerlere konsolos tayin etmiş, fakat konsolosluk açma hakkını elde edemediği vilayetlerde de o bölgede bulunan yabancı devletlerin konsoloslarını vekil tayin ederek devletin ticari çıkarlarını garanti altına almıştır (Bozkurt, a.g.t., s. 98-99).

²⁹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 125-134.

1849 yılında Osmanlı Devleti'nin Viyana'daki büyükelçilik temsili orta elçilik seviyesine getirilmiş, Orta Elçi Musurus bu görevi yürütmüştür. Elçi Musurus'un maiyetinde kimse görev almamıştır. Viyana Şehbenderi Bosonnet Manas ile birlikte elçilik maiyeti iki kişiden ibarettir. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Orta Elçisi Kont Stürmer'in maiyetinde bulunan memurlar bir önceki yıldaki gibidir. Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nde bulunan konsolosluk ağını önceki yıllarla karşılaştırdığımızda gerek şehir merkezlerinde ve gerekse görevli isimlerinde hiçbir değişiklik olmamıştır²⁹⁵.

1850 yılında Viyana Orta Elçisi Ūlâ rütbesiyle Musurus'tur. Maiyetinde Sefaret Kâtibi Ali Efendi ve Maiyet Memuru Pavlaki görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Orta Elçisi Kont Stürmer'in maiyetinde bulunan görevlilere ek olarak Maiyet Kâtibi Lö Dolf, Tercüman Muavini Schlaht, Tüccar Nazırı Mijatovic ve Kañçılar Weiger görev almaya başlamıştır²⁹⁶.

1851 yılında Viyana elçilik temsil seviyesi orta elçilikten büyükelçiliğe yükseltilmiştir. Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Arif Efendi göreve getirilmiştir. Arif Efendi'nin maiyeti şöyledir: Müsteşar Mösyö Karabet, Başsırkâtip Sâlise rütbeli Server Efendi, İkinci Sırkâtip Hamse rütbeli Ömer Efendi, Baştercüman Mösyö Kaspar, İkinci Tercüman Manas, Maiyet Memuru Hasan Tahsin Efendi'dir. Viyana Şehbenderi Bosonnet Manas görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde bulunan Avusturya ortaelçiliği bu yıl maslahatgüzarlık seviyesinde bırakılmış ve göreve Stürmer yerine daha önce sefaret müsteşarlığı yapmış olan Kileçal getirilmiştir. Maiyette Sırkâtip Suarez Hubert, Maiyet Kâtibi Kont Lö Dolf, Maiyet Kâtibi Schiefer, Maiyet Kâtibi Baron Selacht, Maiyet Kâtibi Kodenhoff, Kañçılar Baron Dö Ralum, Baştercüman Baron Testa ve Tercüman Eder görev almıştır. Bir önceki yıl görev alan Ticaret nazırı bu yıl teşkilât içinde yer almamıştır²⁹⁷.

1852 yılında Viyana²⁹⁸ Büyükelçisi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Arif Efendi göreve devam etmiştir. Maiyet memurları şöyledir: Müsteşarlar Mösyö David ve Mösyö Speçer, Başsırkâtip Server Efendi, İkinci Sırkâtip Ömer Efendi, Maiyet Kâtipleri

²⁹⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 89-97.

²⁹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 53-55.

²⁹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s.79-86.

²⁹⁸ Viyana ve Berlin sefârethanelerine tahsis olunan maaşlarla Triyeste ve Viyana sehbenderlikleri maaşları da ödenmiştir (BOA. HR. MKT.46/32, M. 26 Mayıs 1852/H. 6 Ş. 1268).

Süleyman Bey ve Hasan Tahsin Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Maslahatgüzarı ve Sefaret Müsteşarı De Kleçal'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şu şekildedir: Baştercüman De Stendel, İkinci Tercüman Şrayner, Üçüncü Tercüman De Eder, Sırkâtip Mütercim Baron Selacht, Posta Nazırı Pierre De Kleçal, Sırkâtip Memuru Konte Lö Dolf, Maiyet Kâtibi Konte Kodenhoff ve Maiyet Kâtibi Scholich'tir. Bu yıl kañçılar olarak kimse görev almamıştır²⁹⁹.

1853 yılında Viyana Büyükelçisi Ülä Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Arif Efendi'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şu şekildedir: Müsteşar Mösyö Speçer, Başsırkâtip Server Efendi, İkinci Sırkâtip Ömer Efendi, Maiyet Kâtibi Süleyman Bey, Baştercüman Kaspar Manas, İkinci Tercüman Antuan Manas, Maiyet Kâtibi Stendel'dir. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Maslahatgüzarı ve Sefaret Müsteşarı Mösyö Kleçal'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şu şekildedir: Baştercüman De Stendel, İkinci Tercüman Şrayner, Posta Nazırı Pierre de Kleçal, Sırkâtip Memuru Konte Lö Dolf, Maiyet Kâtipleri Konte Kodenhoff ve Peçer'dir³⁰⁰.

1854 yılında Osmanlı Devleti'nin Viyana elçilik teşkilâtında bir değışiklik olmamıştır. Maiyet aynıdır. Osmanlı Devletinde Avusturya maslahatgüzarlık ve sefaret müsteşarlığı bu yıl tekrar orta elçilik seviyesine getirilmiş olup Kileçal yerine Mösyö Dö Bourg bu göreve atanmıştır. Kileçal teşkilât içinde yine kendisine yer bulmuştur. Daha önce maslahatgüzarlık ve sefaret müsteşarlığı yapmış olan Kileçal'ı bu kez de sefaret posta müdürlüğü göreviyle görmekteyiz. Diğer görevliler ise şu şekildedir: Müsteşar Baron Şleysik, Sırkâtip Kont Lö Dolf, Baştercüman Stendel, İkinci Tercüman Şrayner, Üçüncü Tercüman Baron Eder, Mütercim Baron Selacht, Maiyet Kâtibi Wechera, Maiyet Kâtibi Şövalye Dö Neimer, Maiyet Kâtibi Şövalye Dö Şhestiyem, General Konsolos Mijatovic, Kañçılar Direktörü Bege, Kañçılar Baron Rauberog, Sefaret Posta Müdürü Kleçal'dır³⁰¹. 1854 yılı sonuna doğru Beyoğlu'nda ve Büyükdere'de bulunan Rusya sefarethanenin kañçılara dairesi geçici olarak Avusturya'ya bırakılmıştır³⁰².

²⁹⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s.78-86.

³⁰⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 89-95.

³⁰¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 100-104.

³⁰² BOA. A.AMD.52/98, M. 8 Kasım 1854/ H. 16 S. 1271.

1855 yılında Viyana Büyükelçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Arif Efendi görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Server Efendi, İkinci Sırkâtip Ömer Efendi, Müsteşar Mösyö Speçer, Maiyet Kâtibi Süleyman Bey, Baştercüman Kaspar Manas, İkinci Tercüman Antuan Manas³⁰³, Maiyet Kâtibi Stendel. Osmanlı Devleti'nde görev alan Avusturya ortaelçilik teşkilâtı şöyledir: Müsteşar Weiss Stargennfels, Birinci Sırkâtip Kont Lö Dolf, İkinci Sırkâtip Baron Şarl Dö Bourg, Üçüncü Sırkâtip Mösyö Wieçhere, Baştercüman Şrayner, İkinci Tercüman Sclacht, Üçüncü Tercüman Mösyö Heinrich Karl von Haymerle, Ataşe Tercümanlar Mösyö Gestiyö, Mösyö Mayer ve Baron Dö Walters Gierhe, Posta Müdürü Mösyö Kleçal, Konsolos Mösyö Beker, Kaçılar Mösyö Waysek, Kaçılar Muavini Mösyö Dö Eibach görev almıştır³⁰⁴.

1856 yılında Osmanlı Devleti'nin Viyana Büyükelçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Arif Efendi'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Müsteşarlar İhsan Bey ve Mösyö Speçer, Sırkâtip Ali Efendi, Maiyet Kâtibi Süleyman Bey, Maiyet Kâtibi Sadık Efendi, Baştercüman Kaspar Manas, İkinci Tercüman Antuan Manas'tır. Osmanlı Devleti'nin Peşte Başşehbenderi Ali Efendi ve Viyana Şehbenderi Bosannet Manas'tır. Avusturya Orta Elçiliğine Mösyö Dö Bourg yerine Baron Dö Coler getirilmiştir. Maiyetinde bulunan teşkilât şöyledir: Müsteşar Weiss Stargennfels, Başsırkâtip Kont Lö Dolf, İkinci Sırkâtip Kont Wieçhere, Üçüncü Sırkâtip Baron Dö Walters Gierhe, Baştercüman Şrayner, İkinci Tercüman Baron Sclacht, Üçüncü Tercüman Mösyö Heinrich Karl von Haymerle, Ataşe Tercümanlar Mösyö Mayer, Lebidar ve Peterach, Posta Müdürü Mösyö Kleçal, Konsolos Mösyö Beker, Kaçılar Mösyö Waysek, Kaçılar Muavini Mösyö Dö Enpah'dır. Bu yıldan itibaren 1860 yılına kadar Toskana sefaretî işleri Avusturya'ya havale edilmiştir³⁰⁵.

1857 yılında Osmanlı Devleti'nin Viyana Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbeli Kalimaki Bey'dir³⁰⁶. Önceki yıl görev alan Sırkâtip bu yıl teşkilât içinde yer almamıştır.

³⁰³ Viyana Sefareti ikinci tercümanlığı görevinde bulunan Mösyö Manas'a Rütbe-i Sâlise tevcih olunmuştur (BOA. A.DVN.107/50-1, M. 24 Eylül 1855/H. 12 M. 1272).

³⁰⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 109-112.

³⁰⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 120-123.

³⁰⁶ Viyana Sefareti Elçisi Kalimaki Bey büyükelçi olduğu halde Londra Sefiri Kostaki Bey uzun süredir orta elçilik derecesinde hizmet vermiştir. Viyana sefaretine bu rütbe verildiği halde Saltanat-ı Seniyyenin müttefiki İngiltere'de bulunan elçiye bu rütbenin verilmemesinden ötürü İngiltere'nin müteessir

Konsolos Davud Efendi, Müsteşarlar İhsan Bey ve Mösyö Speçer, Maiyet Kâtibi Süleyman Bey ve Sadık Efendi, Tercümanlar Kaspar Manas ve Antuan Manas Viyana elçilik maiyetini oluşturmuşlardır. Peşte Başşehbenderi Ali Efendi ve Viyana Şehbenderi Bosannet Manas görevlerine devam etmişlerdir. Avusturya Orta Elçiliğine bu yıl Baron Dö Coler yerine, Baron Prokesch Von Osten³⁰⁷ getirilmiştir. Elçilik teşkilâtı bir önceki yılda olduğu gibidir³⁰⁸.

1858 yılında Viyana orta elçiliği tekrar büyükelçiliğe yükseltilmiştir. Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Kalimaki Bey göreve devam etmiştir. Kalimaki Bey'e, Sefaret Kâtibi Sadık Efendi, Baştercüman Kaspar Manas ve Konsolos Davud Efendi eşlik etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Orta Elçisi Baron Prokesch Von Osten'dir. Maiyetindeki görevliler şöyledir: Müsteşar Dö Weiss, Sırkâtip Konte Lö Dolf, İkinci Sırkâtip Mösyö Wieçhere, Sırkâtip Dö Raymer, Baştercüman Şrayner, Mütercim Baron Schlacht, Tercüman Şövalye Heinrich Karl von Haymerle, Ataşe Tercümanlar Mayer, Lebidar, Baron Herber, Şövalye Posvalid ve General Konsolos Garey'dir³⁰⁹.

1859 yılında Viyana Büyükelçisi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbeli Kalimaki Bey'in maiyetinde bir önceki yıldan farklı bir görevli yer almamıştır. Peşte Başşehbenderi Ali Efendi görevine devam ederken Viyana Şehbenderi Bosannet Manas yerine Davud Efendi³¹⁰ göreve getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Orta Elçisi Baron Prokesch Von Osten'in maiyetinde Birinci Tercüman Şrayner, Mütercim Baron Schlacht, Sırkâtipler Konte Lö Dolf, Dö Raymer ve Mösyö Wieçhere, General Konsolos Garey, Ataşe Tercüman Mayer, Lebidar, Baron Herber ve Şövalye Posvalid yer almıştır³¹¹.

1860 yılında Osmanlı Devleti'nin Viyana Büyükelçisi Ūlâ Sınıf-ı Evvel rütbeli Kalimaki Bey görevine devam etmiştir. Maiyetinde Sefaret Kâtibi Sadık Efendi, Baştercüman Kaspar Manas ve Konsolos Davud Efendi önceki yılda olduğu gibi görev

olabileceği ifade edilmiş ve Musurus Bey'in büyükelçilik rütbesine terfisi uygun görülmüştür (BOA. İ.HR.126/6363, M. 14 Aralık 1855/H. 4 R. 1272); BOA. A.AMD.53/42, 25 Aralık 1854/ H. 4 R. 1271).

³⁰⁷ Avusturya Devleti tarafından İstanbul sefaretine tayin olunan General Baron Prokesch'in, yaklaşık bir ay sonra Triyeste yoluyla İstanbul'a ulaşacağını Viyana Maslahatgüzarı İhsan Bey bildirmiştir (BOA. İ.HR.125/6280, M. 3 Kasım 1855/H. 22 S. 1272).

³⁰⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 117-120.

³⁰⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 125-128.

³¹⁰ Viyana Başşehbenderi olan Bosannet Manas vefat edince yerine Tercüme Odası memurlarından Davut Efendi şehbender olmuştur. Kendisine yapılacak olan yüz filorin maaş tahsisi Maliye Nezaretine bildirilmiştir (BOA.HR.MKT/143/2, M. 15 Haziran 1856/H. 11 Ş. 1272).

³¹¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 85-88.

almışlardır. Peşte Başşehbenderi Ali Efendi ve Viyana Şehbenderi Davud Efendi de görevlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti Avusturya Orta Elçisi Baron Prokesch Von Osten'dir. Maiyet memurları şöyledir: Birinci Sırkâtip Konte Lö Dolf, İkinci Sırkâtip Mösyö Wieçhere, Sırkâtip Dö Raymer, Baştercüman Baron Schlacht, Mütercim Mösyö Mayer, Tercüman Dö Lebidar, Ataşe Tercümanlar Baron Herber, Şövalye Posvalid, Mösyö Herfer ve Mösyö Tesoleie, General Konsolos ise Garey'dir³¹².

1861 yılında Viyana Büyükelçisi Ülâ Sınıf-ı Evvel rütbeli Kalimaki Bey'dir. Maiyetinde Sefaret Kâtibi Sadık Efendi ve Sırkâtip Kaspar Manas görev almıştır. Önceki sene baştercüman olan Kaspar Manas bu yıl sırkâtip olarak görev almıştır. Saltanat-ı Seniyye nezdinde Avusturya Orta Elçisi Baron Prokesch Von Osten bu ciltte general olarak adlandırılmıştır. Maiyet memurları şöyledir: Müsteşar Konte Lö Dolf, Sırkâtipler Mösyö Wieçhere ve Baron Herber, General Konsolos Vekili Mösyö Mikşe, Ataşeler Şövalye Posvalid, Mösyö Herfer, Mösyö Dö Zwiednek ve Mösyö Kosik, Posta Nazırı Mösyö Kileçal, Baştercüman Baron Schlacht, Tercüman Dö Lebidar, Mütercim Mösyö Mayer, Avusturya Devleti Sefir Vekili ise Mösyö Lebidar'dır³¹³.

1861 yılının ikinci yarısında, Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Kalimaki Bey, Sefaret Kâtibi Sadık Efendi ve Sırkâtip Kaspar Manas ile görev almıştır. Peşte Başşehbenderi Ali Efendi görevine devam ederken bu yıl Viyana'da şehbender görev almamıştır. Avusturya Orta Elçisi General Baron Prokesch Von Osten görevine devam etmiştir. Maiyet memurları şöyledir: Müsteşar Kont Lö Dolf, Sırkâtipler Mösyö Wieçhere ve Baron Herber, Tercümanlar Mösyö Mayer, Mösyö Dö Lebidar, Mösyö Hofer, Şövalye Posvalid, Mösyö Dö Zwiednek ve Mösyö Kosik, Konsolos Mösyö Mikşe, Posta Nazırı Mösyö Kleçal'dır³¹⁴.

1862 yılında, Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Kalimaki Bey'dir. Peşte Başşehbenderi Ali Efendi görevini sürdürürken bu yıl da Viyana'da bir şehbender görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Orta Elçisi General Baron Prokesch Von Osten'dir. Elçilik teşkilâtına bir önceki yıldan farklı olarak Posta Nazırlığı yerine Posta Müdürlüğü getirilmiştir. Buna ilaveten kañçılar ve kañçılar muavini görev almıştır. Maiyet şu şekildedir: Müsteşar Kont Lö Dolf, Birinci Sırkâtip Mösyö Wieçhere,

³¹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 101-103.

³¹³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-108.

³¹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861, s. 105-109.

Sırkâtip Bosvale, Baştercüman Mösyö Mayer, Mütercim Mösyö Dö Lebidar, Üçüncü Tercüman Mösyö Hofer, Ataşeler Mösyö Zwiednek Dö Sudenhorst, Mösyö Kosik, Mösyö Streviç, Mösyö Soretiç, Konsolos Vekili ve Kañçılar Mösyö Maunschlang ve Mösyö Charling, Kañçılar Muavini Mösyö Ragliya ve Posta Müdürü Şövalye Dö Kleçal'dır³¹⁵.

1863 yılında Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Kalimaki Bey, Sefaret Kâtibi Sadık Efendi ve Sırkâtip Kaspar Manas görevlerine devam etmişlerdir. Viyana Şehbenderi Falcon'dur. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Orta Elçisi Baron Prokesch Von Osten görev almaya devam etmiştir. Bir önceki yılki maiyete Posta Muavini Mösyö Meisener eklenmiştir³¹⁶.

1864 yılında Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Kalimaki Bey'dir. Maiyetinde Sefaret Kâtibi Sadık Efendi ve Sırkâtip Kaspar Manas yer almaya devam etmiştir. Viyana şehbenderi olan Falcon bu yıl başşehbender olmuştur. Osmanlı Devleti'nde Avusturya orta elçiliği teşkilât görevlileri şöyledir: Birinci Sırkâtip Mösyö Wieçhere, İkinci Sırkâtip Mösyö Bosvale, Baştercüman Mösyö Mayer, Mütercim Mösyö Dö Lebidar, Üçüncü Tercüman Mösyö Hofer, Ataşeler Mösyö Kosik ve Mösyö Streviç, Konsoloslar Mösyö Sorih ve Mösyö Baron Traiwetberg, Kañçılar Mösyö Ragliya, Kañçılara Vekili Mösyö Bonin ve Posta Müdürü Şövalye Dö Kleçal'dır³¹⁷.

1865 yılında Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Haydar Efendi'dir. Maiyetinde Sefaret Kâtibi Mütamayiz rütbeli Sadık Efendi ve Sırkâtip Kaspar Manas görev almıştır. Bir önceki yıl Viyana Başşehbenderi olan Falcon Efendi yerine bu göreve Pertev Efendi getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Orta Elçisi Baron Prokesch Von Osten'in maiyet memurları bir önceki yılda olduğu gibidir³¹⁸.

1866 yılında Osmanlı Devleti'nin Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Haydar Efendi'nin maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Fransızca Kâtibi Mütamayiz rütbesiyle Sadık Efendi, Fransızca Kâtip Kaspar Manas, Tercüman Başkâtibi Sâniye rütbeli Karni Bey, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Ferison Efendi, Ataşe

³¹⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-111.

³¹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 116-119.

³¹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 118-121.

³¹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 107-110.

Sâlise rütbeli Memduh Bey'dir. Avusturya'da görev alan Osmanlı Devleti Başşehbenderleri: Viyana'da Pertev Efendi ve Ragusa'da Mösyö Perisic'dir. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Orta Elçisi Baron Prokesch Osten görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Wieçhere, İkinci Sırkâtip Mösyö Hofer, Baştercüman Mösyö Mayer, Mütercim Mösyö Dö Lebidar, Üçüncü Tercüman Mösyö Kosik, Ataşeler Mösyö Strevich, Mösyö Weibena ve Mösyö Pasetti, Konsolos Mösyö Soretiç, Kançılar Mösyö Bonin, Kançılara Vekili Mösyö Blanck ve Posta Müdürü Şövalye Dö Kleçal'dır³¹⁹.

1867 yılında Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Haydar Efendi'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şu şekildedir: Sefaret Fransızca Kâtibi Mütamayiz Sadık Efendi, Fransızca Sırkâtip Kaspar Manas Efendi, Tercüman Başkâtibi Sâniye rütbeli Karni Bey, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Ferison Efendi, Ataşe Sâlise rütbeli Memduh Bey'dir. Avusturya'da Osmanlı Devleti şehbenderlerinin görev aldığı şehirler ve isimleri şöyledir: Viyana'da Başşehbender Mösyö Dö Empa, Peşte Başşehbenderi Ali Efendi, Ragusa ve Dalmaçya Başşehbenderi Antuan Perisic, Orşova'da Şehbender Murad Efendi, Dalmaçya dâhilinde Zarede'de Şehbender Vekili Mösyö Antonyo Rolin, Dalmaçya dâhilinde Ositore Şehbender Vekili Mösyö Covanni Vidiliç, Dalmaçya dâhilinde Syalatro Şehbender Vekili Mösyö Antuanil Lacic'dir. Osmanlı Devleti'nde Avusturya Orta Elçisi Baron Prokesch von Osten'dir. Maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Wieçhere, Sırkâtip Mösyö Hofer, Baştercüman Mösyö Mayer, Mütercim Mösyö Dö Lebidar, Üçüncü Tercüman Mösyö Kosik, Ataşeler Mösyö Strevich, Baron Traiwetberg, Mösyö Weibena ve Mösyö Pasetti, Konsolos Mösyö Soretiç, Kançılar Mösyö Koyankovski, Kançılara Vekili Mösyö Blanck, Posta Müdürü Şövalye Kleçal'dır³²⁰.

1868 yılında Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Haydar Efendi'dir. Haydar Efendi'nin maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Fransızca Sırkâtibi Mütamayiz Sadık Efendi, Türkçe Birinci Sırkâtibi Mütamayiz rütbeli Fahri Bey, Türkçe İkinci Sırkâtibi Sâniye rütbeli Memduh Efendi, Fransızca İkinci Sırkâtibi Sâniye rütbeli

³¹⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 95-98. Avusturya, Akdeniz'de seyreden tüccar gemilerinin muhafazası için bir savaş gemisi görevlendirmiştir. Bu savaş gemisi, üçüncü Amiral Mösyö Tekton tarafından kumanda edilmiştir. Gemi Kuşadası tarafından İzmir'e gelmiştir ve birkaç gün sonra da Yunanistan sahillerine gidecektir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 361/1,7 N. 1282 (24. 1. 1866).

³²⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 113-119.

Kristidi Efendi, Maiyet Kâtibi Kaspar Manas Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'da görev alan şebenderleri bir önceki yılda olduğu gibidir. Osmanlı Devleti'nde Avusturya ortaelçiliği tekrar büyükelçilik seviyesine getirilmiştir. Baron Prokesch von Osten³²¹ görevine devam etmiştir. Büyükelçiliğin genişleyen yeni teşkilâtı ise şöyledir: Sefaret Müsteşarı Şövalye Dö Wieçhere, Baştercüman Mösyö Mayer, Tercüman Mösyö Kosik, Mütercim Mösyö Dö Lebidar, Maiyet Kâtipleri Streviç, Baron Traiwetberg, Mösyö Vinav ve Mösyö Baron Pasetti, Sefaret Tabibi Mösyö Doktor Sotto, General Konsolos Şövalye Dö Soretic, Başkançılar Mösyö Dö Koyankovski, İkinci Kañçılar Mösyö Franziski, Kañçılar Vekili Mösyö Yelinek, Ataşe Kont Walseirheim, Konsoloshane Hülefası Şövalye Olberg, Posta Nazırı Şövalye Kleçal ve Posta Mümeyyizi Mösyö Brondel'dir³²².

1869 yılında Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Haydar Efendi'dir³²³. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Kristidi Efendi, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Feridun Bey, Maiyet Kâtibi Kaspar Manas Efendi, Başşebender Mösyö Dö Meba, Şebender Mösyö Falcon. Avusturya'da Osmanlı Devleti şebenderleri: Peşte'de Başşebender Miralay Ali Nizami Bey, Viyana Başşebenderi Mösyö Dö Meba, Raguzza Başşebenderi Mösyö Perisiç, Zare'de Başşebenderi Mösyö Antonyo Rolin, Orşova Şebenderi Murad Efendi, Ositore Şebenderi Mösyö Covanni Vidiliç, Spalano Vekili Mösyö Antuanil Lacic'tir³²⁴.

1870 yılında Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisinde görev alan sefir vekillerinden Avusturya Devleti Sefir Vekili Mösyö Vinav'dır. Daha önce bu görevi Mösyö Lebidar ifa etmişti. Osmanlı Devleti Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Haydar Efendi'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Kristidi Efendi, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Ziya Bey, Başkonsolos Mösyö Dö Meba, Konsolos Muavini Sâniye rütbeli Mösyö Falcon Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin

³²¹ 1 Ağustos 1867'de Viyana'dan gelen bir telgrafta Dersaadet'te görev alan Avusturya Elçisi Baron Prokesch Osten'in orta elçilik temsil seviyesinin İmparator tarafından büyükelçiliğe yükseltildiği bildirilmiştir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 506/1, 4 R. 1284 (5. 8. 1867). Avusturya tarafından ortaelçi rütbesiyle İstanbul'da görevlendirilen Mösyö Prokesch'e büyükelçi unvanı verilmiştir (BOA. İ.HR.228/13383, M. 2 Kasım 1867/H. 5 B. 1284).

³²² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 118-124.

³²³ Viyana Elçisi Avusturya İmparatoru ile birlikte Dersaadet'e gelmiştir. Dersaadet'te bulunan Avusturya ve Macaristan Elçisi Baron Prokesch de İmparatoru karşılamak için Rusçuk'a kadar gitmiş oradan beraber İstanbul'a gelmişlerdir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 743/2, 26 B. 1286 (1.11. 1869).

³²⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 147-153.

Avusturya'da görev alan diğer şebenderlerine ek olarak bu yıl Zemun Şebender Vekili Koçyo görev almıştır. Devlet-i İmparatoriye ve Kraliye Avusturya ve Macaristan Büyükelçisi Baron Prokesch von Osten'dir. Bu yıl imparatorluk yapılanması olduğu devletin imparatorluk ve krallıkla yönetildiği vurgulanmıştır. Maiyet görevlileri şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö De Mayer, Sefaret Müsteşarı Mösyö Lebidar, Sefaret Müsteşarı Sırkâtip Mösyö Hofer, Sırkâtip ve Mütercim Mösyö Kosik, Sırkâtip ve Üçüncü Tercüman Mösyö De Vinav, Sırkâtip Mösyö Strevich, Maiyet Kâtibi Kont De Walseirheim, Maiyet Kâtibi Mösyö De Heinkele Müller, General Konsolos Mösyö Vasiliç, Konsolos Vekili Mösyö Yelinek, Konsolos Vekili Mösyö Nayman, Kaçılar Mösyö Sevald, Posta Müdürü Mösyö Şövalye De Kleçal, Sefaret Tabibi Mösyö Sotto'dur. Osmanlı Devleti Avusturya ile kıyaslandığında elçilik teşkilâtı bakımından hep sığ kalmıştır. Bu durumu görevlilerin devlete olan ağır maliyeti ile açıklayabiliriz³²⁵.

1871 yılında, Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbesiyle birinci dereceden Mecidi Nişanı bulunan Halil Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Refet Bey, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Ziya Bey, Başkonsolos Mütamayiz rütbeli Falkon Efendi'dir. Avusturya Sefir Vekili Mösyö Vinav'dır. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'da bulunan şebenderlik merkezleri ve bu merkezlerde görev alan memurlar şu şekildedir: Viyana Başşebenderi Mütamayiz rütbeli Falcon Efendi, Peşte Başşebenderi Ali Efendi, Raguz ve Dalmaçya Başşebenderi Mütamayiz rütbeli Antuan Perisic Efendi, Peşte'de Mütamayiz rütbeli Başşebender Esad Bey, Viyana'da Şebender Merefli Efendi, Orşova Şebenderi Murad Efendi, Dalmaçya Spalano'da Şebender Vekili Antonyo Lacic, Dalmaçya Şebender Vekili Covanni Vidiliç, Zare Şebender Vekili Doktor Şövalye Françesko Stermic, Zemun Şebender Vekili Koçyo. Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı Büyükelçisi Baron Prokesch Von Osten'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Mayer, Sefaret Müsteşarı Baştercüman Mösyö De Lebidar, Sefaret Müsteşarı Başkâtip Mösyö De Hofer, İkinci Tercüman Mösyö De Kosik, Sırkâtip Mösyö Strevich, Üçüncü Tercüman Mösyö De Vinav, Maiyet Memurları Mösyö Kont de Walseirheim, Mösyö De Heinkele Müller ve Mösyö Günter, Konsolos ve Ticaret Kaçılar Reisi Şövalye De Şvegel, Konsolos Vekilleri Mösyö Yelinek ve Mösyö De Pyombaci,

³²⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 162-169.

Başkançılar Barger, Posta Nazırı Mösyö De Kleçal, Kapdan Raportörü Mösyö Floryo, Sefaret Tabibi Mösyö Sotto ve Tabip Mösyö Vasiyah görev almıştır³²⁶.

1872 yılında Viyana Büyükelçisi Vezir Halil Paşa, Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Refet Bey, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Ziya Bey ve Başkonsolos Mütamayiz rütbeli Falcon Efendi ile görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'da görev alan şebhenderleri ve görev merkezlerinde bir değişiklik bulunmamaktadır. Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı Orta Elçisi Kont Lö Dolf'tur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Mayer, Sefaret Müsteşarı unvanıyla Baştercüman Mösyö De Lebidar, Sefaret Müsteşarı unvanıyla Sırkâtip Mösyö De Hofer, Sırkâtip unvanıyla Üçüncü Tercüman Mösyö De Vinav, Sırkâtip Mösyö Strevich, Maiyet Memuru Mösyö Kont De Walseirheim, Maiyet Memuru Mösyö De Heinkele Müller, Maiyet Memuru Mösyö Günter, Konsolos ve Ticaret Kançılara Reisi Şövalye De Şvegel, Konsolos Vekili Mösyö Yelinek, Diğer Konsolos Vekili Mösyö De Pyombaci, Başkançılar Barger, Posta Nazırı Mösyö De Kleçal, Sefaret Tabibi Mösyö Sotto, Kapdan Raportörü Mösyö Floryo ve Tabip Mösyö Vasiyah'tır³²⁷.

1873 yılında, Viyana Büyükelçisi Bâlâ rütbesiyle üçüncü dereceden Osmani ve ikinci dereceden Mecidi Nişanı bulunan Arif Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip ve Başşebhender Mütamayiz Falcon Efendi, İkinci Sırkâtip Tevfik Bey³²⁸, Ataşe Sâlise rütbeli Mehmed Bey, Ataşe Rabia rütbeli Devran Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'da bulunan şebhenderleri şöyledir: Peşte Başşebhenderi Sermed Efendi, Viyana'da Merefli Efendi, Raguza ve Dalmaçya Başşebhenderi Mütamayiz rütbeli Antuan Perisic, Dalmaçya dâhilinde Ositore'de Şebhender Vekili Covanni Vidiliç, Dalmaçya dâhilinde Spalano'da Şebhender Vekili Antonyo Lacic, Orşova'da Tercüme Odası memurlarından Şebhender Murad Efendi, Zare Şebhender Vekili Doktor Şövalye Françesko Stermiç, Zemun Şebhender Vekili Koçyo'dur. Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı Orta Elçisi Kont Lödolf'tur. Maiyet memurları şöyledir: Sefaret Müsteşarı Kont Di Zaloski, Sefaret Müsteşarı Şövalye Di Hofer Hofensfelsi, Sefaret Müsteşarı ve Birinci Tercüman Şövalye Kosik, Ataşemiliter

³²⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 177-187.

³²⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 165-176.

³²⁸ Tevfik Bey, 1873 yılı Ocak ayının başında 20 altın maaş ile Viyana Sefareti İkinci Kâtipliğine atanmıştır. Bu yıl Viyana Sefiri bulunan Ahmet Arifi Bey ve onun ardından Viyana Sefiri olan Mehmed Kabûli Paşa'nın maiyetinde dört ay kadar çalışmıştır (Çavdar, *a.g.e.*, s. 74-75).

Major Zorhel, Sefaret Kâtibi ve İkinci Tercüman Di Vitovotto, Sırkâtip ve Üçüncü Tercüman Mösyö Di Bargehsen, Sırkâtip Kont Walseirheim, Ataşeler Göner, Baron Di Gödel, Apresi, Di Çasvaros ve Di Unyadi, General Konsolos Şövalye Şvegel, Konsolos Şarl Satt, Konsolos Vekili Şövalye Di Pyombaci, Konsolos Vekili Muavinleri Boziçyo Tornireg ve Zikom'dur³²⁹.

1874 yılında, Viyana Büyükelçisi birinci dereceden Mecidi Nişanı olan Müşir Kabuli Paşa³³⁰, Kâtipleri Mütamayiz Falcon Efendi, Sâniye rütbeli Fehim Bey ve Sâlise rütbeli Dominyan Efendi ile görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'da bulunan şebhenderleri bir önceki yılda olduğu gibidir. Avusturya ve Macaristan Devleti Fevkalade Murahhas Orta Elçisi Kont Emanuel Lö Dolf'tur³³¹. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Kont Scharl Zaloski, Sırkâtipi Kont Jö Dolf Walseirheim, Sefaret Kâtibi Mösyö Floryan Di Duşen, Sefaret Kâtibi Kont Vojezigi, Ataşe Mösyö Albert Anizzesi De Manasvarosi Anotti, Ataşe Kont Lui Hunyadi, Askeri Ataşe Binbaşı Alfred Sorhale, Birinci Tercüman Gústav Koszig, Kâtip ve İkinci Tercüman Mösyö Arthur Di Vinav, Kâtip ve Üçüncü Tercüman Mösyö Alfred Baraşi, Tercüman Mülazımı Mösyö Jul Güner, Tercüman Mülazımı Baron Emil Gödel Lanolic, Konsolos Mösyö Gustav Oster Rahyer, Konsolos Vekili Mösyö Pyombaci, Konsolos Vekili Mösyö Sotzara, Kapdan Raportörü Mösyö Fransuva Floryo, Sefaret vapuru Kapdan Muavini Mösyö Françiski, Kañçılarya Kâtibi Mösyö Soyaniçiç, Kañçılarya Kâtibi Mösyö Lanzoni, Kañçılarya Kâtibi Mösyö Lö Şövalye, Sefaret Hekimi Doktor Sotto, Tercüman Muavini Mösyö Slaned'dir³³².

1875 yılında, Viyana Büyükelçisi Müşir Raşid Paşa'dır. Birinci dereceden Murassa Osmani ve yine birinci dereceden Mecidi Nişanı bulunmaktadır. Elçilik maiyetinde Birinci Kâtip ve Başşebhender Mütamayiz rütbeli Falcon Efendi ile İkinci Kâtip Sâlise rütbeli Namık Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'da bulunan şebhenderleri şöyledir: Viyana'da Başşebhender Mütamayiz rütbeli Falcon

³²⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 161-171.

³³⁰ Kabuli Efendi, Londra'da sırkâtip, Viyana ve Petersburg'da da büyükelçi olarak görev almıştır. 1860 yılında Viyana Sefiri Kalimaki Bey tarafından gönderilen yazıda Bavyera Kralı tarafından Kabuli Efendi ve Kamil Bey Efendi'ye Komandorluk nişanı verildiğini bildirmiştir. Ayrıca bu nişanların verilmesi konusundaki gayretinden ötürü maslahatgüzara da üçüncü rütbeden Mecidi nişanı verilmesinin uygun görüldüğünü ifade etmiştir (BOA. İ. HR.176/9685, M. 23 Mayıs 1860/H. 03 Z. 1276).

³³¹ Avusturya, Osmanlı Devleti'ne Emanuel Kont Lodolf'u "Fevkalade Murahhas Orta Elçi" tayin etmiştir (BOA. HR. TH.12/20, M. 31 Aralık 1872/ H. 1 Za. 1289).

³³² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 171-180.

Efendi, Peşte'de Başşehbender Mütamayiz rütbeli Sermed Efendi, Zemun Başşehbenderi Artin Efendi, Raguza Başşehbenderi Mütamayiz rütbeli Perisic Efendi, Temeşvar Şehbenderi Syomer, Zare'de Şehbender Vekili Sterniç, Fyom'da Şehbender Vekili Mösyö Şoltez, Lusenlikpolo'da Şehbender Vekili Mösyö Vidiliç, Spalatro'da Şehbender Vekili Mösyö Juliç görev almıştır. Bu yıl Avusturya Elçisi Kont Fransuva Ziçi'dir. Ziçi'nin maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Baron dö Herbert Rategel, Sırkâtip Kont Lö Dolf Walseirheim, Sırkâtip Kont Jozef Vidzig, Sırkâtip Kont Teodor Ziçi, Ataşe Mösyö Albert İrces, Ataşe Kont Lui Hunyadi, Sefaret Müsteşarı ve Baştercümanı Şövalye Güstav Kosik, Sefaret Sırkâtibi ve İkinci Tercüman Mösyö Arthur Vinav, Ataşe Baron Emil Gödel, Konsolos Vekili ve Tercüman Mülazımı Mösyö Henri Hozbiter, Konsolos Tercüman Mülazımı Mösyö Şarl Horovic, Ataşe Militer Mösyö Major Zorhel, Mukayyid Mösyö Şarl Promler, Kaçılırya Kâtibi Mösyö Lutekş Albora, Konsolos Mösyö Güstav Herdeşir, Konsolos Vekili Şövalye Pyombaci, Konsolos Vekili Mösyö Aleksander Suzara, Diğeri Mösyö Şarl Gnedler, Kapdan Mösyö Floryo, Sefaret Tabibi Dö Ksolomo, Avusturya Hastahane Tabibi Doktor Vasiyah'tır³³³.

1876 yılında Viyana Büyükelçisi Müşir Arifi Paşa'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şu şekildedir: Birinci Sırkâtip ve Başşehbender Mütamayiz Falcon Efendi, İki Kâtip Sâlise rütbeli Namık Efendi ve Sâniye rütbeli Ohan Efendi, Ataşe Sâlise rütbeli Mehmed Bey'dir. Avusturya'da bulunan Osmanlı Devleti şehbenderlerinde bir değişiklik olmamıştır. Avusturya Elçisi Kont Fransuva Ziçi görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Baron Herbert, Sefaret Müsteşarı ve Baştercüman Kosik, Birinci Kâtip Kont Walseirheim, Sefaret Kâtibi ve İkinci Tercüman Mösyö Vinav, Kâtipler Kont Hunyadi, Baron Bigelben, Mösyö Perisic, Kont Ziçi ve Mösyö Bote, Ataşeler Baron Gödel, Mösyö Horovik ve Mösyö Bren, Ataşemiliter Mösyö Yabb, Başkonsolos Mösyö Strech Alişer, Konsolos Muavinleri Mösyö Pyombaci, Socaza ve Mösyö Hügencer, Kapdan Raportörü Mösyö Floryo'dur³³⁴.

³³³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 196-105.

³³⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 197-204.

1877 yılında, Viyana Büyükelçisi Müşir Aleko Paşa'dır³³⁵. Maiyetindeki görevliler şöyledir: Birinci Sırkâtip ve Başşehbender Mütamayız rütbeli Falcon Efendi, Kâtipler Sâniye rütbeli Esad Bey ve Sâniye rütbeli Ohan Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'da bulunan şehbenderleri şöyledir: Viyana'da Başşehbender Falcon Efendi, Peşte'de Başşehbender Sermed Efendi, Zemun Başşehbenderi Fiteşyo, Ragusa Başşehbenderi Mütamayız rütbeli Daniş Efendi, Temeşvar'da Şehbender Mösyö Lesomer, Zare Vekili Mösyö Sterniç, Fyom Vekili Şolner, Spalatro Vekili Zolih, Lusenlikpolo Vekili Vilolic görev almıştır. Bu yılki sâlnâmede Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkiler tesis ettiği devletlerle ilgi bazı bilgiler yer almıştır. Avusturya ile ilgili veriler şöyledir: Avusturya Macaristan İmparatoru Fransuva Jozef'tir. Başvekili Anderasi'dir. Nemçe nüfusu: 20.394.980. Macar nüfusu: 15.509.455. Askeri kuvveti 301,695. Deniz kuvvetleri içinde gemisi 69, zırhlısı 11'dir. Fyort para biriminden geliri: 585.228.417. Gideri: 616.035.124. Fazla gideri: 30.806.707'dir. Avusturya ve Macaristan Elçisi Kont Fransuva Zıçı'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Baron Gabriel Herbert, Sefaret Kâtibi Baron Byegediten, Sefaret Kâtipleri Kont Lui Hunyadi, Mösyö Albert İrçesi, Rusia Zwaros ve Mösyö Koti, Ataşe Kont Gilbert Hohenzollern, Kâtip ve Evrak Memuru Mösyö Şarl Promler, Kançılara Kâtipi Mösyö Jinos Holora, Ataşemiliter Mösyö Dö Rahab, Sefaret Maiyeti ve İkinci Tercüman Mösyö Arthur Dö Venapo, Üçüncü Tercüman Baron Gulerlatoli, Ataşeler Mösyö Ovvear Horotiş ve Mösyö Dö Bren, Başkonsolos Mösyö Güstav Osnerlişer, Konsolos Muavini Mösyö Dö Pyombaci, Konsolos Muavini Mösyö Hesencer, Diğer Konsolos Muavini Mösyö Gostçera, Diğer Konsolos Muavini Baron Rozitoreğ, Kapdan Raportörü Mösyö Floris, Sefaret Tabibi Mösyö Sotto'dur. Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nde yer alan konsolosluk³³⁶ merkezleri ve burada görev yapan general konsolosları şöyledir: İskenderun ve Halep'te Pichotto, Rusçuk'ta Ostarmonluk,

³³⁵ Aleko Paşa'nın birinci dereceden Mecidi ve yine birinci dereceden Osmani Nişanları vardır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 542-569).

³³⁶ 1888 yılında Avusturya Macaristan'ın Osmanlı Devletindeki General Konsolosluk merkezleri şöyledir: İskenderun, Halep, Beyrut, Selânik, Filibe, Trabzon, İşkodra ve Hanya'dır. Konsolosluk merkezleri: Kudüs, Dersaâdet, Süveys, Hartum, Sofya, Pirizren, Edirne, Mısır, Vidin, İzmir, Yanya, Manastır, Mostar ve Portsaid'dir. Konsolos Vekillik merkezleri: Mersin, Trablusşam, Yafa, Bursa, Sakız ve Çeşme, Preveze, İsmailiye, Benaloka, Siroz, Dedeagaç, Tanta ve Mahala ve Mensure, Resmo, Sisam, Lion, Ahyolu, Draç, Trablusgarp, Bingazi, Lazkiye, Rodos, Cidde, Kale-i Sultaniye'dir. Türkiye'nin 1900'lü yılların ortalarında Avusturya nezdinde üç şehbenderlik merkezi vardır. Bunlar Peşte, Trieste ve Viyana Başşehbenderlikleridir (Ayyıldız, *a.g.e.*, s. 196).

Bosna'da Doktor Swenvaza Veroviç, Bükreş'te³³⁷ memur ve General Konsolos Baron Henri Kalis, Selanik'te Kercaro Şövalye De Kari, Belgrat'ta Acente ve General Konsolos Prens de Drede, İşkodra'da Kozadvasiç, İskenderiye'de Şövalye Cozef Di Ceskini, Beyrut'ta Jon, Manastır'da Fetayic, İzmir'de Stefan Şövalye De Hericgald'dır. Konsoloslar ise şöyledir: Trablusgarp'ta Nyoçiras, Vidin'de Şoltes, Tulça'da Frederik Tafer, Prizren'de Liyeç, Sine'de Yomçi Vetigoviç, Yaş'ta Bohan Hantedothil, Yanya'da Betraveloli, Mostar'da Antuan Strevich, Trabzon'da Şlol de Kyobadkofski, Tunus'ta Rodolf Şilk, Edirne'de Saksi, Kudüs-ü Şerif'te Valhaner, Dersaadet'te Jojef Şogel, Süveys'te De Brezenkoviç, Horton'da Mesartin Hendak, Hanya'da Fredinametz Mikşe, İbrail'de Poler De Liba, Kalas'ta Baron Arfest de Can, Mısır'da Fillek de Vidnikhavz'dır. Konsolos Vekilleri ise şöyledir: Dimyat'ta Nikola Fahel, Lazkiye'de Jojef Bine, Varna'da Tedeski, Sayda'da Aleksander Katafago, Akka ve Hayfa'da Skopeniç, Kavala'da Mikels Spondi, Limson'da Konstantino Gragori, Beyrut general konsolosu nezaretinde olmak üzere Bağdat'ta Antuan Esodred, Trabzon konsolosu nezaretinde olmak üzere Erzurum'a Mirtaviç, Selanik konsolosu nezaretinde olarak Yenişehir-i Fenere Doktor Şik, Bosna general konsolosu nezaretinde Tuzla'ya Nikolaves Omçikos, Gelibolu'da Sid Ridis, İzmir general konsolosu nezaretinde Midilli Ceziresinde Teodosyo Baricili, Kandiye'de Kleça Estar, Bosna'da General Konsolos nezaretinde İhloneye Demiçeki, İnebolu'da Santi Skoto, Selanik'te general konsolos nezaretinde Gloser Maricic, Kale-i Sultanî'de Nikola İksandopulo, Tunus'ta general konsolos nezaretinde Dimo, Kıbrıs'ta Basfoteni, Mısır'da konsolos nezaretinde Mesoi Ceziresine Bernard Gerhade, Dersaadet'te konsolos nezaretinde Bozcaada'ya Grezalya, Saraybosna'da general konsolos nezaretinde Bahkedy Siliç, Ahyolu Burgosi'de Pavlo Floryo, Trabzon'da konsolos nezaretinde Seynob Nikola Sebut, Saraybosna'da general konsolos nezaretinde Berçikaye Major Nikolaves Encikozek, Rodos'ta Luçi Barlisiç, Samsun'da Nikolay Sebut, İzmir'de general konsolos nezaretinde muvakkaten Ayvalık'a İyov Teodosyo Baricili, Beyrut general konsolosu nezaretinde Mersin'e Marko Kasroeli, Trablusşam'da Teodor Kaçiefli, Şam-ı Şerif'te Jan Bretran, Resmo'da Aleksander Barbieri, İsmailiye'de Cozef Breniç, Yerköy'de Yeroneva Vesman, Memleketeyn dâhilinde Kreyvabe Kadil Dimolnar, Memleketeyn dâhilinde Pilboştiye

³³⁷ Avusturya Konsoloshanesi Kaçılar Vekili olarak Bükreş'te görev yapan Mösyö Aleksander'a dördüncü rütbeden bir kıta Mecidiye nişanı verilmiştir (BOA. İ.HR.225/13204, M. 4 Haziran 1867/H. 1 S. 1284).

Hugoperalis, Memleketeyn dâhilinde Ponoşan Luidin Odorički Di Odriçe, Memleketeyn dâhilinde Baron Gustaw Kdalyon, Memleketeyn dâhilinde Kofşane Elias Zagoski, Memleketeyn dâhilinde Turnuseverin'de Kapudan Zagoski, Yafa'da Yakop Paskal, Avlonya'da Luçi Kaliçadara, İzmir'de general konsolos nezaretinde Sakız Ceziresine Dö Mink Praçokoli, Bursa'da Rober Kalkabzen, Filibe'de Lui Polosafesl, Bosna'da general konsolos nezaretinde Bayonne'de Jojef Dragomanoviç, Preveze'de Yafesa Dilinçigesti, Bosna'da general konsolos nezaretinde Banja Luka'ya Bantuaf Strardh, İzmir'de general konsolos nezaretinde Çeşme'ye Dö Mepto Praçogoli, İşkodra'da general konsolos nezaretinde Stansilasi de Tenoviç, Memleketeyn dâhilinde Berlav şehrine Kortel Şolci, Draç'ta Doktor Ojlib, Siroz'da Tenaş Hacı Dimo, Mansure'de Daniel Ross, Rusçuk'ta General konsolos nezaretinde Sofya'da Valdehart görev almıştır³³⁸.

Tablo 2. 5: Osmanlı Devleti'nin Viyana Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Rütbe-i Ūlâ Sınıf-ı Evvel Şekib Efendi	Viyana	Büyükelçi	1847-48
Rütbe-i Ūlâ Musurus	Viyana	Orta Elçi	1849-50
Rütbe-i Ūlâ Sınıf-ı Evvel Arif Efendi	Viyana	Büyükelçi	1851-56
Rütbe-i Ūlâ Sınıf-ı Evvel Kalimaki Bey	Viyana	Orta Elçi	1857
Rütbe-i Ūlâ Sınıf-ı Evvel Kalimaki Bey	Viyana	Büyükelçi	1858-61
Rütbe-i Bâlâ Kalimaki Bey	Viyana	Büyükelçi	1861/2-64
Rütbe-i Bâlâ Haydar Efendi	Viyana	Büyükelçi	1865-71
Vezir Halil Paşa	Viyana	Büyükelçi	1872
Bâlâ Arif Bey	Viyana	Büyükelçi	1873
Müşir Kabûli Paşa	Viyana	Sefir-i Kebir	1874
Müşir Raşid Paşa	Viyana	Sefir-i Kebir	1875
Müşir Arif Paşa	Viyana	Sefir-i Kebir	1876
Müşir Aleko Paşa	Viyana	Sefir-i Kebir	1877

Tablo 2. 6: Avusturya'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Kont Stürmer	İstanbul	Orta Elçi ve Murahhas	1847
Kont Stürmer	İstanbul	Orta Elçi	1848-50
Kileçal	İstanbul	Maslahatgüzar	1851
De Kileçal	İstanbul	Maslahatgüzar ve Sefaret Müsteşarı	1852
Mösyö Kileçal	İstanbul	“ “	1853
Mösyö Dö Bourg	İstanbul	Orta Elçi	1854

³³⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 542-569.

Baron Dö Bourg	İstanbul	Orta Elçi	1855
Mösyö Baron Dö Coler	İstanbul	Orta Elçi	1856
Prokesch Dö Osten	İstanbul	Orta Elçi	1857-60
General Baron Dö Prokesch Osten	İstanbul	Orta Elçi	1861-62
Baron Prokesch Dö Osten	İstanbul	Orta Elçi	1863-67
Baron Prokesch Dö Osten	İstanbul	Büyükelçi	1868-70
Baron Lö Dolf	İstanbul	Büyükelçi	1871
Kont Lö Dolf	İstanbul	Büyükelçi	1872
Kont Emanuel Lö Dolf	İstanbul	Büyükelçi	1873
Kont Fransuva Zıçı	İstanbul	Orta Elçi	1874
Kont Fransuva Zıçı	İstanbul	Elçi	1875-77

2.4. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Prusya İlişkileri (1847-1877)

Almanya'nın tarihi, Batı Roma İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Avrupa'nın hâkimi olan Franklar'ın Karolenj hanedanı döneminde (751-951) Ren nehrinin doğu kısmında ortaya çıkan Germen prenslikleri ile başlamış ve Germenler IX. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın şekillenmesinde en önemli güç olmuşlardır³³⁹.

Almanlar ve Türkler arasındaki ilk doğrudan ilişkiler Haçlı Savaşları ve Niğbolu Savaşı ile gerçekleşmiştir. Fakat Almanlar'ın Türklere doğrudan ilgisi II. Mehmed'in İstanbul'u fethederek Bizans Devleti'ne son vermesi ile olmuştur. Türkler'in batı'ya doğru ilerlemeleri sonucu Almanlar ile doğrudan temaslar yaşanması Almanya açısından endişe verici bir duruma gelmiştir. Habsburglar, Osmanlı Devleti'nin batı yönünde ilerlemesini durdurmayı amaçlamıştır. Nitekim Viyana'ya kadar ulaşan Türk yayılmasını durdurmak amacıyla Avrupa devletleri ittifak yapmayı başarmışlardır. Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu, Lehistan, Rusya ve Venedik Cumhuriyeti Papa'nın da desteğini alarak 1684'te Kutsal İttifakı (Heilige Liga) tesis etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetiyle sonuçlanan savaşlar neticesinde imzalanan Karlofça Antlaşması ve Macaristan'ın boşaltılması, Kutsal İttifakın başarılarındandır. Habsburg İmparatoru VI. Karl (1711-1740), Pasarofça Antlaşmasıyla (1718) Macaristan ve Prusya'nın büyük bir kısmını elde etmişse de Belgrat Antlaşması (1739) ile iade etmek zorunda kalmıştır³⁴⁰.

Osmanlı Devleti ile Prusya münasebetleri 1756-1762 seneleri arasında Prusya'nın yoğun bir şekilde istediği savunma ittifakı ile olmasada 22 Mart 1761'de iki

³³⁹ Davut Dursun, "Almanya" *TDVİA*, C. II, İstanbul 1989, s. 510-520.

³⁴⁰ Dursun, a.g.m., s. 511.

devlet arasında imzalanan sekiz maddelik dostluk ve ticaret antlaşması ile başlamıştır. Bu antlaşmada Prusya Kralı II. Friedrich adına görüşmelerde bulunan Ortaelçi Karl Adolf von Rexin İstanbul'a atanmış Ahmed Resmî Efendi de 1763'te ilk elçi olarak Berlin'e gönderilmiştir³⁴¹. Bunun haricinde elçi Ahmet Azmi Efendi, 1791 yılında Prusya'yı Rusya'ya karşı savaşa teşvik için görevlendirilmiştir. Aziz Efendi ise 1796 yılında ikâmet elçisi olarak Prusya'ya tayin edilmiştir³⁴².

Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki ticari ilişkilerin tarihi de oldukça eskidir. Ancak ticaret hacminin küçük olmasından ötürü iki ülke arasında direkt ilişkiler tesis edilememiştir. Böyle olunca da Osmanlı-Alman ticareti XIX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı ve Alman limanları arasında işleyen deniz nakliyat şirketlerinin kuruluşuna değin, diğer ülkelere bağlı olarak tüccar ve firmalar tarafından sürdürülmüştür³⁴³.

İki devlet arasında yapılan ahitnâmeler sulhun temini için önem arz etmektedir. 1761 yılında III. Mustafa döneminde Prusya ile sulh ve ticarete dair bir nâme-i hümayûn akd olunmuştur. 1790'da III. Selim döneminde Prusya ile yukarıda yapılan ahitnâme'nin teyit ve tahkimi ile beraber Avusturya ve Rusya devletleriyle vuku bulan muharebeden dolayı ittifakı içeren beş şart üzere bir ahitnâme-i hümayûn akd olunmuştur. 1840'da Sultan Abdülmecid zamanında Prusya ile ticarete dair bir ahitnâme-i hümayûn yapılmıştır. 1862'de Sultan Abdülaziz döneminde Prusya ile ticarete dair ahitnâme-i hümayûn akd olunmuştur³⁴⁴.

Almanya, en geniş sınırlardaki krallığı Prusya olduğu halde, XIX. yüzyıla gelinceye dek parçalı bir yapıda bulunan küçük büyük düklerin yönetimi altında 39 devletçikten oluşmuştur. Bu Alman devletçiklerini, Prusya'nın önderliğinde bir araya getirerek "Büyük Almanya" formunu kazandıran Başbakan Otto von Bismarck³⁴⁵

³⁴¹ Dursun, a.g.m., s. 512.

³⁴² Unat, a.g.e., s. 13.

³⁴³ Burhan Oğuz, *Faşizm, Alman Kimliği Türkiye İle İlişkiler*, C. I, Anadolu Aydınlanma Vakfı, İstanbul 2008, s. 278.

³⁴⁴ Salnâme-i Nezaret-i Hariciyye, H. 1302 (M. 1885), s. 552.

³⁴⁵ Büyük bir siyaset adamında bulunması gereken bütün insani hünerleri bünyesinde toplamış olan Bismarck'ın siyasetinde daima Prusya menfaatlerinin ön planda yer aldığı görülmektedir. Onun herhangi bir devlete karşı gösterdiği dostluk veya düşmanlık Prusya'nın menfaatlerine göre dizayn edilmiştir. Bu koyu Prusyalı his politikasının tamamen aleyhindedir. Devletlerarasında ihtilaf ve gerginliklerden her zaman kendi memleketi için çıkar sağlamayı bilmiştir. Mesela, doğrudan doğruya Almanya'yı ilgilendirir bir safhada görmediği Şark Meselesini, Rusya ve Avusturya arasında yer aldığı rolde daima bir koz olarak

olmuştur. Fakat Bismarck'ın Alman birliğini kurması öyle kolay olmamıştır. Danimarka, Avusturya ve Fransa ile mücadele edilerek ve bu mücadeleler kazanılarak bu amaca ulaşılmıştır³⁴⁶.

Osmanlı Devleti ve Prusya'nın bilhassa ordu görevlileri ve askerî kültürleri, en az büyük Moltke'nin İstanbul'da Sultan Mahmud'un huzuruna kabul olduğu 1837 yılından beri iletişim halindeydi. Moltke'den sonra Prusya'nın meşhur askeri General Von der Freiherr Colmar Goltz³⁴⁷ Osmanlı Devleti'ne ve Türk ordusuna hizmet etmiş ve Türklerin kalbinde sadece işinde usta bir öğretmene layık saygıdeğer bir mevki

elinde tutmuştur. İhtiyar I. Wilhelm, çoğu noktada Bismarck'ın fikirlerine muhalif olmakla beraber onun kararlarının kesin olduğunu gördüğü anda bu emektar Şansölyesinden ayrılmayı göze alamadığı için daima isteklerine boyun eğmiştir. Daha sonra tahta geçen II. Wilhelm ona karşı büyük bir hayranlık beslemesine rağmen istediklerini yaptırmak isteyen otoriter bir karakteri vardı. Nitekim çok geçmeden aralarında ihtilaf başladı. II. Wilhelm'in kuracağı rejimin Almanya için neden olacağı akıbetlerden korkmaktaydı. 18 Mart 1890'da istifasını vermek zorunda kaldı. II. Wilhelm gönlünü almak için ona Lauenburg Dükası unvanını ve Süvari Orgenerali rütbesini tevcih etti. 30 Temmuz 1898'de Hamburger Nachrichten gazetesini okuyup siyasi konular üzerinde konuşurken, öğleden sonra birkaç kere fenalık geçirdi. Bu fenalıklar sırasında sayıklarken İngiltere, Türkiye, Sırbistan ve Rusya'dan bahsediyordu. Birkaç kere: "*Fakat Almanya, heyhat Almanya!*" diye haykırdı. Gece saat 11'e doğru sakin ve ıstırapsız bir şekilde ebedî uykusuna daldı (O. Von Bismarck, *Batı Klasikleri Düşünceler ve Hatıralar I*, Çev. Nijad Akipek, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. XLIV).

³⁴⁶ Süleyman Kocabaş, *Alman Kapanı Almanya'nın Nasıl Sömürgesi ve Eyaleti Yapılacaktır? (1883-1918)*, Vatan Yayınları, İstanbul 2003, s. 10.

³⁴⁷ Von der Goltz, Prusya Ordusuna 1861'de katılmıştır. 93 Harbinin ardından Sultan II. Abdülhamid'in Rus yayılmacılığına karşı Osmanlı ordusunun yeniliğe ihtiyacı olduğuna karar vermesi üzerine kendisine aynı dertten muzdarib olan Almanya ile işbirliğini uygun görmüştür. Bundan dolayı Baron Von der Goltz, II. Abdülhamid döneminde başlayan orduyu modernize etme girişimine katkıda bulunmak için İstanbul'a bir Alman askeri heyeti içinde gelmiştir. Bunun ardından Osmanlı Devleti askeri okullarında köklü değişiklikler gerçekleştirip genç subayların yetiştirilmesine vesile olmuştur. Fakat başarılı olmadığı noktalarda vardı. Bunlardan biri Almanya'da prensip edinilmiş asker siyasete karışmaz ilkesini Osmanlı Devleti askerilerine kazandıramamış olmasıdır. Buna örnek olarak Bâb-ı Âli Baskını gösterilebilir. 1911 yılında Mareşal rütbesini haiz olan Goltz Paşa, Osmanlı Ordusu Kurmay Başkan Yardımcılığına kadar terfi almıştır. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile birlikte ülkesine dönmüş ve işgal edilen Belçika'nın askeri valiliğine atanmıştır. Bu bölgede sivil halkın direncinin zayıf olması onu bu görevden memnuniyetsiz kılmış kendi isteği ile Kasım 1914'de Sultan V. Mehmed'in Kurmay Başkanı göreviyle İstanbul'a tayin edilmiştir. I. Dünya Savaşında, Mısır'daki İngiliz Ordusuna karşı Osmanlı Devleti ve Almanya'nın birlikte atağa geçmesi fikrini öne sürmüştür. Bu fikrini Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Osmanlı Orduları Komutanı Otto Liman Von Sanders'e beğendirememiştir. Bundan sonra kendisine Irak'ta konumlanan 6. Ordu Komutanlığı görevi verilmiştir. Burada kazandıkları ilk başarı 22 Kasım 1915'de Sir Charles Townshend komutasındaki İngiliz Ordusunu Tesiphion Harabeleri yakınında durdurmalarıdır. Halil Kut Paşa, 8 Aralık'ta bu kuvvetleri Kut'ül Amere'de 143 günlük kuşatma altına almıştır. 143 gün sonunda İngiltere'nin Mezopotamya ordusu 29 Nisan 1916'da teslim olmuştur. Bu hadise İngiliz tarihçileri tarafından İngiliz tarihinin en büyük yenilgisi olarak ifade edilmiştir. Mareşal Von der Goltz bu galibiyeti göremeden Bağdat'ta yakalandığı Tifüs hastalığı nedeniyle 19 Nisan 1916'da vefat etmiştir (https://tr.wikipedia.org/wiki/Colmar_von_der_Goltz).

kazanmakla kalmayıp, aynı zamanda sevecen bir ağabeye karşı hissedilen duyguların karşılığı olmuştur³⁴⁸.

1878 Berlin Kongresinden sonra Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılın sonundan itibaren uyguladığı politik dengenin ögeleri değişiklik göstermiştir. Balkanlarda İtalya ve Avusturya'nın hedefleri, İngiltere ve Fransa'nın Balkan Devletlerini destekler hali Osmanlı Devleti'ni Almanya'ya yaklaştıran nedenlerden olmuştur. Alman dış politikasına kapalı kapılar ardından diplomatlar ve askerler yön vermiştir. Osmanlı Devleti'ndeki Alman demiryolu yatırımları Almanya diplomasisinin önemli bir kolunu oluşturmuştur. Bu XIX. yüzyıl için yenilik ve öne çıkıştır. Almanya bir demiryolu ağı tesis etmiştir. Bu demiryolu Fransızların yaptığı Manisa-Kasaba veya İngilizlerin Aydın demiryolu gibi değildir. Demiryolun etrafında aynı zamanda muazzam bir sosyal tesis dizgeleri bulunmaktadır. Yollar, hastanelerle ve lojmanlarla birleşmektedir. Bu kadar aktif bir yatırım söz konusu olduğu zaman ister istemez diplomaside yeni vasıtalar gelişmekte, yani her iki tarafında bağlı olduğu ve her iki tarafında yönettiği yeni silahlar söz konusu olmaktadır³⁴⁹.

1888'de II. Wilhelm'in tahta çıkmasıyla Osmanlı-Alman ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni genç hükümdar, Bismarck'ın başka devletlerle çalışmamak için göstermiş olduğu dikkati gereksiz bularak canlı ve yayılmacı bir politika takip etmek istemiştir. II. Wilhelm'in öngördüğü dış politika Avrupa'da Avusturya-Macaristan ittifakına, dünyada da sömürgeciliğe dayanıyordu. Bundan dolayı Bismarck ile anlaşmazlığa düşmüş ve ülkeyi yalnız başına idare edebileceğini göstermeye başlamıştır. II. Wilhelm dönemi politikasına "Weltpolitik", yani Almanya'nın dünyaya açılma politikası denmiştir. II. Wilhelm bu sırada büyük bir gelişme içinde olan Alman sanayisine yeni kaynaklar ve pazarlar bulmak için hızlı bir sömürgecilik hareketine girişmiştir³⁵⁰.

II. Wilhelm, Baltık denizinden Basra körfezine kadar yayılacak bir Alman İmparatorluğu hayal etmekteydi. Balkanlar aracılığıyla Ortadoğu ve Mezopotamya'ya

³⁴⁸ Kazım Karabekir, *Tarih Boyunca Türk Alman İlişkileri*, Haz. Orhan Hülagü-Ömer Hakan Özalp, Emre Yayınları, İstanbul 2001, s. 77

³⁴⁹ İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu ve Alman Diplomasisi: Drang Nach Osten", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 215-217.

³⁵⁰ Oğuz, a.g.e., s. 279.

girme planları yapmaktaydı. Alman milliyetçileri tarafından önceden beri desteklenen Almanya'nın Doğu'ya açılma siyaseti (Drang Nach Osten) Almanya kamuoyunda Anadolu'nun Almanya için bir yaşam pınarı olabileceği fikrini güçlendirmekteydi. Tarihçi Ranke, bu mevzu ile alakalı olarak "Almanya'nın ekonomik geleceği İstanbul'un mukadderatına bağlıdır" demektedir. II. Wilhelm'in bu yayılmacı politikasını kolaylaştırabilmesinin yolu, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü savunan bir politika gütmesi ve Osmanlı Devleti'nin dostluğuna nail olmaktan geçmekteydi. Alman askeri yetkililerin odaklandığı düşünce ise muhtemel bir Alman-İngiliz savaşının galibi olmak için Mısır'ı işgal etmek ve İngilizlerin Hindistan ile olan ticaretini engellemek gerektiği üzerinde yoğunlaşıyordu. Bunu gerçekleştirebilmenin de Osmanlı Devleti'nin dostluğunu kazanmakla mümkün olacağı düşünülüyordu. Bu dostluğun edinilmesi ile hem İslâm âlemi her zaman hazır durumda bulundurulabilecek hem de Berlin'i Anadolu vasıtasıyla Suriye ve Mezopotamya'ya bağlayacak demiryolları inşa edilebilecektir³⁵¹.

Osmanlı Devleti ile Almanya I. Dünya Savaşı'nın iki müttefiki olarak bu savaşa girdiler. Savaşın neticesinde yenilen iki taraf olarak artık kendi problemleri ile karşı karşıyadılar. Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de imzaladığı Mondros Mütarekesi'nin 23. maddesinde Almanya ile tüm ilişkilerini sonlandırma sorumluluğunu aldı. Almanya tarafından 28 Haziran 1919 tarihinde imzalanan Versay Barış Antlaşması'nın 22. maddesinin hedefi de aynı doğrultuydu. Sevr Antlaşması'nın ardından iki devlet arasında yapılan tüm sözleşme ve antlaşmaların geçersiz kalacağı bildirilmişti. Zaten savaşın sonunda iki devlet arasındaki siyasal ve diplomatik ilişkiler de en alt düzeye inmişti. Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Kont Johann von Berntroff, Mondros Mütarekesinden iki gün önce, 28 Ekim'de İstanbul'dan ayrılmıştır. Osmanlı Devleti'nin son Berlin Büyükelçisi Rıfat Bey ise, güven mektubunu mütarekeden birkaç hafta evvel, 2 Eylül'de takdim etmiş, savaşın sona ermesiyle de tekrardan İstanbul'a dönmüştür³⁵².

Esas konumuzu teşkil eden devlet sâlnâmelerine göre Osmanlı Devleti Prusya elçilik teşkilâtlarına değinelim. 1847 yılında, Prusya'da Osmanlı Devleti'nin Berlin temsilcisi orta elçilik seviyesinden görev almıştır. Bu göreve "Sâniye" rütbesiyle Sami

³⁵¹ Çavdar, *a.g.e.*, s. 93.

³⁵² Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 1.

Efendi³⁵³ tayin edilmiştir. Sami Efendi'nin maiyetinde Sırkâtip Hurşit Efendi ve Tercüman Davutoğlu görev almıştır. Hamburg'da Osmanlı Devleti şebkenderi Şövalye Wandesslir 1847-1863 yılları arasında bu görevi sürdürmüştür³⁵⁴. Prusya'nın Osmanlı Devleti nezdinde temsilciliği maslahatgüzarlık seviyesinden olmuştur. Bu göreve Kont Anton Von Prokesch Osten atanmıştır. Prokesch'in maiyetinde yer alan görevliler şöyledir: Baştercüman İyov Bozeviç, İkinci Tercüman Doktor Rosen ve Kañçılar Konstantin Testa³⁵⁵.

1848 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Sami Efendi'nin maiyetinde kimse görev almamıştır. Osmanlı Devleti temsilcilerinin bir tercümanı olmadan temsil noktasında görev alması ilginçtir çünkü bir elçinin maiyetinde bir tercümanın görev alması adeta bir şart niteliği taşımaktaydı. Osmanlı Devleti'nde Prusya Maslahatgüzarı Kont Prokesch görevini sürdürmüştür. Prokesch'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Baştercüman İyov Bozeviç, İkinci Tercüman Doktor Rosen, Kañçılar Kostantin Testa, Maiyet Kâtibi Lunhagen, Maiyet Kâtibi Reuter ve Tercüman Muavini Müller'dir. Prusya'nın Osmanlı Devleti nezdinde görev alan iki başkonsolosu³⁵⁶, bir konsolosu³⁵⁷ ve altı konsolos vekili³⁵⁸ bulunmaktadır³⁵⁹.

1849 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin'de görev alan temsilcisi değişmiştir. Sami Efendi yerine Davud Efendi görev almaya başlamış ve orta elçilik olan temsil

³⁵³ Osmanlı Devleti'nin Berlin'de Tanzimat itibarıyla görev alan elçilerinin listesi şöyledir: Aralık 1837'de Mehmed Kâmil Paşa, 1840'da Ş. Davut Efendi, Aralık 1842'de Mehmed Ta'lat Efendi, Temmuz 1845'te Süleyman Şevket Bey, Eylül 1846'da Mustafa Sami Efendi, Aralık 1847'de Kostaki Karaca Bey, Ekim 1852'de Ali Rıza Bey, Haziran 1854'de Ahmed Kemal Bey, Temmuz 1857'de İhsan Bey, Ağustos 1858'de Y. Aristarki Bey, Nisan 1876'da İbrahim Edhem Paşa, Mayıs 1877'de Sa'dullah Rami Paşa, Mart 1883'de Mehmed Said Paşa, Aralık 1885'de Ahmed Tevfik Paşa, Ocak 1896'da Ali Gâlib Bey, Kasım 1897'de Ahmed Tevfik Paşa, Eylül 1908'de Osman Nizami Paşa, Ocak 1913'de Mahmud Muhtar Paşa, Temmuz 1915'de İbrahim Hakkı Paşa, Ağustos 1918'de Mehmed Rifat Paşa görev almıştır (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 45).

³⁵⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 91-99.

³⁵⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 91-99; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-127.

³⁵⁶ Başkonsolosları: Berrüş'Şam'da Wildenburg, Boğdan ve Eflâk'ta Baron Perinhitofen'dir (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 125-136).

³⁵⁷ İzmir'de Peseree görev almıştır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 125-136).

³⁵⁸ Konsolos Vekilleri: Halep'te Rafael Pichotto, Kudüs'de Scholes, İskenderiye'de bilvekâle Lensi, Mısır'da bilvekâle Bogati, Kıbrıs'ta Mattei, Bükreş'te Saklaryo görev almıştır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 125-136).

³⁵⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 125-136.

seviyesi maslahatgüzarlık seviyesine düşürülmüştür. Prusya Maslahatgüzarı Kont Prokesch ise bir önceki yıldaki maiyeti ile görevini sürdürmüştür³⁶⁰.

1850 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Maslahatgüzarı Davud görevine devam etmiştir. Davut'un maiyetinde bu yılda kimse yer almamıştır. Osmanlı nezdinde Prusya maslahatgüzarlığı bu yıl orta elçilik seviyesine yükseltilmiştir ve Kont Prokesch görevden alınmış yerine Prusya Orta Elçisi Kont Portalis³⁶¹ atanmıştır. Elçilik maiyetinde bu yıl da bir değişiklik olmamıştır³⁶².

1851 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin maslahatgüzarlığı bu yıl tekrardan orta elçiliğe yükseltilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi olarak Karaca Beyzade Kostaki Bey göreve getirilmiştir. Karaca Beyzade Kostaki Bey'in maiyeti şöyledir: Müsteşar Aleksandr Stefanov Bogoridi, Başsırkâtip Yanko Bey ve İkinci Sırkâtip Ali Efendi'dir. Hamburg Şehbenderi Şövalye Wandesslir görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Prusya Orta Elçisi Kont Portalis görev almaya devam etmiştir. Elçilik maiyetinde bir gelişme söz konusu olmamıştır³⁶³.

1852 yılında Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Karaca Bey, Başsırkâtip Yanko ve İkinci Sırkâtip Ali Efendi ile birlikte görevini sürdürmüştür. Önceki yıl görevde bulunan Müsteşar bu yıl görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin Hamburg Şehbenderi görev almaya devam etmiştir. Prusya orta elçiliği bu yıl maslahatgüzarlık seviyesinde kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde Prusya Maslahatgüzarı Baron De Rosenberg göreve başlamıştır. Rosenberg'in maiyetinde, Sırkâtip Rosen, Maiyet Kâtibi Bonsin, Baştercüman Bozeviç, İkinci Tercüman Rosen ve Kaçılar Konstantin Testa görev almıştır. Önceki yıllarda yer alan tercüman muavinliği ise bu yıl teşkilât içerisinde yer almamıştır³⁶⁴.

1853 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin orta elçiliği tekrardan maslahatgüzarlık seviyesine düşürülmüştür. Göreve Maslahatgüzar Ali Rıza Efendi getirilmiştir. Ali Rıza Efendi'nin maiyetinde görevli yer almamıştır. Osmanlı Devleti'nde Prusya

³⁶⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 89-100.

³⁶¹ Prusya tarafından Osmanlı Devleti nezdine İstanbul'da ikamet etmek üzere Orta Elçi Kont de Portalis tayin edilmiştir (BOA. A.AMD.4/83, M. 23 Haziran 1848/H. 21 B. 1264).

³⁶² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 52-56.

³⁶³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 79-85.

³⁶⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 78-87.

maslahatgüzarlığı ise tekrar orta elçilik seviyesine getirilmiştir. Prusya Orta Elçisi olarak General Wildenburg görev almıştır. Wildenburg'un maiyetinde Baştercüman Bozeviç, Maiyet Kâtipleri Bonsin ve Kasence, Kañçılar Konstantin Testa görev almıştır³⁶⁵.

1854 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Maslahatgüzarı Ali Rıza Efendi görevine devam etmiştir. Ali Rıza Efendi'nin maiyetinde bu yıl da kimse yer almamıştır. Osmanlı Devleti'nde Prusya Orta Elçisi General Wildenburg'dur. Maiyet memurları şöyledir: Sırkâtip Eichmann, Baştercüman Bozeviç, İkinci Tercüman Baron Testa, Şarkıye Maiyet Kâtibi Plawo, Kañçılar Testa ve Kañçılar Sırkâtibi Kowach'dır³⁶⁶.

1855 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin maslahatgüzarlığı tekrar orta elçilik seviyesine yükseltilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ūla rütbesiyle Kemal Efendi göreve getirilmiştir. Kemal Efendi'nin maiyetinde Müsteşar Yanko Aristarki ve Sırkâtip Pertev Efendi yer almıştır. Osmanlı Devleti'nde Prusya orta elçilik teşkilâtı bir önceki yılın aynısıdır bir değişiklik gözlemlenmemiştir³⁶⁷.

1856 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ūla rütbeli Kemal Efendi görevine devam etmiştir. Kemal Efendi'nin maiyetinde Müsteşar Yanko Aristarki ve Sırkâtip Pertev Efendi görev almıştır. Prusya Orta Elçisi General Wildenburg'un maiyetinde yer alan görevliler şöyledir: Sırkâtip Eichmann, Baştercüman Bozeviç, İkinci Tercüman Baron Testa, Kañçılar Testa, Kañçılar Vekili Plawo ve Evrak Müdürü Franka'dır. Bu yıl Prusya Kralı IV. Frederik Wilhelm'dir. Doğum tarihi 1795, cülus tarihi 1840, yaşı ise 61'dir³⁶⁸.

1857 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin orta elçilik teşkilâtında bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Elçi Kemal Efendi, Müsteşar Yanko Aristarki ve Sırkâtip Pertev Efendi ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Prusya orta elçiliği de bir önceki yılda olduğu gibi aynı teşkilâtı muhafaza etmiştir³⁶⁹.

³⁶⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 90-94.

³⁶⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 100-105.

³⁶⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 109-112.

³⁶⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 120-124.

³⁶⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 117-120.

1858 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ülä Sınıf-ı Sâni rütbesiyle İhsan Bey olmuştur. İhsan Bey'in maiyetinde Müsteşar Ali Bey Efendi ve Sırkâtip Pertev Efendi yer almıştır. Bu yıl Yanko Aristarki yerine Ali Bey göreve getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Hamburg Şehbenderi Wandesslir görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Prusya Orta Elçisi General Wildenburg'un maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Sırkâtip Kont Dö Goldach, Baştercüman Bozeviç, İkinci Tercüman Baron Testa, Kañçılar Testa, Kañçılar Vekili Blak ve Evrak Müdürü Franka'dır³⁷⁰. 1857 yılında, Prusya Sefareti Kañçılar Memuru Mösyö Testa'ya üçüncü dereceden Mecidi Nişanı verilmiştir. İkinci Tercüman olan Baron Teofil Testa'ya ise dördüncü rütbeden bir kıta Mecidi Nişanı takdim edilmiştir³⁷¹.

1859 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi İhsan Bey'in maiyetinde Müsteşar Ali Bey görev almıştır. Önceki yıl görev almış olan Sırkâtip Pertev Efendi bu yıl maiyet içinde yer almamıştır. Osmanlı Devleti'nin Hamburg şehbenderlik merkezi teşkilât içinde yer almaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti nezdinde Prusya Fevkalade Murahhas Elçisi General Wildenburg, bu yıl Fevkalade Murahhas Elçi unvanını almıştır. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Baştercüman Bozeviç, Kañçılar Testa, İkinci Tercüman Baron Testa, Kañçılar Vekili Blak, Evrak Müdürü Franka, Maiyet Kâtipleri Konitos ve Scherling'dir³⁷².

1860 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ülä Sınıf-ı Sâni rütbesiyle İhsan Bey görevine devam etmiştir. İhsan Bey'in maiyetinde Maslahatgüzar Mütamayiz Aristarki Bey ve Başsırkâtip Sermed Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Prusya Fevkalade Murahhas Elçiliğine Kont Dö Golç atanmıştır. Dö Golç'un maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Dö Rehfuss, Baştercüman Bozeviç, İkinci Tercüman Baron Testa, Üçüncü Tercüman Scherling, Kañçılar Testa, Kañçılar Vekili Konitos ve Evrak Müdürü Franko'dur. Bu yıl birde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Devleti'nin sefaret işleri Prusya'ya havale edilmiştir³⁷³.

1861 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Aristarki Bey olmuştur. Aristarki Bey'in maiyetinde, Başsırkâtip Sermed Efendi ve Maiyet Memuru Karatodori

³⁷⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 125-128.

³⁷¹ BOA. A.DVN.128/50, M. 16 Kasım 1857/ H. 28 R. 1274.

³⁷² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 85-88.

³⁷³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-105.

yer almıştır. Osmanlı Devleti'nde görev alan Prusya Orta Elçisi Kont Dö Golç görevini sürdürmüştür. Dö Golç'un maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Dö Rehfluss, Baştercüman Mösyö Bozeviç, İkinci Tercüman Baron Testa, Üçüncü Tercüman Mösyö Scherling, Kaçılar Testa, Kaçılar Vekili Konitos, Maiyet Kâtibi Kont Leiner ve Evrak Müdürü Mösyö Franka'dır. Bir önceki seneki maiyetten tek farkı bu yıl maiyet kâtipliği görevine Leiner'in atanmış olmasıdır. Osmanlı Devleti'nde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik sefareti işleri bu yıl da Prusya sefaretine havale edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde Meclis-i Sıhhiye'de yabancı devletlerin sefaret memurlarından da görevliler yer almıştır. Prusya Devleti Sefir Vekili Mösyö Testa bu görevlilerden birisidir³⁷⁴.

1861/2 (H. 1278) yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbeli Aristarki Bey, aldığı bu rütbesiyle görevini sürdürmüştür. Aristarki Bey'in maiyetinde, Başsırkâtip Sâlise rütbeli Sermed Efendi ve Maiyet Memuru Karatodori görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Hamburg Şehbenderi Şövalye Wandesslir, Bremen Şehbenderi olarak da Şeras görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Prusya Orta Elçisi Kont Dö Golç görev almaya devam etmiştir. Dö Golç'un maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Başsırkâtip Mösyö Dö Rehfluss, İkinci Sırkâtip Kont Kayserlink, Baştercüman Mösyö Bozeviç, İkinci Tercüman Baron Testa, Kaçılar Vekili Konitos, Maiyet Kâtibi Mösyö Radoviç, Üçüncü Tercüman Mösyö Scherling, Kaçılar Testa ve Evrak Müdürü Mösyö Franka'dır. Bu yıl da Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik sefareti işleri Prusya sefaretine havale edilmiştir. Prusya Devleti Sefir Vekili Mösyö Testa da görevine devam etmiştir³⁷⁵.

1862 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin orta elçilik teşkilâtında tek bir değişiklik olmuştur. Maiyet memuru yerine sırkâtip memuriyetine bir kişi daha atanmıştır. Başsırkâtip Karatodori ve İkinci Sırkâtip Yüzbaşı Aziz Efendi bu memuriyeti ifa etmiş kişilerdir. Osmanlı Devleti'nde Prusya Orta Elçisi Baron Dö Werther³⁷⁶ göreve getirilmiştir. Werther'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Konte Bulwher, İkinci Sırkâtip Konte Dö Nollendorf, Tercümanlar Mösyö

³⁷⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-123.

³⁷⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 105- 123.

³⁷⁶ Prusya Sefiri Baron Werther 1860'da Viyana'da, 1870'de de Paris'de sefir olarak görev almıştır. 1873 yılında ise Osmanlı Devleti'ne sefir tayin edilmiştir. 1876 Tersane Konferansına Almanya'nın murahhası olarak katılmıştır (Musavver Medeniyet Gazetesi, 17 Muharrem 1293/13 Şubat 1876, nr.1, s. 2-3). Prusya Devleti'nin Dersaadet Elçisi Baron Werther'e ve İtalya'nın Dersaadet Elçisi Mösyö Orlyon Baro'ya dördüncü dereceden Mecidi Nişanı verilmiştir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 126/1, 25 Ra. 1280 (9. 9. 1863).

Bozeviç, Baron Testa, Mösyö Scherling ve Mösyö Bosch, Kañçılar Testa, Kañçılar Vekili Konitos ve Evrak Müdürü Mösyö Gross'tur. Osmanlı Devleti'nde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik sefareti işleri'nin Prusya sefareti tarafından yürütülmesi durumu devam etmiştir³⁷⁷.

1863 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin orta elçilik teşkilâtında bir değışiklik gözlemlenmemiştir. Bir önceki yıla aynıdır. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin Hamburg ve Bremen şebbenderleri görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nde Prusya Orta Elçisi olarak Kont Brassier de St. Simon göreve getirilmiştir. Simon'un maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Baron Stefans, Baştercüman Mösyö Bozeviç, Sırkâtip ve Tercüman Baron Testa, Üçüncü Tercüman Mösyö Scherling, Tercüman Muavini Mösyö Doktor Bosch, Sefaret Kañçıları Mösyö Konstantin Testa, Kañçılara Mösyö Konitos, Kañçılara Muavini Mösyö Felne, Evrak Müdürü Mösyö Gross'dur. Osmanlı Devleti'nde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik sefareti işleri Prusya sefaretince yürütülmektedir³⁷⁸.

1864 yılında, Berlin Orta Elçisi Ūlâ Sınıf-ı Sâni rütbesiyle Aristarki Bey, maiyetinde bulunan Başsırkâtip Karatodori ve İkinci Sırkâtip Yüzbaşı Aziz Efendi ile görevine devam etmiştir. Prusya Orta Elçisi Kont Brassier de St. Simon'un maiyeti şöyledir: Sefaret Müsteşarı Baron Stefans, Baştercüman Mösyö Bozeviç, Sırkâtip ve İkinci Tercüman Baron Testa, Üçüncü Tercüman Mösyö Doktor Bosch, Tercüman Muavini Mösyö Şarl Testa, Kañçılara Mösyö Konitos, Kañçılara Muavini Mösyö Felne ve Evrak Müdürü Mösyö Gross'dur. Bu yıl, Osmanlı Devleti'nde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik sefareti işleri Prusya sefaretince yürütülmemiştir. 1860-1863 yılları arasında Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik sefareti işleri Prusya sefaretince yürütülmüştür³⁷⁹.

1865 yılında, Osmanlı Devleti nezdinde Prusya Devleti Sefir Vekili Mösyö Testa görevini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin Berlin orta elçilik teşkilâtında bir değışim gözlemlenmemiştir. Aynı yıl Ūlâ Sınıf-ı Sâni rütbesiyle Aristarki Bey

³⁷⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-127.

³⁷⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 98-121.

³⁷⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 96-122.

Sırkâtibiyile görevini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nde Prusya Orta Elçisi Kont Brassier de St. Simon bir önceki yılları aynı olan maiyetiyle görevini devam ettirmiştir³⁸⁰.

1866 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Aristarki Bey maiyetinde bulunan sirkâtipler ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Hamburg Başşehbenderi olarak Mösyö Grass görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Prusya Orta Elçisi Kont Brassier de St. Simon görev almaya devam etmiştir. Simon'un maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Baron Stefans, Başsırkâtip Mösyö Dö Krause, Sırkâtip ve Tercüman Baron Testa, Birinci Tercüman Mösyö Bozeviç, İkinci Tercüman ve Mütercim Doktor Bosch, Üçüncü Tercüman Şarl Testa, Kaçılaryaya Mösyö Konitos, Kaçılaryaya Vekili Mösyö Dö Twardowski ve Evrak Müdürü Mösyö Gross³⁸¹.

1867 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evvel rütbesiyle Aristarki Bey maiyetinde bulunan sirkâtip ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Prusya'da görev alan şehbenderleri ve görev aldıkları merkezler şu şekildedir: Leipzig Başşehbenderi Mösyö Kostan, Danzig Şehbenderi Mösyö Kazimiroz, Villa Anse Atik memalikinde vaki Hamburg İskelesinde Şehbender Goriş, Bremen Şehbenderi Mösyö Şeraş, Mannheim Şehbenderi Simon Havko Kenness'dir. Prusya Orta Elçisi Kont Brassier de St. Simon görevine devam etmiştir. Simon'un maiyetinde bulunan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Baron Stefans, Sırkâtip ve Tercüman Baron Testa, Birinci Tercüman Mösyö Bozeviç, İkinci Tercüman ve Mütercim Doktor Bosch, Üçüncü Tercüman Şarl Testa, Kaçılar Twardowski, Kaçılar Vekili ve Evrak Müdürü Mösyö Gross³⁸² görevini sürdürmüştür³⁸³.

1868 yılında, Osmanlı Devleti'nde Prusya Devleti Sefir Vekili Mösyö Baron Testa görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Aristarki Bey'in maiyetinde Başsırkâtip Sâniye rütbesiyle Aristarki Efendi ve İkinci Sırkâtip Kaymakam Aziz Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Prusya'da bulunan şehbenderleri ve görev aldıkları merkezlerde bir önceki yıldan farklı

³⁸⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 89-111.

³⁸¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 69-100.

³⁸² Prusya Devleti'nin İstanbul sefaretî kaçılar vekiline dördüncü rütbeden bir kıta Mecidi Nişanı ihsan buyurulmuştur (BOA. İ.HR.221/12891, M. 17 Eylül 1866/H. 7 Ca. 1283).

³⁸³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 112-120.

bir gelişme olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde Prusya ve Müttefika-i Cermenya-yı Şimali Orta Elçisi Kont Brassier de St. Simon³⁸⁴ görev almayı sürdürmüştür. Dö Simon'un maiyetinde bulunan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Opel, Baştercüman Mösyö Doktor Bosch, İkinci Tercüman Mösyö Şarl Testa, Üçüncü Tercüman Baron Onferk Stratberg, Sefaret Kançıları Mösyö Dö Twardowski, Kançılar Vekili Kont Şiverin, Evrak Müdürü Mösyö Gross, Evrak Müdür Muavini Baron Age, Sefaret Hekimi Doktor Muliç ve Sefaret Papazı Mösyö Holzen'dir³⁸⁵.

1869 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Yanko Aristarki Bey maiyetinde bulunan Başsırkâtip Sâniye rütbeli Memduh Bey ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Prusya'da bulunan şebbenderleri ve görev aldıkları merkezler önceki yılda olduğu gibidir. Leipzig Başşebbenderi Mösyö Kostan, Danzig Başşebbenderi Mösyö Kazimiroz, Hamburg Şebbenderi Mösyö Goriş, Bremen Şebbenderi Mösyö Şeras ve Mannheim Şebbenderi Simon Havko Kenness görev almaya devam etmişlerdir³⁸⁶.

1870 yılında, Osmanlı Devleti'nde Prusya Sefir Vekili Mösyö Baron Testa görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbeli Aristarki Bey, maiyetinde görev alan Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Memduh Bey ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Nikolaki Efendi ile birlikte görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Prusya'da bulunan şebbenderleri ve onların görev aldıkları merkezlerde bir değişiklik olmamıştır. Bu yıl Müttefika-i Cermanya-yı Şimali Orta Elçisi olarak Kont Keiserling göreve getirilmiştir. Keiserling'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Sırkâtip Kont Arnheim, Birinci Maiyet Kâtibi Herfon Tomyling, Baştercüman Mösyö Doktor Bosch, İkinci Tercüman Mösyö Şarl Testa, Üçüncü Tercüman Baron Monih Havzen, Konsolos Mösyö Agrim, Konsolos

³⁸⁴ Prusya'nın Osmanlı Devleti nezdindeki Elçisi Mösyö Brassie de Simon'un azledilerek yerine Mösyö Werther'in gönderileceği ifade edilmiştir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 711/1-2, 29 Z. 1285 (12. 4. 1869). Prusya'nın Osmanlı Devleti nezdinde görev alan Elçisi Simon izinli olarak Berlin'e gitmiştir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 595/2, 19 S. 1285 (11. 6. 1868). Bu haberdan yaklaşık bir yıl sonra Dersaadet'te görev alan Prusya Elçisi İtalya'nın başkenti Floransa'ya sefir tayin olunmuştur (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 709/2, 22 Z. 1285 (5. 4. 1869).

³⁸⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 48-125.

³⁸⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 48-152.

Vekili Kont Şiverin, Evrak Müdürü Mösyö Gross, Evrak Müdür Muavini Baron Age, Sefaret Hekimi Doktor Muliç ve Sefaret Papazı Mösyö Holzen'dir³⁸⁷.

1871 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Aristarki Bey'dir. Aristarki Bey'in birinci dereceden Mecidi nişanı bulunmaktadır. Buna ilaveten Aristarki Bey'in maiyetinde Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Memduh Bey ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Nikolaki Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Prusya'da görev alan şebenderleri ve bu şebenderlerin görev aldıkları merkezler şöyledir: Leipzig Başşebenderi Kostan, Danzig Şebenderi Kazimiroz, Mannheim Şebender Vekili Simon Havko Kenness'dir. Osmanlı Devleti'nde Almanya Orta Elçisi Kont Keiserling görev almaya devam etmiştir. Keiserling'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Kont Arnheim, Maiyet Kâtipleri Kont Beray ve Mösyö de Tomyling, Tercümanlar Doktor Bosch, Mösyö Şroder, Mösyö Testa, Mösyö Zocman ve Mösyö Müller, Konsolos Mösyö Feridelneder, Konsülato Tercümanı Baron Monih Havzen, Sefaret Tabibi Doktor Molyel, Konsolos Vekili Mösyö De Gramacegi, Evrak Müdürü Mösyö Gross ve Sefaret Papazı Mösyö Zola'dır³⁸⁸.

1872 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Aristarki Bey, maiyetinde bulunan Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Etien Karatodori Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Nikolaki Efendi ile görevini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin Prusya'da görev alan şebenderleri ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Leipzig Başşebenderi Kostan, Danzig Başşebenderi Kazimiroz, Mannheim Şebenderi Simon Havko Kenness'dir. Osmanlı Devleti'nde Almanya Orta Elçisi Kont Keiserling görevini devam ettirmiştir. Keiserling'in maiyetinde bulunan görevliler bir önceki yılda olduğu gibidir. Bir değişiklik söz konusu olmamıştır³⁸⁹.

1873 yılında, Osmanlı Devleti'nde Meclis-i Has'da ve aynı zamanda Meclis-i Sıhhiye'de görev alan memurlardan Almanya Sefir Vekili Mösyö Havzen'dir. Osmanlı Devleti'nin Berlin Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Aristarki Bey'dir. Aristarki Bey'in maiyetinde bulunan Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Etien Karatodori Efendi ve

³⁸⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 49-172.

³⁸⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 48-188.

³⁸⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 166-177.

İkinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Nikolaki Efendi görevlerini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin Almanya'da görev alan şebenderlerinde bir değişiklik olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde Almanya Orta Elçisi Kont Gödel olmuştur. Kont Gödel'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Dö Rental, Birinci Kâtip ve Tercüman Hanofel Testa, Baştercüman Mösyö Testa, Üçüncü Tercüman Mösyö Havzen ve Konsolos Mösyö Gile'dir³⁹⁰.

1874 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin ve Almanya Sefiri Bâlâ rütbesiyle Aristarki Bey'dir. Aristarki Bey'in maiyetindeki kâtipler Mütamayız rütbeli Etien Karatodori Efendi ve Kâtip Tevfik Bey'dir³⁹¹. Osmanlı Devleti'nin Almanya'da bulunan şebenderleri ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Leipzig Başşebenderi Kostan, Danzig Başşebenderi Jorj Weber, Berlin Şebenderi Arkorecotgir, Mannheim Şebenderi Simon Havko Kenness, Hamburg Şebenderi De Gorsin'dir. Almanya'nın Osmanlı Devleti Orta Elçisi Frederik Deichmann olmuştur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Baron Seurma, Birinci Tercüman Mösyö Şarl Testa, İkinci Tercüman Baron Lion Münhavzen, Ataşe Mösyö Herşfeld, Kaçılary Müdüğü Mösyö Hulesz, Kaçılary Kâtibi Mösyö Dreyer, Tercüman Muavinleri Mösyö Fişandorf, Mösyö Arizebag, Mösyö Nityemayer, Dersaâdet Konsolosu Mösyö Zeyle, Konsolos Vekili Goşoreng, Konsolos Tercümanı Mösyö Şrod, Sefaret Vapuru Kapdani Mösyö Saksi, Konsolos Kalem Müdüğü Mösyö Rohestok, Konsolos Kâtibi Dö Zansan, Kâtip Muavini Mösyö Ohesli ve Diğer Muavin Mösyö Kohen görev almıştır. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ndeki elçilik maiyeti genişleyerek kapsamlı bir sefaret teşkilâtı oluşmuştur³⁹².

1875 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Büyükelçisi Bâlâ rütbesiyle Aristarki Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Mütamayız rütbeli Turhan Bey, İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Misak Efendi ve Ataşemiliter Bekir Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Almanya'da görev alan şebenderleri ve görev merkezleri

³⁹⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 162-172.

³⁹¹ Ahmet Tevfik Bey, 1873 yılı Haziran ayında 20 altın maaş karşılığında Sâniye rütbesi ile Berlin Sefareti İkinci Kâtipliğine atanmıştır. Bu sırada 28 Temmuz 1873-25 Eylül 1873 arasında yaklaşık iki ay kadar ve buna ilaveten Temmuz-Eylül 1874 zaman diliminde ise üç ay kadar yani toplamda beş ay süre ile maslahatgüzarlık görevini de ifâ etmiştir. Diplomatlık kariyerine Osmanlı Devleti'nin Roma Sefiri Fotiyadis Efendi'nin maiyetinde ikinci kâtip olarak başlayan Ahmet Tevfik Bey, birçok Avrupa ülkesinde yaşadığı 13 yıllık süre zarfında başkâtiplik, maslahatgüzarlık ve ortaelçilik tecrübesinin ardından Berlin büyükelçiliğine kadar yükselmiştir (Çavdar, *a.g.e.*, s. 75-89).

³⁹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 171-181.

şöyledir: Başşehbenderler: Hamburg'da Mösyö Gorsin, Leipzig'de Mösyö Spels, Nürnberg'de Mösyö Waiss, Danzig'de Mösyö Weber'dir. Şehbenderler ve görev merkezleri: Berlin'de Ezyovic, Bremen'de Mösyö Şelhavs, Mannheim'de Mösyö Reys, Münih'de Gratul'dur. Osmanlı Devleti'nde Almanya Elçisi Baron Werther olmuştur. Baron Werther'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Müsteşar Baron De Seurma, Başkâtip Baron de Feltihaym, Kâtip Mösyö De Raper, Evrak Kâtibi Mösyö Holiç, Baştercüman Mösyö Testa, İkinci Tercüman Baron Havzen, Tercüman Mösyö Le Doktor Şroder, Tercüman Muavini Mösyö De Fişendorf, Sefaret Rahibi Mösyö Sohle, Sefaret Tabibi Mösyö Molih, Konsolos Mösyö Gilet, Konsolos Vekili Mösyö Dancirger, Muavinler Mösyö Bozeviç ve Mösyö Le Doktor Gazizebah, Konsoloshane Kâtipleri Mösyö Raven Stoga ve Mösyö De Neymayer, Liman Kapdanı Mösyö Sahes, Liman Müdürü Mösyö Şvaçper, Liman Zabiti Mösyö Onfer'dir³⁹³.

1876 yılında, Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye Meclisine devam eden memurlardan Almanya Sefir Vekili Mösyö Mordthmann görev almaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Berlin Büyükelçisi Bâlâ rütbesiyle Aristarki Bey görevini sürdürmüştür. Aristarki Bey'in maiyetinde Birinci Kâtip Mütemayız rütbeli Turhan Bey, İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Misak Efendi, Ataşeler Aristarki Bey ve Binbaşı rütbesiyle Bekir Bey'dir. Osmanlı Devleti'nin Almanya'da görev alan şehbenderleri ve görevli buldukları şehirlerde bir değişiklik olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde Almanya Elçisi Baron De Werther'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö De Rental, Başkâtip Baron De Feltihaym, Birinci Tercüman Mösyö Testa, İkinci Tercüman Mösyö Şyrededer, Evrak Kâtibi Mösyö Holiç, Sefaret Rahibi Mösyö Sohle, Tabip Molih, Başkonsolos Mösyö Jile Konsolos Muavini Mösyö De Şberci, Diğer Konsolos Muavini Mösyö De Bozeviç, Hâkim Muavini Kont De Bavost, Tercümanlar Mösyö Fişendorf ve Mösyö Hartmak görev almıştır³⁹⁴.

Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin 1877 yılına ait cildinde, Osmanlı Devleti nezdinde temsilciliği bulunan yabancı devletlerin idari, sosyal, ekonomik ve askeri durumları hakkında genel bilgiler verilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda 1877 yılına ait Osmanlı Devlet Sâlnâmesinde Almanya Devleti'nin idari, sosyal, askeri ve ekonomik bazı verileri yer almıştır. Devletin yöneticisi Gillium Wilhelm'dir. Başvekili

³⁹³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 196-204.

³⁹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 197-203.

Otton Dö Lepmark'dır. Nüfusu 41.06.846'dır. Askeri kuvveti 418.872'dir. Deniz kuvveti içerisindeki gemi sayısı 53, zırhlısı ise 13'dür. Geliri mark cinsinden 515.018.563'dür. Gideri ise 715.018.563'dür.

1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin Berlin Büyükelçisi Aristarki'nin maiyetinde Birinci Kâtip Müttemayiz rütbeli Turhan Bey, İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Mahmud Nedim Bey, Ataşe Sâlise rütbeli Mustafa Bey ve Ataşemiliter Binbaşı Bekir Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Almanya'da görev alan başşehbenderleri ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Hamburg'da Mösyö Gorsin, Leipzig'de Mösyö Spels, Nürnberg'de Mösyö Waiss, Danzig'de Mösyö Weber'dir. Şehbenderler ve görev aldıkları şehirler ise şöyledir: Berlin'de Mösyö Ezyovic, Bremen'de Mösyö Şelhavs, Mannheim'de Mösyö Reys, Münih'te Mösyö Gratul'dur. Osmanlı Devleti'nde Almanya Elçisi Baron Dö Werther'in maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Sefaret Müsteşarı ve Birinci Kâtip Kont Radosengi, İkinci Kâtip Baron Dö Vektim, Birinci Tercüman Mösyö Testa, İkinci Tercüman Mösyö Şyreder, Kâtip ve Kañçılar Mösyö Dö Şven, Kañçılar Kâtibi Mösyö Dreper, Sefaret Rahibi Mösyö Sohle ve Sefaret Tabibi Doktor Molih görev almıştır. Almanya Devleti'nin Osmanlı Devleti'nde görev alan general konsoloları ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Bükreş'te Alkatis Lynn, Mısır ve İskenderiye'de Baron De Seurma, Belgrat'ta Kont De Beray'dır. Konsololar ve görev aldıkları merkezler: Dimyat'ta Seror, Varna'da Rayerz Halbe Pichotto, Gelibolu'da Müller, Dersaadet'te Reylet, Mısır'da Travers, Beyrut'ta Peronetik, İzmit'te Titork, Kudüs-ü Şerif'te Baron De Münhahavzen, Bosna'da Feromelş, Kalas'da Pelohar, Rusçuk'da Kalisch. Konsolos Vekilleri ve görev aldıkları yerler: Yerköy'de Steiner, Portsaid'de, Berwyn, Yafa'da Merad, Amasya'da Ranchero, Edirne'de Yadeni, Preveze'de, Schwab, Soyşe'de Maber, Kale-i Sultaniye'de Gross, Köstence'de Aresrol, Sayda'da Ebla, Trablusşam'da Kaçekalisi, İbrail'de Yaveni, İskenderun'da Ferato, Lazkiye'de Elias, Akka ve Hayfa'da Chikos, Yaş'da Lependetkals, Midilli'de Marinocci, Bursa'da Françesko Zayno, Varna'da Klavier Konstantino Schluke, Lazkiye'de Aleksander Wisch, Ayvalık'da Françesko, Sakız'da Marinocci, Avlonya'da Meşviro teng, Kandiye'de Ejiko Koloci, Süveys'de Françesko Lamirtengi, Sine'de Dömetiko Papa Le bure Nikolaki, Trabzon'da Pavloryeva, Said

Limanın'da Covanni Riva, Bağdat'ta Onovarsmef, Mostar'da Orili, Sofya'da Vito Bozenyano'dur³⁹⁵.

Tablo 2. 7: Osmanlı Devleti'nin Berlin Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Sâniye Sami Efendi	Berlin	Orta Elçi	1847-1848
Davud	Berlin	Maslahatgüzar	1849-1850
Karacabeyzade Kostaki	Berlin	Orta Elçi	1851-1852
Ali Rıza Efendi	Berlin	Maslahatgüzar	1853-1854
Ûla Kemal Efendi	Berlin	Orta Elçi	1855-1857
Ûla Smif-ı Sâni İhsan Bey	Berlin	“ “	1858-1860
Aristarki Bey	Berlin	“ “	1861
Ûla Smif-ı Sâni Aristarki Bey	Berlin	“ “	1861/2-1865
Ûla Smif-ı Evvel Aristarki Bey	Berlin	“ “	1866-1868
Yanko Aristarki Bey	Berlin	“ “	1869
Aristarki Bey	Berlin	“ “	1870-1873
Bâlâ Aristarki Bey	Berlin	Sefir-Kebiri	1874-1877

Tablo 2. 8: Prusya'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Anton von Prokesch Osten	İstanbul	Maslahatgüzar	1847-1849
Kont Portalis	İstanbul	Orta Elçi	1850-1851
Baron de Rosenberg	İstanbul	Maslahatgüzar	1852
General Wildenburg	İstanbul	Orta Elçi	1853-1858
General Wildenburg	İstanbul	Fevkalade Murahhas Elçi	1859
Kont Dö Golç	İstanbul	“ “	1860
Kont Dö Golç	İstanbul	Orta Elçi	1861-1861/2
Baron Dö Werther	İstanbul	“ “	1862
Kont Brassier de St. Simon	İstanbul	“ “	1863-1868
Keiserling	İstanbul	“ “	1870-72
Gödel	İstanbul	“ “	1873
Frederik Deichmann	İstanbul	“ “	1874
Baron Werther	İstanbul	“ “	1875
Baron De Werther	İstanbul	Elçi	1876-1877

³⁹⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 543-570. 1888 yılından sonra Almanya'nın Osmanlı Devletindeki General Konsolosluk merkezleri şöyledir: Dersaadet, Beyrut, Bulgaristan, Mısır'dır. Konsoloslukları: Selânik, İskenderiye, Gelibolu, Varna, Halep, Portsaid, Dimyat, Kudüs, Mısır, İzmir'dir. Konsolos Vekillikleri: Yafa, Edirne, Sayda, Sisam, Hartum, Şam, Amasya, İskenderun, Süveyş, Trablusşam, Lazkiye ve Akka'dır. 1900'lü yılların ortalarında Almanya nezdinde bulunan Osmanlı Devleti Şehbenderlik merkezleri şöyledir: Berlin, Hamburg, Leipzig ve Danzig'de Başşehbenderleri; Bremen, Frankfurt, Mannheim, Münih ve Kolonya'da şehbenderleri görev almıştır (Ayyıldız, *a.g.e.*, s. 194-197).

2.5. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik İlişkileri (1847-1877)

Osmanlı Devlet Sâlnâmelerinde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik olarak okuduğumuz bu devletin, üç şehirden oluşan müteşekkil bir Prusya idarî bölümünü ifade ettiği anlaşılmaktadır. Almanca'da “An” *üzerinde* demek iken “See” kelimesi *deniz-göl* anlamına gelmektedir³⁹⁶. Fransızca'da ise “Anse” kelimesi *küçük köy*³⁹⁷ anlamına gelmektedir. “Anse” kelimesinin yerine “Hansa” kelimesi de kullanılmıştır³⁹⁸. Arşiv belgelerinde “Les Villes Hanseatiques” olarak isimlendirilmiştir³⁹⁹. 1867 yılı Osmanlı Devleti Sâlnâmesinde bu Cumhuriyet, *Villa Anse Atik Memaliki* olarak adlandırılmıştır⁴⁰⁰.

Hamiyet Sezer, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Seyahat İzinleri (18-19. Yüzyıl)” adlı makalesinde bu Cumhuriyeti *Cemâhir-i Selâse an-Atik* olarak ifade etmiştir. Buradaki “An” kelimesinin “de-da” eki olarak çevirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı makalede *Cemâhir-i Selâse* terimi ile hangi devletin kastedildiğinin tespit edilemediği de ifade edilmiştir⁴⁰¹. Barış Akarsu da “H. 1265 (M. 1849) Devlet Sâlnâmesine Göre Osmanlı İdari Yapısı” adlı Yüksek Lisans tezinde bu Cumhuriyeti “Cemâhir-i Selese-i Ense Atik” olarak çevirmiştir⁴⁰².

Bizim tespitimize göre, Hanseatik Cumhuriyeti⁴⁰³ XVIII. yüzyılın sonunda üç Hanseatik şehrinin bir Cumhuriyet meydana getirmesi sonucu oluşmuştur. Bu şehirler Bremen, Hamburg ve Lübeck'tir. Amerika Birleşik Devletleri, 1776'da Büyük Britanya'ya karşı bağımsızlığını ilan ettiğinde Kutsal Roma İmparatorluğu içindeki bağımsız şehir devletlerinden olan bu üç serbest kent, özerk bir konumdaydı. Napolyon Bonapart 1806 yılında Kutsal Roma İmparatorluğunu sona erdirmiş ve Bremen, Hamburg, Lübeck 1811 yılında doğrudan Fransa İmparatorluğuna katılmıştır. Bu üç Hanseatik şehri 1813'te bağımsızlığını tekrar ele geçirerek 1815 Viyana Kongresi'nde

³⁹⁶ <http://www.almancasozluk.net/index.php?q=see>

³⁹⁷ <http://www.fransizcasozluk.net/index.php?q=anse>

³⁹⁸ <http://www.cosmovisions.com/monuVillesHanseatiques.htm>

³⁹⁹ BOA. İ. HR.39/1858, M. 13 Nisan 1847/ H. 26 R. 1263.

⁴⁰⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 117.

⁴⁰¹ Sezer, a.g.m., s. 105-124.

⁴⁰² Aslan, a.g.t., s. 117.

⁴⁰³ Biz Hanseatik kelimesini metin boyunca “Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik” olarak kullandık.

bağımsız ve egemen şehir devletleri olarak onaylanmıştır. Bremen, 1840'ların sonuna kadar Alman Devletleri ve Amerika Birleşik Devletleri arasında taşınan malların ana limanlardan biri olmuştur. Hanseatik heyeti 1868 yılında Kuzey Almanya'ya katılmıştır. Bremen, Hamburg ve Lübeck, Alman Devletleri'ne girip çıkan bütün mallarda ana liman özelliği taşımışlardır. Sonuç olarak Hanseatik Cumhuriyeti, 1871 yılında Alman İmparatorluğunun içinde yer almıştır⁴⁰⁴.

Osmanlı Devleti ile Lübeck, Bremen, Hamburg Cumhuriyetleri arasında Cemaziyelevvel 1255 (1839)'da bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmanın 9. maddesinde harp gemilerinin “usul-i bahriye üzere” selamlaşmaları, harp gemilerinin karşılaşacakları ticaret gemilerine karşılıklı olarak nezaketle muamele etmeleri gibi konular yer almıştır. Bu antlaşmanın 16. maddesinde bir gemi fırtınaya yakalandığında, korsandan kaçtığı veya başka sebeplerle kaza geçirdiğinde nezaketle muamele edilecektir. Antlaşmanın 16. maddesinde karşılıklı olarak devletlerden birinin gemisi diğerinin liman ve kıyılarında kaza geçirdiğinde nasıl davranılacağı ifade edilmekte, eşyanın “Cemâhir-i Selâse” konsolosuna iade olunacağına dikkat çekildikten sonra şöyle denilmektedir: “Eşyayı dahi sahibine ita olunmak için geminin kazazede olduğu yere en yakın bulunan memlekette Cemâhir-i Selâse konsolosuna verilmesi gereklidir. Devlet-i Aliyye tebaasından birisi de Cemahir-i Selâse sularında bunun gibi bir arızaya maruz olduğunda aynı kurallar icra olunacaktır”⁴⁰⁵.

18 Mayıs 1839'da Hansa şehirleriyle (Lübeck-Bremen-Hamburg) yapılmış olan dostluk, ticaret ve seyrüsefer anlaşmasına ek olarak 7 Eylül 1841'de İstanbul'da imzalanan antlaşma 10 Mayıs 1842'de onaylanmıştır⁴⁰⁶. Arşiv belgelerinde sıkça karşılaştığımız üzere Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden genel olarak gemilerin seyahati ve geziler için izin talebinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Gemilerin seyahat iznine bir örnek olarak 1849'da tüccar gemisi kaptanlarından Venge isimli kaptan Burger Maister adlı gemisiyle Rusya iskelesinden aldığı buğday yüküyle Karadeniz'den gelip Akdeniz tarafına gitmek için Osmanlı Devleti'nden iltimas istemiştir⁴⁰⁷. Gezi iznine bir örnek ise 27 Temmuz 1854'de

⁴⁰⁴ <https://history.state.gov/countries/hanseatic-republics/summary>.

⁴⁰⁵ Meray, a.g.m., s. 78-91.

⁴⁰⁶ Kütükoğlu, a.g.e., s. 145.

⁴⁰⁷ BOA. A.DVN. DVE.20/48, M. 22 Mayıs 1849/ H. 29 C. 1265.

Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik beyzadeleri Ayasofya vesair camileri ziyaret etmek ve Topkapı Sarayını seyre çıkmak arzusunda oldukları için buna müsaade verilmesi talebinde bulunmuşlardır⁴⁰⁸.

İzin isteği, genellikle turistik gezi amaçlı olmuştur. Bunun haricinde asil sınıfından şahıslar ve bilim insanlarının, İstanbul'daki kütüphaneleri, camileri gezmek ve bu konuda inceleme yapmak istekleri olmuş fakat bunlar içinde izin gerekli olmuştur. İstanbul'da cami ve sarayları gezebilmek için elçilik buyruldu isteğinde bulunuyor cevabı ulaştıktan sonra da izin kâğıdı veriliyordu. Mesela 1854 yılında, Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik beyzadeleri İstanbul'da Ayasofya, Topkapı Sarayı ve birkaç camiyi görmek istemişlerdir. Maslahatgüzar, izin için bir dilekçe kaleme almıştır. Bunun üzerine zaptiye müşirine isteğin uygulanması için buyruldu yazılmış ve Hazine-i Hümayun kethüdasına yazılan başka bir izin kâğıdı ile de camileri görmek isteyen şahıslara izni gösteren kâğıdın verildiği ifade edilmiştir. Bu örneklerden de görüldüğü üzere İstanbul'daki dini ve tarihi mekânları gezmek, incelemek için diğer gezilerde uygulana geldiği gibi elçilik tarafından sadarete izin için dilekçe yazılmakta, iznin uygun bulunmasından sonra buna ilaveten yetkili kurumlar da ayrıca bilgilendirilerek izinli şahıslar bu şekilde gezilerini yapabilmekteydiler⁴⁰⁹. Özetle, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bir yabancı Osmanlı Devleti'nin sınırları dâhilinde seyahat edebilmek için, İstanbul'da memur bulunan elçileri vasıtasıyla sadarete başvuru yapmaktaydı. Elçi, seyahat edecek şahsın ismini, bu seyahati yapmaktaki niyetini, ne yöne gideceğini, ona refakat edecek yanındaki kişileri ve izin isteğini de kapsayan bir dilekçe kaleme almaktaydı. Bu dilekçeye dayanarak alınan istek için bir emir çıkmaktaydı⁴¹⁰. Buna bir örnek olarak Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzarı Doktor Mordthmann, 12 Temmuz 1850 tarihinde Cemâhir-i Selâse beyzadelerinden Mösyö Spilter isimli beyzadenin Samsun iskelesine gidip Canik ve Sivas şehirlerinde gezmesi için bir kıta yol fermanı için iltimas istemiştir⁴¹¹.

Osmanlı Devleti ile Lübeck, Hamburg ve Bremen'in içinde bulunduğu Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik arasında 18 maddeden oluşan dostluk ve ticaret antlaşması

⁴⁰⁸ BOA. A.DVN.DVE.20/78/2, M. 27 Temmuz 1854/ H. 2 Za. 1270.

⁴⁰⁹ Sezer, a.g.m., s. 113.

⁴¹⁰ Sezer, a.g.m., s. 109.

⁴¹¹ BOA. A.DVN.DVE.20/51, M. 12 Temmuz 1850/ H. 2 N. 1266.

yapılmıştır. İlk maddesinde iki devlet arasındaki muhabbetin daim olmasından bahsedilirken taraflardan birinin bir başka devlet ile savaşı durumunda dostluğa bir zarar gelmemesi ve ticaretin devam etmesi konusunda kararlı olacaklarından bahsedilmiştir. Beşinci maddesinde, Osmanlı Devleti'nin hiçbir tarafında Cemâhir-i Selâse tüccarının özel işlerine müdahale edilmeyip izne nail olan tüccar hakkında geçerli olan genel kurallar bunlar içinde geçerli olup ticaret işleri için hangi millet veya mezhepten olursa olsun dellal istihdamına vakıf olup her yerde kendilerine yardımcı olunup korunmaları diye belirtilmiştir. Karşılıklı olarak tebaalarının esir olunamayacağını ve eğer bir şahıs orada vefat eder ise mal ve eşyası hakkında iki devlet arasında esas olan usuller uygulanır diye ifade edilmiştir. Sekizince maddede, Osmanlı devleti tebaası ile Cemâhir-i Selâse tebaasından olan kişiler arasında dava meydana geldiği zaman Cemâhir-i Selâse tercümanı davada hazır olmadıkça taraflar arasında dilekçe yazılmayıp davaya hüküm olunmamalı diye belirtilmiştir. Cemâhir-i Selâse tebaasından ırz ve edepleri yerinde olarak ticaret işleri ile meşgul olanlar, şehrin güvenliği tarafından rencide edilip tutulmamalıdır. Lakin bir suç vuku bulmuş ise şahıs kendi elçi, maslahatgüzar, konsolos veyahut konsolos vekillerine yani suçun meydana geldiği yere en yakın yerde bulunan Cemâhir-i Selâse memuruna havale olunmalı diye belirtilmiştir. Eğer kişi suçlu bulunmuş ise, onun eliyle hükmü verilip Avrupalılar hakkında uygulanan usül uygulanarak yola getirilmeli diye belirtilmiştir.

“Dokuzuncu madde: Osmanlı Devleti bayrağı Cemâhir-i Selâse nezdinde geçerli görülüp iki devletinde gerek harp gemileri gerekse tüccar gemileri ile ilgili bahriye usülleri üzere törenler yapılarak saygı çerçevesinde hareket etmeleri gerekmektedir. Osmanlı Devleti donanması da Cemâhir-i Selâse tüccar gemilerine aynı şekilde davranış göstermeli Cemâhir-i Selâse bayrağında olan gemiler, Osmanlı Devleti'nin limanlarının tamamında kendi bayraklarıyla emniyetle seyahat edebilmelilerdir. Gemilerin bayrakları hiçbir surette gerek Osmanlı Devleti tüccar gemilerine ve gerekse de diğer devletlerin gemilerine verilmeyecektir. Cemâhir-i Selâse elçisi, maslahatgüzarı, konsolosu ve konsolos vekillerinin Osmanlı Devleti tebaasından birini himaye etmeye kesinlikle yetkisi olmayıp yapılan bu antlaşmanın maddelerinin dışında hareketin gerçekleşmemesi ve bu konuda dikkatli olunması gerekmektedir. Bu üç Cumhurdan birinin veya üçünün veyahut da Almanya tebaasından birinin gemileri için bu

antlaşmanın tüm şartları uygulanır. Osmanlı Devleti ve Cemâhir-i Selâse gemilerinin milliyetine tanıklıkta ellerinde bulunan pasaportlar yeterlidir” diye belirtilmiştir.

Onuncu maddesinde, Cemâhir-i Selâse tüccar gemileri serbestiyet üzere Haliç'ten Karadeniz'e gidip gelebilirler. Osmanlı Devleti'nde anlaşma hususlarına göre malların ve eşyaların tamamını havale edebilirler. Gemileri yüklü veya boş olarak Osmanlı Devleti suları, liman ve iskelelerine serbest olarak gelebilirler. Cemâhir-i Selâse tüccar ve tebaası'nın, Cezayir, Trablusgarp ve Tunus tarafında rencide ve madur olmamaları için korunmaları gerekmektedir. Cemâhir-i Selâse tebaasından birinin malına veya eşyasına Osmanlı Devleti tebaasından bir şahıs tarafından denizde yağma olayı meydana gelirse gerekli olan davayı layıkıyla yürütmek için yağmaya maruz olan şahıs veya geminin kaydı hangi limana ait olursa olsun ispatı için hali hazırdaki limanın güvenliğince işlemler uygulanır. Şahıs bulunduğu limandaki Cemâhir-i Selâse konsolosuna ve var ise diğer devletlerin konsoloslarından birine müracaat etmelidir. İstanbul'da kayıtların ve senetlerin gerekli teftişi yapıldıktan sonra yağma olayından en geç üç ay sonra kişinin hasarı karşılanır ve borcu ödenir⁴¹².

Osmanlı Devleti ile Lübeck, Brem ve Hamburg Cumhuriyetleri arasında yapılan diğer ticaret antlaşmaları şu şekildedir: H. 1255 (M. 1839) senesinde Sultan Abdülmecid döneminde Lübeck, Bremen ve Hamburg Cumhurları arasında sulh ve salâh ve ticarete dair imzalanan bir ahid-nâme-i hümayun. H. 1257 (M. 1841) senesi Sultan Abdülmecid'in saltanatında Cumhurlarla ticarete dair imzalanan ahidnâme-i hümayun. H. 1279 (M. 1862) senesi Sultan Abdülaziz Han'ın saltanatından önceki Valencia Cumhuriyeti ile imzalanan ahid-nâme-i hümayun⁴¹³. 1862 yılında yapılan yeni ticaret muahedesinde mevcut olan ticari ilişkilerin bir kat daha kolaylaştırılması için ticaret ve seyr-i sefain anlaşması yapılmıştır⁴¹⁴.

1847 yılında, Osmanlı Devleti'nin Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik'te elçilik teşkilâtı görev almazken, Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik'in Osmanlı nezdinde maslahatgüzarlığı yer almış fakat sefaretin işleri İspanya elçiliğine havale edilmiştir. İspanya sefaretini aracılığıyla yürütülen sefaret işlerinin maiyetinde kançılar

⁴¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA. A.DVN. NMH. 42/37: Tarih yok.

⁴¹³ Sâlnâme-i Nezâret-i Hariciyye H. 1302 (1885), s. 566-570.

⁴¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA. A. DVN. NMH.14/9, M. 27 Kasım 1862/ H. 4 C. 1279.

memuriyetiyle Doktor Mordthmann görev almıştır. Ticari sahadan ise Hamburg merkezinde Şehbender Şövalye Wandesslir görev almıştır⁴¹⁵.

Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzarı Mösyö Kordova'nın 1847 yılında kaleme aldığı bir tahrirâtta Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik'in Osmanlı Devletinde gerekli gördüğü limanlara konsolos ve konsolos vekili tayin edebileceğini bu hususun yapılan ahitnâme'nin altıncı maddesinde yer aldığını belirtmiştir. Bundan hareketle Gelibolu ve çevresinde oraya gelip giden tüccar ve tebaanın işlerini yürütmek için bir konsolos vekili tayin olunması gerekli görülmüştür. Maslahatgüzar tarafından Mösyö Yohan Fredric'in buraya tayini maddenin şartı öne sürülerek istenmiştir. 21 Ekim 1847 tarihinde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzarı Kordova tarafından yazılan tahrirâtta kendisine havale edilen bu sefaretin işlerinin son derece iyi olan ikili ilişkiler ve siyasete rağmen son bulacağını bildirmiştir. İki devlet arasındaki sefaret işlerinin ve ticaret işlerinin yürütülmesi için yerine kaçıllar olan Doktor Mordthmann'ın tayin olduğu ve bu işi en iyi şekilde ifa edeceği dile getirilmiştir. Mordthmann'ın Osmanlı Devleti nezdine atanırken yanında bir hane halkı da gezi izni talebinde bulunmuş ve buna izin verilmesinin ikili ilişkileri son derece dostane kılacağı belirtilmiştir⁴¹⁶.

1848 yılında, Osmanlı Devleti'nde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik sefaret memuru olarak Doktor Mordthmann görev almıştır. Mordthmann'ın⁴¹⁷ maiyetinde Boğazhisarları Konsolos Vekili Kaloret ve Gelibolu Konsolos Vekili Doktor Müller görev almıştır⁴¹⁸. 1849 yılında, teşkilât içerisinde herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir⁴¹⁹. 1850 yılında, Osmanlı Devleti nezdinde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzarı Doktor Mordthmann, kaçıllar ve tercüman ile görev almaya devam etmiştir. Önceki yıl sefaret memuru olarak ifade edilirken bu yıl maslahatgüzar sıfatıyla temsilde görevli olmuştur⁴²⁰.

Osmanlı Devleti'nde bulunan sefarethânelerde görevli olan konsolos veya tercümanların kendi sefaret işlerine ilaveten Osmanlı Devleti'nde farklı işlerle

⁴¹⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 99.

⁴¹⁶ BOA. İ.HR.42/1998, M. 21 Ekim 1847/ H. 11 Za. 1263.

⁴¹⁷ Villa Anse Atik Maslahatgüzarı Mordthmann'ın seyahati sebebiyle yerine Kaçıllar Evidlando'yu vekil tayin ettiğine dair bir yazıdır (BOA. HR. TO.306/67, M. 15 Mayıs 1849, H. 22 C. 1265).

⁴¹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 136.

⁴¹⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 99.

⁴²⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 55.

uğraştıkları dükkân açabildikleri ve işletebildikleri görülmüştür. Buna örnek olarak 21 Ocak 1850'de Osmanlı Devleti'nde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Cumhuriyeti Selanik Konsolos Vekili Gira'nın burada fırın açması için ruhsat verilmesi talebinin uygun bulunduğu Selanik Meclisi mazbatasından belirtilmiştir⁴²¹. 9 Eylül 1850 tarihinde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Sefaret Tercümanı Şarl Dainze'nin bu defa Beyoğlunda bir fırın açmak arzusunda olduğu belirtilmiş ve maslahatgüzârın yazdığı tahrir ile bu konuda iltimas istenmiştir⁴²².

1851 yılında, Osmanlı Devleti nezdinde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzârı Doktor Mordthmann, tercüman ve kaçırlar ile görevini sürdürmüştür. Bu görevlilerin isimleri belirtilmemiştir⁴²³. 1852 yılında teşkilât içerisinde hiçbir değişiklik söz konusu olmamıştır⁴²⁴. 1853 yılında, Osmanlı Devleti nezdinde Villa Anse Atik Maslahatgüzârı Doktor Mordthmann, Kaçırlar ve Tercüman Sperling ile birlikte görev almıştır. Önceki yıl bu maiyet görevlisinin ismi belirtilmemiştir. Bu yıl Sperling adlı şahıs hem kaçırlarlık görevini hem de tercümanlık görevini birlikte yürütmüştür. Dikkat çeken bir diğer nokta da şudur: 1852 yılına kadar Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik olarak adlandırılan bu devlet bu yıl Villa Anse Atik olarak adlandırılmıştır⁴²⁵. 1854 yılında teşkilât içerisinde bir değişiklik meydana gelmemiştir⁴²⁶.

1855 yılında, Osmanlı Devleti nezdinde Villa Anse Atik Maslahatgüzârı Doktor Mordthmann, Kaçırlar ve Tercüman Sperling ile görev almaya devam etmiştir⁴²⁷. 26 Ocak 1855'de Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik tüccar ve tebaasından Tarsus ve Mersin iskelelerine gelip gidenlerin işlerini görmek üzere Domesteni Laiterino konsolos vekili tayin edilmiştir. Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzârı Doktor Mordthmann tahririnde, Osmanlı Devleti'nin ticaret limanlarından ihtiyaç görülen yerlere konsolos ve konsolos vekilleri tayin olunmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. İki devlet arasında yapılan ahitnâmenin altıncı maddesinde bu hususun yer aldığını ve atama verilmesini istemiştir. Bundan dolayı Tarsus, Mersin ve havalisi olan mahallere gelip

⁴²¹ BOA. A.MKT. UM.6/70, M. 21 Ocak 1850/ H. 7 Ra. 1266.

⁴²² BOA. A.DVN. DVE.20/49, M. 9 Eylül 1850/ H. 2 Za. 1266.

⁴²³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 86.

⁴²⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 87.

⁴²⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 95.

⁴²⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 106.

⁴²⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 113.

giden tüccar ve tebaanın özel işlerini yürütmek için bir konsolos vekili tayin edilmiştir⁴²⁸.

1856 yılında, Osmanlı Devleti nezdinde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzarı Doktor Mordthmann'dır. Mordthmann, Kañçılar ve Tercüman Von Kammer Loher ile birlikte görev almıştır. Bu yıl Sperling görevden ayrılmış ve yerine Von Kammer Loher tayin olunmuştur⁴²⁹. Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik'den Rabe isimindeki kaptanın bindiği Anna ve Luiza adındaki geminin Rusya iskelelerinden yüklediği 25.000 kile keten için gümrük vergisinin gerekli olacağı ve keten yüküyle Akdeniz'e gideceği haber verilmiş olmakla birlikte izn-i sefine talep edilmiştir⁴³⁰.

1857 yılında, Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzarı Doktor Mordthmann, Kañçılar ve Tercüman Von Kamer Loher ile görevini sürdürmüştür⁴³¹. 30 Mayıs 1857'de Beyrut ve civarına gidip gelen Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik tüccar ve tebaasının işlerini yürütmek üzere Mösyö Antonyo, Beyrut'a general konsolos tayin edilmiştir⁴³². 1858 yılında, Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzarı Doktor Mordthmann, Kañçılar ve Tercüman Kont Kamer Loher ile görevini devam ettirmiştir⁴³³. 1859 yılında, Osmanlı Devleti nezdinde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzarı olan Doktor Mordthmann, Kañçılar ve Tercüman Agust Mordthmann ile birlikte görev almıştır. Kont Kamer Loher yerine bu yıl aynı göreve Agust Mordthmann gelmiştir⁴³⁴.

7 Haziran 1859'da Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Devleti'nin Osmanlı Devleti'ndeki Beyrut General Konsolosu Antonyo Sayor, ticaretle ilgili işlerini görmek üzere Kostantin Malon adlı şahsı buraya vekil tayin etmiş ve gerekli kolaylığın kendisine sağlanmasını rica etmiştir⁴³⁵. 3 Ekim 1859'da Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Maslahatgüzarı Doktor Mordthmann, Hüdavendigâr Bozok ve Kastamonu taraflarına gitmek için yol fermanı ve menzil-i amirelerinden dört baş hayvan alabilmek için de bir

⁴²⁸ BOA. İ.HR.117/5737, M. 26 Ocak 1855/ H. 7 Ca. 1271.

⁴²⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 125.

⁴³⁰ BOA. A.DVN.DVE.22.A/45, M. 8 Temmuz 1856/ 5 Za. 1272.

⁴³¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 121.

⁴³² BOA. İ.HR.143/7536, M. 30 Mayıs 1857/ H. 6 L. 1273.

⁴³³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 129.

⁴³⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 89.

⁴³⁵ BOA. HR.MKT.291/41, M. 7 Haziran 1859/ H. 6 Za. 1275.

kıta menzil fermanı isteğinde bulunmuştur⁴³⁶. Villa Anse Atik Maslahatgüzarı Mösyö Mordthmann'ın üç bin guruş maaş ile Ticaret meclisinde memuriyetine dair Ticaret Nezareti tarafından kendisine bir kıta izin kâğıdı verilmiştir⁴³⁷. 11 Temmuz 1859 senesinde Villa Anse Atik senatoları reisi tarafından yazılan mektupta, Osmanlı Devleti'nde Maslahatgüzar Mösyö Doktor Andre David Mordthmann'ın memuriyetine son verilmesine karar verilmiş ve Cemâhir-i Villa Anse Atik işlerinin Prusya sefaretine bırakıldığı belirtilerek bu yönde memnuniyet ifade edilmiştir⁴³⁸. Mösyö Mordthmann, İstanbul'daki görev süresince Osmanlı Devleti'nin sağlık konularındaki bazı işlerin düzeltilmesi konusunda da çalışmalarda bulunmuştur. Dönemin bir Osmanlı gazetesine yansıyan bir haberde bu konu şöyle dile getirilmiştir. "Osmanlı Devleti'nde kıraathanede oturan bir vatandaşın eline bir gazete aldığı anda gözüne ilk evvel çarpacak şey ya Mösyö Mordthmann'ın Terkos suyu hakkında sarf ettiği sözleri ya da Prens Bismark'ın Kont Darnel ile son mülakatındaki laflarıdır. Mösyö Mordthmann Terkos suyuna fena diyormuş diyebilir şimdi gidip de Mösyö Mordthmann'ın ağzına torba geçiremeyiz ya"⁴³⁹.

1860 yılında, Osmanlı Devleti Hamburg Şehbenderi olarak Darseld göreve gelmiştir. Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik sefaret işleri bu yıl Prusya sefaretine havale edilmiştir⁴⁴⁰. 1861-1861/2, 1862-1863 yıllarında, Osmanlı Devleti nezdinde Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik sefaret işleri Prusya sefaretine havale olunmuştur. 1863 yılında Osmanlı Devleti'nin Hamburg şehbenderi görev almamıştır. 1864-1865-1866 yıllarında sefaret işlerinin Prusya sefaretince yürütülmesi durumu ortadan kalkmış olmakla birlikte Osmanlı Devletinde bu yıllar arasında Cemâhir-i Selâse'nin sefaret temsilcisi de yer almamıştır. 1867 yılında, Müttefikin-i Cermanya'da bulunan şehbenderliklerden Hamburg İskelesinde Şehbender Mösyö Goriş görev almıştır fakat Villa Anse Atik Devleti'nin bu yıl da Osmanlı Devleti'nde bir sefaret görevlisi yer almamıştır⁴⁴¹. 1 Aralık 1862 tarihinde Osmanlı Devleti ile Cemâhir-i Selâse-i Villa Anse Atik arasında bir ticaret sözleşmesi yapılmıştır. Padişah tarafından onaylanan suretin mübadelesi

⁴³⁶ BOA. A.DVN.DVE.24-B/97, M. 3 Ekim 1859/ H. 6 Ra. 1276.

⁴³⁷ BOA. İ.HR.174/9557, M. 12 Mart 1860/ H. 19 Ş. 1276.

⁴³⁸ BOA. İ.HR.170/9196, M. 11 Temmuz 1859/ H. 10 Z. 1275.

⁴³⁹ Musavver Medeniyet Gazetesi, H. 28 Şaban 1291/M. 10 Ekim 1874, nr. 46, s. 7.

⁴⁴⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 104.

⁴⁴¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 117.

istenmiştir⁴⁴². 26 Ocak 1855 tarihinde Cemâhir-i Selâse-i Villa Anse Atik tüccarlarından Tarsus ve Mersin iskelelerine gelip gidenlerin işlerini yürütmek üzere Mösyö De Mosteni Laiterino konsolos vekili tayin edilmiştir⁴⁴³.

1868 yılında, Osmanlı Devleti'nin Müttefikin-i Cermanya'da bulunan Hamburg İskelesindeki şehbenderi Mösyö Goriş görevini sürdürmüştür. Bu yıl da Villa Anse Atik Devleti'nin Osmanlı Devleti nezdinde bir sefaret temsilcisi yer almamıştır⁴⁴⁴. 1869 yılında teşkilât içerisinde herhangi bir değişiklik yoktur⁴⁴⁵. 1870-1874 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik nezdinde iki şehbenderi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Villa Anse Atik'de görev alan şehbenderleri ve görev aldıkları merkezler şu şekildedir: Hamburg İskelesinde Şehbender Goriş ve Bremen'de Şehbender Mösyö Şeras. İki devletin de karşılıklı olarak sefaret temsilcilikleri görev almamıştır⁴⁴⁶. 1874 yılında Osmanlı Devleti'nin Bremen Şehbenderi Şeras görevini sürdürmüştür⁴⁴⁷. 1874 yılından sonra iki devlet arasında diplomatik ilişki tesis edilmemiştir. Bu durum, Almanya'nın birliğini tamamlaması ile birlikte Almanya ile Osmanlı Devleti arasında hâlihazırda devam eden ticari ve diplomatik ilişkilerin bir sonucudur.

Tablo 2. 9: Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik Devleti'nin İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin Adı ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Mösyö Kordova	İstanbul	Maslahatgüzar	1847
Doktor Mordthmann	İstanbul	Maslahatgüzar	1848-1858
Sefaretin işleri 1859-1863 yılları arasında Prusya'ya havale edilmiştir.			

2.6. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Felemenk İlişkileri (1847-1877)

Bir kuzey Avrupa ülkesi olup asıl adı Netherland⁴⁴⁸ olan ve meşruti krallıkla yönetilen Hollanda, Kuzey Denizi kıyılarında, büyük bir bölümü insanların çabasıyla denizden edinilen topraklar üzerine kurulmuştur. Hollanda'nın başlıca şehirleri

⁴⁴² BOA. İ.HR.197/11194, M. 1 Aralık 1862/ H. 8 C. 1279.

⁴⁴³ BOA. A.AMD.60/10, M. 26 Ocak 1855/ H. 05 Ca 1271.

⁴⁴⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s.122.

⁴⁴⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 151.

⁴⁴⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 164-166.

⁴⁴⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 172.

⁴⁴⁸ Hollanda topraklarının büyük bir kısmı deniz ve nehir su seviyesinin altında kaldığından, Hollandalılar büyük sıkıntılara maruz kalmışlar ve uzun uğraş gerektiren tedbirler almışlardır. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere Neder: alçak, Land ise ülke manasına gelmektedir yani Netherland alçak ülke demektir (Erdoğan Aslıyüce, *Laleden Yağlı Güreşe Hollanda*, E-book, Yesevi Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 18). Ayrıca bu ismi taşıyan bir de Hollanda nişanı bulunmaktadır. Hollanda Devleti tarafından Osmanlı memurlarına verilen nişana "*Leon Netherland*" nişanı denilmiştir (Çavdar, *a.g.e.*, s. 66).

Amsterdam, Rotterdam, Den Haag ve Utrecht'tir. Amsterdam resmen başşehirdir. Krallık sarayı, parlamento ve hükümet Den Haag'da yer almaktadır⁴⁴⁹. Günümüzde Kuzey Denizi kıyısında Almanya ve Belçika'ya komşu olan Hollanda'nın tam ve resmi adı *Hollanda Krallığı*'dir. Yönetim şekli anayasal monarşi, parlamenter demokrasidir. Hollanda'nın idari başkenti Lahey'dir. İdari yapısı içerisinde on iki eyalet⁴⁵⁰ ve denizaşırı olarak da Aruba, Curaçao ve Sint. Maartin adaları bulunmaktadır. Bonaire, Saba ve St. Eustatius adaları ise Hollanda Krallığı'na bağlı "özel belediye" konumundadır⁴⁵¹.

Hollanda 1814'ten itibaren anayasal monarşi sistemine dâhil olan bir devlettir. Bu sistemde, soydan gelen Kral veya Kraliçe'nin yetkileri anayasa ile tayin edilmiştir. Kral veya Kraliçe devlet başkanı olup diğer bakanlar ile birlikte hükümeti oluşturmaktadır. Anayasal monarşide, devlet başkanı bakanlık sorumluluğu altındadır ve Hollanda parlamentosu, anayasada "Genel-Devlet" (Staten-Generaal) olarak isimlendirilmektedir. Kral veya Kraliçe anayasal olarak devlet konseyi başkanı olmasına rağmen bunun aslında sadece törensel ve sembolik bir görev olduğu bilinmektedir. Günlük yönetim tamamen Başbakan tarafından yürütülmektedir. 30 Nisan 2013 tarihinden itibaren Kral Willem-Alexander Hollanda Krallığı devlet başkanı'dır. Hollanda'da 1840 -1849 yılları arasında devlet başkanı Kral II. William'dır. 1849-1890 yılları arasında Kral III. William, 1890-1898'de temsili Kraliçe Emma, 1898-1948'de Kraliçe Wilhelmina, 1948-1980'de Kraliçe Juliana, 1980-2013'de Kraliçe Beatrix, 2013'den günümüze Kral Willem-Alexander görev almıştır⁴⁵².

Bugünkü Hollanda'nın keşiflerden evvelki siyasi ve ekonomik yapısıyla keşiflerden sonraki şartlarda gerçekleştirdiği siyasi ve ekonomik atılımı karşılaştırıldığında, aradaki fark oldukça şaşırtıcıdır. Hollanda'nın gerçekleştirdiği dönüşüm bir kelime ile ifade edilecek olsa bu "büyüleyici" olurdu. İspanya Krallığına karşı gerçekleştirdiği bağımsızlık mücadelesi, Protestanlığı tercih etmelerinden dolayı

⁴⁴⁹ Cevdet Küçük, "Hollanda", *TDVİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 219.

⁴⁵⁰ Söz konusu on iki eyalet şunlardır: Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord Holland, Zuid Holland, Zeeland, Noord Brabant, Limburg, Flevoland. Devletin para birimi Avro'dur. Dili ise Hollandaca, Frizce (Hollanda Krallığı Ankara Büyükelçiliği, *Hollanda ile Ticaret* (Holland; Pioneers in International Business) Tercüme Lexicon Conference Interpreters, Ankara 2013, s. 3.

⁴⁵¹ Hollanda Krallığı Ankara Büyükelçiliği, *a.g.e.*, s. 3.

⁴⁵² Hollanda Krallığı Ankara Büyükelçiliği, *a.g.e.*, s. 5.

maruz kaldıkları baskı ve Ren nehri deltasındaki ülkelerinin deniz seviyesinin altında yer almasının neden olduğu olumsuz koşullar bu büyük değişim ve gelişimi nasıl zor koşullarda gerçekleştirdiklerinin birer göstergesidir. Hollandalılar bu olumsuz koşullar içinde dünyanın neredeyse her tarafına yayılmış bir ticaret ağı kurmayı başarmışlardır⁴⁵³.

Hollanda ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin başladığı günden beri iki ülke arasında ortak çıkarlar varolmuştur. Hollandalı korsanların bir simgesi haline gelmiş olan ve üzerinde “*Papa taraftarı olmaktansa Türk olmak*” yazısı bulunan yarım ay şeklindeki madalyon bile iki ülke arasındaki ilişkilere kanıt olarak gösterilebilir. İkili ilişkilerde ilk adım 1602-1603 senesinde Hollanda tarafından atılmıştır. Bu ilk adım, Osmanlılar’ın İspanyollarla Sluis’te gerçekleştirdikleri deniz çatışması sırasında olmuştur. Hollandalılar, İspanyollar’dan kadirge kölesi olarak kurtardıkları kişileri ülkelerine iade etme hususunda bir mektup kaleme almış ve bunu Osmanlı Devleti’ne göndermişlerdir. Böylece iki devlet arasındaki ilk haberleşmeler başlamıştır. Hollanda tarafından gönderilen bu mektup 10 yıl kadar cevapsız kalmıştır. Nitekim Hollanda Parlamentosu 1607 yılında Arnaud de la Vallee isimli bir şahsı Halep’te bulunan Hollandalı tüccar ailelerinin lideri olması için buraya konsolos olarak göndermiştir⁴⁵⁴.

Osmanlı Devleti tarafından ancak 1611’de Hollandalıların bütün bu iyi niyetlerine bir karşılık gelmiştir. Ege denizi’nin bütün girintili çıkıntılı sahillerini sığınak bilen korsanların buradaki varlığı bölgedeki önemli ticaret yollarını tehdit eder hale gelmiştir. Özellikle İtalya’nın İspanya yönetiminde bulunan kesimlerinden gelen tehlike dikkat çekici özellikte olmuştur. 1609 yılında İspanya’nın kuzey sınırında bulunan Hollandalı isyancıların silahlarını bırakmaları üzerine yapılan antlaşma ve burada huzurun tesis edilmesi Osmanlı Devleti’ni iki ülke arasındaki ilişkileri düşünmeye itmiştir. Bu sebeple 1611’de Başkomutan Kaptan Paşa, Hollanda Prensi Maurits’e resmi bir mektup göndererek iki ülke arasındaki ilişkilerin gözden geçirilmesine ilişkin dileğini belirtmiştir. Bu mektupta dikkat çeken durum, karşılıklı ticari imtiyazlardan söz edilmesidir. Nitekim Hollanda ile ilk olarak ticari ilişkilerin

⁴⁵³ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 11.

⁴⁵⁴ B. J. Slot, “Hollanda ile Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler” *Osmanlılar ve Hollandalılar*, Düzeltme Jessica Lutz, Unilever Shell Ayda Reklam ve Cem Ofset Matbaacılık Yayınları, İstanbul 1990, s. 7.

gözden geçirilmesi ve askeri işbirliğinin de tartışılması gündeme gelmiştir. Hollanda, yapılacak bu görüşme için Schiedam'lı genç bir avukat olan Cornelis Haga'yı görevlendirmiştir⁴⁵⁵.

Hollanda, İspanya'ya karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi sırasında Katoliklerin ve İspanya'nın en büyük düşmanı olan Osmanlı Devleti'ni kendisine güçlü bir müttefik olarak görmüştür. Ayrıca doğu ticaretinin Osmanlı Devleti elinde olması sebebiyle bu ticaretten bir pay alabilmek amacıyla Osmanlı Devleti ile dostane ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Osmanlı Devleti ise İspanya'ya karşı mücadele eden Hollanda'yı XVII. yüzyılın başından itibaren olası bir müttefik olarak görmeye başlamıştır. Hollanda'nın İspanya'ya karşı iyi bir müttefik olabileceğini anlamış olan Kaptan-ı Derya Halil Paşa'nın da çabalarıyla 1612 yılında Hollanda'ya Fransız ve İngilizlere verilen ahitnâmelerle aynı maddeleri içeren bir ahitnâme verilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki siyasi ilişkiler de başlamıştır. İkili ilişkiler kurulmasında iki önemli isim rol oynamıştır. Bunlardan biri Kaptan-ı Derya Halil Paşa, diğeri Hollanda hükümetinin 1611 yılında İstanbul'a tayin ettiği ilk elçi Cornelis Haga'dır. Osmanlı Devleti bünyesinde gerek ticaret yapan gerekse Osmanlı Devleti'nde yerleşmiş olan Hollandalıların çıkarlarını korumak ve diplomatik alanda Osmanlı Devleti'nde Hollanda'yı temsil etmek amacıyla Osmanlı Devleti büyükelçiliğine atanan Cornelis Haga, yirmi sekiz yıl bu görevi sürdürmüştür. Haga'nın görev yaptığı süre boyunca kurduğu ikili temaslar sayesinde kendisinden sonra gelen büyükelçiler ya da maslahatgözarlar iyi birer diplomat olmasalar da ikili ilişkilerin devamında herhangi bir sorun yaşanmamıştır⁴⁵⁶.

Osmanlı Devleti ve Hollanda arasındaki ilk ticari ilişkiler, “seksen yıl savaşları” döneminde (1568-1648) başlamıştır. Bu dönemde Levant olarak bilinen Doğu Akdeniz ülkeleri ve Antwerpen arasında doğrudan ticari ilişkiler meydana gelmiştir. “Hasburger Nederlanden”ın bir bölgesi olan Antwerpen, Batı Avrupa'nın en önemli ticaret merkezi olmuştur. İlk Osmanlı iş yeri olan “de Turkse Stapel” 1582'de bu bölgede faaliyete başlamıştır. Dönemin Birleşik Hollanda Cumhuriyeti 1590 senesinden itibaren Akdeniz bölgesinde deniz filosunu kuvvetlendirmiştir. Hollanda Cumhuriyeti'nin güçlendirdiği

⁴⁵⁵ Slot, *a.g.e.*, s. 8.

⁴⁵⁶ Tufan Turan, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Hollanda İlişkileri”, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şubat 2007, s. 14-15.

deniz filosu Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerinin ilerlemesinde de büyük bir öneme sahiptir. İki devlet arasındaki ilk politik ağ ise, Willem van Oranje (1544-1584) zamanında Osmanlı Devleti'nin, İspanya ile savaşta olan Hollanda Cumhuriyeti'ni desteklemesi ile olmuştur⁴⁵⁷. Osmanlı Devleti ile Hollanda arasında siyasi ilişkiler ise XVI. yüzyılın sonlarında başlamıştır. İlişkilerin başlaması iki ülkenin karşılıklı çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir⁴⁵⁸.

Hollanda bağımsızlık hareketinin önderi kabul edilen Prens Willem van Oranje'in⁴⁵⁹ 1582'de İspanyollara karşı Osmanlı Devleti'nin yardımını istediği yönünde bazı bilgiler mevcuttur. Bunun yanı sıra Utrecht Birliği'nin temeli olan askeri ittifak daha yakın siyasi işbirliğini de öngörmüştür. Bu antlaşma gereğince eyaletler iç işlerinde bağımsız olurken dış işlerinde, savaş, savunma ve vergi gibi mevzularda daima birlikte karar vereceklerdir. Birlik önce Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland ve Zutphen eyaletleri arasında oluşturulmuş Overijssel, Friesland, Graningen, Anvers, Brada, Gent, Brugge ve Ypers eyaletleri de daha sonradan birliğe dâhil olmuştur. Böylece Birleşik Eyaletler Cumhuriyeti (Felemenk Cumhuriyeti) adıyla bağımsız bir devlet meydana gelmiştir⁴⁶⁰.

Kanallar boyunca sıralanmış yel değirmenleriyle süslenmiş pürüzsüz arazisiyle, bugün Hollanda olarak tanınan bu küçük bölge sadece birkaç yıl içerisinde Avrupa'nın en büyük ekonomilerinden biri haline gelmiştir. Felemenkliler çok zaman kaybetmeden onları birlikte tutacak ve ulusal bir onur hissetmelerine sebep olacak pek çok şey bulmayı başarmışlardır. Felemenkçe, yoğun okuma yazma kampanyaları ile desteklenmiştir. Kalvenci din anlayışı, Katolik ve Yahudi azınlıklara da hoşgörü içerisinde yaklaşmıştır. XVII. yüzyıl Felemenk'i, kilisenin elinde bulundurduğu ayrıcalıklardan kurtulmuş, saray halkı ve buna benzer bir aristokrasinin bulunmadığı ilk modern kapitalist demokrasiyi oluşturmuştur⁴⁶¹. Kanlı otuz yıl savaşlarının 1648'deki Westfalen barışıyla sonlamasından sonra Avrupa'nın haritasını çizen siyasi senaryolar

⁴⁵⁷ Hollanda Krallığı Ankara Büyükelçiliği, *a.g.e.*, s. 23.

⁴⁵⁸ Turan, *a.g.t.*, s. 14.

⁴⁵⁹ Prens Willem van Orange, "Vatanın Babası" olarak Hollanda tarihinde yerini almıştır. Bağımsızlık için başlatılan isyan hareketinin önderliğini yapmıştır. Seksen yıl süren bu istiklâl hareketi, 1648 yılında gerçekleştirilen Münster Sulh Antlaşması ile son bulmuş ve Netherland Yedi Birleşik Cumhuriyeti bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır (Ashyüce, *a.g.e.*, s. 29-31).

⁴⁶⁰ Turan, *a.g.t.*, s. 19.

⁴⁶¹ Stefano Zuffi, *Artbook Rembrandth Büyük Felemenk Usta*, çev. Serkan Uzun, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara 2000, s. 8.

da yenilenmiştir. Felemenk için artık tehdit deniz yoluyla gelmekteydi. Kuzey Denizi'ndeki ticaret yollarının hâkimiyeti için 1651'den beri İngilizlerle bir dizi deniz savaşına girilmişti. Bunun ardından birkaç ciddi yenilgi sonucu sömürge siyasetinde bir değişiklik yapmaya mecbur olan Hollanda, Brezilya'daki yerleşimlerini terk ederek doğuya yönelmiş, 1652'de Cape Town'u keşfetmiştir⁴⁶². Felemenk Devleti'nin XVII. yüzyıldaki gelişimi, birleşik eyaletlerin bağımsızlıklarının ne denli doğru bir adım olduğunu göstermiştir. Şehirlerinin kendilerini yangın, sel, suç ve dilencilik gibi birtakım tehditlerden muhafaza etmedeki başarısı, Felemenk halkında ulusal ve kentsel dayanışma bilinci meydana getirmiştir. Bu bilinç, üyelerinin birbirini savunduğu ve yardımlaştığı tüccar ve zanaatkâr dernekleri olan loncaların kurulmasıyla kendini daha da hissettirmiştir⁴⁶³.

Türklerin Hollanda ile olan ilişkilerinin geçmişi dört yüz yıl öncesine kadar götürülebilir. Osmanlı-Hollanda ilişkilerinin başlıca konusu ticaret olmuştur⁴⁶⁴. Kanuni Sultan Süleyman döneminde İspanya, Portekiz ve diğer Avrupa devletleri gibi Felemenk tüccarlarına da Osmanlı memleketlerinde alışveriş yaptıkları yerlerde konsolosluk açma izni verilmiştir. Fakat bu ülkelerin ticaretleri geniş miktarda olmadığından konsoloslarının masraflarını karşılayamaz haldeydiler. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin dostu olan bir devletin bayrağı altında ticaret yapmalarına izin verilmişti. 1536 ahitnâmesiyle Fransa'ya tanınan imtiyaz diğer bazı Avrupa ülkeleriyle birlikte Felemenk tüccarlarına da tanınmıştır. Böylece Felemenk tüccarları, Fransız bayrağı altında Osmanlı karasularında ticaret yapmaya hak kazanmışlardır. Daha sonra İngiliz elçisi, Divan-ı Hümayun'a başvurarak Felemenkli tüccarların himaye hakkının İngiltere'ye verilmesini istemiştir. Başlangıçta bu isteğe müspet bir cevap verilmediyse de İngiliz diplomatların uzun diplomatik mücadeleleri sonucunda 1603 yılında Felemenk gemilerinin İngiliz bayrağı altında ticaret yapmalarına müsaade edilmiştir⁴⁶⁵.

Hollandalı tüccarların ticaretlerinde İzmir özel bir yer tutmuştur. İzmir'e ihraç ve İzmir'den ithal ettikleri mallar dönemselsel arz ve taleplere göre değişiklik göstermekte

⁴⁶² Zuffi, *a.g.e.*, s. 94.

⁴⁶³ Zuffi, *a.g.e.*, s. 68.

⁴⁶⁴ Senem Çeşmecioğlu, *Türkiye-Hollanda İlişkilerine Dair Değerlendirmeler*, Elektronik Kaynak, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2001, s. 5.

⁴⁶⁵ Bayram Nazır, "Londra Sefiri Mehmed Emin Paşa'nın Felemenk (Hollanda) İzlenimleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 3/11 Spring 2010, s. 438.

birlikte süreklilik arzemiştir. Ticari mallar, İzmir ile Hollanda arasındaki ticaret ile ilgili fikir verebilecek kadar çeşitlidir. Bu mallar arasında başta dokumalar, tekstil sektörü ile ilgili ham ve işlenmiş kumaş çeşitleri, iplikler, boya ve boya ham maddeleri yer almıştır⁴⁶⁶. Hollandalı tüccarların İzmir'e ithal ve ihraç ettikleri yiyecek ve içecekler önemli bir ticari mal grubunu oluşturmuştur. Bu kategoride İzmir'e ithal edilen mallar arasında Hindistan ve Uzak Doğu kökenli baharatlar dikkat çekmiştir. Bunlar arasında biber, karabiber, zencefil başta olmak üzere her türlü baharata rastlanmıştır. Hint malları içerisinde nitelendirilen mallar arasında özellikle XVII. yüzyılın son çeyreğinden beri kahve dikkat çekmektedir. Keşifler sonrasında kahve, dünya düzeninin Osmanlı topraklarındaki sembolü haline gelmiştir. Şeker'de çok tüketilen ithalat malları arasında yerini almıştır. Hollandalı tüccarların İzmir'e getirdikleri şekerin kaynağı Endonezya'daki şeker kamışı plantasyonlarıydı. Şekerin ithalatı pahalı ve lüks mal olması nedeniyle büyük miktarlara ulaşmasa da süreklilik göstermiştir. XIX. yüzyıldaki mali sıkışıklıklar ve şeker üretiminin artmasına bağlı olarak üzüm ve incir, İzmir'in önemli ihraç ürünleri arasında yerini almıştır⁴⁶⁷.

Hollanda'da 1795 yılından sonra birçok anayasal değişiklik meydana gelmiştir. Birleşik Eyaletler Cumhuriyeti'nin yerini Batavya Cumhuriyeti almıştır. Bu Cumhuriyet yerini Hollanda Krallığı'na bırakana dek çeşitli anayasal değişiklikler yaşanmıştır⁴⁶⁸. Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki istikrarlı ilişkiler 1798'de Hollanda'da kurulmuş olan Batav Cumhuriyeti'nin Fransa ile birlikte Mısır'a saldırması üzerine bozulmuştur. Osmanlı Devleti bu olay üzerine Hollanda elçisini sürgüne yollamış ve Hollandalı tüccarların beratlarını toplatmıştır. 1805 yılında bu tüccarların beratları kendilerine iade edilmiştir. İkili ilişkiler ancak 1812 yılından sonra normale dönmüş ve dostane ilişkiler yeniden oluşturulmuştur⁴⁶⁹. 16 Ocak 1799 yılında Bâbüli tarafından görevlendirilen tam yetkili temsilci Mouradgea d'Ohsson tarafından Hollanda Cumhuriyeti elçisine teslim edilen taktirde ifade edilenler şu şekildedir:

“Fransa, insan haklarından bîhaber olarak dost düşman ayrımı yapmaksızın tüm devletlere saldırmayı bir düstur olarak kabul etmiş ve çeşitli yollarla nifak tohumları ektiği bu yüce İmparatorluğun kutsal şehirleri Mekke ve Medine'nin

⁴⁶⁶ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 95.

⁴⁶⁷ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 99-101.

⁴⁶⁸ Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *Lale ile Başladı*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 207.

⁴⁶⁹ Turan, *a.g.t.*, s. 16.

kapısı olan Mısır'ı alt üst etmek için gizli planlar içerisine girmiştir. Böyle bir girişiminde tüm Müslüman halklarla arasında kanlı bir savaşın patlak vereceği konusunda evvelden uyarılmasına rağmen sapkın hedeflerinde ısrarını sürdürmüş ve ani bir hamle ile Mısır üzerine saldırmıştır. Bâbîâli'nin, bu alçakça davranışlara mani olmak için aldığı önlemler herkesin bilgisi dâhilindedir. Hollanda Cumhuriyeti, Bâbîâli'nin kadim dostudur. Bu güne değin, her iki devletten de gelen hiçbir bulut dostluğa gölge edememiştir. Gizlice kurulmuş bir ittifakın altında, Hollandalıların bütün gelirlerini ve deniz güçlerini ele geçiren bu gruplar, bu kaynakları diledikleri gibi kullanıp ülkeyi büyük bir felakete sürüklemekteler. Buna ilaveten Hollanda, artık beş Fransız direktörün boyunduruğuna girerek bağımsızlığını kaybetmiştir. Bütün Hollanda halkı tıpkı Fransız tebaası durumundadır. Bâbîâli, şüphesiz bu Cumhuriyet ile olan samimi ilişkilerini koruma isteğini taşımaya devam etmektedir. Fakat burada belirtilen nedenler Hollanda elçisinin Bâbîâli nezdinde ikametine engeldir⁴⁷⁰.

Sonuç olarak, Bâbîâli bu bildiri ile elçiye ikametini bir hafta içerisinde sonlandırmasını bildirmiştir. Bâbîâli ile Hollanda arasındaki anlaşmanın, Hollanda'nın saygınlığının gereğini uygulayarak Fransa'dan ayrılması durumunda tesis edileceği belirtilerek Baron Van Dedem'e İstanbul'u terk etmesi gerektiği bildirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin yazısına karşılık 25 Mayıs 1799'da tam yetkili temsilci Mouradgea d'Ohsson aracılığı ile Osmanlı temsilcilerine iletilen cevabi yazıda Batavya hükümeti gerekçeler sıralayarak, Osmanlı Devleti'nin yersiz şüphe ve endişelere kapıldığını ifade etmiştir. Hollanda'nın cevabi yazısında dikkat çeken detaylar şunlardır: Ticaretteki mevcut sorunlar karşısında, Hollandalı tüccarlarla Padişahın tebaası arasındaki ticarete vuku bulması muhtemel her türlü kesintinin önünü almak için Bâbîâli ile Hollanda arasında temel kanaatlerin uygulanması en iyi çaredir. Hollanda Cumhuriyeti'nde bulunan Padişahın tebaası olan kişilerin, Hollanda kanunlarının himayesinden istifade etmesi arzusunu sürdürmek Hollanda Cumhuriyeti'nin saygınlığının bir gereğidir. Hollanda Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı Fransa Cumhuriyeti tarafından tanındığı halde, Bâbîâli yanlış temellendirdiği prensipleri nedeniyle Hollanda Cumhuriyeti'nin Fransa'ya bağımlı olduğu fikrine kapılmıştır.

⁴⁷⁰ E. Saadet Öner, "İsveç Devlet Arşivinde Mahfuz İ.M. D'Ohsson Evrakı Tasnif ve Tahlili", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999, s. 495-496.

Bâbiâli bu şüpheleri yüzünden siyasi ilişkileri askıya almasına rağmen Hollanda Cumhuriyeti, Padişah'ın tebaasından olan kişilerin ve onlara ait malların güvenliğini sağlamak suretiyle, ticarete herhangi bir engel getirme teşebbüsünde bulunmadığını ve tutumunu devam ettirmeye niyetli olduğunu ispatlamaktadır. Hollanda Cumhuriyeti, Padişah'ın tebaasından olan şahısların ve onların mallarının en ufak bir engellemeyle karşılaşmadan korunmasını ve kanunların sağladığı avantajlardan serbestçe istifade etmeye devam etmeleri için gerekli emirlerin Hollanda Cumhuriyeti meclisine verildiğini ilan eder⁴⁷¹.

Osmanlı Devleti nezdindeki ilk Hollanda büyükelçiliği, Pera olarak bilinen İstanbul'un Beyoğlu semtinde kurulmuştur. Tomtom caddesinin köşesinde bir ana caddenin üzerinde bulunan bugünkü Palais de Hollande yani Hollanda büyükelçiliği ile hemen hemen aynı yerde bir ev kiralanmıştır. Elçilikte, diplomatik ve mahallî görevliler, sekreter, idarî memur, maliye kâtabi, dört tercüman, bir Türk memur ve bir ressam olmak üzere toplam 22 görevli yer almıştır. 1622'de Kalvinci Protestan bir rahip bu kadroya alınmış ve şehirdeki Hollanda cemaati için de bir kilise açılmıştır⁴⁷².

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti, Felemenk'te elçi buldurmaya başlamıştır. Bu ülkeye tayin edilen büyükelçiler Babiâli'de yüksek mevki sahibi Rum asıllı Osmanlı vatandaşlarından seçilmiştir. Nitekim ilk Büyükelçi Pietro Marcella⁴⁷³ adında bir esnaf'tır⁴⁷⁴. 1804 yılında Osmanlı Devleti, İlk Hollanda büyükelçiliğini kurarak ilişkilere yeni bir boyut getirmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin büyükelçileri, Hollanda konsolosları gibi ticari potansiyelle ilgilenmedikleri için Osmanlı-Hollanda ticari ilişkilerinde önemli etkileri olmamıştır⁴⁷⁵. XIX. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti'nin Lahey'de elçisi görev almamıştır. 1850'de tahta yeni çıkan Felemenk Kralı'nı tebrik ve Sultan Abdülmecid'in name-i hümayununu takdim etmek üzere Londra Sefiri Mehmed Emin Paşa görevlendirilmiştir⁴⁷⁶.

⁴⁷¹ Öner, a.g.t., s. 518-519.

⁴⁷² Turan, a.g.t., s. 32.

⁴⁷³ Pietro Marcella, Osmanlı Devleti'nin Yunan tebaasından olup uzun bir süre önde gelen tüccarlar içinde yerini almıştır. III. Selim döneminde Osmanlı vatandaşlarının ticaret yapmaya teşvik edilmesi ile birlikte Sadrazam, Pietro Marcella'yı Amsterdam'a başkonsolos olarak atama mektubunu kaleme almıştır (Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *a.g.e.*, s. 215).

⁴⁷⁴ Nazır, a.g.m., s. 439.

⁴⁷⁵ Turan, a.g.t., s. 45.

⁴⁷⁶ Nazır, a.g.m., s. 439.

Mora isyanı milletlerarası bir mesele haline gelince Hollanda, en iyi diplomatlarından biri olan Hugo van Zuylen van Nijveld'i İstanbul'a büyükelçi olarak tayin etmiştir (1825). Bu şahıs iki ülke arasındaki ilişkilerde ehemmiyetli bir rol oynayan son diplomat olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, Mora isyanını destekleyen İngiltere, Fransa ve Rusya ile ilişkileri bozuk olduğundan Zuylen bu ülkelerle Osmanlı Devleti arasında arabuluculuk yaparak önemli diplomatik faaliyetlerde bulunmuştur. Özellikle Bâbîâli nezdinde Fransa'nın haklarını savunması ona Katoliklerin sevgisini kazandırmıştır. İstanbul'dan ayrılmasından (1829) sonra Hollanda hükümeti maddi imkânsızlıklar yüzünden yerine tayin yapamamıştır. Elçilik işlerini geçici olarak Baştercüman Testa yüklenmiş ve İstanbul'dan ayrılıncaya dek (1847) bu görevi sürdürmüştür⁴⁷⁷. Bu aşamada birden çok ülkede tercüman ve elçi olarak görev almış olan Testa ailesinden bahsetmekte fayda vardır. Testa ailesinin üyeleri yüzyıllarca Galata ve Pera'da yaşamışlardır. Bu aile önde gelen Katolik "Magnifica Communita di Pera" olarak adlandırılan İstanbul'da bulunan Latin aristokrasisinden gelmiştir. Testa ailesi XIII. yüzyıldan beri ticaret ve noterlik işleri yaptıkları Cenova'dan gelerek, o zamanlar Cenova Galata'sı denen Galata'ya yerleşmişlerdir. Kıdemli oluşları Latin toplumunun arşivini tutma onurunun onlara verilmesini sağlamıştır. Bu arşivde Galata'ya ait kapitülasyonların orijinalleri yer almıştır. Burada Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasının ardından Cenova kentine tanıdığı avantajlar da bulunmuştur. Testa ailesi evlilik aracılığıyla kapsamlı bir tercümanlık ağına sahip olmuştur. Aile bağları arasında Fornetti, Fonton, Fleurat, Marini ve Von Stürmer gibi tercüman aileleri vardır. Osmanlı Devleti'nde sahip oldukları özel statü ve itibarları, Testa gibi ailelerin fertlerine, XVI. ve XVII. yüzyılda birçok Batı Avrupa elçiliklerinde görev alma imkânı sağlamıştır. XVIII. yüzyılda Testa'lar Hollanda, Fransa, Venedik, Avusturya, Polonya, İsveç, Rusya ve Prusya elçiliklerinde tercümanlık görevi yapmışlardır. Testa'ların tercümanlık "hanedanı"nın Hollanda ağı, Giacomo Jacques Testa ile başlamıştır. Bu şahıs 1747'den itibaren ikinci tercüman olarak elçilikte görev almıştır. Oğulları Gaspard ve François, babaları tarafından tercüman olarak yetiştirilmişlerdir. François kariyerine, Cumhuriyet'e eğitimini geliştirmek için gönderildiği 1766 yılında başlamıştır. Elçi Willem G. Dedel'den verilen kadronun yanı sıra kendisine elli aslanlı para harçlık

⁴⁷⁷ Cevdet Küçük, "Hollanda", *TDVİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 225.

verilmiştir. Dedel, Hollanda'ya yaptırdığı bu gezi ile Cumhuriyet'in tercümanlarının Hollandaca bilmemeleri kusurunu örtmek istemiştir⁴⁷⁸.

1808-1810 yılları arasında maslahatgüzarlık yapmış ve sıradan bir vatandaş olarak İstanbul'da kalmış olan Gaspard Testa⁴⁷⁹, Osmanlı hükümeti ile temasta bulunarak ilişkilerin yeniden kurulması önerisinde bulunmuştur. Lahey'deki yeni hükümeti bu konuda bilgilendiren Testa'ya hükümet gerekli izni vermiştir. Testa'nın yaptığı bu girişim ilişkilerin tekrar kurulmasının önünü açmıştır. Testa süratle Palais de Hollande ve arşivler üzerinde hak iddia etmiştir. Testa'nın işleri yoluna koyması vaktini almıştır. 1816 yılında yeni Hollanda Krallığı, konsoloslarının atanması için gerekli kraliyet karamâmelerini yayınlamıştır⁴⁸⁰. Daimi büyükelçi atama planları yapılmışsa da kimse bu göreve atanmamıştır. Testa Hollanda-Osmanlı ilişkilerini idare etmeyi sürdürmüştür⁴⁸¹.

Buradan itibaren, Tanzimat dönemindeki Osmanlı-Felemenk ilişkilerine, Devlet Sâlnâmeleri'nin perspektifiyle bakacağız. 1847 yılına ait ilk Devlet Sâlnâmesinden anlaşıldığına göre XIX. yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti'nin Felemenk'te elçilik teşkilâtı bulunmamaktadır. Nitekim bu süreç 1854 yılına kadar da sürmüştür. Osmanlı Devleti, 1847'den 1860 yılına kadar Felemenk'teki tek şehbenderlik merkezi olan Amsterdam'a⁴⁸² J. Posno'yu⁴⁸³ görevlendirmiştir. Aynı yıl Osmanlı Devleti'nde

⁴⁷⁸ Marlies Hoenkamp-Mazgon, *İstanbul'da Hollanda Sarayı 1612'den Günümüze Elçilik Binası ve Sakinleri*, BOOM, Amsterdam 2002, s. 88.

⁴⁷⁹ Gaspard Testa, kariyerine 1776 yılında giovane di lingua, yani öğrenci tercüman olarak başlamıştır. Maaşı 100 aslanlı para'dır. 1791'de kardeşi François'in yanında ikinci konsolos olarak görev almıştır. Gaspard, 23 Şubat 1793'te yeminli tercüman olmuştur. "Fahri Tercüman" rütbesi ile Birinci Tercüman Rodolfo Braggiotti'ye her sabah Bâbiâli dairelerini ziyaretinde eşlik etmiş ve bu şekilde "deneyim sahibi" olmuştur. Daha sonra kendisini dostça karşılayan ve onu Reisülküttâb Raşid Efendi ve onun personeline tanıtan Babiâli Tercümanı George Mourouzi ile tanışmıştır. Raşid Efendi'nin maiyeti altında, Babiâli ile Hollanda elçiliği arasında ilişkiyi sağlayan ve Testa'nın "bizim efendi" dediği bir memur da görev almıştır (Mazgon, *a.g.e.*, s. 89) Gaspard, oldukça meziyetli bir şahıstır. Diğer insanlarla yazışmak ve yakın dostluklar kurmak konusunda oldukça yeteneklidir. Ondan geriye kalan tüm yazışmalar ve notlar oldukça büyük bir arşiv oluşturmuştur. Bu belgeler onun Osmanlı tarihine ne kadar ilgi gösterdiğinin de bir kanıtı niteliğindedir. Uzun süre görevine sadık kalan bu diplomat Osmanlı Devleti'nde baş gösteren huzursuzluklar konusunda Hollanda'yı en ince ayrıntısına kadar haberdar etmiştir (Slot, *a.g.m.*, s. 14).

⁴⁸⁰ Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *a.g.e.*, s. 220.

⁴⁸¹ Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *a.g.e.*, s. 220.

⁴⁸² Amsterdam, baharat üzerinde tekel kurmayı başarmış bir şehirdir (Arıkan, *a.g.m.*, s. 110). Aynı zamanda büyüyen bir ticaret limanı olarak her bir köşesi dünyanın dört bir yanından gelen ve Avrupa'nın başka hiçbir yerinde var olmayan bolluk ve çeşitliliğe sahip emtiaları satan gemiler, dükkânlar ve pazarlarla çevrilmiştir (Zuffi, *a.g.e.*, s. 38).

⁴⁸³ Sâlnâmelerdeki yazılışı *Çak Pozno* olan bu ismin *J.J. Posno* olduğu tespit edilmiştir. Osmanlı Türkçesinde yabancı şahıs isimleri yazılırken telaffuzun dikkate alındığı bellidir. Bu nedenle *Çak* isminin

Felemenk Mukim Elçisi olarak Mollerus adında bir şahıs görev almıştır⁴⁸⁴. Mollerus, Testa'nın 1847 yılında elçilik işlerini bırakmasıyla birlikte İstanbul'a büyükelçi tayin edilmiştir. Mollerus⁴⁸⁵, yeniçerilik kaldırıldıktan sonra İstanbul'a gelen ilk büyükelçi olmuştur. Bu nedenle Sultan Abdülmecid, önceki elçilere kıyasla Mollerus'a daha mütevazı bir tören yaptırmıştır⁴⁸⁶. Mollerus'un maiyetinde bazı görevliler de yer almıştır. Kañçılar göreviyle Salzani, Tercüman⁴⁸⁷ Custinyani ve Muavin olarak da Dominik Testa teşkilât içinde görev almıştır⁴⁸⁸. İlk büyükelçiler, Bâbîâli'de yüksek mevki sahibi Rum asıllı Osmanlılardan seçilmiştir. İstanbul'a tayin edilen Hollanda büyükelçileri ticaretle ve bazı gayrimüslim Osmanlı tebaasının himayesi gibi işlerle meşgul olurken Osmanlı büyükelçileri bu gibi işlerle pek ilgilenmemişlerdir⁴⁸⁹.

Önceki yıldan farklı olarak 1848 yılında Felemenk'in Osmanlı Devleti nezdinde görev alan konsoloslarına⁴⁹⁰ yer verilmiştir. 1848'de Felemenk'in Osmanlı

aslında bu kısaltmadaki *Jack* ismine denk geldiği açıktır (Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *a.g.e.*, s. 236).

⁴⁸⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 92-100.

⁴⁸⁵ Sâlnâmelerde Molerusi olarak geçen bu ismin tam açılımı Baron Nicolaas Willem Mollerus'tur (Mazgon, *a.g.e.*, s. 159).

⁴⁸⁶ Turan, *a.g.t.*, s. 50.

⁴⁸⁷ Tercüman kelimesi *Dragoman* olarak ifade edilmiştir. Dragomanlar, huzura kabul törenlerinde başlarına giydikleri kalpak ile diğer diplomatlar ve Osmanlı görevlileri arasında açıkça fark edilmişlerdir. Mantolarının renkleri etnik-dinsel özelliklerini ifade etmiştir (Yunan-Ortodoks: sarı, Katolik: mavi, Ermeni: kırmızı, Yahudi: siyah giyinmiştir (Mazgon, *a.g.e.*, s. 88). Haga döneminden itibaren Fenerli Rumlar, Hollanda Büyükelçiliğinde ön planda yer almışlardır. 1756'dan beri ise sadece Fransız Levantenler atanmışlardır (Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *a.g.e.*, s. 155).

⁴⁸⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 92-100.

⁴⁸⁹ Küçük, *a.g.e.*, s. 225.

⁴⁹⁰ Latince "*danışmak, istişare etmek, düşünmek*" manalarına gelen *consulere* fiilinden türetilmiş olan *Consül*, Roma'da önemli devlet meselelerini senatoyla, yani halk meclisi ile istişare eden devlet memurunu ifade eder. Bu kavrama Ortaçağ'da farklı bir anlam yüklenerek yabancı ülkelerdeki bir tür ticari temsilciye verilen unvan haline gelmiştir. Ortaçağ'da sık sık kullanıldığı haliyle *consul* bir milletin ticaret delegesidir. Almanca kaynaklarda XV. yüzyıldan itibaren görülen konsolos mefhumu muhtemelen ilk kez Akdeniz havzasında kullanılmaya başlanmıştır. Ortaçağ İtalyan şehir devletlerinin deniz aşırı olarak gerçekleştirdikleri ticarî faaliyetleri konsolosluk kurumunu meydana getirmiştir. Konsolosluk kurumu (*consulate del mare*) bir elçilik kurumu değil bir şehir merkezinin tüccarlarının yabancı ülkelerdeki temsilcileriydi. Tüccarların kendi aralarından seçtikleri bir temsilci consul olarak mahallî hükümetlerle işleri bir nizama koyar, sorunları çözüme kavuşturur, vatandaşlarının noterliğini yapardı. Ayrıca kendi ülkelerine seyahat etmek isteyenlerin vize işlemlerini de yaparlardı. XII. ve XIII. yüzyıllarda Cenova, Piza, Floransa ve Venedik doğuda ise Filistin, Mısır, Suriye ve İstanbul'a podestas ve bailos denilen ilk konsoloslukları ihdas etmişlerdir (Ali İbrahim Savaş, "Konsolos", *TDVİA.*, C. 26, Ankara 2002, s. 178). Konsoloslar yabancı bir ticaret şehri veya iskelesinde devletin ticarî çıkarlarını, vatandaşlarının ve tüccarlarının haklarını savunup muhafaza eden, ticaret gemilerine nezaret eden ve bulunduğu ülkenin makamları tarafınca da tanınmış idari ve ticarî vazifeleri haiz memurlardır. Daha önceleri de çeşitli devletlere Osmanlı ülkesinde diplomat bulundurma hakkı verildiyse de bugünkü anlamıyla konsoloslukların oluşması ilk defa Kanuni zamanında Fransızlar tarafından gerçekleştirilmiştir (İsmail Hakkı Kadı, "Arşiv Belgelerine Göre 18. Yüzyıl'da Osmanlı-Hollanda İktisadî Münasebetleri",

Devleti'ndeki başkonsolosları şöyledir: İzmir'de van Lennep⁴⁹¹, İskenderiye'de Şolec, Tunus'da Nissen. Konsolosları: Hanya'da Taron, Halep'te Pichotto, Trablusşam'da Pichotto, Kıbrıs'ta Santi. Konsolos Vekilleri: Bozcaada'da Likari, Boğazhisarların'da Kaloret, Sakız'da Paskova, Midilli'de Omero, Ayvalık'ta Simiryoti, İstanköy'de İpokratidi, Gelibolu'da Likari, Mısır'da Bugti, Dimyat'ta Debban, Trablusgarp'ta Ranih, Siroz'da Spandoni, Selanik'te Karboneri, Edirne'de Vernasse, İskenderun'da Conas, Trablus'ta Kaçifli, Beyrut'ta Pichotto, Akka'da Katafago, Ladkiye'de Vitali, Tarsus'da Barger, Limson'da Kornelli, Kalas'da Keule ve Bükreş'te Keun⁴⁹². Hollandalılar da İngilizler gibi ticari faaliyetlerini Akdeniz'in geleneksel ticaret merkezleri olan Halep, Kıbrıs, Kahire ve Suriye'nin diğer limanlarında yoğunlaştırmışlardır. Ancak XVII. yüzyılın ortalarından itibaren İzmir yeni bir merkez olarak ortaya çıkmıştır. Hollandalıların ilk konsolosluk kurdukları yer ise Halep olmuştur⁴⁹³.

Osmanlı Devleti nezdinde Haga zamanında açılan konsolosluklara daha sonradan yenileri de eklenmiştir. İhtiyaç duyulan yerlerde yeni konsolosluklar kurulmaya devam edilmiştir. İmparatorluğun Anadolu, Avrupa, Ege Adaları, Kuzey Afrika ve bugünkü Suriye, Irak, Mısır, Yemen gibi coğrafyalarına yayılmış 58 şehir ve limanda Hollanda konsolosları faaliyette bulunmuşlardır. Bunların tamamı aynı anda faaliyette bulunmamıştır. İhtiyaç olan yerlere Haga zamanından itibaren açılmış olan konsoloslar, İmparatorluğun sonuna dek uzun ve kısa sürede faaliyette bulunmuşlardır. Sakız konsolosluğu İzmir'den önce açılmış olup kısa süre açık kalan Kuşadası (Scola Novo) konsolosluğu İzmir yakınlarında açılan diğer bir konsolosluk olmuştur⁴⁹⁴.

Osmanlı Devleti ve Hollanda arasındaki ticaret yüzyıllar boyunca bünyesinde farklı özellikler barındırmıştır. Ticaret önceleri Suriye'den Fas ipeği ve Hindistan baharatları ithaliyle başlamıştır. XVII. yüzyıldan beri Hollanda'dan İzmir'e ve

Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997, s. 46).

⁴⁹¹ İzmir Konsolosu Jacob van Lennep'dir. Kardeşi Richard van Lennep, Yeğeni ise Tüccar Gustave A. van Lennep'dir. İzmir Konsolosu Jacob van Lennep'in Amerikan Board ile ilişkisi, 1844'den 1854 yılına kadar Amerikan Board misyoneri olarak İstanbul'da görev yapan Henry J. van Lennep vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Henry J. van Lennep, Richard van Lennep ile Adele M. Heidenstam'ın oğullarıydı. Richard van Lennep, Hollanda konsolosunun kardeşiydi ve İzmir'de İsveç konsolosu olarak görev yapmıştır (Mazgon, *a.g.e.*, s. 101).

⁴⁹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 126-145.

⁴⁹³ Kadı, *a.g.t.*, s. 15; Küçük, *a.g.e.*, s. 223.

⁴⁹⁴ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 59.

İstanbul'a ynl kumaş ihracatı yapılmış buna karşılık Hollanda, Türkiye'den Angora yönü, keten ve keten ipliği satın almıştır. Bu lkeler arasındaki ticaretin XIX. yüzyılda gelişmesi ile Osmanlı Devleti'nin tütün ihracatı önemli ölçüde artış göstermiştir. Osmanlı Devleti, Hollanda ve onun sömürgelerinden keten kumaş ithalatı yapmıřtır⁴⁹⁵. Hollandalıların, Osmanlı Devleti ile ticaretlerinin temeli kumaş emtiasına dayanmıştır. Hollandalıların, XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'ne getirip satışını gerçekleştirdikleri kumaşlar senede 6-7 bin topu bulmuştur. Fakat bu, Osmanlı Devleti'ne getirilen İngiliz kumaşlarının ancak dörtte birine denk gelmekteydi. Hollandalıların Osmanlı Devleti ile ticareti büyük ölçüde İzmir⁴⁹⁶ merkezi üzerine yoęunlařmıřtır⁴⁹⁷.

Osmanlı Devleti ile Felemenk arasında 1840'da Sultan Abdülmecid zamanında bir ticaret antlaşması imzalanmıştır. 1856 senesinde ise Felemenk mstemlektinde şebender ikamesine dair bir anlaşma imzalanmıřtır⁴⁹⁸. XVII. yüzyıldan beri Hollandalılar Osmanlı Devleti ile yaptıkları ticarete, Osmanlılar tarafından çok rağbet gösterilen değeri düşük bir para olan "Leeuwendaalder" (Aslan Florini)⁴⁹⁹ kullanmışlardır. Hollanda'nın İzmir ile olan ticaretinin süratle gelişmesinin birden çok sebebi mevcuttur. Bu sebeplerin en ehemmiyetlisi, her iki devletin de pazarlarında sahip oldukları önemli mallarıdır. Ticari ilişkilerde meydana gelen bu hızlı gelişmeler beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Ortadoğu ticaretinin kendisine has birtakım problemleri olmuştur. Bu problemler görmezden gelindikçe ortaya çıktığı an itibariyle de ağır sonuçlar meydana getirmiştir. En önemli sorun, Osmanlı Devleti'nin kötü para piyasasının varlığıdır. Osmanlı Devleti'nin masraflı bir ark olması ekonomiden devamlı bir sermaye emmesiyle neticelenmiştir. Bundan dolayı bazen Amsterdam'daki faiz oranlarının yaklaşık on katı kadar faizler yükselmiş ve tüccarlar nakit sıkıntısıyla

⁴⁹⁵ Slot, a.g.m., s. 17.

⁴⁹⁶ Hollandalıların en önemli ve kalabalık kolonisi İzmir'de yer almıştır. Buradaki konsolosların çok önemli görevleri olmuştur. Amsterdamlı asil ve zengin bir aileden gelen Daniel Jan de Hochepped, 1685 yılından itibaren İzmir'de konsolos olarak görev almıştır. İzmir'deki bu zengin konsolos, nüfuzlu Hollandalı şahıslarla olumlu ilişkiler tesis etmiştir. Hochepped'in büyükelçinin altında yer alması gerekirken ondan daha yetkili bir konumda olmuştur. Parlamentoya bizzat kendisi raporlarını gnderebilmiştir (Slot, a.g.m., s. 10).

⁴⁹⁷ Arıkan, a.g.m., s. 133.

⁴⁹⁸ Sâlnâme-i Nezâret-i Hariciyye (H. 1302) 1885, s. 562.

⁴⁹⁹ Uzun süre esed adı ile kullanılmış olan ecnebi paralardan birinin adıdır. zerinde aslan resmi olması sebebiyle resmi makamlarca esed adı verilen bu paraya halk arasında "Arslanlı" denirdi. Eski vesikalarda bunun yerine daha çok Felemenk kuruşu kullanılmıştır. Aynı zamanda vesikalarda "Felemenk Doları" şeklinde de geçmiştir (Pakalın, a.g.s., C. I, s. 597).

karşı karşıya kalmıştır. Bütün bunların etkisiyle Osmanlı Devleti'ne yapılan ihracatlar risk taşımaya başlamıştır. Sonuçta Avrupa'dan mal satın alan Osmanlı tüccarlarının ödeme yapacak paralarının kalmaması ile çözüm olarak taksitli ödeme ve değiş-tokuş ticareti için Hollanda'daki tüccarlar tecrübeli ve güvenilecek temsilciler talep etmiştir. Bu sebeple XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki Hollandalı tüccarların sayısında artış görülmüştür⁵⁰⁰.

Ticari ilişkilerin başladığı zamandan itibaren ticari gelirlerin bir kısmı ile elçilik ve konsolosluk masrafları karşılanmıştır. En fazla masraf İstanbul ve Halep'te yapılmıştır. Bununla birlikte en fazla vergi geliri ise İzmir'den elde edilmiştir. İzmir'de çok harcama yapılmamasına rağmen ödemeler için hayli para kesintisi yapılmıştır. XVII. yüzyıl sonlarına doğru Hollandalıların Halep ile var olan ticari ilişkilerinde bir gelişme söz konusu olmuştur. Osmanlı Devleti ile İran arasında devam eden uzun barış süresi, Hürmüz boğazında İran ile Umman arasında meydana gelen anlaşmazlıklar ve Hollanda endüstrisinin Fransız göçmenleriyle desteklenmesi gibi sebepler Hollanda'nın İran ve Suriye ile olan ipek ticaretini artırmıştır. Ticarete var olan bu gelişmeden İstanbul ve İzmir'deki tüccarlar da olumlu yönde etkilenmişlerdir⁵⁰¹.

XVIII. yüzyılın sonlarında yazılan birtakım raporlarda Hollanda ve İngiltere, Fransa ile birlikte uzun zamandan beri Osmanlı Devleti ile hacimli ve istikrarlı ticaret faaliyeti sürdüren en önemli ülkeler arasında gösterilmişlerdir. Marsilya ticaret odasının kayıtlarına göre, 1784 yılında kaleme alınan bir rapora bakılacak olursa bu tarihte Hollanda'nın Osmanlı Devleti ile gerçekleştirdiği ticaretin hacmi, Fransız-Osmanlı ticaretinin yarısına karşılık gelmekteydi. Bu sıralama XVIII. yüzyılın büyük bir bölümünde geçerliliğini muhafaza etmiştir. Fakat XIX. yüzyıla girilirken bu sıralama büyük oranda değişmiştir. Nitekim XVIII. yüzyılın sonlarında Avusturya ve XIX. yüzyılın başlarında Rusya, Osmanlı Devletine karşı kazandıkları askeri başarılarla endeksli olarak Osmanlı dış ticaretinde söz sahibi olmuşlardır. Zira XVIII. yüzyılın son çeyreğinde McGowan Osmanlı dış ticaretinde söz hakkı olan Avrupalı Devletleri şöyle

⁵⁰⁰ Slot, a.g.m., s. 17-18.

⁵⁰¹ Slot, a.g.m., s. 18-19.

sıralamıştır: Fransa (36,5), Avusturya (24), Hollanda (18,3), Venedik (12), İngiltere (9,2)'dir. Hollanda'nın ticaret hacminde ilk üçte olması dikkat çekmiştir⁵⁰².

Ticaretin zarar gördüğü dönemlerde olmuştur. Fransız Devrimi'nin ardından sadece Hollanda'nın İzmir'de yaptığı ticaret değil, Tüm Avrupa devletlerinin ticari ilişkileri alt üst olmuştur. Buna rağmen Hollanda'nın ticareti, Trieste'den sınırlı da olsa sürmüştür. Daha evvel bir keten pazarı olan İzmir ise XVIII. yüzyıl sonlarında Amerika Birleşik Devletleri ve XIX. yüzyılın başında Mısır ile müthiş bir rekabete girmiştir⁵⁰³. XIX. yüzyılda Hollandalı tüccarların alakadar olduğu yeni ihraç ürünleri arasında Afyon ticareti ehemmiyetli bir yet tutmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra tütün ihracatında da önem arz eden bir payları olmuştur⁵⁰⁴.

Sâlnâmelerde 1849 yılında Osmanlı Devleti nezdinde Felemenk konsoloslukları görev almazken Felemenk Mukim Elçisi Mollerus görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan memurlardan Tercüman Custinyani görevden ayrılırken bir önceki yıl Muavinlik yapan Dominik Testa onun yerine bu yıl bu görevi ifa etmiştir. Bu durumda ondan boşalan muavinlik görevinde bir memur yer almamıştır. Kañçılar Salzani ise üç yıldır kesintisiz olarak yürüttüğü bu görevden ibka edilmiştir⁵⁰⁵. Sâlnâmede 1851 yılında mukim elçiliğe ilaveten orta elçilik ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Felemenk Mukim Orta Elçisi olarak Baron Mollerus görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan görevlilerden Kañçılar Salzani ve ikinci bir kañçılarlık göreviyle Dominik Testa yer almıştır. Bir önceki yıl tercümanlık görevini sürdüren Testa bu yıl kañçılar olarak görev almaya başlamıştır. Üç yılda üç farklı görevde gördüğümüz Testa, muavinlik ile başladığı görevini kañçılarlığa taşımıştır⁵⁰⁶. Bir önceki yıl orta elçilik seviyesinden diplomatik temsil söz konusu iken 1852 yılında küçükelçiliğe indirilmiştir. Bu durumda Baron Mollerus Felemenk Devleti diplomasisini küçükelçilik seviyesinden yürütmüştür. Teşkilât içerisinde Baştercüman ve Kañçılar Travers ile Maiyet Kâtibi ve Tercüman Testa görevde bulunmuştur. Bu yıl hem Travers hem de Testa iki ayrı görev olarak bildiğimiz memurlukları birlikte yürütmüşlerdir. Önceki yıl kañçılarlık görevini yürüten

⁵⁰² Numan Elibol, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dış Ticaretiyle İlgili Bazı Değerlendirmeler", *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, 2005, s. 69.

⁵⁰³ Slot, a.g.m., s. 21.

⁵⁰⁴ Yılmaz, a.g.e., s. 112.

⁵⁰⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 53-58.

⁵⁰⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 80-89.

Salzani bu yıl teşkilât içerisinde yer almazken Testa dördüncü bir görev olan maiyet kâtipliği görevini de üstlenmiştir⁵⁰⁷. Osmanlı Devleti'nin 1853'de Amsterdam şehbenderi haricinde Felemenk'te bir görevlisi yer almamıştır. Küçükkelçilik seviyesinden orta elçilik seviyesine yükselen Felemenk Devleti elçiliği Baron Mollerus tarafından orta elçilik seviyesinden yönetilmiştir. Baştercümanlık ve Kançılarlık göreviyle Travers, Maiyet Kâtipliği ve Tercümanlık göreviyle de Testa yer almıştır⁵⁰⁸. 1854'te bu teşkilâta bir değişiklik gözlemlenmemiştir.

1847 yılından 1855 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin Felemenk nezdinde diplomatik temsilcisi görev almamıştır. Osmanlı Devleti bu yıl bu diplomatik tavrını değiştirerek Felemenk yurduna orta elçilik seviyesinden görevli tayin etmiştir. Lahey Orta Elçisi olarak Karaca Bey bu göreve tayin edilmiştir. 8 Ekim 1854'de göreve gelen Karaca Kostaki Bey'in harcırah ve maaşının belirlenmesinde emsal olarak Berlin sefaretini seniyyesine atanan Kemal Efendi gösterilmiştir. Kemal Efendi'ye iki bin iki yüz (2200) Felemenk doları maaş ve yetmiş beş bin kuruş harcırah verilmiş olup beş bin frank maaş tahsisıyla altmış bin kuruş dahi yol harçlığı ihsan buyurulmuştur. Maiyetinde yer alması için Bâbîâli Tercüme Odası hulefâsından⁵⁰⁹ Sermed Efendi kâtip olarak görevlendirilmiştir. Sermed Efendi'ye de beş bin kuruş harcırah verilmiştir⁵¹⁰.

1855 yılında, Felemenk Devleti'nin Osmanlı Devleti'nde bulunan diplomatik temsilciliği orta elçilik seviyesinden maslahatgüzarlık seviyesine indirilmiştir. Felemenk Maslahatgüzarı olarak Mösyö Kont van Zuylen van Nijevelt⁵¹¹ göreve başlamıştır⁵¹². Mollerus'un arkasından 1854 yılında eski büyükelçinin yeğeni olan 34 yaşındaki Julius Philip J.A. Graaf van Zuylen van Nijevelt elçi olarak atanmıştır. Van Zuylen Türkiye'de geçirdiği altı yıllık dönemi hayatının en güzel devresi olarak değerlendirmiştir. Onun elçilik dönemi, Kırım Savaşına denk geldiği için (1853/54-1856), İstanbul'daki görevi siyasi olarak önem arz etmiştir. Van Zuylen, inançlı bir Protestan'dır. Onun Hollanda'da Groen van Prinsterer çevresinden biri olduğu

⁵⁰⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 80-89.

⁵⁰⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 91-95.

⁵⁰⁹ Hulefa evvelden kâtip yerine kullanılır bir deyiştir. Kalem kâtipleri yerine de hulefay-i aklâm tabiri kullanılırdı (Pakalın, a.g.s., s. 853).

⁵¹⁰ BOA. İ. HR.114/5563, M. 8 Ekim 1854/ H. 15 M. 1271.

⁵¹¹ Sâlnâmelerde Van Zuylen van Niyolet diye okuduğumuz bu isim tam olarak şöyle yazılır: Mr. Julius Philip Jacob Adriaan graaf van Zuylen van Nijevelt (Mazgon, a.g.e., s. 103).

⁵¹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 110-115.

biliniyordu. Uzun bir süre onun politik halefi olarak görülmüştür. İstanbul'da da Protestan Hristiyanlığın üstünlüğüne inanmaya devam etmiştir⁵¹³. Van Zuylen'in maiyetinde, Baştercüman ve Kançılar Travers, İkinci Tercüman Testa ve diğer tercümanlık göreviyle de Travers yer almıştır⁵¹⁴. Mösyö Zuylen'e ikinci rütbeden bir kıta Mecidi Nişanı taltif edilmiştir. Bu nişanın kendisine verilmesinden dolayı memnuniyetini ve teşekkürlerini belirtmiştir⁵¹⁵.

Felemenk Cumhuriyeti'ne ait olmak üzere Palais de Hollande'ın terkedilmiş harap kalıntılarının üzerine daha sade, ancak Beyoğlu'ndaki hâlâ dikkat çekici noktalardan biri olan İstiklâl Caddesi'ne yeni bir bina inşa edilmiştir⁵¹⁶. 1831 senesinde Pera'daki birtakım elçilik binaları bir yangınla yok olmuştur. Bu elçiler Testa'nın da yaptığı gibi Tarabya'daki yazlıklarına çekilmişler ve konsolosluk işleri de Pera'daki geçici bürolardan sürdürülmüştür. 1840 yılı civarında birtakım ülkeler elçilik binalarını aynı yerlere ya da daha iyi başka arsalar seçerek üzerine tekrardan inşaya girişmişlerdir. Batı Avrupa basınında binaların geleneksel olarak ahşaptan yapılmış olması çok fazla eleştiri almıştır. Sadrazam Mustafa Reşit Paşa, Sultan II. Mahmud'un dikkatini bu duruma çekerek Pera'nın yeniden inşaatı için bu deneyimlerden faydalanmanın zaruretinden söz etmiştir. Sadrazam, 1836 yılında İngiltere'ye yaptığı bir iş gezisi esnasında Londra'dan bir mektup göndermiş ve Pera'nın yeniden yerleşiminin geniş tutulması, bölgenin olabildiğince düzlenmesi ve bina yapımında taş ve tuğla kullanılması gibi tavsiyelerde bulunmuştur. Ayrıyeten şehrin bu yeni mimarisıyla yapılmış olan yerleşim merkezi Osmanlıların Avrupa'daki prestijini de artırmış olacaktır⁵¹⁷.

İstanbul'un Beyoğlu semtindeki Pera'nın ana caddesi modern trafiğe uygun oldukça güzel bir bulvar haline getirilmiştir. XIX. yüzyılın kırklı yıllarında, *Grand rue de Pera* diye adlandırılan bu caddenin her iki yanında, aynı hizada tuğla binalar yükselmiştir. Bu dönemde arsa fiyatları dikkat çekecek derecede artış göstermiştir. Yeni Hollanda sarayının mimarı Barborini olmuştur. Hollanda'nın yeni elçilik binası için büyük bir gayretle yeni planlar yapılmıştır. Ancak, Lahey bunlara hemen hemen hiç

⁵¹³ Mazgon, *a.g.e.*, s. 103.

⁵¹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 110-115.

⁵¹⁵ BOA. HR. TO.314/51, M. 10 Ağustos 1858/H. 29 Z. 1274.

⁵¹⁶ Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *a.g.e.*, s. 237.

⁵¹⁷ Mazgon, *a.g.e.*, s. 93-94.

tepki vermemiştir. 1840 yılında Gaspare Fossati tarafından yapılan taslağa Lahey'in verdiği tepki bunun en iyi göstergelerinden biri olmuştur. Baron Nicolaas Willem Mollerus'un 1847'de Pera'ya varmasından kısa bir süre sonra yaşlı Gaspard Testa vefat etmiştir. Büyükelçi Mollerus, yeni görev yeri hakkında yeterince bilgilendirilmediği için buraya gelirken konforlu bir konuta yerleşebileceğini düşünmüş fakat karşılaştığı durum karşısında dehşete düşmüştür.

Mollerus'un kötü koşullarda ikamet ediyor olması bir anlamda Lahey'in belirsiz politikasının bir sonucu olmuştur. Buradaki elçiliğin devam edip etmeyeceği konusunda henüz son söz söylenmemiş olmasına rağmen kendisi Testa'nın halefi olarak İstanbul'a gönderilmiştir. En sonunda 1852 yılında İstanbul'daki temsilciğin devam etmesi karara bağlanınca Mollerus'un mali olanaklarında da bir artış görülmüştür. O dönemde kendisine resmi olarak elçilik konutu sözü de verilmiştir. Bu karar onun oturduğu ahşap binayı restore ederek büyütebileceği anlamını taşımıştır. O zaman elçilikte memur olan Travers'in yapmış olduğu bir incelemeye göre binanın büyütülmesi ve restore edilmesi Pera'da bir ev kiralamaktan daha ucuza gelecekti. Joseph Fossati'ye geçici ahşap binanın elçilik evi haline getirilmesi projesi verilmiştir. Yaklaşık 4200 guldenlik bir masrafla, daha sonra "drogmanaat" (Tercümanlık Binası) olarak tarihe geçecek olan konut yapılabilmıştır. Mollerus vakitsizce İstanbul'dan geri çağırılmıştır. Dönemin dışişleri bakanı olan Mr. F. A. Baron van Hall'e yazdığı bir mektupta Mollerus, arkasında bıraktığı evin altı yıldan daha fazla bir süre yetindiği evden çok daha konforlu olduğunu ifade etmiştir. Onun halefi olan büyükelçi, konutta 20-24 kişilik yemek organize edebilmiştir ve "Türk misafirlere içinde divanların bulunduğu uygun sigara salonu sunabilmiştir"⁵¹⁸.

1854'te Stefenaki Bey'e ikinci dereceden Mecidi Nişanı, Karaca Bey ile Hoca Diran'a ise dördüncü dereceden Mecidi Nişanı verilmiştir⁵¹⁹. 1856 yılında Osmanlı Devleti'nin Lahey Sefiri ve Amsterdam şebkenderi önceki yılda olduğu gibi görevlerini idame ettirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde Felemenk Küçükkelçisi Mösyö Kont van Zuylen van Nijevelt'in bu yıl maiyetine yeni bir isim eklemiştir. Testa ve Travers daha önce de teşkilât içerisinde görev almış olan memurlardır. Bu yıl ilk defa görev alan isim ise Rişard Keun'dur. Bunun dışında bu yıl kaçırlık görevini ifâ eden birisi

⁵¹⁸ Mazgon, *a.g.e.*, s. 100.

⁵¹⁹ BOA. A. DVN. 97/43, M. 17 Temmuz 1854/ H. 21 L. 1270.

olmamıştır⁵²⁰. Lahey Sefiri Karaca Bey, 25 Eylül 1857'de sefaret-i seniyye için satın alması gereken birtakım eşyanın ve sefarethanenin senelik kirası olan iki bin florinin hazine tarafından karşılanması ve maaşının florinden tahvil edilmesi için talepte bulunmuştur⁵²¹.

Bir sonraki yılda karşılıklı elçilik temsilciliklerinde bir değişiklik söz konusu olmamıştır. 1858 yılında, Lahey Orta Elçisi Karaca Bey, Sırkâtip Yanko Karaca⁵²² ile görevine devam etmiştir. Önceki yıl sâlnâmede maiyetinde bir görevli görülmeyen Karaca Bey'e bu yıl Yanko eşlik etmiştir. Aynı yıl Felemenk Mukim Elçisi Kont Van Zuylen Van Nijvelt'in maiyetinde Tercümanlar Rişar Keun, Testa ve Travers görev almıştır. Bir önceki yıl küçükelçilik konumunda olan Felemenk elçiliği bu yıl mukim elçilik olarak adlandırılmıştır⁵²³. Bir sonraki yıl teşkilât içerisinde bir değişiklik söz konusu olmamıştır. 1860 yılında, Lahey Orta Elçisi Karaca Bey, Sırkâtip Yanko Karaca ile görevini sürdürmüştür. Bu sene Osmanlı Devleti'nin Felemenk'te bulunan şebbenderlik merkezlerine Hollanda şebbenderliği de dâhil edilmiştir. Hollanda Şebbenderi olarak Kaserna görev almıştır. Ayrıyeten Felemenk Şebbenderi Jojef Bojto da görev almıştır. Bu yıl Amsterdam şebbenderi eklenen iki yeni şebbenderliğin aksine görev almamıştır. Felemenk Mukim Elçisi Kont dö Zuylen dö Nijvelt'tir. Maiyetinde, Baştercüman Konsolos Mösyö Rişar Keun, İkinci Tercüman ve Kaçılar Jonkler Dominik Dö Testa, Üçüncü Tercüman ve Konsolos Vekili olarak da Travers görev almıştır⁵²⁴.

1854-1877 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Lahey'de bulunan diplomatik temsilinin işlevsiz olduğu süre ve Lahey elçilik işlerinin Brüksel ya da Londra'ya devredildiği müddet haricinde, Osmanlı Devleti'nin Lahey'de görev yapan tek temsilcisi Konstantin Karaca Bey'dir. Konstantin Karaca, Lahey'e atanan ilk elçi olup sekiz yıl süreyle Lahey orta elçiliğinde kaldıktan sonra 16 Mayıs 1860'da vefat etmiştir. Karaca Bey'in hayatını kaybetmesinden sonra Lahey'deki temsilcilik bir süreliğine Brüksel maslahatgüzarlığı aracılığıyla idare edilmiş olsa da 1860 senesinde birtakım

⁵²⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 120-125.

⁵²¹ BOA. HR. MKT. 208/75, M. 25 Eylül 1857/ H. 5 S. 1274.

⁵²² Yanko Karaca Bey, Kostaki Karaca Bey'den sonra aynı aileden biri olarak Ekim 1881 yılında Lahey'e elçi olarak atanmıştır (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 46).

⁵²³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 125-130.

⁵²⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-106.

tasarruf tedbirlerinden dolayı elçilik kapatılmıştır. Fakat bir yıl sonra Londra sefaretine elçilik işleri havale edilerek yeniden faaliyet göstermeye başlamıştır. On altı yıl boyunca devam etmiş olan bu durum 1877 yılında Murat Efendi olarak bilinen Franz von Werner'in Lahey orta elçiliğine atanması ile birlikte elçilik işleri Londra sefaretinden bağımsız hale gelmiştir⁵²⁵.

1861 yılında da Osmanlı Devleti'nin Lahey Orta Elçisi Karaca Bey, Sırkâtip Yanko Karaca ile görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Felemenk Şehbenderleri Kaserna ve Jojef Bojto görev almaya devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde Felemenk Baştercümanı ve Maslahatgüzarı Mösyö Rişard Keun'dur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: İkinci Tercüman ve Kaçılar Mösyö Dominik Testa, Üçüncü Tercüman ve Konsolos Vekili Travers ve Tercüman Muavini Mösyö Antuan Skosaro'dur. Bu yıl Rişard Keun terfi almış, buna mukabil yeni bir görevli de tercüman muavini olarak göreve başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisinde yabancı devletlerin temsilcileri de görev almıştır. Meclis-i sıhhiye azalarından Felemenk Devleti Sefir Vekili Mösyö Milincin⁵²⁶ bu görevde yer almıştır⁵²⁷. 1861 yılının ikinci yarısında, Osmanlı Devleti'nin Lahey'de elçilik teşkilâtı yer almamıştır⁵²⁸. Hollanda Şehbenderi Kaserna ve Felemenk Şehbenderi Jojef Bojto görevlerine devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde Felemenk Orta Elçisi olarak Mr. Henri Charles du Bois⁵²⁹ göreve

⁵²⁵ Kılıç, a.g.t., s. 157-158.

⁵²⁶ Osmanlı Devleti nezdinde bulunan Sıhhiye Meclisi sefaret memurlarından olan Felemenk Devlet-i Sefir-i Vekili Mösyö Milincin, 1861-1877 yılları arasında bu görevi ifâ etmiştir (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-123; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 549-587). Doktor Milincin (Millinjin), Harem-i Hümayun tabibi olarak da görev yapmıştır (İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 92-93).

⁵²⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-123.

⁵²⁸ Sâlnâmelerin bir yılın son gününe kadar yazıldığı düşünülürse yayınlanması diğer yıla kalabilir. Sâlnâmelerde 1861 yılının ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Lahey'de bulunan elçiliğine bir diplomatik temsilcinin atanmadığı görülmüştür fakat Lahey elçiliği 1860 yılının Haziran ayında kapatılmıştır. Yani Sâlnâmelerdeki veriler bizi zaman olarak bir yıl geriye götürmelidir (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 46). Osmanlı Devleti diplomatik temsilciliklerini muhafaza etmek için takdire layık bir çaba göstermiştir. Bu gayretlerin etkisiz kaldığı en büyük çaplı gerileme Kırım Savaşı'ndan sonra meydana gelmiştir. Savaşın mali olarak yükü diplomasi hizmetlerini de olumsuz yönde etkilemiştir. 1860 yılında, ülke çapında tasarruf tedbirleri alınmasının yanı sıra Madrid, Lahey, Brüksel ve Napoli'deki temsilcilikler kapatılmıştır. Atina Sefareti ise Orta Elçilikten Maslahatgüzarlık seviyesine indirilmiştir. Bir yıl sonra Felemenk, Belçika ve İspanya'daki Osmanlı elçilikleri bu ülke temsilciliklerinin, hem Osmanlı Devleti'nde hem de diğer devletlerde faaliyette oldukları göz önünde bulundurulmuş ve yeniden kurulmaları kararlaştırılmıştır. Bu durum bu ülkelere yeni sefirler atanacağı anlamını taşımıyordu. Brüksel ve Lahey Sefarethaneleri Londra Sefaretine bağlı kılınarak Kostaki Musurus Paşa'nın elçilik görevini yürütmesi istenmiştir (Kılıç, a.g.t., s. 118).

⁵²⁹ Sâlnâmelerde Dö Buva olarak okuduğumuz bu isim Mr. Henri Charles du Bois (1860-1862)'dir. (Mazgon, *a.g.e.*, s. 159). Du Bois, Hollanda Kralı'nın Osmanlı Devleti'nde yerleşik olan elçisidir ve Lion

başlamıştır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Baştercüman ve Konsolos Mösyö Rişar Keun, İkinci Tercüman ve Kañçılar Mösyö Willem Travers, Üçüncü Tercüman ve Konsolos Vekili Rişard Şarl Keun, Tercüman Muavini Antuan Skosaro ve Kapudan Port Frederik'dir. Bu sene kaptan olarak yeni bir görevli teşkilât içerisinde yer almıştır⁵³⁰.

1862 yılında, Londra, Brüksel ve Lahey Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Musurus Bey'dir⁵³¹. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Halil Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbesiyle Stefanaki Efendi'dir. Buradan anladığımız üzere Londra elçilik teşkilâtı aynı zamanda Brüksel ve Lahey'in sefaret işlerini de üstlenmiştir. Aynı yıl Osmanlı Devleti'nin Felemenk nezdinde iki şebbenderi görev almıştır. Bu kişiler Kaserna ve Jojef Bojto'dur. Felemenk Orta Elçisi Şövalye Mr. Henri Charles du Bois'in maiyetinde, Baştercüman ve Konsolos Mösyö Rişard Keun, İkinci Tercüman ve Kañçılar Mösyö Willem Travers, Üçüncü Tercüman ve Konsolos Vekili Rişard Şarl Keun, Tercüman Muavini Antuan Skosaro ve Kapudan Port Frederik Kapello görev almıştır⁵³².

Nederlande nişanının şövalyeliğine ve Lüksembourg nişanının komandoruğuna sahiptir (Turan, a.g.t., s. 55).

⁵³⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 105-123.

⁵³¹ Osmanlı Devleti'nin Lahey'de Musurus Paşa'dan sonra görev alan diplomatik temsilcileri şöyledir: 1872-1877 yılları arasında Mukim Elçi Murat Efendi'dir. 1880-1881 arasında bir temsilci yoktur. 1881-1894 senelerinde Tam Yetkili Elçi Yahya Karadja Paşa'dır. 1895-1898 arasında Tam Yetkili Elçi Abdülhak Hamid Bey'dir. 1898-1909 yıllarında Tam Yetkili Elçi Misak Efendi'dir. Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra 1909'da elçiler tarafından yeni güven mektupları sunulmuştur. 1909-1914 senelerinde Tam Yetkili Elçi Aristarchi Bey, 1915-1916 arasında Tam Yetkili Elçi Nusret Sadullah Bey, 1916-1920'de geçici vekil Muhtar Bey, 1920-1922 arasında geçici vekil Nusret Sadullah Bey, 1922-1923 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti vekili Mehmet Esad Bey, 1923'te vekil Süreyya Bey, 1923-1924 senelerinde geçici vekil Aziz Bey, 1924-1928'de vekil Mehmet Esad Bey, 1928-1929 senelerinde vekil Ali Bey, 1929-1931 arasında vekil Esad Cemil Bey, 1931-1935 yıllarında vekil Osman Nuri Bey, 1935-1938 arasında vekil Abdülahad Akşin, 1938-1939'da Tam Yetkili Elçi Ahmet Cevat Üstün'dür. 1939-1940'ta Tam Yetkili Elçi Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1946-1949 yıllarında Tam Yetkili Elçi Ali Türkgeldi, 1949-1955 arasında Tam yetkili Elçi Dr. Zeki Polat, 1955-1957 yıllarında geçici vekil Turgut Aytuğ, 1957-1961 senelerinde Büyükelçi Selahattin Arbel'dir. 1961-1964 arasında Büyükelçi Fuat Kepenek'tir. 1964-1966 arasında Büyükelçi Reşat Erhan, 1966-1970 arasında Büyükelçi Vahit Halefoğlu, 1970-1973'te Büyükelçi Danis Tunalıgil, 1973-1978 arasında Büyükelçi Oktay Cankardeş, 1978-1982 yıllarında Büyükelçi Özdemir Benler, 1982-1984 senelerinde Büyükelçi Filiz Dinçmen, 1984-1987 senesinde Büyükelçi Ayhan Kamel, 1987-1989'da Büyükelçi İsmet Birsal, 1989-1991'de Büyükelçi Bilgin Unan, 1991-1996'da Büyükelçi Zeki Çelikkol, 1996-1998'de Büyükelçi Baki İlkin, 1998-1999'da Büyükelçi Bilgin Unan, 1999-2003'de Büyükelçi Aydan Karahan, 2003-2006'da Büyükelçi Tacan İldem, 2007-2009'da Büyükelçi Selahattin Alpar, 2009-2013'de Büyükelçi Uğur Doğan'dır. 2013-halen Büyükelçi Sadık Arslan'dır. (Mazgon, a.g.e., s. 162-163).

⁵³² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-127.

1863 yılında Osmanlı Devleti'nin Lahey elçilik teşkilâtı önceki yılda olduğu gibidir. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin yabancı devletler nezdindeki şebhenderlik merkezlerinde genel manada bir azalma görülmüştür. Bu durum, Kırım Savaşı'nın getirdiği ağır mali yükü ile ilgilidir. Dolayısıyla azalan bu şebhenderlik merkezleri Felemenk'e iki olan şebhenderinin bire düşürülmesi şeklinde yansımıştır. Lahey Şebhenderi Atselos tek başına görev almıştır. Felemenk Maslahatgüzarı Mösyö Keun bu yıl maiyeti olmadan görev almıştır. Felemenk elçilik teşkilâtı orta elçilikten maslahatgüzarlık seviyesine indirilmiştir⁵³³.

1864'de Lahey sefaretinin işlerini, Londra sefaretini tarafından yürütülmemiştir. Bununla birlikte Lahey'e hususi bir görevli de tayin edilmemiştir. Osmanlı Devleti'nin Lahey Şebhenderi Atselos görev almaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Felemenk Orta Elçisi Mösyö Charles Malcolm Ernest George graaf van Bylandt⁵³⁴ görev almıştır. Felemenk diplomatik temsilciliği o yıl maslahatgüzarlık seviyesinden orta elçiliğe yükseltilmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Müsteşar, Sirkâtip ve Baştercüman Mösyö Şard Keun, İkinci Tercüman ve Kaçılar Mösyö Willem Travers, Konsolos Vekili ve Üçüncü Tercüman Mösyö Şarl Keun ve Tercüman Muavini Mösyö Antuan Skosaro⁵³⁵. Bir sonraki yıl da aynı teşkilât hiçbir değişikliğe uğramadan görevini devam ettirmiştir. 1866 yılı Osmanlı Devleti'nin Lahey'de elçilik teşkilâtı görev almazken Amsterdam'da Başşebhender Posno⁵³⁶ ile Rotterdam'da Şebhender Mösyö Kanayed görev almaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde Felemenk Mukim Elçisi Mösyö Jhr. Mr. Otto Willem Johan Berg van Middelburgh⁵³⁷ görev almaya başlamıştır. Maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Müsteşar, Sirkâtip ve Baştercüman Mösyö Şard Keun, İkinci Tercüman ve Kaçılar Mösyö Willem Travers,

⁵³³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 98-122.

⁵³⁴ Sâlnâmelerde Bland olarak okuduğumuz bu ismin tam açılımı ise Charles Malcolm Ernest George graaf van Bylandt (1863-1865)'dir (Mazgon, *a.g.e.*, s. 159).

⁵³⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 96-123.

⁵³⁶ Osmanlı Devleti'nin Hollanda'ya tanıdığı kapitülasyonlar 1680 yılından itibaren yenilenmemiştir. Türkler, ilişkilerin ikili karakterinin daha net belirlenmesini dilerken Hollandalılar için ticaretin daha esnek bir nizama getirilmesi önem arz etmiştir. 1840'ta Osmanlı Devleti ile Hollanda arasında, kapitülasyonların ticaret hükümlerinin yerine modern bir ikili antlaşma getiren ticaret antlaşması imzalanmıştır. Ticari ilişkilerin iki taraflılık yönünün bir ciddiyet aldığı görülmektedir. Bunun üzerine 1845'te Amsterdam'a J.J. Posno konsolos olarak atanmıştır (Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *a.g.e.*, s. 236).

⁵³⁷ Sâlnâmelerde Berg Dö Metlimburg olarak okuduğumuz bu ismin tam açılımı Jhr. Mr. Otto Willem Johan Berg van Middelburgh (1865-1871)'dur (Mazgon, *a.g.e.*, s. 159).

Konsolos Vekili ve Üçüncü Tercüman Mösyö Şarl Keun ve son olarak da Tercüman Muavini Mösyö Antuan Skasaro'dur⁵³⁸.

1867 yılında, Osmanlı Devleti'nin bu yıl da Lahey'de elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin Felemenk'te görev alan şebenderleri şöyledir: Felemenk dükalığı nezdinde Mösyö Travers Posno, Rotterdam Şebenderi Mösyö Conati'dir. Felemenk Mukim Elçisi Mösyö Jhr. Mr. Otto Willem Johan Berg van Middelburgh bir önceki yılda olduğu gibi aynı maiyet ile görevini sürdürmüştür⁵³⁹. 1868'de teşkilât içinde meydana gelen tek değişiklik Felemenk elçilik teşkilâtına eklenen bir görevlidir. Sırkâtip Mösyö Stodveher bu yıl görev almaya başlamıştır. Bunun haricinde bir değişiklik söz konusu olmamıştır⁵⁴⁰.

1869 yılı Londra, Belçika ve Felemenk Büyükelçisi Vezir Musurus Paşa'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mütamayız rütbeli Stefenaki Musurus Efendi, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Ahmed Ziya Bey, Üçüncü Sırkâtip Sâniye rütbeli Pavlaki Musurus Efendi, Başşebender ve Ataşe Gadban Efendi ve Brüksel Maslahatgüzarı Sâniyeden Glavany Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Londra Elçisi Musurus, Belçika ve Felemenk sefaretî işlerini de yürütmüştür. Aynı yıl Osmanlı Devleti'nin Felemenk'te bulunan şebenderleri şöyledir: Lahey Şebenderi Mösyö Travers Posno, Rotterdam Şebenderi Mösyö Conati'dir. Aynı yıl Felemenk Mükim Elçisi Mösyö Jhr. Mr. Otto Willem Johan Berg van Middelburgh görevini sürdürmüştür. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Müsteşar, Başsırkâtip ve Baştercüman Mösyö Şard Keun, İkinci Tercüman ve Kaçılar Mösyö Willem Travers, İkinci Sırkâtip Mösyö Stodveher, Konsolos Vekili ve Üçüncü Tercüman Mösyö Şarl Keun ve Tercüman Muavini Mösyö Antuan Skasaro⁵⁴¹.

Bir sonraki yıl Osmanlı Devleti'nin Lahey'de temsilcisi görev almamıştır. Felemenk'te Osmanlı Devleti Şebenderi Travers Jozef Posno ve Rotterdam Şebenderi Conati görevlerini sürdürmüştür. Felemenk Mukim Elçisi Mösyö Jhr. Mr. Otto Willem Johan Berg van Middelburgh İstanbul'daki görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı, Başsırkâtip ve Baştercüman

⁵³⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 69-102.

⁵³⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 112-121.

⁵⁴⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 48-126.

⁵⁴¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 48-156.

Mösyö Şarlken, İkinci Tercüman ve Kaçılar Mösyö Willem Travers, İkinci Sırkâtip Stodveher, Konsolos Vekili ve Üçüncü Tercüman Mösyö Şarlken ve Tercüman Muavini Mösyö Antuan⁵⁴². 1871’de tek değişiklik Osmanlı Devleti’nde görev alan Felemenk Devleti Sefir Vekili Mösyö Milincin’in almış olduğu nişanlardır. Milincin dördüncü dereceden Osmani nişanı ve üçüncü dereceden Mecidi nişanı almıştır⁵⁴³.

1872 yılında Osmanlı Devleti’nin Lahey’de bir elçilik maiyeti görev almamıştır. Buna mukabil şebenderleri görev almıştır. Felemenk Şebenderi Jozef Posno ve Conati’dır. Osmanlı Devleti’nde Felemenk Mukim Elçisi Jhr. Mr. Otto Willem Johan Berg van Middelburgh’un maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı, Başsırkâtip, Baştercüman ve Muvakkati Maslahatgüzar Mösyö Şarlken, İkinci Tercüman ve Kaçılar Mösyö Willem Travers, İkinci Sırkâtip Mösyö Stodveher, Konsolos Vekili ve Üçüncü Tercüman Mösyö Şarlken, Tercüman Muavini Mösyö Antuan’dır⁵⁴⁴. Osmanlı Devleti’nin 1873 yılında Lahey’de bir elçilik teşkilâtı yer almamıştır⁵⁴⁵. Buna karşılık Osmanlı Devleti’nin şebenderleri görevlerini sürdürmüşlerdir. Felemenk Devletinde Şebender J. J.Posno, Rotterdam Şebenderi Conati’dır. Felemenk Mukim Elçisi Mösyö Jhr. Maurice Jean Louis Jacques Henri Antoine Heldewier⁵⁴⁶ Osmanlı Devleti nezdinde göreve başlamıştır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı, Başsırkâtip ve Baştercüman Mösyö Şarlken, İkinci Tercüman ve Kaçılar Mösyö Willem Travers, İkinci Sırkâtip Mösyö Stodveher, Konsolos Vekili ve Üçüncü Tercüman Mösyö Şarlken ve Tercüman Muavini

⁵⁴² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 49-172.

⁵⁴³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 52-190.

⁵⁴⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C.XXXVII, 1872, s. 167-178.

⁵⁴⁵ Sâlnâmelerde 1861 yılından 1877 yılına kadar Osmanlı Devleti’nin Felemenk Devleti nezdinde bir elçilik teşkilâtının bulunmadığı görülmüştür. Nisan 1877 tarihinde Murat Efendi Felemenk Devleti nezdine Büyükelçi olarak tayin edilmiştir (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 46). 1877 yılında elçi Murat Efendi’nin ismi Sâlnâmeye yansımamıştır. Bunun nedeni, Sâlnâmelerin bir yılın sonuna kadar yazılıp bir sonraki yıl yayınlanmasıdır. Yani 1877 yılının verileri 1878 yılında görülebilir. Buna mukabil Hoenkamp-Mazgon ise 1872-1877 yılları arasında Osmanlı Devleti’nin Lahey’deki elçisinin Murat Efendi olduğunu ifade etmiştir (Mazgon, *a.g.e.*, s. 162). “Asıl ismi Franz Xaver Werner olan Avusturya kökenli Murat Efendi, Osmanlı Hâriciyesine giren Avrupa asıllı memurlardandır. Murat Efendi Osmanlı Devletine olan hizmetine ilk adımını Askeriye ile atmıştır. Ardından farklı birçok yerde Şebenderlik görevini ifa etmiş ve 1877 yılında Lahey’e elçi tayin olunmuştur. Dört yıl kadar burada elçilik hizmetinde bulunduktan sonra Berlin sefaretine tayin edilmişse de görevine başlayamadan vefat etmiştir. Diplomatlığına ilaveten entelektüel bir şahıs olan Murat Efendi’nin kaleme aldığı “Türkische Skizzen” adlı seyahatnâme Avrupa’daki olumsuz Osmanlı teşekkülünü düzeltmede önemli rol oynamıştır” (Kılıç, *a.g.t.*, s. 60-61).

⁵⁴⁶ Devlet Sâlnâmelerinde Heldevye olarak okuduğumuz elçinin isminin tam yazımı: Jhr. Maurice Jean Louis Jacques Henri Antoine Heldewier (1872-1877)’dir (Mazgon, *a.g.e.*, s. 160).

Mösyö Antuan⁵⁴⁷. 1874'de Osmanlı Devleti'nin Lahey'de bir temsilcilik kaydı bulunmamıştır. Şehbenderlikleri ise görevlerini sürdürmektedir. Felemenk Mukim Elçisi Mösyö Jhr. Maurice Jean Louis Jacques Henri Antoine Heldewier'in maiyetinde, Sefaret Müsteşarı, Birinci Tercüman ve Konsoloshane Müdürü Mösyö Rişar Keun ile İkinci Tercüman Mösyö V. E. Skasaro görev almıştır⁵⁴⁸.

1875 yılında, Osmanlı Devleti'nin Lahey de bir elçilik teşkilâtı yoktur. Aynı yıl Osmanlı Devleti'nin Felemenk'te bazı şehbenderleri yer almaya devam etmiştir. Amsterdam'da Başşehbender Mösyö Posno ve Rotterdam'da Şehbender Conati görev almıştır. Felemenk Devleti'nin Osmanlı nezdindeki Mukim Elçisi Mösyö Jhr. Maurice Jean Louis Jacques Henri Antoine Heldewier'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı, Birinci Tercüman ve Konsoloshane Müdürü Mösyö Keun, Kançılara Kâtibi ve İkinci Tercüman Mösyö Travers, Tercüman Muavini Mösyö Skasaro'dur⁵⁴⁹.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru, iki devlet arasındaki iktisadi ilişkilerde öylesine bir artış gerçekleşmiştir ki, Osmanlı Devleti tekrardan Hollanda'nın en başta gelen ticari ortaklarından biri olmuştur. Bu minvalde bazı ilginç gelişmeler de ortaya çıkmıştır. Mesela, Van Heemstra isimli bir Hollandalı asilzade İzmir yöresinde at yetiştiriciliğine başlamış ve Mock adlı başka bir asilzade de İzmir'deki ilk sinemayı açmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren Hollandalı denizcilere hizmet vermiş olan İzmir'deki eski Hollanda hastanesi tamamıyla yenilenmiştir. XVIII. yüzyıldan itibaren, Osmanlı Devlet'inde yaşamış olan köklü Hollandalı ailelerle yeniden temas kurulmaya çalışılmış ve bu minvalde De Hoheped, Slaars, van der Zee, De Jongh, Keun, Dutilh ve Van Lennep gibi ailelerin mensuplarına Hollanda dilinde dersler verilmiştir. Hollanda'nın böyle bir girişimde bulunmasının amacı uzun süre Osmanlı Devleti'nde ikâmet etmiş olan Hollandalı ailelerin kültürel bağlarını yeniden oluşturmak ve ülkelerine bağlılıklarını temin etmek olabilir. Hollandalı diplomatlar, Balkanlardaki ayrılıkçı hareketlere yapılan uluslararası müdahaleleri görmüşler ayrıyeten Suriye ve Lübnan'daki problemlerle karşı karşıya gelmişler ancak genel anlamda geri planda kalmayı tercih etmişlerdir⁵⁵⁰.

⁵⁴⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 52-173.

⁵⁴⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 52-183.

⁵⁴⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 52-208.

⁵⁵⁰ Zeki Çelikkol-Alexander de Groot-Ben J. Slot, *a.g.e.*, s. 237.

1876 yılında, Osmanlı Devleti'nin Lahey'de elçilik teşkilâtı görev almazken şehbenderleri görev almıştır. Amsterdam'da Başşehbender Posno, Rotterdam'da Şehbender Conati görev almıştır. Bu yıl İstanbul'da Felemenk Mukim Elçisi Mösyö Jhr. Maurice Jean Louis Jacques Henri Antoine Heldewier'in maiyetinde, Sefaret Müsteşarı Mösyö Keun, Kaңçılar Mösyö Travers ve Tercüman Mösyö Antuan Skasaro görev almıştır⁵⁵¹. 1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin Lahey'de elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Felemenk'te bulunan şehbenderler ise görevlerine devam etmişlerdir. Felemenk ile ilgili 1877 yılı sâlnâmesinde bazı bilgiler verilmiştir. Devletin yönetici Felemenk Kralı Gillium'dur. Başkenti Amsterdam'dır. Başvekili Von der Haim'dir. Nüfusu: 3.767.261'dir. Askeri kuvveti 62.072'dir. Bahriye kuvveti içindeki gemi sayısı 115'dir. Zırhlı sayısı ise 6'dır. Devletin geliri florin cinsinden 91.193.607'dir. Gideri ise 106.970.168'dir.

1877 yılında Osmanlı Devleti'nde Felemenk Mûkim Elçisi Jhr. Maurice Jean Louis Jacques Henri Antoine Heldewier⁵⁵² ve onun maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı ve Kaңçılar Mösyö Keun, Sefaret Kâtibi, Tercüman, Kaңçılar ve Evrak Memuru Mösyö Travers, Tercüman Muavini Mösyö Skasaro'dur. Felemenk'in Osmanlı Devleti'nde görev alan konsolosları ve buldukları merkezler şu şekildedir: İskenderiye'de General Fon Elselin, Cidde'de Hangrak, Bağdat'ta Rişar ve

⁵⁵¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 201-207.

⁵⁵² 1877 yılından sonra Osmanlı Devletinde bulunan Hollanda diplomatik temsilcilerinin isimleri şöyledir: 1878-1881'de Mukim Elçi Mr. Lodewijk Arent Helias baron van İttersum, 1881-1882'de geçici vekil sıfatıyla Jhr. Mr. Leonard Henri Ruysenaers, 1882-1884 yıllarında Mukim Elçi Jhr. Mr. Rudolf August Alexander Eduard von Pestel, 1884-1893 arasında 1890 yılına kadar Mukim Elçi sonrasında ise Tam Yetkili Elçi Jhr. Mr. Dirk Arnold Willem van Test van Goudriaan, 1893-1899 yıllarında Tam Yetkili Elçi sıfatıyla Jhr. Othon Daniel van der Staal van Piershil, 1899-1904 arasında Tam Yetkili Elçi Mr. Willem Ferdinand Henry van Weckherlin, 1904 yılında geçici vekil Jhr. Jan Constantijn Nicolaas van Eys, 1904-1907 arasında Tam Yetkili Elçi sıfatıyla Dmitry Louis graaf van Bylandt, 1907-1909 senelerinde Vekil Johan Paul graaf van Limburg Stirum, 1909-1919'da Tam Yetkili Elçi Jhr. Mr. Pieter Joseph Frans Marie van der Does de Willebois, 1919-1931'de Tam Yetkili Elçi Mr. Willem Bernard Reinier van Welderen Rengers, 1931-1933'de Tam Yetkili Elçi Mr. Jan Dirk van Ketwich Verschuur, 1933-1937'de geçici vekil Mr. Binnert Philip baron van Harinxma thoe Sloten, 1938-1944'de Tam Yetkili Elçi sıfatıyla Dr. Philips Christiaan Visser, 1945-1951'de Tam Yetkili Elçi Wilhelmus Aloisius Augustinus Maria Daniels, 1951-1954 senelerinde Tam Yetkili Elçi olarak Dr. Willem Huender, 1955-1958'de Tam Yetkili Elçi Mr. Dr. Mathieu Mari Leon Savelberg, 1958-1964 senelerinde Tam Yetkili Elçi Drs. Hermans Hagenaar, 1964-1970 senelerinde Büyükelçi Mr. Age Robert Tammenoms Bakker, 1970-1972 yıllarında Büyükelçi Dr. Herman Henry Dingemans, 1973-1975 senelerinde Büyükelçi Coenraad Theodoor Rolf van Baarda, 1976-1980 yılları arasında Büyükelçi Jacobus Johannes Derksen, 1980-1984 arasında Büyükelçi Mr. Hugo Christiaan Georg Carsten, 1984-1986 senelerinde Büyükelçi Mr. Peter Cornelis Nieman, 1986-1989 seneleri arasında Dr. Bernhard Rudolf Bot, 1989-1993 yıllarında Büyükelçi olarak Mr. Jan Tonny Warmenhoven, 1993-1995'te Büyükelçi Mr. Dr. Jan Nepomuk Jozef Bedrich Horak, 1996-1999'da Büyükelçi Dr. Nikolaos van Dam, 1999 yılında ise Büyükelçi Mr. Sjoerd ızaak Hendrik Gosses görev almıştır (Mazgon, *a.g.e.*, s. 160).

Şarl Keun, Rusçuk'ta İkamet etmek üzere Tuna vilayetine Maito Felican, Selanik'te Yovakim Ğrass, Mısır'da Erniş Donik, Port Said'de Prover. Konsolos Vekilleri ve buldukları merkezler ise şöyledir: İskenderun'da Gasto, İbrail'de Batiş Esgrem, Trablusşam'da Çezar Kaçekliz, Kalas'da Mişel Şlemder, Midilli'de Natabarcin, Tarsus ve Mersin'de Ayaye Avatye, Süveyş'te Angel Bertnamsa Corci⁵⁵³.

Özetle, Osmanlı-Felemenk arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulabilmesi için bir takım unsurlar aracı olmuştur. Osmanlı Devleti ile Felemenk Devleti'nin müttefik olmasına sebep olan başlıca ve en önemli gerekçe İspanya Devleti idi. İspanya'nın ilerleyişi bu iki devletinde çıkarlarına zarar veren bir hal alınca 1612 yılında Felemenk Elçisi Cornelis Haga ile diplomatik süreç başlamıştır. 1612 yılında başlayan diplomatik ilişkileri, Kırım Savaşı'na kadar Kostaki Karaca Bey yürütmüştür. Bu diplomatik ilişkilerin istikrarlı ve kalıcı olması için Osmanlı Devleti'nin göstermiş olduğu çaba Kırım Savaşı'nın getirdiği ağır mali yük ile sarsılmıştır. Ülke çapında tasarruf tedbirlerini zorunlu kılan bu savaş, Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkilerinde bir kısıtlamaya gitmesini mecbur kılmıştır. Bundan ötürü 1860 yılında Lahey elçiliği kapatılmıştır. Tabi bu genel bir politikadır. Lahey elçiliğine özel bir durum değildir. Lahey elçiliğinin yanı sıra Madrid, Brüksel ve Napoli elçilikleri de kapatılmıştır. Osmanlı Devleti Lahey elçiliğinin sefaret işlerini kısa süre sonra Londra'da bulunan elçi Musurus Paşa'ya devretmiştir. Aynı şekilde Brüksel sefaret işleri de Lahey diplomatik temsilciği gibi Musurus Paşa tarafından idare edilmiştir. Bazı kaynaklarda Lahey sefaret işlerinin Londra'ya devredilmesinin 1877 yılına kadar sürdüğü ifade edilmiş olsa da Sâlnâmelerde sefaret işlerinin Londra'ya üç yıllık süreyle devredildiği belirtilmiştir. Bu yıllar 1862-1863 ve 1869 yıllarıdır. Bu tasarruf tedbirleri sadece elçiliklerde kapatılma ya da devredilme yoluyla değil aynı zamanda şehbenderlik merkezlerinde de bir azalmayla kendisini göstermiştir. Daha merkezi şehirlerdeki görevlilerden diğer liman şehirlerinin de ticari işlerinin görülmesi istenmiştir.

Tablo 2. 10: Osmanlı Devleti'nin Lahey Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Karaca Bey	Lahey	Orta Elçi	1855-1861
Rütbe-i Bâlâ Musurus Bey	Lahey	Büyükelçi	1862-1863-1869

⁵⁵³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 549-587.

Tablo 2. 11: Felemenk'in İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Mollerus	İstanbul	Mûkim Elçi	1847-1850
Baron Mollerus	İstanbul	Mûkim Orta Elçi	1851
Baron Mollerus	İstanbul	Mûkim Küçükkelçi	1852
Baron Mollerus	İstanbul	Orta Elçi	1853-1854
Mösyö Kont van Zuylen van Nijeveld	İstanbul	Maslahatgüzar	1855
Mösyö Kont van Zuylen van Nijeveld	İstanbul	Küçükkelçi	1856-1857
Kont van Zuylen van Nijeveld	İstanbul	Mûkim Elçi	1858-1860
Mösyö Rişard Keun	İstanbul	Baştercüman ve Maslahatgüzar	1861
Mösyö Mr. Henri Charles du Bois	İstanbul	Orta Elçi	1861
Şövalye Mr. Henri Charles du Bois	İstanbul	Orta Elçi	1862
Mösyö Keun	İstanbul	Maslahatgüzar	1863
Mösyö Charles Malcolm Ernest George graaf van Bylandt	İstanbul	Orta Elçi	1864-1865
Mösyö Jhr. Mr. Otto Willem Johan Berg van Middelburgh	İstanbul	Mûkim Elçi	1866-1871
(İsim Belirtilmemiş)	İstanbul	Mûkim Elçi	1872
Mösyö Jhr. Maurice Jean Louis Jacques Henri Antoine Heldewier	İstanbul	Mûkim Elçi	1873-1877

2.7. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İsveç ve Norveç İlişkileri (1847-1877)

İsveç, İskandinav yarımadasının doğu yarısını kapsamaktadır. Güney-Kuzey doğrultusunda Baltık denizi ve buraya bağlı Botni körfezi boyunca uzanmıştır. Batı ve kuzeyinde Norveç, kuzeydoğusunda Finlandiya, güneybatısında ise Kattegat ve Sund boğazlarıyla ayrılan Danimarka yerini almıştır. Bu ülke Meşrutî krallıkla yönetilmiştir. Asıl ismi ise Konungariket Sverige'dir. Başşehri Stockholm'dur. Resmi dili İsveççe'dir. İkinci dilleri ise Fince'dir. Nüfusun çoğunluğu Luther mezhebine bağlıdır. Sert iklim koşulları nedeniyle topraklarının sadece %8'i tarıma uygundur. En çok yetiştirilen ürünler şeker pancarı, buğday, arpa, yulaf ve patates'tir. Komşusu Norveç kadar olmasa da balıkçılık, İsveç ekonomisinde dikkate değer bir öneme sahiptir. Ülkenin asıl ekonomik gücü ise orman ürünleriyle demir cevheri yataklarına dayanır⁵⁵⁴.

Norveç Devleti'nin resmi adı Kongeriket Norge'dir. Yönetim şekli Anayasal Monarşi/Parlamentar Demokrasi'dir. Nüfusu 5.167.000'dir. Protestanlık mezhebini benimsemişlerdir. Dil olarak Norveççe'nin iki şekli Bokmal ve Nynorsk kullanılmıştır. Norveç nüfusunun 100.000'in üzerinde olduğu büyük şehirleri Oslo, Bergen,

⁵⁵⁴ Kemal Beydilli, "İsveç", *TDVİA*, C. XXIII, İstanbul 2001, s. 407.

Trondheim ve Stavanger'dir. Norveç'te 48 tane liman vardır. Bu limanların en büyüğü Oslo limanı'dır⁵⁵⁵. Norveç ülkesi doğal zenginliklere sahip bir ülkedir. Sanayisi de buna bağlı olarak gelişme göstermiştir⁵⁵⁶. Norveç iktisadi açıdan, petrol ve doğal gaz sektörleri ile diğer "geleneksel" emtia ve hizmetlerden meydana gelen sektörler olmak üzere ikili bir yapıdadır. Petrol ve doğal gaz üretimi ve ihracatı Norveç ekonomisinde yatırım hacmi, istihdam, vergi vb. gelirler, teknolojik ilerleme gibi etkenler aracılığıyla, ihmal edilemez bir öneme sahiptir. Doğal kaynaklardan elde edilen gelir, halkın refah seviyesinin yükseltilmesinde önemli bir yere sahiptir⁵⁵⁷.

Norveç'i ilk defa IX. yüzyılda I. Harald bir araya getirmiştir. Çeşitli siyasal ve ticari sıkıntılara İngiltere ve Danimarka'nın saldırıları da eklenince Norveç, Danimarka Krallığı'na bağımlı bir ülke haline gelmiştir. Norveç, 1815 yılında da İsveç egemenliğinde varlığını sürdürmüştür. İmzalanan birlik sözleşmesine göre iki ülkenin yalnızca kralı ve dışişleri bakanı ortak olacaktır⁵⁵⁸. 1905 yılına gelindiğinde Norveç, bağımsız bir devlet olarak varlık gösterebilmiştir. Danimarka Prensi Carl Haakon VII. unvanını alarak kral ilan edilmiştir. 1957-1991 yılları arasında oğlu V. Olav krallık yapmıştır. V. Olav'ın vefatıyla onun yerine oğlu V. Harald geçmiştir. Norveç II. Dünya Savaşından sonra tarafsızlık politikasını bozarak 1949'da NATO'ya girmiştir. Daha sonra 1952 yılında Kuzey Konseyi (Nordic Council) ve 1960'da EFTA (European Free Trade Area)'nın kuruculuğunu yapmıştır. Avrupa Birliğine üyelik için 28 Kasım 1994 tarihinde yapılan referandum neticesinde %53'lük bir oranla halk tarafından üyelik kabul edilmemiştir⁵⁵⁹.

Norveç ile Türkiye'nin ticari ilişkileri çok eski zamanlardan beri sürmektedir. Bu iki ülkenin ticaretini olumsuz yönde etkileyen faktörler bulunmaktadır. Bunlar, iki ülke arasındaki oldukça uzun mesafe ve Norveç'in yakın komşuları ve sanayileşmiş Batı Avrupa ülkeleriyle ticarete ağırlık vermesidir. Norveç ile 28 Nisan 1992 tarihinde "Türkiye-Norveç arasında Hükümetler arası Karma Ekonomik Komisyon adı altında

⁵⁵⁵ TC. Oslo Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *Norveç Raporu*, Fridtjof Nansens Plass 9, Oslo 2015. s. 2-3.

⁵⁵⁶ Yiğit Karahanoğulları, "Norveç Ekonomisine ve Kamu Maliyesine Genel Bir Bakış", Ankara Üniversitesi *SBF Maliye Dergisi*, S. 164, Ankara 2013, s. 237.

⁵⁵⁷ Tamer Kayacıklı-Meltem Duran, *Norveç Ülke Etüdü ve Seçilmiş Mal Grupları İtibariyle Pazar Olanakları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 1999, s. XV.

⁵⁵⁸ Kayacıklı-Duran, *a.g.e.*, s. 5.

⁵⁵⁹ Cem Akgün, *Norveç Ülke Profili*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 1997, s. 3.

kurulan çalışma grubu ikinci dönem toplantısı mutabakat zaptı antlaşması” imzalanmıştır. Bahsi geçen bu antlaşma ile taraflar gemi yapımı ve tamiri, balık yetiştiriciliği, gıda ürünlerinin işlenmesi ve paketlenmesi, ağaç sanayi ile ilgili yatırımlar, ayrıca tarım ve balıkçılık, enerji, küçük ve orta ölçekli sanayiler, sivil havacılık, sağlık, turizm, üçüncü ülkelerle iş ortaklığı gibi alanlarda da ekonomik ve sınai işbirliği içinde olmayı kararlaştırmışlardır⁵⁶⁰.

İsveç’in en önemli şehirlerinden olan Stockholm, başşehir olma özelliğinin yanı sıra ticari ve politik merkez ve doğu kıyısı üzerindeki en büyük liman olma özelliğini taşımaktadır. Ülkenin ikinci büyük şehri Gothenburg olup İskandinavya bölgesindeki en büyük limandır. Ayrıca önemli bir sanayi merkezi, araştırma, eğitim ve kültür merkezi, deniz aşırı ticaret ve ulaştırma merkezi olma özellikleri ile bilinir⁵⁶¹.

İsveç’in tarihi Danimarka, Norveç, Finlandiya ve diğer İskandinav devletleri ile iç içedir. Tarih sahnesine çıkışı Avrupa’nın geneline kıyasla daha geç olmuştur. IX. ve XI. yüzyıllar arası Vikingler döneminde bir siyasi birlik oluşmuştur. VIII. yüzyıldan itibaren ticari işlevlerini Baltık denizinden Karadeniz ve Hazar denizine kadar genişletmişlerdir. Novgorod ve Kiev şehirlerini meydana getirerek Rus devletinin kurulmasında büyük bir etkiye sahip olmuşlardır⁵⁶². XIV. yüzyılın sonlarında Danimarka ve Norveç ile bir araya gelerek oluşturdukları Kalmar birliğinden 1523 yılında ayrılmıştır. XVII. yüzyılda Vasa Hanedanlığı döneminde Avrupa’nın büyük devletleri arasına girmeyi başarmıştır⁵⁶³.

XIII. Karl (1809-1818) Fransa’ya muhalif bir siyaset takip ederek Rusya ve Danimarka ile ittifak yapmıştır. Napolyon’a karşı oluşturulan büyük ittifaka katılmış ve 1814 yılında Norveç’i ele geçirerek bir birlik meydana getirmiştir. Varisi bulunmayan XIII. Karl’ın vefatıyla, 1810’da vefat eden Fransız mareşallerinden Baptiste Jules Bernadotte İsveç kralı tayin edilmiştir (1818-1844). İsveç, sulh içinde bir siyaset güderek XIV. Karl ve halefi I. Oscar (1844-1859) zamanında, 1845 ceza ve miras

⁵⁶⁰ Akgün, *a.g.e.*, s. 59.

⁵⁶¹ İstanbul Ticaret Odası, *İsveç*, EBSCO Yayınları, 1987, s. 3.

⁵⁶² İbrahim Baş, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-İsveç İlişkileri ve Mehmed Said Efendi’nin İsveç Elçiliği (1732-1733)”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2004, s. 26.

⁵⁶³ Serhat Kuzucu, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti ile İskandinav Ülkeleri Arasındaki Ticari İlişkiler (İsveç ve Danimarka-Norveç)”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XIII, S. 35, 2016, s. 405.

hukukuna yeni bir vech kazandıran kanunlaştırmalar yapmıştır. Lonca teşkilâtının lağvedilmesiyle de liberal ve reformcu bir gelişme kaydedilmiştir. Sanayileşmeye giden yolda önem arz eden adımlar atılmıştır. Bunun yanı sıra Liberal bir anayasa oluşturma girişimi parlamentonun koyduğu engellerle neticelenmemiştir. Kırım Savaşında taraf olmamasına karşın Rusya'nın Aland adalarından çekilmesini sağlayan müttefik devletler yanlısı bir politika gütmüştür. 1850'den beri modern bir anayasa için verilen çabalar 1866'da anayasanın kabulü ile nihayetlenmiştir. II. Oscar döneminde (1872-1907) radikallerin karşı olmalarına rağmen Norveç ile olan birlik devam ettirilmiştir. Danimarka ve Norveç'in de içinde yer aldığı serbest mübâdele ve gümrük antlaşmalarının sürekliliği için uğraşmıştır. Gelişmekte olan sanayi ve ekonomik kalkınmaya rağmen Norveç'in İsveç ile olan birliğinden ayrılması kaçınılmaz hale gelmiştir (1905). İsveç, I. ve II. Dünya Savaşlarında tarafsızlığını ilân etmiş olmasına rağmen savaştan sonra Birleşmiş Milletler'e üye olmuştur. 1971'de tek meclisli yeni bir anayasaya ilaveten seçmen yaşının on sekize indirilmesi durumu kabul görmüştür. Krallık ise tamamen sembolik olarak kalmıştır⁵⁶⁴.

İsveç XVI. yüzyıldan beri kıtanın diğer tarafındaki Osmanlı Devleti'ne, Kırım Tatarlarına ve İran'a diplomatlar gönderme gereği duymuştur. İsveç'in Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri bilhassa Rusya'nın kaçınılmaz varlığı üzerine temellendirilmiştir⁵⁶⁵. Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki ilk resmi ilişkiler 1587'de İsveç Kralı III. Sigismund'un Lehistan tahtına olan adaylığının desteklenmesi için III. Murad'a ilettiği bir mektup ile başlamıştır. Osmanlı yönetimi, Lehistan Kral'ı seçimlerini dış politikasının ve güvenliğinin önemli şartları arasında gördüğü için, Sigismund'un Lehistan Kralı olmasını kolaylaştırmıştır. İsveç tarafından, İstanbul'a yapılan ilk gayriresmî ziyaret 1613 yılında Bengt Oxentierna'nın yapmış olduğu ziyarettir. Resmi olan ilk görüşmeler ve temsilci bulundurma durumları ise IV. Murad zamanında gerçekleşmiştir⁵⁶⁶.

1723 yılında İsveç parlamentosu, elçilerine biri Viyana'da biri Strasburg'da olmak üzere iki yer tesis etmiştir. Paris, Londra, Kopenhag, Lahey, Berlin, Hamburg ve

⁵⁶⁴ Beydilli, a.g.m., s. 408.

⁵⁶⁵ Sture Theolin, *The Swedish Palace in İstanbul (İstanbul'da Bir İsveç Sarayı)*, çev. Sevin Okyay, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2000, s. 25.

⁵⁶⁶ Baş, a.g.t., s. 28.

İstanbul'daki elçileri mukim elçi olarak görev almışlardır. 1747'den itibaren temsilci ile mukim arasında elçi rütbesi tesis edilmiştir. Para tasarrufunda bulunmak için ya da dikkat çekmeme siyaseti takip edilerek, geçici diplomatik heyet başkanları olan maslahatgüzarlardan faydalanılmıştır. Napolyon savaşları, Avrupa'da diplomatik ilişkileri bozmuştur. Bundan dolayı İsveç heyetleri sadece İstanbul, Londra, Rio de Janeiro, Roma, Sevilla ve Viyana'da varlık göstermişlerdir⁵⁶⁷.

XVII. yüzyılda İsveç Krallığı, Kuzey Avrupa'nın en büyük ve güçlü devletlerinden biri olarak yerini almıştır. Osmanlı Devleti, Avusturya ve Lehistan Devletleri ile savaş halindeyken, her iki devlet de İsveç'ten destek ve yardım almıştır. Özellikle II. Viyana kuşatmasının ardından, Avrupa'da Osmanlı'ya karşı oluşturulan kutsal ittifakta Avusturya ve Lehistan, İsveç'ten Erdel ve Kuzey Avrupa yönünden destekler almıştır. Ancak İsveç ile Osmanlı Devleti doğrudan bu yıllarda karşı karşıya gelmemiştir⁵⁶⁸.

İsveç Kralı XII. Şarl, 1708 yılı Haziranına kadar Rusları Lehistan'dan tamamıyla uzaklaştırmış ve Osmanlı Devleti'ne, Rusya'ya karşı bir ittifak teklif etmiştir. Fakat Osmanlı hükümeti Rusya ile imzalamış olduğu Karlofça Antlaşması'na sadık kalarak bunu reddetmiştir. İsveç Kralı 8 Temmuz 1709'da otuz bin kişilik ordusuyla, yüz bin kişilik Rus ordusuna karşı gelmiştir. Moskova yolu üzerinde Poltova adlı Kazak kalesinin kuşatıldığı esnada Çar Petro, İsveç ordusuna baskın gerçekleştirmiştir. Kral Şarl, uyluğundan yara almış bir halde kurtulmuştur. Rus askerlerde onun peşine düşmüşlerdir. Rus atlı askerleri, İsveç ordusunu üç saat kadar takip etmiş olsalar da İsveç Kralı Osmanlı sınırına ulaşmayı başarmıştır. Kral yanındaki askerlerle Özi kalesi'ne sığınmıştır⁵⁶⁹. İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarına sığınması ve Osmanlı Devleti'nin kendisini Bender'de ikâmet ettirmesiyle Osmanlı-İsveç ilişkilerinde yeni bir dönemin yolu açılmıştır. İsveç Kralı XII. Şarl, Osmanlı Devleti'nin bu olumlu tutumu ve ilgisinden ötürü minnettarlığı iletmek için Padişah III. Ahmet'e 30 Temmuz 1709'da bir mektup göndermiştir. Bu mektupta teşekkürün yanı sıra Osmanlı-İsveç ilişkilerinin sürdürülmesini dilemiştir. Osmanlı hükümeti ise, İsveç Kralı ile

⁵⁶⁷ Theolin, *a.g.e.*, s. 11.

⁵⁶⁸ Baş, *a.g.t.*, s. 29.

⁵⁶⁹ Tahir Sevinç, "İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı Devleti'ne İlticası ve İkameti (1709-1714)", *History Studies Dergisi*, Volume 6, Issue 1, 2014, s. 139.

iletişimi sağlamak amacıyla İstanbul'da daimi bir elçi görev almasını istemiş, İsveç kralı da bunu memnuniyetle kabul etmiştir. İsveç Kralı 15 Eylül 1709'da Bender'den kaleme almış olduğu mektup ile Osmanlı başkentinde küçükelçi olarak Martin Neugebauer'i, daha ehemmiyetli meselelerde ise gayriresmî elçi olarak General Ponyatofski'yi İstanbul'a atamıştır⁵⁷⁰.

XII. Karl'ın Osmanlı Devleti'nde beş yıl kalması (1709-1714), İsveç dış politikasını, Rusya'ya karşı bir birlik oluşturmak amacıyla Osmanlı Devleti ile sıkı ilişkiler kurmaya yönlendirmiştir⁵⁷¹. İki ülke arasında önce 1737 ticaret antlaşması ardından da 1739 Osmanlı-İsveç ittifakı gerçekleştirilmiştir⁵⁷².

1737 ticaret anlaşmasından biraz bahsetmek gerekir. Von Höpken, Carleson ve de Bonneval, bir ticaret antlaşması kaleme almışlardır. Bu antlaşma Stokholm'e gönderilmiştir. İzmir'deki ilk İsveç Konsolosu Henrik Hackson, İsveç'in kâr sağlayarak Türkiye'ye yün, pamuk, ipek, kahve, pirinç vs. karşılığı demir, çelik, bakır ve kürk ihraç edebileceğini büyük bir heyecanla bildirmiştir. Böylece 10 Ocak 1737'de İsveç ile Babıâli arasında bir ticaret antlaşması kaleme alınmıştır. Bu antlaşma sadece ticaret ve denizcilikle sınırlı kalmamıştır. Antlaşma'nın birçok maddesi, İsveç gemilerinin Türk sularında ve Boğazlarda serbest seyrini düzene koymuştur⁵⁷³. 1735'te İstanbul'a dönen Carleson ile von Höpken Türk başkentinde kalıcı bir İsveç diplomatik heyetinin oluşturulmasına aracılık etmişlerdir. XII. Karl'ın Sultan'a olan eski borçlarının meydana getirdiği problem ortadan kalkınca, iki ülke ilişkileri, Rusya'ya yönelik bir ittifak görüşmesi gibi siyasi konularla ticaret üzerinde yoğunlaşmıştır. Rusya'ya karşı askeri bir ittifak konusundaki görüşmelerin yönlendirici gücü von Höpken olmuştur. Kendisinin ve Carleson'un Babıâli nezdindeki durumunu tahkim etmek için ikisi 1738'de elçi tayin olundular. İstanbul, daha sonraki senelerde, İsveç dış politikası için

⁵⁷⁰ Baş, a.g.t., s. 34-35.

⁵⁷¹ Gunnar, Jarring, "İsveçte Türkoloji" Rusçadan çev. Tüten Özkaya, *Bulleten C. XLIV*, S. 173, TTK Yayınları, 1980, s. 125-126.

⁵⁷² Cem Görür, "1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı-İsveç İlişkileri", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 1; Theolin, a.g.e., s. 57-58; Meray, a.g.m., s. 78-87.

⁵⁷³ Theolin, a.g.e., s. 52-53.

en önemli merkezlerden biri olmuştur. Bu iki diplomatta bu merkezde en önemli aktörlerden olmuşlardır⁵⁷⁴.

Osmanlı Devleti'nin İsveç'e elçi göndermesi durumu XVII. yüzyıla kadar gitmektedir. İlk diplomatik temsilci olan Aslan Ağa, tam yetkili elçi olarak 1637 yılında bu merkeze gönderilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Stokholm'deki ilk mukim diplomatı ise 1877-1880 yılları arasında orta elçi unvanıyla bu merkezde görev almış olan Murat Efendi'dir. Son temsilcisi de 1921-1923 yılları arasında orta elçi seviyesinde görev yapan Galip Kemal Bey'dir⁵⁷⁵.

Osmanlı donanmasında askeri reform yapmak isteyen III. Selim, Osmanlı Devleti'ne İsveç askeri danışmanları getirtmiştir. İsveç temsilcileri Baron Pehr Olof von Asp ve Mouradgea d'Ohsson, 1795 yılında İstanbul'a on beş ile yirmi İsveç gemi yapımcısının gelmesini sağladılar. Mouradgea, Sultan'a orduda radikal reform öneren bir ön çalışma takdim etti. İsveç gemi yapımcıları, Türkleri deniz manevralarında bilhassa da Ligne de Bataille'da eğitime, gerçek ateş etme antrenmanları organize etme ve Mouradgea'nın tavsiyeleri ile bir askeri okul oluşturarak Babîâli'yi İsveç'in güvenilir müttefikliği konusunda emin kılma emri almışlardı. Bu grubun lideri Haliç'te ilk tersaneyi kurmuş olan Kaptan Anders E. Rhode'dir. Tersane'nin açılışı III. Selim'in huzurunda olmuştur. Rhode, Rodos'ta tersaneler ve savaş gemileri yapmış ve Sultan tarafından cömertçe ödüllendirilmiştir⁵⁷⁶.

III. Selim devri düzenlemelerinde emeği geçen İsveçliler önemli işler başarmışlardır. Brentano, askeri konularda türlü raporlar hazırlamıştır. Brentano, Nizâm-ı Cedîd ile alakalı tasarı vermesi istenen şahıslar içinde olup verdiği tasarının içeriği askerin Avrupa tarzında eğitim öğretim ve düzenlenmeleri ile ilgilidir. XIX. yüzyılın ilk on senesinin ardından iki devlet arasında önemli gelişmeler yaşanmamıştır. İstanbul'daki İsveç elçiliği ara ara temsilcisz kalmış, hatta hiç elçi bulundurmama durumu bile söz konusu olmuştur. 1818'de yanan elçilik binasının tekrar inşası bile ancak 1870'te yapılabilmıştır. Bu dönemde iki devlet arasındaki ilişkilere genelde ekonomik konular ve yapılan ticaret antlaşmaları hâkim olmuştur⁵⁷⁷. Osmanlı Devleti

⁵⁷⁴ Theolin, *a.g.e.*, s. 51-57.

⁵⁷⁵ <http://stokholm.be.mfa.gov.tr>

⁵⁷⁶ Theolin, *a.g.e.*, s. 106-107.

⁵⁷⁷ Beydilli, *a.g.m.*, s. 412.

ile İsveç arasında 1736 tarihli ticaret antlaşmasının dışında 1826, 1840 ve 1861 yıllarında da birer antlaşma yapıldığı bilinmektedir⁵⁷⁸.

Devlet Sâlnâmelerine göre 1847 yılında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Maslahatgüzarı Antoine Testa'dır⁵⁷⁹. Maiyetinde, kançılar ve tercümanlık göreviyle Timoni yer almıştır. Osmanlı Devleti'nin hem elçilik olarak hem de şebkenderlik olarak İsveç ve Norveç'de diplomatik temsilcisi yer almamıştır. Bu durum 1877 yılına kadar devam ettiği için tekrara düşmemek için diğer yıllarda İsveç nezdinde Osmanlı Devleti'nin bir diplomatik temsilcisi olmadığı bilgisi tekrarlanmayacaktır⁵⁸⁰.

Birçok ülkede diplomatik misyonda görev almış olan Testa ailesi değinilmesi gereken bir ailedir. Bu aile XIII. yüzyılda Cenova'dan gelmişlerdir. Testa ailesinin en dikkat çekici özelliklerinden birisi tek bir milliyetin esiri olmayı kabul etmemeleriydi. Ülkeye bir amaçtan ziyade bir meslek olarak bakan Avrupalılar kuşaktan kuşağa diplomat şahıslar olarak İstanbul'da görev almışlardır. İstanbul'u seçmelerinin sebebi ise diplomasinin merkezi olmasıydı. Hollanda'ya ek olarak Katolik Testa ailesinin üyeleri değişik zamanlarda Avusturya, Fransa, Prusya, İsveç, Venedik, Polonya ve Osmanlı Devleti'nde görevde bulunmuşlardır. Testa'ların beş farklı milletin dilini bilmelerine rağmen hiç birinin ruhunu yansıtmadıkları söylenmiştir. XIX. yüzyılın ortaları Testa'lar için canlı ve hareketli geçen zamanlar olmuştur. Prusya, Avusturya, Hollanda, İsveç ve Toskana'da tercümanlık yapmışlardır. Bu aileden Hollanda ve İsveç'te ise birer elçi görevde bulunmuştur. 1850'den sonra, modern Avrupa milliyetçiliğine doğru evrilme ile ailenin çeşitli kolları İstanbul'dan ayrılıp Avusturya, Fransa ve Hollanda'da hayatlarını idame ettirmeyi daha uygun görmüşlerdir. Bu ailenin İstanbul'daki son üyesi ise 1960'ta vefat eden Ipolite Testa'dır⁵⁸¹.

⁵⁷⁸ Sâlnâme-i Nezâret-i Hariciyye (H. 1302) 1885, s. 554.

⁵⁷⁹ Başarılı bir tercüman olan Antoine Testa 1798'de doğmuştur. 1818'den itibaren İsveç Tercümanı olarak görev almıştır. Testa, 1831 yılında Maslahatgüzar olmuştur. 1858 senesine gelinceye dek kısa bir ara haricinde bu mevkide görev almaya devam etmiştir. Bu görevinden sonra da 1868 yılına kadar İskenderiye Konsolosu olmuştur. Testa 1876 yılında Montpellier'de ölmüştür (Theolin, *a.g.e.*, s. 84).

⁵⁸⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 99.

⁵⁸¹ Theolin, *a.g.e.*, s. 85.

1848'de Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Maslahatgüzarı Antoine Testa, maiyetinde⁵⁸² görev alan Kançılar ve Tercüman Timoni ile önceki senede olduğu gibi görevini sürdürmüştür. 1848 yılında bu teşkilâta ek olarak İsveç ve Norveç'in Osmanlı Devleti'ndeki konsoloslarına yer verilmiştir. Başkonsoloslar: İzmir'de Winkelman, Mısır'da Anastaz, Berrü'ş-şam'da Pichotto. Konsoloslar: Tunus'ta Tolen, Selânik'te Paskalin. Konsolos Vekilleri: Kıbrıs'da Niyonker, Rodos'ta Massi, Ayvalık'ta Ptale, Boğazhisarları'nda Gorgirano, Gelibolu'da Varon, Kandiye'de Tarven, Akka'da Katafago, Trablusşam'da Kaçifli, Edirne'de Baruch, Sinop'ta Bruner, Samsun'da Garaçino'dur⁵⁸³. 1849 yılında önceki yıldan farklı bir değişiklik meydana gelmemiştir. Konsolosluk merkezleri ve görevlileri aynı şekilde görevlerini sürdürmüşlerdir⁵⁸⁴.

1850-1853 yılları arasında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Maslahatgüzarı Antoine Testa görevini sürdürmüştür. Maiyetinde bulunan tek görevli ise Kançılar ve Tercüman Timoni'dir⁵⁸⁵. 1854'te Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Maslahatgüzarı Mösyö Antoine Testa'nın maiyetinde Timoni haricinde Maiyet Kâtibi Lisdman görev almaya başlamıştır⁵⁸⁶. 1854 yılında görev almış olan Lisdman 1855'de teşkilât içerisinde yer almamıştır⁵⁸⁷. 1856 yılında ise bir önceki yıl tercümanlık ve kançılarlık görevlerinin ikisini birlikte yürüten Timoni bu yıl sadece tercümanlık görevinde bulunmuştur. Ayrıca Sirkâtip Alber'de bu yıl görev almaya başlamıştır⁵⁸⁸. 1857 yılındaki tek değişiklik Antoine Testa'nın kumandan olarak adlandırılmasıdır⁵⁸⁹.

1858 yılında Sirkâtip Alber Kile görev almamış diğer teşkilât ise önceki yılda olduğu gibi görevlerini sürdürmüştür⁵⁹⁰. 1859 yılında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Orta Elçisi Georg Christian Sibbern⁵⁹¹, Tercüman Timoni ile görev almaya

⁵⁸² Osmanlı Devleti'nin elçi maiyetlerinin kaç kişiden oluştuğu konusunda kesin bir kural olmamasına rağmen 1791'de ikâmet elçiliklerinin kurulmasına kadarki geçen sürede elçilerin kalabalık bir heyetle görev yerlerine gittikleri, bazen bu heyetin bin kişiye ulaştığı bilinmektedir (Unat, *a.g.e.*, s. 30).

⁵⁸³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 128-129

⁵⁸⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 91-92.

⁵⁸⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 54; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 85; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 86; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 94.

⁵⁸⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 105.

⁵⁸⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 113.

⁵⁸⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 125.

⁵⁸⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s.122.

⁵⁹⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 129.

⁵⁹¹ Sâlnâmelerde Sibbern olarak okuduğumuz İsveç elçisinin tam ismi Mösyö Georg Christian Sibbern'dir. Sibbern, 1840'tan itibaren İsveç-Norveç diplomasisinde hizmet vermiş olup, 1854'te Washington elçisi

başlamıştır. Bu yıl Osmanlı Devleti'nde İsveç Norveç elçisi değişmiş Antoine Testa yerine Sibbern göreve getirilmiştir. Uzun yıllar maslahatgüzarlık seviyesinden temsil edilen İsveç ve Norveç, bu yıl orta elçilik seviyesinden temsil edilmeye başlanmıştır⁵⁹².

Sibbern, İstanbul'da kalmış olduğu kısa sürede yeni bir kilise inşa etme girişiminde bulunmuştur. 1858'den beri İstanbul'da bir Protestan şapelinin olması İsveçlilerin buradaki varlıklarının kökenlerine ilişkin bir uyarı olarak addedilmiştir. Bu gotik stildeki şapel, yapının en aşağı taraflarında yer almış, 1849'da alınan arazi üstüne inşası yapılmıştır. Gustaf Celsing'in döneminde alınmış özel bir fonla, Macar Baron Zay Gömor'un yapmış olduğu bir bağış sonucu yapılmıştır⁵⁹³.

1860 yılında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Maslahatgüzar Vekili ve Sırkâtip Bekferis'dir. Maiyetinde, Kâtip ve Tercüman Jorj Timoni ile Kañçılar Budker görev almıştır. Orta elçilikten maslahatgüzarlık vekilliğine dönüşen bir elçilik teşkilâtı göze çarpmaktadır⁵⁹⁴. 1861 yılında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Orta Elçisi Mösyö De Peter Collett⁵⁹⁵ göreve başlamıştır. Maiyetinde, Sırkâtip Baron De Bekferis, Maiyet Kâtibi ve Tercüman Mösyö Jorj Timoni ile Kañçılar Mösyö Budker görev almıştır. Temsil seviyesi tekrar orta elçilik seviyesine getirilmiş teşkilâtta bu nispette artmıştır⁵⁹⁶. 1861 yılının ikinci yarısında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Maslahatgüzarı Mösyö Oscar Magnus Björnstjerna⁵⁹⁷ göreve başlamıştır. Maiyetinde, Tercüman Jorj Timoni ve Kañçılar Mösyö Budker görev almıştır. Yılın ilk yarısında

olmuştur. İstanbul'da bir yıl kaldıktan sonra Stokholm'e birinci Norveç temsilcisi olması için geri çağırılmıştır; yani İsveç Norveç Birleşik Krallıklarında Norveç Bakanlığı'nın başında bulunmuştur. İç politikada kariyer yaptıktan sonra, 1878-84 arası Paris'te temsilci olmuştur (Theolin, *a.g.e.*, s. 205).

⁵⁹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 89.

⁵⁹³ Theolin, *a.g.e.*, s. 152.

⁵⁹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 105.

⁵⁹⁵ Sâlnâmelerde Kolet olarak okuduğumuz elçi'nin tam ismi Peter Collett'dir (1820-1860). Peter Collett, İsveç-Norveç diplomatik servisinde çalışmaya 1845 yılında başlamıştır. Viyana, Londra ve St. Petersburg'da bulunmuştur. 1859'dan itibaren de İstanbul'da görev almıştır. 1860 senesinde vefat etmiştir. Ailesi ile mektuplaşmalarının ortaya çıkması ile İsveç Sarayı'ndaki hayatı üzerine canlı ve kişisel bilgiler edinilmiştir (Theolin, *a.g.e.*, s. 204).

⁵⁹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 109.

⁵⁹⁷ Sâlnâmelerde Beyor Teşerna olarak okuduğumuz diplomatik temsilcinin tam ismi Oscar Magnus Björnstjerna (1819-1905)'dir. Björnstjerna, Kraliyet sarayında bulunmuş ve subaylık yapmıştır. Askeri Ataşe olarak St. Petersburg'da görev almıştır. 1872'de İsveç Dışişleri Bakanı olmuştur. Geriye Türkiye'deki yılları da dâhil, çağdaş olayları aydınlatan zengin bir aile arşivi bırakmıştır (Theolin, *a.g.e.*, s. 205).

orta elçilik seviyesinden temsil edilen bu devlet ikinci yarısında tekrar maslahatgüzarlık seviyesine getirilmiştir⁵⁹⁸.

1862 yılında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Maslahatgüzarı Mösyö Oscar Magnus Björnstjerna'nın maiyetinde, Tercüman Mösyö Jorj Timoni, Ataşe Mösyö Dükne ve Kaңçılar Mösyö Budker görev almıştır. Bir önceki yıldan farklı olarak bir ataşe maiyette yer almaya başlamıştır⁵⁹⁹. 1863 yılında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Mukim Elçisi Oscar Magnus Björnstjerna'nın maiyetinde, Sırkâtip Mösyö Sternesen, Baştercüman Mösyö Timoni ve Kaңçılar Mösyö Budker görev almıştır. Bir önceki yıl maslahatgüzarlık seviyesinden temsil edilen sefaret bu yıl mukim elçilik seviyesindedir⁶⁰⁰.

1864 yılında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Mukim Elçisi Oscar Magnus Björnstjerna, Sırkâtip Mösyö Sternesen, Baştercüman Mösyö Timoni ve Kaңçılar Budker ile görevine devam etmiştir⁶⁰¹. 1865 yılında teşkilât içerisinde bir değişiklik olmamıştır⁶⁰². 1866 yılında, İsveç ve Norveç Orta Elçisi Mösyö Fredrik Herman Palmstierna'dır⁶⁰³. Maslahatgüzarlık seviyesinden temsil edilen sefaret bu yıl tekrardan orta elçilik seviyesinden temsil edilmeye başlanmıştır⁶⁰⁴. İsveç Orta Elçisi Mösyö Palmstierna'ya birinci rütbeden bir kıta nişan verilmiştir⁶⁰⁵. Devletler bazı durumlarda ödüllendirme sistemini kullanmışlardır. Bunu karşılıklı nişan takdimleri ile gerçekleştirmişlerdir. Bunun içinde bazı hizmetler temel alınmıştır. Devlet tarafından üstün hizmetlerin karşılığı olarak verilmiş bu nişanlar, genel olarak süslü ve değerli taşlarla kaplı bir tür madalyon şekilde olmuştur. İsveç hükümeti tarafından verilen nişanlar arasında Etval Polar nişanı varken Norveç hükümeti tarafından da Saint Olaf nişanı verilmekteydi⁶⁰⁶.

⁵⁹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 110.

⁵⁹⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 113.

⁶⁰⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 121.

⁶⁰¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 122.

⁶⁰² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 112.

⁶⁰³ Sâlnâmelerde Le Baron Palmeserna olarak okuduğumuz İsveç temsilcisinin tam ismi Fredrik Herman Palmstierna'dır (1823-1896) (Theolin, *a.g.e.*, s. 205).

⁶⁰⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 100.

⁶⁰⁵ BOA. A.DVN.140/91, M. 13 Nisan 1859/H. 10 N. 1275.

⁶⁰⁶ Çavdar, *a.g.e.*, s. 66; BOA. A.AMD.79/81: Tarih yok.

Dersaâdet'te görev alan İsveç Elçisi Baron di Palmstierna Stokholm'e dönmeden önce yabancıların Osmanlı ülkesinde emlak satın almasına dair protokolü Bâbiâli'de imzalamıştır⁶⁰⁷.

Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisinde yabancı devletlerden görevlilerde yer almıştır. Bunlar arasında İsveç ve Norveç Devleti Sefir Vekili Mösyö Budker'de bulunmaktadır. 1867 yılında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Orta Elçisi Fredrik Herman Palmstierna'nın maiyetinde, Sırkâtip Mösyö Esther Minnesota, Tercüman Mösyö Jorj Timoni ve Kaçılar Mösyö Budker görev almıştır⁶⁰⁸. 1868 yılında, bir önceki yıldan farklı bir gelişme olmamıştır. Teşkilât içerisindeki görevliler aynı şekilde memuriyetlerini sürdürmüşlerdir⁶⁰⁹.

1869 yılında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Mukim Elçisi Oluf Stenersen⁶¹⁰ göreve başlamıştır. Maiyetinde, Tercüman Mösyö Jorj Timoni ve Kaçılar Mösyö Budker görev almıştır. Bu yıl İsveç ve Norveç sefareti mukim elçilik olarak ifade edilmiştir⁶¹¹. Mösyö Oluf Stenersen, 1869 yılında Hollanda ve Belçika hükümetleri kabinetosu tarafından elçi tayin edilmiştir⁶¹². 1870 yılında, Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Mukim Elçisi Mösyö Selim Ehrenhoff⁶¹³ göreve başlamıştır. Maiyetinde, Tercüman Mösyö Jorj Timoni ve Kaçılar Mösyö Budker görev almıştır. Bu teşkilat 1870-1872 yıllarında aynı şekilde muhafaza edilmiştir⁶¹⁴.

⁶⁰⁷ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, /598/1, 24 S. 1285 (16. 6. 1868).

⁶⁰⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 112-119.

⁶⁰⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 48-124.

⁶¹⁰ Sâlnâmelerde Sters diye okuduğumuz İsveç temsilcisinin tam ismi Oluf Stenersen (1834-1875)'dir. 1859'da İsveç-Norveç diplomatik servisine girdikten sonra 1859'da Norveç Kraliyet sarayında hizmette bulunmuştur. Sonra sekreter olarak Viyana'da, Oradan sonra Londra'da ve Nisan 1863'ten itibaren de İstanbul'da görevlendirilmiştir. 1869'da Mukim Elçiliğe terfi etmesinin hemen ardından, Brüksel ve Lahey'e tayin edilmiştir. Stenersen 1870'de Washington D. C. Temsilcisi ve Kuzey Amerika Konsülü olmuştur (Theolin, *a.g.e.*, s. 205).

⁶¹¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 48-154.

⁶¹² Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 725/2, 26 S 1286 (7. 6. 1869).

⁶¹³ Sâlnâmelerde Darinhof olarak okuduğumuz İsveç-Norveç diplomatik temsilcisinin tam ismi Selim Ehrenhoff (1822-1890)'dur. Babası 1822-1854 arasında Fas'ta konsül olarak görev aldığı için o da diplomatik bir kariyeri seçmiştir. Selim, zaman zaman konsolosluğun işleriyle de alakadar olmuştur. İsveç ve Norveç Birleşik Krallıkları hükümdarı Kral II. Oscar'ın ailesiyle birlikte İstanbul'u ziyaret etmesi ve Sultan Abdülhamit ile dostluk nişaneleri alışverişinde bulunması da Ehrenhoff'un görev aldığı sırada olmuştur. Sultan'ın kraliyet nişanı olan Seraphim nişanı bugün de Topkapı hazine dairesinde başköşede sergilenmektedir (Theolin, *a.g.e.*, s. 206).

⁶¹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 49-171; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 58-189; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 178.

1873 yılında, Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisine devam eden sefaret memurlardan İsveç ve Norveç Devleti'nin iki sefir vekili görev almıştır. Bunlar, Mösyö Haydentam ve Kont Brankof'dur. Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Mukim Elçisi Mösyö Selim Ehrenhoff'un maiyetinde, Tercüman Mösyö Jorj Timoni ve Kaçılar Mösyö Kont Blerenko görev almıştır⁶¹⁵.

1874 yılında, Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisine devam eden sefaret memurlarından İsveç ve Norveç Sefir vekili Mösyö Haydentam tek başına görev almıştır. Önceki yıl görev alan Brankof, bu yıl mecliste görev almamıştır. Bu yıl Osmanlı Devleti İsveç ve Norveç'te bir şebenderlik tesis etmiştir. Stockholm Başşebenderi olarak Oberg görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Mâ Danimarka Mukim Elçisi Mösyö Selim Ehrenhoff'dur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Tercüman Mösyö Jorj Timoni ve Kaçılara Mösyö Oskadro Bedetstam'dır⁶¹⁶. 1875 yılında, Osmanlı Devleti'nin İsveç'de bulunan şebenderleri şöyledir: Dernsed Başşebenderi Murad Efendi ve Stockholm Başşebenderi Mösyö Oberg. Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Mukim Elçisi Mösyö Selim Ehrenhoff'dur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Tercüman Jorj Timoni, Kaçılara Haydenstam, Kapudan Jan Nikolanson ve Kapudan Asolen⁶¹⁷.

1876 yılında, Osmanlı Devleti'nin İsveç'te bulunan şebenderleri şöyledir: Dernsed'de Başşebender Sâniye rütbeli Murad Efendi ve Stockholm Başşebenderi Mösyö Oberg'dir. Osmanlı Devleti nezdinde İsveç ve Norveç Mukim Elçisi Mösyö Selim Ehrenhoff'un maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Tercüman Mösyö Timoni, Kâtip Mösyö De Haydenstam, Liman Kapudanı Nikolanson ve Sefaret Rahibi Mösyö Spelang'dır⁶¹⁸. Norveç ve İsveç Birleşik Kralı II. Oscar, Osmanlı Devleti'ni ziyaretinde takdirini göstermek adına en yüksek nişan olan Seraphim Nişanı'nı Sultan Abdülhamid'e takdim etmiştir. Bu nişan, Topkapı Müzesi Hazine Dairesi'nde sürekli teşhir edilmektedir. Kral II. Oscar, ender rastlanan bir lütufla, bu nişana karşılık olarak elmas kakma İmtiyaz Nişanı ile şereflendirilmiştir⁶¹⁹.

⁶¹⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 49-173.

⁶¹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 49-182.

⁶¹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 51-208.

⁶¹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 53-206.

⁶¹⁹ Theolin, *a.g.e.*, s. 100.

1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin şebenderleri bir önceki yılda olduğu gibi görev almaya devam etmişlerdir. Bu yıl İsveç ve Norveç ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. İsveç ve Norveç Kralı Oscar'dır. Başvekili Dogser'dir. Nüfusu: 6.127.559'dur. Askeri kuvveti: 35.646'dır. Bahriye kuvveti içindeki gemi sayısı 159'dur. Geliri: 183.235.238'dir. Gideri: 177.552.898'dir. Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Mükim Elçisi Mösyö Selim Ehrenhoff'tur⁶²⁰. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Tercüman Mösyö Jorj Timoni, Kançılar Mösyö Oskar Dö Haydenstam, Liman Kapudanı Mösyö Nikolanson, Sefaret Rahibi Mösyö Spelang'dır. Ayrıca bu yıl Danimarka'nın Osmanlı Devleti'ndeki diplomatik işleri İsveç ve Norveç sefaretine ihale olunmuştur. İsveç ve Norveç'in Osmanlı Devleti'nde görev alan konsolosları şöyledir: İskenderiye'de Şövalye General Angiryö Deger, Cidde'de Angiraf'tır. Konsolos Vekilleri: Köstence'de Meşarel Rol, Trablusşam'da Kaçıklidis, Dimyat'ta Server, Beyrut'ta Altena, Mısır'da Ludwik Greman, Varna'da Atina Droti, Hanya'da Zakçe, Tekfurdağı'nda Gunidad Valeçyo, Gelibolu'da Fransuva Şarl Jon Danria, Said limanının'da Polidoir Manşe, Selanik'te Filex Dö Zan, Sakız'da Jan Battis Conitani görev almıştır⁶²¹.

1877'de Stockholm'de daimi bir Osmanlı temsilciliği kurulmuştur⁶²². Yıllar boyunca (1882-1894) bu temsilciliğe Prens Jan Karaca Paşa başkanlık etmiştir. Karaca,

⁶²⁰ Osmanlı Devleti nezdinde İsveç-Norveç Tam Yetkili Mükim Elçisi Selim Ehrenhoff'dan sonra görev alan elçiler: 1888-1890'da Temsilci Gustaf Lennart Reuterskiöld, 1890-1900'da Tam Yetkili Elçi Kont Albert Magnus Carl Otto Pontus Stenbock'tur. 1900-1903 arasında sadece temsilci ifadesi yer almış isim belirtilmemiştir. 1903-1905'de Temsilci Baron Hans Joachim Beck-Friis, 1905-1906'da Temsilci Baron Charles Emil Ramel, 1906-1920'de Temsilci Per Gustaf August Cosswa Anckarsvard, 1920-1930'da Temsilci Gustaf Oscar Wallenberg, 1930-1931'de Temsilci C. G. von Heidenstam, 1930-1934'de Temsilci Erik Boheman, 1934-37'de Temsilci Winther, 1934-37'de Temsilcisi Otto Winther, 1937-39'da Temsilci Eric Gyllenstierna, 1939-45'de Temsilci Einar Modig'dir. 1945-51'de Temsilci Eric von Post, 1951-57'de Temsilci Adolf Croneborg, 1957-59 yılları arasında aynı kişi büyükelçi olarak görev almıştır. 1959-63 yıllarında Büyükelçi Åke Malmaeus, 1963-68'de Büyükelçi Jan Stenström, 1968-73 arasında Büyükelçi Harry Bagge, 1973-75'de Östen Lundborg, 1975-77 yılları arasında Büyükelçi Lennart Myrsten, 1977-82'de Büyükelçi Rune Nyström, 1982-85'de Büyükelçi Henrik Liljegren, 1985-90'da Büyükelçi Lennart Døfgard, 1990-95'de Erik Cornell, 1995-98'de Büyükelçi Michael Sahlin, 1998'de de Büyükelçi Henrik Liljegren görev almıştır (Theolin, *a.g.e.*, s. 208).

⁶²¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 545-580.

⁶²² Tanzimat Döneminde Osmanlı Devleti'nin İsveç ve Norveç'te diplomatik temsilcisi görev almamıştır. Bu tarih aralığının öncesinde ve sonrasında görev almış Osmanlı elçileri şunlardır: 1637'de Arslan Ağa Tam Yetkili Elçi'dir. 1727-28'de Temsilci Kozbekçi Mustafa Ağa, 1733'de Temsilci Mehmet Sait 28 Çelebi, 1877-80'de Elçi Murat Efendi, 1880-81'de Murat Efendi Tam Yetkili elçi olarak görev almıştır. 1882-92'de Tam Yetkili Elçisi Prens Jan Karaca Paşa'dır. 1898-08'de Tam yetkili Elçi Şerif Paşa'dır. 1908-09'da Tam Yetkili Elçi Mustafa Asım Efendi'dir. 1909-15'te Tam Yetkili Elçi Mustafa Şekip Bey'dir. 1915-17'de Tam Yetkili Elçi Hüseyin Cevat Bey'dir. 1917-18'de Tam Yetkili Elçi İsmail Canpolat Bey'dir. 1918-19'da Tam Yetkili Elçi Hüseyin Cevat Bey'dir. 1919-21'de Tam Yetkili Elçi

Fenerli bir aileye mensuptu. Akrabalarından John Karaca 1920 sıralarında Eflâk Voyvodalığında bulunmuştur. Prens Karaca, o sıralarda meşhur bir içki kaçakçısı olan Lars Olsson Smith'in kızı Mary Smith ile evlenmiştir. Karaca'dan sonra 1898'den 1908'e kadar Şerif Paşa (1865-1951) Stockholm'daki Osmanlı temsilcisi olup İsveç toplumsal hayatında önemli bir kişi haline gelmiştir⁶²³.

1879 yılında, İsveç ve Norveç tarafından Cidde'ye konsolos vekili tayin edilmiştir. İsveç ve Norveç'in Osmanlı Devleti'nde yeni konsoloslar görevlendirdiği görülmüştür. Bu göreve Mösyö Van der Şizen getirilmiştir⁶²⁴.

Tablo 2. 12: İsveç Norveç'in İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Antoine Testa	İstanbul	Maslahatgüzar	1847-56
Antoine Testa	İstanbul	Maslahatgüzar	1857-58
Sibbern	İstanbul	Orta Elçi	1859
Bekferis	İstanbul	Maslahatgüzar Vekili ve Sirkâtip	1860
Mösyö De Peter Collett	İstanbul	Orta Elçi	1861
Mösyö Oscar Magnus Björnstjerna	İstanbul	Maslahatgüzar	1861/2-1862
Mösyö Oscar Magnus Björnstjerna	İstanbul	Mukim Elçi	1862-1865
Mösyö Fredrik Herman Palmstierna	İstanbul	Orta Elçi	1866-1868
Mösyö Oluf Stenersen	İstanbul	Mukim Elçi	1869
Selim Ehrenhoff	İstanbul	Mukim Elçi	1870-1877

Nusret Sadullah Bey'dir. 1921'de Tam Yetkili Elçi Ali Şevki (Berker) Bey'dir. 1921-23'de Tam Yetkili Elçi Galip Kemal Bey'dir. 1923-26'da Maslahatgüzar Laik Makbil Bey'dir. 1926-28'de Maslahatgüzar Ali Haydar Aktay'dır. 1929-33'de Maslahatgüzar Ragıp Raif Kösearif'tir. 1933-38'de Tam Yetkili Elçi Ragıp Raif Kösearif'tir. 1939-43'de Tam Yetkili Elçi Ağâh Aksel'dir. 1943-46'da Tam Yetkili Elçi Nizamettin Ayaşlı'dır. 1946-49'da Tam Yetkili Elçi Bedii Arbel'dir. 1950-51'de Tam Yetkili Elçi Emin Âli Sipahi'dir. 1952-54'de Tam Yetkili Elçi Cevdet Dülger'dir. 1956-59'da Büyükelçi Orhan Eralp'tir. 1959-61'de Büyükelçi Şadi Kavur'dur. 1961-64'de Büyükelçi Veysel Versan'dır. 1964-68'de Büyükelçi Talât Benler'dir. 1968-69'da Büyükelçi Osman Dostel'dir. 1969-72'de Büyükelçi Necdet H. Kent'tir. 1972-76'da Büyükelçi Bedii Karaburçak'tır. 1976-80'de Büyükelçi Mehmet Baydur'dur. 1980-84'de Büyükelçi Şefik Fenmen'dir. 1984-86'da Büyükelçi Haluk Özgül'dür. 1986-89'da Büyükelçi Ömer Ersun'dur. 1989-91'de Büyükelçi Erdil Akay'dır. 1992-96'da Büyükelçi Solmaz Ünaydın'dır. 1996-2000'de Büyükelçi Oktay Aksoy'dur. 2000- Büyükelçi Selim Kunalalp'tir (Theolin, *a.g.e.*, s. 115) Sture Theolin, 1881 yılında Murat Efendi'nin Tam Yetkili Elçi olarak görev aldığı belirtilirken, Sinan Kunalalp, 1881 yılında Yahya Karaca Bey'in Stockholm'de görevli olduğunu ifade etmiştir. Buna ilaveten Sture Theolin 1919 yılında Elçi olarak Hüseyin Cevat Bey ve Nusret Sadullah Bey'in görevli olduklarını ifade etmiştir. Sinan Kunalalp ise 1919 yılının Ağustos ayında elçiliğin kapatıldığını dile getirmiştir (Kunalalp, *a.g.e.*, s. 45).

⁶²³ Theolin, *a.g.e.*, s. 113-114.

⁶²⁴ BOA. İ.HR.276/16886, M. 29 Haziran 1879/R. 17 Haziran 1295.

2.8. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İtalya İlişkileri (1847-1877)

İtalya, Kuzeyde Orta Avrupa'ya dayanan, güneydoğu yönünde Akdeniz'e girmiş çizme biçiminde bir yarımada ile Sicilya ve Sardunya adalarından oluşur. Başşehri Roma diğer önemli şehirleri de Milano, Napoli, Torino ve Cenova'dır. Parlamenter demokrasiyle yönetilir⁶²⁵. Bugünkü İtalya'nın tarihi Paleolitik döneme kadar uzanmakta olup yarımada'ya Hint Avrupa dillerini konuşan farklı toplulukların göçleri milâttan önce 2000-1500 yıllarına rastlamaktadır. Asırlarca yeni göçler durmamış ve sırasıyla Doğu kültürünü buraya yerleştiren Etrüskler, Vizigotlar, Hunlar, Vandallar, Ostrogotlar, Lombardlar, Araplar, Normanlar gelmiştir. Etrüsklerin hâkimiyetine milâttan önce VI. yüzyılda son veren Romalılar milâttan önce 264'te bütün yarımadayı ele geçirmişler ve Latince bunların devrinde yaygınlaşmıştır. Roma'nın milâttan sonra 451'de Büyük Hun İmparatoru Atilla tarafından alınmasının ardından Batı Roma İmparatorluğu yıkılmıştır⁶²⁶.

XIII. yüzyılın ikinci yarısından XVI. yüzyıla kadar Papalık ile İmparatorluk arasındaki sürtüşmeler sırasında Kuzey ve Orta İtalya'daki bazı bölgeler bağımsızlıklarını kazandılar. Cenova, Floransa, Milano, Lombardia ve Venedik gibi şehir devletleri kuruldu. Özellikle Venedik bu dönemde Avrupa'nın Asya ve Ortadoğu ile ticaretinin kontrolünü elinde tutuyordu. XV. yüzyılda siyasî açıdan parçalanmış bir yapıda bulunması, zengin İtalyan şehir devletleri üzerinde Fransa ile İspanyolların rekabetine neden oldu. 1559'da İspanya yarımada'ya hâkim oldu. Daha sonra Napoli halkının yoksulluk ve ağır vergi yükü nedeniyle ayaklanmasına, İspanya'daki 1701-1713 Veraset Savaşları da eklenince buradaki İspanyol hâkimiyeti yerini Avusturya'ya bırakmak zorunda kaldı. 1797'ye kadar onların hâkimiyetinde kaldıktan sonra 1789 Fransız ihtilalinin ardından Napolyon Bonapart 1796'da İtalya seferini düzenledi ve asırlar sonra şehir devletleri millî ve siyasî bütünlük içinde birleştirildi. Napolyon, 1802'de İtalya Cumhuriyetini kurunca buranın ilk devlet başkanı oldu. Fransa hâkimiyetindeki İtalya, birbirinden bağımsız Napoli Krallığı, Sardunya Krallığı ve Papalık devletleri olmak üzere üç devletten müteşekkildi. Bu esnada İtalya'daki eski küçük devletler yeniden canlandı ve Papalık devletleri ile Avusturya dükleri, Sardunya

⁶²⁵ Talip Küçükcan, "İtalya" *TDVİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 445

⁶²⁶ Ahmet Kavas, "İtalya" *TDVİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 446.

ve iki Sicilya Krallıkları adı altında ülkeyi yeniden parçaladı. Roma, Venedik ve San Marino şehir devletleri dışında yeniden kurulan İtalya Krallığı'na 17 Mart 1861'de Sardunya Kralı II. Vittorio Emanuele getirildi. Avusturyalılara karşı Prusya ile yapılan antlaşmadan sonra 1866'da Venedik ülkenin topraklarına katıldı. Fransa İmparatoru III. Napolyon'un devrilmesinden sonra 1870'te İtalyan birlikleri Roma'ya girince Papa Vatikan'a çekildi. 2 Ekim 1871'de İtalya'nın başşehri olarak Roma ilan edildi. Napoli merkezli Güney İtalya'daki krallık da aynı yıl İtalyan birliğine dâhil edildi⁶²⁷.

XVII. yüzyılda İtalya, siyasi açıdan bölünmüş ve bir nebze de olsa yabancı hâkimiyeti altına girmiş konumdaydı. Şehirliyer ayrı tutulursa, köylüler sefil ve perişan haldeydi. Genel anlamda ticaret gerilemiş, halk yoksulluğun pençesinde ezilmişti. Sanat ise Rönesans devriyle kıyası mümkün olmayacak şekilde geri plana itilmişti. Bağımsız devletlerden hiç birisi siyasette bir rol oynayamamaktaydı. Fakat tüm bunlara rağmen İtalya, sınırlı bir ölçüde de olsa ilim, sanat, müzik ve cemiyet hayatı açısından diğer memleketlere örnek oluşturmaktaydı⁶²⁸.

İtalya, XVIII. yüzyılın sonlarında coğrafi bir terimden ibarettir. Yarımada ile daha kuzeyde irili ufaklı 14 devlet bulunmaktaydı. Bunların başlıcaları, Piyemonte, Savua, Nis ve Sardunya adasını içeren Sardunya Krallığı, Venedik Cumhuriyeti, Cenova Cumhuriyeti, Parma Dükalığı, Moderna Dükalığı, Toskana Büyük Dükalığı, Roma'da Kilise Devleti ve İki Sicilya Krallığı'dır. Parma Dükalığı ve İki Sicilya Krallığı'nın başında Savoie Hanedanı vardır. Venedik Cumhuriyeti ise, Dalmaçya kıyıları ile Yedi Ada'ya sahip olmasına rağmen eski gücünü kaybetmiştir⁶²⁹.

İtalyan'ın birliğini tesis etmesinden önce Osmanlı Devleti ve İtalyan şehir devletleri arasında telgraf antlaşması ve denizde selâşma kaidleri üzerine bazı antlaşmalar yapılmıştır. Şöyleki, İstanbul'da yapılan müzakereler sonucunda 19 Nisan 1859'da Hâriciye Nazırı Fuad Paşa ve Sicilyateyn'in İstanbul Sefiri Kumandan E. Fargioni arasında Osmanlı-Sicilyateyn telgraf antlaşması imzalanmıştır. Otranto'dan Avlonya'ya çekilecek denizaltı kablosunun inşa, idare ve kullanım sorumluluğu Sicilyateyn'e bırakılmıştır. Bunun karşılığında Osmanlı Devleti ise Avlonya-Selânîk bağlantısını kurarak, Sicilyateyn ve İstanbul arasında doğrudan haberleşme imkânı

⁶²⁷ Kavas, a.g.m., s. 447.

⁶²⁸ Bekir Sıtkı Baykal, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi*, C. II, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 163.

⁶²⁹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, TTK Yayınları, Ankara 1997, s. 11.

sunmayı taahhüt etmiştir. Ayrıca Dobruca bölgesinde inşa edeceği hatlarla İstanbul-İsmaail bağlantısını gerçekleştirerek, Sicilyateyn'in Rusya şebekesi ile de irtibat kurmasının garantisini vermiştir. Son olarak Avlonya, İşkodra ve ilerisindeki Kotor arasında kurulacak Osmanlı hattı ile Sicilyateyn'in Avusturya şebekesine de kısa yoldan ulaşması işi Osmanlı Devleti'nin sorumluluğuna dâhil edilmiştir. Her iki idarede bu yol ile siyasi kolaylık ve ekonomik kazanç elde etmiştir⁶³⁰.

Milletler arasındaki nezaket kaideleri (comites gentium) arasında bulunan, açık denizde gemilerin birbirini selamlamaları birçok antlaşmada yerini almış bir konudur. Hükümdarların uyruklarına ait özel gemiler karşılaştıklarında, her biri kendi hükümdarı'nın sancağını çekmeli ve birbirini birer top ateşi ile selamlamalıdır. Sicilyateyn Krallığı ile yapılmış olan H. Recep 1153 (1740) antlaşmasının 11. maddesinde bu konu ile ilgili bazı noktalara değinilmiştir. İki devletin savaş gemilerinin birbirleriyle karşılaştıkları zaman bayraklarını dikip, bir top ile selamlayıp dostluk izhar eylemeleri gerektiği ifade edilmiştir. Aynı şekilde tüccar gemilerinin de bayraklarını açıp dostça muamele göstermeleri gerektiğine değinilmiştir. Venedik'le⁶³¹ yapılmış olan birtakım antlaşmalarda da, açık denizlerde karşılaşacak gemilerin birbirlerine zarar vermemeleri, selamlaşmaları ve bu dostluk gösterisinden sonra zarar verildiği takdirde bu zararın tazmin edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Venedik ile yapılmış H. 1080 (1670) antlaşmasında bazı Osmanlı limanlarına Venedik gemilerinin girişinin yasak olmasına rağmen fırtına vs. gibi sıkıntılı bir durum söz konusu olursa girmelerinin mümkün olduğu ifade edilmiştir. Mesela Toskana⁶³² ile yapılmış H. 20 Ramazan 1248 (1832) antlaşmasının 14. maddesinde iki taraf gemilerinin birbirleriyle karşılaştıklarında deniz

⁶³⁰ Diren Çakılcı, "Osmanlı Devleti'nde Uluslararası Telgraf İşbirliği: Sicilyateyn/İtalya Örneği", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 13, S. 25-26, İstanbul 2014, s. 60.

⁶³¹ Venedik Cumhuriyeti bağımsızlığı konusunda en hassas İtalyan devletlerinden biriydi. Bunun sebebi de coğrafi olarak İspanyol nüfus alanına uzakta kalması ve bunun yanı sıra Türkler'e karşı mücadele de Avrupa için mühim bir noktada bulunmasıydı. Venedik'te Aristokrat bir idare sistemi vardı. Bir Doc'un idaresinde iktidarı elinde tutan zümre, daima muhaliflerin sıkı bir kontrolü altındaydı. XVI. yüzyıl boyunca Türklerle yaptığı mücadeleler neticesinde servetinin en önemli kaynağını teşkil eden Doğu Akdeniz memleketlerini ve ticaretinin büyük bir kısmını kaybetmiştir. Buna rağmen Venedik, hâlâ ticari bir kuvvet olarak yaşıyor, sanat ve ilmin büyük bir itibar ve ihtimam gördüğü bir memleket olarak varlığını sürdürüyordu (Baykal, *a.g.e.*, s. 163).

⁶³² Toskana, merkezi Floransa'da olan büyük bir dukalık idi. Burada hüküm süren Mecidi Hanedanı, 1494'te Cumhuriyetçiler tarafından düşürülmüş ve memleketten kovulmuştur. Cumhuriyetçiler Fransa'ya dayanmaktaydı. Buna mukabil Mecidi taraftarları olan V. Karl, 1530 tarihinde Floransa'ya zorla boyun eğdirmiş ve Medicileri tekrar tahta oturtmuştur. Sonra, gayet kabiliyetli bir hükümdar olan I. Cosimo, İspanya'nın yardımı ile Siena'yı ilhak etmiş ve bütün Toskana'yı hâkimiyeti altında birleştirerek Toskana Büyük Dükalığını 1559'da kurmuştur (Baykal, *a.g.e.*, s. 159).

kaideleri üzere birbirlerine dostluk gösterip zarar ve ziyan eylememeleri belirtilmiştir. Aynı şekilde Sardunya ile yapılmış H. Şaban 1255 (1839) antlaşmasında da aynı hükümler yerini almıştır. Yine kaza durumunda yapılması gereken yardımlardan bahsedildikten sonra Venedik ile yapılmış 1575, 1640, 1711 ve 1733 antlaşmalarında kazadan kurtulan kişilerin malları da kurtulursa bu malların sahibine verilmesi hususuna dair hükümler yer almıştır⁶³³.

İtalya, Almanya gibi birliğini geç tamamlayan bir devlettir. 1870 yılında birliğini sağladığı bu süreçte dünya sömürgelerinin paylaşımı neredeyse bitmiştir. Hâlbuki Avrupa ve dünyada sözü geçen bir devlet olmak için sömürge sahibi olmak neredeyse bir şart niteliği taşıyordu. İtalya geç kalmış olsa da umutsuz değildi ve sömürgecilik faaliyetlerine girişmeye karar verdi. Bunun için de etrafındaki ülkelere göz gezdirdi. Cezayir ve Tunus'u Fransa almış, Mısır'ı da İngilizler ele geçirmişti. İtalya bunun üzerine gözünü Arnavutluk ve Trablusgarp'a çevirdi. Trablusgarp üzerine birçok yatırımda bulunup siyasi olarak da Avrupa devletlerine giriştiği bu politikasını onaylatmak için çaba sarf etti. Nitekim 1887'de İngiltere ile yaptığı gizli antlaşma ile İngilizler'in Mısır'a yerleşmesine göz yumma karşılığında İngiltere de Trablusgarp ve Bingazi'de İtalya'nın faaliyetlerini destekleyecekti. Aynı yol ve yöntemi Fransa ile de izleyerek Fransa'nın Fas'taki çıkarlarına saygı gösterirken Fransa'da 12 Mart 1912'de Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgaline göz yumacaktı. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i 1908'de işgal etmesi üzerine Rusya ve İtalya yakın ilişkiler içerisine girdi. 24 Ekim 1909'da bu iki devlet arasında Racconigi Antlaşması imzalandı. Buna göre, İtalya Rusya'nın boğazlar üzerindeki menfaatlerine, Rusya'da, İtalya'nın Trablusgarp ve Bingazi üzerindeki çıkarlarına saygı gösterecekti. 1910'da İtalya Trablusgarp'a gerçekleştireceği müdahalenin diplomatik hazırlıklarını tamamlamış bulunuyordu. Netice olarak 29 Eylül 1911'de İtalya ile Osmanlı Devleti arasında savaş vuku bulmuştur. 18 Ekim 1912'de İtalya ile Uşi Antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı Devleti Trablusgarp ve Bingazi'yi İtalyanlara bırakmıştır. Buna karşılık İtalya savaş sırasında işgal ettiği Oniki Ada'yı Osmanlı Devleti'ne geri verecekti. Ancak Balkan savaşı

⁶³³ Meray, a.g.m., s. 78-80.

sırasında Yunanistan'ın adaları işgal etmesi tehlikesine karşı İtalya'nın işgali geçici olarak sürecekti⁶³⁴.

Sâlnâmelere yansıyan Osmanlı-İtalya ilişkilerine göre 1847 yılında Osmanlı Devleti'nin İtalya şehir devletlerinde elçisi görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin İtalya'da şebhenderlik merkezleri ve görevli memurları şöyledir: Triyeste Başşehbenderi Ancelo Kaçayeti, Cenova Başşehbenderi Nikola Alegrati, Napoli⁶³⁵ Başşehbenderi Kostandi Markopolo, Venedik Şehbenderi Osep Serpos⁶³⁶, Livorno Şehbenderi Taveş'dir. Osmanlı Devleti'nde Sardunya'nın mükim elçisi görev almış ismi belirtilmemiştir⁶³⁷. Elçi'nin maiyetinde, Sefaret Müsteşarı Baron Teko, Sırkâtip Markiz Talyakarne, Maiyet Kâtipleri De La Torre ve Kaloso, Kañçılar Berizyo, Tercümanlar Bozeviç, Vilani ve Vernoni görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Sicilyateyn Maslahatgüzarı Don Martorane, Tercüman Graziani ve Kañçılar Françeski ile görev almıştır. Toskana Maslahatgüzar Vekili Serafino ise Tercüman Teofil Testa ve Kañçılar Baron Ignace de Testa⁶³⁸ ile görev almıştır⁶³⁹.

⁶³⁴ Mehmet Mercan, "Harb Cerîdesi (1- İtalya ve Osmanlı Muhârebesi, 1328 2- Balkan Harbi, 1328)", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993, s. 6-7.

⁶³⁵ Napoli, İtalya yardımadasında İslâm ve Türk âlemiyle en çok temas içinde olan şehirlerinden biridir. IX. yüzyılda başlayan ilişkiler pek çok tarihi olayın cerayan etmesine yol açmıştır. Napoli Krallığı Levant ticaretiyle ilgilenmiş ve Mısır ile ticari bağ kurmuştur. İskenderiye'de bir ticaret bürosu mevcuttur. Napoli Krallığı Bizans ve Anadolu'daki Türk beylikleriyle temas kurmakta gecikmiştir. Osmanlı Devletiyle olan ilişkiler Yıldırım Bayezid döneminde başlamıştır. XIV. yüzyılın sonlarına doğru Napolililerin Bursa'da kendilerine ait bir deposu ve ticaret merkezi bulunduğu bilinmektedir (Mahmut H. Şakiroğlu, "Napoli", *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, s. 383).

⁶³⁶ Venedik Şehbenderi Serpos'un bir gemiye verdiği pasaporttan dolayı kañçılara kendisi hakkında şikâyette bulunmuştur (BOA. HR. MKT.24/28, M. 6 Mart 1849/H. 11 R. 1265).

⁶³⁷ İtalya'dan Osmanlı Devletine gelen elçilerden bazılarının isimleri şöyle idi; Balyos Pierre Bragadino (1524-1526), Sgr. Massimo Leopardi Belgratta'ki Türk ordugâhına yolculuk yapmıştır (1529). 1544'de Vincenzo Zancani, Elçi Stefano Tiepolo senatoya raporlar göndermiştir (1545), Balyos Alessandro Contarini (1546), E. Alberi'ye göre 1546'da Balyos olarak Alviso Renier görev yapmıştır. Balyos Bernardo Navagero senatoya raporlar göndermiştir (1545-1547). Balyos Bernardo Navagero senatoya raporlar göndermiştir (1550-1552). 1560'da Venedik Balyosu Marino Cavalli, 1680'de Balyos Piero Giovan, 1671-1675'de Balyos Giacomo Querini, 1675-1680'de Balyos Giovanni Morosini, 1679-1681'de Balyos Pietro Giovan görev almıştır (M. Tayyip Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler" *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. V-VIII, S. 9-12, 1968-1971, s. 3).

⁶³⁸ Devlet Sâlnâmelerine göre İstanbul'da Toskana Maslahatgüzarı olarak Serafino görev almıştır. Sture Theolin ise, Serafino'nun maiyetinde bulunan Kañçılar Baron Ignace de Testa'nın Maslahatgüzar olduğunu ifade etmiştir. Toskana'nın İstanbul Maslahatgüzarı olan Baron Ignace de Testa (1812-1873), Paris'te "Receuil des traites de la Porte ottomane avec les puissances etrangeres depuis 1536 jusq'a nos jours'u" yayına hazırlamıştır. On birinci ve son cildi 1911 yılında Bâbîâli varlığı sona ermeden on bir yıl önce basılmıştır. Öte yandan 1902 yılında Tokyo'da İsveç elçiliğinde çalışan bir Testa daha vardı (Theolin, *a.g.e.*, s. 85).

⁶³⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 95-99.

1848 yılında İtalya Şehir devletlerinde Osmanlı Devleti'nin temsilcisi görev almazken şebkenderleri bir önceki yılda olduğu gibi görevlerini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nde Sardunya Maslahatgüzarı Baron Teko'dur. Bir önceki yıl sefaret müsteşarı olarak görev alan Baron Teko, bu yıl maslahatgüzar olmuştur. Maiyetinde, Sırkâtip Markiz Talyakarne, Maiyet Kâtipleri De La Torre, Kont Teçyo ve Salino, Tercümanlar Bozeviç, Vilani, Vernoni ve Kañçılar Berizyo görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde görev alan Sardunya Konsolosları: İzmir'de Lanşanten, İskenderiye Ceroti, Boğazhisarların'da Şaber, Beyrut'ta Gubbi, Tunus'ta Jimet, Selanik'te Berzolzi, Trabzon'da Kerzey, Trablusgarb'ta Kolebli, Kıbrıs'ta Betsi, Kadis'te Kastellinar, Kalas'ta Matiyo'dur. Konsolos Vekilleri: Sakız'da Custinyani, Ayvalık'ta Gavarlero, Mısır'da Vernoni, Gelibolu'da Varoni, İskenderun'da Yotas, Ladkiye'de Vitali, Trablusşam'da Ezerni, Halep'te Molinari, Şam-ı Şerif'te Custinyani, Kandiye'de Morari, Rodos'ta Wilkinson, Yafa'da Keysar, Akka'da Malagamba, Varna'da Navoni, Edirne'de Varnasse'dir. Osmanlı Devleti'nde Sicilyateyn Maslahatgüzarı Don Martorane'nin maiyetinde Tercüman Graziani ve Kañçılar Françeski görevlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nde Sicilyateyn Başkonsolosları: İzmir'de Martone, İskenderiye'de Debbane, Tunus'ta Martino, Trablusşam'da Morelli. Konsolos Vekilleri: Hanya'da Taron, Boğazhisarları'nda Caravel, Ayvalık'ta Pereve, Beyrut'ta Siver, Sayda'da Cozep Debbane, Akka'da Malagamba, Yafa'da Klibert, Halep'te Markopolo, Tekfurdağı'nda Kade, Kalas'ta Lamberti'dir. Toskana Maslahatgüzarı Serafino'nun maiyetinde Tercüman Teofil Testa ve Kañçılar Baron Ignace de Testa görev almaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Toskana Başkonsolosları: İzmir'de Barçili, İskenderiye'de Rosti, Halep'te Mossi Pichotto, Trablusgarp'ta Berrussoni. Konsolos Vekilleri: Rodos'ta Bilyoti, Boğazhisarları'nda İksantopulo, Mısır'da Somaçyan, Dimyat'ta Server, Beyrut'ta La Varella, Tunus'ta Nissen, Selanik'te Karboneri görev almıştır⁶⁴⁰.

Osmanlı Devleti'nin 1849 yılında İtalya şehir devletlerinde bir temsilcisi görev almazken şebkenderliklerinde bir değişiklik olmamıştır. Triyeste'de Ancelo Kaçayeti⁶⁴¹,

⁶⁴⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 126-142.

⁶⁴¹ Eski Triyeste Şebkenderi Mösyö Kaçayeti'nin bir miktar borcu varken vefat ettiği ve bu borcun oğlu Spiridon tarafından ödeneceği bildirilmiştir (BOA. HR. MKT.21/11, M. 24 Nisan 1848/ H. 21 Ca. 1264).

Cenova'da⁶⁴² Nikola Alegrati, Napoli'de Kostandi Markopolo, Venedik'te Osep Serpos, Livorno'da Taveş görev almaya devam etmiştir. Sardunya Maslahatgüzarı Baron Teko bir önceki yıldaki maiyetiyle görevine devam etmiştir. Konsolosluk teşkilâtında önceki yıla göre tek bir değişiklik meydana gelmiştir. Midilli'de Konsolos Vekili Peroti görev almıştır. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Don Martorane önceki senede olduğunu gibi görevine devam etmiştir. Konsolosluk maiyetine bir ilave gerçekleşmiştir. Bingazi'de Konsolos Vekili Bossini göreve getirilmiştir. Toskana Maslahatgüzarı Serafino önceki yılda olduğu gibi Baron Ignace de Testa ve Teofil Testa ile görevine devam etmiştir. Konsolosluk maiyetinde bir önceki yıldan farklı bir gelişme olmamıştır⁶⁴³.

1850 yılında, Osmanlı Devleti şebhenderleri beş farklı İtalyan şehirde görevlerini sürdürmeye bir önceki yılda olduğu gibi devam etmişlerdir. Sardunya⁶⁴⁴ Mükim Elçisi Baron Teko'nun maiyetinde Sırkâtip Markiz Talyakarne, Maiyet Kâtipleri De La Torre, Kont Teçyo, Kañçılar Kovin, Tercümanlar Bozeviç, Vilani ve Vernoni görev almıştır. Bu yıl teşkilât içindeki tek değişiklik Maiyet kâtiplerinden Salino yerine hem Maiyet Kâtibi hem de Kañçılarlık görevini üstlenen Kovin'in göreve getirilmesidir. Sicilyateyn Maslahatgüzar Vekili Tercüman Edward Graziani Efendi⁶⁴⁵ Kañçılar Françeski ile görev almıştır. Don Martorane yerine Tercüman Graziani göreve getirilmiştir. Toskana Maslahatgüzarı Serafino maiyetindeki Kañçılar ve Tercüman ile önceki yılda olduğu gibi görevini devam ettirmiştir⁶⁴⁶.

⁶⁴² Cenova İspanyol nüfusu altında bulunan bir İtalyan devleti idi. 1529'da İmparator V. Karl, Fransa hizmetinde savaşan Andrea Doria'nın kendi tarafına geçmesine bir mükâfat olarak, Cenova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanımıştır. Yeni idare nizamına göre 400 üyeden oluşan bir Senato ve bunların arasından seçilen bir Yüzler Meclisi meydana getirilmiştir. Bunların başında iki yıl müddetle seçilen bir Doc bulunmaktadır. Andrea Doria, hayat kaydıyla Doc kalma fikrini reddederek Censor memuriyetiyle yetinmişti. Bununla beraber memleketin idaresi gerçekte ölümüne (1566) kadar onun elinde kalmıştır (Baykal, *a.g.e.*, s. 161).

⁶⁴³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 90-105.

⁶⁴⁴ 1850 yılında Sardunya'ya gönderilen İtalyalı mültecilerin buraya ulaşmak için binmiş oldukları Fırkateyn-i Hümayûn'un kumandanı Ali Bey'e Sardunya Kralı tarafından nişan verilmiştir. Cenova'da bulunan Osmanlı Devleti şebhenderi bu nişan ile iki kıta mektubu takdim etmiştir (BOA. İ.DUİT.149/37, M. 14 Ağustos 1850/H. 5 L. 1266).

⁶⁴⁵ Edwar Efendi, İtalya Devleti'nin İstanbul sefaretinde ikinci tercüman olarak görev yaptığı sırada buradan ayrılarak herhangi bir ücret almadan 28 Aralık 1892'de Umûr-ı Şebhenderî Odası Kontrol Memuru olarak göreve başlamıştır. Bu mevkide görev yaptığı sekizinci yılda (12 Nisan 1899) Şebhenderhâneler birinci Müfettişliğine getirilmiştir. 25 Ocak 1894 tarihinde Rütbe-i Ūlâ Sınıf-ı Sânisî derecesine yükselmiş, 15 Ağustos 1896 tarihinde ikinci dereceden Nişân-ı Âlî-i Osmânî almış, 17 Mart 1898'de de Rütbe-i Ūlâ Sınıf-ı Evveline terfi etmiştir. Kendisine 15 Mayıs 1900 tarihinde birinci rütbeden Mecidî nişanı da verilmiştir (Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 98-99).

⁶⁴⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 53-57.

1851 yılında Osmanlı Devleti'nin diplomatik temsilcisi İtalya şehir devletlerinde yer almazken şebenderleri görevlerini sürdürmüştür. Venedik Şebenderi Osep Serpos'un yerine bu yıl Ârâm tayin olunmuştur. Diğer teşkilâta bir değişiklik olmamıştır. Sardunya Mükim Elçisi Baron Teko görevine devam etmiştir. Maiyetinde, Sırkâtip Marki Telyakarne, Tercüman Bozeviç, Kañçılaryalar Vilani, Vernoni ve Ennio, Maiyet Kâtipleri Dorio ve Vanetti görev almıştır. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Fargioni'dir. Bir önceki yıl maslahatgüzar vekilliği yapan Graziani, tercüman vekili ve kañçılar vasfı ile Fargioni'nin maiyetini oluşturmuştur. Toskana Maslahatgüzarı Serafino, Kañçılar Baron Ignace de Testa ve Tercüman Baron Testa ile görevini sürdürmüştür⁶⁴⁷.

Osmanlı Devleti'nin 1852 yılında şebenderleri aynı teşkilât ile görevlerine devam etmişlerdir⁶⁴⁸. Sardunya Küçükkelçisi Baron Teko'nun maiyetinde Sırkâtip Marki Telyakarne, Tercümanlar Vilani, Vernoni, Ennio, Maiyet Kâtipleri Dario, Alberle de Kosendorf, Kañçılar Vekili Oveksan Vilanir görev almıştır. Sardunya, bu yıl maslahatgüzarlıktan küçükkelçiliğe geçiş yapmıştır. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Fargioni, Tercüman Vekili ve Kañçılar Graziani ile önceki yıl olduğu gibi görevine devam etmiştir. Toskana Maslahatgüzarı Serafino, Kañçılar Baron Ignace de Testa ve Tercüman Baron Testa ile önceki yıldaki gibi görevine devam etmiştir⁶⁴⁹.

Osmanlı Devleti'nin 1853 yılında da İtalya şehir devletlerinde diplomatik temsilcisi görev almamıştır. Bunun yanı sıra şebenderleri görev almaya devam etmiştir. Sardunya Küçükkelçisi sıfatıyla Baron Teko görevine devam etmiştir. Maiyetinde, Sırkâtip Marki Telyakarne, Maiyet Kâtipleri Dario ve Şolrusse, Tercüman Vernoni, Tercüman Muavini Ennio ve Kañçılar Vilani görev almıştır. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Mösyö Trevanian göreve gelmiştir. Maiyetinde, Tercüman Vekili ve Kañçılar Graziani ile yine aynı aileden Tercüman Graziani görev almıştır. Bu yıl Toskana temsilciliği Osmanlı Devleti'nde yer almamıştır⁶⁵⁰.

1854 yılında, Osmanlı Devleti'nin şebenderlerinde bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Sardunya Küçükkelçisi Baron Teko görevine devam etmiştir.

⁶⁴⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 80-88.

⁶⁴⁸ Triyeste B.Ş Ancelo Kaçayeti, Cenova B.Ş Nikola Alegrati, Napoli B.Ş Kostandi Markopolo, Venedik Ş. Veçam Aram, Livorno Ş. Taveş görev almıştır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 80-88).

⁶⁴⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 80-88.

⁶⁵⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 91-95.

Maiyetinde, Sırkâtip Kont Minerva, Maiyet Kâtipleri Dario ve Kapollo, Tercümanlar Vernoni, Ennio, Kançılar Benyaluçi görev almıştır. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Mösyö Fargioni'nin maiyetinde, Konsolos Güvidi, Tercüman Graziani ve Edward Graziani, Maiyet Kâtibi Conan yer almıştır⁶⁵¹.

Osmanlı Devleti'nin 1855 yılında İtalyan şehir devletlerinde yer alan şehbenderleri şöyledir: Triyeste Şehbenderi Ancelo Kaçayeti, Cenova'da Nikola Alegrati⁶⁵², Napoli'de Koro Gidas, Venedik'te Aram Oğlu Diyeçin, Livorno'da Taveş'dir. Napoli ve Venedik merkezlerinin şehbenderleri değişmiştir. Osmanlı Devleti'nde Sardunya ve Sicilyateyn sefarethane maiyetleri bir önceki yılda olduğu gibidir. Bir değişiklik söz konusu olmamıştır⁶⁵³.

1856 yılında Osmanlı Devleti ilk diplomatik temsilcisini Torino'ya göndermiştir. Bu göreve Maslahatgüzar Y. Musurus Bey getirilmiştir⁶⁵⁴. Venedik şehbenderi bu yıl tekrar değişmiştir. Göreve Şehbender Branci getirilmiştir. Diğer teşkilât görev almaya devam etmiştir. Bu yıl Toskana diplomatik işlerinin Avusturya sefaretine havale edildiğini tespit ediyoruz. Aynı yıl Sardunya küçükelçilik seviyesinden olan temsilini orta elçiliğe yükseltmiştir. Sardunya Orta Elçisi Baron Teko görevine devam etmiştir. Maiyetinde, Sırkâtip Kont Minerva, Tercümanlar Vernoni ve Ennio, Kançılar Benyaluçi ve Ataşeler Dorio, Avoka ve Bozyo görev almıştır. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Mösyö Fargioni'nin maiyetinde, Maiyet Kâtibi Conan, Tercüman Graziani ve Edwar Graziani,

⁶⁵¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 102-106.

⁶⁵² 20 Haziran 1850'de Cenova Şehbenderi Alegrati tarafından kaleme alınan tahrirde Osmanlı Devleti'nin Bahriye askeri kaymakamlarından olan Ali Bey'in kumandasında bulunan Feyzullah adlı firkateynin 9 Haziran Pazar günü Cagliari iskelesine hareketi ile ayın 14'ünde alafrağa saat sekiz sularında salimen bu limana geldiği ve Kaptan raportörü tarafından kendisine uygun bir yer gösterildiği ifade edilmiştir. İtalya mültecileri hakkında gösterilen insaniyet konusunda teşekkür ile Ali Bey'e Saint Lazar kumandanlık nişanı verilmiştir (BOA. İ.DUİT.149/37, M. 20 Haziran 1850/ H. 9 Ş. 1266).

⁶⁵³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 110-114.

⁶⁵⁴ 1417-1741 yılları arasında Osmanlı Devleti ile İtalya Şehir devletleri arasında görevli elçilerin listesi için bkz. Unat, *a.g.e.*, s. 221-232. Tanzimat'tan İtibaren Osmanlı Devleti'nin İtalya'da görev alan elçileri şöyledir: Napoli'de Mayıs 1857'de Dr. Spitzer'dir. Ağustos 1860'da Mükim Maslahatgüzarlık Başşehbenderliğe dönüşmüştür. Torino'da Temmuz 1855'de Y. Musurus Bey, Ocak 1857'de Rüstem Bey görev almışlardır. Roma'da bulunan Osmanlı Elçileri ise şöyledir; Eylül 1870'de Y. Fotiades Bey, Ekim 1872'de Serkis Efendi, Eylül 1874'de A. Karatodori Efendi, Haziran 1876'da Mahmud Esad Bey, Eylül 1877'de Turhan Hüsnü Bey, Aralık 1880'de S. Musurus Bey, Şubat 1886'da Y. Fotiades Bey, Aralık 1889'da Yusuf Ziya Bey, Mart 1891'de Mahmud Nedim Bey, Şubat 1896'da Mustafa Reşid Paşa, Aralık 1908'de İbrahim Hakkı Bey, Nisan 1910'da Hüseyin Kâzım Bey, Ekim 1912'de Mehmed Nabi Bey, Aralık 1920'de Osman Nizami Paşa görev almıştır (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 45-47).

Kançılar Güvidi görev almaya devam etmiştir. Bu yıl Sicilyateyn Kralı II. Ferdinand'tır. Sardunya Kralı ise Viktor Emanuel'dir⁶⁵⁵.

1857 yılında, Torino Mesalihi Vekili Musurus'tur. Osmanlı Devleti'nin şebkenderleri görevlerini sürdürmüşlerdir. Toskana'nın diplomatik işleri Avusturya sefaretince yürütülmüştür. Sardunya Küçükkelçisi olarak Kumandan Dö Mossi göreve getirilmiştir. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Mösyö Fargioni'nin maiyetinde Tercüman Graziani ve Edwar Graziani, Kançılar Güvidi ve Maiyet Kâtibi Conani görev almıştır⁶⁵⁶.

1858 yılında, Torino Mesalihi Vekili Mütamayız rütbeli Rüstem Bey göreve getirilmiştir. Bu yıl Osmanlı Devleti Torino dışında Napoli'de diplomatik temsil tesis etmiştir. Napoli Maslahatgüzarı göreviyle Mütamayız rütbeli Mösyö Dr. Spitzer tayin edilmiştir. Toskana sefaret işleri ise Avusturya sefaret aracılığıyla yürütülmektedir. Osmanlı Devleti'nde Sardunya Orta Elçisi General Jak Dö Rando göreve gelmiştir. Maiyetinde, Sırkâtip Kont Yevanini Sava, Tercümanlar Vernoni, Jorj Şaber, Konsolos Şövalye Folko, Kançılar Spanyolini, Maiyet Memurları Dinyaler ve Bozyo görev almıştır. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Mösyö Fargioni, Tercümanlar Graziani ve Edward Graziani, Kançılar Güvidi ve Maiyet Kâtibi Conan ile görevine devam etmiştir⁶⁵⁷.

1859 yılında, Torino Mesalihi Vekili Mütamayız Rüstem Bey'dir. Napoli Maslahatgüzarı Mütamayız rütbesiyle Mösyö Dr. Spitzer Efendi'dir. Maiyetinde kimse görev almamıştır. Osmanlı Devleti şebkenderleri şöyledir: Triyeste Başşebkenderi Ancelo Kaçayeti, Cenova Başşebkenderi Nikola Alegrati, Napoli Başşebkenderi Koro Gidas, Venedik Şebkenderi Brançi, Livorno Şebkenderi Smith⁶⁵⁸, Messina Şebkenderi Rizotti'dir. Toskana sefaretinin işleri Avusturya sefaretince yürütülmektedir. Sardunya Orta Elçisi General Jak Dö Rando aynı maiyet ile görevini sürdürmüştür. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Dö Antonio Winspeare görev almaya başlamıştır. Maiyetinde,

⁶⁵⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 120-126.

⁶⁵⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 117-122.

⁶⁵⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 125-130.

⁶⁵⁸ Toskana Şebkenderi Smith'e dördüncü dereceden bir kıta nişan verilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra Niş Valisi Osman Paşa ve Canik Mutasarrıfı Kamil Paşa'ya da nişan verilmiştir (BOA. A.DVN.145/12, M. 15 Ağustos 1859/ H. 16 M. 1276).

Tercüman Graziani ve Edwar Graziani, Kaçılar Güvidi, Konsolos Vekili Kont Hestari ve Maiyet Kâtibi Conan görev almıştır⁶⁵⁹.

1860 yılında, Osmanlı Devleti'nin Torino Maslahatgüzarı Mütemayiz rütbeli Rüstem Efendi ile Napoli Maslahatgüzarı Mütemayiz rütbeli Dr. Spitzer Efendi'dir. Osmanlı Devleti şebhenderleri şöyledir: Venedik Başşebenderi Jan Banisen Regaçi, Triyeste Şebhenderi Spiridon Kaçayeti⁶⁶⁰, Livorno Başşebenderi Smith, Napoli Başşebenderi Balbaro, Messina Şebhenderi, Cagliari Şebhenderi Ardiyan Rizok'tur. Toskana işleri bu yıl da Avusturya sefaretince yürütülmüştür. Sardunya Orta Elçisi General Jak Dö Rando'nun maiyetinde, Sırkâtip Konte Luçi Yevaniniçe Vasili Mikel, Tercüman Vernoni ve Baroni, Konsolos Şövalye Avukat Anderia Folko, Viçe Konsolos Avukat Josep Spanyolini ve Avukat Lorenzo Vinyale görev almıştır. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Baron Antonio Winspeare'ın maiyetinde, Tercüman Graziani ve Edward Graziani, Kaçılar Güvidi, Maiyet Kâtibi Conan ve Konsolos Vekili görev almıştır⁶⁶¹.

1861 yılında, Osmanlı Devleti'nin Torino Maslahatgüzarı Mütemayiz rütbeli Rüstem Bey ve Napoli Maslahatgüzarı Dr. Spitzer görevlerine devam etmiştir. Sardunya Orta Elçisi General Jak Dö Rando, Sırkâtip Konte Luçi Yevaniniçe Vasili Mikel, Ataşe Konte Torniyelli, Tercümanlar Vernoni ve Baroni, Konsolos Mösyö Bartolome de la Torre, Konsolos Avukat Mösyö Lorenzo Vinyale, Ataşe Avukatı Mösyö Dö Rando Çesare görev almıştır. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Baron Antonio Winspeare'ın maiyetinde, Tercümanlar Mösyö Graziani⁶⁶² ve Edwar Graziani, Kaçılar Mösyö Güvidi, Konsolos Vekili Mösyö Stela, Kaptan Raportörü Marta görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisinde yabancı devlet memurlarından kişilerde görev almıştır. Sardunya Devleti Sefir Vekili Mösyö Salvator'dur⁶⁶³.

⁶⁵⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 85-90.

⁶⁶⁰ Spiridon Kaçayeti, Triyeste İskelesinde Osmanlı Devleti'nin şebhender vekili iken 24 Nisan 1848'de yine aynı iskeleye şebhender tayin olunmuştur (BOA. A. DVN. MHM.5A/57, M. 24 Nisan 1848/ H. 20 Ca. 1264).

⁶⁶¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-106.

⁶⁶² 5 Kasım 1860'da Graziani Sicilyateyn'e Maslahatgüzar tayin olunmuştur. Sicilyateyn Maslahatgüzarı Umur-ı Ecnebiyye Nezaretine memur olduğu için bu tayinin gerçekleştiği bildirilmiştir (BOA. HR. TO.306/26, M. 5 Kasım 1860/R. 5 Teşrin-i Sâni 1860).

⁶⁶³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-123.

1861 yılının ikinci yarısında, Osmanlı Devleti'nin Torino Maslahatgüzarı Mütamayiz rütbeli Rüstem Efendi görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin şebhenderlerinde bir değişiklik olmamıştır. Sardunya Orta Elçisi General Jakamor Dö Rando'nun maiyetinde, Sırkâtip Konte Luçi Yevaniniçe Vasili Mikel, Ataşe Konte Torniyelli, Tercümanlar Vernoni, Edwar Graziani, Konsolos Mösyö Bartolome de la Torre, Konsolos Avukatı Mösyö Lorenzo Vinyale ve Ataşe Avukat Mösyö Dö Randö Çesare göreve devam etmiştir⁶⁶⁴.

1862 yılında, Osmanlı Devleti'nin Torino Mûkim Elçisi Mütamayiz rütbeli Rüstem Bey, Sırkâtip Binbaşı Karaca Bey ile görevine devam etmiştir. Napoli Başşebhenderi bu yıl Blak Bey olmuştur. Diğer teşkilâta bir değişiklik gözlemlenmemiştir. İtalya Mûkim Elçisi Mösyö Kumandan Marsel Çeroti'dir. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sırkâtipler Konte Grapi, Konte Torniyelli ve Konte Pampero, Tercümanlar Şövalye Aleksander Vernoni, Edwar Graziani ve Pompeu Baroni, General Konsolos Mösyö Arnolde De Martino, Konsolos Avukatı Mösyö Malyole, Konsolos Vekilleri Mösyö Vinyale Löran ve Oskar Pasara'dır⁶⁶⁵.

1863 yılında, Osmanlı Devleti'nin Torino Orta Elçisi Mütamayiz rütbeli Rüstem Bey, Sırkâtip Binbaşı Karaca Bey ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin İtalya'da görev alan şebhenderleri şöyledir: Triyeste Başşebhenderi Kaçayeti, Cenova Başşebhenderi Alegrati, Napoli Başşebhenderi Blak, Venedik Başşebhenderi Jan Banisen Reğaçi, Palermo Şebhenderi Volis Efendi'dir. İtalya Orta Elçisi Mösyö Marki Dö Bello Graçolo'dur⁶⁶⁶. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Müsteşar Kont Grapi, Sırkâtip Patella, Maiyet Kâtipleri Pampero ve Kont Lina, Tercümanlar Şövalye Aleksander Vernoni, Mösyö Edwar Graziani, Tercüman Muavini Şaber, General Konsolosu Mösyö Arnolde De Martino, Konsolos Avukatı Mösyö Malyole, Konsolos

⁶⁶⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 105-123.

⁶⁶⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-127.

⁶⁶⁶ İtalya'nın Osmanlı Devleti nezdinde görev alan elçisi Marki Graçolo de Bello İstanbul'a gelmiştir (Tasvir-i Efkâr, 8/2, 27 M. 1279 (25. 7. 1862). Marki Graçolo de Bello İstanbul'a gelişinin ardından İtimatnâmesini padişaha sunmuştur (Tasvir-i Efkâr, 10/1, 4 S. 1279 (1. 8. 1862). İtalya Devleti'nin İstanbul Elçisi olan Marki Graçolo geçici olarak İtalya'ya dönmüştür (Tasvir-i Efkâr, 121/1, 8 Ra. 1280 (23. 8. 1862).

Vekili Mösyö Avukat Loren Vinyale ve Mösyö Komella, Konsolos Kâtipleri Mösyö Sorvano ve Mösyö Ravest'dir. Bu yıl İtalya elçilik teşkilâtı genişlemiştir⁶⁶⁷.

1864 yılında, Osmanlı Devleti'nin Torino Orta Elçisi Mütamayız rütbeli Rüstem Bey, maiyetinde görev alan Sırkâtip Binbaşı Karaca Bey ile görev almaya devam etmiştir. Bu yıl Cenova başşehbenderi değişmiş Vuliç göreve gelmiştir. Messina Şehbenderi Rizotti, Palermo'da ise Bedros Efendi göreve gelmiştir. İtalya Maslahatgüzarı Le Kont Grapi'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtipler De La Feruci, Mösyö Patella, Maiyet Kâtibi Pampero, Tercümanlar Şövalye Aleksander Vernoni, Mösyö Edwar Graziani ve Mösyö Obaroni, Tercüman Muavini Mösyö Şaber, General Konsolos Mösyö Tissa, Konsolos Avukatı Mösyö Malyole, Konsolos Vekilleri Mösyö Çordano Mösyö Lambertenki, Konsolos Maiyet Kâtipleri Mösyö Ravest ve Mösyö Saloti'dir⁶⁶⁸.

1865 yılında, Osmanlı Devleti'nin Torino Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesini almış olan Rüstem Bey, Sırkâtip Binbaşı Karaca Bey ile görevine devam etmiştir. Livorno Başşehbenderi Smith, Napoli Başşehbenderi Blak, Cenova Başşehbenderi Vuliç, Palermo Başşehbenderi Bedros Efendi, Ragusa Başşehbenderi Perisiç, Triyeste Başşehbenderi Kazadi, Venedik Şehbenderi Banse Regaçi görev almıştır. İtalya Maslahatgüzarı Kont Grapi'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Müsteşar Kont Dö La Feruci, Maiyet Kâtipleri Kont Pampero ve Mösyö Yanertuda Radoza, Tercümanlar Şövalye Vernoni, Mösyö Edwar Dö Graziani ve Şövalye Baroni, Tercüman Muavini Mösyö Şaber, Konsolos Mösyö Şövalye Spanif Lebiti, Konsolos Hâkimi Mösyö Şövalye Kont Cebni, Maiyet Kâtipleri Mösyö Sekre ve Mösyö Rue, Konsolos Vekilleri Mösyö Cordagu, Mösyö Eliye Rebiçi ve Mösyö Berzolze görev almıştır. Bu yıl Livorno Şehbenderi Smith'e Sınıf-ı Sâni rütbesi verilmiştir⁶⁶⁹.

1866 yılında, Osmanlı Devleti'nin Floransa Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Rüstem Bey'dir. Osmanlı Devleti'nin İtalya'da görev alan şehbenderleri şöyledir: Ancona'da Başşehbender Karaca Bey, Milan'da Başşehbender Rupen Manas

⁶⁶⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 98-121.

⁶⁶⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 96-123.

⁶⁶⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 89-113.

Efendi⁶⁷⁰ Cenova'da Vuliç Efendi, Livorno'da Mösyö Smith, Napoli'de Blak Efendi, Palermo'da Kalyadi Efendi, Cagliari'de Baron Di Tolude⁶⁷¹, Messina'da Mösyö Rizotti, Sicilya'da Mösyö Mondidir. Osmanlı Devleti'nde İtalya Maslahatgüzarı Mösyö Le Kont Grapi'dir. Maiyetinde bulunan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Le Kont De La Ferrucci, Sırkâtip Dük Dö Noya, Maiyet Kâtipleri Mösyö Prampe ve Kevalirenito, Tercümanlar Şövalye Aleksander Vernoni, Mösyö Edwar Graziani, Mösyö Baroni ve Mösyö Şaber, Konsolos Şövalye Spanyolini, Deavi Memuru Şövalye Polika, Konsolos Vekili Riva ve Mösyö Sfera ve Maiyet Kâtibi Mösyö Baron Brakar ile görevine devam etmiştir⁶⁷².

1867 yılında, Osmanlı Devleti'nin Floransa Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesi ile Rüstem Bey⁶⁷³ görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin İtalya'da 3 Başşehbenderi⁶⁷⁴, 4 Şehbenderi⁶⁷⁵ ve 17 Şehbender Vekili⁶⁷⁶ görev almıştır. İtalya Maslahatgüzarı Kont Dö La Ferrucci'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Dük Dö Noya, Sefaret Maiyet Kâtibi Mösyö Prampe ve Mösyö Kavalirnito, Tercüman Şövalye Aleksander Vernoni, Mösyö Edwar Graziani, Mösyö Bazolini ve

⁶⁷⁰ Osmanlı Devleti'nin Ermeni milletinden Zenop Manas'ın büyük oğlu olan Rupen Efendi, 1810 tarihinde dünyaya gelmiştir. Hâriciye görevlisi ve Saray ressamı olarak tanınmıştır. Mayıs 1850 tarihinde Bâbüâlî Tercüme Odası azalığında bulunduğu sırada Sultan Abdülmecid'in emri ile resim eğitimi almak üzere Paris'e gönderilmiştir. Daha sonra Paris Elçisi Süleyman Paşa'nın tercümanlığını yapmıştır. İmzalarını devamlı olarak "*Rubens Manasse*" şeklinde atan Rupen Manas Efendi, Sultanın portrelerini yapmasının yanı sıra, aynı zamanda sultanın kızı Fatma Sultan'ın da bir portresini çizmiştir. Bu resmin etrafındaki motifleri ise meşhur sanatkârlardan Mıgırdiç Melkonyan işlemiştir. 2 Ağustos 1854'te Mecidi nişanı ile onurlandırılmıştır. 1869'da Milano Başkonsolosluğu yapan Rupen Efendi, 1 Temmuz 1875 tarihinde Dârülfünun'da açılmış olan ikinci resim sergisine katılmıştır. (Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 317).

⁶⁷¹ Elçi Rüstem Bey, 9 Mayıs 1861 tarihli yazısında Osmanlı Devleti'nin Cagliari Şehbenderliğine Toledo isimli kişinin memur olmasını istemektedir (BOA. HR.TO.100/29, M. 9 Mayıs 1861/ H. 28 L. 1277).

⁶⁷² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 69-101.

⁶⁷³ Osmanlı Devleti İtalya Elçisi Rüstem Bey'in İstanbul'a gelmek üzere olduğundan bu süre zarfında yerine bakması için bir maslahatgüzâr gönderileceği belirtilmiştir (Tasvir-i Efkâr, 475/1, 8 Z. 1283 (13. 4. 1867)).

⁶⁷⁴ Venedik'de Mösyö Bayliş Bragançi, Milan'da Başşehbender Rupen Manas Efendi, Ancona'da Başşehbender Karaca Bey görev almıştır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 112-121).

⁶⁷⁵ Dobre'de Antuan Perisiç, Gallipoli'de Mösyö Bartolomueu Ravena, Venedik Körfezinde Gatbalo Nobelli, Messina'da Vecbonohu, Santamaria'da vaki Livonno'da Zorter Gelipomster görev almıştır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 112-121).

⁶⁷⁶ Livorno İskelesinde Mösyö Algelaî, Ravenna Limanında Mösyö Antuan, Jeryani İskelesinde Şövalye Dö Mebarido, Siraküza İskelesinde Mösyö Mişel Fascia, Pisa İskelesinde Mösyö Rezagu, Alisyafesya İskelesinde Mösyö Mario Banzo, Slazro İskelesinde Mösyö Damaniko, Likane İskelesinde Mösyö Girep Maşronevil, Mazarra İskelesinde Mösyö Gizet Chopin, Cagliari İskelesinde Mösyö Skoyo Jojef Baron Nofva, Venedik Şehrinde Mösyö Françesko, Marsala İskelesinde Mösyö Ancelo, Augusta İskelesinde Mösyö Cozef Kalkanin, Elba Adasında Lui Maçin, Sicilya Ceziresinde Terranova limanında Françesko Resm, Napoli Şehrinde Mösyö Aravalli görev almıştır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 112-121).

Mösyö Şaber, Konsolos Şövalye Spanyolini, Deavi Memuru Şövalye Polika, Konsolos Vekili Mösyö Riva, Diğer Konsolos Vekili Mösyö Sfera, Konsolos Maiyet Kâtibi Baron Broker Vegayer'dir⁶⁷⁷.

1868 yılında, Osmanlı Devleti'nin Floransa Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Rüstem Bey görevine maiyeti olmaksızın devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin şebhenderleri şöyledir: Napoli'de Başşebender Dolic Efendi, Venedik Başşebenderi Mösyö Bayliş Braganiç, Cenova Başşebenderi Artin Efendi, Palermo Başşebenderi Mösyö Cagliari, Ancona Başşebenderi Karaca Bey, Milan Başşebenderi Rupen Manas Efendi, Livorno Şebhenderi Mösyö Algelaî, Dobre Şebhenderi Antuan Perisiç, Gallipoli'de Şebhender Barnelo Moravena, Messina'da Şebhender Vecbonohu, Augusta İskelesinde Şebhender Mösyö Ceyozen Kalkali, Ravenna Limanında Mösyö Antuan Konkesili, Jeryani İskelesinde Şövalye Dö Mebarado, Mesrakonre İskelesinde Mösyö Mişel Kasya, Pisa İskelesinde Mösyö Rezagu, Venedik Şehrinde Vekil Mösyö Hatdi Françesko, Cagliari İskelesinde Jojef Skoyo Baron ve Nofva, Nikalye Şehrinde Ganyalofoti, Alpesbafesya İskelesinde Şebhender Vekili Mösyö Mario Banzo, Milano İskelesinde Mösyö Damanikopyo, Likane İskelesinde Mösyö Girep Maşrovenil, Mazara İskelesinde Mösyö Gizet Chopin, Kananya İskelesinde Nesanezo Ceyveli, Sanremo'da Vekil Lomar Porada, Marsala İskelesinde Vekil Mösyö Ancelo Ceyakalote, Elba Adasında Vekil Lui Maçin, Sicilya Ceziresinde Terranova limanında Vekil Françesko Resm'dir. Osmanlı Devleti'nde İtalya Murahhas Orta Elçisi Kumandan Bertinati'nin maiyetinde, Sefaret Müsteşarı Fave, Sırkâtipler Baron Galvanpa ve Marki Yalerni, Maiyet Kâtipleri Mösyö Frangetti ve Mösyö Dö Nitto, Tercümanlar Vernoni, Graziani, Baroni, Şaber, Ennio, General Konsolos Spanyolini, Konsolos Vekilleri Safri, Omar, Mösyö Brangi'dir⁶⁷⁸.

1869 yılında, Osmanlı Devleti'nin Floransa Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Rüstem Bey'in maiyetinde, Sırkâtip Sâniye rütbesi ile Şükrü Efendi ve Ataşe Mösyö Morel görev almıştır. İtalya'da Osmanlı Devleti'nin şebhenderleri önceki yılda olduğu gibidir. Osmanlı Devleti'nde İtalya Sefiri Kumandan Jozef Bertinati'dir. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sırkâtipler Şövalye Kortobasi, Mösyö Frangini, Denitto ve Mösyö Katalani, Tercümanlar Şövalye Vernoni, Şövalye Graziani,

⁶⁷⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 112-121.

⁶⁷⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 48-125.

Şövalye Baroni ve Mösyö Şaber, General Konsolos Şövalye Spanyolini, Konsolos Şövalye Daneri, Konsolos Vekilleri Şövalye Karkano, Mösyö Omar ve Mösyö Brangi, Kapudan Raportörü Şövalye Sander Virzolze'dir⁶⁷⁹.

1870 yılında, Osmanlı Devleti'nin Floransa Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Rüstem Bey'in maiyetinde, Sırkâtip Sâniye rütbesi ile Şükrü Efendi ve Sâlise rütbesi ile Morel Efendi görev almaya devam etmiştir. Bir önceki sene İtalya'da görev alan Osmanlı Devleti şebenderlerine ek olarak yeni görev almaya başlayan şebenderler şöyledir: Otranto Şebenderi Yarenlo Meravetan, Palermo Şebenderi Misibatizade Nikolaki Bey, Siraküza İskelesinde Şebender Vekili Michel Kasye, Bizvaş İskelesinde Şebender Vekili Zerakon, Milazro İskelesinde Şebender Vekili Damaniko Pyon, Gatne Şebender Vekili Ceyodani Doragu'dur. Osmanlı Devleti'nde İtalya Orta Elçisi Kumandan Jozef Bertinati'dir⁶⁸⁰. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Şövalye Fave, Maiyet Kâtipleri Mösyö Bobyo, Şövalye Harşel, Marki Nikolaki, Tercümanlar Şövalye Vernoni, Şövalye Graziani, Şövalye Baroni, Mösyö Şaber ve Mösyö Ennio, General Konsolos Şövalye Spanyolini, Konsolos Hâkimi Omar ve Naysona, Kapudan Raportörü Şövalye Sander Virzolze, Konsolos Kâtibi Piza'dır⁶⁸¹.

1871 yılında, Osmanlı Devleti'nin Floransa Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesi ve birinci dereceden Osmani Nişanı bulunan Y. Fotiades Bey'dir. Maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Kristidi Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâniye rütbesi ile Halil Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin İtalya'da bulunan şebenderliklerine ek olarak bu yıl Toskana'da Şebender St. Skobonun oğlu görev almıştır. Bazı merkezlerde görev alan şebenderler de rütbelere almıştır. Bunlar, Cenova Başşebenderi Mütamayiz rütbeli Artin Efendi, Palermo Şebenderi Sâniye rütbeli Nikolaki Bey, Milan Şebenderi Sâlise rütbeli Dominyan Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nde İtalya Orta Elçisi Kont Bar'dır. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Şövalye Fave, Maiyet Kâtipleri Mösyö Polani Gotta, Şövalye Harşel, Marki Nikolaki, Tercümanlar Şövalye Vernoni, Şövalye Graziani, Şövalye Baroni, Mösyö Şaber, General Konsolos Şövalye

⁶⁷⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 48-155.

⁶⁸⁰ Osmanlı Devleti İstanbul Elçiliğine tayini gerçekleşen Mösyö Bertinati'nin bir iki güne kadar İstanbul'a geleceği bildirilmiştir (Tasvir-i Efkâr, 484/2, 16 M. 1284 (20. 5. 1867)).

⁶⁸¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 49-171.

Spanyolini, Konsolos Hâkimi Mösyö Pozitano, Konsolos Kâtibi Piza ve Kapudan Raportörü Şövalye Sander Virzolze'dir⁶⁸².

1872 yılında Osmanlı Devleti'nin Floransa Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Y. Fotiades Bey'in maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Kristidi Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâniye rütbesi ile Halil Bey⁶⁸³ görev almıştır. İtalya Orta Elçisi Kont Barbolani'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Şövalye Feva, Maiyet Kâtibi Mösyö Polani Gotta, Şövalye Harşel, Marki Nikolaki, Tercüman Şövalye Vernoni, Şövalye Graziani, Şövalye Baroni, Mösyö Şaber, Diğer Üçüncü Tercüman General Konsolosu Şövalye Spanyolini, Konsolos Hâkimi Mösyö Pozitano, Kaptan Raportörü Şövalye İlya Sander Virzolze'dir⁶⁸⁴.

1873 yılında Osmanlı Devleti'nin Roma Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbeli Serkiz Efendi'nin maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Daniş Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Nafiz Efendi görev almıştır. İtalya Orta Elçisi Kont Barbolani'nin maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Şövalye Fave, Kâtip Mösyö Konta, Ataşe Kont Pocognoli, Tercümanlar Şövalye Vernoni, Şövalye Graziani, Şövalye Baroni ve Mösyö Şaber, General Konsolos Şövalye Spanyolini, Konsolos Hâkimi Mösyö Moriyendo, Konsolos Vekilleri Pozitano ve Mösyö Fancesi, Bahriye Konsolos Vekili Kapudan Raportörü Şövalye Sander Virzolze'dir⁶⁸⁵.

1874 yılında Osmanlı Devleti'nin Roma Sefiri Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbeli Serkiz Efendi'dir. Maiyetinde, Birinci Kâtip Sâlise rütbesi ile Artin Efendi, İkinci Kâtip Sâlise rütbesi ile Yosef Efendi ve Ataşe Nakfor Efendi görev almıştır. İtalya Orta Elçisi Kont Barbolani'dir. Maiyet görevlileri şöyledir: Kâtipler Mösyö Henri Feva ve Mösyö F. Konta, Tercümanlar Mösyö E. Vernoni, Mösyö Graziani, P. Baroni ve Mösyö E. Şabert, Tercüman Muavinleri Mösyö Kanceya ve Mösyö Responi, Dersaadet General Konsolosu Mösyö J. Spanyolini, Hâkim ve Konsolos Mösyö J. Moriyendo, Konsolos

⁶⁸² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 58-189.

⁶⁸³ Roma Sefareti İkinci Sırkâtibi Halil Bey'in İtalya iklimine aşına olamamasından ötürü istifa etmesi ile onun yerine Babîâli'de çalışkanlığı, yeteneği ve disiplini ile dikkat çeken Tercüme Odası kâtiplerinden Ahmed Tevfik Bey, 21 Ağustos 1872 tarihinde 15 altın lira aylıkla Roma Sefareti İkinci Sırkâtipliğine tayin edilmiştir. Yaklaşık dört buçuk ay bu görevi yürütmüş ve on gün süre ile de Roma Sefareti Maslahatgüzarlığı yapmıştır (Çavdar, *a.g.e.*, s. 73-74).

⁶⁸⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 165-177.

⁶⁸⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 49-172.

Vekilleri Mösyö V. Pozitano ve Mösyö Fancesi, Konsolos Muavini Mösyö J. R. Ciyoz, Kaptan Raportörü Virzolze, Kapudan Raportörü Mösyö F. Malsa, Sefaret Vapur Kumandanı Mösyö Mirabello'dur⁶⁸⁶.

1875 yılında Osmanlı Devleti'nin Roma Sefiri Bâlâ rütbesiyle Aleksander Efendi'nin maiyetinde Birinci Kâtip Mütamayiz rütbeli Kristidi Efendi ve İkinci Kâtip Sâlise rütbesiyle Cemal Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin İtalya'da görev alan başşehbenderleri şöyledir: Roma'da Mösyö Galyan, Cenova'da Karyos Efendi, Venedik'te Sâlise rütbesiyle Maksut Efendi ve Livorna'da Mütamayiz rütbesiyle Smith Efendi'dir. Şehbenderler: Barletta'da Mösyö Trikos, Brindisi'de Sâniye rütbesiyle Karaca Bey, Cagliari'da Baron Tolova, Messina'da Yusuf Jigi Efendi, Ancona'da Mösyö Şlayani, Bari'de Marki de Kanto, Palermo'da Mösyö Monetti'dir. Şehbender Vekilleri: Catanzaro'da Mösyö Polyezi, Gallipoli'de Mösyö Ravena, Napoli'de Mösyö Gravini, Reccio'da Mösyö Hanoveza, Alghero'da Mösyö Finyona, Foggia'da Mösyö Pelizan, Emilia'da Mösyö Verneta, Ventimiglia'da Mösyö Oraçyo, Savona'da ismi belirtilmemiş bir şehbender, Sanremo'da Marki Dölemo, Portofino'da Mösyö Prato, Tranova'da Mösyö Brem, Trapani'de Lombardo, Siragüza'da Mösyö Polero, Milano'da Baron Ryolo, Likane'de Mösyö Saito, Marsala'da Mösyö Ceyakalone, Augusta'da Mösyö Fatizati, Girgenti'de Mösyö Karano, Setifalya'da Mösyö Monetti, Ravenna'da Mösyö Mongini, Milan'da Mösyö Bonetti'dir. Osmanlı Devleti'nde İtalya Fevkalade Murahhas Orta Elçisi Kont Barbolani'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başkâtip ve Maslahatgüzar Şövalye Feva, İkinci Kâtip Mösyö Konta, Ataşe Kont Moçnigo, Tercümanlar Mösyö Vernoni, Mösyö Graziani, Mösyö Baroni ve Mösyö Şaber, Tercüman Mülazimi Mösyö Ganciya, Kitabet Ataşesi Mösyö Podesta, General Konsolosu Mösyö Spanyolini, Konsolos Vekili Mösyö Tezi, Konsolos ve Hâkim Mösyö Moriyendo, Konsolos Ataşeleri Mösyö Coya ve Kont Marrefosgi, Kaptanlar Mösyö Malna ve Mösyö Berdolez, Maiyet Vapuru Kumandanları Mösyö Mirabello ve Mösyö Martiri, Sefaret Tabipleri Doktor Salvatori ve Doktor Gabuş'tur⁶⁸⁷.

1876 yılında, Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisine devam eden sefaret memurlarından İtalya Sefir Vekili Mösyö Baroni göreve gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin Roma Sefiri Bâlâ rütbeli Aleksandre Karatodori Efendi'nin maiyetinde Sırkâtip

⁶⁸⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 49-180.

⁶⁸⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 51-205.

Mütemayiz rütbeli Hrisidi Efendi ve Sâlise rütbesiyle Cemal Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde İtalya Fevkalade Murahhas Orta Elçisi Kont Korti'dir⁶⁸⁸. Maiyet memurları bir önceki yılda olduğu gibidir. Bir değişiklik olmamıştır⁶⁸⁹.

1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin Roma Sefiri Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Esad Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Sırkâtip Mütemayiz rütbeli Misak Efendi, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbesiyle Cemal Bey ve Sefaret Kâtibi Emin Bey'dir. Sâlnâmenin bu cildinde Osmanlı Devleti'nin münasebet tesis ettiği devletler'in idari, sosyal, ekonomik ve askeri durumları hakkında bazı bilgiler verilmiştir. İtalya ile ilgili bilgiler şöyledir: İtalya Kralı Viktor Emanuel'dir. Başvekili Ğantelli'dir. Nüfusu 27.165.553'tür. Askeri kuvveti 219.041'dir. Bahriye kuvveti içerisindeki gemi sayısı 65, zırhlı sayısı 16'dır. Osmanlı Devleti'nde İtalya Fevkalade Orta Elçisi Kont Lui Korti'dir. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Birinci Kâtip Baron Fransuva Galvania, Ataşe Kont Albert Dö Foresta, Ataşe Kont Pierre Albertini, Birinci Tercüman Mösyö Aleksander Vernoni, İkinci Tercüman Edwar Graziani, Diğer İkinci Tercüman Mösyö Antuan Barone, Üçüncü Tercüman Mösyö Alber Şaber, Diğer Üçüncü Tercüman Mösyö Alfred Ganciya ve Tercüman Muavini Mösyö Jojef Podesta'dır. İtalya'nın Osmanlı Devleti'nde görev alan konsolosları⁶⁹⁰ ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Dersaadet'de Şövalye Kandilotkeri, İzmir'de Domenico Brotelli, Beyrut'ta Şövalye General Likor Gomaced, İskenderiye'de General Josep Martino, Selanik'te Kavalier Marko Tria Oddi Foscarini, Mısır'da Jolio Malmozi, Trablusgarp'ta De Cozolata, Belgrat'ta General Konte Luçi Yevanini, Kudüs-ü Şerif'te General Kavalier Aleksander Derce Didonato, Boğazhisarları'da Corco Şayer, Eflâk ve Boğdan'da Baron EHzadye Dügav, Kalas'ta Şövalye Cezare Dö Rando, Rusçuk'ta Enrikode Goyertanisi, İşkodra'da Şövalye Bernardo Peryo, Bosna'da Şövalye Zeul, Şam-ı Şerif'te Kavalier Henri Coco Loci, Yanya'da Francesco Rezyoni, Hanya'da

⁶⁸⁸Korti, İtalya devletini Tersane Konferansında temsil eden murahhaslardandır. 1872 yılında Madrid sefaretinde görev aldıktan sonra 1875 yılında Dersâadete sefir tayin edilmiştir (Musavver Medeniyet, 17 Muharrem 1293/13 Şubat 1876, nr. 1, s. 2-3).

⁶⁸⁹Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 53-205.

⁶⁹⁰1888 verilerine göre İtalya'nın Osmanlı Devletindeki General Konsolosluk merkezleri şöyledir: Dersaadet, İzmir, Beyrut, Trablusgarp, Mısır ve Kahire'dir. Konsolosluk merkezleri: Mısır, İskenderiye, Selânik, Kudüs-i Şerif, İşkodra, Boğazhisarları, Trabzon, Hanya, Filibe, Maha (Yemen Vilâyeti dâhilinde), Halep ve Preveze'dir. Konsolos Vekillik merkezleri: Şam-ı Şerif, Rodos, İskenderun, Tarsus, Midilli, Bursa, Varna, Lazkiye, Edirne, Ayvalık, Sakız, Avlonya, Kandiye, Süveys, Portsaid, Bağdat, Sofya, Bingazi'dir. 1900'lü yılların ortalarında Türkiye'nin İtalya nezdindeki Şehbenderlik merkezleri Messina ve Napoli Başşehbenderliği ve Cenova Şehbenderliği'dir (Ayyıldız, *a.g.e.*, s. 194-196).

Covani Baptiste Machiavelli'dir. Şebender vekilleri ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Kıbrıs'ta Gayna Nosso Latelli, Halep'te Mösyö Tomazi, Rodos'ta Serigo, İskenderun'da Kosmolikanti, Edirne'de Kavalier Betto Vertaisa, Tarsus'ta Snasi, İbrail'de Derboli Francesco, Sisam Ceziresi'nde Deff, Hriton'da Frederik Rusta, Sine'de Doktor Gras, Trabzon'da Fromeş görev almıştır⁶⁹¹.

Tablo 2. 13: Osmanlı Devleti'nin İtalya Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Musurus	Torino	Maslahatgüzar	1856-1857
Mütemayiz Rüstem Bey	Torino	Maslahatgüzar	1858-1861/2.
Mütemayiz Dr. Spitzer	Napoli	Maslahatgüzar	1858-1861
Mütemayiz Rüstem Bey	Torino	Mükim Elçi	1862
Mütemayiz Rüstem Bey	Torino	Orta Elçi	1863-1864
Ülâ Sınıf-ı Evvel Rüstem Bey	Torino	Orta Elçi	1865
Ülâ Sınıf-ı Evvel Rüstem Bey	Floransa	Orta Elçi	1866-1870
Ülâ Sınıf-ı Evvel Y. Fotiades Bey	Floransa	Orta Elçi	1871-1872
Ülâ Sınıf-ı Evvel Serkiz Efendi	Roma	Orta Elçi	1873-1874
Bâlâ Rütbesiyle Aleksander Karatodori Efendi	Roma	Sefir	1875-1876
Rütbe-i Ülâ Sınıf-ı Evvel Esad Bey	Roma	Sefir	1877

Tablo 2. 14: İtalya'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Sardunya Elçisi (İsmi Belirtilmemiş)	İstanbul	Mükim Elçi	1847
Sicilyateyn Elçisi Don Martorane	İstanbul	Maslahatgüzar	1847-1849
Toskana Elçisi Serafino	İstanbul	Maslahatgüzar Vekili	1847-1849
Sardunya Elçisi Baron Teko	İstanbul	Maslahatgüzar	1848-1849
Sardunya Elçisi Baron Teko	İstanbul	Mükim Elçi	1850-1851
Sicilyateyn Elçisi Graziani	İstanbul	Maslahatgüzar Vekili	1850
Toskana Elçisi Serafino	İstanbul	Maslahatgüzar	1850-1852
Sicilyateyn Elçisi Fargioni	İstanbul	Maslahatgüzar	1851-1853
Sardunya Elçisi Baron Teko	İstanbul	Küçükkelçi	1852-1855
Sicilyateyn Elçisi Mösyö Fargioni	İstanbul	Maslahatgüzar	1855-1858
Sardunya Elçisi Baron Teko	İstanbul	Orta Elçi	1856
Sardunya Elçisi Kumandan Dö Mossi	İstanbul	Küçükkelçi	1857
Sardunya Elçisi General Jak Dö Rando	İstanbul	Orta Elçi	1858-1861/2
Sicilyateyn Elçisi Dö Antonio Winspeare	İstanbul	Maslahatgüzar	1859-1861
İtalya Elçisi Lö Kumandan Marsal Çeroti	İstanbul	Mükim Elçi	1862
İtalya Elçisi Mösyö Marki Dö Bello Graçolo	İstanbul	Orta Elçi	1863
İtalya Elçisi Le Kont Grapi	İstanbul	Maslahatgüzar	1864-1866
İtalya Elçisi Le Kont Dö La Ferrucci	İstanbul	Maslahatgüzar	1867

⁶⁹¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 542-576.

İtalya Elçisi Komandör Bertinati	İstanbul	Murahhas Orta Elçi	1868
İtalya Elçisi Komandör Jozef Bertinati	İstanbul	Sefir	1869
İtalya Elçisi Komandör Jozef Bertinati	İstanbul	Orta Elçi	1870
İtalya Elçisi Kont Bar	İstanbul	Orta Elçi	1871
İtalya Elçisi Kont Barbolani	İstanbul	Orta Elçi	1872-1874
İtalya Elçisi Kont Barbolani	İstanbul	Fevkalade Murahhas Orta Elçi	1875
İtalya Elçisi Kont Lui Korti	İstanbul	Fevkalade Murahhas Orta Elçi	1876-1877

2.9. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Yunanistan İlişkileri (1847-1877)

Günümüzde bu ülkeyi ve halkını ifade etmek için kullanılan Yunanistan ve Yunan terimleri Anadolu’da bulunan İyonyalılar’a atfen ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Yakındoğu’daki Helen’leri belirtmek içinde kullanılmıştır. Batı yönünde ise İtalya’nın güneyinde yer alan Grekler’e dayandırılarak Grek ismi kullanılmıştır. Günümüzde Yunanistan ismi “Helen ülkesi” manasında Hellas’a karşılık gelmektedir. Bununla beraber Helenler, Bizans İmparatorluğu döneminde kendilerini Romalı olarak tanıtmışlardır. Selçuklu ve Osmanlı Devleti tarafından da Rum diye tabir olunmuşlardır. Nitekim antik Helen ismi tarih’e karışmış, 1830’da bağımsız bir devlet olarak varlık gösteren Yunanistan, köklerini direkt eski Yunan medeniyetine dayandırdığından Hellas ismini tekrar canlandırmıştır⁶⁹².

Bu iki devlet arasındaki ilişkiler, Yunanistan’ın Osmanlı Devleti idaresi altında varlık göstermesi ve egemenliğini elde etmek için çaba göstermesinden ötürü genel manada çatışmalardan ibaret olmuştur⁶⁹³. Türk ve Yunan ilişkileri kabaca beş yüz yıl öncesine kadar götürülebilir. Osmanlı Devleti’nin Atina’yı hâkimiyeti altına alması ile birlikte Yunanistan’da dört yüz yıl hâkimiyet tesis etmişlerdir. Balkan savaşları başlangıç sayılırsa Türk-Yunan münasebetleri kabaca altmış yıl mücadele, otuz yıl da işbirliği şeklinde sürmüştür⁶⁹⁴.

⁶⁹² Mehmet Hacısalihioğlu, “Yunanistan” *TDVİA*, C. 43 İstanbul 2013, s. 586.

⁶⁹³ Salahı Ramadan Sonyel, *Türk Yunan Anlaşmazlığı*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara 1985, s. 7.

⁶⁹⁴ Suat Bilge, *Büyük Düş Türk Yunan Siyasi İlişkileri (1919-2000)*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000, s. 11.

XIV. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti'nin Balkanlara yöneldiği dönemlerde fetihlerini hızlandıran sebepler arasında, Balkanlardaki küçük devletlerarasındaki çekişmeler, bu halkların yöneticilerine olan itaatlerini kaybetmeleri ve Macaristan'ın Ortodoks halklar üzerine uyguladığı sindirme politikası yer almıştır. Osmanlı Devleti'nin vardığı her bölgede din ve vicdan özgürlüğüne duyduğu saygı da yerli halkın Türk egemenliğine itaatine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti tarafından Balkanlar'ın fethi, I. Murad döneminde (1361-1389) başlamış ve II. Mehmed'in 1481'de vefatına değin devam etmiştir. Osmanlı Devleti Mora'da birçok yeri hâkimiyeti altına almıştır. II. Mehmed'in İstanbul'u fethinin ardından Bizans İmparatorluğu ve birçok prenslik de ortadan kaldırılarak bölge tamamen Osmanlı yönetimi altında bir araya getirilmiştir⁶⁹⁵.

Osmanlı Devleti, 1354 yılında Gelibolu'yu alarak Rumeli topraklarındaki ilk fethini gerçekleştirmiştir. Bundan sonra Osmanlı Devleti süratle Balkanlar'da yayılmıştır. Art arda 1364 Sırp sındığı, 1374 Çirmen, 1389 I. Kosova, 1396 Niğbolu, 1444 Varna ve 1448 II. Kosova Savaşları ile birlikte Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyeti yapılandırılmış ve Balkan şehirleri sırayla hâkimiyet altına alınmıştır. Bundan sonra Balkanlar tahminen altı yüz yıl Osmanlı Devleti'nin idaresi altında bulunmuştur⁶⁹⁶.

1571 yılında Kıbrıs'ın Venediklilerden alınmasının ardından Akdeniz'deki fetihlerin son basamağı Girit'in alınması olmuştur. Kaptan-ı Derya Yusuf Paşa emrinde gerçekleştirilen ilk sefer ile beraber 22 Ağustos 1645'de Girit'te ve Hanya'da hâkimiyet tesis edilmiş ve böylece Osmanlılarla Venedik arasında aşağı yukarı 25 yıl devam eden Girit savaşları başlamıştır. Yusuf Paşa'dan sonra Girit başkomutanı tayin edilen Deli Hüseyin Paşa'nın idaresinde, 16 Kasım 1646'da Resmo ele geçirilmiştir. Savaş bu aşamadan sonra adanın yönetim noktası ve en sağlam şehri olan Kandiye üzerine odaklanmıştır. Fazıl Ahmet Paşa'nın 1669'da şehri ele geçirmesine kadar lağım savaşlarıyla ve adaya ulaştırılmaya çabalanan yiyecek ve cephane için meydana gelen donanma savaşlarıyla meşhur bir süreç başlamıştır. Yapılan bu mücadele sonunda 6

⁶⁹⁵ Meral Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı", Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir 1999, s. 9-10.

⁶⁹⁶ Hasan Demirhan, "İngiltere'nin Balkan Politikası ve Yunanistan", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003, s. 18.

Eylül 1669'da on yedi maddeden oluşan sulh anlaşması ile Girit'in Osmanlı Devleti'ne ait olduğu kesinleşmiştir⁶⁹⁷.

Yunan bağımsızlık hareketleri Fransız ihtilâli ile gelişen sürece temellendirilmektedir. Teselya bölgesinde bir Rum tüccarın oğlu olan Rigas Velestinlis'in, daha 1790'larda bağımsızlık bildirisini ve şiirler kaleme alarak Yunan bağımsızlık hareketini başlattığı bildirilir. Bu şahsın idamından sonra 1814'te Rum tüccarların ve siyaset üyelerinin oluşturduğu bir topluluk, Rusya'nın Karadeniz'deki ehemmiyetli limanlarından olan Odessa'da Filiki Eteria yani dostluk cemiyeti isminde gizli bir örgüt oluşturmuştur. Bu örgüt hem ülke içinde hem de dışında Yunan bağımsızlığı adına faaliyetler yürütmeye girişmiştir. Nitekim 1821'de Fenerli Bey'ler tarafından idare edilen Eflâk-Boğdan'da ve arkasından Mora'da Yunan isyanı baş göstermiştir. Osmanlı hükümeti, isyanla alakası olması sebebiyle Patrik V. Grigorius'u infaz ettirmiştir. Girit'teki isyanları durdurması için bu bölge Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya devredilmiş ancak Rumlar'ın bağımsızlık hareketi Mora'da devam etmiştir. Osmanlı askerleri isyanı durduramadığı için Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa emrindeki Mısır donanması 1825'te Mora'ya ayak basarak Modon'da yerleşmiş ve isyanı etkili bir şekilde durdurmuştur⁶⁹⁸.

4 Nisan 1826'da İngiltere ve Rusya, önce Saint Petersburg Protokolünü peşinden 6 Temmuz 1827'de Fransa, İngiltere ve Rusya Londra Protokolünü yaparak Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi ödeyen bir Yunan beyliği oluşturmayı kararlaştırmışlardır. Osmanlı Devleti'nin Londra Protokolünü reddetmesinin ardından Avrupalı müttefiklerin donanması, Mısır-Osmanlı donanmasını 20 Ekim 1827'de Navarin'de ortadan kaldırmıştır. 1828'de İbrahim Paşa'nın da Mora'dan çekilmesi üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmiş ve 1827-1829 savaşında Rus orduları Edirne'ye kadar gelerek burayı hâkimiyet altına almışlardır. Osmanlı mağlubiyetinden ötürü Mora yarımadasında ve Atina'yı da kapsayan Attika'dan Teselya'ya kadar olan bölgede yayılan bir Yunan devleti meydana getirilmiştir⁶⁹⁹.

Edirne Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca Antlaşmasından sonra imzaladığı en ağır antlaşma olarak tarihte yerini almıştır. Edirne Antlaşması ile Rusya,

⁶⁹⁷ Demirhan, a.g.t., s. 22.

⁶⁹⁸ Hacısalihoğlu, a.g.m., s. 588.

⁶⁹⁹ Hacısalihoğlu, a.g.m., s. 588.

Balkanlar'da ve Doğu Anadolu'da hâkimiyet altına aldığı yerlerin büyük bir bölümünü Osmanlı Devleti'ne iade etmekle birlikte Tuna nehri yönündeki adalar ile Kafkasya'da bazı bölgeleri hâkimiyet altına almış ve böylece Karadeniz'in batısı ile doğusundan biraz daha güneye inmiştir. Ayrıca Eflâk ve Boğdan halkı ile Sırplar'a birtakım haklar sunmak suretiyle, onların hamiliğini üstlenmiştir. Buna ilaveten yedinci maddenin gereği olarak Karadeniz tüm devletlerin ticaret gemilerine açılmıştır. Bu antlaşma boğazları milletlerarası çekişmenin önemli konularından birisi haline getirmiş ve bu da Osmanlı dış siyasetinde yeni sorunlara sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti tüm bunlara ilaveten Yunanistan devletinin kurulmasını da onaylamıştır⁷⁰⁰.

Osmanlı Devleti- Yunanistan ilişkilerine kısa bir girişten sonra asıl konumuzu oluşturan Devlet Sâlnâmelerinde Osmanlı Devleti Yunanistan elçilik teşkilâtlarına değinelim. Osmanlı Devleti'nin 1847 yılındaki Atina Orta Elçisi Kostaki Bey'dir⁷⁰¹. Kostaki Bey'in maiyetinde bir memurun yer almamış olması bilhassa bir tercümanın olmaması dikkat çekicidir. Burada akla gelen ilk şey kendisinin dil biliyor olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görev alan şebenderleri ve görev merkezleri şöyledir: Korfu ve Cezayir-i Seb'a⁷⁰² Başşebenderi Şövalye Konemeno, Şire Başşebenderi Mösyö Rober ve Zanta Şebenderi Yani Dimarko'dur. Osmanlı

⁷⁰⁰ İdris Bayram, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Yunanistan Devleti'nin Kurulmasında İngiltere'nin Rolü", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s. 149.

⁷⁰¹ Atina Sefiri Kostaki Bey, ticaret için Atina'ya gönderilmiştir. Burada İskelelerde uygulanan karantinanın on üç on dört gün sürdüğü için bu bekleme esnasında perişan olduklarından bahisle gemi kaptanının hizmetlerinden ötürü kendisine nişan, apolet ve kumanya verilmesinin uygun görüldüğü belirtilmiştir. Şire Şebenderi Rober'e dördüncü dereceden nişan verileceği ve yapılan on üç bin kuruş masraf bildirilmiştir (BOA. İMTZ.6/140, M. 5 Şubat 1848/ H. 29 S. 1264). Tanzimat'tan 1914 yılına kadar Osmanlı nezdinde görevli Yunanistan elçilerinin listesi için bkz. Kunalp, *a.g.e.*, s. 45.

⁷⁰² Tarih'te "Cezâyir-i Seb'a-i Müctemi'a Cumhuriyeti" olarak adlandırılmıştır. Coğrafi konum olarak Mora Yarımadası'nın kuzeybatı yönünde Arnavutluk'un da güneyindeki bölgede yani Adriyatik Denizi ve Akdeniz'in buluştuğu istikamette bulunan Yedi Ada Cumhuriyeti'ni Korfa, Pakso, Ayamavra, İtaki, Zanta, Çuka ve Kefalonya adaları oluşturmaktadır (H. Baha Öztunç, "Yedi Ada Cumhuriyeti", Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2007, s. 3-16). Korfu'dan gelen bir telgrafnâme'de Cezayir-i Seb'anın Yunanistan'a katıldığı ilân edilmiştir (Tasvir-i Efkâr, 104/1, 9 M. 1280 (26. 6. 1863). Cezayir-i Seb'anın şimdiki Millet Meclisi'nin bu adaların Yunanistan'a katıldığını ilan etmesinin resmi ve güvenilir olmadığı sadece bir dilek olarak addedilebileceği bildirilmiştir (Tasvir-i Efkâr, 105/3, 13 M. 1280 (30. 6. 1863). Cezayir-i Seb'anın Yunanistan'a katılmasına halkın müsaadesi olduğu ve bu konunun bittiğine dair haberin ulaşması üzerine limanda bulunan Patris isimli vapur ve Yunan ticaret gemileri bu haberi eğlence ile kutlamışlardır (Tasvir-i Efkâr, 136/1, 1 CA. 1280 (14. 10. 1863).

Devleti'nde Yunan Maslahatgüzarı Argyropoulou'nun maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Maiyet Kâtibi Kenari, Tercüman Sava ve Kañçılar Mitaki'dir⁷⁰³.

1848 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina'da diplomatik temsilcisi görev almamıştır. Şehbenderlik merkezleri ve burada görev alan memurlarda ise bazı değişiklikler olmuştur. Önceki yıl görev alan Şire şehbenderi bu yıl görev almamıştır. Korfu Başşehbenderi Şövalye Konemeno, Zanta Şehbenderi Yani Dimarko görevlerine devam etmiştir. Yunan maslahatgüzarı da bu yıl görev almamıştır. Karşılıklı bir prensip ön görülmüştür⁷⁰⁴.

1849 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Maslahatgüzarı Osman Efendi göreve gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin Korfu Başşehbenderi Şövalye Konemeno, Zanta Şehbenderi Yani Dimarko, Şire Şehbenderi Rober'dir. Osmanlı Devleti'nde Yunan Orta Elçisi Rizo Rangabe'dir. Rizo'nun maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Maiyet Kâtibi Kenari, Tercüman Sava ve Kañçılar Rusto'dur. Osmanlı Devleti'nde Yunanistan başkonsolosları şöyledir: Eflâk'ta Rizo, Belgrat'ta Menaki, Mısır'da Tosiçe, İzmir'de Akseno, Beyrut'ta Haçi Stefani'dir. Konsolosları: Hanya'da Perugelli ve Selanik'te Soço'dur. Konsolos Vekilleri: Kıbrıs'ta Margariti, Boğazhisarları'nda Vitali, Gelibolu'da Likari, Midilli'de Simiryoti, Antalya'da Sinadinos, İbrail'de Kevni, Kalas'ta Etnasyadi, Varna'da Mavro Kordato, Edirne'de Baruçi, Golos'ta (Tırhala) İskotridi ve Yanya'da Kalariz görev almıştır⁷⁰⁵.

Yunanistan'da görev alan Osmanlı Devleti'nin Atina Maslahatgüzarı Osman Efendi 1850 yılında, maiyeti olmadan görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti şehbenderleri aynı şekilde görevlerine devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde Yunan Orta Elçisi Rizo Rangabe'dir. Rizo'nun maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Maiyet Kâtibi Kenari, Baştercüman Argyropoulou, Tercüman Sava, Kañçılar Beraksari'dir⁷⁰⁶.

1851 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Maslahatgüzarı Sâniye rütbesiyle Osman Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görev alan şehbenderlerinde bir

⁷⁰³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 91-100.

⁷⁰⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 125-127.

⁷⁰⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 89-108.

⁷⁰⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 50-58.

değişiklik olmamıştır. Korfu Başşehbenderi Şövalye Konemeno, Zanta Şehbenderi Yani Dimarko ve Şire Şehbenderi Rober görevlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nde Yunan Orta Elçisi Andreas Metaxas'ın maiyetinde bulunan görevlileri şöyledir: Sırkâtip Speridyon Metaxas, Baştercüman Efkonidis, İkinci Tercüman Sava, Kaңçılar Beraksari ve Maiyet Kâtibi Samara'dır⁷⁰⁷.

Yunanistan'da Osmanlı Devleti Atina Maslahatgüzarı Osman Efendi, 1852'de Sırkâtip Yanko Adamanidis⁷⁰⁸ ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Korfu Başşehbenderi Şövalye Konemenos, Zanta Şehbenderi Yani Dimarko ve Şire Şehbenderi Rober⁷⁰⁹ görev almaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Yunan Maslahatgüzarı Mösyö Andreas Metaxas'ın maiyetinde Sırkâtip Speridyon Metaxas, Maiyet Kâtibi Samara, Baştercüman Efkonidis, İkinci Tercüman Sava Fotopoulos, Üçüncü Tercüman Komondoraki ve Kaңçılar Beraksari görev almıştır. Teşkilât büyük ölçüde bir önceki sene ile aynıdır yalnızca bir tercüman daha göreve başlamıştır. Tercüman sayısı ikiden üçe çıkarılmıştır⁷¹⁰.

1853 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Orta Elçisi Mütamayiz rütbesiyle Kabûli Efendi olmuştur. Maiyetinde, Başsırkâtip Arif Efendi, İkinci Sırkâtip Feyzi Bey ve Tercüman Kostaki görev almıştır. Osmanlı Devleti şehbenderleri göreve devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti nezdinde Yunan Orta Elçisi Kont Andreas Metaxas'ın maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sırkâtip Speridyon Metaxas, Maiyet Kâtibi Samara, Baştercüman Efkonidis, İkinci Tercüman Sava Fotopoulos, Tercüman Muavini Komondoraki ve Kaңçılar Beraksari'dir⁷¹¹.

1854 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Maslahatgüzarı Sâlise rütbesiyle Neşet Bey olmuştur. Neşet Bey'in maiyetinde Sırkâtip Arif Efendi ve Tercüman Yanko Adamanidis görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan nezdindeki şehbenderleri

⁷⁰⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 79-89.

⁷⁰⁸ Osmanlı Devleti'nin Atina Başşehbenderi Adamanididis ile Ezdin Şehbenderi Akselos Efendi'nin vazifelerini en iyi şekilde yerine getirdikleri için Adamanididis Efendi'nin haiz olduğu nişanın Sınıf-ı Ülâ Mütamayiz'e terfisi ve Sefaret-i Seniyye Başkâtibi Fotiades Efendi'nin de dördüncü rütbeden bir kıta Mecidi nişanına terfisi uygun görülmüştür. Ayrıca Ezdin Şehbenderi Akselos Efendi ve Maiyet Kâtibi Nikolaki Çali Efendi'ye Selâse rütbesinden birer nişan verilmiştir (BOA. İ.HR.227/13309, M. 25 Eylül 1867, H. 26 Ca. 1284).

⁷⁰⁹ Şire Şehbenderi Mösyö Rober hizmetine mükâfeten General Konsolos olarak atanmıştır. Rober'in kâtibi Kostaki, Lamy Şehbenderliğine, Lamy Şehbenderi Bohanidi Patras'a, Patras Şehbenderi de Nice'ye tayin edilmiştir (BOA. HR. MKT.53/28, M. 17 Nisan 1853/H. 8 B. 1269).

⁷¹⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 79-89.

⁷¹¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 89-94.

görevlerine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Yunan Orta Elçisi Kont Andreas Metaxas'ın maiyetindeki memurlara önceki yıldaki teşkilâta ek olarak Kañçılar Voline eklenmiştir⁷¹². 1855 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina'da diplomatik temsilcisi görev almamıştır. Bu yıl Korfu ve Zanta şebbenderleri görevlerine devam ederken Şire şebbenderi⁷¹³ görev almamıştır. Aynı yıl karşılıklı diplomasinin gereği olarak Yunan elçilik teşkilâtı da Osmanlı Devleti'nde yer almamıştır⁷¹⁴.

Osmanlı Devleti'nin 1856 yılında da Atina'da temsili söz konusu değildir. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da bulunan şebbenderleri şöyledir: Danika Başşebbenderi Norman, Şire Başşebbenderi Rober⁷¹⁵, Korfu Başşebbenderi Şövalye Konemenos, Zanta Şebbenderi Yani Dimarko'dur. Bir önceki yıldan farkı Şire⁷¹⁶ şebbenderi'nin tekrar göreve gelmesi ve Danika başşebbenderi'nin ilk defa teşkilât içerisinde yerini almış olmasıdır. Osmanlı Devleti'nde Yunan Küçükkelçisi Andrea Kondüryoti'nin maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsirkâtip Cano, İkinci Sirkâtip Antonopulo, Maiyet Kâtibi Hacopulo, Baştercüman Baruch, İkinci Tercüman Razi, Tercüman Muavini Epolonyos, İkinci Tercüman Muavini Tavares, Üçüncü Tercüman Muavini Fotopoulos, Kañçılar Paloilogos, Kañçılara Başkâtibi Vadinás'dır. Bu yıl Yunan Kralı I. Arton'dur⁷¹⁷.

1857 yılında da Osmanlı Devleti'nin Atina'da temsilcisi görev almamıştır. Şebbenderleri bir önceki yılda olduğu gibi görevlerine devam etmiştir. Osmanlı Devleti nezdinde Yunan Küçükkelçisi Andrea Kondüryoti görev almaya devam etmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsirkâtip Cano, İkinci Sirkâtip Antonopulo,

⁷¹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 101-105.

⁷¹³ Yunan meselesinden ötürü memuriyetlerini terk ederek İstanbul'a gelmiş olan Şire Başşebbenderi Lui Rober'e birde Ezdin ve Badre Şebbenderine beşer yüz guruş maaş verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA. HR. MKT.80/27, M. 10 Temmuz 1854/H. 14 L. 1270).

⁷¹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 109-111.

⁷¹⁵ Şire Şebbenderi Mösyö Rober ile Fransa Devleti'nin askeri zabitanından Alber Nikola'ya beşinci dereceden bir nişan ile Gülhane hastahanesinde müstahdem Doktor Hubş ve Amerikalı Doktor Mot ile Avusturya beylik sefinesi kumandanı Mösyö Domine'ye dördüncü rütbeden birer kıta Mecidiye nişanı verilmiştir (BOA.A.DVN.107/70, M. 27 Eylül 1855/H. 15 M. 1272).

⁷¹⁶ Şire Şebbenderi Rober'e hayli vakitten beri gayret içindeki mesaisinden ötürü beşinci rütbeden Mecidi nişanı verilmiştir (BOA.A.DVN.MHM.14/60, M. 15 Temmuz 1855/ H. 29 L. 1271). Şire Şebbenderi Rober'in hizmetindeki sadakatinden ötürü başşebbenderliğe terfisi uygun görülmüştür. Lamy'a Mösyö Rober'in kitabet hizmetinde bulunan Tosaki'nin şebbender tayini ile Lamy'a'da şebbender bulunan Bohanidisin'de Nice şebbenderi olması kararlaştırılmıştır (BOA. A.MKT.UM.126/7: M.14 Şubat 1853/H. 5 Ca. 1269).

⁷¹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 121-126.

Maiyet Kâtibi Hacopulo, Baştercüman Baruch, İkinci Tercüman Razi, Tercüman Muavini Hristoforidi ve Kançılar Paloilogos'tur⁷¹⁸.

1858 yılında, Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görevli Atina Orta Elçisi Sâniye Mütemayiz rütbesiyle Halil Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Müsteşar Konemenos, Sırkâtip İsmail Bey⁷¹⁹, Maiyet Kâtibi Antulos'dur. Osmanlı Devleti'nin şebenderleri bir önceki yıldaki gibi görev almaya devam etmiştir. Danika Başşebenderi Norman, Şire Başşebenderi Rober⁷²⁰, Korfu Başşebenderi Şövalye Konemonos ve Zanta Şebenderi Yani Dimarko'dur. Yunan Mukim Elçisi Andrea Kondüryoti'dir. Maiyetinde bulunan görevlilere bir önceki yıldaki teşkilâta ek olarak Konsolos Vekili Vodinas eklenmiştir⁷²¹.

1859 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbesini almış olan Halil Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Müsteşar Konemenos, Sırkâtip İsmail Bey ve Maiyet Kâtibi Ateslos'dur. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin şebenderlik teşkilâtının içerisindeki tek değişiklik Zanta'ya Şebender Moretti'nin tayin edilmiş olmasıdır. Osmanlı Devleti'nde Yunan Mükim Elçisi Andrea Kondüryoti'dir. Maiyetinde, Başsırkâtip Cano, İkinci Sırkâtip Antonopulo, Maiyet Kâtibi Peroli, Baştercüman Baruch, İkinci Tercüman Razi, Üçüncü Tercüman Sava, Kançılar Paloilogos ve Konsolos Vekili Vodinas görev almıştır⁷²².

1860 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbesiyle Halil Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Maslahatgüzar Konemenos Bey, Sırkâtip İsmail Bey ve Maiyet Kâtibi Ateslos'dur. Osmanlı Devleti'nin şebenderleri ise şöyledir: Şire Başşebenderi Rober, Danika Başşebenderi Samuel Norma, Ağriboz Şebenderi Niyesi, Siroz Şebenderi Lakore, Atina Şebenderi Yanko Armanders, Betros Şebenderi Kostaki Bohanidis, Ezdin Şebenderi Kostaki, Santorin⁷²³

⁷¹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 118-121.

⁷¹⁹ Atina Sefareti Sırkâtipi İsmail Bey ile Atina Şebenderi Mösyö Yanko Adamandidisi'ne beşinci rütbeden ve Şire Başşebenderi Rober'e dördüncü rütbeden bir kıta Mecidi nişanı verilmiştir (BOA. A.DVN.132/74, M. 26 Aralık 1857/ H. 9 Ca. 1274).

⁷²⁰ Osmanlı Devleti'nin Ezdin Şebenderi Rober'in vazifesinde başarılı olduğu fakat fakir bulunduğundan kendisine 150 drahmi maaş tahsisine dair konsolosluktan yazılan tahrirât (BOA. HR.MKT.283/64, M. 17 Nisan 1843/ R. 5 Nisan 1259).

⁷²¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 125-129.

⁷²² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 85-90.

⁷²³ Marsala Santorini caniplerinin madaması Topkapı Sarayı'nı ziyaret etme arzusunadadır. Kendisine refakat edenlerle birlikte gezmesi için izin talebinde bulunmuştur (BOA. A.DVN. DVE.20/78, M. 2

Şehbenderi Gillium Valisi, Korfu Şehbenderi Andrea Komano'dur. Osmanlı Devleti'nde Yunan Maslahatgüzarı Mösyö Cano olmuştur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Antonopulo, Maiyet Kâtibi Tipaldo, Baştercüman Baruch, İkinci Tercüman Razi, Üçüncü Tercüman Sava, Tercüman Muavini Apolonyos ve Kaңçılar Logos'tur⁷²⁴.

1861 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Orta Elçisi Ûlâ Sınıf-ı Sâni rütbesi ile Halil Bey'dir. Osmanlı Devleti'nin şehbenderlik teşkilâtı içerisinde Siroz şehbenderi hariç diğerleri görevlerine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Yunan Maslahatgüzarı ve Birinci Kâtibi Mösyö Cano'nun maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: İkinci Sırkâtip Mösyö Mavrokordato, Baştercüman Mösyö Baruch, İkinci Tercüman Mösyö Razi, Üçüncü Tercüman Mösyö Sava, Dördüncü Tercüman Mösyö Apolonyos, Kaңçılar Mösyö Paloilogos, Tercüman Muavini Mösyö Vizanti'dir. Bu yıl Osmanlı Devleti nezdinde Sıhhiye meclisinde görev alan sefaret memurlarından Yunan Devleti Sefir Vekili olarak Mösyö Paspatti görev almıştır⁷²⁵.

1861 yılının ikinci yarısında, Osmanlı Devleti'nin Atina Orta Elçisi Ûlâ Sınıf-ı Evvel rütbesiyle Fotiyadis Bey, Maiyet Kâtibi Akselos ile Yunanistan'daki görevine başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Siroz şehbenderi hariç diğer şehbenderleri önceki yılda olduğu gibi görevlerine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Yunanistan Orta Elçisi Mösyö Marko Riyenzi'nin maiyetinde Başsırkâtip Mösyö Cano, İkinci Sırkâtip Mösyö Kalerki, Maiyet Kâtibi Mösyö De Vatinbele, Baştercüman Mösyö Baruch, İkinci Tercüman Mösyö Razi, Üçüncü Tercüman Mösyö Sava, Dördüncü Tercüman Mösyö Apolonyos, Kaңçılar Mösyö Paloilogos, Tercüman Muavini Mösyö Vizanti görev almıştır⁷²⁶.

1862 yılında, Osmanlı Devleti Atina Orta Elçisi Ûlâ Sınıf-ı Evvel rütbesiyle Fotiyadis Bey, Maiyet Kâtibi Akselos ile görevine bir önceki yıldaki gibi devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin şehbenderleri bir önceki yılda olduğu gibi görev almıştır. Osmanlı Devleti nezdinde Yunan Orta Elçisi Mösyö Marko Riyenzi'dir. Maiyetinde

Haziran 1854/ H. 6 N. 1270). Santorini Adası Şehbenderi'nin vefatı üzerine yerine Valenda tayin edilmiştir (BOA. HR. MKT.70/72, M. 28 Ocak 1854/H. 28 R. 1270).

⁷²⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-106.

⁷²⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-111.

⁷²⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 105-111.

bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mösyö Cano, İkinci Sırkâtip Mösyö Kalerki, Maiyet Kâtibi Mösyö Vatinbele, Baştercüman Mösyö Baruch, İkinci Tercüman Mösyö Razi, Üçüncü Tercüman Mösyö Apolonyos, Dördüncü Tercüman Mösyö Antipas, General Konsolos Mösyö Paloilogos, Konsolos Muavini Mösyö Nikolayidi ve Tercüman Muavini Mösyö Vizanti'dir⁷²⁷.

1863 yılında, Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da Atina Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Fotiyadis Bey, Maiyet Kâtibi Akselos ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Korfu Başşehbenderi Konamenos, Şire Başşehbenderi Rober ve Zanta Şehbenderi Moretti'dir. Bu yıl Osmanlı Devleti'nde Yunanistan elçilik teşkilâtı görev almamıştır⁷²⁸.

1864 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Fotiyadis Efendi, Maiyet Kâtibi Akselos ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görev alan şehbenderleri şöyledir: Korfu Başşehbenderi Konamenos, Şire Başşehbenderi Rober, Atina Başşehbenderi Adamanidisi, Zanta Şehbenderi Moretti, Danika Şehbenderi Keyt'dir. Osmanlı Devleti'nde Yunan Maslahatgüzarı Mösyö Cano'nun maiyetinde, Sırkâtip Mösyö Kalerki, Ataşe Mösyö Vatinbele, Baştercüman Mösyö Eftonidis, İkinci Tercüman Mösyö Razi, Üçüncü Tercüman Sava, Dördüncü Tercüman Mösyö Endippa ve General Konsolos Mösyö Teryande Fili görev almıştır⁷²⁹.

1865 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Orta Elçisi Rütbe-i Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Fotiyadis Bey, Maiyet Kâtibi Akselos ile göreve devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Korfu Başşehbenderi Rober Efendi⁷³⁰, Şire Başşehbenderi Daniş Efendi ve Zanta Başşehbenderi Moretti görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Yunan Orta Elçisi Mösyö Petraki Deliyani olmuştur. Deliyani'nin maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Başkâtibi Kaymakamı Mösyö Kalerki, Sefaret Ataşeleri Mevapesila ile Mösyö Baruch, Sefaret Baştercümanı Mösyö Eftonidis, İkinci Tercüman Mösyö Razi, Sefaret Tercümanları Mösyö Foridi ve Mösyö Ander, Sefaret Kançıları ve Konsolosu Mösyö

⁷²⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-113.

⁷²⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 98-118.

⁷²⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 118-123.

⁷³⁰ Korfu Şehbenderi Rober Efendi'nin otuz seneden beri gösterdiği hizmet ve sadakat sebebiyle dördüncü rütbeden olan Mecidi nişanı üçüncü rütbeye tebdil edilmiştir (BOA. İ.HR.229/13461, M. 10 Aralık 1867/ H. 13 Ş. 1284).

İvazidi, Konsolos Muavini Mösyö Lafon, Maiyet Tercümanları Mösyö Simonitidi ve Mösyö Doriza'dır. Bu yıl Yunanistan elçilik teşkilâtındaki bir büyüme olduğu görülmektedir⁷³¹.

1866 yılında da Osmanlı Devleti'nin elçilik teşkilâtında bir değişiklik olmamıştır. Önceki yılda olduğu gibidir. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görev alan şebhenderleri şöyledir: Atina'da Başşebhender Mösyö Adamanidisi, Korfu'da Başşebhender Rober Efendi, Şire'de Başşebhender Daniş Efendi, Lassiti'de Şebhender Mösyö Akselosi⁷³², Ağriboz'da Şebhender Haldenin, Patras Şebhenderi Mösyö Bizanitos⁷³³, Thassos Şebhenderi Mösyö Akselosi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Yunan Orta Elçisi Mösyö Deliyani'nin maiyetinde Sefaret Sırkâtibi Mösyö Kalerki, Ataşe Mösyö İpsala, Kamello ve Baruch, Baştercüman Mösyö Eftonidis, diğer Tercümanlar Mösyö Razi, Sava, Mösyö Endippa, Mösyö Hristoforidisi, Tercüman Muavini Mösyö Simonitidi ve Mösyö Doriza, General Konsolos Mösyö İvazidisi, Konsolos Vekili Mösyö Lafon, Deavi Memuru Stemo Mehosi ve Mösyö Matyodaki görev almıştır⁷³⁴.

1867 yılında, Yunan Devleti Sefir Vekili Mösyö Paspatti görevine devam etmiştir. Atina Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Fotiyadis Efendi, Maiyet Kâtibi Akselos ile önceki yıllarda olduğu gibi görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görev alan şebhenderleri şöyledir: Atina Başşebhenderi Mösyö Manko Adamanidisi, Şire Ceziresi Başşebhenderi Daniş Efendi, Korfu Başşebhenderi Mösyö Roberik, Ağriboz Şebhenderi Halid Bey, Ezdin Şebhenderi Mösyö Michel Sinebos, Betros Şebhenderi Mösyö Kostaki Yohanidis, Santorin Ceziresi Şebhenderi Mösyö Jigi, Kefalonya Şebhenderi Mösyö Stonis, Cezayir-i Seb'ada Şebhender Vekili Jozef Romina, Çuka Adası Şebhender Vekili Mösyö Radisilenze, Santamavra Adası Şebhender Vekili Mösyö Bertois Konemenos, Zanta Adası Şebhender Vekili Mösyö Moretin'dir. Yunan Orta Elçisi Mösyö Deliyani'nin maiyetinde Sefaret Sırkâtibi Mösyö

⁷³¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX. 1865, s. 107-113.

⁷³² Tırhala Mutasarrıfı Hasan Paşa tarafından kaleme alınan tahriratta Ezdin'de görev alan Osmanlı Devleti Şebhenderi Ateslos Efendizadelerin mesai ve gayretindeki memnuniyetini belirtmektedir (BOA. HR.TO.4/51, M. 1 Haziran 1865/H. 6 M. 1282).

⁷³³ Patras şehri Konsolosu Yunan Mösyö Bizanitos'un vefatı üzerine yerine beş yüz kuruş maaşla Ağriboz'da maaşsız konsolosluk etmekte olan Mösyö Konemenos atanmıştır. Konemenos'un yerine de Mösyö Konstantin Jorj Yaves tayin edilmiştir (BOA. İ.HR.236/14024, M. 3 Mayıs 1869/H. 21 M. 1286).

⁷³⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 95-101.

Kalerki, Ataşeler Mösyö İpsala, Mösyö Kamello ve Mösyö Baruch, Tercümanlar Mösyö Razi, Mösyö Sava, Mösyö Endippa ve Mösyö Hristoforidis, Tercüman Muavinleri Mösyö Simonidis ve Mösyö Doriza, General Konsolos Mösyö Nafetti, Deavi Memurları Michailidis ve Mösyö Manyoraki görev almıştır⁷³⁵.

1868 yılında, Atina Elçisi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Fotiyadis Bey'in maiyetinde, Birinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Fotiyadis Efendi, Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Akselos Efendi, Başşehbender Ataşe Adamanidisi Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görev alan şehbenderleri bir önceki yıldaki gibidir. Bu yıl sadece yeni bir görevli teşkilâtta yerini almıştır. Bu görevli, Ayamavra Adası Şehbender Vekili Jozef Dominyan Efendi'dir⁷³⁶. Osmanlı Devleti'nde Yunan Sefaret Sırkâtibi ve Maslahatgüzarı Yâni Kalerci'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: İkinci Sırkâtip Antonopulos, Baştercüman Razi, İkinci Tercüman Baruch, Üçüncü Tercüman Endippa, Tercüman Hristoforidis, Tercüman Sava, Tercüman Muavini Simonidis, Tercüman Muavini Doriza, Kaçılırya Müdürü İvazidi, Hâkimler Manyoraki ve Michailidis'dir⁷³⁷.

1869 yılında, Atina Orta Elçisi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Fotiyadis Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Sırkâtip Mütamayiz Fotiyadis Efendi, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Halet Bey, Maiyet Kâtibi Çali Efendi ve Başşehbender Mütamayiz Akselos Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Yunan memalikinde görev alan şehbenderleri şöyledir: Atina Başşehbenderi Mütamayiz rütbeli Miltiyadi Akselos Efendi, Şire Başşehbenderi Mütamayiz rütbeli Michel Akselos Efendi, Korfu Başşehbenderi Mütamayiz rütbeli Daniş Efendi, Ezdin'de Şehbender Aram Kirkor Efendi, Santorin Şehbenderi Mösyö Michel Henri, Betros Şehbenderi Mösyö Kostaki

⁷³⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 113-120.

⁷³⁶ Yusuf Dominyan Efendi, Halepli olup Ermeni Katolik mezhebine mensup Mikael Dominyan Efendi'nin oğludur. 1840 yılının Eylül ayında İstanbul'da doğmuştur. Ortaköy'de Ermeni okulunda Paris'te Murat ve Otfil Mektepleri'nde okumuştur. 1863 yılında yirmi üç yaşında iken stajyer olarak Bâb-ı Âlî Tahrîrât-ı Hâriciye Kalemî'ne girmiştir. Daha sonra sırayla Korfu Başşehbenderliği Kaçılırlığı, 31 Ekim 1865 senesinde buranın Şehbender Vekâleti, 13 Mayıs 1867'de Ayamavra Şehbenderliği, 10 Ekim 1870'de Milan Şehbenderliği, 24 Haziran 1872'de Taygan Fahri Şehbenderliği, 27 Ekim 1878'de Bulgaristan Komiserliği Kâtibi, 27 Ekim 1880'de maaşsız olarak Kalas Başşehbenderliği, 21 Nisan 1882'de Kişnef Başşehbenderliği, 30 Eylül 1882'de Marsilya Başşehbenderliği yapmıştır. Yaklaşık üç sene sonra, başarılarından ötürü 26 Mayıs 1885'de üçüncü rütbeden Mecidi nişanı almıştır. Yusuf Dominyan Efendi, 27 Mart 1887'de Malta Başşehbenderliğine atanmıştır. 27 Ekim 1892'de Rütbe-i Ūlâ Sınıf-ı Sâni terfisi almıştır. 21 Mayıs 1893 yılında da vefat etmiştir (Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 368-369)

⁷³⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 118-126.

Yohanidis, Kefalonya Şehbenderi Mösyö Stonis, Cezayir-i Seb'adan Ayamavra'da Vekil Jozef Dominyan Efendi, Çuka Adası Şehbender Vekili Mösyö Radisilenze, Zanta Adası Şehbender Vekili Mösyö Moretin, Ağriboz Şehbender Vekili Corci Fotiyadis'dir. Osmanlı Devleti'nde Yunan Maslahatgüzar ve Sırkâtibi Mösyö Kalerci'dir⁷³⁸. Maiyetinde, Baştercüman Mösyö Razi, Tercüman Endippa ve Kañçılarya Müdürü İvazidi görev almıştır⁷³⁹.

1870 yılında, Sıhhiye meclisine devam eden sefaret memurlarından Yunan Devleti Sefir Vekilliğine Mösyö Vafyadis atanmıştır. Atina Orta Elçisi Ülä Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Fotiyadis Yanko Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtıp Mütamayız rütbeli Fotiyadis Efendi, İkinci Sırkâtıp Sâniye rütbesiyle Halid Bey ve Başkonsolos Sâniye rütbesiyle Akselos Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görev alan şehbenderlerine bir önceki seneye ilaveten Patras⁷⁴⁰ Şehbenderi Konemenos eklenmiştir. Yunan Orta Elçisi Mösyö Rangabe'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtıp Mösyö Kalerci, İkinci Sırkâtıp Nikola Deliyani, Baştercüman Mösyö Razi, Tercüman Endippa ve Kañçılar Müdürü İvazidi'dir⁷⁴¹.

1871 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Sefareti Maslahatgüzarı üçüncü dereceden Mecidi Nişanı bulunan Başkâtıp Mütamayız Fotiyadis Efendi'nin maiyetinde, Kâtıp Çali Efendi ve Başkonsolos Mütamayız rütbeli Akselos Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görev alan şehbenderleri ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Şire Başşehbenderi Mütamayız rütbeli Akselos Efendi, Patras Şehbenderi Konemenos, Korfu Şehbenderi Mütamayız rütbeli Daniş Efendi, Kefalonya Şehbenderi Stonis, Ezdin Şehbenderi Sâlise rütbesiyle Agob Aram Efendi, Cezayir-i Seb'ada Çuka adası Şehbenderi Dö Snitize, Cezayir-i Seb'a başşehbenderi maiyetinde Şehbender Vekili Jozef Dominyan, Santorin Şehbender Vekili Jigi, Zanta Adası Şehbender Vekili Moretti'dir. Osmanlı Devleti nezdinde Yunan Orta Elçisi Mösyö

⁷³⁸ Yunanistan İbrail Konsolos Vekili Camaron azledilmiş yerine Antonopulo göreve getirilmiştir. Preveze'ye Angelos'un yerine Sonita'nın tayini hususunda onun zaten Ayamavra ahalisinden olduğu bir sene kadar burada ikâmet ettiği, hal ve hareketlerinde bir kusur görülmediği ve kendi halinde bir adam olduğu belirtilerek Preveze'ye tayininde bir mahzur görülmediği ifade edilmiştir (BOA.İ.HR.236/14011, M. 26 Nisan 1869/H. 14 M. 1286).

⁷³⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 48-155.

⁷⁴⁰ Yunanistan'ın Patras, Ezdin ve Santa Mavra Şehbenderleri Konamenos, Agop Aram ve Dominyan Efendilerin Volos'a geliş masrafları olarak maaşlarının iki misli verilmesi ve topluca beş bin guruşun hazineden ödenmesi kararlaştırılmıştır (BOA. A.MKT. MHM.434/97, M. 11 Şubat 1869/H. 28 L. 1285).

⁷⁴¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 51-171.

Rangabe'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mösyö Kalerci, İkinci Sırkâtip Nikola Deliyani, Baştercüman Mösyö Razi, Tercüman Endippa ve Kançılar Müdürü İvazidi'dir⁷⁴².

1872 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Sefareti Maslahatgüzar ve Başkâtibi Mütamayız rütbeli Fotiyadis Efendi'nin maiyetinde Kâtip Çalı Efendi ve Başkonsolos Mütamayız rütbeli Akselos Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin şehbenderlerine bir önceki yıla ilaveten bir görevli atanmıştır. Oda, Ağrıboz Şehbenderi Kostantin Zoryas'dır. Osmanlı Devleti'nde Yunanistan ortaelçisi'nin ismi belirtilmemiştir. Geçici bir maslahatgüzarın görevlendirildiği ifade edilmiş fakat ismi belirtilmemiştir. Elçilik maiyetinde Baştercüman Mösyö Razi, Sırkâtip Nikola Deliyani, Tercüman Endippa ve Kançılar Müdürü İvazidi görev almıştır⁷⁴³.

1873 yılında, Atina Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbesiyle üçüncü dereceden Osmani ve dördüncü dereceden Mecidi Nişanı bulunan Esad Bey'dir⁷⁴⁴. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Sırkâtip Mütamayız rütbeli Ziya Bey, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Misak Efendi⁷⁴⁵, Maiyet Kâtibi Çalı Efendi ve Başkonsolos Mütamayız Akselos Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görev alan şehbenderlerinde bir

⁷⁴² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 58-188.

⁷⁴³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 166-176.

⁷⁴⁴ 1837'de İzmir'de doğmuştur. Ailesi Egeli olup Bayındırlızâdeler olarak bilinirlerdi. 16 yaşındayken Babıâli Tercüme Odasında görevlendirilmiş ve bir sene sonra, Paris'te yeni açılan Mekteb-i Osmanîye'ye tahsil için gönderilmiştir. Paris'te dört yıl tahsilden sonra, Hâriciye hizmetlerine avdet etmiş ve Petersburg'da iki yıl süreyle üçüncü kâtip ve merkezde bir yıl boyunca Tercüme Odasında görev aldıktan sonra, Paris büyükelçiliğinde altı yıl ikinci kâtip ve sonra başkâtip olarak görevlendirilmiştir. 1869'da İstanbul'a gelip kısa bir süre Tercüme Odasında üçüncü tercüman olarak görev yaptıktan sonra, aynı yıl Peşte'ye Başşehbender olarak atanmıştır ve 1872'de 35 yaşında yaklaşık 20 yıllık meslek hayatıyla elçi olarak Atina'ya atanmıştır. Dört sene Atina'da kaldıktan sonra, 1876 başında Roma Orta Elçisi, 1877 Eylülünde Viyana Büyükelçisi, 1879 Martında merkezde Hâriciye Nezareti Müsteşarı ve nihayet 1880 Eylülünde sağlık problemlerinden ötürü istifa edeceği Paris Büyükelçiliğine atanmıştır. 1894 yılına kadar 14 yıl bu görevi sürdürmüştür. Atina elçisi iken Bâlâ rütbesini haiz olmuştur. Paris'te bir sene çalıştıktan sonra ise vezaret rütbesini haiz olmuştur (Kuneralp, a.g.m., s. 114).

⁷⁴⁵ Maliye sarraflarından Varteres Misak Efendi'nin oğlu Misak Amira'nın da torunudur. Osmanlı Devleti'nin Ermeni milletindedir. 1848 Ekim'inde İstanbul'da doğdu. Yusuf Misak Efendi, 28 Mayıs 1864'te stajyer olarak Tahriât-ı Hâriciye Odasına girdi. 14 Mart 1869'da Peşte başşehbenderliği kâtipliğine tayin oldu. Ekim 1872'de Atina sefareti ikinci kâtipliğine geçmiştir. Atina sefareti geçen bir seneden sonra memuriyeti başkâtiplik vekâletine yükseltilmiştir. Sefir maaşının dörtte biri olan 45 lira zam ile 7 ay kadar Maslahatgüzarlık hizmetinde bulunmuştur. Yusuf Efendi'ye Yunan Devleti tarafından dördüncü rütbeden Saint Sauveur (Sen Sovör) Kutsal Kurtarıcı nişanı verilmiştir. 1875 Şubatında Berlin sefareti ikinci kâtipliğine memur edilmiştir. 1876 Haziranında Roma sefareti başkâtipliğine tayin edilmiş, 1878 tarihinde tebdilen üçüncü rütbeden bir adet Mecidi nişanı almıştır. 1881'de geçici olarak 7 ay Viyana sefareti başkâtiplik hizmetini ifa etmiştir. Çeşitli tarihlerde iki defa da Roma'da maslahatgüzarlık hizmetinde bulunmuş ve bu hizmetinin karşılığı olarak sefir maaşının dörtte birini almıştır. Yusuf Misak Efendi 40 sene, 7 ay Osmanlı Devleti hizmetinde bulunmuştur (Kayaoğlu, a.g.e., s. 370).

değişiklik olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde Yunan Orta Elçisi Mösyö Simos'dur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Mösyö Kalerci, Baştercüman Mösyö Razi, İkinci Tercüman Antonidisi, Üçüncü Tercüman Endippa, Dördüncü Tercüman Lugisi, Başkonsolos Akselos, Beşinci Tercüman Karlyolven, Konsolos Muavini Matporagi, Konsolos Muavini Mihailidesi ve Konsolos Vekili Polimeri'dir⁷⁴⁶.

1874 yılında, Atina Sefiri Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Esad Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Mütemayiz Ziya Bey, İkinci Kâtip Sâlise rütbesiyle Misak Efendi ve Ataşe Naval Efendi'dir. Osmanlı Devleti şebhenderlerinde tek değişiklik Zanta adasında Şebhender Karabet Daniş'in görev almasıdır. Diğer teşkilât aynı şekilde muhafaza olunmuştur. Osmanlı Devleti nezdinde Yunan Orta Elçisi Simos'dur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Mösyö Jan Kalerji, İkinci Kâtip Mösyö Jan Kemadiyos, Tercümanlar Mösyö Dimitriyos Razis, Mösyö Kostantin Eftonidis, Mösyö Dimitriyos Endiyas, Mösyö Aristidi Lukisis ve Mösyö Ksenofon Hersleon, Tercüman Muavini Mösyö Aleksander Razis, Tercüman Muavini Mösyö Nikola Ziton, General Konsolos Mösyö Konstantin Akselos, Konsolos Hâkimi ve Memuru Mösyö Aleksander Matyodakis, Konsolos Memuru Mösyö Apostol Potamyanos, Konsolos Vekili Mösyö Kostantin Polimsersis, Sandık Emni Mösyö Rafael, Evrak Kâtibi Mösyö Antuan Jovanides, Birinci Sınıf Kâtipler Mösyö Gillium Fontana ve Mösyö Jorj Canos, İkinci Sınıf Kâtipler Jorj Yamopulo, Mösyö Konstantin Persaksis ve Mösyö Jorj Ventopulo, İstintak Kâtipleri Mösyö Aleksis Biçalıs ve Mösyö Kiryakos Kidessi, Kaptan Raportörü Mösyö Anarjiro, Yunan Posta Müdürü Mösyö Likorj Perdikaris ve Sefaret Tabibi Mösyö Vafyadis'dir⁷⁴⁷.

1875 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Sefiri Bâlâ rütbesi ile Fotiyadis Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Vuliç Efendi, İkinci Kâtip Sâniye rütbesiyle Tevfik Bey⁷⁴⁸ ve Maiyet Kâtibi Çali Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'da görev alan başşebhenderleri şöyledir: Atina'da Miltiyadi Akselos Efendi, Korfu'da Ülâ rütbesiyle Konemenos Bey, Şire'de Mütemayiz rütbeli

⁷⁴⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 49-171.

⁷⁴⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 49-181.

⁷⁴⁸ Ahmet Tevfik Bey, Berlin'deki görevinden 1874 yılının ekim ayında Atina sefaretine nakledilmiştir. Aralık 1875 tarihinde 33 altın maaşla Atina sefaretini başkâtibi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Atina Sefiri Yanko Fotiyadis Efendi, Tesalya, Makedonya ve İstanbul ile yazışmaları hatasız olarak yürüten Tevfik Bey'in başka bir memuriyete atanmasından ötürü işlerin aksayabileceğini ifade etmiştir (Çavdar, *a.g.e.*, s. 76-77).

Michel Akselos'dur⁷⁴⁹. Şehbenderler: Kefalonya'da Stonis, Ayamavra'da Brekoçi, Santorin'de Mösyö Jigi, Ezdin'de Agob Aram Efendi, Paleo Patras'da Konemenos Efendi, Ağriboz'da Hüseyin Şerif Efendi, Kirvehor'da Fotiyadis Efendi'dir. Şehbender Vekilleri: Zanta'da Moretti, Ceriko'da Esparança, Milos'da Nikola Prest, Missolonghi'de Mösyö Jorj Gramanyopulos'dur. Osmanlı Devleti'nde görev alan Yunan Orta Elçisi Mösyö Simos'dur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başkâtip Jan Kalerji, İkinci Kâtip Konstantin Karyezi, Ataçe Konstantino Bersaki, Tercümanlar Mösyö Eftonidis, Mösyö Endippa, Mösyö Hersleon, Mösyö Lukis ve Mösyö Elmasyan, General Konsolos Mösyö Akselosi ve Kapdan Anargiroi Hacı'dir⁷⁵⁰.

1876 yılında, Atina Sefiri Bâlâ rütbeli Fotiyadis Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Tefîk Bey, İkinci Kâtip ve Başşehbender Mütamayız rütbeli Akselos Efendi, Maiyet Kâtipleri Çalı Efendi ve Stefenaki Fotiyadis Bey'dir. Osmanlı Devleti şehbenderleri bir önceki yılda olduğu gibidir. Bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Osmanlı Devleti'nde Yunan Orta Elçisi Mösyö Kondüryoti'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müstaşarı ve Birinci Kâtip Mösyö Kalerji, İkinci Kâtip Mösyö Karyezi, Tercümanlar Mösyö Eftonidis, Mösyö Endippa, Mösyö Lukis, Mösyö Hersleon, Mösyö Elmasyan, Tercüman Mülazimleri Mösyö Razi ve Mösyö Ziton, Başkonsolos Mösyö Akselosi, Konsolos Muavini Mösyö Polimeri, Hâkimler Mösyö Matyodakis ve Mösyö Antoniyadis, Sandıkkâr ve Kâtip Mösyö Rafael ve Evrak Kâtibi Mösyö Jovanides'dir⁷⁵¹.

1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin Atina Sefiri Bâlâ rütbesi ile Fotiyadis Bey'in maiyetinde, Birinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Stephan Efendi, İkinci Kâtip Sâlise rütbesiyle Stefenaki Bey ve Maiyet Kâtibi Çalı Bey görev almıştır. Şehbenderlik teşkilâtı önceki yıllarda olduğu gibidir. Bir değişiklik olmamıştır. Bu yıl Yunanistan devleti ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Bunlar şu şekildedir: Yunanistan Kralı Jorj'dur. Başvekil Komondörvis'dir. Nüfusu 1.349.984'tür. Askeri kuvveti 140.063'dür. Deniz

⁷⁴⁹ Mihalaki Akselos Efendi, Osmanlı Devleti'nde görev almış olan Yorgaki Akselos Efendi'nin oğludur. Ekim 1838 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Hristiyan Rum Ortodokstur. 1868 senesi Nisan'ında 3800 kuruş maaşla Şire, 1 Ağustos 1887'de 2000 kuruş maaş ve 1000 kuruş tahsisat ile Taygan, 6 Kasım 1888'de de 3000 kuruş maaş ve 500 kuruş tahsisat ile Trieste Başşehbenderliği yapmıştır (Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 240).

⁷⁵⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 51-206.

⁷⁵¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 53-207.

kuvveti içerisindeki gemi sayısı 20, zırhlı sayısı 2'dir. Geliri drahmi cinsinden 39.761.511, gideri ise 39.644.000'dir. Osmanlı Devleti'nde görev alan Yunanistan⁷⁵² Fevkalade Murahhas Orta Elçisi Mösyö Andre La Kondüryoti'dir. Maiyetindeki görevliler şöyledir: Sırkâtipler Mösyö Jan Kalerji ve Konstantin Karyezi, Tercümanlar Mösyö Drakopulo, Mösyö Endippa, Lukis, Grisolton, Fas, Gagaro, Seprehav ve Dimitri Piyades, Elsine-i Şarkıye Muallimi Mösyö Fotopoulos, Hâkimler Mösyö Antoniyadis ve Mösyö Milisi, Kañçılar Mösyö Matyodaki, Kañçılar Muavini Mösyö Polimari, Veznedar Mösyö Rafael, İkinci Sınıf Kâtipler Mösyö Jovanides, Mösyö Yamopulo ve Mösyö Dijeni'dir. Osmanlı Devleti'nde görev alan Yunan Devleti'nin konsolosları⁷⁵³ şöyledir: İzmir'de Teryandefili, Trablusgarp'ta Dimitri, Yanya'da General Andre Kontof, Beyrut'ta Yâni Metaxas, Kudüs-ü Şerif'te General Nikola İvazidi, İskenderiye'de General Aleksander Rosmano, Bükreş'te General Akselos Rangabe, Manastır'da Lefotti, Kalas'ta Yorgi Kamaros, Yenişehir-i Fener'de Yâni Plamedi, Mısır'da General Yâni Proli, Selanik'te General Vatikoni, Sakız'da Aleksander, Edirne'de Kenadi, Sisam'da Dögo, Yaş'ta Langade, Rusçuk'ta Jovanides, Hanya'da Aleksander Legonti, Kalye'de Matranga, Turnu Severin'de Güstaryom, İbrail'de Boryan, Kalas'ta Swab, Mısır'da Ayed, İskenderiye'de Kont Onorankalf, Beyrut'ta Aser görev almıştır. Konsolos Vekilleri: Tekfurdağı'nda Kalligasi, Dimyat'ta Salame, Port Said'de Rovel Van Doyek'dir⁷⁵⁴.

Tablo 2. 15: Osmanlı Devleti'nin Atina Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Kostaki Musurus Bey	Atina	Orta Elçi	1847
Sâniye Osman Efendi	Atina	Maslahatgüzar	1849-1852

⁷⁵² Yunanistan ile olan hudud sorunu için Osmanlı Devleti'nden bir Komiser ile birlikte Erkân-ı Harp hülefasından bu hudud ve coğrafya ile ilgili malumatı bulunan Miralay veya Kaymakam derecelerinde iki kişinin görevlendirilmesi gerekliliği bildirilmiştir (BOA. İ.DUİT.144/36, M. 31 Temmuz 1879/H. 11 Ş. 1296).

⁷⁵³ 1888 yılı verilerine göre Yunanistan'ın Osmanlı Devleti nezdindeki General Konsolosluk merkezleri şöyledir: İzmir, Yanya, İskenderiye, Beyrut, Selânik, Hanya, İşkodra. Konsolosluk merkezleri: Trablusgarp, Mısır, Sisam, Avlonya, Kudüs, Manastır, Portsaid, Rodos, Trabzon, Sakız, Edirne, Berat, Sofya, Siroz, Filibe, Alasonya, Arkiri, Bergos. Konsolosluk Vekillikleri: Kılıbiyat, Yafa, Giresun, İstanköy, Dimyat, Trablusşam, Zakazık, Ayıntab, Limni, Gelibolu, Şam, İsmailiye, Kuşadası, Akka, Varna, İnoz, İzmit, Kandiye, Tekfurdağı, Limson, Bursa, Mensure, Manisa, Antalya, Bandırma, Kavala, Hartum, Ayvalık, Midilli, Sayda, Dıraç, Preveze, Ayaseranduz, Resmo, Urla, Cidde, Dedeğaç, Gemlik'tir. 1900'lü yılların ortalarında Türkiye'nin Yunanistan'da bulunan Şehbenderlik merkezleri ise şöyledir: Atina ve Pire Başşehbenderlik, Şire ve Korfu Başşehbenderlik, Patras, Tırhala, Gloz, Narde, Yenişehir Şehbenderlik merkezleridir. Ayamavra, Ağriboz ve Kervansaray Şehbender Vekillliği merkezleridir (Ayyıldız, a.g.e. s. 195-198).

⁷⁵⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 543-572.

Mütemayiz Kabûli Efendi	Atina	Orta Elçi	1853
Sâlise Neşet Bey	Atina	Maslahatgüzar	1854
Sâniye Mütemayiz Halil Bey	Atina	Orta Elçi	1858
Ûlâ Sınıf-1 Sâni Halil Bey	Atina	Orta Elçi	1859-1861
Ûlâ Sınıf-1 Evveli Fotiyadis Bey	Atina	Orta Elçi	1861/2-1870
Sefaret Başkâtibi Mütemayiz Fotiyadis Efendi	Atina	Maslahatgüzar	1871-1872
Rütbe-i Ûlâ Sınıf-1 Evveli Esad Bey	Atina	Sefir	1874
Bâlâ Fotiyadis Bey	Atina	Sefir	1875-1877

Tablo 2. 16: Yunanistan'ın İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Argyropoulou	İstanbul	Maslahatgüzar	1847
Rizo Rangabe	İstanbul	Orta Elçi	1849-1850
Andreas Metaxas	İstanbul	Orta Elçi	1851
Mösyö Andreas Metaxas	İstanbul	Maslahatgüzar	1852
Kont Metaxas	İstanbul	Orta Elçi	1853-1854
Andrea Kondüryoti	İstanbul	Küçükkelçi	1856-1857
Andrea Kondüryoti	İstanbul	Mükim Elçi	1858-1859
Mösyö Cano	İstanbul	Maslahatgüzar	1860
Birinci Kâtip Mösyö Cano	İstanbul	Maslahatgüzar	1861
Mösyö Marko Riyenzi	İstanbul	Orta Elçi	1861/2-1862
Mösyö Cano	İstanbul	Maslahatgüzar	1864
Mösyö Petraki Deliyâni	İstanbul	Orta Elçi	1865-1867
Sefaret Başkâtibi Yâni Kalerci	İstanbul	Maslahatgüzar	1868-1869
Mösyö Rangabe	İstanbul	Orta Elçi	1870-1871
Muvakkat Maslahatgüzar (İsim Belirtilmemiş)	İstanbul	Orta Elçi	1872
Mösyö Simos	İstanbul	Orta Elçi	1873-1875
Mösyö Kondüryoti	İstanbul	Orta Elçi	1876
Mösyö Andrea La Kondüryoti	İstanbul	Fevkalade Murahhas Orta Elçi	1877

2.10. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Belçika İlişkileri (1847-1877)

Günümüzde Belçika olarak ifade edilen bölge, Fransız ihtilali meydana geldiği zaman Avusturya Hollandası olarak bilinirdi. Çünkü bu bölge Avusturya'ya bağlıydı. Belçika, 1714 yılına kadar İspanyol Hollandası ismi ile anılmıştır. 1714 yılında Reichstadt sulhu ile Avusturya'nın hâkimiyetine girmiştir⁷⁵⁵.

Roma saldırısı döneminde bu bölgede Kelt ve Cermenler yaşamaktaydı. Roma idaresinin ardından Merovenj ve Karolenjler bölgede hâkim unsur olmuşlardır. 1579'da Belçika, güney uzantısı olan İspanya'nın hâkimiyetine girmiştir. Kuzeyinde de

⁷⁵⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 9.

Felemenk Cumhuriyeti kurulmuştur. Belçika Orta ve Yeniçağ'da isyanların ve dolayısıyla da savaşların merkezi olmuştur⁷⁵⁶.

Belçika ve Hollanda'nın birleştirildiği 1815 Viyana Kongresinde, Orange Hanedanı'ndan Kral I. Wilhelm idaresinde bir Nederland devleti oluşturulmuştur. Fakat bu devlet oldukça tuhaf ve aykırı bir oluşumdur; çünkü bu iki devletin ortak bir yanı yoktu. Hollandalı olan Kral Belçikalıları görmezden gelen bir idare meydana getirmişti. Yine bu iki devlet arasında mezhep farklılığı, ekonomik uğraş farklılığı ve kurulan yeni sistemde Hollanda lehine oluşturulan eşitsizlik bu aykırılıklara birer örnekti. Yine bu iki halk arasında milli hissiyatlar açısından da farklılıklar vardı. Hollandalılar sürekli bağımsız bir devlet olarak varlık göstermişti. Belçikalılar ise, Romalılar'ın, Franklar'ın, Fransızlar'ın, İspanyol Bourbonları'nın ve Avusturya'nın boyunduruğu altında varlık gösterdikten sonra Napolyon'un idaresine nakil olmuş ve sonunda Viyana Kongresinde Hollanda ile birleştirilmişti⁷⁵⁷.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden beri birçok bölgede meydana gelen milliyetçilik ve liberalizm kaynaklı ihtilaller, bağımsızlığını elde eden ülkeler meydana getirmiştir. Bunun sonucu olarak da bu ülkelerle siyasi, diplomatik ve iktisadi münasebetler oluşmuştur. Avrupa'da meydana gelen 1830 ihtilallerinin sonucunda bağımsızlıklarını elde eden bazı ülkelerle de bu türden ilişkiler tesis edilmiştir. Avrupa'daki 1830 ihtilallerinin sonrasında bağımsızlığını Hollanda'dan elde eden Belçika da bu çerçeveden ilişkilerin kurulduğu devletlerden biri olmuştur. Osmanlı Devleti, Belçika'nın bağımsızlığını 1837 yılında onaylamıştır. Buna mukabil Belçika'da Baron Sullivan de Gras'ı 1837'de Dersaâdet'e sefir tayin etmiştir⁷⁵⁸.

Hollanda'ya karşı gerçekleştirilen mücadelede 1830 yılında bağımsızlığını kazanmış olan Belçika, 1831 yılında dokuz eyaletten müteşekkil olan meşruti bir krallık olarak tesis edilmiştir. Belçika halkı tek bir milletten meydana gelmemiştir. Ülke, Latinler ve Cermenler arasında konumlandığından doğal olarak halkta bu iki milletten meydana gelmiştir⁷⁵⁹. Osmanlı Devleti ile Belçika arasındaki ilk münasebetler, İngiltere

⁷⁵⁶ Savaş Sertel, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Belçika İlişkileri", *Turkish Studies*, S. 10, Ankara 2015, s. 697.

⁷⁵⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 118-119.

⁷⁵⁸ Mehmet Temel, "XIX. Yüzyılda Osmanlı-Belçika Ticari İlişkileri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, S. 27, Balıkesir 2012, s. 247.

⁷⁵⁹ Zabit Acer, "Dük De Braban'ın İstanbul Yolculuğu (1860)" *Turkish Studies*, Ankara 2014, s. 83.

ile imzalanan Balta Limanı Sözleşmesi'nden önce yapılan görüşmeler esnasında İngiltere'nin ve Hâriciye Bakanı Palmerston'un aracılığı ile başlamıştır⁷⁶⁰.

Osmanlı Devleti ile Belçika arasında yapılan ahitnâmeler iki devlet ilişkileri açısından ayrı bir öneme sahiptir. H.1254 (1838) senesinde Sultan Mahmud döneminde Belçika Kralı ile ticarete dair bir ahitnâme imzalanmıştır. H. 1256 (1840) tarihinde Sultan Abdülmecid döneminde Belçika Kralıyla yine ticarete dair imzalanan bir ahitnâme vardır. H. 1278 (1861) tarihinde Sultan Abdülaziz döneminde Belçika Kralıyla ticarete dair bir ahitnâme imzalanmıştır. H. 1280 (1863) senesinde Sultan Abdülaziz döneminde Belçika Kralıyla Esko nehrinden gemi geçişleri hakkında bir ahitnâme imzalanmıştır⁷⁶¹.

3 Ağustos 1838 tarihinde Osmanlı Devleti ile Belçika arasında yapılan ilk ticaret antlaşması on altı maddeden müteşekkildir. Bu antlaşma Sullivan ile Osmanlı Devleti Hâriciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa ve Hâriciye Müsteşarı Mehmet Nuri adlı temsilciler tarafından imzalanmıştır. Bu antlaşma'nın altıncı maddesinde Belçika'nın tüm kent ve iskelelerine Osmanlı Devleti tarafından şebender görevlendirilebilecek ve bu memurlar muhafaza edilerek, unvanlarına layık ayrıcalıklara haiz olacaklardı. Aynı şekilde Belçika'da Osmanlı Devleti'nde ticari işlerinin yürütülmesi amacıyla gereklilik arz eden bölgelere kendi vatandaşlarından veya yabancılardan berat ile konsolos⁷⁶² ve konsolos vekili görevlendirebilecek, bunlara gerekli imtiyazlar sağlandığı gibi güvenlikleri de temin edilecekti. 30 Nisan 1840 tarihinde imzalanan antlaşma ile de Belçika tüccarları Balta Limanı Antlaşması ile İngiliz tüccarlara verilen imtiyazlardan faydalanma girişiminde bulunmuş ve nitekim bu antlaşma ile kendilerine de bu hak tanınmıştır⁷⁶³.

⁷⁶⁰ Nuh Mehmet Deniz, "Düvel-i Ecnebiyye Defterlerinde Osmanlı-Belçika Münasebetleri (1254 H. İle 1325 H. Tarihleri Arasında 3/1 ve 4/2 Nolu Ahkâm Defterlerine Göre)", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 10.

⁷⁶¹ Sâlnâme-i Nezâret-i Haricîyye (1302) 1885, s. 555.

⁷⁶² 3 Ağustos 1838 antlaşmasının gereği olarak Belçika, Osmanlı Devleti nezdinde gerekli gördüğü yerlere konsolosluk açma hakkını elde etmiştir. Devlet Sâlnâmelerinde görüldüğü üzere de Belçika'nın Osmanlı Devleti nezdinde konsolosları Osmanlı Devletine kıyasla çok daha fazladır. Belçika'nın Osmanlı Devletinde konsolosluk açtığı merkezler şöyledir: Mısır, Tunus, İzmir, Selânik, Kalas, Bükreş, Trabzon, İskenderiye, Kudüs, Trablusgarp, Halep, Sakız Adası, Edirne, Varna, Belgrat, İstanbul, Kahire, İbrail, Kıbrıs, Beyrut, Rusçuk, Samsun, Portsaid, Dimyat, Yaş, Kraçova (Manastır), Bulgaristan, Adana, Konya, Filibe, Rodos Adası, Sevvakin, Sofya, Cidde, Bağdat, Ahyolu Bergosu, Yafa, Şam, Galata, Kale-i Sultaniye, İsmailiye, Mersin, Bursa, Midilli, Trablusşam, Turnu Severin-Krabova, İskenderun, Sisam, Hayfa, Sayda, Tekfurdağı, Hudeyde'dir (Temel, a.g.m., s. 252).

⁷⁶³ Temel, a.g.m., s. 249-252.

1838 ve 1846 yıllarında kaleme alınan taife defterlerinden anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti, 230 tür emtia'nın ihracını 613 türde yabancı kaynaklı ürünün de ithalini yapmıştır. Osmanlı ihraç mallarının neredeyse tümünü zirai ve hayvani mallar oluşturmaktadır. İthalini gerçekleştirdiği mal ve eşyalar ise önemli miktarda endüstri ürünlerinden oluşmaktadır. 13 Mart 1862 tarihinde imzalanan ticaret ve seyr-i sefain anlaşmasında Osmanlı Devleti'ni temsilen Ticaret Nazırı görevi ile Mehmet Esad Safvet Efendi ve Divân-ı Hümayûn Beylikçisi olarak da Hâriciye Nazırı Vekili Mehmet Cemil Bey yer almıştır. Belçika Devleti tarafından ise Elçi Gaston Arambol Rodövnél yer almıştır. Önceki ticaret anlaşması'nın getirdiği ticaret serbestliği aynı şekilde kabul görmüştür. Bu anlaşma ihraç maddelerinden alınacak iskele ve gümrük vergilerini düzenleyen 23 maddeden müteşekkildir⁷⁶⁴.

Belçika, Avrupa'da yer alan en küçük devletlerden biri olmasına rağmen oldukça yoğun nüfuslu ülkeler arasındadır. Kuruluşunun ardından dünyadaki en büyük sanayi devletlerinden biri olmuştur. Sahip olduğu zengin kömür ve çelik madenlerinin yanı sıra sömürgelerinden naklettiği kauçuğu da ihraç ederek zenginleşmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin en fazla ticaret yaptığı devletlerden birisi olmasının en önemli sebebi tarafsız oluşu ve gelişmiş sanayisiydi. Osmanlı Devleti, silah ihtiyacının büyük bir oranını bu devletten karşılamıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin elektrik, tramvay, doğalgaz ihalelerinin önemli bir bölümünü de Belçikalı firmalar almıştır⁷⁶⁵.

Osmanlı Devleti-Belçika ilişkilerine kısa bir giriş yaptıktan sonra asıl konumuz olan Devlet Sâlnâmelerine göre Osmanlı Devleti Belçika diplomatik ilişkilerine ve elçilik teşkilâtlarına geçelim. 1847 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brüksel'de diplomatik temsilcisi görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin Başşehbenderi Pol Testa Anvers'de görev almıştır. Belçika, Osmanlı Devleti'nde ortaelçilik seviyesinden temsil edilmektedir. Bu yıl Belçika Orta Elçisi ve Murahhası Baron Behr'dir. Maiyetinde Sirkâtip ve Kañçılar Gün yer almıştır⁷⁶⁶. Önceki yıl Osmanlı Devleti'nin Anvers Başşehbenderi olarak Pol Testa yer almışken 1848'de bu görevi kimin ifa ettiği belirtilmemiştir. Belçika Orta Elçisi Baron Behr maiyetinde görev alan Sirkâtip Kirko, Kañçılar Gün, Tercüman Razi ve Tercüman Muavini Henri ile görevini sürdürmüştür.

⁷⁶⁴ Temel, a.g.m., s. 254.

⁷⁶⁵ Sertel, a.g.m., s. 693.

⁷⁶⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 91-98.

Belçika'nın Osmanlı Devleti'ndeki konsolosları şöyledir: İskenderiye Başkonsolosu Çiçenya, Tunus Başkonsolosu Dekmon, Trabzon Konsolosu Şarno, İzmir Konsolos Vekili Giz, Boğaz Hisarları Konsolos Vekili Kaloret ve Selanik Konsolosu Dozi'dir⁷⁶⁷.

1849 yılında, Osmanlı Devleti'nin Anvers başşehbenderi'nin bu yılda ismi belirtilmemiştir. Osmanlı Devleti'nin Brüksel'de temsilcisi görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nde Belçika Maslahatgüzarı Vikont Kerkhove'dir⁷⁶⁸. Maiyetinde Kaңçılar Gün ve Tercüman Henri yer almıştır. Saltanat-ı Seniyye'de Belçika'nın bir önceki yılda görev alan konsoloslarına ek olarak bu yıl, Bükreş Konsolosu Bişob, Aydın Konsolos Vekili Saloyati, Kıbrıs Konsolos Vekili Mattei, Varna Konsolos Vekili Markopolo ve Yafa Konsolos Vekili Mitri atanmıştır⁷⁶⁹.

Osmanlı Devleti'nin 1850'de Paris ve Brüksel Orta Elçisi Ūlâ rütbesiyle Kalimaki Bey'dir. Osmanlı Devleti bu yıla kadar Belçika'ya hususi bir temsilci göndermemiştir. Bu yıl yine hususi bir temsilci olmasa da Paris sefaretinde görevli olan Kalimaki Bey'i Belçika sefaret işlerinde de görevli kılmıştır. Yılda bir iki kez bu bölgeye gitmesi şartıyla Brüksel sefaret Kalimaki Bey'e havale edilmiştir. Kalimaki Bey, Sefaret Kâtibi Rıza Bey ve Brüksel Sefaret Memuru Kerkhove ile birlikte görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Anvers Başşehbenderi Pol Testa'dır. Osmanlı Devleti'nde Belçika Maslahatgüzarı Blondel'dir. Maiyetinde, Sefaret Kâtibi Bolyo, Kaңçılar Gün ve Tercüman Henri yer almıştır⁷⁷⁰.

1851 yılında, Osmanlı Devleti'nin Paris ve Brüksel Orta Elçisi Ūlâ rütbesiyle Kalimaki Bey'dir. Onun maiyetinde Sefaret Kâtibi Sâniye rütbesiyle Rıza Bey ve Brüksel Sefaret Memuru Kerkhove bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Anvers

⁷⁶⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 126-137.

⁷⁶⁸ Sâlnâmelerde Kerkhove olarak okuduğumuz bu ismin tam yazılışı şöyledir: Eugene de Kerchove de Varent'dir. Eugene, 1849-1852 arası bu görevi sürdürmüştür. Sonrasında görev alan elçilerinin isimleri ise şöyledir: 1853-1854'de Faustin Glavany, 1855-1856 Eugene de Kerchove de Varent, 1857 yılında Aleksan Diran Bey, 1858-1860 yılında P. Manasse, 1861 yılında kapalı, 1862-1874'de Faustin Glavany, 1875-1882 Etienne Caratheodory Efendi, 1889-1891'de Aleco Aristarchi, 1892-1896'da Askeri Ataşe A. Raif Bey, 1897'de İbrahim Edhem Bey, 1898'de Müfid Bey, 1901'de Mihran Cavaffian Efendi, 1902'de Müfid Bey, 1903'de J. Salem Efendi, 1905'de Moukhill Bey, 1906'da Tevfik Pacha, 1907'de Raghıb Raif Bey, 1908'de Abdülhak Hamid Bey, 1911'de Mahmoud Sabit Bey, 1912'de Essed Bey, 1913'de Seyfeddin Bey görev almıştır (<http://dighum.uantwerpen.be/ottomandiplomats/background.html#staff>).

⁷⁶⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 89-100.

⁷⁷⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 49-57.

başşehbenderi bu yıl değişmiştir. Testa yerine bu göreve Posno⁷⁷¹ getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Anvers şehbenderlik görevini 1862 yılına kadar Posno sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nde Belçika⁷⁷² Maslahatgüzarı Blondel'in maiyetinde Tercüman Henri, Kañçılar Gün, Tercüman Ağası ve Sırkâtip Deval görev almıştır⁷⁷³. Osmanlı Devleti'nin Brüksel'de 1852'de diplomatik temsilcisi yer almamıştır. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika Maslahatgüzarı Mösyö Blondel Van Günberok'un maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Kont Bolyo, Kañçılar Edwar Gün, Baştercüman Henri ve Tercüman Razi'dir⁷⁷⁴. 1853 ve 1854 yıllarında karşılıklı temsilde herhangi bir değişiklik olmamıştır⁷⁷⁵.

1855 yılında Osmanlı Devleti'nin Brüksel'de elçisi görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nde Belçika Küçükkelçisi Mösyö Van Blondel Günberok, Sırkâtip Emil Dö Terşwern, Ataşe Mösyö Alfred Berkman, Kañçılar Edwar Gün, Baştercüman Henri ve Tercüman Razi görev almıştır. Bu yıl diğer yıldan farklı olarak Belçika temsil seviyesi maslahatgüzarlıktan küçükkelçiliğe yükseltilmiş ve teşkilâta ataşe eklenmiştir⁷⁷⁶.

Osmanlı Devleti 1856'da Brüksel'de temsil edilmeye başlanmıştır. Brüksel Orta Elçisi Kerkhove⁷⁷⁷ henüz bir maiyeti olmadan göreve başlamıştır. Burada dikkat çeken unsur, küçükkelçilik seviyesinden temsil edilen Belçika'nın elçilik maiyetinde beş görevli yer alırken ortaelçilik seviyesinden temsil edilen Osmanlı Devleti'nin elçilik

⁷⁷¹ Londra Sefiri Mehmet Paşa tarafından kaleme alınan tahrirâta Anvers'e Osmanlı Devleti tarafından şehbender atamasının gerekliliğinden bahsedilmiş; Tüccar Posno ailesinden Amsterdam'da görevli şehbenderin kardeşi Bernar Jozef Posno'nun Anvers'e şehbender tayin edilmesini istirham etmiştir. Yazısında bu aile için öteden beri Osmanlı Devletine sadıktırlar diye bahsetmiştir (BOA. İ.HR.56/2639 M. 16 Nisan 1849/ H. 23 C. 1265). Belçika'da bulunan Anvers şehrine bir şehbender tayini gerekli olduğu için Posno ailesinden Bernard Jozef'in bu mahale tayin edilmesi hususunu bildiren bir mektup Londra sefaretine yazılmıştır (BOA. A.MKT.215/47, M. 25 Haziran 1849/ H. 04 N. 1265).

⁷⁷² Belçika tarafından İbrail ve havalisine buradaki tüccarların işlerini görmek için bir konsolos vekilinin tayini gerekli olduğundan Manoas adlı bir şahsın buraya konsolos vekili tayin edildiği ifade edilmiştir (BOA. İ.HR.116/5673, M. 15 Ocak 1855/H. 25 Ra. 1271).

⁷⁷³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 79-86.

⁷⁷⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 80-88.

⁷⁷⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 91-96; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 102-106.

⁷⁷⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 110-114.

⁷⁷⁷ Osmanlı Devleti'nin Brüksel'de Tanzimat'tan itibaren görev alan temsilcileri şöyledir: 1854 yılının Haziran ayında E. de Kerkhove, 1857 yılının Ekim ayında A. Diran Efendi görev almıştır. 1860 yılında Osmanlı Devleti'nin Brüksel'deki elçiliği kapatılmıştır. 1868 yılının Mayıs ayında F. Glavany Efendi elçiliğın tekrardan açılması ile görev almaya başlamıştır. 1875 yılının Temmuz ayında E. Karatodori Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Brüksel temsilciliği 1900 yılının Aralık ayında kapatılmıştır. 1908 yılının Temmuz ayında üçüncü defa olmak üzere sefaretin açılması ile Abdülhakhamit Bey burada görev almıştır. 1912 yılının Aralık ayında Mehmet Seyfettin Bey, 1914 yılının Şubat ayında ise Nusret Sadullah Bey bu görevde bulunmuştur (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 45).

maiyetinde bir görevli yer almamaktadır. Belçika Küçükkelçisi Mösyö Blondel, Baştercüman Henri ve Kaçılar Edwar Gün ile görevine devam etmiştir. Bu yıl Belçika temsil teşkilâtı'nın bir önceki yıla göre azaldığı görülmektedir⁷⁷⁸.

1857 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brüksel Küçükkelçisi Kerkhove, maiyetinde bir memur olmadan görevini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nde Belçika Küçükkelçisi Blondel görevine devam etmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Kâtibi Stoars, Baştercüman Henri ve Kaçılar Edwar Gün. Bir önceki yıldaki maiyete ek olarak sefaret tercümanı göreve gelmiştir⁷⁷⁹. Osmanlı Devleti'nin 1858'de Brüksel Mükim Elçisi Kerkhove'un maiyetinde Sırkâtip Glavany⁷⁸⁰ yer almıştır. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika'nın mükim elçisi yer almış fakat ismi belirtilmemiştir. Sefaret Kâtibi Joris, Ataşe Elkiz Burginyon, Baştercüman Henri ve Kaçılar Edwar Gün teşkilât içerisinde yerlerini almışlardır⁷⁸¹.

1859 yılında Osmanlı Devleti'nin Brüksel Maslahatgüzarı Mütamayiz rütbesi ile Diran Bey olmuştur. Diran'ın maiyetinde Ataşe Bedros Manas ve Sırkâtip Glavany yer almıştır. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika Maslahatgüzarı Busch olmuştur. Busch'un maiyetinde Başsırkâtip Joris, İkinci Sırkâtip Paternoster, Konsolos ve Kaçılar Memuru Gün ve Tercüman Falenyez görev almıştır⁷⁸².

1860 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brüksel Maslahatgüzarı Mütamayiz rütbesi ile Diran Bey, Sırkâtip Glavany ve Ataşe Bedros Manas ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Anvers Başşehbenderi Posno'nun⁷⁸³ bu yıl ismi tam olarak yazılmış Bernard Jozef Posno şeklinde belirtilmiştir. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin Belçika'da görev alan şehbenderlerinde artış olmuştur. Liege'ye Şehbender Albert Dupon⁷⁸⁴, Brüksel'e Şehbender Louis Pord, Belçika'ya Şehbender Pol Testa memur edilmiştir. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika Mükim Elçisi Mösyö Henri Solones

⁷⁷⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 120-126.

⁷⁷⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 117-121.

⁷⁸⁰ Brüksel Sefaret-i Seniyyesi Sırkâtibi Mösyö Glavany ile Viyana Sefareti Seniyyesi Baştercümanı Mösyö Kaspar Manas'a beşinci rütbeden, Cenova Şehbenderi Mösyö Alegrati'ye ise dördüncü rütbeden Mecidi nişanı takdim edilmiştir (BOA. A.DVN.123/4, M. 22 Nisan 1857/ H. 27 Ş. 1273).

⁷⁸¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 125-130.

⁷⁸² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 85-90.

⁷⁸³ Anvers'te Osmanlı Devleti Şehbenderi Posno'nun hizmetindeki sadakatına mükafeten kendisine başşehbenderlik görevi ihsan buyurulmuştur (BOA. İ.HR.125/6269, M. 29 Ekim 1855/ H. 17 S. 1272)

⁷⁸⁴ Liege'ye Osmanlı Devleti tarafından bir şehbender atanmasının buradaki ticarete faydaları olacağından burada bulunan Albert Dupon bu göreve getirilmiştir (BOA. İ.HR.137/7089, M. 7 Aralık 1856/ H. 9 Ra. 1273)

olmuştur. Henri'nin maiyetinde, Başsırkâtip Baron Dö Grandel, İkinci Sırkâtip Henri, Tercüman Kalinos, Konsolos ve Kañçılar Memuru Edwar Gün görev almıştır⁷⁸⁵.

1861 yılında, Brüksel Maslahatgüzarı Mütamayız rütbeli Diran Bey, Sefaret Sırkâtibi Glavany ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Belçika'da görev alan şehbenderleri şöyledir: Anvers Başşehbenderi Bernar Jozef Pozno, Liege Şehbenderi Albert Dupon, Brüksel Şehbenderi Louis Pord, Belçika Şehbenderi Pol Testa'dır. Osmanlı Devleti'nde Belçika Mukim Elçisi Mösyö Lö Kont De Dodçele'dir. Maiyetinde, Başsırkâtip Baron De Grandel, İkinci Sırkâtip Mösyö Henri, Tercüman Mösyö Kalinos, General Konsolos Mösyö Edwar Gün, Konsolos Kañçıları Mösyö Edmund Gün görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisinde sefaretten görevliler bu yıl itibariyle yer almaya başlamıştır. Bu mecliste Belçika sefaret memurlarından Sefir Vekili Mösyö Gün görev almıştır. Gün, bu görevi 1869 yılına kadar sürdürmüştür⁷⁸⁶.

1861 yılının ikinci yarısında, Brüksel'de Osmanlı Devleti'nin temsilcisi görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin Belçika'da görev alan şehbenderleri bir önceki yılda olduğu gibidir. Belçika Mükim Elçisi Mösyö Le Kont De Dodçele, Sırkâtip Baron De Grandel, Tercüman Mösyö Kalinos, General Konsolos Mösyö Edwar Gün ve Konsolos Kañçıları Mösyö Gün Belçika elçilik teşkilâtını oluşturmuştur⁷⁸⁷.

1862 yılında, Osmanlı Devleti'nin Londra, Brüksel ve Lahey Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Musurus Bey'dir⁷⁸⁸. Osmanlı Devleti daha önce olduğu gibi Brüksel sefaret işlerini devretmiştir. Brüksel'e ilaveten Lahey elçilik işleri de Musurus Bey'e havale edilmiştir. Musurus'un maiyetinde Başsırkâtip Sâniye rütbesiyle Halil Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbesiyle Stefanaki Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Anvers Başşehbenderi Bernar Jozef Posno, Liege Şehbenderi Albert Dupon'dur. Brüksel Şehbenderi değişmiş Louis Pord yerine Glavany göreve gelmiştir. Belçika Şehbenderi

⁷⁸⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-106.

⁷⁸⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-123.

⁷⁸⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 105-123.

⁷⁸⁸ Üç sefaretin Londra ve Paris sefaretlerine ilhakı ile ilgili Belçika sefreti ile Osmanlı Devleti arasındaki haberleşme Londra'da bulunan Belçika sefiri vasıtasıyla yapılacaktır. Londra Sefiri Kostaki Bey'in arızasına ilave olunmuş olan Brüksel sefaretine ait olan mühim işlerle bizzat kendisi ilgilenecektir. Ayrıca Brüksel Başşehbenderliğine tayin olunmuş olan Glavany'e Sefaret-i Seniyye Sırkâtibeti unvanının verilmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir (BOA. İ.HR.190/10646, M. 27 Ocak 1862/H. 26 B. 1278).

Pol Testa ise görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde görev alan Belçika Mukim Elçisi Mösyö Le Kont De Dodçele'nin maiyeti bir önceki yılda olduğu gibidir⁷⁸⁹.

1863 yılında Londra, Brüksel ve Lahey Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Musurus Bey, Başsırkâtip Sâniye rütbesiyle Halil Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbesiyle Stefenaki Efendi ile bir önceki yılda olduğu gibi görevine devam etmiştir. Bu yıl, Osmanlı Devleti'nin Belçika'da görev alan şebbenderlerinde bir azalma olmuştur. Brüksel şebbenderlikten başşebbenderliğe getirilmiş ve göreve Glavany devam etmiştir. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika Mukim Elçisi Mösyö Le Kont De Dodçele'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Baron Osfaro Demenil, Baştercüman Mösyö Kalinos, General Konsolos Mösyö Edwar Gün ve İkinci Tercüman Mösyö Edmund Gün'dür⁷⁹⁰.

Osmanlı Devleti'nin 1864 yılında Brüksel'de temsilcisi yer almamıştır. Brüksel Başşebbenderi Glavany tek başına şebbenderlik işlerini yürütmüştür. Osmanlı Devleti'nde Belçika Mukim Elçisi Mösyö Le Kont Dodçele'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mösyö Zoriç Krjor, İkinci Sırkâtip Mösyö Henri Urban, Baştercüman Mösyö Kalinos, İkinci Tercüman Mösyö Edmund Gün, General Konsolos Mösyö Edwar Gün'dür⁷⁹¹. Osmanlı Devleti'nin Brüksel'de 1865 yılında da temsilcisi yer almamıştır. Osmanlı Devleti'nin Brüksel Başşebbenderi Glavany görevine devam etmiştir. Belçika Sefiri Mösyö De Grimberg Herman Rogar olmuştur. Maiyetinde, Sırkâtip Mösyö Dö Novadan, Baştercüman Mösyö Kalinos, İkinci Tercüman Mösyö Edmund Gün ve General Konsolos Mösyö Edwar Gün görev almıştır⁷⁹².

Osmanlı Devleti'nin 1866 yılında Brüksel'de temsilcisi görev almamıştır. Belçika'da görev alan Osmanlı Devleti şebbenderleri şöyledir: Brüksel'de Başşebbender Mösyö Glavany, Anvers'te Başşebbender Mösyö Polenso, Liege'de Şebbender Dupon'dur. Osmanlı Devleti'nde Belçika Mukim Elçisi Mösyö Vikont Grimberg Herman Rogar'ın maiyetinde Sırkâtip Mösyö Le Kont De Novadan, Baştercüman Mösyö Kalinos, İkinci Tercüman Mösyö Edmund Gün ve General

⁷⁸⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-127.

⁷⁹⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 98-121.

⁷⁹¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 96-123.

⁷⁹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 89-113.

Konsolos Mösyö Edwar Gün yer almıştır⁷⁹³. 1867 yılında teşkilât anlamında iki devlette de bir değişiklik olmamıştır⁷⁹⁴.

1868 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brüksel Büyükelçisi Müşir Musurus Paşa'dır. Brüksel sefaretinin işleri tekrardan Londra sefaretine havale edilmiştir. Musurus Paşa'nın maiyetinde, Başsırkâtip Mütemayiz rütbeli Sermed Efendi, İkinci Sırkâtip Mütemayiz rütbeli Stefenaki Efendi, Üçüncü Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Pavlaki Efendi, Ataşe Rabia rütbesiyle Zafiraki Efendi, Başşehbender ve Ataşe Gadban Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Belçika'da görev alan şehbenderleri şöyledir: Brüksel Şehbenderi Mösyö Foton, Liege Şehbenderi Mösyö Elirboyo'dur. Osmanlı Devleti'nde Belçika Mukim Elçisi Baron Grandel'dir⁷⁹⁵. Maiyetinde Başsırkâtip Baryanson, İkinci Sırkâtip Vandent, Baştercüman Kalinos, İkinci Tercüman Edmund Gün ve General Konsolosu Edwar Gün görev almıştır⁷⁹⁶.

1869 yılında, Belçika Sefir Vekili Mösyö Henri yerine Mösyö Gün Sıhhiye meclisinde görev almaya başlamıştır. Londra, Belçika ve Felemenk Büyükelçisi Vezir Musurus Paşa'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mütemayiz rütbeli Stefenaki Musurus Efendi, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbesiyle Ahmed Ziya Bey, Üçüncü Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Pavlaki Musurus Efendi, Brüksel Maslahatgüzarı Sâniye rütbesiyle Glavany Efendi⁷⁹⁷, Başşehbender ve Ataşe Gadban Efendi'dir. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin Londra Elçisi Musurus'un Londra sefaret işleri yanında Belçika ve Felemenk'in sefaret işlerini yürüttüğü anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Belçika memalikinde bu yıl bir şehbenderi görev almıştır o da Liege Şehbenderi Mösyö Elirboyo'dur. Belçika Mukim Sefiri Mösyö Baron Jevil Grandel'dir. Maiyetinde, Sırkâtip Mösyö Alfred Baryanson, Birinci Tercüman Mösyö Kalinos, İkinci Tercüman Mösyö Edmund Gün, General Konsolos ve Kaçılar Mösyö Henri yer almıştır⁷⁹⁸.

⁷⁹³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 69-102.

⁷⁹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 112-122.

⁷⁹⁵ Belçika Devleti tarafından İstanbul'a elçi tayin olan Baron de Grandel'in İstanbul'a varmasına kadar bu sefaretin yönetiminin Kont de Moydan'a nakledildiği ifade edilmiştir (Tasvir-i Efkâr, 529/1, 26 C. 1284 (25. 10. 1867)).

⁷⁹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 48-126.

⁷⁹⁷ Osmanlı Devleti tarafından Brüksel maslahatgüzarlığı görevine daha önce sırkâtip olan Glavany Fosten atanmıştır (Tasvir-i Efkâr, 594/1, 18 S. 1285 (10 Haziran 1868)).

⁷⁹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 48- 156.

1870 yılında, Osmanlı Devleti'nin Belçika nezdinde şebhenderleri görev almıştır. Anvers Başşebhenderi Bernar Jozef Posno, Liege Şebhenderi Albert Dupon, Brüksel Şebhenderi Foton'dur. Belçika Orta Elçisi Mösyö Vikont Grimberg'dir. Maiyetinde, Sırkâtip Mösyö Alfred Baryanson, Baştercüman Mösyö Rogar Linoser, General Konsolos ve Kaçılar Mösyö Henri görev almıştır⁷⁹⁹.

1871 yılında, Osmanlı Devleti'nde Belçika Devleti Sefir Vekili Mümeyyiz Mösyö Henri'dir. Bu görevi 1872 yılına kadar sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin Belçika'da görev alan şebhenderleri bir önceki yılda olduğu gibidir. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika Orta Elçisi Mösyö Vikont Grimberg'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Mösyö Verağ, Baştercüman Mösyö Rogar Kalinos, General Konsolos ve Kaçılar Mösyö Henri'dir⁸⁰⁰. 1872 yılında Osmanlı Devleti'nin Belçika'da görev alan memurları şöyledir: Brüksel Maslahatgüzarı Glavany Efendi, Liege Şebhenderi Elirboyo, Anvers Şebhenderi Bernar Jozef Posno'dur. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika Orta Elçisi Mösyö Vikont Grimberg'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Mösyö Verağ, Baştercüman Mösyö Rogar Kalinos, General Konsolos ve Kaçılar Mösyö Henri'dir⁸⁰¹.

1873 yılında, Osmanlı Devleti'nde Belçika Sefir Vekili Mösyö Kalinos görev almıştır. Kalinos bu görevini 1876 yılına kadar sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin Belçika'da bulunan görevlileri şöyledir: Brüksel Maslahatgüzarı Glavany Efendi, Anvers Başşebhenderi Bernar Jozef Posno ve Liege Şebhenderi Elirboyo'dur. Osmanlı Devleti'nde Belçika Orta Elçisi Mösyö Vikont de Grimberg'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mösyö Verağ, İkinci Kâtip Kont Dö Buva, Baştercüman Mösyö Rogar Kalinos, İkinci Tercüman Rober Ceyozi, General Konsolos ve Kaçılar Mösyö Kamel Janş'dır⁸⁰².

1874 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brüksel Maslahatgüzarı Glavany göreve devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin şebhenderleri de bir önceki yılda olduğu gibi görevlerini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika Orta Elçisi Herman Dö Grimberg'dir. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Birinci Kâtip Mösyö Leon

⁷⁹⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 52-171.

⁸⁰⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 53-189.

⁸⁰¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 165-177.

⁸⁰² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 49-172.

Verağ, İkinci Kâtip Lō Kont Dō Buva, Ataşe Mösyö Adolf Kariyan, Birinci Tercüman Mösyö Kalinos, İkinci Tercüman Mösyö Dō Brepre Bediyos, Konsolos Mahkeme Reisi Jansan, Konsolos Kâtibi ve Tercümanı Mösyö Manuel Siskeyan, Sefaret Tabibi Mösyö Venyberg ve Sefaret Vapur Kaptanı Mösyö Berde'dir⁸⁰³.

1875 yılında Brüksel Maslahatgüzarı Mütamayız rütbeli Glavany Efendi'dir. Maiyetinde bir görevli yer almamıştır. Osmanlı Devleti'nin Belçika'da bulunan şebbenderleri şöyledir: Brüksel Şebbenderi Alfons Elari, Liege Şebbenderi Elirboyo'dur. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika Fevkalade Murahhas Orta Elçisi Mösyö Vikont Roje De Grimberg'dir. Maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Başkâtip Mösyö Lion Verağ, İkinci Kâtip Mösyö Dō Buva, Ataşe Mösyö Adolf Karyon, Baştercüman Mösyö Şarl Kalinos, İkinci Tercüman Mösyö Rober Ceyozi ve Belçika Konsolosu Mösyö Roben'dir⁸⁰⁴.

1876 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brüksel Sefiri Ūlâ Sınıf-ı Sâni rütbeli Stefanaki Karatodori Efendi'nin maiyetinde Kâtip Sâlise rütbeli Aleksander Karatodori Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Belçika'da bulunan şebbenderleri şöyledir: Brüksel'de Şebbender Alfons Elari, Liege'de Şebbender Elirboyo'dur. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika Fevkalade Murahhas Orta Elçisi Kont De Grimberg'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Mösyö De Lethenor, Ataşe Mösyö Karyon, Diğer Ataşe Mösyö Ritar, Birinci Tercüman Mösyö Kalinos, İkinci Tercüman Mösyö Rober Ceyozi ve Konsolos Mösyö Roben'dir⁸⁰⁵.

1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brüksel Sefiri Ūlâ Sâniye rütbesiyle Stefanaki Karatodori Efendi'nin maiyetinde Kâtip Aleksander Efendi ve Ataşe Logari Efendi görev almıştır. Bu ciltte Belçika'ya ait bazı bilgiler yer almıştır. Belçika Kralı Leopold'dur. Başvekili Sperimon Lendiz'dir. Nüfusu 5.258.821'dir. Askeriye Kuvveti 106.007'dir. Bahriye kuvveti içerisinde ticaret gemi sayısı 332'dir. Geliri frank cinsinden 243.032.600'dür. Gideri ise 231.284.411'dir. Osmanlı Devleti nezdinde Belçika Fevkalade Murahhas Orta Elçisi Vikont Roje Herman Dō Grimberg'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Baron Gustav Orvin Dō Lethenor, İkinci Kâtip Kont Adolf Dō Fastel, Birinci Tercüman Mösyö Şarl Kalinos, İkinci

⁸⁰³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 49-180.

⁸⁰⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 51-206.

⁸⁰⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 53-205.

Tercüman Mösyö Rober Ceyozi, Başkonsolos ve Kañçılar Mösyö Emil Verkmer ve Konsolos Kâtibi Mösyö Mamul Çiçekçiyan'dır⁸⁰⁶.

Tablo 2. 17: Osmanlı Devleti'nin Brüksel Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Rütbe-i Ūlâ Kalimaki Bey	Paris ve Brüksel	Orta Elçi	1850-1851
Kerkhove	Brüksel	Orta Elçi	1856
Kerkhove	Brüksel	Küçükkelçi	1857
Kerkhove	Brüksel	Mükim Elçi	1858
Mütemayiz Diran Bey	Brüksel	Maslahatgüzar	1859-1861
Bâlâ Musurus Bey	Londra, Brüksel, Lahey	Büyükelçi	1862-1863
Müşir Musurus Paşa	Londra, Belçika	Büyükelçi	1868
Sâniye Mütemayiz Glavany Bey	Brüksel	Maslahatgüzar	1869-1875
Ūlâ Sınıf-ı Sâni Stefanaki Karatodori Efendi	Brüksel	Sefir	1876-1877

Tablo 2. 18: Belçika'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Baron Behr	İstanbul	Orta Elçi	1847
Mösyö Blondel Van Günberok	İstanbul	Maslahatgüzar	1850-1854
Mösyö Blondel Van Günberok	İstanbul	Küçükkelçi	1855-1858
Mösyö Busch	İstanbul	Maslahatgüzar	1859
Henri Solones	İstanbul	Mükim Elçi	1860
Le Kont De Dodçele	İstanbul	Mükim Elçi	1861-1864
Mösyö De Grimberg Herman Rogar	İstanbul	Mükim Elçi	1865-1867
Baron Grandel	İstanbul	Mükim Elçi	1868-1869
Vikont Grimberg Herman Rogar	İstanbul	Orta Elçi	1870-1875
Vikont Grimberg Herman Rogar	İstanbul	Fevkalade Murahhas Orta Elçi	1876-1877

2.11. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İspanya İlişkileri (1847-1877)

İspanya, Ortaçağ'da meydana gelen büyük keşiflerde ön planda olan devletlerden biri olmuştur. İspanya, bu keşifler sonucu birçok sömürge elde etmiştir. Kristof Kolomb'un Amerika kıtasını bulması, İspanya'ya, bugünkü Meksika, Bahama, Antillere ve neredeyse tüm Güney Amerika'ya yerleşme imkânını vermiştir. İspanya, Amerika'nın bağımsızlık savaşına destek olmuş ve 1783 Paris Anlaşmasıyla bu bağımsızlık kabul edilince İngiltere'den Florida'yı ve Akdeniz'deki Minorka adasını

⁸⁰⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 544-558.

almıştır⁸⁰⁷. İspanya Devleti, XVII. yüzyıl süresince Almanya’da, Fransa’da, Hollanda ve İngiltere’de mağlubiyetlere maruz kalmıştır. Bu yenilgilerin sonunda da büyük kayıplara uğramıştır⁸⁰⁸.

İspanya, II. Filip döneminde 1588’de İngiltere’den aldığı ilk darbeden sonra daha toparlanamamış ve süratle gerilemiştir. İngiltere, bir deniz devleti olarak gittikçe güçlenmiş ve İspanya’nın denizlerdeki ününün önüne geçmiştir. İspanya 1588’den sonra, 1654-1658’de, 1702-1713 İspanya veraset savaşlarında ve 1756-1763 Yedi Yıl Savaşlarında, İngiltere’den üç darbe daha almış ve nitekim sömürgelerinden bazılarını da kaybetmiştir. Napolyon savaşları döneminde 1805 yılında, İspanyol donanmasının Amiral Nelson tarafından yakılmasının ardından İngiltere günümüze kadar denizlerdeki ününü sürdürecektir ve İspanyol denizciliğinden de bundan sonra bahsedilmeyecektir⁸⁰⁹. Osmanlı İspanya ilişkilerinin başlangıcı XIV. yüzyıl başları kabul edilmiştir. Bu dönemde Katalan Kumpanyası, İstanbul’da bulunan hükümdarın daveti ile doğu’ya yönelmiş ve hiç malumat sahibi olmadıkları bu coğrafyaya gelip paralı asker olarak Batı Anadolu bölgesindeki beyliklere karşı savaşmışlardır⁸¹⁰.

Osmanlı Devleti ve İspanya arasındaki ilişkiler XV. yüzyılda siyasi bir boyut kazanmıştır. Gırnata’nın ele geçirilmesinin ardından Müslüman halka yapılan eziyetler nedeniyle II. Bayezid saltanatından itibaren İspanya’daki olaylar yakından takip edilmiştir. Osmanlı Devleti, İspanya’dan sürgüne mecbur edilen Yahudi ve Müslüman halkları topraklarına kabul etmesinin yanı sıra donanmaları aracılığıyla da destek olmuştur. Osmanlı-İspanya çekişmesi XVI. yüzyılda Akdeniz’de meydana gelmiştir⁸¹¹. Turgut Reis idaresindeki Osmanlı donanması tarafından 1559’da Cerbe adasının ele geçirilmesi, Osmanlı Devleti’nin Akdeniz’deki hâkimiyeti adına büyük bir zaferdi. XVI. yüzyıl süresince bilhassa V. Şarlken döneminde iki devlet arasındaki münasebetler düşmanca sürmüştür. Şarlken’in İmparatorluğu kardeşi Ferdinand’a devretmesinin ardından bu iki devlet arasındaki ilişkiler çekişmeler şeklinde sürmüştür. Şarlken İmparatorluğunun ikiye bölünmesinden sonra Osmanlı-İspanya münasebetlerinde

⁸⁰⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 10.

⁸⁰⁸ Baykal, *a.g.e.*, s. 149.

⁸⁰⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 10.

⁸¹⁰ Sertuğ Galip İnan, “XVI. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri”, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2012, s. 114.

⁸¹¹ Kemal Beydilli, “İspanya”, *TDVİA.*, C. 23, İstanbul 2001, s. 165.

mücadele dönemi yerini karşılıklı menfaat ilişkisine bırakmıştır. Ferdinand ile 1562’de imzalanan muahededen bir yıl sonra İspanya Kralı II. Filip Ferdinand, sefiri Alber Döviş aracılığı ile bir anlaşma görüşmesi başlatmış ve bundan önceki Franki ve Vargas adındaki iki elçi ile başarısız muahede bu kez yapılmış ve 1563’de sekiz yıl müddetle imzalanmıştır⁸¹². İspanya, bu barış anlaşmasının sekiz yıllık süresi dolar dolmaz 1571’de İnebahtı Muharebesinde Osmanlı Devletine karşı yer tuttuğu gibi oluşturulan donanmanın başında da V. Şarl’ın oğlu Donjuan Dotriş yer almıştır. Bundan sonra iki devletin ilişkileri tekrar bozulmuştur. Sokullu Mehmed Paşa’nın görevinin sonuna doğru İspanya’dan gelen barış teklifi kabul görmüştür. 1577’de Kral II. Filip, Milan’lı Don Marigliano isiminde bir elçiyi Dersaâdet’e göndermiştir. Elçi’nin görev aldığı 11 ayın ardından hükümete sunduğu barış antlaşması iyileştirilerek beş yıl sonra onaylanmış ve ancak üç yıl geçerli olmak kaydıyla imzalanmıştır⁸¹³.

1578-1581 yılları arasında iki devlet arasında yapılan antlaşmalar Osmanlı Devleti ve İspanya arasında yaklaşık yüz yıldır devam eden savaş dönemini sonlandırmıştır. İki devletin, XVI. yüzyıl sonlarında ve XVII. yüzyıl başlarında Akdeniz’de meydana gelen çekişmeleri ve İspanya’nın Portekiz’e hâkim olmasının ardından Hint Okyanusunda meydana gelen küçük bazı çekişmeler dışında, münasebetleri sulh içinde olmuştur. Bu barış dönemi, 14 Eylül 1782 tarihinde iki taraf arasında yapılan sulh ve ticaret anlaşmasına kadar sürmüştür⁸¹⁴. XVI. yüzyılın sonlarından beri Hollanda ve İngiltere’nin Hint Okyanusunda gerçekleştirdikleri faaliyetler, bu bölgedeki Osmanlı, İspanya ve Portekiz varlığını sonlandırmıştır. Nitekim bölgede Osmanlı Devleti ile İspanya arasındaki çekişmeler de sonlanmıştır. İspanya ile Portekiz’in 1 Aralık 1640’ta ayrışmaları ile İspanya’nın bölgede idare ettiği topraklar tekrar Portekiz egemenliğine geçmiştir. İspanya’nın Avrupa devletleri ile mücadeleleri bu bölgedeki diğer sömürgelerini kaybetmesi ile sonlanmış ve iki devletin komşuluğu ile beraber mücadelesi de sonlanmıştır⁸¹⁵.

⁸¹² Melek Öksüz, “Türk-İspanyol İlişkileri Çerçevesinde Ahmed Vasıf Efendi’nin İspanya Elçiliği (1787-1788)”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 1998, s. 27.

⁸¹³ Öksüz, a.g.t., s. 28.

⁸¹⁴ Tufan Turan, “Osmanlı Devleti İspanya İlişkileri (1774-1876)”, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya 2013, s. 41.

⁸¹⁵ Turan, a.g.t., s. 50.

1787 yılında, Osmanlı Devleti'nin Kırım'ı almak için Rusya'ya karşı savaşa girişmesi konusunda çok çaba sarf eden Koca Yusuf Paşa, bu savaşta galip gelmek için bazı siyasi önlemler almak mecburiyetinde kalmıştır. Avusturyalılar Osmanlılar aleyhine bu savaşta saf tutacaktı. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti'nin 1770'de Çeşme'de geçirdiği faciada unutulmuş değildi. Bu nedenle Osmanlı Devleti Akdeniz'e tekrardan gelebilecek bir Rus donanmasına karşı savunmayı kaçınılmaz görüyordu. Bu dönemde İngiltere'nin tavrının değişmesine rağmen İspanya'nın tutumu kesin görünmüyordu. Bundan ötürü bir süre önce 1782'de yapılmış olan barış ve ticaret anlaşmasının kazandırmış olduğu karşılıklı itimat ve yakınlığı sağlamlaştırmak ve hatta bir ittifak anlaşması oluşturmak öngörülüyordu. Bu nedenle Vasıf Efendi elçi olarak İspanya'ya gönderilmiştir⁸¹⁶. İspanya Devleti tarafından bu barış anlaşmasını imzalamak için 24 Kasım 1782'de Don Juan de Boulogne görevlendirilmiştir. Bu görevini başarı ile tamamlaması üzerine de İstanbul'a daimi elçi olarak atanmıştır. Bunun üzerine Boulogne, elçiliğin kuruluş ve teşkilatlanma çalışmalarına girişmiştir. Böylelikle iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerde atanan ilk daimi elçi ile başlamıştır⁸¹⁷.

İspanyollar, Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerini geliştirmek ve Rusya ile ticaretlerini daha az maliyetle daha hızlı bir şekilde yapabilmek için, 1802 yılında Karadeniz ticaretinde var olmak istemişlerdir. Bu istek üzerine başlayan müzakereler 25 yıl kadar sürmüş ve sonuç olarak iki ülke arasında 1827'de Karadeniz Ticaret Antlaşması imzalanmıştır⁸¹⁸. Osmanlı Devleti ile İspanya arasında yapılan ahitnâmeler iki devlet arasında siyasi ve ticari ilişkiler hakkında bilgi vermektedir. H. 1197 (1783) senesinde I. Abdülhamid döneminde İspanya ile barış ve ticaretin sürdürülmesine dair bir ahitnâme imzalanmıştır. H. 1243 (1828) yılında II. Mahmud döneminde İspanya ile karadeniz ticareti hakkında ahit hükmünde düzenlenen bir resmi senet imzalanmıştır. H. 1255 (1839)'da Sultan Abdülmecid döneminde İspanya ile ticarete dair bir ahitnâme

⁸¹⁶ Öksüz, a.g.t., s. 40-41.

⁸¹⁷ Hüseyin Serdar Tabakoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s. 42.

⁸¹⁸ Tufan Turan, "Osmanlı-İspanyol Karadeniz Ticaret Müzakereleri ve İspanya'nın Karadeniz Ticaretine Girişi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 32, 2014, s. 252.

imzalanmıştır. H. 1278 (1862)'de Sultan Abdülaziz döneminde İspanya ile ticarete dair bir ahitnâme imzalanmıştır⁸¹⁹.

III. Karlos, Sicilyateyn Krallığından İspanya tahtına geçerek 1759-1788 yıllarında görevde bulunmuş ve İspanya'da önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Kilise'nin idaresine son vermek üzere yürütülen mücadele başarı ile sonuçlanmıştır. Fransız ihtilali ile başlayan yeni dönem İspanya'da etkisiz bir kral olan IV. Karlos dönemine denk gelmiştir. İçerideki kötü idarenin ardından baş gösteren yolsuzluklar ve halkın büyük bir kesimin çektiği sefalet, dış politikada girişilen harpler ile birleşmiştir. Bunların yanı sıra İspanya'nın Napolyon savaşları sırasındaki gösterdiği büyük zafiyet fırsat bilinmiş ve İspanyol Amerikasında bağımsızlık hareketleri başlamıştır. İspanyol hâkimiyetinden kurtularak özgürlüğüne kavuşmak isteyen bölge halkı silaha başvurmuştur. İspanyol Amerikası 1814 yılında üzerlerine gönderilen güçlere karşı verdiği mücadeleyi kazanmış ve Arjantin'den Meksika'ya kadar olan bölgelerdeki İspanyol hâkimiyeti 1824 yılında sonlandırılmıştır⁸²⁰.

Osmanlı-İspanya ilişkilerine kısaca değindikten sonra asıl konumuz olan Devlet Sâlnâmelerine göre Osmanlı Devleti İspanya diplomatik ilişkilerine şahitlik eden kadrolara bakalım. Osmanlı Devleti'nin İspanya'da 1847'den 1861 yılına kadar elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Fakat 1847 yılında şehbenderleri görev almıştır. Alicante'de Şehbender Dimitri Skofo ve Barselona'da Don Manuel Barhis görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde İspanya Orta Elçisi Antonio Lopez de Cordova'dır⁸²¹. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Manuel Kastilyo, Baştercüman Souza ve Kaçılar Ancelo Radvani⁸²².

1848 yılında Osmanlı Devleti'nin Barselona'da görev alan şehbenderi Don Manuel Barhis 1860 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nde İspanya Orta Elçisi Gerardo de Souza'dır⁸²³. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir:

⁸¹⁹ Sâlnâme-i Nezâret-i Hariciyye (1302) 1885, s. 561.

⁸²⁰ Beydilli, a.g.m., s. 164.

⁸²¹ Osmanlı Devletinde görev alan İspanya Elçisi Kordoba'ya Tasvir-i Hümayun Nişanı verilmiştir. Bunun üzerine İspanya'da Teşrifat-ı Hâriciye Memuru İzzet Kâmil Bey'e nişan göndermiştir (BOA. A.AMD.10/6, M. 26 Ağustos 1849/H. 7 L. 1265).

⁸²² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 92-99.

⁸²³ Osmanlı Devleti nezdinde 1782 yılından 1875 yılına kadar görev alan İspanyol elçilerinin isimleri şöyledir: 1781-1795'de Orta Elçilik seviyesinden Don Juan de Bouligny, 1795-1800 arasında Maslahatgüzar Jose de Bouligny, 1800-1805'de Orta Elçi Ignacio Maria del Corraly Aguirre, 1805'de

Sırkâtip Kastilyo, Baştercüman Bernar Souza, Kaçılar Ancelo Radvani ve Tercüman Muavini Françesko Radvani'dir. İspanya'nın Osmanlı Devleti'nde görev alan başkonsolosları ve görev aldıkları merkezler şöyledir: İzmir'de Lobu, İskenderiye'de Petraki. Konsoloslar: Beyrut'ta Karvela, Selanik'te Aslan, Trablusgarp'ta Zoğasti. Konsolos Vekilleri: Boğazhisarları'nda Sadaka, Sakız'da Jiro, Rodos'ta Bilyoti, Hanya'da Kapural, Kıbrıs'ta Mattei, Dimyat'ta Seror, Süveys'te Kanta, Sayda'da Abdala, Trablusşam'da Kaçifli, Yafa'da Celad, Halep'te Dö Rigelo ve Edirne'de Vernase'dir⁸²⁴. 1849 yılında teşkilât bir önceki yıl ile aynıdır bir değişiklik gözlemlenmemiştir⁸²⁵.

1850 yılında İspanya Orta Elçisi Gerardo de Souza önceki yılda olduğu gibi Sırkâtip Kastilyo, Baştercüman Bernard Souza, Kaçılar Ancelo Radvani ve Tercüman Muavini Françesko Radvani ile görev almıştır⁸²⁶. 1851 yılında teşkilât içerisinde bir değişiklik olmamıştır⁸²⁷. 1852 yılında teşkilât içerisinde tek bir değişiklik olmuştur oda önceki yıl görev almış olan Tercüman Muavini Françesko Radvani'nin bu yıl teşkilât içerisinde yer almamış olmasıdır⁸²⁸.

1853 yılında Osmanlı Devleti'nde İspanya elçisi değişmiştir. Gerardo de Souza yerine Mösyö Jose Neviet göreve gelmiştir. Maiyetinde, Sırkâtip Kastilyo, Baştercüman Bernar Souza ve Kaçılar Ancelo Radvani görev almıştır⁸²⁹. 1854 yılında Osmanlı Devleti'nde İspanya ortaelçiliği, maslahatgüzarlık seviyesine getirilmiştir. İspanya

Maslahatgüzar Julian del Corral, 1805'de Maslahatgüzar Jose de Ocariz, 1805-1808'de Orta Elçi Jose Martinez de Hervasy de Madrid, Marques de Almenara, 1808-1809'da Maslahatgüzar Jose de Enderizy Lopez de Angulo, 1809-1814'te Maslahatgüzar Constantino Deval, 1809-1819'da Orta Elçi Don Juan Jabaty Aztal, 1819-1821'de Maslahatgüzar Francisco Javier Perez, 1821-1823'de Orta Elçi Francisco Zea Bermudez, 1823'de Orta Elçi Jose de Anduaga, 1824'te Maslahatgüzar Francisco Javier Perez, 1824-1829'da Maslahatgüzar-Orta Elçi Luis del Castillo, 1829-1831'de Orta Elçi Andres Vilalba, 1831-1833'de Orta Elçi Juan Vial, 1833-1847'de Orta Elçi Antonio Lopez de Cordova, 1847-1852'de Orta Elçi Gerardo de Souza, 1852-1853'de Orta Elçi Jose Neviet, 1853-1854'de Orta Elçi Antonio Riquelme, 1854'de Orta Elçi Luis Gonzales Brabo, 1854-1861'de Orta Elçi Gerardo De Souza, 1862-1863'de Orta Elçi Juan Tomas Comyn, 1864'de Orta Elçi Pedro Soleray Maury, 1864-1865'de Orta Elçi Rafael Jabat, 1865-1867'de Orta Elçi Jose Alvarez de Toledoy Acuna, 1867-1868'de Maslahatgüzar Francisco de Zea Bermudez, 1868-1869'da Maslahatgüzar Maria Remony Zarco del Valle, 1869-1873'de Orta Elçi Edmundo Tires, Margues de Ulagares, 1873-1875'de Orta Elçi Guillermo Crespo görev almıştır (Turan, a.g.t., s. 107).

⁸²⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 126-128.

⁸²⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 89-92.

⁸²⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 50-54.

⁸²⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 80-86.

⁸²⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 80-86.

⁸²⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 90-94.

Maslahatgüzarı Kastilyo olmuştur. Maiyetinde, Baştercüman Bernar Souza, Konsolos Radvani ve Kañçılar Tercümanı Radvani görev almıştır⁸³⁰.

1855 yılında Osmanlı Devleti'nde İspanya maslahatgüzarlığı tekrar ortaelçilik seviyesine getirilmiştir. İspanya Orta Elçisi Mösyö Antonio Riquelme göreve başlamıştır. Maiyetinde, Sırkâtip Mösyö Del Kastilyo, Baştercüman Bernar Souza, Konsolos Radvani, İkinci Tercüman Radvani, Mülazım Tercüman Salvator Rizo görev almıştır. Bu yıl Portekiz sefaretinin işleri İspanya sefaretine havale edilmiştir. Tercüman olarak Mösyö Sommerr görev almıştır. Portekiz sefareti işleri 1857 yılına kadar İspanya sefareti tarafından yürütülmüştür⁸³¹.

1856 yılında Osmanlı Devleti'nin İspanya'daki Barselona Şehbenderi Don Manuel Barhis'e Valencia Şehbenderi Françesko Safarşen eşlik etmiştir. Osmanlı Devleti'nde İspanya ve Parma Orta Elçisi Mösyö Gerardo De Souza'dır. Maiyetinde, Sırkâtip Mösyö Del Kastilyo, Baştercüman Bernar Souza, Konsolos Radvani, İkinci Tercüman Radvani, Mülazım Tercüman Salvator Rizo, Ataşe Lui Castillo ve Ataşe Jozef Zilenski görev almıştır. Bu yıl İspanya Kraliçesi II. İzabel iken Parma Dükası Roberto'dur⁸³².

1857 yılında Osmanlı Devleti'nin İspanya nezdindeki Barselona ve Valencia şehbenderleri 1860 yılına kadar görevlerini sürdürmüşlerdir. İspanya ve Parma Orta Elçisi Gerardo De Souza bir önceki yılda olduğu gibi aynı teşkilât ile görevini sürdürmüştür⁸³³. 1858 yılında Osmanlı Devleti'nde İspanya ve Parma Orta Elçisi Kumandan Gerardo De Souza'dır. Maiyetinde, Sırkâtip Daza, Baştercüman Bernar Souza, İkinci Tercüman Ancelo Radvani, Konsolos Radvani, Mülazım Tercüman Salvator Rizo ve Maiyet Kâtibi Lord Del Castillo görev almıştır. Bu yıl, Portekiz sefareti işleri İspanya sefaretince yürütülmemiştir⁸³⁴.

1859 yılında Osmanlı Devleti'nde İspanya ve Parma Orta Elçisi Kumandan Gerardo De Souza'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Dö Menta, Baştercüman Bernar Souza, Konsolos Radvani, İkinci Tercüman Ancelo Radvani,

⁸³⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 102-107.

⁸³¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 110-113.

⁸³² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 121-124.

⁸³³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 118-121.

⁸³⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 126-128.

Mülazım Tercüman Salvator Rizo'dur. İspanya elçilik maiyetindeki tek değişiklik önceki yıl görev alan maiyet kâtibi'nin bu yıl görev almamış olmasıdır⁸³⁵. 1860 yılında Osmanlı Devleti'nin İspanya'da Barselona şebbenderi görev almamıştır. Valencia Şebbenderi Francesko Saferşan görev almıştır. Françesko, bu görevi 1863 yılına kadar ifa etmiştir. Osmanlı Devleti'nde İspanya Orta Elçisi Komandor Gerardo De Souza'nın maiyetinde Sırkâtip Feryando, Baştercüman Souza Dö Portugal, Konsolos Radvani, İkinci Tercüman Ancelo Radvani ve Mülazım Tercüman Salvator Rizo görev almıştır⁸³⁶.

1861 yılında Osmanlı Devleti, Madrid'de temsilcilik kurmuştur. Madrid Orta Elçisi Ülä Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Kerkhove'dir⁸³⁷. Sırkâtip Naum Efendi ile görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Valencia Şebbenderi Françesko Saferşan görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde İspanya Orta Elçisi Gerardo De Souza'nın maiyetinde bir değişiklik gözlemlenmemiştir⁸³⁸. 1861 yılının ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Madrid'de elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Onun haricindeki tüm teşkilât önceki yılda olduğu gibidir⁸³⁹.

1862 yılında Osmanlı Devleti'nin Paris ve Madrid Büyükelçisi Mehmed Cemil Paşa'dır. Maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayız Ali Bey, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Fahri Bey, Fransızca Başkâtip Sâniye rütbesiyle Artin Efendi⁸⁴⁰ ve Fransızca İkinci

⁸³⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 86-88.

⁸³⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-104.

⁸³⁷ 1858'de Mösyö Sera Barselona'ya şebbender tayin edilmiştir. Bu tayin olana kadar Yunan Konsolosu Mösyö Petro vekâleten Osmanlı Devleti şebbenderlik memuriyetini beş sene ifa etmiştir. Bu nedenle kendisine dördüncü rütbeden bir kıta Mecidiye nişanı verilmesi Madrid Sefiri Kerkhove tarafından istenmiştir. Madrid Sefiri Kerkhove, yürüttüğü mesaisinden dolayı Petro'ya memnuniyetlerini belirttikten sonra tahrirâtı bildirmiştir (BOA. İ.HR.154/8181 M. 6 Mart 1858/ H. 20 B. 1274.). Osmanlı Devleti'nden İspanya nezdine 1649 yılında IV. Mehmet'in tahta çıkışını bildirmek üzere Ahmet Çavuş adında bir elçi gönderilmiştir. 1786 yılında barış ilişkilerinin düzenlenmesi ve mektubun götürülmesi için Vasıf Efendi görevlendirilmiştir (Unat, *a.g.e.*, s. 228-232). Osmanlı Devleti'nin Tanzimat'tan itibaren İspanya'da görev alan elçileri şöyledir: Ekim 1857'de E. de Kerkhove'dir. Madrid Elçiliği 1860'da kapatılmıştır. Eylül 1881'de Hüseyin Hüsnü Sermet Efendi, Aralık 1886'da Turhan Hüsnü Bey, Ağustos 1894'te Mehmed Feridun Bey, Ocak 1897'de Necib Paşa, Mart 1900'de İzzet Fuad Paşa, Eylül 1908'de Ali İhsan Bey, Ekim 1909'da Sezai Bey, Aralık 1921'de Râgıb Raif Bey'dir (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 46).

⁸³⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-109.

⁸³⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 106-109.

⁸⁴⁰ Artin Dadyan Efendi, Osmanlı milletinden Barutçubaşı-zâde Ohannes Bey'in oğludur. Osmanlı Devleti'nde vezirliğe kadar yükselen Dadyan Efendi'nin esas adı Harutyun Karekin'dir. Artin Dadyan Efendi, Haziran-Temmuz 1855'de 25 yaşında stajyer olarak Bâb-ı Âli Tahrîrât-ı Hâriciye Odası'na katılmıştır. 1856'da Tahrîrât-ı Hâriciye Odası'nın yardımcılığına getirilmiştir. Mart 1857'de Fransızca Başkâtipliği, Haziran-Temmuz 1858'de Zabtiye Nezaretinde Meclis-i tahkik azalığı yapmıştır. Kasım 1860'da Bâb-ı Âli Tercüme Odası'na girmiştir. 1861 senesi Ağustos'unda Odesa'da Rusya İmparatoru Aleksandr'ın nezdine gönderilen Hâriciye Nâzırı Cemil Paşa'nın "Kâtiplik" hizmetine memur olmuştur.

Sırkâtip Sâlise rütbesiyle Esad Bey görev almıştır. Bir önceki yılın ikinci yarısında göremediğimiz Madrid elçiliği işleri Paris sefaretine havale edilmiştir. İspanya Maslahatgüzarı Mösyö Riquelme'nin maiyetinde, Sırkâtip Mavri, Baştercüman Mösyö Şövalye Bernard Dö Souza, Ataşe Mösyö Henri Vale, Konsolos ve Kançılar Mösyö Fransuva Ancelino Radvani görev almıştır⁸⁴¹.

1863 yılında, Paris ve Madrid Büyükelçisi Müşir Mehmed Cemil Paşa'nın maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayız Ali Bey, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Fahri Bey, Fransızca Başkâtibi Sâniye rütbesiyle Artin Efendi ve Fransızca İkinci Sırkâtibi Sâlise rütbesiyle Esad Bey görevde bulunmuştur. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin şebenderlik teşkilâtında genel anlamda bir azalma söz konusu olmuştur. Bu nedenle İspanya'da bir şebender görev almamıştır. Bu yıl Osmanlı Devleti'nde görev alan İspanya maslahatgüzarı değişmiştir. Maslahatgüzar Mösyö Juan Tomas Comyn maiyetinde kimse olmadan göreve başlamıştır⁸⁴².

1864 yılında, Osmanlı Devleti'nin Madrid sefaret işleri Paris sefaret aracılığıyla yürütülmemiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti, 1868 yılına kadar Madrid'e temsilci göndermemiştir. Bu yıl Osmanlı Devleti'nde İspanya sefaret maslahatgüzarlıktan orta elçilik seviyesine terfi edilmiştir. İspanya Orta Elçisi Mösyö Edwar Sanço'nun maiyetinde, Birinci Sırkâtip Le Şövalye Sorela, Baştercüman Le Şövalye Souza, Ataşe Mösyö Henri Vale ve Konsolos Le Şövalye Radvani görev almıştır⁸⁴³. 1865 yılında, Osmanlı Devleti'nin Madrid'de bir elçisi görev almadığı gibi bu yıl burada bir şebenderi de görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nde İspanya Orta Elçisi Mösyö Rafael Jabat'tır. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Birinci

1862 senesinin Haziran ayında Paris sefaret Fransızca Başkâtipliğine tayin olmuş iki ay kadar bu sefâretin maslahatgüzârlığını da yapmıştır. İspanya Devleti nezdinde de geçici bir memuriyette bulunduğundan kendisine bu devlet tarafından üçüncü rütbeden "İsabel la Catolica" adındaki krallık nişanı takdim edilmiştir. Eylül-Ekim 1866'da Tercüme Odası'na geri dönmüş, 1868 senesinin Nisan ayında Şûrâ-yı Devlet birinci sınıf yardımcılığına, 1868 senesi Haziranında Şûrâ-yı Devlet asil üyeliğine getirilmiştir. Şubat-Mart 1872'de Islâhât Komisyonu Üyeliğine nakledilmiş, bunu izleyen süreçte Eshâm-ı Cedîde ve Orman Müdürlüğü de sorumluluğuna verilmiştir. 1875 senesinde Rütbe-i Bâlâ unvanı ile Hâriciye Nezâreti Müsteşarlığı'na getirilmiştir. Bu arada bir ay kadar da Nezârete vekillik yapmıştır. (Kayaoğlu, *a.g.e.*, s. 43)

⁸⁴¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-114.

⁸⁴² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 116-122.

⁸⁴³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 119-123.

Sırkâtip Le Şövalye Sorela, Baştercüman Le Şövalye Souza, Ataşe Mösyö Henri Vale ve Konsolos Le Şövalye Radvani'dir⁸⁴⁴.

1866 yılında, Osmanlı Devleti'nin Madrid'de bir elçisi görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin İspanya'da görev alan şebenderleri şöyledir: Barselona'da Başşebender Mösyö Sera, Cadiz Şebenderi Mösyö Blofter, Valencia Şebenderi Mösyö Mesafersa'dır. Osmanlı Devleti'nde İspanya Orta Elçisi Mösyö Rafael Jabat'ın maiyetinde Sırkâtip Mösyö La Pazaran, Baştercüman ve Kançılar Le Şövalye Mösyö Sorela, Ataşe Mösyö Le Kont De La Kortina ve Tercüman Muavini Mösyö Oliver görev almıştır⁸⁴⁵.

1867 yılında, Osmanlı Devleti'nin Madrid'de bir elçisi görev almamıştır. İspanya'da görev alan Osmanlı Devleti şebenderleri ise şöyledir: Alicante Şebenderi Dimitri Yeraki Skofo, Valencia Şebenderi Françesko Saferşan, Barselona Şebenderi Josef Sera, Kastilya şehrinde Josef Gabriel Zovya, Madrid Şebenderi Mösyö Karezas, Malaga Şebenderi Vaglas Dö Trifter, Cartagena Şebender Vekili Jojef Mary Belifert Rodrif görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde İspanya Orta Elçisi Hikenya'nın maiyetinde, Sırkâtipler Mösyö La Pazarani ve Mösyö Emeskipon Morillo, Tercüman Mösyö Ogomariniç, Konsolos Mösyö Mathieu Dario, Maiyet Memuru Mösyö Oliver ve Kaptan Raportörü Mösyö Covanni Kolaro görev almıştır⁸⁴⁶.

1868 yılında Osmanlı Devleti'nin Paris ve Madrid Büyükelçisi Müşir Mehmed Cemil Paşa'dır. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sırkâtipler Mütamayiz rütbesiyle Esad Bey, Sâniye rütbesiyle Münir Efendi, Sâniye rütbesiyle Nikolaki Efendi, Ataşeler Sâniye rütbesiyle Feridun Bey, Ahmed Vazıh Bey ve Ahmed Ziya Bey, Ataşemiliter Mirliva Hüseyin Paşa, Ataşemilis Kolağası Hasan Efendi, Ataşe ve Başkonsolos Mösyö Dö Leon, Kançılar Mösyö Şoven'dir. İspanya'da görev alan Osmanlı Devleti şebenderleri bir önceki yılda olduğu gibidir. Osmanlı Devleti'nde İspanya Maslahatgüzarı Francisco de Zea Bermudez'dir. Maiyetinde, Sırkâtip Mösyö

⁸⁴⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 109-112.

⁸⁴⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 96-100.

⁸⁴⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s.114-121.

Joze Dö La Pazarani Olazaba, Baştercüman Mösyö Gavri Ogomariñiç, İkinci Tercüman Mösyö Pasqual d'Oliver göreve almıştır⁸⁴⁷.

1869 yılında Osmanlı Devleti'nin Paris ve Madrid Büyükelçisi Vezir Mehmed Cemil Paşa'nın maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mütemayiz rütbeli Esad Bey, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbesiyle Münir Efendi, Üçüncü Kâtip Sâniye rütbesiyle Nikolaki Efendi, Ataşemiliter Erkân-ı Harbiye Kolağalarından Hüsnü Efendi, Ataşe ve Başkonsolos Mösyö Dönon, Ataşe Aleksandr Efendi, Kañçılar Mösyö Şoven'dir. İspanya'da görev alan Osmanlı Devleti şebenderleri şöyledir: Alicante İskelesinde Şebender Dimitri Yeraki Skofo, Valencia Şehrinde Françesko Saferşan, Barselona'da Josef Sera, Kastilya Şebenderi Josef Gabriel Zovya, Madrid Şebenderi Mösyö Karezas, Malaga Şebenderi Vaglas Dö Trifter, Cartagena Şebender Vekili Jojef Mary Belifert Rodrif'dir. Osmanlı Devleti'nde İspanya Maslahatgüzarı Mösyö Maria Remony Zarco del Valle'dir. Maiyetinde, Tercümanlar Mösyö Ogomariñiç, Ernest Dertavit ve Kapudan Raportörü Jan Kolaro görev almıştır⁸⁴⁸.

1870 yılında, Osmanlı Devleti'nde bulunan Sıhhiye meclisine sefaret memurlarından İspanya Sefir Vekili Maritiç katılmıştır. Bu yıl, Osmanlı Devleti Madrid'de Paris sefreti aracılığıyla temsil edilmediği gibi Madrid'e doğrudan bir elçi de gönderilmemiştir. Osmanlı Devleti'nin İspanya'da görev alan şebenderlerine ek olarak Tarragona Şebender vekili Ozan Gümüş⁸⁴⁹ ve Palma Şebender Vekili Kanot göreve getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde İspanya Orta Elçisi Margues de Ulagares'dir. Maiyetinde, Sırkâtip Mösyö Bernardo Fologan, Maiyet Kâtibi Mösyö Elvars Osoryo, Baştercüman Mösyö Ogomariñiç, Konsolos Juan De Diyossi Ropas ve Kapudan Rapotörü Jan Kolaro görev almıştır⁸⁵⁰.

1871 yılında, Osmanlı Devleti'nin İspanya'da görev alan şebenderleri şöyledir: Alicante İskelesinde Şebender Dimitri Yeraki Skofo, Valencia Şebenderi Françesko Saferşan, Barselona Şebenderi Josef Sera, Madrid Şebenderi Mösyö Karezas, Tarragona Şehrinde Ozon Gümüş, Palma Şebender Vekili Kano, Cadiz Şebenderi

⁸⁴⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 118-126.

⁸⁴⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 147-156.

⁸⁴⁹ İspanya'nın Tarragona şehrine şebender vekili olarak Gümüş tayin olunmuştur (BOA. İ.HR.231/13613, M. 17 Mayıs 1868/H. 24 M. 1285).

⁸⁵⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 162-171.

Blofter'dir. Osmanlı Devleti'nde İspanya Büyükelçisi Yoze Antonio Aquilar olmuştur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip Mösyö Bernardo Fologan, Baştercüman Mösyö Ogomariñiç, Konsoloshane Memuru Jan Kolaro, Maiyet Kâtibi Henrik Dö Venya, Konsolos Juan de Diyossi Ropas ve Kapudan Raportörü Zakarya Dolih'tir⁸⁵¹. 1872 yılında teşkilât içerisinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bir önceki yılda olduğu gibi memurlar görevlerine devam etmiştir⁸⁵².

1873 yılında, Osmanlı Devleti'nde İspanya Sefir Vekilleri Mösyö Mariniç ve Mösyö Karinem'dir. Osmanlı Devleti'nin bu yıl da İspanya sefaretinde elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Osmanlı Devleti şebenderleri ve İspanya'nın Osmanlı Devleti nezdindeki teşkilâtında bu yıl da bir değişiklik söz konusu olmamıştır⁸⁵³.

1874 yılında, Osmanlı Devleti'nin İspanya'da elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin İspanya'da bulunan şebenderlerinden Madrid Başşebenderi Karezas yerine Jirona bu göreve gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde İspanya Orta Elçisi Mösyö Guillermo Crespo'dur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Kâtibi Mösyö Ganjel Ruetta, Birinci Tercüman Mösyö Ogomariñiç ve Konsolos Mösyö Juan Dedyossi Ropas'dır⁸⁵⁴.

1875 yılında, Osmanlı Devleti'nin İspanya'da elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin İspanya'daki şebenderlik teşkilâtı şöyledir: Madrid Başşebenderi Mösyö Jirona, Alicante Şebenderi Mösyö Skofo, Valencia Şebenderi Françesko, Barselona Şebenderi Josef Sera, Kastilya Şebenderi Françesko, Malaga Şebenderi İrangiz, Cadiz Şebenderi Blofter, Palma Şebender Vekili Kano, Tarragona Şebender Vekili Gümüş'tür. İspanya Fevkalade Murahhas Orta Elçisi Mösyö Guillermo Crespo'dur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başkâtip Mösyö Ganjel Ruetta, Tercüman Mösyö Ogomariñiç, Tercüman Mülazımı Mösyö Antonio de Lakorte, Zabıt Kâtibi Mösyö Pedro Dertavit Frari, Konsolos Mösyö Juan Dedyossi Ropas, Kañçılarya Mösyö Pierre Sgalo ve Kapudan Mösyö Adam Zakarya Dolih'tir⁸⁵⁵.

⁸⁵¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 58-189.

⁸⁵² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 165-177.

⁸⁵³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 49-173.

⁸⁵⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 49-183.

⁸⁵⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 51-207.

1876 yılında, Osmanlı Devleti'nin İspanya'da elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin İspanya'da bulunan şebenderlerinde bir değişiklik olmamıştır. Önceki yılda olduğu gibi görevlerine devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde İspanya Fevkalade Murahhas Orta Elçisi Mösyö Aqusta Konte'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Kâtip Don Anjel Ruetta, Tercüman Don Ogomariniç, Ataşe Don Antonio de Lakorte, Sefaret Rahibi Avik Kolado, Liman Kaptanı Mösyö Zakarya Doliş, Başkonsolos Don Juan Dedyossi Ropas ve Kañçılar Mösyö Petro Sigalo'dur⁸⁵⁶.

1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin İspanya'da elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin İspanya'da görev alan şebenderleri şöyledir: Madrid Başşebenderi Mösyö Jirona, Alicante Şebenderi Mösyö Skofon, Valencia Şebenderi Françesko, Barselona Şebenderi Josef Sera, Kastilya Şebenderi Françesko Deyyaz, Malaga Şebenderi İrangiz, Cadiz Şebenderi Blofter, Tarragona Şebender Vekili Gümüş ve Palma Şebender Vekili Kano'dur. Bu ciltte İspanya ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. İspanya Kralı Alfons'tur. Başvekili Yovelar'dır. Nüfusu 24.929.916'dır. Askeri kuvveti 91.400'dür. Bahriye kuvveti içinde gemi sayısı 125, zırhlı sayısı ise 6'dır. Geliri frank cinsinden 544.794.751'dir. Gideri ise 605.125.569'dur. Osmanlı Devleti'nde İspanya Fevkalade Murahhas Orta Elçisi Mösyö Agusta Konte'dir. Maiyetinde, Sefaret Kâtibi Don Ramirojil Dö Orsari, Ataşe Don Aqusta De La Kore ve Tercüman Don Omondö Timoni görev almıştır. 1877'de Osmanlı Devleti'nde İspanya'nın konsolosluk merkezleri ve konsolosları şöyledir: Trablusgarp'ta General Don Ramon De Sabtersi, İskenderiye'de Don Teliskor ve General Skalanta Beyzade, Şam-ı Şerif'te Don Zoelve, Kudüs-ü Şerif'te Konderiga Sasarya, Bükreş'te Ligoten Dikyovile, Beyrut'ta Don Manevil Hadse Kizate, İskenderiye'de Don Salvador Ralsetis Vilatoyole, Mısır'da General Don Karlos Orankamurehon'dur. Konsolos Vekilleri: Edirne'de Antonya Vertar, Rodos'ta Andikadocci, Sakız'da Konstantino, Halep'te Nikolo Margolocci, Boğazhisarları'nda Françesko Garavel, Trablusşam'da Todori Veledkanz Negilmenz, Mısır dâhilinde Syot Visaytemnor, Mansurre'de Don Gabriel Alisan, Varna'da Don Andre Lö Droni, Süveys'te Don Burg Kosta, Akka ve Hayfa'da Don Stefalo Agkeni, İzmir'de Don Romolo Bertal Dö Venk, Kalas'ta Don Pedrotisko, Tekfurdağı'nda Antonyo Lalmecyo, Adana'da Fonstandito Maverromani, Trabzon'da Jan Patiş Marenko, Hanya'da Minos Galokerinos, Rusçuk'ta Don Nimovila

⁸⁵⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 53-206.

Dimeyardi Zarmik Brafzeviski, Şam-ı Şerif'te Don Karlos Karimartin, Lazkiye'de Karlos Pzoreşki, Sakız'da Antuan Govila, Yafa'da Don Hose Menudalski görev almıştır⁸⁵⁷.

Tablo 2. 19: Osmanlı Devleti'nin Madrid Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Ülâ Sımf-ı Evvel Kerkhove Efendi	Madrid	Orta Elçi	1861
Müşir Cemil Paşa	Paris ve Madrid	Büyükelçi	1862-1863
Mehmed Cemil Paşa	Paris ve Madrid	Büyükelçi	1868-1869

Tablo 2. 20: İspanya'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Merkez	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Antonio Lopez de Cordova	İstanbul	Orta Elçi	1847
Mösyö Gerardo de Souza	İstanbul	Orta Elçi	1848-1852
Jose Neviet	İstanbul	Orta Elçi	1853
Castillo	İstanbul	Maslahatgüzar	1854
Antonio Riquelme	İstanbul	Orta Elçi	1855
İspanya ve Parma Elçisi Mösyö Gerardo de Souza	İstanbul	Orta Elçi	1856-1859
İspanya Elçisi Komandör Gerardo de Souza	İstanbul	Orta Elçi	1860-1861
Mösyö Riquelme	İstanbul	Maslahatgüzar	1862
Juan Tomas Comyn	İstanbul	Maslahatgüzar	1863
Mösyö Edwar Sanço	İstanbul	Orta Elçi	1864
Mösyö Rafael Jabat	İstanbul	Orta Elçi	1865-1866
Mösyö Hikenya	İstanbul	Orta Elçi	1867
Francisco de Zea Bermudez	İstanbul	Maslahatgüzar	1868
Mösyö Maria Remony Zarco del Valle	İstanbul	Maslahatgüzar	1869
Marques de Ulagares	İstanbul	Orta Elçi	1870
Yoze Antonio Aquilar	İstanbul	Büyükelçi	1871-1872
Yoze Antonio Aquilar Mariano Zara	İstanbul	Büyükelçi	1873
Mösyö Guillermo Crespo	İstanbul	Orta Elçi	1874
Mösyö Guillermo Crespo	İstanbul	Fevkalade Murahhas Orta Elçi	1875
Mösyö Agusta Konte	İstanbul	Fevkalade Murahhas Orta Elçi	1876-1877

2.12. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Danimarka İlişkileri (1847-1877)

Danimarka, Kuzey Avrupa'da yer alan bir ülkedir. Kuzey Denizi ile Baltık Denizi arasında bulunan Jutland yarımadasıyla etrafındaki büyüklü küçüklü birçok adanın üzerine kurulmuştur. Yönetim şekli tek meclisli meşruti monarşi'dir. Başkenti Kopenhag'dır. Diğer önemli şehirleri Arhus, Odense ve Alborg'tur. Danimarka'nın

⁸⁵⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 545-580.

tarihi MÖ. 3000 yılına kadar götürülebilir. Yapılan araştırmalar ve kazılarda bu bölgenin Roma ve Bizans ile ilişkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bölgeye, Britanya adasını geçerek sırayla Keltler ve Angllar'le Saksonlar gelip burada kabile esaslı üzerine teşkilatlanmışlardır. VI. yüzyılda ise İsveç üzerinden hareket eden İskandinav menşeli Danlar, ilk Danimarka devletini Zealand adasında kurmuşlardır⁸⁵⁸.

Danimarka, XI. yüzyılın başlarında İngiltere'yi ele geçirmiş ve veraset yolu ile Norveç'i zaptetmiştir. Bundan sonra büyük bir İmparatorluk olmuşsa da bu durum uzun sürmemiş ve kısa sürede krallık ikiye bölünerek dağılmıştır. XIV. yüzyılın sonlarında Kalamar Birliği adı altında İsveç, Norveç ve Danimarka 1317 yılında birleştiler. 1523'de İsveç bu birlikten çıktı. Danimarka ve Norveç ise birliği devam ettirmekte kararlıydı. Bu iki devlet, XV. ve XVI. yüzyıllarda Kuzey Avrupa'da Danimarka ismiyle varlık gösterdi. Danimarka, XVII. yüzyılda İsveç ile yürüttüğü harplerde mağlup olan tarafı ancak XVIII. yüzyılda siyasi ve ekonomik açıdan büyük bir devlet vasfı kazandı. Belt ve Sund boğazlarının kontrolünü ele geçirerek ticaret yollarından büyük olanaklar elde etti⁸⁵⁹.

Danimarka, XVII. yüzyılın ilk yarısında büyük bir gelişme kaydetmiştir. İskandinavya'nın küçük devleti Danimarka, Avrupa'nın kuzeyinde egemen bir güç ve Protestanlığın hamisi olmuştur. Bu büyük gelişmelere müsebbib ülkenin maharetli kralı IV. Christian'dır. Bu dönemde İsveç'in, Norveç toprakları üzerindeki planlarına paralel olarak Kategat boğazı kıyısında Göteborg limanını inşa etmesi 1611'de IV. Christian'ı İsveç'e karşı savaşa yöneltmiştir. Bu savaşın sonunda Kalmar'ı, Göteborg'u ve Elfsborg kalesini zaptetmiştir. Bir yandan da donanması ile Stokholm'u tehdit etmiştir. Bu gelişmeler, 1613 yılının Ocak ayında İsveç Kralı Gustav Adolf'u, Knaeröd barışını yapmaya mecbur bırakmıştır. Bu barış ile Danimarka toprak kazanmasının yanı sıra ticaret adına da büyük çıkarlar elde etmiştir. Bunun ardından İspanya'nın güçten düşmesini fırsat bilerek Hindistan ticaretine girmeyi hedeflemiş ve nitekim Doğu Hindistan Kumpanyasını 1616'da Kopenhag'da tesis etmiştir. Koromandel sahilinde mümbit bir ticaret üssü olan Trankebarı almıştır. Ayrıca Gröenland ve İslanda ticaret topluluğu olmak üzere iki ticaret şirketi daha tesis etmiştir⁸⁶⁰. Bundan sonra Avrupa'da

⁸⁵⁸ Hasan Uysal "Danimarka", *TDVİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 461.

⁸⁵⁹ Uysal, a.g.m., s. 462.

⁸⁶⁰ Baykal, a.g.e., s. 173.

toprak elde etmek emelleri ile hareket eden Christian, otuz yıl savaşlarına katılarak güç kazanacağını düşünmüştür. Danimarka, bu savaşta aldığı mağlubiyetle birlikte 1629 Lübeck Antlaşması'nı imzalamış ve Danimarka kralı Almanya toprakları üzerindeki emellerinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu savaştan sonra Danimarka, Avrupa'nın ikinci planda kalan devletlerinden biri haline gelmiştir. İsveç, kazandığı parlak zaferler ile birlikte güçlenerek 1643'de Danimarka'ya savaş açmış ve Hollanda'nın da desteğini alarak galip gelmiştir. Nitekim 1645'de yapılan Brömsebro barışı ile İsveç'e büyük toprak parçaları bırakmıştır. Bunun yanı sıra ülkenin büyük bir vergi kaynağı olan Sund boğazından geçen gemilerden alınan gümrük vergisi de kaldırılmıştır. Danimarka'nın iç işlerindeki zafiyeti başarısızlıkların en önemli nedenini oluşturmuştur. III. Frederich devrinde İsveç'le mücadeleler devam etmiştir. 1658'de meydana gelen savaşta ülke başarı ile muhafaza edilmiştir. Bundan sonra ülkede bir nizam oluşturmak için 1660'da Kopenhag'da sınıfların mümessillerinden oluşan Reichstag Meclisi toplanmıştır. Burjuva sınıfı halkın karşısında yer alarak Kral'a geniş haklar tanıyan bir anayasa kabul etmiştir. Böylelikle önceki anayasanın ülke içinde neden olduğu güç durum ortadan kaldırılmıştır. Bu krallığın güçlenmesi için yapılmış ilk girişimdir. Avrupa'nın çoğu ülkesinde olduğu gibi Danimarka'da da krallık, burjuva tarafından desteklenmiştir. Danimarka, bundan sonra yavaş yavaş ilerleyerek mutlakiyet rejimi kurma yolunda önemli adımlar atmıştır⁸⁶¹.

Osmanlı Devleti ile bir İskandinav ülkesi olan Danimarka'nın münasebetleri XVIII. yüzyılda başlamıştır. 14 Ekim 1756'da Osmanlı Devleti ile Danimarka arasında seyr-i sefâin ve ticaret antlaşması imzalanmıştır. Danimarka, bu antlaşmadan sonra Osmanlı Devleti'nde ticari ve diplomatik faaliyetlerini artırmıştır. İstanbul'da tesis etmiş olduğu elçiliğin ardından 35 merkeze daha konsolos veya konsolos vekili atamıştır. Osmanlı Devleti ise Danimarka'da 1894 yılına gelinceye kadar diplomatik temsil merkezi açmamıştır. Bu devlet ile ilgili işlerini Stockholm elçiliği vasıtasıyla yürütmüştür⁸⁶².

Danimarka Kralı V. Frederich, 24 Mart 1755 tarihinde Osmanlı Devleti'ne bir mektup göndermiştir. İki ülke arasında herhangi bir haberleşmenin ve iletişimin

⁸⁶¹ Baykal, *a.g.e.*, s. 174-177.

⁸⁶² Mehmet Temel, "18-20. Yüzyılda Türkiye Danimarka İlişkileri", *Tarih İnceleme Dergisi*, C. XXII, S. 1, 2007, s. 117-118.

olmadığına dikkat çekmiş iki ülke arasında dostluk ve ticaret anlaşması yapmak istediğini ve bu anlaşma için askeri işler nazırı olan Sigismund Wilmo de Gaehler'i tam yetki ile görevlendirdiğini bildirmiştir. III. Osman tarafından gönderilen cevapta bu istek müspet görülmüş çalışmaların başlatılacağı bildirilmiştir. İki ülke arasında dostluk, seyr-i sefâin ve ticaret anlaşmasını barındıran bir ahitnâmenin hazırlanması ve imzalanması için Sadrazam Mustafa Paşa'ya salahiyet verilmiştir⁸⁶³. 1756'da III. Osman zamanında Danimarka ile sulh, salâh ve ticarete dair bir anlaşma yapılmıştır. Yine 1827'de II. Mahmud döneminde Danimarka ile Karadeniz'de ticaret iznini içeren bir senet imzalanmıştır. 1841 senesinde Sultan Abdülmecid döneminde Danimarka ile ticarete dair bir anlaşma yapılmıştır. 1859 senesinde Sultan Abdülmecid döneminde Danimarka ile Belt ve Sund boğazlarından geçen gemilere dair bir anlaşma imzalanmıştır. 1862'de Sultan Abdülaziz döneminde Danimarka ile ticarete dair bir anlaşma yapılmıştır⁸⁶⁴.

İki ülke arasında 13 Mart 1862'de imzalanan ticaret anlaşmasında Danimarka adına anlaşmayı imzalayan elçi Kazimir Alfons de Hubş'dan sonra Danimarka'nın diplomatik temsilini İsveç-Norveç elçiliği üstlenmiştir. Ülke'nin liman kentlerine atanan konsolos ve konsolos vekilleri de genellikle o bölgede ticaretle iştiğal eden gayrimüslim tüccar ve yabancılardan seçilmiştir. Osmanlı tebaasından kişiler de Danimarka konsolosu olarak atanabilmişlerdir. Gaeh'lerden sonra İstanbul'a atanan bazı Danimarka elçileri ve elçi vekilleri şöyledir: Mart 1766'da orta elçilik seviyesinden Frederich Christian de Gassel, Mart 1772'de vekâleten elçi Portoman, 1789'da Baron İbsi, 1790'da Elçi vekili olarak Paul Zohrab, 1827'de Kazimir Baron de Hübsch, 1834'de Elçi vekili Homferisen'dir. Danimarka, 1894'te İstanbul'da bir konsolosluk açmıştır. Bu göreve İsveç-Norveç Devleti'nin İstanbul'daki konsolos vekili Mösyö Carl Güstav Fredholm'u atamıştır⁸⁶⁵. İki ülke arasındaki ilişkiler I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde durağanlaşmıştır. Daha sonra 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile ilişkiler kaldığı yerden devam etmiştir⁸⁶⁶.

⁸⁶³ Temel, a.g.m., s. 119.

⁸⁶⁴ Sâlnâme-i Nezâret-i Hariciyye (1302) 1885, s. 551.

⁸⁶⁵ Temel, a.g.m., s. 124-125.

⁸⁶⁶ Temel, a.g.m., s. 117-118.

Bu girişten sonra asıl konumuzu oluşturan Devlet Sâlnâmelerine göre Osmanlı Devleti ve Danimarka'nın elçilik teşkilâtlarına değinelim. 1847 yılında, Osmanlı Devleti'nin Kopenhag'da elçilik teşkilâtı yer almamıştır. Bu durum, 1877 yılına kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti Danimarka'ya en erken 1916 yılında Abdülatif Safa Bey'i elçi olarak göndermiştir⁸⁶⁷. Osmanlı Devleti'nde Danimarka Mukim Elçisi Baron Hübsch'dur. Maiyetinde, Kâtip Adolf Hübsch⁸⁶⁸, Tercüman ve Kañçılar Romani görev almıştır⁸⁶⁹.

1848 yılında Danimarka Mukim Elçisi Baron Hübsch, Maiyet Kâtibi Adolf Hübsch, Tercüman ve Kañçılar Romani birlikte görev almıştır. Danimarka'nın Osmanlı Devleti'nde görev alan konsolosları⁸⁷⁰ şöyledir: İzmir'de Yoniğ, İskenderiye'de Dö Meraymer, Halep'te İliya Pichotto'dur. Konsolos Vekilleri: Boğazhisarları'nda Sadaka, Kuş Adasında Mihalopulo, Sisam'da Ezverunov, Rodos'ta Doçi, Ladkiye'de Mazoile, Beyrut'ta Samuel Pichotto, Sayda'da Reskale, Akka'da Katafogo, Yafa'da Taveş, Kıbrıs'ta Mattei, Edirne'de Badeti, Selânik'te Karboneri ve Trabzon'da Garibaldi görev almıştır⁸⁷¹.

1849 yılında karşılıklı diplomatik temsil söz konusu değildir. Danimarka'nın Osmanlı Devleti'ndeki konsoloslarında bu yıl tek değişiklik Yafa'da meydana gelmiştir.

⁸⁶⁷ Osmanlı Devleti'nin Danimarka nezdine Kopenhag'a gönderdiği elçiler şöyledir: Aralık 1916'da Abdülatif Safa Bey, Aralık 1917'de Ali Fuad Hikmet Bey'dir (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 46).

⁸⁶⁸ Baron d'Hübsch Pera doğumludur. Danimarka ve Saksonya sefirliği yapmıştır. Galata'da Hübsc and Timoni isminde bir ticaret şirketinin de sahibidir. Hübsch, III. Selim ile yakın dosttur. Baron d'Hübsch büyük oğluna kendi ismini vermiştir. Oğul Hübsch, Avrupa elçilikleri içinde başta Kapudan Paşa olmak üzere üst düzey Osmanlı Devlet memurlarıyla olan samimiyeti ile bilinmektedir (Onur Kınılı, "19.Yüzyıl'da Amerika Birleşik Devletleri'nin İzmir'deki Konsolosluk Faaliyetleri", Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2009, s. 119) XVIII. yüzyıl'da diplomatların meydana getirdiği çevre giderek azınlıkta kalmıştır. Bu çevre neredeyse soylu diplomatlardan ve kendilerine hizmetlerinin karşılığında mükâfat olarak bir Avrupa unvanı verilmiş olan Ortadoğulu Katoliklerden müteşekkildi. Buna örnek olarak Alman bankacı Hübsch gösterilebilir. Senelerdir İstanbul'da, Hollanda veya Danimarka'nın gözetiminde kalmış ve Danimarka elçisi olarak atanmıştır. Bu şekilde diplomatik çevreye dâhil olmuştur. Daha sonra kendisine komik bir soyluluk unvanı verilmiş ve Baron Hübsch van Grossthal adını almıştır. Grossthal Türkçe'de Büyükdere anlamına gelmektedir. Baron'un bu semtte yazlık bir evi olması kendisine verilen bu unvanla bağdaştırılmıştır. Osmanlı Devletinde kurulan ve Hollandalıların da görev aldığı ilk modern banka, Hübsch&Timoni bankası Danimarkalılar tarafından tesis edilmiştir. Hatta bir zamanlar bir Fransız sefirin kaleme aldığı kitapta XIX. yüzyıl başlangıcında İzmir'de görev yapan Hollanda Konsolosu Hübsch'un en büyük bankacı olduğunu ifade etmiştir (Slot, *a.g.m.*, s. 13-20).

⁸⁶⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 98.

⁸⁷⁰ Danimarka'nın Osmanlı Devleti nezdindeki konsoloslarının görev aldıkları merkezler şöyledir: Mısır, Kalas, İzmir ve Halep İskelesi. Konsolos vekillerinin görev aldığı merkezler ise şöyledir: Antakya, Lazkiye, Edirne, Akka, Beyrut, Selânik, Rodos, Sisam, Yafa, Tunus, Kudüs ve Boğazhisarları (BOA. HR. MKT.45/95, M. 7 Mayıs 1852/H. 17 B. 1268).

⁸⁷¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 136-137.

1848 yılında Yafa şebbenderi Taveş iken bu yıl Nossi göreve getirilmiştir⁸⁷². 1850 yılında Danimarka'nın Osmanlı Devleti'nde tek bir görevlisi yer almıştır oda Danimarka Kañçıları Romano'dur⁸⁷³. 1851 yılında, Danimarka'nın Osmanlı Devleti'nde Kañçılar Danyezi'den başka görevlisi yoktur. Bir önceki yıl Kañçılar Romano görevliyken bu yıl onun yerine Danyezi göreve getirilmiştir⁸⁷⁴. 1852 yılında önceki yıldan farklı bir gelişme söz konusu olmamıştır. İki ülke ilişkilerinde tek görevli Kañçılar Danyezi'dir⁸⁷⁵.

1853 yılında Osmanlı Devleti'nde Danimarka Küçükkelçisi olarak Baron Hübsch göreve gelmiştir. Maiyetinde Tercüman Romani görev almıştır. Bu yıl Danimarka, kañçılar ile temsil edilmemiştir. Küçükkelçilik seviyesinden Osmanlı Devleti'nde temsili söz konusu olmuştur⁸⁷⁶. 1854 yılında teşkilât içerisinde herhangi bir değişiklik olmamıştır⁸⁷⁷.

1855 yılında, Osmanlı Devleti'nde Danimarka Küçükkelçisi Baron Garnier Hübsch, Sırkâtip ve Tercüman Baron Alfons Hübsch ile görev almıştır. Bir önceki yıl da görev almış olan Tercüman Romani'nin yerine yine Hübsch soyadlı aynı aileden bir kişi görevlendirilmiştir. Tercümanlık ve sırkâtiplik görevlerini birlikte yürütmüştür. 1856-1857 yıllarında bir önceki yıldan farklı bir gelişme gözlemlenmemiştir⁸⁷⁸.

1858 yılında, Osmanlı Devleti'nde Danimarka Mukim Elçisi Baron Garnier Hübsch, Sırkâtip Frederik ile görevini sürdürmüştür. Küçükkelçilik statüsünden mukim elçiliğe geçilmiştir. Bir önceki yılda görev almış olan Sırkâtip ve Tercüman Alfons Hübsch yerine bu yıl sırkâtip memuriyetiyle Frederik görev almıştır. 1859,1860 ve 1861 yıllarında teşkilât içerisinde bir değişiklik olmamıştır⁸⁷⁹.

1862 yılında, Danimarka mukim elçiliği, orta elçilik seviyesine getirilmiştir. Danimarka Orta Elçisi Baron Garnier Hübsch, Sırkâtip Mösyö Frederik Hübsch ile

⁸⁷² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s.100.

⁸⁷³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 56.

⁸⁷⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 87.

⁸⁷⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 87.

⁸⁷⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 94.

⁸⁷⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 105.

⁸⁷⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 112.

⁸⁷⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 129.

görevine devam etmiştir⁸⁸⁰. 1863 yılında, Danimarka Orta Elçisi Baron Dö Hübsch, Sırkâtip ve Tercüman Mösyö Frederik Hübsch ile görevini sürdürmüştür. Önceki yıllarda sadece sirkâtiplik yapan Frederik Hübsch bu yıl hem sirkâtip hem de tercümanlık görevini birlikte yürütmüştür⁸⁸¹. 1864 yılında, Danimarka Orta Elçisi Baron Dö Hübsch, Sırkâtip ve Tercüman Mösyö Frederik Hübsch ile görevine devam etmiştir. 1865-1873 yılları arasında iki devletinde elçilik veya şebenderlik olarak teşkilâtları mevcut değildir⁸⁸². 1874 yılında Osmanlı Devleti'nde İsveç ve Norveç Mâ Danimarka Mukim Elçisi Mösyö Selim Ehrenhoff⁸⁸³ görev almıştır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Tercüman Mösyö Jorj Timoni ve Kançılara Mösyö Oskadro Bedetstam'dır. Bundan sonraki iki yılda ise temsil söz konusu olmamıştır⁸⁸⁴.

1877 yılında Osmanlı Devleti'nin Kopenhag'da gerek elçilik temsilciliği olarak gerekse de şebenderleri görev almamıştır. Bu yıl Danimarka ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Danimarka Kralı Christiyan'dır. Başkenti Kopenhag'dır. Başvekili Esterob'dur. Nüfusu 2.219.200'dür. Askeri kuvveti 37.352'dir. Bahriye kuvveti içinde gemi sayısı 65, zırhlı sayısı ise 6'dır. Osmanlı Devleti'nde görev alan Danimarka konsolosları şöyledir: İskenderiye'de General Alfred Frederik Demraimez, İzmir'de Tandebogf, Tunus'da Jan Goybol, Beyrut'ta ikamet etmek üzere Suriye vilayetinde Nikson, Kalas'ta Le Şövalye Ogust Kalelmoso'dur. Konsolosluk Vekilleri: Yafa'da Emteriyosnos, Sisam'da Grego Svarono, Rodos'ta Handi Doçi, Akka'da Fenakaço, Edirne'de Barnalmesi Bardeti, Lazkiye'de Protomişel, Antakya ve İskenderun'da Pichotto, Trabzon'da Filipino Gapri, Sayda'da Gabriel Risgavaber, Kıbrıs'da İnosan

⁸⁸⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 112.

⁸⁸¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 119.

⁸⁸² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 121.

⁸⁸³ İsveç ve Norveç Devleti'nin İstanbul Sefiri Mösyö Selim Ehrenhoff'un babası askeri hizmette bulunmuş olup İsveç hükümdarlarından III. ve IV. Gustav ile IV. Adolf ve XIV. Jan hükümetlerinde pek birçok savaşa katılmıştır. Selim Ehrenhoff 1822'de doğmuş, ilk eğitimini Fransa mektebinde almış, 18 yaşındayken imtihanını verdikten sonra Politeknik mektebine girmiştir. 1841'de İsveç'e dönüp imtihanlarını verdikten sonra Darülfünuna başlamıştır. Dört sene eğitimden sonra 1845 senesinde Harbiye Nezareti kitabet dairesinde bulunmuş oradan sonra İsveç ve Norveç devleti'nin Fas nezdinde bulunan General konsolosluğunun Ser kitabetine tayin olmuştur. 1859 senesinde Konsolosluk ahdi istihallerine tevcih olunmuştur. Fas'ın pek çok yerlerini gezmiş, ahalinin ahlâk ve adetlerini tetkik ve tahkik etmiş ve bu yönde bir kitap telif etmiştir. İsveç Devleti'nin General Konsolosuyla Afrika'da bulunduğu vakit Prusya devletinin pek çok hizmeti icrasında bulunmuş ve Prusya devleti tarafından kendisine "Ağilroj" yani "Kırmızı Kara Kuş Nişanı" verilmiştir. 1869 senesinde İsveç ve Norveç Devleti'nin İstanbul elçiliğine tayin olmuştur. Danimarka Devleti'nin dahi İstanbul elçiliği memuriyetini yapmıştır. Birinci rütbeden Mecidiye nişanına nail olmuştur (Musavver Medeniyet Gazetesi, 9 Zilkade 1291/M. 18 Aralık 1874, nr. 11, s. 81-82).

⁸⁸⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 183.

Zirbe Güviç, Tunus'ta Halk-ül vad boğazında Bremyon Yasgote, Kale-i Sultaniye'de Sadaka, Trablusşam'da Şarl Kaçikalıs, Halep'te Denyale Pichotto, Kuşadası'nda Mihalopulo, Şam-ı Şerif'te Salomon Ledeli, Beyrut'ta Zolywey Levid, Sine'de Konstante Senatonos, Selanik'te Filifes Döran görev almıştır. Danimarka'nın Osmanlı Devleti'ndeki sefaret işleri İsveç ve Norveç sefaretine ihale olunmuştur⁸⁸⁵.

Tablo 2. 21: Danimarka'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Baron Hübsch	İstanbul	Mükim Elçi	1847-1848
Baron Garnier Hübsch	İstanbul	Küçükkelçi	1853-1857
Baron Garnier Hübsch	İstanbul	Mükim Elçi	1858-1861
Baron Garnier Dö Hübsch	İstanbul	Orta Elçi	1862-1864
İsveç Norveç Mâ Danimarka Elçisi Selim Ehrenhoff	İstanbul	Mükim Elçi	1874
1877 yılında Danimarka Sefareti işleri İsveç ve Norveç Devletine havale edilmiştir.			

2.13. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İsviçre İlişkileri (1847-1877)

İsviçre, XVII. yüzyıldan beri on üç kantondan meydana gelen bir "Konfederasyon" dur. İsviçre'nin bağımsız bir ülke olarak kabul görmesi, 1648 Vestfalya Antlaşması ile olmuştur. Napolyon'un, 1798'de burayı ele geçirmesi ve burada 1803 yılına kadar hüküm süren Helvetya Cumhuriyetini kurmasına kadarki süreçte, İsviçre Avrupa siyasetinde mühim bir rol oynamaktan uzaktır. Napolyon, 1803 yılında İsviçre'yi yeniden bir konfederasyon haline getirmiştir⁸⁸⁶. Viyana Kongresi'nin 9 Haziran 1815 tarihli "Nihaî Sened"inin 74-84. maddelerinde, İsviçre'de mevcut olan 19 katon'a 3 katon daha katılarak 22 katondan meydana gelen bir konfederasyon haline gelmiştir. Bunlar yeni kabul edilen anayasa ile 22 küçük Cumhuriyet'ten oluşmuştur. Federal hakları ve ortak bir orduları olmadığı için etkisiz bir topluluk olarak varlık göstermişlerdir. 1830'lardan sonra bu kantonların birçoğu, yerel oligarşilerin idaresinden kurtulmak için merkezi ve demokratik bir sistemin oluşturulması adına çaba sarfetmişlerdir. Bunların bir kısmı, anayasalarında gerçekleştirdikleri değişiklikler ile vatandaşların hak ve hürriyetlerini bir nebze de olsa genişletmişlerdir. Bu kantonlar arasındaki mezhep farklılıkları 1840'lardan itibaren mücadelelere neden olmuş ve ihtilal çıkmasına ortam hazırlamıştır. Bu arada 7 Katolik kanton, 1845'de ittifak tesis etmiş ve

⁸⁸⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 551-581.

⁸⁸⁶ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 11.

buna Sonderbund, yani “ayrı birlik” adı verilmiştir. Yedi kanton’un oluşturduğu bu birlik, İsviçre’nin bütünlüğünü bölme anlamını taşımaktaydı. Bu sebeple, diğer kantonlar Sonerbund’a karşı birlik olmuşlardır. Ayrıca, 1847 Temmuz’unda bir araya gelen İsviçre Diyet’i, anayasada birtakım değişiklikler yapılmasını onayladığı gibi, Sonderbund’u askeri güç ile dağıtmaya ve devletin bütünlüğünü muhafazaya karar vermiştir. Bu mücadeleye Sonerbund Savaşı adı verilmiştir. Sonderbund’a karşı gerçekleştirilen bu savaşı, liberal kantonlar kazanmıştır. 1848 yılında onaylanan anayasa, tümüyle liberal ve hürriyetçi bir sistem tesis etmiştir. Bu anayasa yapılırken, Amerika Birleşik Devletleri’nin anayasası temel alınmıştır. Ayrıca, sonradan yapılan birtakım değişiklikler ayrı tutulursa, bu anayasa bugün İsviçre’de geçerli olan anayasa’dır⁸⁸⁷.

Devlet Sâlnâmelerinde İsviçre ile Osmanlı Devleti arasında, 1847 yılından 1860 yılına kadar bir ilişki tesis edilmemiştir. 1861 yılında, Osmanlı Devleti’nin Bern⁸⁸⁸ Şehbenderi Lekore göreve başlamıştır⁸⁸⁹. 1867 yılında, Osmanlı Devleti’nin Cenevre Şehbender Vekili olarak Fransuva Yattellini görev almıştır. Buna karşılık İsviçre’nin Osmanlı Devleti’nde bir temsilcisi görev almamıştır⁸⁹⁰. 1868-1869 yılında, Osmanlı Devleti’nin Cenevre Şehbender Vekili Frasuva Yattellini görevini sürdürmüştür. Buna karşılık İsviçre’nin Osmanlı Devleti’nde bir görevlisi yer almamıştır⁸⁹¹.

1877 yılında İsviçre ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. İsviçre Cumhurbaşkanı Çesrer’dir. Başkenti Bern’dir. Başvekili Çeyas’dır. Nüfusu 2.669.147’dir. Askeri kuvveti 100.102’dir. Deniz kuvveti yoktur. Geliri frank cinsinden 39.516.000, gideri ise 32.166.000’dir⁸⁹².

⁸⁸⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 133-134.

⁸⁸⁸ Osmanlı Devleti’nin İsviçre nezdinde görev alan elçileri şöyledir: Kasım 1915’de Fuad Selim Bey, Temmuz 1919’da Abdullah Reşad Halis Bey, Kasım 1920’de Hüseyin Cevad Bey’dir (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 45).

⁸⁸⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861, s. 106.

⁸⁹⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 121.

⁸⁹¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 121.

⁸⁹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 552.

2.14. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Portekiz İlişkileri (1847-1877)

Portekiz adı, XV. yüzyılın muazzam keşifleri sırasında çokça zikredilmiş, Avrupa'nın başta gelen denizci ülkelerinden biri olmuştur. Portekiz'in tarihi, İspanya ile benzer özellikler göstermiştir. En erken tarihli bilgiler bu bölgenin Fenike ve Yunan ticaret kolonilerinin mekânı olduğunu gösterir. Daha sonra Roma ve Germen hâkimiyeti altında kalan bölge, V. yüzyılda Douro nehri deltasındaki Porto ile Cale şehirlerinden dolayı *Terra Portucalis* olarak adlandırılmıştır. Portekiz'in yükselişi, "Büyük" ve "Mutlu" lakabıyla anılan I. Emanuel zamanında (1495-1521) doruğa çıkmıştır. 1498'de Vasco da Gama deniz yoluyla Doğu Hindistan'a ilk varan kişi olmuştur. Buranın Portekiz valileri Francesco d'Almeida ve Alfonso de Albuquerque, Mısır ve Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele etmiştir. Portekiz, 1511'de Malezya'yı, 1515'de Goa ve Hürmüz'ü, 1517'de de Diû ve Seylan gibi önemli ticaret merkezlerini ele geçirmiş ve nitekim büyük gelir getiren baharat ticaretine hâkim olmuştur. Macao'da yani Çin'de bir ticaret sömürgesi kurmuştur. Afrika kıyılarında yer alan Angola, Mozambik ve Mombasa gibi birçok bölge koloni halini almıştır. Müslümanlar'a karşı Habeşlere destek vermişlerdir. Öte yandan Fas üzerindeki hâkimiyet iddiaları kanlı mücadelelerle sürmüşse de ülke ele geçirilememiştir. Brezilya'nın Kabral tarafından 1500'de keşfedilmesiyle Portekiz sömürgeciliği Güney Amerika'da, bilhassa dil, din ve kültür alanında etkilerini bugüne kadar sürdürmüştür⁸⁹³.

Portekiz'in bu yükselişi çok uzun ömürlü olmamıştır. Bunda özellikle İspanya'nın güçlenmesinin etkisi vardır. 1580'de II. Filip zamanında İspanya, Portekiz'i hâkimiyet altına almıştır. Portekiz, bu hâkimiyetten kendisini ancak 1640'da kurtarabilmiştir. Fakat İspanya'nın, Portekiz üzerindeki emelleri son bulmadığından Portekiz de çareyi İspanya'ya karşı İngiltere'nin yanında yer alma da aramıştır. Neticede Portekiz bundan sonra Avrupa'nın büyük devletleri arasında olamamıştır. Devamlı iç işlerindeki karışıklık ve mücadeleler bu ülkeyi oldukça sarsmıştır.

⁸⁹³ Kemal Beydilli, "Portekiz", *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 328.

Portekiz'in bu gerilemesi 18. yüzyıl boyunca da sürmüştür. Bu nedendir ki, Napolyon'un İspanya ile beraber Portekiz'i zaptı oldukça kolay olmuştur⁸⁹⁴.

Osmanlı Devleti ile Portekiz arasındaki ilişkiler, XVI. yüzyılda Portekiz'in Hindistan'a gelmesi ile başlamıştır. Osmanlı Devleti Mısır'ı fethettikten sonra 1525 yılında Süveyş de "Mısır Kaptanlığı" adı verilen bir deniz üssü meydana getirmiştir. Bundaki amacı hem Kızıldeniz'in güvenliğinden emin olmak hem de Portekiz ile Hint Okyanusunda etkili bir mücadele gerçekleştirebilmektir. Osmanlı Devleti, Aden körfezi, Umman denizi ve Hint denizlerindeki Portekiz faaliyetlerinin Kızıldeniz vasıtası ile yapılan ticarete verdiği zararın bilincindeydi. Bundan dolayı Akdeniz limanlarına doğu ticaretinin sağladığı eski hareketlilik ve bolluğu yeniden kazandırmak adına bu sömürgeci devletin Hindistan'dan defedilmesini gerekli görmüştür. Piri Reis'in Portekizliler'e ait Maskat kalesini 1552 yılında ele geçirmesinin ardından Portekiz gözetimindeki Hürmüz kalesini kuşatması Osmanlı-Portekiz mücadelesinin mühim evrelerinden birini meydana getirmiştir. Ama Piri Reis'in çabaları Hürmüz kalesinin ele geçirilmesi için yeterli olmamış ve meşhur denizci cephanesinin azalması üzerine ablukayı kaldırarak Basra'ya gitmiştir. Piri Reis, donanmanın önemli bir bölümünü orada bırakarak ganimetle dolu üç kadırgayla Süveyş'e dönmek için limandan ayrılmıştır. Yolculuk sırasında gemilerinden birinin kazaya uğramasıyla iki kadırgayla Süveyş'e dönmüştür. Kahire'ye geldiğinde tevkif edilmiş ve Kanunî Sultan Süleyman'ın daha sonra gönderdiği fermanla idam edilmiştir⁸⁹⁵. Piri Reis'in idam edilmesinin nedeni konusunda fikir birliği yoktur. Portekizlilerden rüşvet aldığı iddiasının yanı sıra Portekizli yazar Couto ve onun kitabına dayanan başka Portekizli tarihçilere göre Piri Reis'in idam edilmesinin nedeni Padişah buyruğuna uymamaktır⁸⁹⁶.

Basra beylerbeyliğinin 1546'da kurulmasıyla Hint Okyanusuna yeni bir yol açılmıştır. Uzun yıllar devam eden Osmanlı-Portekiz savaşı neticesinde Kızıldeniz ve Basra körfezi yollarının açık tutulması, Doğu Akdeniz ticareti'nin yeniden hareketlenmesini sağlamıştır. İki devlet arasında sürdürülen barış görüşmeleri ticaret

⁸⁹⁴ Armaoğlu, *a.g.e.*, 9-10.

⁸⁹⁵ Ertuğrul Önalp, "Portekiz Kaynaklarına Göre Sefer Reis'in Hint Okyanusu'ndaki Faaliyetleri (1550-1565)", *OTAM*, S. 25, Ankara 2009, s. 210-211.

⁸⁹⁶ Ertuğrul Önalp, "Piri Reis'in Hürmüz Seferi ve İdamı Hakkındaki Türk ve Portekiz Tarihçilerinin Düşünceleri" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, S. 47, Ankara 2010, s. 17.

yollarının ele geçirilmesiyle ilgili bu mücadelelerin gölgesinde devam etmiştir. III. Joao ve Kanuni Sultan Süleyman arasındaki 1540-1544 tarihli yazışmalar Duarte Catanho ve Diogo de Mesquita gibi elçiler aracılığıyla yürütülmüş fakat yapılan görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamamıştır. 1563'te gelen başka bir elçi ile yapılan görüşmelerden de istenen ticaret ve barış anlaşması elde edilememiştir. Netice itibariyle Portekiz ile XIX. yüzyıla gelinceye kadar bir ilişki tesis edilememiştir. Portekiz ile siyasi ilişkilerin başlaması ve bunun için bir anlaşma yapılması oldukça geç olmuştur. 20 Mart 1843'de yapılan dostluk, ticaret ve seyr-ü sefain anlaşması ile iki devlet arasındaki ilişkiler resmen başlamıştır. Ticaret anlaşması 23 Şubat 1868'de yenilenmiştir. 11 Ocak 1890 tarihinde yapılan ticaret anlaşması ile bu iki anlaşma iptal edilmiştir⁸⁹⁷.

Sâlnâmelere göre 1847 yılında, Osmanlı Devleti'nin Portekiz'de diplomatik temsilcisi yer almamıştır. Bu durum 1877 yılına kadar sürmüştür. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Portekiz ile ilişkilerinin şebhenderler aracılığıyla sağlandığı söylenebilir. Buna örnek oluşturacak şebhenderlik merkezleri Lizbon ve Porto'dur. Lizbon'da Başşebhender Jozef Vanzler, Porto'da Şebhender Covakim Buşk görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Portekiz Maslahatgüzarı Rebelo⁸⁹⁸, Tercüman Sommer ile görev almıştır⁸⁹⁹. 1848'de Portekiz sefreti görevlilerinde bir değişiklik görülmezken Portekiz'in Osmanlı Devleti'nde görev alan konsolosları, İskenderiye'de Başkonsolos Populani ve İzmir Konsolosu Raeta'dır⁹⁰⁰. Bu iki devlet arasında konsolosların teşkil edilmesinden önce ve sonra olmak üzere iki anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalar, 1843'de Sultan Abdülmecid döneminde ticarete dair imzalanan anlaşma ile 1867 tarihinde Sultan Abdülaziz döneminde Portekiz ile ticarete dair imzalanan anlaşmadır⁹⁰¹.

1849 yılında, Osmanlı Devleti'nin şebhenderleri Porto ve Lizbon'da görevlerine devam etmişlerdir. Portekiz Maslahatgüzarı Rebelo, Tercüman Sommer ile görevini sürdürmüştür. Portekiz'in İskenderiye Başkonsolosu Populani ve İzmir Konsolosu

⁸⁹⁷ Beydilli, a.g.m., s. 330.

⁸⁹⁸ İsmi teyit etmek adına Portekiz'de Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Marcelo Nuno Duarte Rebelo de Sousa'nın da isminde Rebelo bulunmaktadır(https://tr.wikipedia.org/wiki/Marcelo_Rebelo_de_Sousa)

⁸⁹⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 92-100.

⁹⁰⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 126-137.

⁹⁰¹ Sâlnâme-i Nezaret-i Hariciyye (1302) 1885, s. 559.

Raeta görevlerine devam etmiştir⁹⁰². 1850 yılında elçilik teşkilâtında bir değişiklik görülmezken bu yıl Portekiz'in Osmanlı Devleti'ndeki konsolosluklarına yer verilmemiştir⁹⁰³. 1851-52 yılında teşkilât içerisinde herhangi bir değişiklik olmamıştır⁹⁰⁴.

1853 yılında, Osmanlı Devleti'nin Lizbon ve Porto şebkenderleri görevlerine devam etmiştir. Portekiz Maslahatgüzarı Rebelo, Kañçılar ve Tercüman Sommer ile görevine devam etmiştir. Bundan önceki yıllarda sadece tercüman olarak hizmet veren Sommer, bu yıl kañçılarlık görevini de üstlenmiştir⁹⁰⁵. 1854 yılında teşkilât aynı şekilde muhafaza edilmiştir⁹⁰⁶. 1855-1857 yılları arasında Portekiz sefaretı işleri İspanya sefaretine havale olunmuş ve tercüman olarak Mösyö Sommer görevini sürdürmüştür. Bu yıl Osmanlı Devleti nezdinde Portekiz sefaretı işlerinin İspanya aracılığıyla yürütüleceğı bildirilmiştir⁹⁰⁷.

1856 yılında, Osmanlı Devleti'nin Porto Şebkenderi Covakim Buşğ görevini tek başına yürütmüştür. Önceki yıllarda Lizbon'da görev alan şebkender bu yıl görev almamıştır⁹⁰⁸. 1857 yılında sefaret içerisinde herhangi bir değişiklik olmamıştır⁹⁰⁹. 1858-1859 yılında, Portekiz sefaretı işleri İspanya sefaretince yürütölmemiştir. Osmanlı Devleti'nin Porto'daki şebkenderi hariç karşılıklı olarak diplomatik temsilciler görev almamıştır⁹¹⁰. 1860-1862 yılında, Osmanlı Devleti'nin şebkenderlerinde değışiklikler meydana gelmiştir. Lizbon Şebkenderi Felix van Zalys, Porto Şebkenderi Joachim Noyef olmuştur. Portekiz'in Osmanlı Devleti'nde bir temsilcisi görev almamıştır⁹¹¹. 1863 ve 1866 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Portekiz arasında diplomatik ve ticari bir ilişki gözlemlenmemiştir. 1867 yılında, Osmanlı Devleti'nin Portekiz'de görev alan

⁹⁰² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 90-100.

⁹⁰³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 54-58.

⁹⁰⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 80-87; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 80-87.

⁹⁰⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 91-95.

⁹⁰⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 102-106.

⁹⁰⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 110-113.

⁹⁰⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 121-126.

⁹⁰⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 118-121.

⁹¹⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 126; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 86.

⁹¹¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-103; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 106; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 109.

şehbenderleri şöyledir: Lizbon Başşehbenderi Felix van Zalys, Lizbon Şehbenderi Bali veled-i Anton ve Porto Şehbenderi Joachim Noyef'tir⁹¹².

1868 yılında, Osmanlı Devleti'nin Portekiz'de görev alan şehbenderleri bir önceki yılda olduğu gibi görevlerini sürdürmüşlerdir. Bu yıl da Osmanlı Devleti ve Portekiz'in karşılıklı olarak elçileri görev almamıştır⁹¹³. 1869-1873 yıllarında teşkilâta bir değişiklik gözlemlenmemiştir⁹¹⁴.

1874 yılında, Osmanlı Devleti'nin Lizbon ve Oporto'da şehbenderleri görev almaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Portekiz Murahhas Orta Elçisi Saveral maiyeti olmadan görev almaya başlamıştır⁹¹⁵. 1875-1876 yıllarında, Osmanlı Devleti'nin Portekiz'deki şehbenderlerinde azalma görülmüş, Lizbon Şehbenderi Felix van Zalys tek başına görev almıştır. Portekiz Murahhas Orta Elçisi Mösyö Saveral maiyeti olmadan Osmanlı Devleti'nde görev almaya devam etmiştir⁹¹⁶.

1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin Portekiz'deki tek şehbenderlik merkezi Lizbon'dur. Burada şehbender Felix Van Zalys görev almıştır. Bu yılki sâlnâme'de Portekiz ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Portekiz Kralı Lui'dir. Başkenti Lizbon'dur. Başvekili Dö Mesello'dur. Nüfusu: 7.641.729'dur. Askeri kuvveti: 33.395'dir. Bahriye kuvveti içindeki gemi sayısı 42'dir. Zırhlı sayısı ise 3'dür. Geliri frank cinsinden 156.098.066'dır. Gideri ise 159.544.727'dir. Osmanlı Devleti'nde Portekiz elçisi görev almadığından sefaret işlerine İtalya elçisi vekâlet etmektedir. Osmanlı Devleti'nde Portekiz'in konsolosluk merkezleri ve konsolosları şöyledir: Dersaadet'te Jorvan, Bükreş'te Vefositeropulo, Girid'de Emanuel Peltigaki, İzmir'de Covanni De Rişarme, Beyrut'ta General Mordayini Laredoye'dir. Konsolos Vekilleri ise şöyledir: Sakız'da Konstantino Bocciyani, Gelibolu'da Kasparicna, Şam-ı Şerif'te Kadss, Sayda'da Gabriel Ayala, Trablusşam'da İlya Fahri, Süveyş'te Viscount Metrio de Rogey, Mansure'de Cozeye Resg, İskenderiye'de Gabriel Jojeg Vejogil, Said Limanın'da

⁹¹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 117.

⁹¹³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 122.

⁹¹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 151; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 164; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 178-180; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 166-168; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 163-165.

⁹¹⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 172-179.

⁹¹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 200-206; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, XXXI, 1876, s. 200-205.

Blanti, Halep'te Materro Markopolo, Tekfurdağında Levaristo Nakellek, Lazkiye'de İlyas Saad, Varna'da Covanni Yaniste Sreto, Mısır'da Eduar Gabrada, Selanik'te Salamon Modibyato görev almıştır⁹¹⁷.

Tablo 2. 22: Portekiz'in İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin Rütbesi	İsmi ve	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Rebelo		İstanbul	Maslahatgüzar	1847-1854
1855-57 arasında Portekiz sefareti işleri İspanya'ya havale edilmiştir.				
Mösyö Sveral		İstanbul	Murahhas Orta Elçi	1876
1877 Yılında Portekiz sefareti İtalya vekâlet etmektedir.				

2.15. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Romanya İlişkileri (1847-1877)

Romanya, Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'ne bağlı olmasına rağmen devlet sâlnâmelerinde Osmanlı Devleti'nin bu bölgelerde şebhenderleri görev almıştır. Ayrıca sâlnâmelerde bu bölge "Romanya" adı altında ele alındığı için bizde kaynağa sadık kalarak aynı başlık altında ele almayı uygun gördük.

Romanya, Doğu Avrupa ülkesi olup başkenti Bükreş'tir. Diğer önemli şehirleri ise 349.000 nüfuslu Yaş, aynı zamanda en büyük liman şehri olan 344.000 nüfuslu Köstence, 333.000 nüfuslu Cluj, 332.000 nüfuslu Kalas, 327.000 nüfuslu Temeşvar, 316.000 nüfuslu Braşov ve 314.000 nüfuslu Krayova'dır. Romanya'nın komşuları ise Ukrayna ve Moldovya, Macaristan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadeniz'dir. En büyük limanı'nın Köstence limanı olmasının yanı sıra Karadeniz'deki öteki liman kentleri Mangalia ve Sulina'dır. Tuna üzerinde de birçok büyük liman yer almaktadır. Bunlardan en önemlileri Orsova, Drubeta-Turnu Severin, Turnu Magurele, Giurgiu (Yergöğü) ve Oltenita'dır⁹¹⁸.

Romanya, coğrafi olarak Türkiye'yi batıya ve Kuzey Avrupa'ya bağlayan yollar üzerinde konumlanmıştır. Türkiye'nin ardından Balkanlar'ın toprak ve nüfus açısından en büyük devletidir. Türkiye ile Romanya arasındaki diplomatik münasebetler 130 yıllık bir geçmişe temellendirilebilir. Fakat iki ülke arasındaki ilişkiler genel manada 1990'lardan sonra gelişmiştir. Aralarında ortak bir sınır olmamasına rağmen Boğazlar, Karadeniz ve Azınlıklar meseleleri göz önüne alındığında karşılıklı ilişkilerin sürekliliği

⁹¹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 547-574.

⁹¹⁸ Sedat Avcı, "Romanya", *TDVİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 167.

ve gelişimi her iki devletinde çıkarına hizmet etmektedir. AB'ye katılmış olan Romanya ile Balkanlar'ın en etkin gücü Türkiye arasındaki diplomatik ve kültürel bağlar, ekonomik ilişkilere de olumlu yönde etki etmiştir⁹¹⁹.

Balkanlarda büyük öneme sahip Romanya bölgesine geçmiş zamanlardan itibaren birçok topluluk gelmiş burada ikamet etmiştir. Bu bölge, Orta Asya'dan hareket eden Türkler'in geçiş ve yerleşim güzergâhlarından birisini oluşturmuştur. Hunlar, Avarlar ve Bulgarlar bu bölgede ikamet etmiş, Slavlar ise bölgede Hristiyanlığı tanıtmışlardır. 1003 yılından sonra Macar Krallığı burada hüküm sürmeye başlamıştır. XIII. yüzyıldan itibaren bu idare tarafından ülkeye Sakson ve Germen kabileler getirilmiştir. Bu durum, yerli halkın Eflâk ve Boğdan bölgesine hareketine neden olmuştur. Bu bölge "Voyvoda" adı verilen ve daha çok Macar veya Polonya gözetimindeki Prensler tarafından idare edilmiştir⁹²⁰.

Osmanlı Devleti'nin bu bölgede dilinin ve kurumlarının kalıcı olması, X. ve XII. yüzyıllarda Peçenek-Kuman, XIII. ve XIV. yüzyıllarda Moğol-Tatar siyasi ve askeri idaresinden ötürüdür. Eflâk ve Boğdan voyvodalıkları bu dönemde Macar Krallığına karşı mücadele ederek bağımsızlığını elde etmiştir. Bu iki yöreye Osmanlı Devletinde "Memleketeyn" adı verilmiştir. Bunlar bağımsızlıklarını muhafaza edebilmek için komşuları Lehistan ve Macaristan Krallıklarıyla mücadelelerini sürdürmüşlerdir. 1393'den sonra Tuna'ya ulaşan Osmanlı Devleti'ne karşı da yeni bir mücadele içine girmişlerdir. Eflâk Beyliği, yapılan çeşitli mücadelelerin ardından 1462-1476 yıllarında Osmanlı üstünlüğünü kabul etmiştir. 1476 yılında Fatih Sultan Mehmed, Osmanlı Ordusu'nun komutasında Boğdan'a sefere çıkmıştır. Osmanlı Devleti, bu savaşta başarılar elde etmesine rağmen başşehir Suceava'yı alamamıştır. Daha sonra II. Bayezid, Boğan'ın önemli kale ve limanı olan Kili ve Akkirman'ı alarak, Prens Stefan'ın Osmanlı hâkimiyetini tanınmasını ve haraç ödemesini sağlamıştır. 1525'de Osmanlı-Leh ebedî barışının imzalanması ve 1526'da Mohaç Muharebesinde Macar Krallığına nihayet verilmesi sonucunda bölgede güç dengesi tamamen değişmiş, Osmanlı Devleti'nin etkinliği oldukça artmıştır. Daha sonra 1538'de Kanuni, Boğdan seferi sonunda Tuna'da yer alan Eflâk'ın en önemli liman kenti İbrail'i Osmanlı Devleti

⁹¹⁹ Şeyma Adıyaman, "Türk-Romanya İlişkileri" *BİLGESAM*, İstanbul 2011, s. 1.

⁹²⁰ Giray Saynur Bozkurt, "Geçmişten Günümüze Romanya'da Türk Varlığı" *Karadeniz Araştırmaları*, C. 5, S. 17, 2008, s. 3.

topraklarına kazandırmıştır. Böylece bütün önemli Tuna kale-liman kentleri Osmanlı Devleti gözetimi altına girmiştir. Eflâk ve Boğdan, Berlin Kongresine kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmıştır. Transilvanya Prensiği ise 1699 yılı Karlofça Antlaşmasından sonra Avusturya'ya geçmiştir. Osmanlı Devleti bilhassa İstanbul'un gıda temini için Romen Prenslüklerine ayrı bir önem vermiştir. XVIII. yüzyılda Memleketeyn'in Osmanlı Devleti'ne verdiği bu hizmet "İstanbul'un yiyecek ambarı" ifadesiyle belirtilmekteydi. XVI. ve XVIII. yüzyıllarda Eflâk-Boğdan'dan İstanbul'a arpa, koyun, sığır, tuz, sadeyağ, bal, balmumu, kendir ve kereste gönderilirdi. Osmanlı idaresi altında bilhassa XVIII. yüzyılda voyvodalar bazen Eflâk, bazen Boğdan idaresi olarak birkaç defa tayin edilebiliyordu. Bu durum dil ve Ortodoksluk ortak paydasında bu iki prensliğin birleşmesine ortam hazırlamıştır. 1 Ocak 1848 tarihinde iki devlet arasında gümrük kaldırılmış, böylece ortak bir pazar oluşturulmuştur. 1848'de Eflâk-Boğdan ihtilali esasen Osmanlı Devleti'ne karşı değil Rus hegemonyasına karşı olmuştur. Kırım Savaşında Rusya'nın mağlubiyeti Romenler'in davası için yeni ve elverişli şartları oluşturmuştur. Batılı büyük devletler, Rusya'nın İstanbul ve Boğazlar'a doğru izlediği yayılma politikasına karşı Balkanlar'da bir tampon bölgenin tesisi için Eflâk-Boğdan'ın bir araya gelmesini istemişlerdir. Nitekim küçük Romanya'nın 1859-1862 arasında kuruluşunu sağlamışlardır. Bu devlet, I. Carol'un bîtaraf ve istikrarlı idaresi yıllarında (1866-1914) Osmanlı Devleti'nden dostane bir şekilde ayrılma isteğinde bulunmuştur. Olumsuz cevap alınca da Romanya Prensiği 9 Mayıs 1877'de bağımsızlığını duyurmuştur. Romanya, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşında yer almış ve bilhassa Plevne'de Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetinde büyük rol oynamıştır. Bu gayretinden sonra Romanya'nın bağımsızlığı 1878'de Berlin Kongresinde onaylanmıştır⁹²¹. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti ve Rusya arasında devam eden bölgesel problemlerden birisi de Tuna prensliklerinin istikbali meselesiydi. Bu yüzyılın ikinci yarısında bağımsızlık için izledikleri yolu her iki devlet de yakından takip etmekteydi. Paris Anlaşması'nın ardından Rusya ve Bâbiâli, bu mesele karşısında ortak tavır takınmışlardır. Âli Paşa ve Gorçakov, Romanya'nın bağımsızlık hedeflerinin aleyhinde bir yol izlemiştir. Bununla birlikte her iki devlet de kendi menfaatlerinin gereği olarak bu bağımsızlığa muhalif olmuşlardır. Romanya, Fransa'nın desteğini alarak bağımsızlık yönünde adımlar attıkça himayesinde bulunduğu Bâbiâli ve komşusu

⁹²¹ Mihai Maxim, "Romanya", *TDVİA*, C. 35, 2008, s. 168-170.

Rusya'nın olumsuz tutumuyla karşılaşmıştır. Nisan 1866'da Prensliklerde yapılan halk oylamasından birlik ve yabancı prens kararı çıkmıştır. Daha sonra Romen politikacılar, Hohenzollern Hanedanından Karl'ı, Prens ilan etmişlerdir. Alınan bu kararı Rusya ve Bâbîâli güçlü bir şekilde protesto etmiştir. Rusya, Bâbîâli'den bu konuda beklediği mukavemeti göremediğini belirtmiştir. Nitekim Bâbîâli yabancı prensin idaresi meselesinde, Fransa'nın düzenlilik içinde süren politikası karşısında İngiltere'nin de mutedil olma eğilimi sergilemesiyle müttefiklerine karşı mukavemet gösterememiştir. Avusturya, 1866 yazında Romanya meselesinde Osmanlı ve Rusya'nın yanında olmuştur. Avusturya'nın Prusya karşısındaki mağlubiyeti, İngiltere'nin bu mesele ile ilgili kararını incelemesine yardımcı olmuştur. Neticede Bâbîâli, bu krizin sonunda Karl'ın Romanya prensliğine getirilmesini kabul etmek zorunda kalmıştır⁹²². Romanya, I. Dünya Savaşına kadar komşu devletlerde kalan topraklarını geri elde etmeye yönelik gayretlerini sürdürmüştür. Romanya, 1914 yılında savaşın başlamasının ardından iki yıl bîtaraf kalmış, daha sonra bu devletlerde ikamet eden büyük miktarda Romen nüfusunu göz önüne alarak, Avusturya Macaristan ve Alman topraklarından hisse almayı amaçlamış ve bu niyetle de İtilaf devletleriyle ittifaka iştirak etmiştir. 1918-1919'da Besarabya, Bukovina ve Transilvanya'yı ülkesine katmıştır. Nihayetinde savaş sonunda da çabalarının meyvesini almış ve yeni topraklar elde etmiştir. Topraklarını neredeyse iki katı oranında genişletmiştir. İki dünya savaşı arasında kalan dönem Romanya'nın ulusal kimliğini sağlamlaştırma ve ekonomisini güçlendirme çabalarıyla geçmiştir⁹²³.

Devlet Sâlnâmelerine göre 1847 ile 1859 yılları arasında iki ülke arasında karşılıklı olarak diplomatik temsilciler ve şebenderlikler görev almamıştır. 1860 yılında, Osmanlı Devleti'nin İbrail Başşebenderi Hüseyin Hamid Efendi, Kalas⁹²⁴ Başşebenderi ise Ali Efendi'dir. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin Romanya'ya⁹²⁵ ticari

⁹²² Özhan Kapıcı, "Prens Kuza'dan Prens Karl'a: 1866 Romanya Krizi Karşısında Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu" *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 32, S. 2, Ankara 2015, s. 119.

⁹²³ Bozkurt, a.g.m., s. 4.

⁹²⁴ Silistre Müşiri Mehmed Said, Kalas ve İbrail şehirlerinde Rus ve Yunanlılar tarafından Osmanlı Devleti aleyhinde gerçekleştirilen gizli faaliyetleri bildirmek için bir rapor hazırlayarak sunmuştur (BOA. A.MKT. MHM.6/59, M. 21 Ağustos 1848/H. 21 N. 1264). 11 Aralık 1852'de Ester Bey tarafından gönderilen yazıda İbrail'de Osmanlı Devleti Şebenderi olan Salih Efendi'nin Kalas Şebenderi olarak tayin olunması istirham edilmiştir (BOA. HR. TO.418/71, M. 11 Aralık 1852/ H. 28 S. 1269).

⁹²⁵ Osmanlı Devleti'nin Romanya'ya gönderdiği elçileri şu şekildedir: Kasım 1878'de Süleyman Sabit Bey, Eylül 1885'de Ahmed Ziyâ Bey, Aralık 1888'de Mehmed Feridun Bey, Mayıs 1890'da Blak Bey, Kasım 1892'de Mehmed Şemseddin Bey, Ocak 1894'te Mustafa Reşid Bey, Ocak 1896'da Hüseyin Kazım Bey, Ağustos 1908'de Abdülatif Safa Bey'dir. İki devlet arasındaki diplomatik münasebetler Ekim 1916'da kesintiye uğramıştır (Kuneralp, a.g.e., s. 46).

ilişkiler maksadıyla görevliler gönderdiği görülmüştür⁹²⁶. 1861 ile 1866 yılları arasında iki devlet arasında sefaret temsilcileri ve şehbenderler görev almamıştır.

1867 yılında, Romanya'da görev alan Osmanlı Devleti şehbenderleri şöyledir: İbrail'de⁹²⁷ İskele Memuru Hüseyin Hamid Efendi ve Kalas İskelesinde Tüccar Vekili Ali Efendi'dir. Bu yıl sâlnâmede Memleketeyn'de bulunan Osmanlı şehbenderleri de ayrı olarak verilmiştir. İbrail'de yine Tüccar Nazırı olarak Hüseyin Hamid Efendi, Kalas iskelesinde ise Tüccar Vekili Ömer Efendi görev almıştır⁹²⁸.

1868 yılında, Romanya'da bulunan Osmanlı Devleti şehbenderleri şöyledir: İbrail'de İstabl-i Amire'de Tüccar Nazırı Hüseyin Hamid Efendi, Kalas İskelesinde Tüccar Vekili Ömer Efendi'dir. Ali Efendi'nin yerine göreve Ömer Efendi gelmiştir. Aynı şekilde bu iki görevlinin Memleketeyn dâhilinde İbrail ve Kalas merkezlerinde görev aldıkları belirtilmiştir⁹²⁹.

1869 yılında, Romanya memleketinde bulunan Ticaret Nazır ve Vekilleri şöyledir: İbrail'de Ticaret Nazırı Mütamayız rütbeli Hüseyin Hamid Efendi ve Kalas İskelesinde Tüccar Vekili Sâlise rütbesiyle Ömer Efendi'dir. Aynı görevliler sâlnâme de Memleketeyn başlığı altında tekrar verilmiştir⁹³⁰.

1870 yılında, İbrail İskelesi Nazırı Hüseyin Hamid Efendi ve Kalas İskelesinde Tüccar Vekili Ali Efendi görev almıştır. Tüccar Vekilliği görevinde bir önceki yıl Ömer Efendi yer almasına rağmen bu yıl Ali Efendi göreve getirilmiştir⁹³¹. 1871 yılında, Osmanlı Devleti'nin Romanya'da görev alan memurları şöyledir: Kalas İskelesinde Tüccar Vekili Şehbender Ali Efendi, İbrail'de Mütamayız rütbeli Şehbender Sadık Efendi'dir. Bunun haricinde karşılıklı elçilik teşkilâtı görev almamıştır⁹³².

⁹²⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1860, s. 103.

⁹²⁷ Yunan Devleti tarafından İbrail'e Konsolos Vekili olarak tayin edilen Camaron azledilmiş yerine Antonopulo tayin edilmiştir. Bunun yanı sıra Prevezeye de Konsolos Vekili Yani Angelo yerine Sonita tayin edilmiştir (BOA. İ.HR.236/14011, M. 26 Nisan 1869/H. 14 M. 1286). İbrail iskelesine gelip giden Fransızların işlerini yürütmek üzere Konsolos Vekili bulunan Fırat yerine Fransa beyzadelerinden Mösyo Moris Konsolos Vekili tayin edilmiştir (BOA. A.DVN. DVE.23/64, M. 15 Şubat 1858/ H. 1 B. 1274).

⁹²⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 117.

⁹²⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 122.

⁹³⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 151.

⁹³¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 163-164.

⁹³² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 179-182.

1872 yılında Osmanlı Devleti'nin, Romanya'da Kalas İskelesinde Tüccar Vekili Ali Efendi ve İbrail'de ismi belirtilmeyen bir memur olmak üzere iki görevlisi yer almıştır⁹³³. 1873 yılında, Osmanlı Devleti'nin Romanya'da Kalas İskelesinde Tüccar Vekili Ali Efendi ve İbrail'de Tüccar Nazırı Krisidi Efendi görev almıştır⁹³⁴. 1874 yılında, Kalas İskelesinde Tüccar Vekili olarak Ali Efendi görev almıştır⁹³⁵.

⁹³³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 167-173.

⁹³⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 163-168.

⁹³⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 172.

III. BÖLÜM: DEVLET SÂLNÂMELERİNE GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NİN AMERİKA VE ASYA KITASI DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ

3.1. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri (1847-1877)

Amerika, dünya'nın batı yarı küresinde bulunur ve dünyada büyüklük açısından ikinci sırada yer alır. Nüfusu 700 milyondan fazla olan bu kıta kuzeyden Kuzey Buz denizi, batıdan Büyük Okyanus, doğudan Atlas Okyanusu ve güneyden Güney Buz denizi ile çevrelenmiştir. Bu kıtaya gelip yeni bir yer keşfettiğinden habersiz bulunan Kristof Kolomb'tan sonra 1497'de bu bölgeye gelen İtalyan denizci Amerigo Vecpucci'nin isminden adını almıştır. Amerigo, 1504 yılında neşredilen mektuplarında buralardan “mundus novus” yani yenedünya diye söz etmiştir⁹³⁶.

Amerika'nın keşfedilmesinin ardından Kuzey Amerika bölgesi İspanyol, Fransız ve İngilizlerin saldırısına maruz kalmıştır. Burada kurulan İngiliz koloni halkı, İngiltere'ye karşı isyan hareketine girişmiştir. Bu isyanın nedeni vergi sorunu olmakla birlikte vergi sorununu meydana getiren temel faktörlerden biri de yedi yıl savaşlarıydı. Bu aşamadan sonra isyan hareketi bağımsızlık fikrini almış ve mücadeleler meydana gelmiştir. İngiltere'ye karşı girişilen mücadelelerde 1777 yılı sonuna kadar başarısız olunmuştur. Fakat 17 Ekim 1777'de Saratoga'da gerçekleşen savaşta, İngilizler büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. İngiliz komutanı 6.000 nüfuslu ordusu ile teslim olmuştur⁹³⁷. 1783'te imzalanan Versailles Antlaşması'nda bağımsız bir devlet olarak tanınan Amerika, kısa sürede kendisine özgü bir yapı tesis edip ticari faaliyetlere öncelik vermiştir. Amerikan Kongresinde, ticaret muahedeleri yapmak üzere Benjamin Franklin, Thomas Jefferson ve John Adams görevlendirilmiştir. Görev aldıkları ülkelerin içinde Osmanlı Devleti de vardı⁹³⁸.

Osmanlı Devleti'nin Amerikalı konsolosları tanımamasından ötürü Amerikan tüccarlar İngilizlerden konsolos olarak faydalanmışlardır. Bu durum Amerikalıların

⁹³⁶ Ahmet Ertek, “Amerika” *TDVİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 30.

⁹³⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 24-28.

⁹³⁸ Orhan Köprülü, “Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri”, *Belleten*, C. LI, S. 200, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 927.

kârlarına olmuştur. Nakliyatını yaptıkları ürünlerin kıymeti üzerinden %0,25 oranında konsolos ücreti ödeyerek İngiliz tacirlerinin sorumlu oldukları %3 gümrük vergisinden yararlanmışlardır. Fakat iki ülke arasındaki münasebetler 1812-1814 savaşları nedeniyle bozulunca, İngiltere Amerikan halkına konsolosluk vazifesini yapmayı reddetmiştir. Amerikalı tüccarların ödemeye mecbur kaldıkları %6 gümrük vergisi bazen %10'u bile bulmuştur. Bu iki devlet arasında ticaret üzerine bir anlaşmanın olmaması da isteğe bağlı gümrük vergisi uygulamalarına zemin hazırlamıştır. Osmanlı Devleti-Amerika Birleşik Devletleri münasebetleri, ABD'nin bağımsızlığını 1776'da elde etmesinin ardından başlamıştır. XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın başında bu iki devlet arasındaki ilişkiler ticaret noktasında yoğunlaşmıştır. 1830'da yapılan ticaret anlaşması ile birlikte ilişkiler oldukça gelişmiştir⁹³⁹.

Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yapılan ahitnâmeler iki devletin ticari ilişkileri açısından önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti ile ABD arasında H. 1245 (1830)'da II. Mahmud'un saltanatı döneminde seyr-i sefain ve ticarete dair bir ahitnâme imzalanmıştır. H. 1278 (1862)'de Sultan Abdülaziz döneminde ABD ile seyr-i sefain ve ticarete dair antlaşma imzalanmıştır. H. 1291 (1874)'de Sultan Abdülaziz döneminde kavânîn-i adliyenin hüsn-ü cereyanına dair bir ahitnâme imzalanmıştır. H.1291 (1874)'de tebdil-i tabiiyet hakkında bir ahitnâme imzalanmıştır⁹⁴⁰.

Amerikan ticareti'nin İngiliz ambargosu nedeniyle sıkıntıda olduğu bağımsızlık döneminde, Amerika kolonileri farklı ticaret noktaları arayışında olmuştur. Bu süreçte Akdeniz'in bu noktalardan biri olabileceği fikri ortaya atılmıştır. Bu ilk girişimler için Kuzey Afrika limanları öncelikli olsa da 1782'de Massachussets'in Salem iskelesinde "Grand Turk" adlı bir geminin olması hedeflerinin Afrika ile sınırlı olmayacağını bir işareti olmuştur. Kesinlik arz etmese de bu süreçte Boston'dan İzmir'e gelen bir tüccarın Amerika Birleşik Devletleri ile olan ticareti başlattığından söz edilir. 1785'den beri Boston'daki pazarlarda İzmir'e ait kuru üzümün yerini alması, İzmir'in Amerikalılarca bilindiğinin kanıtı olabilir. ABD'nin Londra Sefiri Rufus King, dönemin

⁹³⁹ Çağrı Erhan, "Osmanlı-Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)" *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları Ankara 1999, s. 21-22.

⁹⁴⁰ Sâlnâme-i Nezâret-i Hariciyye (1302) 1885, s. 559.

Osmanlı Sefiri İsmail Ferruh Efendi'yi ziyaretinde Osmanlı Devleti ile sulh içinde münasebetler tesis etmeyi dilediklerini ve bundan ötürü Lizbon'daki ABD sefirinin Dersaâdet'e atanacağından bahsetmiştir. Fakat İngiliz Hâriciye Nazırı Lord Grenville'nin bu durumdan habersiz olduğu ortaya çıkmış ve bu girişim sonuçsuz kalmıştır. ABD yönetiminden Başkan Jefferson'un girişimi ile 1802'de Philadelphia'lı tüccar William Stewart, İzmir'e konsolos memuru olarak atanmıştır⁹⁴¹.

1804 yılından sonra ABD'nin Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin hareketlendiği görülmüştür. Amerika'nın Türkiye'den ithal ettiği emtia arasında pamuk, sünger, yün, Türk halısı, zamkî Arabî bulunuyordu. Bu ithalattaki en önemli kısım ise Afyon oluşturmuştur⁹⁴². Amerika ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaret hacmi XIX. yüzyılın ortalarında 1 milyon dolara ulaşmıştır. ABD'den Osmanlı Devleti'ne kısa süre içerisinde oldukça fazla gemi gelmiştir. 1816'da 8 gemi, 1823'de 18 gemi, 1825'de 22 gemi, 1828'de 28 gemi, 1830'da 32 Amerikan gemisi İzmir'e varmıştır. Bu ilerlemeye en önemli katkı konsolos Offley'in çabaları olmuştur. Bu zaman zarfında Osmanlı Devleti'ne 78 Amerikan ticaret gemisi gelmiştir. Bunlardan 58'i Offley'in Woodmas and Offley adındaki şirketine emtia nakleden gemilerdir. Offley, Osmanlı Devleti ile ABD arasında henüz bir ticaret antlaşması yapılmadan önce 1828 yılında Delos isimli bir Amerikan tüccar sefinesinin İstanbul'a hareketine izin almıştır. Bundan iki yıl sonra da Amerikan gemilerinin Karadeniz'e gelmelerini sağlamıştır. 1830'da ABD'nin Osmanlı Devleti'ne yaptığı ihracat 74.263 dolar olmuştur. İhraç ürünlerinin başlıcaları yünlü eşya, tütün, barut, rom, işlenmiş tütün, zahire ve mum'dur. 1830'da ABD'nin Türkiye'den satın aldığı ürünlerin maliyeti 414.392 dolara ulaşmıştır. Ürünler ehemmiyetine göre afyon, fındık, meyve, işlenmemiş yün, deri, gümüş, şarap ve eski bakırdan oluşmuştur⁹⁴³.

ABD'de Türkçe bilen diplomatların yokluğu iki ülke arasında ciddi sıkıntılar meydana getirmiştir. 1830 Antlaşması'nın bazı maddelerinde Türkçe ve İngilizce bölümler arasında oluşan farklılıklar yıllarca iki devlet arasında hukuksal anlamda kriz nedeni olmuştur. Diplomatik ilişkilerin tesisinden sonra ABD bu eksikliği telafi etmiş ve Dersaâdetteki ilk Amerikan Maslahatgüzarı olan David Porter'ın yeğeni John Porter

⁹⁴¹ Kınlı, a.g.t., s. 116-117.

⁹⁴² Köprülü, a.g.m., s. 930.

⁹⁴³ Köprülü, a.g.m., s. 934.

Brown, Türkçe'yi öğrenmiştir. 1872'den vefatına kadar yaklaşık 40 yıl elçilik tercümanı olarak görev yapmıştır⁹⁴⁴.

Sâlnâmelere yansıyan Osmanlı Devleti-ABD ilişkilerine göre, 1847 yılında Osmanlı Devleti'nin ABD'de elçilik teşkilâtı yer almamıştır. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin Newyork'da görev alan şebbenderi Abram Zabcioğlu'dur. Bu görevi 1856 yılına kadar sürdürmüştür. Osmanlı Devleti nezdinde Amerika Memalik-i Müttehede Mukim Elçisi Dabney S. Carr'dır⁹⁴⁵. Maiyetinde, Tercüman Braun ve Kañçılar Porter görev almıştır⁹⁴⁶.

1848 yılında ABD'nin Osmanlı Devleti nezdindeki elçisi ve maiyeti görevini bir önceki yılda olduğu gibi sürdürürken Osmanlı Devleti'nde görev alan ABD konsolosları şöyledir: İzmir'de Ofle, İskenderiye'de Taved, Beyrut'ta Şaso. Konsolos Vekilleri: Boğazhisarların'da Kaloret, Selanik'te İvet, Halep'te Pichotto, Şam'da Farhey, Yafa'da Morrad, Bursa'da Eşuab⁹⁴⁷. 1849 ve 1850 yılında elçilik teşkilâtı ve görevlilerinde bir değişiklik olmamıştır⁹⁴⁸. 1851 yılında, Memalik-i Müttehede-i Amerika Mukim Elçisi Mösyö George P. Marsh göreve gelmiştir. Maiyetinde, Tercüman Braun ve Kañçılar Hanyezi görev almıştır⁹⁴⁹.

1852 yılında, Osmanlı Devleti nezdinde Memalik-i Müttehede-i Amerika Mukim Elçisi Mösyö George P. Marsh'ın maiyetinde, Sırkâtip ve Tercüman Braun, Kañçılar Mösyö Porter, Maiyet Kâtibi ve İkinci Tercüman Homes görev almıştır⁹⁵⁰. 1853 yılında, Amerika Küçükkelçisi Mösyö George P. Marsh, Sırkâtip ve Tercüman Mösyö Braun⁹⁵¹, Maiyet Kâtibi ve Tercüman Mösyö Homes ile görev almıştır. Mûkim elçilik bu yıl

⁹⁴⁴ Erhan, a.g.m., s. 25.

⁹⁴⁵ Osmanlı Devleti'nde görev alan Amerika elçileri listesi şöyledir: 1831-1843'de David Porte, 1843-1849'da Dabney S. Carr, 1849-1853'de George P. Marsh, 1855-1858'de Carrol Spence, 1858-1861'de James Williams, 1861-1870'de Edward Joy Morris, 1870-1871'de Wane MacVeagh, 1871-1875'de George H. Boker, 1875-1880'de Horace Maynard, 1880-1881'de James Longstreet, 1881-1885'de Lewis Wallace, 1886-1887'de Samuel S. Cox, 1887-1889'da Oscar S. Straus, 1889-1892'de Solomon Hirsch, 1892-1893'de David P. Thompson, 1893-1897'de Alexander W. Terrel, 1897-1898'de James B. Angell, 1898-1899'da Oscar S. Straus, 1899-1906'da William Rockhill'dir (Kınlı, a.g.t., s. 239).

⁹⁴⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 92-99.

⁹⁴⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 126-145.

⁹⁴⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 90-108; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 53-60.

⁹⁴⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 80-89.

⁹⁵⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 80-88.

⁹⁵¹ Amerika sefaretinde başkâtip olarak görev alan Mösyö Braun'un akrabası Mösyö Corc Porter Washington şebbenderliğine tayin olunmuştur (BOA. İ.HR.154/8173, M. 6 Haziran 1858/H. 23 Ş 1274).

küçükkelçilik seviyesinden temsil edilmiştir. Kaçılar Mösyö Porter ise bu yıl teşkilât içerisinde yer almamıştır⁹⁵². 1854 yılında Amerika elçilik teşkilâtına Konsolos Vekili Şarl Simonnis atanmıştır⁹⁵³.

1855 yılında Osmanlı Devleti'nde ABD Küçükkelçisi olarak Mösyö Carrol Spence görev almıştır. Maiyetinde, Baştercüman Mösyö Braun, İkinci Tercüman Mösyö Homes, Kâtip Şarl Spence, Kâtip Destimovil görev almıştır⁹⁵⁴. 1856 yılında, Osmanlı Devleti'nin Newyork Şehbenderi Zabcıoğlu'na⁹⁵⁵ ek olarak bu yıl Lincoln Şehbenderi San Dö Skolo görev almaya başlamıştır. Bu yıl ABD teşkilâtı içerisinde tek değişiklik Kâtip Destimovil'in görev almamış olmasıdır. Spence bu görevi tek başına yürütmüştür⁹⁵⁶.

1857 yılında, Osmanlı Devleti'nin Newyork şehbenderi değişmiş göreve Smith gelmiştir. Lincoln Şehbenderi San do Skolo görevine devam etmiştir. Buna ilaveten bu yıl yeni bir şehbenderlik ihdas edilmiştir. Boston merkezli olan bu şehbenderlikte, Osep Yazıcı görev almaya başlamıştır. ABD Küçükkelçisi Carrol Spence, Baştercüman Braun ve Kâtip Şarl Spence ile görev almaya devam etmiştir⁹⁵⁷. 1858 yılında, Osmanlı Devleti şehbenderleri görevlerini sürdürürlerken ABD Mükim Elçisi Carrol Spence'nin maiyetinde, Baştercüman Braun, Kâtip Şarl Spence ve Kaçılar Peters görev almıştır. Bir önceki yılki teşkilâttan farkı bir kaçıkların görev almaya başlamasıdır⁹⁵⁸. 1859 yılında teşkilât içerisinde meydana gelen tek değişiklik Amerika Mükim Elçisi sıfatıyla James Williams'ın göreve gelmiş olmasıdır⁹⁵⁹.

1860 yılında, Osmanlı Devleti'nin ABD'deki şehbenderleri ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Baltimore ve Washington'da Şehbender Corc Porter⁹⁶⁰, Lincoln

⁹⁵² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 91-96.

⁹⁵³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 102-106.

⁹⁵⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 110-114.

⁹⁵⁵ İzmirli Yazıcıoğlu Yosfaki Boston'da Devlet-i Aliyye şehbenderliği yapma arzusunda olduğunu belirtmiştir. Yosfaki, İzmir'de oturuyorken Amerika'ya gidip ticarete başlamıştır. Şimdi oradaki büyük tüccarlardan biri olduğu halde Saltanat-ı Seniyye'ye bağlılığını korumuştur. ABD'de böyle bir ticaret memurunun bulunmasından Osmanlı Devleti büyük fayda görmüştür (BOA. İ.HR.91/4467, M. 27 Ekim 1852/ H. 13 M. 1269); BOA. A.AMD. 39/82, M. 22 Ağustos 1852/ H. 6 Z. 1268).

⁹⁵⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 121-126.

⁹⁵⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 118-122.

⁹⁵⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 126-130.

⁹⁵⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 86-90.

⁹⁶⁰ Kuzey Amerika'nın Baltimore şehrinde ikâmet eden Corc Porter, buraya fahri şehbender olarak atanmıştır (BOA. C.HR.135/6741, M. 4 Mayıs 1858/ H. 20 N. 1274).

Şehbenderi Hoskordasim, Tağyan Şehbenderi Agob, Boston Şehbenderi Yazıcıoğlu Yosfaki'dir. Amerika Mukim Elçisi James Williams, Sırkâtip ve Tercüman Con Baron ile göreve başlamıştır⁹⁶¹.

1861 yılında, Osmanlı Devleti'nin ABD Şehbenderi Hoskordasim, Tağyan Washington Şehbenderi Agob, Baltimore'de Corc Porter, Boston Şehbenderi Yazıcıoğlu Yosfaki görev almışlardır. Osmanlı Devleti'nde ABD Mukim Elçisi Mösyö James Williams, Sırkâtip ve Tercüman Mösyö Con Dölay ve Konsolos Mösyö Aleksander Tomson ile görevini sürdürmüştür⁹⁶².

1861 yılının ikinci yarısında, Osmanlı Devleti'nin ABD'de görev alan şehbenderlerinde bir değişiklik görülmemiştir. Bir önceki yılda olduğu gibi görevlerine devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde ABD Mûkim Elçisi Mösyö Williams'ın maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sırkâtip ve Tercüman Mösyö Braun, General Konsolos Mösyö Heyb, Konsolos Vekili ve Kaçılar Mösyö Tomson, Maiyet Tercümanı Mösyö İsolî'dir⁹⁶³.

1862 yılında, Osmanlı Devleti'nin şehbenderlik merkezlerinde ve görev alan memurlarında bir değişiklik gözlemlenmemiştir. ABD Mukim Elçisi Mösyö Edward Joy Morris'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sırkâtip ve Tercüman Mösyö Con Porter, General Konsolos Mösyö Şarl William Gavodarde, Konsolos Vekili Kaçılar Mösyö Aleksander Tomson ve Maiyet Tercümanı Mösyö Çorçerdi Yakomo'dur⁹⁶⁴.

Osmanlı Devleti'nin 1863 yılına kadar ABD'de elçilik teşkilâtının bulunmamasının yanı sıra bu yıl bir de şehbenderleri görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nde ABD Mukim Elçisi Mösyö Morris Edward Joy Morris, bu yıl maiyetinde bir memur olmadan görevini sürdürmüştür⁹⁶⁵.

1864 yılında, Osmanlı Devleti'nin ABD'de elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nde ABD Mûkim Elçisi Mösyö Edward Joy Morris'in maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sırkâtip ve Baştercüman Mösyö Braun, İkinci Tercüman

⁹⁶¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-106.

⁹⁶² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 106-110.

⁹⁶³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 106-110.

⁹⁶⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 109-114.

⁹⁶⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 117-121.

Mösyö Gavarcoli ve General Konsolos Mösyö Tomson⁹⁶⁶. 1865 yılında elçilik teşkilâtında bir değişiklik olmamıştır⁹⁶⁷.

1866 yılında, Osmanlı Devleti'nin ABD'de bir elçilik teşkilâtı görev almazken Osmanlı Devleti şebkenderleri kısa bir aradan sonra tekrar görev almaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti şebkenderleri şöyledir: Baltimore Şebkenderi Mösyö Potter, Boston Şebkenderi Mösyö Yazıcı, Newyork Şebkenderi Mösyö Smith. Osmanlı Devleti'nde ABD Mukim Elçisi Mösyö Edward Joy Morris'in maiyetinde, Sırkâtip ve Baştercüman Mösyö Braun, General Konsolos Mösyö Godino ve Konsolos Vekili Mösyö Tomson görevini sürdürmüştür. Tomson bir önceki yıl tercümanlık yaparken bu yıl konsolos vekili olarak görev almıştır⁹⁶⁸.

1867 yılında Osmanlı Devleti Washington'a Blak Efendi'yi⁹⁶⁹ henüz maiyetinde bör görevli olmadan elçi olarak tayin etmiştir. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin Boston Şebkenderi Mösyö Hoskordasim tek başına görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde ABD Mukim Elçisi Mösyö Edward Joy Morris'in maiyetinde, Birinci Tercüman ve Sırkâtip Mösyö Braun, Diğer Tercüman Mösyö David Braun, General Konsolos Mösyö Odinef, İkinci Konsolos Mösyö Aleksander Johnson ve Diğer Tercüman Mösyö Jorenlo görev almıştır⁹⁷⁰.

Osmanlı Devleti'nin ABD Elçisi Blak Efendi, bu göreve başlamadan önce Napoli'de şebkender olarak görev almıştır. Amerika'ya bir elçinin tayininin gerekli olduğu gündeme geldiğinde bu memuriyete seçilecek kişide aranacak en önemli kriter, "dil bilen bir şahıs" diye ifade edilmiştir. Bu kriterin belirlenmesinde daha önce tercüme sorunlarından ötürü yaşanan hukuksal gerginlikler belirleyici olmuştur. Blak Efendi'ye,

⁹⁶⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 120-123.

⁹⁶⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 109-113.

⁹⁶⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 95-102.

⁹⁶⁹ Osmanlı Devleti'nin Tanzimat'tan itibaren Amerika'da görev alan elçilerinin isimleri şöyledir: Temmuz 1867'de Blak Bey, Temmuz 1873'de L. Aristarki Bey, Mart 1883'de Hüseyin Tevfik Paşa, Aralık 1886'da A. Mavroyeni Bey, Mayıs 1896'da Mustafa Tahsin Bey, Eylül 1897'de Ali Ferruh Bey, Ağustos 1901'de Mustafa Şekib Bey, Eylül 1907'de Mehmed Ali Bey, Ağustos 1908'de Hüseyin Kazım Bey, Haziran 1910'da Yusuf Ziya Paşa, Nisan 1914'de Alfred Rüstem Bey görev almıştır (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 48).

⁹⁷⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 113-122.

Sınıf-ı Sâni rütbesi verilmiş ve Amerika'da Osmanlı Devleti'ni orta elçilik seviyesinden temsil ile görevli olmuştur⁹⁷¹.

1868 yılında, Osmanlı Devleti'nin Washington Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbesi ile Blak Bey, Maiyet Kâtibi Sâlise rütbeli Ksenafon Efendi ile görevini sürdürmüştür. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin Boston Şehbenderi Hoskordasim görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde ABD Mukim Elçisi Mösyö Edward Joy Morris'in maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Birinci Tercüman ve Sırkâtip Braun, General Konsolos Mösyö Godino, Konsolos Mösyö Tomson, İkinci Tercüman Mösyö David Braun, Tercüman Muavini David Blak'tır⁹⁷².

1869 yılında, Osmanlı Devleti'nin Washington Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbesiyle Blak Bey, maiyetinde bulunan Sırkâtip Sâlise rütbeli Ksenofon Efendi ile görevine devam etmiştir. Bu yıl da, Osmanlı Devleti'nin ABD'de görev alan tek şehbenderi Boston şehbenderi Mösyö Hoskordasim'dir. Osmanlı Devleti'nde ABD Mukim Elçisi Mösyö Edward Joy Morris'in maiyetinde Tercümanlar Con Braun ve David, General Konsolos Godino, Dava Reisi Tomson ve Tercüman Muavini Garcolo görev almıştır⁹⁷³.

1870 yılında, Osmanlı Devleti'nin Washington Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbeli Blak Bey, maiyetinde bulunan Sırkâtip Sâlise rütbeli Ksenafon Efendi ile görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin ABD'de görev alan şehbenderleri şöyledir: Boston Başşehbenderi Mösyö Jozef Yazici, Boston Şehbenderi İzmirli Yazıcıoğlu Yosfaki, Baltimore Şehbenderi William Granj, New Orleans Şehbenderi Lorletan Niko, San Diego Şehbenderi Francesco, Newyork Şehbenderi Mösyö Oskanyan, Chicago Şehbenderi Mösyö William Doğat, Philadelphia Şehbenderi Mösyö Şarl Bager Hogan ve San Francisco Şehbenderi Jorj'dur. Osmanlı Devleti'nde ABD Mukim Elçisi Mösyö Edward Joy Morris'in maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Tercüman-ı Evvel ve Sırkâtip Mösyö Braun, Diğer Tercüman David Braun, General Konsolosu Godino, Deavi Reisi Tomson ve Tercüman Garcolo'dur⁹⁷⁴.

⁹⁷¹ BOA. İ.HR.224/13123/02, M. 9 Ağustos 1866/H. 27 Ra. 1283.

⁹⁷² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 118-126.

⁹⁷³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 148-156.

⁹⁷⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 162-172.

1871 yılında, Osmanlı Devleti'nin Washington Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesine sahip Blak Bey'in maiyetinde, Sırkâtip Sâlise rütbesiyle Ksenafon Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin ABD'de görev alan şebenderleri bir önceki yılda olduğu gibidir. Bir değişiklik olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde ABD Mukim Elçisi Mösyö Wane Macveagh göreve gelmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Tercüman-ı Evvel ve Sırkâtip Mösyö Braun, General Konsolos Godino, Tercüman Garcolo, Tercüman David Braun ve Deavi Reisi Tomson⁹⁷⁵.

1872 yılında, Osmanlı Devleti'nin Washington Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbeli Blak Bey'in maiyetindeki Sırkâtip Sâlise rütbeli Ksenafon Efendi görev almaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin ABD'de şebenderleri görev almaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde ABD Mukim Elçisi Muvakkati Maslahatgüzar Tercüman-ı Evvel Başkâtip Mösyö Braun'dur⁹⁷⁶.

1873 yılında, Osmanlı Devleti'nin Washington Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesi ile Blak Bey'in maiyetinde Sırkâtip Sâlise rütbeli Ksenafon Efendi görevine devam etmiştir. Osmanlı Devleti şebenderleri aynı kadro ile görev almaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde Amerika Mukim Elçisi Mösyö George H. Boker göreve gelmiştir. Maiyetinde, General Konsolos Godino, Konsolos Vekili Snamatyadis, Tercüman Garcolo ve Deavi Reisi Tomson görev almıştır⁹⁷⁷.

1874 yılında, Osmanlı Devleti'nin ABD'de elçilik teşkilâtı görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin ABD'de bulunan şebenderleri şöyledir: Newyork Şebenderi Skomyan, San Francisco Şebenderi, Chicago Şebenderi, Philadelphia Şebenderi⁹⁷⁸, Baltimore Şebenderi William Granj, Boston Şebender Vekili Oskar⁹⁷⁹, Philadelphia Şebenderi Teodor Frontengam, New Orleans Şebenderi Jon Horer'dir. Osmanlı

⁹⁷⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 178-190.

⁹⁷⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 166-177.

⁹⁷⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 49-173.

⁹⁷⁸ 1872'de Philadelphia Şebenderi Mösyö Hovagani azl olunmuş ve burada ticaretin günden güne artmakta olduğu belirtilerek yerine Dofrindigam maaşsız olarak görevlendirilmiştir (BOA. İ.HR.255/15163, M. 11 Mayıs 1872/ H. 3 R. 1289)

⁹⁷⁹ Boston tüccarlarından Jozef Yazıcıoğlu burada yirmi senedir maaşsız olarak şebenderlik yapmaktadır. Kendisinin ticari işlerini büyük oğlu Oskar Yazıcı yürütmektedir. Jozef, oğlu Oskar'ın kendisinin yerine geçebilmesi için maaşsız olarak şebender vekili tayin edilmesini istemektedir. Oskar Yazıcı'nın Osmanlı Devleti için Amerika'dan satın alınan silah ve makinelerin ulaştırılmasında büyük çabası ve hizmeti görülmüştür. Buna mükâfaten kendisine beşinci rütbeden Mecidi nişanı verilmiştir. Amerika'nın en büyük ticaret merkezlerinden olan Boston'da liyakatli ve henüz çok genç bir memurun görev alması uygun görülmüştür (BOA. İ.HR.250/14897, M. 21 Mayıs 1871/ H. 1 Ra. 1288).

Devleti'nde ABD Mukim Elçisi George H. Boker'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Kâtibi Mösyö J. C. Godinov, Tercüman Mösyö E. Garjridilo, General Konsolosu Mösyö J. C. Godinov, General Konsolos Vekili Doktor De Snamatyadis, Konsoloshane Mahkemesi Memuru K. Statibadis, Tercüman Mösyö J. Barecci ve Kapudan Raportörü Mösyö E. Flovecci'dir⁹⁸⁰.

1875 yılında, Osmanlı Devleti'nin Washington Sefiri Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbesi ile Aristarki Bey olmuştur. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Sâniye rütbesi ile Ksenafon Efendi ve İkinci Kâtip Sâlise rütbesiyle Rüstem Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin ABD'de görev alan şebenderleri şöyledir: Boston'da Başşebender Yazıcı, Baltimore'de Şebender (isim belirtilmemiş), San Francisco'da Şebender Mösyö William, Chicago'da Şebender Mösyö William Doct, New York'ta Şebender Memuru William Enderyas, New Orleans'da Şebender Mösyö Mayerleton, Philadelphia'da Şebender Mösyö Frotengam'dır. Osmanlı Devleti'nde ABD Elçisi Mösyö George H. Boker'in maiyetinde Konsoloshane Tercümanı Dimitri Dimitriyadis görev almaya başlamıştır⁹⁸¹.

1876 yılında, Osmanlı Devleti'nin Washington Sefiri, Ülâ Sınıf-ı Sâni rütbesi ile Aristarki Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Sâniye rütbesiyle Ksenafon Efendi ve İkinci Kâtip Sâlise rütbesiyle Rüstem Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Amerika'da görev alan şebenderleri şöyledir: Boston'da Başşebender Yazıcı, Baltimore'de Şebender (isim belirtilmemiş), San Francisco'da Şebender William, Chicago'da Şebender Mösyö William Doct, Newyork'ta Şebender Memuru William Enderyaş, New Orleans'da Şebender Mösyö Mirelton, Philadelphia Şebenderi Mösyö Frotengam'dır. Osmanlı Devleti'nde ABD Elçisi Mösyö Horace Maynard görev almıştır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Birinci Kâtip Mösyö Godenof, Birinci Tercüman Mösyö Garcolo, Başkonsolos Mösyö Godenof, Konsolos Muavini Doktor Snamatyadis ve Tercüman Mösyö Dimitriyadis'dir⁹⁸².

1877 yılında Osmanlı Devleti'nin elçilik teşkilâtında bir değişiklik olmamıştır. Bu yıl ki sâlnâmede devletlerin idari, sosyal, askeri ve ekonomik bazı durumları

⁹⁸⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 49-183.

⁹⁸¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 51-208.

⁹⁸² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 53-208.

hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Amerika Reis-i Cumhuri Ulysses Simpson Grant, Başvekili Evilson'dur. Nüfusu 38.925.598'dir. Askeri kuvveti 27.525'dir. Bahriye kuvveti içinde gemi sayısı 120, zırhlı sayısı ise 29'dur. Geliri dolar cinsinden 371.480.000'dir. Gideri 272.778.000'dir. Fazla geliri 98.702.000'dir. Osmanlı Devleti'nde ABD Elçisi Mösyö Horace Maynard'dır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Tercümanı Mösyö Aleksander Garcolo, Sefaret Kâtibi ve Başkonsolos Mösyö Ojon Seşoyler, Konsolos Vekili Mösyö Maynar, Konsolos Kâtibi Mösyö James Maynar, Konsolos Birinci Tercümanı Mösyö Dimitriyadis ve Konsolos İkinci Tercümanı olarak Çonfisk görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde ABD'nin konsolosluk merkezleri ve görevlileri şöyledir: Trablusgarp'ta Gizetbi Cons, Suriye, Halep ve Adana'da Çone Evğar, Said Limanında Dö Grigerbac, Sakız'da Batrigo Kandenik, İzmir'de Enoch J. Smithers, İstanköy'de Dolmasi Davenyat, Mısır'da General Albert Karman, Kudüs-ü Şerif'te Frank Hahi, Bükreş'te Nicas Kabiksono, Trabzon'da Cami Embilis, Rodos'ta Çaveğ'dir. Konsolos Vekilleri: Mısır'da general konsolos maiyetinde Nikolye Dimerter ve Komanos, Limson'da Teodoros Sir Şyan, Kale-i Sultaniye'de Frank Kaloret, Kıbrıs Ceziresinde Aleksandro, Hanya'da Nikola Bades, Kalas'ta Aleksander Henpis, İskenderun'da Lui, Beyrut'ta Edward Danrik, Yafa'da Hardiğ, Dersaadet'te Eugene Schoyler Stematyans, Şam-ı Şerif'te Nazk Meşafe, Rusçuk'ta Tomas Halis, Selanik'te Brikels Onegro, Midilli'de Mihail Gotyon, Maraş ve Ayıbtap'da Samuel Pichotto, Samsun'da Hektor Gadaveli, Resmo'da Ceyor Saridaki, Lazkiye'de David Maşti, Tulça'da Çarls Kerig ve Bursa'da Eşuab'dır⁹⁸³.

Tablo 3. 1: Osmanlı Devleti'nin Washington Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Rütbe-i Ülä Sınıf-ı Sâni Blak Bey	Washington	Orta Elçi	1867-1870
Rütbe-i Ülä Sınıf-ı Evvel Blak Bey	Washington	Orta Elçi	1871-1873
Sefir-i Evvel Sınıf-ı Sâni Aristarki Bey	Washington	Büyükelçi	1875-1877

Tablo 3. 2: Amerika Birleşik Devletleri'nin İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Dabney S. Car	İstanbul	Mükim Elçi	1847
George P. Marsh	İstanbul	Mükim Elçi	1848-1852
George P. Marsh	İstanbul	Küçükkelçi	1853-1854
Carrol Spence	İstanbul	Küçükkelçi	1855-1857

⁹⁸³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 544-583.

Carrol Spence	İstanbul	Mûkim Elçi	1858
James Williams	İstanbul	Mûkim Elçi	1859-1861
Edward Joy Morris	İstanbul	Mûkim Elçi	1862-1870
Wane MacVeagh	İstanbul	Mûkim Elçi	1871
Tercüman-ı Evvel Başkâtip Mösyö Braun	İstanbul	Muvakkati Maslahatgüzar	1872
George H. Boker	İstanbul	Mûkim Elçi	1873-1877

3.2. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Brezilya İlişkileri (1847-1877)

Bir Güney Amerika ülkesi olan Brezilya, XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Portekiz sömürgesi olarak varlık göstermiştir. Daha sonra 1810 yılında İngiltere ile imzalamış olduğu antlaşma ile birlikte ülkenin ekonomik sömürgeleri arasına girmiştir. Portekiz, 1703 yılında Methuen Antlaşmasıyla Brezilya'nın ticaret tekeli İngiltere'ye devretmiştir. İngiltere, evvela kahve ihracatı olmak üzere bu devletin dış ticaretini önemli oranda eline almıştır. Brezilya, 7 Eylül 1822 tarihinde Portekiz'den bağımsızlığını kazanmıştır. 2 Ekim 1899'da Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri bakanlığına bağlı "Amerikan Cumhuriyetleri Ticaret Bürosu"nun kurulmasıyla beraber iktisadi ve siyasi olarak bu ülkenin etkisi altına girmeye başlamıştır⁹⁸⁴.

1847 yılından 1859 yılına kadar iki devlet arasında karşılıklı olarak diplomatik ve ticari ilişkiler tesis etmek amacıyla görevliler atanmamıştır. H. 1274 (1858) senesinde Sultan Abdülmecid döneminde Brezilya ile sulh ve ticarete dair âhitnâme imzalanmıştır⁹⁸⁵. 8 Ağustos 1863 tarihinde konsoloslar nizamnamesi yayınlanmış ve nizamname ile diplomatların görev, yetki ve sorumlulukları düzenlenmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısından beri ticari ilişkilerde de yoğun bir döneme girilmiş, II. Mahmud döneminin son yıllarından başlamak üzere birçok Avrupa ve Asya ülkeleriyle ticaret, dostluk ve seyr-i sefâin anlaşmaları imzalanmıştır. İki devlet arasında 5 Şubat 1858'de dostluk, ikamet, ticaret ve seyr-i sefain anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmayı Osmanlı Devleti adına Londra Elçisi Kostaki Musurus Paşa, Brezilya adına ise Londra'daki Orta Elçisi Francisco Sgnacio de Carvalho Moreira imzalamıştır. 10 yıl süre ile imzalanan bu anlaşma bu süre sonunda geçersiz kılınmıştır. Ancak 7 Şubat 1912 yılında Osmanlı Devleti bu anlaşmayı tek taraflı olarak reddetmiştir. 11 maddeden oluşan bu antlaşmada

⁹⁸⁴ Mehmet Temel, "XIX. ve XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Brezilya İlişkileri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. XIX, S. 2. Ankara 2002, s. 168.

⁹⁸⁵ Sâlnâme-i Nezaret-i Hariciyye (1302) 1885, s. 560.

iki devlet arasındaki barış ve dostluğun devamlılığından, ticaret ilişkilerin yürütülmesi adına gerekli olan yerlere konsolos atanabileceğinden, tarafların tebaalarının sahip oldukları haklardan, tebaalarının vefat ettiği durumda eşya ve mallarının konsoloslara tesliminden bahsedilmektedir. Tüccarların ithalatı ve ihracatı yasaklı olan malların dışında tüm emtia ve eşyaları alıp satabilecekleri, karşılıklı olarak tebaalar arasında bir dava söz konusu olduğunda nelere uyulacağı belirtilmektedir. Serbest ticaret hukukuna dayanan ve geniş haklar içeren bu anlaşmaya rağmen Brezilya uyruklu vatandaş ve tüccarların Osmanlı Devleti'nde ikameti oldukça sınırlı kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Brezilya Başşehbenderi Münir Süreyya'nın 1912 ve 1913 yıllarında göndermiş olduğu inceleme yazısında, Brezilya'da pek çok ticaret ve sermayede etkili yüz binden fazla Osmanlı vatandaşının ikamet ettiğini, buna karşılık Osmanlı ülkesinde çok az sayıda Brezilyalı'nın bulunduğunu belirtmektedir. Rapora göre bunun nedeni, Brezilya'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem nüfusunu artırmak hem de kahve tarımında ihtiyaç duyduğu yabancı işçilerin Brezilya'da ikamet etmelerini sağlamak için uyguladığı teşviklerdir. Brezilya'nın sahip olduğu tarım ürünlerinden olan kahve, tütün, pamuk, pirinç, şeker kamışı gibi tarım ürünleri yelpazesine rağmen Osmanlı Devleti ile olan ekonomik ilişkileri Avrupalı Devletlerinkine nazaran gelişmemiştir. Hatta birçok Avrupa ve Asya ülkesi 1867 tarihli emlak istimlakı protokolünü Osmanlı Devleti'nde mülk edinme imkânı verdiği için imzalamaya oldukça hevesliyen Brezilya imzalamaya gerek bile duymamıştır⁹⁸⁶.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti bir taraftan yenileşme faaliyetleri yürütürken diğer yandan kaybettiği topraklardaki nüfusun Anadolu'ya göçünü kontrol altına almaya çalışıyordu. Osmanlı vatandaşlarından özellikle Ortadoğu kökenli olanlar Osmanlı Devleti'nin istikbaline dair şüphelerinden ötürü Avrupa'ya ve Amerika'ya göç etmeye başlamışlardı. Avrupa'ya göç edenler daha çok gelişmiş ülkelere gittiler. Güney Amerika'ya yapılan bu göçler bilinenin aksine o zamanın nüfusu dikkate alındığında oldukça fazlaydı. Bağımsızlıklarını yeni kazanmış Latin Amerika ülkeleri, vasıflı iş gücü edinmek için Avrupa'dan da göç almışlardır⁹⁸⁷.

⁹⁸⁶ Temel, a.g.m., s. 167-171.

⁹⁸⁷ Mehmet Necati Kutlu, "Bağımsızlıklarının 200. Yılında Latin Amerika-Osmanlı Devleti'nin İlişkilerinin Başlangıcı", *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu*, Ankara 2012, s. 4-5.

1880'li yıllardan 1914'e kadar sadece Arjantin ve Brezilya'ya göç eden vatandaşların sayısı 255.000'e varmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti için askeri ve ekonomik açıdan kayıplara neden olmuştur. Bundan ötürü bilhassa 1889-1891 yılları arasında iki devlet arasındaki ilişkilerde olumsuz yönde bir seyir görülmüştür. Osmanlı Devleti, 1896'dan itibaren kapitülasyonlardan kurtulmak için, ilk defa diplomatik ilişkiler kurulacak ülkelerden, Avrupa devletler genel hukuku kurullarına uygun, eşitlik ve mütekabiliyet esasına dayanan, metninde önceki antlaşmaların ayrıcalıklarından ve kapitülasyonlardan söz etmeyen konsolosluk sözleşmeleri imzalanmasını istemeye başlamıştır. Brezilya, bu gelişmelerden ötürü 1909 yılından itibaren İstanbul'da elçilik açmak için gösterdiği çabalardan sonuç alamamıştır. Nitekim Fransa ve Amerika'nın arabuluculuk girişimlerine rağmen Osmanlı Hükümeti, Brezilya'nın elçilik açma önerisini 10 Haziran 1911'de reddetmiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti Haiti ile 19. yüzyılın sonlarında özellikle Suriyeli vatandaşların Haiti'ye göçlerinin çoğalmasında birlikte ikili ilişkiler tesis etmiştir. Osmanlı Devleti, Şili ile 1913'de konsolosluk ilişkileri oturumu yaptığı gibi Venezuela, Guatemala, Honduras, Nikaragua, Panama, Peru ve Bolivya ile de, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında özellikle dostluğun ve ticaretin geliştirilmesiyle ilgili ikili ilişkilerde bulunmuştur⁹⁸⁸.

Sâlnâmelere yansıyan Osmanlı Devleti-Brezilya ilişkilerine göre 1860 yılında Osmanlı Devleti, Brezilya liman şehirlerine ticari ilişkiler tesis etmek amacıyla şebkenderler göndermiştir. Osmanlı Devleti'nin Brezilya Şebkenderi Samuel⁹⁸⁹, Picos Şebkenderi Komanafofen, ve Rio de Janeiro Şebkenderi Karyo'dur⁹⁹⁰. Mehmet Temel, XIX. yüzyılda Brezilya'nın Osmanlı Devleti nezdinde üçü Mısır'da (Mansure, Tanta ve Kahire) biri de Yafa'da olmak üzere dört konsoloshanesi'nin, Osmanlı Devleti'nin de Brezilya'da Sao Paulo ve Rio de Janeiro da olmak üzere iki şebkenderliğinin olduğunu ifade etmiştir. Sâlnâmelerde ise Osmanlı Devleti'nin Brezilya'da üç şebkenderi olduğu görülmektedir⁹⁹¹.

1861 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brezilya Şebkenderi Samuel ile Picos Şebkenderi Komanafofen görevlerine devam etmiştir. Bu yıl Rio de Janeiro şebkenderi

⁹⁸⁸ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2012)*, Der Yayınları, İstanbul 2013, s. 488-490.

⁹⁸⁹ Osmanlı Devleti, Brezilya'ya Mösyo Samuel'i şebkender tayin etmiştir (BOA. A.DVN. MHM.8-A/79). M. 29 Ağustos 1850/H. 20 L. 1266).

⁹⁹⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1860, s. 102.

⁹⁹¹ Temel, a.g.m., s. 173.

görev almamıştır. Brezilya'nın Osmanlı Devleti'nde ise gerek elçisi gerekse de konsolosları görev almamıştır⁹⁹². 1861 yılının ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Rio de Janeiro'da Karyo adlı şebbenderi tekrar göreve başlamıştır. Fakat iki devletin bu yıl da karşılıklı olarak elçileri görevli değildir⁹⁹³.

1862 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brezilya Şebbenderi Samuel, Picos Şebbenderi Komanafafen ve Rio de Janeiro Şebbenderi Karyo görevlerine devam etmişlerdir. Brezilya'nın Osmanlı Devleti'nde konsolosları görev almamıştır. 1863 yılından 1866 yılına kadar iki devlet arasında gerek ticari gerekse de diplomatik ilişkiler mevcut değildir⁹⁹⁴. 1867 yılında, Brezilya'da görev alan Osmanlı Devleti şebbenderleri şöyledir: Brezilya'da Mösyö Samuel, Rio de Janeiro'da Mösyö Karyo, Karnamsbuk İskelesinde Lavar de Besyoni⁹⁹⁵ görev almıştır⁹⁹⁶.

1868 yılında, Osmanlı Devleti'nin şebbenderleri Brezilya'da Mösyö Samuel, Rio de Janeiro'da Mösyö Karyo, Karnamsbuk İskelesinde Lavar de Besyoni görevlerini devam etmişlerdir⁹⁹⁷. 1869 yılında bir değişiklik olmamıştır⁹⁹⁸. 1870 yılında, Brezilya'da Şebbender Mösyö Samuel, Beryohna'da Şebbender Vekarya, Brezilya'da Karnamsbuk İskelesinde Şebbender Lavar de Besyoni görev almıştır⁹⁹⁹.

Brezilya ile yapılan 5 Şubat 1868 anlaşmasının onuncu maddesinde âkitlerden birine ait bir gemi diğerinin sahilinde kaza geçirdiği takdirde alınacak tedbirlerden bahsedilmektedir. Kaza geçiren gemi yolcularına yardım olunacağı ve korunacağı bu madde de belirtilmiştir. Gemi kazası meydana geldikten sonra kurtarılacak eşya ve emtianın sahibine verilmesi için geminin kendi konsolosuna ya da diğer bir devletin konsolosuna teslimi belirtilmektedir. Türk'lerin yaptığı anlaşmalarının hemen hemen hepsinde fırtınaya yakalanan, deniz sınırından veya korsandan kaçan veyahutta batma

⁹⁹² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861, s. 106.

⁹⁹³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1861/2, s. 106.

⁹⁹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1862, s. 109.

⁹⁹⁵ Brezilya tüccarlarından Mösyö Lavar de Besyoni, Karnamsbuk İskelesine şebbender tayin edilmiştir (BOA. HR. MKT.370/27, M. 10 Mart 1861/H. 27 Ş. 1277).

⁹⁹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 117.

⁹⁹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 121.

⁹⁹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 150.

⁹⁹⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 163-164.

riski ile bir iskeleye sığınmak zorunda kalmış gemilere iyi davranmak bir prensip olmuştur¹⁰⁰⁰.

1871 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brezilya Beryohna Şehbenderi Vekarya'dır. Brezilya'da Şehbender Mösyö Samuel, Brezilya Karnamsbuk İskelesinde Lavar de Besyoni ve Kate Şehrinde Brezilya Konsolos Vekili Molad görev almıştır. Bunun haricinde iki devletin karşılıklı elçilik teşkilâtı görev almamıştır¹⁰⁰¹.

1872 yılında, Brezilya'da Şehbender Mösyö Samuel, Beryohna Şehbenderi Karyo, Brezilya tebaasından Brezilya şehrinde Karnamsbuk İskelesinde Şehbender Lavar dö Besyoni görev almıştır¹⁰⁰². 1873 yılında, Osmanlı Devleti'nin Brezilya Şehbenderi Mösyö Samuel, Brezilya'da Beryohna Şehbenderi Karyo, Karnamsbuk İskelesinde Şehbender Lavar dö Besyoni ve Kate Şehrinde Molad Brezilya Konsolos Vekili olarak görev almıştır¹⁰⁰³. 1874 yılında teşkilât içinde bir değişiklik olmamıştır¹⁰⁰⁴.

1877 yılı Sâlnâmesinde Brezilya'ya ait bazı bilgiler verilmiştir. Brezilya İmparatoru Petro'dur. Başkenti Rio de Janeiro, Başvekili Dö Gagseyas'dır. Nüfusu 9.920.000'dir. Askeri kuvveti 32.000'dir. Bahriye kuvveti içinde gemi sayısı 65, zırhlı sayısı ise 19'dur. Brezilya'nın Osmanlı Devleti'nde görev alan konsolosları: Mısır'da General Nakoz ve İskenderiye'de General De Yâni. Konsolos Vekilleri: Mansure'de Mişel Yoskardilye ve Zanta'da İlyas Dyo¹⁰⁰⁵.

3.3. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Meksika İlişkileri (1847-1877)

Meksika bir Güney Amerika devleti'dir. Başkenti Mexico City'dir. Kullandıkları dil İspanyolca'dır. Meksika'nın zenginliklerini elde etmek için harekete geçen ülkelerin en başında İspanya gelmektedir. İspanya'nın buradaki manevi hedefi yerli dinlerin yerine Katolikliği yaymaktır. İspanya, Güney Amerika'da ilk olarak günümüzdeki Haiti ve Dominik Cumhuriyetlerine gelip yerleşmiştir. 1519'da Meksika'yı ele geçirmek amacıyla başlattığı savaşta Aztek İmparatorluğunu da yok ederek iki yıl süre zarfında

¹⁰⁰⁰ Meray, a.g.m., s. 83-88.

¹⁰⁰¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 179-185.

¹⁰⁰² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 167-168.

¹⁰⁰³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 163-167.

¹⁰⁰⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 172-175.

¹⁰⁰⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 552-583.

bölgeye tamamen yerleşmiştir. İspanya, Kuzey Amerika'daki kolonilerini de merkezi Meksika'da olan umumî bir valilikle idare altına almıştır. Bu kıtaya daha sonradan gelen İngiltere ve Fransa, İspanyolların hâkim oldukları yerleri zaman içinde ele geçirmişlerdir. 1823 yılından sonra Meksika bağımsızlığını elde etmiştir. Onun yanı sıra Guatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragua ve Kosta Rika bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bu aşamadan sonra Fransa, Ohio'dan Meksika Körfezine kadar olan sahanın kendilerine ait olduğunu öne sürmüştür. Kralları Louis'e ithafen buraya 1699'da Louisiana ismini verdiler. Fakat Yedi yıl savaşında mağlup olmaları ile birlikte yapılan 1763 Paris Antlaşmasıyla Kuzey Amerika'daki sömürgelerinin neredeyse hepsini kaybetti. Güney Amerika'daki devletler, bağımsızlıklarını elde etmelerinin ardından uzun bir süre sosyal, siyasi ve ekonomik dalgalanmalar geçirdiler. XX. yüzyılın ikinci yarısında birçok ülkede sık sık yapılan askeri darbeler bölgeyi sürekli bir bunalım içine sokmuştur¹⁰⁰⁶.

1847 yılından 1865 yılına kadar iki devlet arasında gerek sefaret kurma gerekse şehbender görevlendirme anlamında ilişki kurulmamıştır. Meksika, 20 Ocak 1865 tarihinde Osmanlı Devleti ile dostane ilişkiler tesis etmek için ve aradaki bağların güçlendirilmesi için Meksika generallerinden olan Leonardo Markiz'i İstanbul'a Fevkalade Murahhas Orta Elçi olarak atamıştır¹⁰⁰⁷. Aynı şekilde 1865 yılında Meksika tarafından Pedro isiminde bir şahıs Kudüs'e konsolos olarak atanmıştır¹⁰⁰⁸.

Meksika İmparatoru Maximilian, 20 Ocak 1865'te Osmanlı Padişahına, iki ülke arasında dostluk ve iyi ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bir mektup ve madalya göndermiştir. Bunları getiren kişiyi de İstanbul'a Orta Elçi olarak atamıştır. Osmanlı Devleti de 4 Eylül 1865'te Meksika Devleti'ne dost devletlere tanınan bazı ayrıcalıklar vermiştir¹⁰⁰⁹. Meksika ile 6 Mayıs 1866 tarihinde yapılan anlaşmanın yirmi altıncı maddesinde devletlerin harp ve ticaret gemilerinin birbirlerini dost olarak görecekları ve anlaşma süresince diğer uygar devletler tarafından onaylanan ve uygulanan devletler hukukunun gereklilikleri olan imtiyazat ve saygıya uyacakları ifade edilmiştir¹⁰¹⁰. 23

¹⁰⁰⁶ Ertek, a.g.m., s. 35-37.

¹⁰⁰⁷ BOA. HR. SYS.1947/33, M. 20 Ocak 1865/H. 22 Ş. 1281.

¹⁰⁰⁸ Tasvir-i Efkâr, 340/2, 2 C. 1282 (23. 10. 1865).

¹⁰⁰⁹ Uçarol, a.g.e., s. 488.

¹⁰¹⁰ Meray, a.g.m., s. 81.

Aralık 1909'da, iki ülkenin Roma büyükelçileri arasında, konsolosluk protokolü imzalanmıştır¹⁰¹¹.

Meksika, Osmanlı Devleti'nde konsoloslar görevlendirmiştir. Mısır'a Hokab'ı, Suriye'ye de Havane adında bir şahsı general konsolos olarak atamıştır. Bu bölgelerde bulunan vatandaşlarının ve tüccarlarının işlerinin görülmesi için ve ticaretin devamı için konsolos atamasının gerekli olduğu belirtilmiş ve tayin 17 Mart 1866'da gerçekleşmiştir¹⁰¹².

Osmanlı Devleti ile Meksika arasında 1865'de Sultan Abdülaziz döneminde seyr-i sefâin, ticaret ve sulhun sağlamaştırılmasına dair bir ahitnâme imzalanmıştır¹⁰¹³. 1866 yılında, Osmanlı Devleti'nin Meksika'da temsilcileri görev almazken, Osmanlı Devleti'nde Meksika Orta Elçisi General Leonardo Markiz, Sefaret Sirkâtibi Kaptan Sykestino Aratho ve Sefaret Baştercümanı Rezgale Terna ile görev almıştır. Meksika, Osmanlı Devleti'nde diplomatik ilişkilerine orta elçilik seviyesinden giriş yapmıştır¹⁰¹⁴. 1866 yılında Meksika tahtına geçen İmparator Maximillian'ın tahta geçişini haber vermek için Osmanlı Devleti'ne bir elçi gönderilmiş ve bu elçi bir kıta "Grand Kordonu"nu Osmanlı Padişahı'na takdim etmiştir¹⁰¹⁵.

1877 yılında karşılıklı elçilik teşkilâtı görev almazken Meksika ile ilgili bazı bilgiler bu yılki sâlnâmeye yansımıştır. Bu yıl Meksika Reis-i Cumhuriyeti Lerdö Donnada'dır. Başkenti Meksiko'dur. Başvekili La Frağva Hantehas'tır. Nüfusu 9.276.079'dır. Askeri Kuvveti 22.287'dir. Deniz kuvvetleri bulunmamaktadır. Geliri dolar cinsinden 18.465.628 gideri ise 21.956.411'dir¹⁰¹⁶.

3.4. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Rusya İlişkileri (1847-1877)

Rusya, Avrupa'nın kuzeydoğusu ile Asya'nın kuzeyini kaplayan, dünyada en geniş topraklara sahip olan ülkedir. Kuzeyden Kuzey Buz denizi; doğu'dan Büyük Okyanus, güneyden Kuzey Kore, Çin, Moğolistan, Kazakistan, Azerbaycan, Gürcistan;

¹⁰¹¹ Uçarol, *a.g.e.*, s. 489.

¹⁰¹² BOA. C.HR.168/8356, M. 17 Mart 1866/H. 29 L. 1282.

¹⁰¹³ Sâlnâme-i Nezâret-i Hariciyye (1302) 1885, s. 570.

¹⁰¹⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 100.

¹⁰¹⁵ Tasvir-i Efkâr, 395/1, 27 M. 1283 (11. V6. 1866).

¹⁰¹⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 552.

batıdan Ukrayna, Belarus (Beyaz Rusya), Letonya, Estonya, Finlandiya, Norveç'le ve Rusya'nın idarî birimlerinden (oblast) biri olan, fakat millî sınırların dışında bulunan Kaliningrad ise Polonya, Litvanya ve Baltık deniziyle çevrilidir. 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması sonucunda kurulmuştur¹⁰¹⁷.

Osmanlı Devleti yüzyıllar boyunca Rusya'nın en büyük hasmı olmuştur. Osmanlı Padişahları ve Rus Çarları üç yüz yılı geçen bir süre zarfında mücadele halinde olmuşlar ve bu çekişme ancak iki devletin de sona ermesi ile birlikte nihayet bulmuştur¹⁰¹⁸. 1492 yılında III. İvan'ın göndermiş olduğu bir mektup ile iki devlet arasındaki münasebetlerin zemini oluşturulmuştur. 1497'de de İlk Rus Elçisi Michail Pleşçeyev İstanbul'a gelmiştir. Fakat iki devlet arasında ticari faaliyetler çok daha evvelden başlamıştır. Rus tüccarlar Bursa'ya gelerek ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. İkili ilişkiler bu tarihten sonra genelde Kırım hanları ve Kefe valisi aracılığıyla sürmüş doğrudan temasa müsaade edilmemiştir. Gelen ilk elçinin beğenilmeyen davranışlarından dolayı Rusların kaba, görgü kurallarından bîhaber barbarlar olduğu şeklinde izlenimler edinilmiştir. Bu husus, Avrupa'da o dönemde Ruslar hakkında oluşan yargılarla paralellik göstermektedir¹⁰¹⁹.

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ticaret dikkat çekici şekilde artmıştır. Rusya'nın Türkiye'ye yaptığı ihracatın temel maddeleri av kuşları (kartallar, sungurlar ve aladoğanlar), “balık dişi” denilen mors kemiği, balmumu, maden ürünleri ve kürkten oluşmaktadır. Başta ipek, atlas ve kadife olmak üzere kumaşlar ithal edilirdi. Kumaşlara ilaveten Türkiye'den halı, baharat, kıymetli maden ürünleri ithal edilirdi. Muhakkak ki, Osmanlı Devleti'nden satın alınan her emtia bu ülkenin kendi üretimi değildi. Osmanlı pazarları üzerinden, Hindistan, Burma, Mısır'dan da emtia getirilirdi. Bunun yanı sıra, pek çok Türk malı Kırım pazarlarında Rus tüccarlar tarafından satın alınırdı¹⁰²⁰.

Petro, Rus tarihinin en önemli devlet adamlarının biri addedilmiştir. Yenilikçi devlet anlayışı doğrultusunda Rusya'yı Avrupa'nın doğusunda güçlendirirken ve henüz

¹⁰¹⁷ Sedat Avcı, “Rusya”, *TDVİA*, C. 35. İstanbul 2008, s. 251.

¹⁰¹⁸ Abdullah Altun, “Said b. Halil İbrahim'in “Tarih-i Seferi Rusya” Adlı Eseri”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s. 12.

¹⁰¹⁹ Kemal Beydilli, “Osmanlı-Rus Münasebetleri”, *TDVİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 262.

¹⁰²⁰ M. Nekrasov, “XVI. Yüzyılda Rus-Osmanlı Ekonomik İlişkileri”, *Türk-Rus İlişkileri 500 Yıl (1492-1992)*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 93.

Osmanlı Devleti ve Lehistan oluşun tehlikesinin farkında değilken Ruslar faaliyetlerini geniş ölçüde ilerletmişler ve buna engel olunamamıştır. Petro, İsveç'le olan mücadelelerinden zaferle ayrılan taraf olarak Rusya'nın sadece doğu'da değil aynı zamanda Avrupa'nın da büyük devletleri arasında yerini almasını sağlamıştır. Petro, ilerleyen süreçte Rusya tarihinde örnek alınan devlet adamı olmuş ve bunun sonucu olarak da tümüyle emperyalist bir tavır takınılmıştır. Bu devletin amaçları arasında Osmanlı Devleti'nin aleyhine yer tutma, İstanbul'u alma ve Lehistan'ı ele geçirme gibi unsurlar yer almıştır¹⁰²¹. Çar Petro'nun izinden yol alan Çariçe II. Katerina amacına ulaşmak için bir taraftan Gürcistan'ın iç işlerine müdahale edip yerli halkı isyana teşvik etmekte ve Balkan Ortodoksları arasında destek bulmaya çalışmaktaydı. Diğer yandan ise antlaşmalara uymayacak şekilde sınır boylarında yeni kaleler ve siperler inşa edip askerî yığınaklar tesis etmekteydi. Ayrıca II. Katerina'nın komşu devletlere karşı yürüttüğü saldırgan ve yayılcı siyaset, Orta ve Güneydoğu Avrupa'da hareketli ve karışık bir durum meydana getirmekteydi¹⁰²².

II. Viyana Muhasarası ile başlayan Büyük Türk savaşları (1683-1699) ile Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan ittifaka katılmış ve Azak kalesini ele geçirmiştir. Bununla beraber Azak denizi dışına çıkması mümkün olmamıştır. Rusya 1711'de Prut'ta uğradığı ağır hezimet neticesinde 1713'de Azak kalesi ve bölgesini teslim etmiştir. 1739 Belgrat Antlaşması'ndan sonra Küçük Kaynarca Antlaşmasına kadar Karadeniz'den tekrar uzaklaştırılmıştır. Rusya, 1768-1774 Savaşı ve Küçük Kaynarca'dan itibaren, Osmanlı topraklarında ikâmet eden Ortodoksların koruyucusu, Slav ahalinin gözeteni, devletin can düşmanı ve gerçek manada yıkıcısı rolünü başarı ile ifa etmiştir. I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bir dizi yoğun savaşlar dönemi başlamıştır. Güçlenen Rusya'nın Osmanlı mirasına tek başına sahip çıkma hedefi ve bunu istediği gibi paylaşırma siyaseti şark meselesi olarak siyasî literatürdeki yerini almıştır¹⁰²³.

¹⁰²¹ Adem Uslu, "1840-1856 Yılları Arasında Rusya'nın Balkan Politikası ve Bu Politika Çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu İle İlişkileri", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2007, s. 26.

¹⁰²² Hilal Yavuz, "Tarih-i Sefer-i Rusya'ya Göre 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı", Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2012, s. 2.

¹⁰²³ Beydilli, a.g.m., s. 263.

Rusya'nın Osmanlı Devleti içinde ayrılıkçı hareketleri desteklediği ve bunların arkasında olduğu barizdi. Bundan hareketle Patrie gazetesinin rivayetine göre Girit ihtilalini tahrik eden Rusyaydı¹⁰²⁴. La Turguie'den alınan bir yazıda Rusya, Hristiyanları koruma isteğini etrafa yaymaktaydı¹⁰²⁵. Yine Gazette de Vienne'den alınan bir yazıda Rusya'nın elini çekmiş gibi görünmesine rağmen Bulgaristan üzerinde oynadığı oyunlar görülmekteydi¹⁰²⁶. Viyana'da yayınlanan "Neue Freie Presse" isimli gazeteden alınarak Bosna gazetesinde neşredilen yazıda Rusya'nın, Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıkları kışkırtıcı tavrı dikkat çekmekteydi¹⁰²⁷. Rusya, Memleketeyn'e sokulmak üzere Varşova'ya bir miktar silah ve savaş malzemesi göndermiş ve bunun Memleketeyn'in eski heyet-i müdüranı tarafından sipariş verildiği gazetelerde yerini almıştır¹⁰²⁸. "İnternational" gazetesinin rivayetine göre ele geçirilen bir Girit eşkıyası'nın üzerinden çıkan evrak, Rusya'nın bunlara olan yardımının bir delili olarak görülmüştür¹⁰²⁹. Memleketeyn, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan'da karışıklık ve huzursuzluk çıkarmak için büyük paralar harcayan Rusya'nın bunu yapacağına bu parayı açıklıktan harap olan vatandaşlarına dağıtmasının daha hayırlı olacağı belirtilmektedir¹⁰³⁰.

1736 yılından 1739 senesine kadar devam eden Osmanlı-Rus Savaşları sonunda Belgrat Antlaşması yapılmıştır. Antlaşmanın hemen ardından 1740'da Mehmet Emnî Beyefendi Rusya'ya gönderilmiştir. Belgrat Antlaşması ile birlikte buradaki hususların biran önce şekil alması ve antlaşma metinlerinin imza ve değişimi için karşılıklı elçiler gönderilmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine Mehmed Emnî Beyefendi maiyetinde bulunan kardeşi İbrahim Bey, Divân Kâtibi Şehdî Osman Efendi ve Kethüda Mehmed Ağa ile birlikte Petersburg'a gitmiştir¹⁰³¹.

1768-1774 Rus-Osmanlı Savaşı sonunda imzalanan 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nin kabul etmek zorunda kaldığı maddeler arasında, Rusya'nın Ortodoks tebaayı koruma hakkı ve Rusya'nın Osmanlı

¹⁰²⁴ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 418/2, 23 R. 1283 (4. 9. 1866).

¹⁰²⁵ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 469/3, 18 ZA. 1283 (24. 3. 1867).

¹⁰²⁶ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 623/1-2, 1 R. 1285 (22. 4. 1868).

¹⁰²⁷ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 674/1-2, 5 Ş. 1285 (21. 9. 1866).

¹⁰²⁸ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 688/2, 5 L. 1285 (19. 1. 1869).

¹⁰²⁹ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 694/2, 26 L. 1285 (9. 2. 1869).

¹⁰³⁰ Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 701/1-2, 20 ZA. 1285 (3. 3. 1869).

¹⁰³¹ Münir Aktepe, *Mehmet Emnî Beyefendi (Paşa)'nın Rusya Sefâreti ve Sefaretnâmesi*, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 6.

topraklarında konsolosluk açması vardır. 1782 yılında Rusya'nın Avusturya ile beraber Osmanlı Devleti'ne verdiği notada Eflâk-Boğdan ve Bucak'ta konsolosluk açma isteği ile karşılaşan Osmanlı Devleti, fazla direnemeyerek Rusya'nın bu isteğini kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu bölgede konsolosluk açtıktan sonra, ahali ticaret ve gemicilikle meşgul olan ve nüfusu gayrimüslimlerden oluşan Mikenos adasında konsolosluk açmak istemişlerdir. Bu da kabul edilmiştir. Rusya'nın daimi elçiler görevlendirmesi I. Petro döneminde yaygınlaşmış Osmanlı Devleti de Rus büyükelçiliğinin kurulduğu ilk devletlerden biri olmuştur¹⁰³².

Kırım'ın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkması ile Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni harbe teşvik etmeleri 1787'de Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş açmasına neden olmuştur. Bu savaşta yenilen Osmanlı Devleti 1792'de imzaladığı Yaş¹⁰³³ Antlaşması ile Kırım'ın Rusya'ya verilmesini kabul etmiştir. Özü kalesi Ruslara bırakılmış olup Dinyester nehri iki ülke arasında ebediyen sınır kabul edilmiştir¹⁰³⁴.

Petersburg ve İstanbul'un resmi ve siyasi öğretileri, birbirlerini ötekileştiren amaçlar ve görevleri kapsamaktaydı. Panславizm, Türk Sultanı'nın Hıristiyan unsurlarının Rusya tarafından tesir çemberi içine çekilerek Rusya'nın gücünün genişletilmesinin işareti olmuştur. Osmanlılık ise, Balkanlardaki Slav halkları sindirme yoluyla göz göre göre dağılan Osmanlı Devleti'ni kurtarmayı hedeflemiştir. Burada dikkat çeken şey Balkan halklarının kendi çıkarlarının göz ardı edilmesidir. Türkiye ve Rusya'nın kalıcı beklentilerine karşılık vermemiş olan bu öğretiler, değinilen halkların gelişmesine izin vermediği gibi başlıca problemlerin çözümünden alıkoymuş ve bu iki devleti düzenli olarak kendi aralarında silahlı mücadelelere yöneltmiştir. Geri dönüşü olmayacak şekilde Rus ve Türk halkının kaynaklarını yok etmiştir¹⁰³⁵.

Daha sonra Rusya'nın Mehmet Ali Paşa isyanında yardım için Beykoz'a gelmesi Mısır kuvvetlerinin daha fazla ilerlemesine mani olmuştur. Kütahya'da bir anlaşma sağlanarak geri çekilmesi sağlandı ancak bütün bunlar Çar'ın Osmanlı Devleti'ni

¹⁰³² Oktay Berber, "Rusya'nın Balkan Politikası (1696-1840)", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s. 78-79.

¹⁰³³ Yaş'ta görev alan Rus Konsolosu Mösyö Komaneski'ye üçüncü dereceden bir kıta nişan verilmiştir (BOA. HR. MKT.31/70:Tarih yok).

¹⁰³⁴ Kurat, *a.g.e.*, s. 291.

¹⁰³⁵ P. P. Moiseyev, "1877-1878 Yıllarındaki Rus-Türk Savaşı Döneminde Osmanlı İmparatorluğu", Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992), TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 166.

korumasına alması ve Rus yardımı ile ayakta duracak bir devlet izlenimi sergilenmesi sonucunu meydana getirmiştir. 8 Temmuz 1833 tarihli Hünkâr iskelesi Antlaşması bu durumun dokümanlarını oluşturmuştur. 13 Temmuz 1841 tarihli Londra Boğazlar Sözleşmesi olarak bilinen düzenleme Rusya'nın boğazlarda kazandığı üstün duruma son vererek Boğazları devletlerarası bir statüye kavuşturdu. Rusya'nın yeni isteklerinin reddedilmesi sonucu çıkan 1853-1856 Kırım Savaşı bir Avrupa savaşı haline gelmiş ve savaş sona erdiğinde Rusya hezimete uğramıştı. Böylece Küçük Kaynarca Antlaşması'nın şartları ortadan kalkmış oldu. Boğazlara yeni bir nizam getirildi. Karadeniz bîtaraf ve silahsız hale geldi. 1774'ten beri Eflâk ve Boğdan üzerinde oluşan koruma ve müdahale hakkı ortadan kalktı. Rusya'nın 1815 Viyana Kongresi'nden beri Avrupa'da hâkim olan üstün konumu nihayet sona erdi¹⁰³⁶.

1853-1856 Kırım Savaşı, Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ni gerek diplomatik ve siyasi yönden gerekse de savaş meydanında destekledikleri tek savaş olma özelliğine sahiptir. Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı'nın sonunda imzalanan Paris Barış Antlaşmasıyla Avrupa devletler topluluğuna dâhil olmuş ve Avrupa hukukundan faydalanma hakkı elde etmiştir¹⁰³⁷.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Rusya'nın Kırım Savaşına verdiği karşılıktan başka bir şey değildi. Bu savaş, Rusların İstanbul önlerine kadar gelmesi ve yüzbinlerce Müslüman nüfusun öldürülmesi ile neticelendi. Rusya'nın İstanbul Elçisi General İgnatıyef'in idare ettiği müzakereler sonunda imzalanan 3 Mart 1878 Ayastefanos Antlaşması, Panslavizmin zaferi olarak tarihe geçti. Osmanlı mirasını Rusya lehine parçalayan bu antlaşma Avrupa dengesinin bozulmasını istemeyen İngiltere ve Avusturya'nın tepkilerine neden oldu. Bunu düzeltmek için toplanan Berlin Kongresi ve yapılan barış antlaşması eşit bir parçalanmayı temin ederek Rusya'ya bu büyük zaferine rağmen Osmanlı mirasına tek başına sahip çıkamayacağını, dolayısıyla şark meselesini kendi isteği doğrultusunda çözemeyeceğini göstermiş oldu. Böylece devletlerarası dengelerin öngördüğü ölçüde devletin geri kalan bölümünü muhafaza ederek ayakta

¹⁰³⁶ Beydilli, a.g.m., s. 264.

¹⁰³⁷ Erdoğan Keleş, "Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 378.

kalmaya çalışan Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1914 yılına kadar sürecek olan bir barış dönemi başlamıştır¹⁰³⁸.

Osmanlı Devlet Sâlnâmelerinden faydalanmak suretiyle, Tanzimat'tan I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Türk-Rus diplomatik temsilcilerini ve temsil seviyelerini tespit etmek mümkündür. Sâlnâmelere göre 1847 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg'ta elçilik teşkilâtı bulunmamaktadır. Diplomatik ilişkiler tam anlamıyla tesis edilmemiş olsa da Osmanlı Devleti'nin Hocabey Şebenderi Nikola Korsi¹⁰³⁹ ticari sahada görev almıştır. Bu durum bize ticari ilişkilerin diplomatik ilişkilerden önce geldiği fikrini verebilir. Bu yıl Osmanlı Devleti'nde Rusya Orta Elçisi Titof'tur. Elçi'nin maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Halicinski, Başsırkâtip Prens Galiçin, İkinci Sırkâtip Feris, Maiyet Kâtibi Dondukof, İkinci Maiyet Kâtibi Veyazemski, Üçüncü Maiyet Kâtibi Ancelo Timoni, Baştercüman Hançerli, Muavin Baştercüman Kiriko, İkinci Tercüman Çernayef¹⁰⁴⁰, Üçüncü Tercüman Gamazof, Muavin Üçüncü Tercüman ve Kañçılar Pol Pisani'dir¹⁰⁴¹.

Osmanlı Devleti'nin 1848 yılında Hocabey'de bulunan şebenderi Nikola Korsi'dir. Osmanlı Devleti'nde Rusya Orta Elçisi Titof'un maiyetinde bulunan görevliler bir önceki yılki teşkilât ile aynıdır. Rusya'nın Osmanlı Devleti'nde görev alan Başkonsolosları şöyledir: Berrü'ş-şam'da Bazili, Belgrad'da Danilefski, Mısır'da Fok. Konsolosları: Erzurum ve Trabzon'da Kersi, İzmir'de İvanof, Eflâk ve Boğdan'da (İsim belirtilmemiş), Selanik'te (İsim belirtilmemiş). Konsolos Vekilleri: Sinop'da Mikel, Boğazhisarların'da Timoni, Midüllü ve Ayvalık'da Pelarine, Sakız ve Çeşme'de Paskoviç, Kalas'ta Kula, Halep'te Rafael Pichotto, İskenderiye'de Lavizon, Edirne'de Vasçenko. Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisinde diplomatik ilişkiler tesis ettiği devletlerin sefir vekilleri görev almıştır. Bu görevlilerden Rusya Sefir Vekili Frangini'dir¹⁰⁴².

¹⁰³⁸ Beydilli, a.g.m., s. 264.

¹⁰³⁹ Hocabey'deki Devlet-i Aliyye Şebenderi Korsi'ye maaşı verilirken fazla para verilmiş olduğundan bu fazla olan miktarı iade etmesi istenmiştir (BOA. HR. MKT.63/13, M. 21 Ağustos 1853/H. 13 Za. 1269)

¹⁰⁴⁰ Bu isime benzer bir isim *Akdes Nimet Kurat'ın Rus Tarihi* adlı eserinde General Çernyayev olarak geçmektedir (Kurat, a.g.e., s. 354).

¹⁰⁴¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 94-98.

¹⁰⁴² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 126-138.

1849 yılında, Osmanlı Devleti'nin Hocabey Şehbenderi Nikola Korsi görevini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nde Rusya Orta Elçiliğinde Titof'un görev almaya devam ettiğini görüyoruz. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Halçinski, Başsırkâtip Prens Galiçin, İkinci Sırkâtip Muavin Dondukof, Üçüncü Sırkâtip Veyazimski Malonkalerki, Maiyet Kâtibi Timoni, Baştercüman Hançerli, Muavin Kriko, İkinci Tercüman Çernayef, Muavin Gamazof, Üçüncü Tercüman Frankini, Muavin Timofyef ve Kañçılar Pisani'dir. Osmanlı Devleti'nde Rusya Başkonsolosları: Berrü'ş-şam'da Bazili, İskenderiye'de Fok, İzmir'de İvanof'dur. Bir önceki yıl başkonsolosluk merkezlerinden olan Belgrad'ın yerini İzmir'in aldığını görmekteyiz. Konsoloslar: Erzurum'da Caba, Eflâk ve Boğdan'da Koçebov, Belgrat'ta Danilefski, Selânik'te Mostokidi'dir. Konsolos Vekilleri: Sinop'ta Mikel, Trabzon'da Kersi, Boğazhisarları'nda Haventon, Midüllü'de İsvilac, Sakız ve Çeşme'de Paskoviç, Kalas'ta Kula, Halep'te Rafael Pichotto, Mısır'da Bohti ve Edirne'de Vasçenko'dur¹⁰⁴³.

Osmanlı Devleti'nin 1850 yılında da Rusya'daki tek görevlisi Hocabey Şehbenderi Nikola'dır. Osmanlı Devleti'nde Rusya Orta Elçiliğinde Titof görev almaya devam etmiştir. Maiyet içinde bu yıl sefaret müsteşarı yerine sefaret kâtibi görev almıştır. Maiyet memurları şöyledir: Sefaret Kâtibi Halçinski, Başsırkâtip Prens Galiçin, İkinci Sırkâtip Muavini Dondukof, Üçüncü Sırkâtip Veyazemiski Malonkalerki, Maiyet Kâtibi Timoni, Baştercüman Hançerli, Muavin Kriko, İkinci Tercüman Çernayef, Muavin Gamazof, Üçüncü Tercüman Frankini, Muavin Timofyef ve Kañçılar Pisani'dir¹⁰⁴⁴.

1851 yılında, Osmanlı Devleti'nin Hocabey Şehbenderi Nikola görevini sürdürmüştür. Rusya Orta Elçisi Titof'un maiyetinde önceki yıldan farklı olarak Baştercüman Argyropoulou göreve başlamıştır. Maiyet Kâtibi Timoni ise bu yıl görev almamıştır. Diğer teşkilât aynı şekilde görevlerini sürdürmüştür¹⁰⁴⁵.

1852 yılında, Osmanlı Devleti'nin Hocabey şehbenderi göreve devam etmiştir. Aynı şekilde Rusya Orta Elçisi Titof ve maiyeti de görevlerini sürdürmüşlerdir¹⁰⁴⁶. 1853 yılında, Osmanlı Devleti nezdinde Rusya Orta Elçisi Titof'un maiyetinde bazı

¹⁰⁴³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 90-102.

¹⁰⁴⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 53-56.

¹⁰⁴⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 80-86.

¹⁰⁴⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 80-87.

değişiklikler meydana gelmiştir. Maiyet görevlileri şöyledir: Sefaret Müsteşarı Ozrof, Başsırkâtip Belaben, İkinci Sırkâtip Garot, Diğer İkinci Sırkâtip Fres, Sırkâtip Muavinleri Kalerki ve Prens Galiçin, Kaçılar Pol Pisani, Baştercüman Argyropoulou, Baştercüman Muavini Kiriko, İkinci Tercüman Gamazof, Diğer İkinci Tercüman Timofyef, Üçüncü Tercüman Mostre ve Tercüman Muavini Şemyot'tur¹⁰⁴⁷.

1854 yılında, Hocabey Şehbenderi Nikola Korsi görev almaya devam etmiştir. Bu yıl Kırım Savaşı nedeniyle Rusya sefaretini Dersaadette yer almamıştır¹⁰⁴⁸. 1855 yılında, Osmanlı Devleti Hocabey¹⁰⁴⁹ şehbenderi görev almamıştır. Rusya sefaretini bu yıl da Dersaadette bulunmamaktadır¹⁰⁵⁰. Kırım Savaşı nedeniyle iki ülkenin gerek siyasi gerekse de diplomatik ilişkileri askıya alınmıştır. Sefaretin tamamen kapatıldığı belirtilse de sefaret işlerinin 8 Kasım 1854 tarihinde geçici olarak Avusturya sefaretine bırakıldığı ve Rus kaçıllara dairesi işlerinin de Fransa'ya geçici olarak bırakıldığı ifade edilmektedir¹⁰⁵¹. 1793'te ilk ikâmet elçilikleri tesis edildiğinde Londra, Paris, Viyana ve Berlin'e Osmanlı elçileri gönderilirken dost sayılmayan Rusya nezdine elçi gönderilmemiştir. Petersburg'da Osmanlı ikâmet elçiliğinin kuruluşu Kırım Savaşı sonrasına kadar gecikecektir¹⁰⁵².

1856 yılında, Rusya sefaretini Dersaadet'te yer almamaktadır. 1857 yılında da karşılıklı diplomatik ilişkiler mevcut değildir¹⁰⁵³. 1858 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg'da temsili sağlanmıştır. Petersburg Orta Elçisi olarak Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Rıza Bey¹⁰⁵⁴ görev almaya başlamıştır. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Arif Efendi, İkinci Sırkâtip Mustafa Bey, Tercüman Avanjelino, Yaver Yüzbaşı Kadri Bey ve Yaver Yüzbaşı Behçet Bey'dir. Kırım Savaşı nedeniyle sefaretini kapatan Rusya, bu yıldan itibaren tekrar diplomatik temsil kadrosunu

¹⁰⁴⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 91-93.

¹⁰⁴⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 102-103.

¹⁰⁴⁹ Hocabey Şehbenderi Mösyö Refail Hava'ya üçüncü dereceden bir nişan verilmiştir. Rusya'da Hocabey Governatori veya Harp İmparatoru Düvel-i Ecnebiyye Askeri Baş Memuru Kont Aleksander'a ikinci dereceden Mecidi nişanı verilmiştir. Hocabey Askeri Başkumandanı ve Askeri Ecnebiyye Memuru General Aleksander Şostak'a üçüncü dereceden Mecidi nişanı verilmiştir. Governator Kâtibi Vladimir Yarovnicki'ye beşinci dereceden bir nişan verilmiştir. Muavin-i Sâni ve Tercüman olan Vaser'e beşinci dereceden bir nişan verilmiştir (BOA. İ.HR.140.7331, M. 15 Ocak 1857/H. 19 C. 1273).

¹⁰⁵⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 110-114.

¹⁰⁵¹ BOA. A.AMD.52/98, M. 8 Kasım 1854/H.16 S. 1271.

¹⁰⁵² Kuran, a.g.m., s. 56.

¹⁰⁵³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 118-121.

¹⁰⁵⁴ 1518-1918 yılları arasında Rusya'ya gönderilmiş olan Osmanlı elçilerinin listesi için bkz. Unat, a.g.e., s. 237; Kunalp, a.g.e., s. 47.

oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nde Rusya Orta Elçisi olarak Apolyoner Butunef görev almıştır. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Prens Aleksî La Banof Rostoyevski, Birinci Sırkâtip Frederik Duğrot, İkinci Sırkâtip Radolf Fres, Üçüncü Sırkâtip Dö Növrof, Baştercüman Argyropoulou, Baştercüman Muavini Çernayef, İkinci Tercüman Timofyef ve Mosteros, Üçüncü Tercüman Şemyot, Mevad-ı Ticaret Kançılıryası Müdürü Pol Pisani, Müdür Muavini Raşt, Maiyet Memuru Masnero Timoni, Konstantin Heş ve Jozef Dönmoviç'dir¹⁰⁵⁵.

1859 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Orta Elçisi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Rıza Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Arif Efendi, İkinci Sırkâtip Mustafa Bey, Tercüman Avanjelino, Yaver Yüzbaşı Kadri Bey ve Yaver Yüzbaşı Behçet Bey'dir. Rusya Orta Elçisi Apolyoner Butunef bir önceki yılda olduğu gibi bu yıl da görevine devam etmiştir. Maiyetinde, Sefaret Müsteşarı Prens Aleksî La Banof Rostoyevski, Birinci Sırkâtip Frederik Duğrot, İkinci Sırkâtip Radolf Fres ve Novikof, Üçüncü Sırkâtip Dö Növrof ve Bartolomeir, Baştercüman Argyropoulou, Baştercüman Muavini Misters, İkinci Tercüman Timofyef, Üçüncü Tercüman Şemyot, Ancelo Timoni ve Bezier Azvek, General Konsolos Çernayef ve General Konsolos Sırkâtibi Yakuboski görev almıştır¹⁰⁵⁶.

1860 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Orta Elçisi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbeli Rıza Bey'in maiyetinde, Maslahatgüzar Sâniye rütbeli Haydar Efendi, Sırkâtip Mustafa Bey, Tercüman Avanjelino, Yaver Yüzbaşı Kadri Bey ve Yaver Yüzbaşı Behçet Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da görev alan şebbenderleri şöyledir: Hocabey¹⁰⁵⁷ Başşebbenderi Korsi, Odessa Başşebbenderi Refail Heva¹⁰⁵⁸ Üzerket Şebbenderi Hasan Efendi ve Taygan¹⁰⁵⁹ Şebbenderi Corc Andonoviç'dir.

¹⁰⁵⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 125-128.

¹⁰⁵⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 85-88.

¹⁰⁵⁷ Tercüme Odası Mümeyyizi olup Cınayet Meclisi riyasetiyle Silistre'de bulunan Aşir Efendi'ye, Tercüme Odasından Manas Efendi'ye, Hocabey, Ezdin ve Ağriboz'da bulunan Devlet-i Aliyye Şebbenderlerlerine, Fransa tüccarı Dotril ve Napoli'nin İzmir Konsolosu Estelya'ya beşinci dereceden birer Nişan-ı Âli verilmiştir (BOA. HR. MKT.284/38, M. 17 Mart 1859/H. 12 Ş. 1275).

¹⁰⁵⁸ Hocabey'de görev alan Devlet-i Aliyye Şebbenderi Refail Hava ile Rusya Devleti memurlarından bazılarına nişan verilmiştir (BOA. İ.HR.140/7331, M. 15 Ocak 1857/H. 19 C. 1273). Hocabey'deki Devlet-i Aliyye Şebbenderi Refail Hava ile maiyetinde bulunan kardeşi Anton Hava'nın öteden beri hüsn-ü hizmetleri görüldüğünden kendilerine nişan tevcihi uygun görülmüştür. Refail Hava'ya memuriyet derecesine tatbiken Sâlise tevcihi ve kardeşi Antona da dördüncü rütbeden bir Nişan-ı Hümayun uygun görülmüştür (BOA. İ.HR.172/9336, M. 29 Ekim 1859/H. 2. R. 1276).

¹⁰⁵⁹ Devlet Sâlnâmelerinde Tigan şeklinde yazılmış olan bu şehir Mehmet Saray'ın Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi kitabında "Taygan" olarak ifade edilmiştir. (Mehmet Saray, *Türk-Rus*

Osmanlı Devleti nezdinde Rusya Orta Elçisi Prens Labanof Rostoyevski'nin maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Novikof, İkinci Sırkâtip Bartolokay, Üçüncü Sırkâtip Dö Növrof ve Pisayerazof, Baştercüman Ernadopli, Baştercüman Muavini Misters, İkinci Tercüman Timofyef ve Henriksen, Üçüncü Tercüman Şemyot ve Timoni, General Konsolos Çernayef, General Konsolos Sırkâtibi Yakuboski ve General Konsolosun Tercümanı Avno'dur¹⁰⁶⁰.

1861 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Orta Elçisi Rıza Bey yerine, Ferik Rütbesiyle Derviş Paşa olmuştur. Maiyetinde, Müsteşar Zöhrab Efendi, Başsırkâtip Sâniye rütbeli Kamil Bey, Fransızca Başkâtibi Pertev Efendi ve Ataşe Kolağası Ahmed Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Hocabey şebhenderliği başşebhenderlik olmuş ve göreve Nikola Korsi yerine Rafael Heva getirilmiştir. Üzerket Şebhenderi Hasan Efendi, Taygan Şebhenderi Corc Andonoviç görevine devam etmiştir. Bu yıl Odessa şebhenderi görev almamıştır. Rusya Orta Elçisi Prens Labanof Rostoyevski'nin maiyeti bir önceki yılda olduğu gibidir. Tek değişiklik 1860 yılında görev alan General Konsolos Tercümanı Avno'nun bu yıl görev almamış olmasıdır. Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisinde yabancı devletlerin sefir vekilleri de görev almıştır. Bunlar arasında Rusya Devleti Sefir Vekili Mösyö Bikof da vardır¹⁰⁶¹.

1861 yılının ikinci yarısında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Orta Elçisi Ferik Derviş Paşa'nın maiyetinde Başsırkâtip Sâniye rütbeli Kamil Bey ve Fransızca Başkâtibi Sâlise rütbeli Pertev Efendi görev almıştır. Bu yılın önceki yarısında görev almış olan Ataşe kolağası diğer yarısında görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da görev alan şebhenderleri şöyledir: Hocabey Başşebhenderi Rafeal Heva,

Münasebetlerinin Bir Analizi, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s. 49-58). <http://qha.com.ua/> adlı sitede Taygan'ın Kırım'da yer aldığı ifade edilmiştir. Zuhuri Danışman ise buradan şöyle bahsetmiştir: “*Oukraintsov, Osmanlı Devleti'nden Azak ve Taygon'dan İstanbul'a kadar Karadeniz'de Rus gemilerinin serbestliği için isteklerde bulunmuş ancak Divan Tercümanı Aleksander Mavro Kordato tarafından reddedilmiştir*” (Zuhuri Danışman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. X, İstanbul 1965, s. 158). Süleyman Kocabaş, *Tarihte Türk-Rus Mücadelesi* adlı eserinde bu şehirden Prut Antlaşması'nın geçtiği kısımda bahsetmiş ve “*Muahede hilafına yapılan Taygon, Kamanke, Yeni Kule kaleleri yıkılacak ve bundan sonra oralarda kale yapılmayacak*” diye bahsetmiştir. (Süleyman Kocabaş, *Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, İstanbul 1989 s. 84). Büyük Tarihçi Akdes Nimet Kurat ise “*1712'de Azak Kalesi Türklere iade edildiği gibi, Azak Denizi kıyısında Rus Donanmasının dayanak noktası olan Taganrog (Taygon) kalesi yıkıldı*” ibaresini kullanmıştır (Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara 1993, s. 262-263).

¹⁰⁶⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-105.

¹⁰⁶¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-123.

Üzerket¹⁰⁶² Şehbenderi Hasan Efendi, Taygan Şehbenderi Core Andanoviç'tir. Osmanlı Devleti'nde görev alan Rusya Orta Elçisi Prens Labanof Rostoyevski'nin maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Novikof, Birinci Sırkâtip (Belirtilmemiş), İkinci Sırkâtip Mösyö Bartolomei Vedimidof, Üçüncü Sırkâtip Mösyö Jadofeski, Baştercüman Mösyö Argyropoulou, Baştercüman Muavini Mösyö Musturos, İkinci Tercüman Mösyö Timofyef ve Henriksen, Üçüncü Tercüman Şemyot ve Timoni, General Konsolos Mösyö Çernayef, General Konsolosun Sırkâtibi Mösyö Yakuboski'dir¹⁰⁶³.

1862 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Orta Elçisi Ülä Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Halil Bey olmuştur. Maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Konemenos Bey ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Vehbi Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da görev alan şehbenderleri bir önceki yılda olduğu gibi görevlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin Rusya Orta Elçisi Prens Labanof Rostoyevski'nin maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Novikof, Birinci Sırkâtip Mösyö Setal, İkinci Sırkâtip Mösyö Vedimidof ve Komani, Üçüncü Sırkâtip Mösyö Jadofeski, Baştercüman Mösyö Argyropoulou, İkinci Tercüman Mösyö Timofyef ve Henriksen, Üçüncü Tercüman Şemyot ve Ancelo Timoni, General Konsolos Mösyö Çernayef, General Konsolosun Sırkâtibi Mösyö Yakuboski'dir¹⁰⁶⁴.

1863 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Orta Elçisi Rütbe-i Ülä Sınıf-ı Evveli Halil Bey'in maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Konemenos Bey ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Vehbi Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Hocabey Başşehbenderi Rafael Heva'dır. Osmanlı Devleti'nde Rusya orta elçiliği bu yıl maslahatgüzarlık seviyesine düşürülmüştür. Rusya Maslahatgüzarı olarak Mösyö Novikof görev almıştır. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Birinci Sırkâtip Mösyö Setal, İkinci Sırkâtip Mösyö Komani ve Mösyö Jadofeski, Baştercüman Mösyö Argyropoulou, Baştercüman Muavini Mösyö Bogoslovsky, İkinci Tercümanlar Mösyö Timofyef ve Henriksen, Üçüncü Tercümanlar Mösyö Şimyot ve Mösyö Timoni,

¹⁰⁶² Ramiz Paşa, Halid Paşa, Ahmed Paşa, Edhem Paşa ve Müşir Selim Paşa'nın Üzerket vakiasının ayrıntıları ile ilgili bilgi istemeleri ve harekâta dair yazılan emirnamenin cevabını içeren Batum Ordu-yı Hümayun Kumandanı Mustafa Paşa'nın takriridir (BOA. MVL.288/47, M. 30 Mart 1855/H. 11 B. 1271).

¹⁰⁶³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861, s. 105-123.

¹⁰⁶⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-127.

General Konsolos Mösyö Çernayef ve General Konsolos Sırkâtibi Mösyö Yakuboski'dir¹⁰⁶⁵.

1864 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbeli Halil Bey'in maiyetinde Başsırkâtip Mütemayiz rütbeli Konemenos Bey ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Vehbi Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Rusya Maslahatgüzarı Novikof görevine devam etmiştir. Maiyetinde bir önceki yıldan farklı olarak, tercüman muavini görev almazken iki ataşe görev almıştır. Maiyet görevlileri şöyledir: Birinci Sırkâtip Mösyö Setal, İkinci Sırkâtip Mösyö Komani ve Mösyö Jadofeski, Baştercüman Mösyö Bogoslovsky, Ataşe Mösyö Molfred ve Mösyö Gladgi, İkinci Tercümanlar Mösyö Timofyef ve Mösyö Henry Hora, Üçüncü Tercümanlar Mösyö Şimiyot ve Mösyö Timoni, General Konsolosu Mösyö Çernayef ve General Konsolosun Sırkâtibi Mösyö Yakuboski'dir¹⁰⁶⁶.

1865 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Orta Elçisi Bâlâ rütbesini almış olan Halil Bey'dir. Maiyetinde, Başsırkâtip Mütemayiz rütbeli Konemenos Bey, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Refet Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Hocabey Başşehbenderi Heva görevine devam etmiştir. Rusya maslahatgüzarlığı tekrar orta elçilik seviyesine getirilmiş göreve ise General İgnatıyef¹⁰⁶⁷ atanmıştır. Maiyetinde,

¹⁰⁶⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 98-121.

¹⁰⁶⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 96-123.

¹⁰⁶⁷ Nikolas Pavloviç İgnatıyef 25 Haziran 1831'de doğmuştur. Harbiye Mektebinde tahsil görmüştür. Fetanet ve dirayeti sayesinde süratle kesb-i şöhret etmiştir. 1855'de Baltık denizi ordusuna reis tayin olunup Miralay rütbesi ile İmparator Aleksandra Harp Yaveri olma şerefine nail olmuştur. Memuriyet-i mahsusa ile Londra ve Paris'e gönderilmiştir. 1857'de Dersaadete gelip buradan Suriye, Kudüs-i Şerif, Mısır ve Yunanistan'a seyahat etmiştir. Yunanistan'da iken İran, Hive ve Neccar'a gitmeye emir almıştır. 1859'da Petersburg'a döner dönmez "Mongoli" Çin'e gönderilmiştir. Pekin'de Çinlilerin elinden hayli adam kurtarmış olduğundan Fransa devleti tarafından "Lejyon Dönör" nişanına nail olmuştur. İgnatıyef'in Çin İmparatoru ile imzaladığı ahitnâme ile Rusya Devleti hayli imtiyazât kazandığı gibi birçok arazi de İgnatıyef'e terk edilmiştir. Bundan sonra Çin'de az bir müddet ikâmet ettikten sonra memleketine dönmüştür. 1858'de General rütbesini haiz olup 1861'de Cülus tebriğine memur edilmiştir. 1864'te Osmanlı Devletine fevkal'âde memur tayin edilmiştir. 1867'de büyükelçi olarak atanmıştır. 1874'te İmparator'un kerimesi Mari Aleksandro'nun Dük Dediburgla izdivaç aylarında hazır bulunması için İmparator Aleksandr tarafından davet almıştır. Sonra tekrar İstanbul'a gelmiştir. 1862'de Prens Luinidas Galiçyen'in kerimesi Katrin ile evlenmiş altı çocuğu dünyaya gelmiş bunlardan birisi vefat etmiştir. "Bîçareler Babası" unvanı kendisine verilmiştir (Musavver Medeniyet Gazetesi, 16 Zilkade 1291/3 Kanun-ı Evvel 1290/M. 25 Aralık 1874, nr. 12, s. 89-90). XIX. yüzyılın en mühim diplomatlarından olan İgnatıyef 1877 yılında görevi sona erene dek Osmanlı kamuoyunda en çok ilgi gören elçilerden biri olmuştur. İgnatıyef'in Sadrazam Mahmud Nedim Paşa üzerindeki tesiri öyle yoğun idi ki Ahmet Cevdet Paşa bu durumu "*Sakalını Rusya Elçisi İgnatıyef'in eline verdi; Bâbiâli'nin nüfuzu Rusya Sefaretine geçti*" şeklinde ifade etmiştir. Musavver Medeniyet gazetesinde tercüme-i hali yayınlanan İgnatıyef'in doğumu 25 Haziran 1831 olarak verilmiştir. Hâlbuki Rus kaynaklarında doğum tarihi 17 Ocak 1832'dir. Diğer bir hata ise İgnatıyef'in "*Bîçareler Babası*" olarak tasvir edilmesidir. Basın

Sefaret Müsteşarı Mösyö Setal, Başsırkâtip Mösyö Komani, İkinci Sırkâtipler Mösyö Jadofeski ve Mösyö Henry Hora, Ataşeler Mösyö Molfled ve Mösyö Gladgi, Baştercüman Mösyö Bogoslovsky, İkinci Tercümanlar Mösyö Timofyef ve Mösyö Avno, Üçüncü Tercümanlar Mösyö İvanof ve Mösyö Timoni, General Konsolos Mösyö İrgard ve General Konsolos Sırkâtibi Yakuboski görev almıştır¹⁰⁶⁸.

1866 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Orta Elçisi Maslahatgüzarlık seviyesine düşürülmüştür. Ūlâ Sınıf-ı Sâniye rütbesiyle göreve Konemenos Bey getirilmiştir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mütamayız rütbeli Konemenos Bey ve Ataşemiliter Miralay Şevket Bey'dir. Rusya'da bulunan Osmanlı Devleti başşehbenderleri şöyledir: Hocabey'de Heva Efendi, Tiflis'te İsmail Bey, Petersburg'da Ohannes Efendi. Şehbenderler: Taygan'da Mösyö Agob Aram, Tefurviye'de Mösyö Polank, Kerç'te Nikolaki Efendi, Evpatorya'da¹⁰⁶⁹ Stepanyan'dır. Osmanlı Devleti'nde Rusya Orta Elçisi General İgnatıyef'tir. Maiyetinde, Sefaret Müsteşarı Mösyö Setal, Başsırkâtip Mösyö Komani, İkinci Sırkâtipler Mösyö Jadofeski ve Mösyö Henri Hora, Maiyet Memurları Mösyö Molfled ve Mösyö Yelotsar Kovic, Baştercüman Mösyö Bogoslovsky, İkinci Tercümanlar Mösyö Timofyef ve Mösyö Ano, Üçüncü Tercümanlar Mösyö Timoni ve Mösyö İvanof, Maiyet Memuru Mösyö Argyropoulou, General Konsolos Mösyö İrgard, Kañçılarya Sırkâtip Mösyö Slavlobof, Kañçılarya Tercümanı Mösyö Pol Abdullahyan görev almıştır. Osmanlı Devleti'nde Sıhhiye meclisinde görev alan Rusya Sefir Vekili Mösyö Yovanof'tur¹⁰⁷⁰.

1867 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Maslahatgüzarı Ūlâ Sınıf-ı Sâni rütbesiyle Konemenos Bey'dir. Maiyetinde bulunan görevliler ise şöyledir: Başsırkâtip Mütamayız rütbeli Konemenos Bey, Ataşemilis Miralay Şevket Bey'dir. Rusya'da

vasıtasıyla gerçek dışı bir nevi propaganda örneğidir. Çünkü İgnatıyef tüm Slavları Rus hâkimiyeti altına almak için 1858 yılında Rusya'da kurulan "*Slav Yardım Komitesinin*" en mühim azasıdır. İgnatıyef'in merhamet duygusuyla sahip çıktığı çocuklar, Rusya'daki okullarda bağımsızlık ve hürriyet yolunda her nevi insanlık suçunu gerçekleştirebilecek fanatik birer komiteci olarak yetiştirilmişlerdir (Uyanık, a.g.m., s. 73). Dönemin İstanbul'daki en etkili ismi olan İgnatıyef, görevi süresince Osmanlı Devletini dünyada korumasız bırakmak ve yalnızlaştırmak için her türden düzen ve desiseye başvurmuştur (Gül Kara-Serap Toprak, "19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya'nın Yalnızlaşması" *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 4, 2016, s. 679).

¹⁰⁶⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 89-111.

¹⁰⁶⁹ Evpatorya, Evpatorya, Yevpatorya ya da Kezlev olarak adlandırılmıştır. Kırım Tatarcası Kezlev'dir. Osmanlı döneminde Gözleve ismiyle anılmıştır. Ukrayna'nın Kırım Özerk Cumhuriyetinde yer alan bir şehirdir (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Evpatorya>).

¹⁰⁷⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 69-100.

bulunan Osmanlı Devleti başşehbenderleri: Tiflis ve Havalisinde (İsim Belirtilmemiş), Kafkasya'da İsmail Bey'dir. Şehbenderler: Taygan'da Abraham oğlu Agob, Gözleve İskelesinde Kareem Lazarista, Kefe Şehrinde Mösyö Blank, Petersburg'da Ohannes Efendi, Kerch İskelesinde Legufetzade Nikolaki. Şehbender Vekilleri: Tarlon'da Mösyö Melakat, Poti ve Üzerket'te Hasan Efendi, Hocabey'de Mösyö Heva'dır. Osmanlı Devleti'nde Rusya elçiliği büyükelçilik seviyesine getirilmiştir. Elçi General İgnatıyef göreve devam etmiştir. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Setal, Birinci Sırkâtip Mösyö Komani, İkinci Sırkâtipler Mösyö Jadofeski ve Mösyö Henry Hora, Maiyet Memurları Mösyö Molfled ve Mösyö Yajili, Birinci Tercüman Mösyö Bogoslovsky, İkinci Tercümanlar Mösyö Timofyef ve Mösyö Avno, Üçüncü Tercüman Mösyö Timoni, Maiyet Memurları Mösyö Argyropoulou ve Mösyö Goyastof, General Konsolosu Mösyö İrgard, Kaçılırya Sırkâtibi Slavlobof, Kaçılırya Tercümanı Mösyö Pol Abdullahyan'dır. Bu yıl Rusya Sefir Vekili Mösyö Yovanof yerine Mösyö Argyropoulou olmuştur¹⁰⁷¹.

1868 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Sefareti Maslahatgüzarı ve Müsteşarı Ūlâ Sınıf-ı Sâni rütbeli Konemenos Bey'dir. Maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayız rütbeli Karatodori Efendi görev almıştır. Rusya'da görev alan Osmanlı Devleti şehbenderleri ve görev aldıkları merkezler şöyledir: Gözleve İskelesinde Kareem Lazarista, Kefe'de Mösyö Blank, Kerch İskelesinde Legufetzade Nikolaki, Teodosya'da Mösyö Goradini. Şehbender Vekilleri: Taygan'da Osman Remzi Efendi, Sohum'da Mösyö Macıyan, Poti Şehrinde Hasan Efendi, Hocabey'de Mütamayız rütbeli Mösyö Heva'dır. Rusya Büyükelçisi General İgnatıyef'tir. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Setal, Birinci Sırkâtip Mösyö Komani, İkinci Sırkâtipler Henry Hora ve Mösyö Jadofeski, Maiyet Kâtipleri Mösyö Molfled ve Mösyö Bazili, Birinci Tercüman General Bogoslovsky, İkinci Tercümanlar Mösyö Timofyef ve Mösyö Avno, Üçüncü Tercüman Mösyö Argyropoulou, Maiyet Memurları Mösyö Maksimos ve Mösyö Kayander, General Konsolos Mösyö İrgard, Kaçılırya Sırkâtibi Mösyö Canni ve Kaçılırya Tercümanı Mösyö Sinodi'dir¹⁰⁷².

¹⁰⁷¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 112-118. İstanbul'daki Rusya Elçisine, Rusya tarafından "Fevkalade Murahhas Büyükelçilik" unvanı ve görevi verilmiştir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 475/1, 8 Z. 1283 (13. 4. 1867).

¹⁰⁷² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 48- 123.

1869 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Maslahatgüzarı Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbeli Konemenos Bey'in maiyetinde Başsırkâtip Mütamayız rütbeli Karatodori Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Turhan Bey¹⁰⁷³ görev almıştır. Rusya'da bulunan Osmanlı Devleti başşehbenderleri: Hocabey'de Mütamayız Mösyö Heva, Tiflis'de Mütamayız Sadık Efendi, Teodosya'da Mösyö Goradini, Kerch İskelesinde Nikolaki, Gözleve İskelesinde Kareem Lazarista, Kefe'de Mösyö Blank. Şehbender Vekilleri: Sohum'da Mösyö Maciyan, Poti'de Sâlise rütbeli Salim Efendi'dir¹⁰⁷⁴.

1870 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Maslahatgüzarı Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbeli Konemenos Bey'in maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayız rütbeli Karatodori Efendi ve İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Turhan Bey önceki yılda olduğu gibi görev almışlardır. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da görev alan şehbenderleri şöyledir: Petersburg Şehbenderi Ohannes Efendi, Taygan Şehbenderi Mustafa Remzi Efendi, Gözleve İskelesinde Şehbender Kareem Lazarista, Taygan İskelesinde Şehbender Mustafa Remzi Efendi, Teodosya Şehrinde İngiltere tebaasından Şehbender Vekili Karditan Goradini, Hocabey Şehbender Vekili Jozef Perniyati Efendi, Tiflis'de Poti Şehbenderi Salim Efendi'dir. Rusya Büyükelçisi General İgnatıyef görevine devam etmiştir. Maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Setal, Birinci Sırkâtip Mösyö Avno, İkinci Sırkâtip Mösyö Zolonarof, Diğer İkinci Sırkâtip Mösyö Molfed, Maiyet Kâtibi Mösyö Bazili, Diğer Maiyet Kâtibi Kont Potyatin, Baştercüman General Bogoslovsky, İkinci Tercüman Mösyö Timofyef, Üçüncü Tercümanlar Argyropoulou ve Mösyö Maksimof, General Konsolos Mösyö İrgard, Konsolos Kâtibi Vasilifski ve Sefaret Hekimi Kanowski'dir¹⁰⁷⁵.

¹⁰⁷³ Petersburg Elçiliği İkinci Sırkâtipliğine Terüme Odasından Turhan Bey tayin edilmiştir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 673/1, 2 Ş. 1285 (18. 11. 1868). Rusya İmparatoru'nun veliahtı Prens Aleksî'nin bu günlerde Dersaadete gelmek üzere bindiği firkateyn ile diğer bazı yerleri de gezip oradan Petersburg'a döneceği bildirilmiştir. (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 614/1, 17 Ra. 1285 (8. 7. 1868). Geçen Cuma günü, Rusya İmparatoru'nun oğlu Grandük Aleksî'nin kendisine verilen firkateyn ile Dersaadete gelerek Rusya'nın Büyükdere'deki elçilik sahilhânesine indiği bildirilmiştir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 623/1, 1 R. 1285 (22. 7. 1868). İstanbul'dan Pire'ye doğru hareket eden Rusya İmparatoru'nun oğlu Grandük Aleksî'ye birinci rütbeden bir kıta Osmani Nişanı verilmiştir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 625/1, 3 R. 1285 (24. 7. 1868).

¹⁰⁷⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 48-152. Rusya'nın Osmanlı Devleti nezdindeki elçisi General İgnatıyef geçici bir süreyle ve izinli olarak İstanbul'dan ayrılmıştır (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 723/1, 19 S. 1286 (31. 5. 1869).

¹⁰⁷⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 50-169.

1871 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Sefir-i Kebiri Bâlâ rütbeli Rüstem Bey'dir¹⁰⁷⁶. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Karatodori Efendi, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Turhan Bey, Üçüncü Kâtip Mozel Efendi ve Ataşe Sâlise rütbeli Niyazi Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da görev alan şebbenderleri şöyledir: Kerch İskelesinde Başşebbender Legufetzade Nikolaki, Taygan İskelesinde Şebbender Sâlise rütbeli Mustafa Remzi Efendi, Tiflis'de Poti Şehrinde Tercüme Odasından Şebbender Salim Efendi, Gözleve Şehrinde Şebbender Zare, Tiflis ve bütün Kafkasya'da Şebbender Mütamayiz rütbeli Dolic, Bryansk'da Şebbender Yevanisiç, Sohum'da Şebbender Vekili Epik Efendi, Hocabey Şebbender Vekili Josef Maron Efendi'dir. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ndeki elçilik teşkilâtı şöyledir: Rusya Büyükelçisi General İgnatıyef, Sefaret Müsteşarı Mösyö Setal, Birinci Sırkâtip Mösyö Zitovif, İkinci Sırkâtip Mösyö Bazili ve Mösyö Fogyet, Maiyet Kâtibi Kont Potyatın ve Danzasi, Baştercüman Mösyö Otto, İkinci Tercüman Mösyö Timofyef, Üçüncü Tercüman Argyropoulou ve Maksimof, Tercüman Rosolago, Tercüman Nevroz, Maiyet Tercümanları Tiplof ve Sohasin, General Konsolos Mösyö İrgrad, Konsülat Kâtibi Vasilefski, Ataşemilis General Zlenvi ve Tabip Kanowski'dir¹⁰⁷⁷.

1872 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Büyükelçisi Bâlâ rütbeli Rüstem Bey'in maiyeti bir önceki yılda olduğu gibidir. Bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da bulunan Şebbenderleri şöyledir: Hazine-i Hassa Kumpanya Vapurlarının Direktörü Odessa Başşebbenderi Direktör Rafael Hava, Tiflis ve bütün Kafkasya'da Başşebbender Dolıç, Gözleve Şehrinde Şebbender Zare, Dobre'de Şebbender Antuan Perisiç, Kefe Şebbenderi Blank, Kerch İskelesinde Şebbender Legufetzade Nikolaki, Taygan İskelesinde Sâlise rütbeli Mustafa Remzi Efendi, Tiflis'te Poti Şehrinde Şebbender Tercüme Odasından Ömer Sabri Bey, Hocabey Şebbender Vekili Jozef Maron Efendi, Sohum'da Şebbender Vekili Epik Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nde Rusya Büyükelçisi General İgnatıyef'tir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Komani, Baştercüman Mösyö

¹⁰⁷⁶ Rüstem Bey'in ikinci dereceden Gümüşi, Mecidi ve Osmani Nişanları bulunmaktadır. 1872 yılında nişanları birinci dereceye yükseltilmiş, Osmani ve Mecidi Nişanı'nın birinci derecesine haiz olmuştur (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 58-186; Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 165-175).

¹⁰⁷⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 58-186.

Avno, İkinci Tercüman Mösyö Timofyef, Üçüncü Tercüman Argyropoulou, Diğer Üçüncü Tercüman Maksimon, Tercüman Rosolago, Diğer Tercüman Nevroz, Birinci Sırkâtip Mösyö Zitovif, İkinci Sırkâtip Mösyö Fogyeft, Diğer İkinci Sırkâtip Mösyö Bazili, Maiyet Kâtibi Kont Potiyadin, Diğer Maiyet Kâtibi Danzasi, Maiyet Tercümanı Sohasin, Diğer Maiyet Tercümanı Tiplof, General Konsolos Mösyö İrgard, Konsülato Kâtibi Vasilemski, Tabip Karekanowski ve Ataşemiliter General Zlengi'dir¹⁰⁷⁸.

1873 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Sefir-i Kebiri Rüstem Bey'in maiyetinde, Başsırkâtip Mütamayiz rütbeli Turhan Bey, İkinci Kâtip Mozel Efendi ve Ataşe Rauf Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da görev alan şebhenderleri şöyledir: Odessa'da Hazine-i Hassa Kumpanya Vapurlarının Direktörü Başşebhender Rafael Hava, Tiflis ve bütün Kafkasya'da Başşebhender Vuliç Efendi, Kefe Başşebhenderi Blank, Gözleve Şebhenderi Zare, Kerch İskelesinde Şebhender Legufetzade Nikolaki, Taygan İskelesinde Sâlise rütbeli Dominyan Efendi, Tiflis'de Poti Şehrinde Tercüme Odasından Şebhender Ömer Sabri Efendi, Kherson Limanında İngiltere Konsolos Vekili ve Tebasından Şebhender Aleksander Stoyonsi, Hocabey Şebhender Vekili Jozef Maron Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nde Rusya Büyükelçisi General İgnatief'in maiyetinde bir önceki yıla göre meydana gelen değişiklikler; Sefaret Müsteşarı Mösyö Nelidof'un, Birinci Sırkâtip Mösyö Kapenset ve İkinci Sırkâtip olarak Mösyö Goyastor'un göreve başlamış olmasıdır. Diğer memurlar görevlerini sürdürmüştür¹⁰⁷⁹.

1874 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Büyükelçisi Rumeli Beylerbeyi Kâmil Paşa'nın maiyetinde Birinci Kâtip Sâniye rütbeli Turhan Bey, İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Nihad Bey ve Ataşe Rauf Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da görev alan şebhenderleri şöyledir: Hocabey İskelesinde Başşebhender Vehbi Efendi, Tiflis ve Bütün Kafkasya'da Başşebhender Sâniye rütbeli Behçet Bey, Odessa'da Hazine-i Hassa Kumpanya Vapurlarının Direktörü Başşebhender Rafael Hava, Kefe Başşebhenderi Blank, Kherson Şehri Limanında İngiltere Konsolos Vekili ve tebasından Şebhender Aleksander Stoyonsi, Kerch İskelesinde Şebhender Legufetzade Nikolaki, Petersburg'da Şebhender Ohannes Efendi, Taygan İskelesinde Şebhender Mustafa Remzi Efendi, Bryansk'ta Şebhender Yovanisic, Gözleve'de Şebhender Şarl

¹⁰⁷⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 165-175.

¹⁰⁷⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVIII, 1873, s. 49-165.

Marini, Taygan İskelesinde Şehbender Dominyan, Sohum'da Şehbender Osman Bey ve Teodosya Şehbender Vekili Ferdinya Koradi'dir. Osmanlı Devleti'nde Rusya'nın elçilik teşkilâtını oluşturan görevliler şöyledir: Rusya Büyükelçisi General İgnatıyef, Müsteşar Mösyö Nelidof, Müsteşar Muavini ve Birinci Kâtip Mösyö Kapanset, İkinci Kâtip Mösyö Bazili, İkinci Kâtip ve Fahri Müsteşar Mösyö Gobasof, Kâtip Mösyö Zeyben, Kâtip Muavini Prens Çernayef, Evrak Kâtibi Mösyö Tiplof, Birinci Tercüman Mösyö Avno, İkinci Tercüman Mösyö Makief, Üçüncü Tercüman Mösyö Argyropoulou, Diğer Tercüman Mösyö Nevroz ve Gayr-ı Muvazzaf Tercüman Mösyö Bormof, Tercüman Muavini Blocir Kodice, Muavin Ohanof, Muavin Halofof, Sefaret Vapuru Kaptanı Yogariç, Sefaret Hekimi Karekanowski'dir¹⁰⁸⁰.

1875 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Sefir-i Kebir-i Rumeli Beylerbeyi Kâmil Paşa'nın maiyetinde Birinci Kâtip Mütamayiz rütbeli Ziya Bey, İkinci Kâtip Sâniye rütbeli Nahid Bey, Ataşe Rauf Bey ve Ataşemiliter Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Osman Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da bulunan Başşehbenderleri: Hocabey'de Mütamayiz rütbeli Vehbi Efendi, Tiflis'de Sâniye rütbeli Behçet Bey'dir. Şehbenderler: Kefe'de Mösyö Goradini, Poti'de Hasan Efendi, Kerch'de Nikolaki Efendi, Bryansk'ta Mösyö İvaniç, Gözleve'de Mösyö Martin, Sohum'da Osman Efendi ve Taygan'da Dominyan Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nde Rusya Fevkalade Murahhas Büyükelçisi General İgnatıyef'tir. Maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Müsteşar Mösyö Nelidof, Başkâtip Mösyö Kapeniski, İkinci Kâtip Mösyö Bazili Yastof, Kâtip Mösyö Sorosgin, Muavin Prens Çeterelf Politkovski, Birinci Tercüman Mösyö Avno, İkinci Tercüman Mösyö Makkief, Üçüncü Tercüman Mösyö Argyropoulou ve Mösyö Blotzer Kont, Tercüman Mösyö Sohtin, Mareşal Mösyö Tiplof, Askeri Memur Miralay Mösyö Zilenvi, General Konsolos Mösyö Hetirodo ve Tabip Mösyö Karekanowski'dir¹⁰⁸¹.

1876 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Sefir-i Kebiri Müşir Kabuli Paşa'nın maiyetinde Birinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Feyzi Bey, İkinci Sırkâtip Sâlise rütbeli Stephan Efendi ve Ataşe Sâlise rütbeli Mahmud Bey görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da görev alan başşehbenderleri şöyledir: Hocabey'de Mütamayiz rütbeli Halil Bey, Tiflis'de Sâniye rütbeli Behçet Bey'dir. Şehbenderleri ise şöyledir:

¹⁰⁸⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIX, 1874, s. 49-178.

¹⁰⁸¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXX, 1875, s. 51-203.

Kefe'de Mösyö Goradini, Poti'de Hriyos Efendi, Kerch'de Nikolaki Efendi, Bryansk'ta Mösyö İvanisiç, Gözleve'de Mösyö Martin, Sohum Kalesinde Zare Efendi ve Taygan'da Dominyan Efendi'dir. Osmanlı Devleti'nde Rusya Fevkalade Murahhas Büyükelçisi General İgnatıyef'in maiyetindeki tek değişiklik Ataşe olarak Gorçakof'un görev almasıdır¹⁰⁸².

1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin Petersburg Sefir-i Kebiri Müşir Kabuli Paşa'nın maiyetinde Birinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Tefvik Bey¹⁰⁸³, İkinci Sırkâtip Sâniye rütbeli Mihran Bey ve Ataşe Sâlise rütbeli Aristarki Efendi görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin Rusya'da görev alan başşehbenderleri: Hocabey'de Mütamayız rütbeli Halil Bey, Tiflis'te Sâniye rütbeli Karaca Bey'dir. Şehbenderler: Kefe'de Mösyö Goradini, Poti'de Hriyos Efendi, Kerch'de Nikolaki Efendi, Bryansk'ta Mösyö İvanisiç, Gözleve'de Mösyö Martin, Sohum Kalesinde Zare Efendi ve Taygan'da Dominyan Efendi'dir. Rusya Devleti hakkında bu yıl verilen bazı bilgiler şu şekildedir: Rusya İmparatoru Aleksander'dir. Başvekil Timofeev'tir. Nüfusu 85.685.645'dir. Askeri Kuvveti 10.185.706'dır. Bahriye kuvveti içerisindeki gemi sayısı 221, zırhlı sayısı ise 34'dür. Geliri ruble cinsinden 559.361.192'dir. Gideri 556.105.410 ruble'dir. Fazla geliri 3.255.782'dir. Rusya Fevkalade Murahhas Büyükelçisi General İgnatıyef'in maiyetinde bulunan görevliler şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mösyö Nelidof, Birinci Kâtip Mösyö Bazili, İkinci Kâtip Prens Zerete, Diğer İkinci Kâtip Mösyö Goyastof, Kâtip Muavini Mösyö Şeryacef, Diğer Kâtip Muavini Prens Şahofeski, Evrak Kâtibi Mösyö Neplof, Birinci Tercüman Mösyö Avno, İkinci Tercüman Mösyö Makkiyo, Üçüncü Tercüman Mösyö Argyropoulou, Diğer Üçüncü Tercüman Mösyö Blotzer Kont ve Ataşemiliter Mösyö Zlenvi'dir. Osmanlı Devleti'nde görev alan Rusya başkonsolosları şöyledir: Dersaâdet'te Hıtrovo, Eflâk ve Boğdan'da Gidos, Mısır'da Leksi, Tuna'da Goztikof, Belgrat'ta Shishkin'dir. Konsoloslar ve görev aldıkları merkezler ise şöyledir: İslimye'de Goljvaşengo, Kalas'da Gula, Tırnova'da Goztikof, Bosna'da Hodrafcug, Girit'te Lagonski, Yanya'da Troyanski, İzmit'te Mosoris, Halep'te Yevanog, İşkodra'da

¹⁰⁸² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 51-203.

¹⁰⁸³ Ahmed Tefvik Bey, 1876 yılının Eylül ayında 33 altın maaşla ve Sâniye rütbesiyle Petersburg Sefareti Başkâtipliğine atanmıştır. O yıl Petersburg Sefiri olan Kabûli Paşa'nın rahatsızlığı dolayısıyla tedavi görmek için İstanbul'a dönmesiyle vekil olarak Petersburg Maslahatgüzarlığına tayin edilmiştir. Petersburg'da Osmanlı Devleti sefirinin görev almadığı Ekim 1876-24 Nisan 1877 tarihleri arasında, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesine kadarki yedi ay müddetle Petersburg Sefareti Maslahatgüzarlığı yapmıştır. Bu görevi esnasında sefirlere belirlenen maaşın yüzde yirmi beşini almıştır (Çavdar, *a.g.e.*, s. 77).

Basteriyog, Selanik'te Cozeyovic, İbrail'de Golajrassorikula, İsmailiye'de Rumantego, Tunus'ta Garilniş, Edirne'de Yovanof, Trabzon'da Timornik, Şam-ı Şerif'te Bozonvic, Erzurum'da Noyermolser, Manastır'da Gagsemog, Kudüs-ü Şerif'te İblarlevanog'dur. Konsolos vekilleri şöyledir: Yafa'da Meraboti, Siroz'da Konstantin Kondo, Hayfa'da Orvinos, Midilli'de Corcyevamra, Ayvalık'ta Senyör Başige, İstanköy'de Senyör Vavenaz, Batum'da Codici, Lazkiye'de Morkos, Sinop'ta Mikelli, Filibe'de Kirof, Samsun'da Fagaci, Giresun'da Kiryon, Çeşme'de Simiryon, Kandiye'de Maconaki, Trablusşam'da Aleksandr Fecofelis, Sisam'da Braklis Yovadaki, Varna'da Benakin, Suadiye Limanında Tone, Vidin'de Goyasnof, Rodos'ta Delmir Bogodiç, İskenderiye'de Soylariç, Mostar'da Silavalanok, Kıbrıs'ta Andrea Vanideçyano, Bursa'da Berdikaris, Limni Ceziresinde Yovan Lamiri, Sakız'da Varyod, Tulça'da Vasilegeski, İskenderun'da Fondan, Tekfurdağı'nda Gritigo, Prizren'de Lisovic, Sayda'da Fedole Vesgale, Adana ve Tarsus'ta Hristo Korsarikori'dir¹⁰⁸⁴.

Tablo 3. 3: Osmanlı Devleti'nin Petersburg Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Rütbe-i Ülä Sınıf-ı Evvel Rıza Bey	Petersburg	Orta Elçi	1858-1860
Ferik Derviş Paşa	Petersburg	Orta Elçi	1861
Rütbe-i Ülä Sınıf-ı Evvel Halil Bey	Petersburg	Orta Elçi	1862-1864
Rütbe-i Bâlâ Halil Bey	Petersburg	Orta Elçi	1865
Ülä Sınıf-ı Sâni Konemenos Bey	Petersburg	Maslahatgüzar	1866-1867
Ülä Sınıf-ı Sâni Konemenos Bey	Petersburg	Maslahatgüzar Müsteşar	1868
Ülä Sınıf-ı Evvel Konemenos Bey	Petersburg	Maslahatgüzar	1869-1870
Bâlâ Rüstem Bey	Petersburg	Sefir-i Kebir	1871-1873
Rumeli Beylerbeyi Kâmil Paşa	Petersburg	Sefir-i Kebir	1874-1875
Müşir Kabûli Paşa	Petersburg	Sefir-i Kebir	1876-1877

¹⁰⁸⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 543-563. 1900'lü yılların ortalarında Türkiye'nin Rusya'da bulunan Başşehbenderlik merkezleri Batum, Bakü, Tiflis ve Hocabey'dir. Şehbenderlik merkezleri St. Petersburg, Rotou, Taygon, Kars, Güzelce'dir. Şehbender Vekillik merkezleri Poti, Sivastopol, Kraç, Nikolayef'dir. Yine 1900'lü yılların başlarında Rusya'nın Türkiye'de bulunan General Konsolosluk merkezleri Dersaadet, Beyrut, Filibe, İzmir, Erzurum, İskenderiye ve Selânik'tir. Konsolosluk merkezleri Yanya, Samsun, Edirne, Bağdat, Diyarbekir, Priştine, Portsaid, Girit, Halep, Musul, Trabzon ve Prizren'dir. Konsolos Vekillik merkezleri Bursa, Trablusşam, Sayda, Kandiye, Rodos, Giresun, Sakız, İşkodra, Tekfurdağı, Sinop, Tarsus, Midilli, Yafa, Mısır, Kahire, Dimyat, Resmo, Kale-i Sultaniye, Manastır, Süveys, İsmailiye, Rize, Zakazık, Hama, Van ve İskenderiye'dir (Ayyıldız, a.g.e., s. 197).

Tablo 3. 4: Rusya'nın İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Aldığı Başkent	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Titof	İstanbul	Orta Elçi	1847-1853
1854-1857 arasında Rusya Sefareti Dersaâdet'te bulunmamaktadır.			
Apolyoner Butunef	İstanbul	Orta Elçi	1858-1859
Prens Labanof Rostoyevsky	İstanbul	Orta Elçi	1860-1862
Novikof	İstanbul	Maslahatgüzar	1863-1864
General İgnatıyef	İstanbul	Orta Elçi	1865-1866
General İgnatıyef	İstanbul	Büyükelçi	1867-1874
General İgnatıyef	İstanbul	Fevkalade Murahhas Büyükelçi	1875-1877

3.5. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-İran İlişkileri (1847-1877)

İran geniş yüzölçümü ve 1998'de yapılan sayıma göre 61.839.435 olan kalabalık nüfusu ile dikkat çeken bir ülkedir. Günümüzde İran halkının % 15'inin yaşadığı Tahran, ülkenin başkenti olup oldukça büyük bir şehirdir. 1979 yılında şahlık rejimi nihayet bulduktan sonra kurulan İran İslâm Cumhuriyeti'nde, nüfusu milyonu aşan diğer büyük şehirler Meşhed, İsfahan ve Tebriz'dir. Az yağış almasından dolayı İran kurak bir ülke olup yalnızca Hazar eyaletleri bol miktarda yağış almaktadır. Dağlık bölgelerin yoğun olduğu ülke toprakları fizikî ve beşerî coğrafya yönünden yazın oturulan yüksek-soğuk alanlar (serdsir / yaylak), kışın oturulan alçak-sıcak alanlar (germsir / kışlak) olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Şehirler ve köylerin neredeyse tamamı bu iki tür arazinin ortasındaki dağ etekleri boyunca uzanır. Dünyanın mühim çöllerinden olan kuzey yönünde Deştikevir çölü ile güneydoğu kısmında da Deştılût çukurluğu yer almaktadır. Bazı çukurların içinde suyu aşırı derecede tuzlu olan göller bulunur; bunların en büyüğü Urmiye gölü'dür¹⁰⁸⁵.

İran bölgesi Eskiçağlar boyunca büyük imparatorlukların bir parçası halinde bulunmuş veya küçük hanedanların elinde parçalanmış halde kalmıştır. Şah İsmâil tarafından 1501 yılında kurulmuş olan Safevîler ile birlikte İslâm tarihinde ilk defa hür bir siyasî kimliğe kavuştuğu, bu kimliğin Kaçarlar dönemiyle güçlendiği ve günümüz İran İslâm Cumhuriyeti'nin sınırlarının da bu süreçte belirli bir biçim aldığı söylenebilir. Bu süreçteki en önemli etmen, Safevîler'in on iki imam muhabbetini temel

¹⁰⁸⁵ Bernard Hourcade, "İran", *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 393.

alan aşırı (gulât) Şiiliği¹⁰⁸⁶ devlet politikası olarak benimseyip bunu İran coğrafyasına dayatmasında yatmaktadır. Zamanla gulât-ı Şîa'nın yerini İsnâaşeriyye Şîası'nın¹⁰⁸⁷ alması ve Kaçarlar döneminde hâkimiyetini sağlamlaştırarak müesseseseleşmesiyle birlikte bu yeni kimlik İran'da etkili bir şekilde yerleşmiştir¹⁰⁸⁸.

Osmanlı Devleti'nin İran bölgesine hâkim olan devletler ile siyasî ilişkileri, II. Mehmed döneminde Anadolu'da Türk siyasi birliğinin oluşturulması esnasında gerçekleşmiştir. Fatih, XV. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'nun doğu kesimine doğru ilerleme siyaseti izlemiştir. Bunun sonucunda da Tebriz ve Diyarbakır merkez olmak üzere Doğu Anadolu, Kuzey Irak ve İran'ın önemli bir bölümünü elinde bulunduran Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'la bir rekabet vuku bulmuştur. Karşılıklı menfaatler sonucunda 1473'te meydana gelen Otlukbeli Savaşı Osmanlılar'ın galibiyetiyle neticelenmiştir¹⁰⁸⁹.

Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenleri, Azerbaycan merkez olmak üzere İran, Doğu Anadolu ve Irak'a kadar uzanan devletler inşa etmişlerdir. Fakat bu Türkmen devletinden Karakoyunluların Şîî olmaları, Sünnî olan Akkoyunluların da Şîî Safeviler ile akraba olmaları İranlılaşmayı daha kolay hale getirmiştir. Şah İsmail, İran'da hâkimiyetini tesis etmiş ve kurduğu devlete dedesi Şeyh Safiyüddin'in adını vermiştir. "Safevî Devleti" Şiiliği bir ideoloji haline getirmiş Anadolu ve Türkistan bölgesinde yaymak için o cihetlere propagandistler göndermeye başlamıştır¹⁰⁹⁰.

Safevî Devleti'nin kuruluşuyla birlikte Osmanlı Devleti'nin İran'a yönelik esas siyasî ve askerî alakası ön plana çıkmıştır. XVI. yüzyılın başlarında zayıflamaya devam eden Akkoyunlu Devleti toprakları, hızla büyüyen Safevîler'in eline geçmiştir. Safevî Şahı İsmail'in ön ayak olduğu iktidar mücadelesinde dayandığı başlıca kuvvet, Anadolu'dan Azerbaycan ve İran'a göç etmiş olan Oğuz-Türkmen kabileleridir¹⁰⁹¹. Safevîler döneminde Anadolu'dan İran'a vuku bulan göçler, sadece tek bir sebebe, yani sadece dini sebebe dayandırılmaz. Göçlerin siyasi, idari ve iktisadi sebepleri de

¹⁰⁸⁶ Gulât kelime manası olarak dinde, mezhepte taassubu çok ileri vardırıan kimselere denir. Gulât-ı Şîa ise Şîîlik müfritleri, Hz. Ali'ye Allah'lık isnâd ve izâfe edenlere denmektedir (Devellioğlu, a.g.s., s. 337).

¹⁰⁸⁷ İsnâ-âşer on iki demekken İsnâ-âşeriyye Ca'feri mezhebinin on iki imam telâkkisine dayanan kolu demektir (Devellioğlu, a.g.s., s. 520)

¹⁰⁸⁸ İsmail Safa Üstün, "Safevîler'den Günümüze Kadar İran", *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 400.

¹⁰⁸⁹ Aliyev Salih Muhammedoğlu, "Osmanlı-İran Münasebetleri", *TDVİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 405.

¹⁰⁹⁰ Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 21.

¹⁰⁹¹ Muhammedoğlu, a.g.m., s. 405.

olmuştur. Türkiye ile İran arasındaki ilişkiler karşılıklı kültürel etkileşime sebep olmuştur. Karakoyunlu Cihan Şah, Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştır. Osmanlı sultan ve devlet adamlarının pek çoğu Farsça bildikleri gibi, İran'daki sultan ve devlet adamları da Türkçe bilmekteydiler. Yavuz Sultan Selim'in Farsça divanına karşılık, Şah İsmail de divanını Türkçe kaleme almıştır¹⁰⁹². Mevlânâ türbesini yapan Bedruddîn-i Tebrizî, Erzincan ile Sivas arasındaki eski Divriği kalesini ve camini inşa eden Hasan b. Pîrûz-i Merâgaî İranlı mimarlardır. Yine Bursa Yeşil Camii'nin inşasında ya da Murad Camii'nin çini işlerinde Tebrizli mimarların katkısı vardır. Pek çok devlet adamının, vezirlerin, müstevfilerin¹⁰⁹³ ve kadıların isimlerinin sonunda yer alan İsfahânî, Tebrîzî, Şîrâzî, Horâsânî, Kazvînî, Zencânî, Herendî vb. şehir isimleri Anadolu'da yayılan İran kültürünün birer imzası niteliğinde olmuştur¹⁰⁹⁴. Tebriz'deki Mescid-i Kebud'a benzeyen Yeşil Camii yapısının çini ve tuğla işlerinde, bir İranlı'nın ve büyük bir ihtimalle de bir Tebrizli'nin elinin olduğuna şahitlik edenler bulunmaktadır¹⁰⁹⁵.

Osmanlı Devleti'nin doğu komşusu olan İran ile ilişkilerinde sınır anlaşmazlıklarından dolayı sürekli huzursuzluklar yaşansa da, 1746 yılından XIX. yüzyılın başlarına kadar genelde barışa dayalı münasebetler tesis edilmiştir¹⁰⁹⁶. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin İran ile münasebetlerinde hudut problemleri önemini korumuş fakat buna rağmen genel manada iki devlet arasında diplomatik ilişkiler süreklilik arz etmiştir. İki devlet arasındaki sınır problemleri, Osmanlı Devleti'ni en çok uğraştıran mevzu halini almıştır. Osmanlı Devleti'nin doğu vilâyetlerinde merkezi idareyi tam anlamıyla tesis edememesi durumu, devletin zayıf düştüğü veya Avrupa cephesinde savaş içerisinde olduğu zamanlarda güçlü bir şekilde hissedilmiştir¹⁰⁹⁷.

¹⁰⁹² İsmail Saka, "Anadolu'dan İran'a Göçler" *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 63.

¹⁰⁹³ Müstevfi kelimesi, vefâ kökünden gelmektedir. Kâfi derecede, yeteri kadar, tam, mükemmel; dolgun anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, a.g.s., s. 880). Aynı zamanda burada bir görevi belirtmek için kullanılmış olan bu kelime İslam devletlerinde maliye işlerinden sorumlu görevliyi ifade etmektedir (<https://www.seslisozluk.net/m%C3%BCstevfi-nedir-ne-demek/>)

¹⁰⁹⁴ Muhammed Takî İmâmî-yi Hoyî, "Moğol İlhanlıları Zamanında Anadolu'da İran Kültür ve Medeniyetinin Nüfuzu" *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 70.

¹⁰⁹⁵ Mehrengiz-i Mezahirî, "IX.-XI. (XV.-XVII.) Yüzyıllarda İran-Türkiye Arasındaki Kültürel İlişkiler", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yayınları Ankara 2003, s. 78.

¹⁰⁹⁶ Uçarol, a.g.e., s. 181.

¹⁰⁹⁷ Filiz Güney, "XIX Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran İlişkileri ve İran'a Giden Osmanlı Elçileri", Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2005, s. 36.

İranlı tarihçiler, Osmanlı Devleti ve İran arasındaki ilişkileri biçimsel açıdan, savaş ve barış ya da dostluk ve düşmanlık esasına göre sekiz döneme ayırmışlardır: 1. Dönem Şah İsmail'in ilk akınlarından (905/1499) Sultan Selim ile mücadelesine kadar geçen on beş yılı içine alır. 2. Dönem Çaldıran Savaşıyla (920/1514) başlamış ve Amasya barışına (962/1554) kadar kırk iki yıl sürmüştür. 3. Dönem Amasya barışıyla başlamış, 962-985 (1554-1577) yılları arasında yirmi dört yıl devam etmiştir. 4. Dönem Kars kalesi'nin Osmanlıların idaresine geçmesi, tamir edilip donatılması, Sultan III. Murad'ın Azerbaycan ve Şirvan'a saldırmasıyla başlayıp 985-999 (1577-1590) yılları arasında on dört yıl sürmüştür. 5. Dönem 999 (1590) yılındaki barışla başlayıp 1012 (1603) yılına dek on üç yıl devam etmiştir. 6. Dönem Nihavend kalesi'nin tahrip edilmesi ve Tebriz'in Osmanlı Sultanından kurtarılmasıyla 1012-1049 (1603-1639) yılları arasında otuz yedi yıl sürmüştür. 7. Dönem Zihâb Barış Antlaşmasıyla başlamış ve 1049-1135 (1639-1722) yılları arasında seksen altı yıl devam etmiştir. 8. Dönem İran'ın batı ve kuzeybatı bölgelerinin Osmanlılar tarafından zapt edilmesiyle başlamış, 1135 (1722) yılından Nadir Şah'ın saltanatının son yıllarına ve 1159 (1746) barış antlaşmasının yapılmasına kadar yirmi dört yıl devam etmiştir¹⁰⁹⁸.

Bu iki devlet arasında yapılan savaşlar iki tarafı da oldukça yıpratmıştır. Kanuni Döneminde yapılan savaşlar dikkate alındığında savaşlardan kalıcı sonuç alınamayacağına görülmüş olduğu halde lüzumsuz şekilde sefere girişilmiştir. Nihavent, Gence, Şemahı, Tiflis, Tebriz, Revan gibi zapt edilen yerlerde geçici yeni eyalet ve sancaklar oluşturulmuş, geliri giderine karşılık gelmeyen bu idari bölgeler Osmanlı eyalet sistemini bozmuştur. Bir eyaletin idaresi için gerekli kurumlar meydana getiriliyor, yöneticiler atanıyor, çok geçmeden topraklar kaybediliyor, eyalet lağvediliyor ve büyük sıkıntılar meydana geliyordu. Bu sıkıntıyı, Selânikî "*İran'dan bazı yerler alınsa bile halkı hiçbir zaman Osmanlı'ya tabi olmaz*" sözüyle ifade etmiştir. Bu nedenle çok fazla masraf yapılarak ve emek gösterilerek din ve devletin güçsüzlüğe uğratılması göze alınarak sefere girişmenin yanlışlığı açıktır. XVI. ve XVII.

¹⁰⁹⁸ Atâullah-i Hasani, "İranlı Tarihçilere Göre Osmanlı İran İlişkilerindeki Krizin Nedenleri (985-1049/1577-1639)", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 15.

yüzyıllarda iki ülke arasında meydana gelen savaşlarda her iki ülke de zarardan başka bir şey görmemiştir¹⁰⁹⁹.

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın başlarında Batı'da Sırp İsyanı ardından da Yunan İsyancıları gibi çeşitli problemlerle meşgul olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Batıda sıkıntılar içinde olması İran'ın Rusya'ya vermek zorunda kaldığı topraklara karşılık Osmanlı topraklarına göz koymasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Batıda mücadele ettiği sıkıntılar arttıkça İran'ın da Doğu'da cesareti o yönde artmıştır. İran'ın Ocak 1821'de Rusya'nın kışkırtması sonucunda Osmanlı topraklarına saldırması Doğu Anadolu ve Bağdat olmak üzere iki cephede savaşa neden olmuştur. İran'ın ilerlemesini kolera salgını durdurmuş ve ordu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı İran barışa yanaşmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti de Batı'da etkisini artıran Rum İsyanından dolayı barışa taraftar olmuştur. İki devlet arasında 28 Temmuz 1823'te Erzurum'da yapılan antlaşmayla, 1746 yılı barış antlaşması şartlarına dönüş yapılmıştır. Bu iki devlet arasında bundan sonra da genel olarak sınır ihlalleri sonucu savaş ve barış dönemleri yaşanmıştır¹¹⁰⁰.

Devletlerarasında yapılan antlaşmalar ülkelerin siyasi diplomatik ve ticari ilişkilerinin seyri hakkında fikir vermektedir. Bu iki devlet arasında yapılan ahitnâmeler şöyledir: H.1049 (1640) senesi IV. Murad zamanında İran ile barış ve sınır anlaşması yapılmıştır. H. 1140 (1728) senesinde Sultan III. Ahmed döneminde İran ile sulh antlaşması yapılmıştır. H. 1159 (1747) senesinde Sultan I. Mahmud zamanında İran ile eski sınırların sürdürülmesine dair antlaşma yapılmıştır. H. 1238 (1823) senesi Sultan II. Mahmud zamanında İran ile eski sınırların sürdürülmesi ve bazı yeni maddelerin ilavesine dair Erzurum'da bir anlaşma yapılmıştır. H.1263 (1847) senesi Sultan Abdülmecid zamanında İran ile Zehab, Süleymaniye ve Muhammara¹¹⁰¹ şehir ve

¹⁰⁹⁹ Mehmet İpşirli, "Osmanlı Vekayinâmelerinde İran (XVI-XVII. Asırlar)" *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yayınları Ankara 2003, s. 51-52.

¹¹⁰⁰ Uçarol, *a.g.e.*, s. 184.

¹¹⁰¹ Hürremşehir olarak da bilinen Muhammara, Osmanlı-İran arasında tartışmaya neden olan başlıca konulardan biridir. Muhammara'nın hangi ülkeye ait olduğu meselesi iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir (Güney, *a.g.t.*, s. 59). Mirza Takin Han, Muhammara'nın İran'ın bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Enverî Efendi ise Muhammara'nın Basra eyaletine bağlı Osmanlı toprağı olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda İngiltere ve Rusya'nın aracılığı ile bazı görüşmeler yapılmıştır. Muhammara bir ticaret merkezidir. Hindistan'dan İran'a ve İran'dan Hindistan'a sevk edilen ticaret malları Muhammara civarından "Boğaz" adı verilen nehirde gemi aracılığı ile taşınmaktadır. İran taşınan bu mallardan gümrük vergisi almadığı için buranın Osmanlı Devletine ait olduğunun anlaşılması istenmiyordu çünkü Osmanlı Devleti'nin vergi alması düşüncesinden endişe duyuluyordu (İbrahim

sancaklarına ve diğer maddelere dair bir antlaşma yapılmıştır. H.1280 (1864) senesi Sultan Abdülaziz döneminde İran ile kurulması düşünülen telgraf hattı sınırının nerede birleşeceğine dair bir anlaşma yapılmıştır. H. 1281 (1865) senesi Abdülaziz zamanı saltanatında İran ile telgraf sınırına dair yine bir anlaşma yapılmıştır. H. 1286 (1870) senesi Sultan Abdülaziz zamanında İran ile hududa dair bir anlaşma yapılmıştır. H.1291 (1875) senesi Sultan Abdülaziz zamanında Hâriciye Nezareti ile İran Sefareti arasında bir sözleşme yapılmıştır. H.1291 (1875) senesi Sultan Abdülaziz döneminde Nezaret-i Celile-i Hâriciye ile İran Sefareti arasında gümrük resmi hakkında bir kararnâme tanzim olunmuştur. H. 1292 (1876) senesi Sultan Abdülaziz saltanatında 1876'ya kadar İran ile yapılmış ve onaylanmış sözleşmeyi yürütmek ve sözleşme hükümlerini eskiden olduğu gibi sürekli ve geçerli kılmak üzere İran Sefaretiyle Nezaret-i Celile-i Hâriciyye arasında bir sözleşme yapılmıştır¹¹⁰².

Araştırmamızın kaynağını oluşturan Sâlnâmelere göre 1847 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran'da elçisi görev almamıştır. 1847 yılında Osmanlı Devleti'nin İran'daki ticari temsilcilik merkezi Tebriz'dir¹¹⁰³ ve bu merkezde görevli olan kişi Başşehbender Ali Namık Efendi'dir. Ali Namık Efendi 1847 yılına ait şehbenderliğin tahsisat dışı masraflarının karşılanması için İstanbul'a bir mektup yazmış ve bunun üzerine Osmanlı merkezinden kendisine olumlu cevap verilerek bahsi geçen ek masrafları karşılanmıştır¹¹⁰⁴. Aynı yıl İran'ın Osmanlı Devleti nezdinde maslahatgüzarlık seviyesinde diplomatik temsili söz konusu olup bu makamda görevli kişinin Maslahatgüzar Muhammed Han olduğu tespit edilmiştir. Muhammed Han'ın maiyetinde Ağa Hacı Hasan adlı bir personel tercüman olarak görev almıştır¹¹⁰⁵.

Aykun, "Erzurum Konferansı (1843-1847) ve Osmanlı-İran Hudut Antlaşması", Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1995, s. 121-220).

¹¹⁰² Sâlnâme-i Nezaret-i Hariciyye (1302) 1885, s. 564.

¹¹⁰³ Jeopolitik konumları göz önüne alındığında, Osmanlı ve İran Devletleri'nin bilhassa Erzurum, Tebriz ve Irak (Musul-Bağdat) sınır hattındaki bölgelerde hâkimiyet kurma istekleri dikkat çekmiştir. Musul ve Erzurum, Anadolu'ya açılabilen için bir kapı görevini üstlenmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan'dan Anadolu'ya varmayı hedefleyen tüccar ve ordu ise Erzurum'dan geçmek mecburiyetinde kalmış dolayısıyla bu stratejik noktalar Osmanlı-İran arasında önemli bir hareket noktası oluşturmuştur (Güney, a.g.t., s. 41).

¹¹⁰⁴ BOA. A. MKT. 78/48, M. 24 Nisan 1847/H. 8 Ca. 1263.

¹¹⁰⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. I, 1847, s. 91-100.

1847 yılında Tahran'da Osmanlı Devleti elçisi¹¹⁰⁶ bulunmamasına rağmen bunun öncesinde Sultan Abdülmecid'in tahta çıkması ile beraber tahta çıkışını bildirmek, sınır sorunlarının çözümünü kolaylaştırmak ve bilhassa da Muhammara'nın hangi tarafa ait olduğu konusuna aşikârlık kazandırmak için İbrahim Sarım Efendi 1839 yılında elçi olarak İran'a gönderilmiştir. Sarım Efendi, İran sefaretine ulaşmak niyetiyle yaptığı Tebriz yolculuğu sırasında, İran'ın iç durumu ile ilgili de bilgi sahibi olmaya çalışmıştır. Sarım Efendi, yapmış olduğu incelemeler neticesinde, daha önce İran'ın Osmanlı sınırlarına saldıracağı şeklinde ortaya çıkan konuşmaların bir söylentiden mürekkep olduğu düşüncesine varmıştır. Sarım Efendi, Tahran'da uzun süre bulunmuş ve İranlıların gizli işlerinden de zaman zaman haberdar olmuştur¹¹⁰⁷. İbrahim Sarım Efendi'nin İran sefreti döneminde de Muhammara sorunu, Osmanlı İran sınırındaki aşiretlerin devamlı yer değiştirmeleri sorunu ve İran'ın Süleymaniye'ye müdahalesinde bir karara gidilememiştir¹¹⁰⁸.

1848 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran'da elçilik teşkilâtı bulunmamaktadır. Tebriz Başşehbenderi Ali Namık Efendi ticari ilişkileri yürütmeye devam etmiştir. Bu yıl Ali Namık Efendi'ye Tebriz Vekili olarak Şehbender Rasim Efendi eşlik etmiştir. İran Maslahatgüzarı Muhammed Han ile Tercüman Hacı Hasan İstanbul'daki görevlerine bir önceki yılda olduğu gibi devam etmişlerdir. 1848 yılında İran'ın Osmanlı coğrafyasının çok geniş bir kısmında ticari temsilcilikler açtığı görülmektedir. Bu yıl İran, iki başşehbenderlik¹¹⁰⁹, dört şehbenderlik¹¹¹⁰ ve on üç şehbender vekilliği¹¹¹¹ olmak üzere toplam on dokuz merkezden oluşan yaygın bir ticaret ağına

¹¹⁰⁶ Osmanlı Devleti'nin Tanzimat döneminden itibaren Tahran'da görev alan diplomatik temsilcileri şöyledir: Haziran 1849'da Mustafa Sami Efendi, Haziran 1851'de Ahmet Vefik Efendi, Aralık 1859'da İbrahim Haydar Efendi, Ocak 1865'te Hayrullah Efendi, Mart 1867'de Yusuf Rıza Bey, Aralık 1871'de Mustafa Eşref Paşa, Kasım 1872'de Mehmet Tahir Münif Efendi, Şubat 1878'de Fahreddin Bey, Ocak 1885'de Hâlid Halil Bey, Ocak 1892'de Abdülhalik Nasuhi Bey, Ocak 1893'te Ali Gâlib Bey, Ocak 1895'te Mehmed Şemseddin Bey, Mayıs 1896'da Mehmed Tâhir Münif Paşa, Eylül 1897'de Mehmed Şemseddin Bey, Haziran 1909'da Hüseyin Hasib Bey, Kasım 1911'de Mehmed Emin Bey, Haziran 1913'de Mehmed Sadreddin Bey, Ocak 1914'te Mustafa Âsım Bey'dir (Kuneralp, *a.g.e.*, s. 48).

¹¹⁰⁷ Güney, *a.g.t.*, s. 97-98.

¹¹⁰⁸ Güney, *a.g.t.*, s. 101.

¹¹⁰⁹ 1848'de Osmanlı nezdinde görevli İran başşehbenderleri ve görevli buldukları şehirler şunlardır: Erzurum'da Ağa Hüseyin, Bağdat'ta Abdülcabbar Ağa (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 126-135).

¹¹¹⁰ 1848'de Osmanlı Devleti nezdindeki İran şehbenderleri ve buldukları şehirler şunlardır: İzmir'de Ağa Abdullah, Şam-ı Şerif'te Mirza Muhammed, Mısır'da Hacı Muhammed Ali, Trabzon'da Ağa Mahmud'ul Rahim (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 126-135).

¹¹¹¹ 1848'de Osmanlı Devletindeki İran'ın Şehbender Vekilleri şöyledir: İzmit'te Hacı Hasan, Bursa'da Ağa İsmail, Kütahya'da Ağa Ali, Ankara'da Hacı Abdullah, Kara Hisar-ı Sahib'de Mirza Ferecullah,

sahipti. Bu verilere bakıldığında, Tanzimat'tan hemen sonra Osmanlı Devleti'nin Tahran'da bir diplomatik temsilcisinin bulunmamasına karşılık İran'ın Osmanlı Devleti'nde yer alan diplomatik ve ticari kadrosunun bu denli geniş olması dikkat çekicidir.

Osmanlı Devleti'ne elçiler adım attıkları andan itibaren tüm seyahat ve ikâmetleri boyunca ve tekrar memleketlerine dönmelerine kadarki geçen süre zarfında Osmanlı Devleti'nin misafiri addedilir her türlü beslenme ve barınmaları Osmanlı hazinesinden karşılanırdı. Elçilerle ve bilhassa da sıkça gelen ve çok kalabalık bir maiyeti olan İran elçilik heyetleri ile ilgili birçok problem yaşanmıştır. Bu problemler ve bu sırada yaşanan aksaklıklar vekâyinâmelere yansımıştır¹¹¹².

2 Haziran 1847'de iki devlet arasında yapılan Erzurum Antlaşmasında birçok sıkıntı yaşanmış olmasına rağmen iki tarafında karşılıklı olarak mutabık kaldığı konu konsolosluk açma meselesi olmuştur. Antlaşmanın imzalanmasından bir yıl sonra İran tarafı Osmanlı ülkesi içinde konsolosluk açma isteğini bildirmiştir. İran; İskenderiye, Beyrut ve İzmir'e daimî olarak ikâmet edecek konsoloslar atamak istediğini Osmanlı yönetimine iletmiştir. Sonuç olarak Erzurum Antlaşması'nın yedinci maddesinde bu mesele ele alınmış, Mekke ve Medine dışında konsoloslukların açılmasına izin verileceği belirtilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda bu istek vatandaşlık hakları bağlamında ele alınmış ve olumlu karşılanmıştır. Osmanlı Devleti'nin de bu mevzu ile ilgili olarak karşılık esasına dayanarak, İran'daki vatandaşları için böyle bir girişimde bulunması gündeme gelmiştir. Çünkü İran'ın Osmanlı Devleti'nde daimi bir maslahatgüzarı varken ve bu şahıs Osmanlı Devleti'ndeki İran vatandaşlarının haklarıyla yakından ilgilenmekteyken Osmanlı Devleti'nin Tahran'da böyle bir memuru yoktu. Başta Tahran olmak üzere İran topraklarında epeyce Osmanlı vatandaşı ikamet etmekteydi. Bu vatandaşların hakkını hukukunu savunacak, onlara sahip çıkacak yetkililere ihtiyaçları vardı. Ayrıca başta sınır meseleleri olmak üzere İran ile yapılacak müzakereleri takip edecek bir memurun orada bulunması da gerekmekteydi. Tebriz'de şehbender olarak görev alan Namık Efendi, epey bir süreden beri oradaydı ve İran'ın

Isparta'da Ağa Muhammed, Adana ve Tarsus'ta Ağa Mustafa, Humus'ta Ağa Muhammed Ali, Sayda'da Hüseyin Mirza, Beyrut'ta İlyas Sersak, Halep'te Hoca Musa, Çorum'da Ağa Hasan, Selânik'te Karbonari (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. II, 1848, s. 126-135).

¹¹¹² İpşirli, a.g.m., s. 51.

durumuna yönelik epeyce malumat sahibi olmuştur. İranlı yetkililerle yaptığı görüşmeler sayesinde onlarla dostluk ilişkileri kurmuş ve elde ettiği bilgileri İstanbul'a göndererek devletin bu bölgeye yönelik birinci elden bilgi almasına vesile olmuştur. Kendisinde bulunan bu özellikler hesaba katılarak Tahrana maslahatgüzar olarak atanması uygun görülmüştür¹¹¹³. İlk iki sene Osmanlı Devleti İran'da sadece şehbender bulundurmakla yetinmiştir. İran'ın genişleyen konsolosluk ağı ve karşılık esası göz önünde bulundurularak şehbenderin maslahatgüzar olarak atanmasına karar verilmiş ve Osmanlı Devleti açısından bir eksiklik böylece giderilmiştir. Konsolosların mansıp ve memuriyetlerine göre vesair dost devletlerin konsoloslarına uygulanan tüm imtiyazların İrana da uygulanması kabul edilmiştir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti tarafından tayin edilecek şehbenderlere ve İran'a gelip giden Osmanlı tüccar ve tebaasına İran Devleti de aynı muameleyi yerine getirmeyi kabul etmiştir¹¹¹⁴.

1849'da Tahran Maslahatgüzarı olarak Sâniye rütbesiyle Namık Efendi göreve getirilmiştir. Tebriz Başşehbenderliğine ise Rasim Efendi atanmıştır. Bulgularımıza göre Namık Efendi'nin bu görevi maiyetinde herhangi bir personel, özellikle bir tercüman olmadan yalnız yürütmeye başlamış olması ilginçtir. Çünkü Osmanlı Devleti'nde elçilik görevi yapan kişilere bir tercüman verilmesi genel bir diplomatik kural hâline gelmiştir. Aynı yıl Osmanlı Devleti'ndeki İran Maslahatgüzarı Muhammed Han'ın maiyetinde ise Tercüman Ağa Hacı Hasan'dan başka Maiyet Kâtibi Mirza Cafer adlı şahıs görev almaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde görev alan İran şehbenderliklerinde bir önceki yıla nazaran bazı değişiklikler meydana gelmiştir. 1849'da Trabzon Şehbenderliğine Ağa Mahmud-ul Rahim yerine Hafız Efendi getirilmiştir. Kudüs'te İran'ın Şehbender Vekilliği bu yıl ilk defa teşkil edilmiş olup bu göreve İlyas isimli şahıs getirilmiştir. İzmir Şehbenderliğine ise Ağa Abdullah yerine Mirza Ahmed tayin edilmiştir. Bunun haricindeki diğer temsilciliklerde bir değişiklik olmamıştır¹¹¹⁵.

1850 yılında, Osmanlı Devleti'nin Tahran Maslahatgüzarı Namık Efendi ile Tebriz Başşehbenderi Rasim Efendi görevlerini sürdürmüşlerdir. O yıl İstanbul'a gelmiş

¹¹¹³ Sıtkı Uluerler, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1774-1848)", Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2009, s. 467-468.

¹¹¹⁴ Aykun, a.g.t., s. 243-244.

¹¹¹⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. III, 1849, s. 89-98.

olan Tahran Maslahatgüzarı Namık Efendi'nin dönüş esnasında güvenliğinin sağlanması için beraberinde bir miktar “zabtiye neferatı” görevlendirilmiştir. Daimi elçilere muamelenin henüz net bir diplomatik zemine oturtulmamış olduğu bu dönemde elçiler görevde buldukları ülkenin nezaketi ölçüsünde muamele görmüşlerdir¹¹¹⁶. 1850 yılında İran Maslahatgüzarı Muhammed Han, maiyetinde bulunan Tercüman Ağa Hacı Hasan ve Maiyet Kâtibi Mirza Ahmed adlı personellerle beraber İstanbul'daki görevine devam etmiştir. O yıl Osmanlı Devleti nezdinde İran şebhenderlikleri Sâlnâmelere yansımamıştır¹¹¹⁷.

1851 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran'daki resmî temsilinde bir değişiklik yer almazken İstanbul'daki İran Maslahatgüzarı Muhammed Han'ın maiyetinde bulunan görevlilerin sayısının arttığı görülmektedir. İran'ın diplomatik teşkilâtındaki genişleme neticesinde 1851'de Osmanlı nezdindeki İran Maslahatgüzarının maiyetinde Sirkâtip Muhammed Bey, Maiyet Kâtibi Ahmed Efendi, Kañçılar Hacı Ahmed, Tercüman Muavini Abdullah Ağa ve Maiyet Kâtibi Muavini Hüseyin Ağa olmak üzere beş personel daha görev yapmaya başlamıştır¹¹¹⁸.

Osmanlı Devleti'nin Tahran'daki diplomatik temsilciliğinin maslahatgüzarlık seviyesinden büyükelçilik seviyesine yükseltilmesi 1852 yılında olmuştur. “Ûlâ Rütbesiyle” Tahran'a tayin olunan Ahmet Vefik Mirza Efendi'ye İran Şahı'na sunacağı itimat mektubunun¹¹¹⁹ yanı sıra cep harçlığı ve yol masrafları için bir tahsisat sağlanmıştır¹¹²⁰. Ahmet Vefik Efendi'nin maiyetinde bulunmak üzere görevlendirilen Sefaret Müsteşarı Haydar Efendi, Başsirkâtip Asım Bey, Sefaret Kâtibi Halid Efendi, Maiyet Kâtibi Tefik Efendi, Sefaret Memuru Kolağası Numan Ağa ve Yüzbaşı Muhtar Efendi ile birlikte Tahran'daki Osmanlı temsilciliğinin personel sayısı yedi kişiye ulaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin Tebriz Başşebhenderi Rasim Efendi o yıl da görevine devam etmiştir. İran'ın İstanbul'daki Maslahatgüzarı Muhammed Han'ın maiyetindeki personel ise Sirkâtip Muhammed Bey, Maiyet Kâtibi Ahmed Efendi, Kañçılar Hacı

¹¹¹⁶ BOA. A. DVN. 61/22, M. 12 Temmuz 1850/H. 2 N. 1266.

¹¹¹⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IV, 1850, s. 49-54.

¹¹¹⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. V, 1851, s. 79-86.

¹¹¹⁹ İtimatnâme, güven mektubu anlamına gelmekte olup başka bir devlet nezdinde kendi devletini temsil etmek üzere görevlendirilen büyükelçilere gittiği devletin hükümdarına iletmek üzere verilen belgedir (<http://www.tdk.gov.tr>)

¹¹²⁰ BOA. HR. MKT. 41/36: M. 30 Aralık 1851/6 Ra. 1268.

Ahmed Ağa, Tercüman Muavini Abdullah Ağa ve Maiyet Kâtibi Muavini Hüseyin Ağa olmak üzere altı kişiden müteşekkildir¹¹²¹.

1853 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran büyükelçiliğinde ve Tebriz başşehbenderliğinde isim, rütbe ve personel sayısı olarak bir değişiklik olmamıştır. İran'ın İstanbul'daki Maslahatgüzarı Muhammed Han 1853'te vazifesine devam ederken bir önceki yıl İran maslahatgüzarlığında görevli Sırkâtibin 1853'te vazife yapmadığı görülmektedir¹¹²².

1854'te Osmanlı Devleti'nin Tahran Büyükelçisi Ahmet Vefik Efendi ve Tebriz Başşehbenderi Rasim Efendi görevlerine aynı personel ile devam ederken İstanbul'daki İran Maslahatgüzarı Muhammed Han o yıl görevden alınarak yerine Hacı Mirza Ahmed Han tayin edilmiştir. 1854'te İran Maslahatgüzarı Mirza Ahmed Han'ın maiyetinde Sefaret Müsteşarı Hüseyin Bey, Sırkâtip Mirza Ahmed Efendi, Maiyet Kâtipleri Hacı Mirza Mehdi Efendi ve Mirza Cevad Efendi, Tercüman Esedullah ve bir Tercüman Muavini Abdullah Bey olmak üzere yedi personel vazife yapmıştır¹¹²³.

1855 yılında, Osmanlı Devleti'nin Tahran Büyükelçisi Ülâ rütbeli Ahmed Vefik Efendi'dir. Maiyetinde Müsteşar Haydar Efendi, Başsırkâtip Asım Bey, Maiyet Kâtibi Tevfik Bey, Maiyet Kâtibi Halid Efendi, Maiyet Memuru Kolağası Numan Ağa, Yaver Yüzbaşı Muhtar Efendi görev almıştır. İran'daki Osmanlı ticari temsilciliğinde bir değişiklik söz konusu olup Tebriz Başşehbenderi Rasim Efendi'nin yerine Ahmed Hilmi Efendi görevlendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde İran Maslahatgüzarı olarak Hacı Mirza Ahmed Han görev almıştır. Maiyetinde Sırkâtip Mirza Ahmed Efendi, Maiyet Kâtibi Hacı Mirza Mehdi Efendi, Diğer Maiyet Kâtibi Mirza Cevad Efendi ve Tercüman Abdullah Efendi görev almıştır¹¹²⁴.

Tahran'daki Osmanlı Büyükelçisi Ahmet Vefik Efendi'nin rütbesi 1856 yılında "Ülâ Sınıf-ı Evveli" derecesine yükseltilmiştir. O yıl Tahran büyükelçiliği yapılanmasında bazı değişiklikler yapılarak büyükelçinin maiyetinde Maslahatgüzar Müsteşar Haydar Efendi görev yapmaya başlamıştır. Aynı yıl Osmanlı Devleti'nin

¹¹²¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VI, 1852, s. 78-86.

¹¹²² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VII, 1853, s. 89-93.

¹¹²³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. VIII, 1854, s. 100-106.

¹¹²⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. IX, 1855, s. 109-113.

Tahran büyükelçilik personeli sekiz kişiye yükselmiştir. Osmanlı Devleti'nin Tebriz Başşehbenderi Ahmet Hilmi Efendi görevine devam etmiştir. 1856'da İran'ın İstanbul Maslahatgüzarı Hacı Mirza Ahmed Han'ın maiyetindeki görevlilerde bir değişiklik olmazken bir önceki yıl görevde bulunmayan Sefaret Müsteşarı Mirza Abdurrahim Han'ın görev almaya başladığı tespit edilmiştir¹¹²⁵.

1857 yılında Osmanlı Devleti, İran'daki diplomatik temsilciliğini büyükelçilikten maslahatgüzarlık seviyesine indirmiş olup Haydar Efendi'yi Tahran maslahatgüzarı olarak tayin etmiştir. Büyükelçilik zamanında üç olan maiyet kâtibi sayısı bire düşürülmüş bu görevi Tevfik Efendi tek başına yürütmüştür. Sefaret Kâtibi Tevfik Bey ve Yaver Kolağası Muhtar Efendi ile birlikte temsil teşkilâtı dört kişi ile sınırlı kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin Tebriz Başşehbenderi Ahmed Hilmi Efendi vazifesine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde İran Maslahatgüzarı Hacı Mirza Han'dır. Maiyetinde Sefaret Kâtibi Mirza Abdurrahim Han, Sırkâtip Mirza Ahmed, Maiyet Kâtibi Hacı Mirza Mehdi, Diğer Maiyet Kâtibi Mirza Cevad ve Tercüman Abdullah görev almıştır¹¹²⁶.

1858 yılında Tahran Maslahatgüzarı Haydar Efendi görevine devam etmiştir. Haydar Efendi'nin maiyetindeki görevlilerden Sırkâtip ve Maiyet Kâtibi bu yıl görev almamıştır. Sefaret Kâtibi Tevfik Bey ve Yaver Kolağası Muhtar Efendi görev almışlardır. Osmanlı Devleti'nin Tebriz Başşehbenderi Ahmed Hilmi Efendi görevine devam etmiştir. 1858'de Osmanlı Devleti Kirmanşah'da yeni bir şehbenderlik ihdas ederek bu göreve Seyyid Haşim Ağa'yı tayin etmiştir. 1858 yılında İran'ın Osmanlı Devleti'ndeki diplomatik temsil seviyesinde değişim meydana gelmiş, İran diplomatik temsilciliği maslahatgüzarlıktan orta elçilik seviyesine yükseltilmiştir. İstanbul'daki İran Maslahatgüzarı Hacı Mirza Ahmed Han, orta elçi sıfatıyla bu makama getirilmiştir. Maiyetinde, Sefaret Müsteşarı Mirza Abdurrahim Han, Sırkâtip Mirza Ahmed, Maiyet Kâtibi Mirza Cevad ve Tercüman Abdullah görev almıştır¹¹²⁷.

1859'da Osmanlı Devleti'nin Tahran Maslahatgüzarı Sâniye rütbeli Haydar Efendi, maiyetinde görev alan Sefaret Kâtibi Tevfik Bey ve Yaver Kolağası Muhtar Efendi ile görevini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin Tebriz Başşehbenderi Ahmed

¹¹²⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. X, 1856, s. 120-125.

¹¹²⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XI, 1857, s. 117-121.

¹¹²⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XII, 1858, s. 125-129.

Hilmi Efendi ve Kirmanşah Şehbenderi Seyyid Haşim Ağa 1859 yılında da görevlerini sürdürmüşlerdir¹¹²⁸. 1859'da İran Orta Elçisi Hacı Mirza Ahmed Han'dır. Maiyetinde, Sefaret Müsteşarı Mirza Abdurrahim Han, Sırkâtip Mirza Ahmed, Maiyet Kâtibi Mirza Cevad ve Tercüman Abdullah görev almıştır¹¹²⁹.

1860 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran Maslahatgüzarı Haydar Efendi görevden alınarak yerine Tahran Maslahatgüzar Vekili ve Sefaret Kâtibi Tevfik Bey maslahatgüzar tayin edilmiş, onun yaverliğine ise Kolağası Muhtar Efendi atanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Tebriz ve Kirmanşah şehbenderliklerinde bir değişiklik olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde İran Orta Elçisi olarak Mirza Hüseyin Han görev almıştır. Maiyetinde, Sefaret Müsteşarı Zeymen Han, Birinci Sefaret Naibi Mirza Süleyman Han, Başsırkâtipi Mirza Ahmed, İkinci Sefaret Naibi Mirza Hasan, Maiyet Kâtibi Mirza Cevad, Sefaret Tercümanı Abdullah Ağa görev almıştır.

1861 yılında Osmanlı Devleti'nin İran'daki temsili Orta Elçilik seviyesine yükseltilerek Haydar Efendi “Ûlâ Sınıf-ı Sâni” rütbesiyle bu makama tayin edilmiştir. Maiyetinde iki sırkâtip görev almıştır. Bunlar “Sâlise” rütbesiyle görev alan İsmail Bey ve Nazım Bey'dir. Osmanlı Devleti'nin Tebriz Başşehbenderi Ahmet Hilmi Efendi ve Kirmanşah Şehbenderi Seyyid Haşim Efendi görevlerine devam etmişlerdir. İstanbul'daki İran Orta Elçisi Mirza Hüseyin Han görevini sürdürmüştür. Maiyetinde Müsteşar Nariman Han, Birinci Sefaret Naibi Mirza Süleyman Han, İkinci Sefaret Naibi Mirza Hasan Han, Sırkâtip Mirza Ahmed, Maiyet Kâtibi Mirza Cevad, Sefaret Tercümanı Abdullah görev almıştır¹¹³⁰. 1861'de İstanbul'daki İran orta elçiliğinde görev alan Maiyet Kâtibi Mirza Cevad yerine Mirza Hasan görev almıştır. Teşkilât içindeki yeni görevliler ise Babîâli Tercümanı Rezzak ve Zabtiye Tercümanı Habib Bey olmuştur¹¹³¹.

Osmanlı Devleti'nin Tahran orta elçilik teşkilâtında 1862'de bir değişiklik meydana gelmemiştir. Orta Elçi Haydar Efendi ve iki Sırkâtip Sâlise rütbeli İsmail ve Nazım Bey göreve devam etmişlerdir. Bu yıl Kirmanşah Şehbenderi Seyyid Haşim Efendi önceki yılda olduğu gibi görevine devam ederken Tebriz başşehbenderliği

¹¹²⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIII, 1859, s. 85-88.

¹¹²⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIV, 1860, s. 102-105.

¹¹³⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XV, 1861, s. 105-109.

¹¹³¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVI, 1861/2, s. 105-110.

kaldırılmıştır. Aynı yıl İstanbul'daki İran Orta Elçisi Hacı Mirza Hüseyin Han görevine devam etmiştir. Maiyetinde görev alan personel şöyledir: Müsteşar Nariman Han, Sefaret Birinci Naibi Mirza Süleyman Han, Sefaret İkinci Naibi Mirza Hasan Efendi, Sırkâtip Mirza Ahmed Efendi, Maiyet Kâtibi Mirza Hüseyin, Tercüman Mirza Ağa, Mütercim Mirza Davut, Ticaret Tercümanı Hacı Behram Ağa, Zabtiye Tercümanı Hacı Ağa Bey ve Arabî Tahrirât Tercümanı Rezzak Efendi'dir¹¹³².

1863 yılında Osmanlı Devleti'nin Kirmanşah'taki şebenderliğinin de kaldırılmasıyla İran'daki Osmanlı ticari temsil şubesi kalmamıştır. Diplomatik temsilinde ise önceki yıldan farklı bir gelişme yoktur. Orta Elçi Haydar Efendi iki Sırkâtip ile görevini sürdürmüştür. 1863'te Osmanlı Devleti'nde İran Orta Elçisi Hacı Mirza Hüseyin Han görevine devam etmiştir. Hüseyin Han'ın maiyetinde Müsteşar Nariman Han, Sefaret Birinci Naibi Süleyman Ağa yerine Hasan Efendi, Sırkâtip Mirza Ahmed Efendi, Sefaret Tercümanı Mirza Ali Ekber, Maiyet Kâtibi Mirza Hüseyin, Zabtiye Tercümanı Hacı Ağa Bey, Arabî Tahrirât Tercümanı Rezzak Efendi, General Konsolos Mirza Mehdi Han ve General Konsolos Sırkâtibi Mirza Muhammed Hüseyin görev almıştır¹¹³³.

1864 yılında, Osmanlı Devleti'nin Tahran Orta Elçisi "Ûlâ Sınıf-ı Evveli" rütbesiyle Haydar Efendi, iki Sırkâtip ile görevini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin bu yıl da İran'da şebenderlik merkezi yer almamıştır. 1864'te İran'ın İstanbul Orta Elçisi Hacı Mirza Hüseyin Han görevine devam etmiştir. Hüseyin Han'ın maiyetinde; Müsteşar Nariman Han, Sefaret Naibi Mirza Hüseyin Han, Sırkâtip Mirza Ahmed Efendi, Sefaret Tercümanı Abdullah Bey, Maiyet Kâtipleri Mirza Hüseyin ve Cevad Efendiler, Arapça Tahrirât Tercümanı Rezzak Efendi ve Zabtiye Tercümanı Hacı Ağa Bey olmak üzere sekiz personel görev yapmıştır. Önceki yıl görev almış olan bir başkonsolos ve bir başkonsolos sırkâtibinin 1864'te görev almadıkları tespit edilmiştir¹¹³⁴.

1865 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran orta elçilik teşkilâtında bir değişiklik meydana gelmemiştir. Bu yıl İstanbul'daki İran Orta Elçisi Hacı Mirza Muhammed Hüseyin Han görevine devam ederken maiyetindeki memurların sayısı on bir kişiyeye

¹¹³² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVII, 1862, s. 108-127.

¹¹³³ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XVIII, 1863, s. 98-119.

¹¹³⁴ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XIX, 1864, s. 96-121.

yükselmiştir. Maiyet Memurları şöyledir: Sefaret Müsteşarı Melkum Han, Sefaret Naibi Mirza Hüseyin Efendi, Sırkâtip ve Baştercüman Mirza Ahmed Efendi, Sırkâtip Mirza Rıza Efendi, İkinci Tercüman Abdullah Bey, Sefaret Yaveri Hacı Azim Bey, Maiyet Kâtibi Mirza Cevad Efendi, Diğer Maiyet Kâtibi Mirza Hüseyin, Zabtiye Tercümanı Hacı Ağa Bey, Arabî Tahrirât Tercümanı Rezzak Efendi ve Diğer Tercüman Aziz Efendi'dir. İran'ın Osmanlı Devletine göre oldukça geniş bir elçilik teşkilâtının olması dikkat çekicidir¹¹³⁵.

1866 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran Orta Elçisi olarak Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Hayrullah Efendi göreve başlamıştır. Maiyetinde, Sırkâtip Sâlise rütbeli Nazım Efendi ve Ataşemiliter Kolağası İsmet Efendi görev almıştır. Bu yıl Osmanlı Devleti'nin İran'daki iki şebenderlik merkezi yeniden faaliyet göstermeye başlamıştır. Kirmanşah Başşebenderi Muhammed Bey ve Tebriz Başşebenderi Behçet Bey görev almıştır. Aynı yıl İstanbul'daki İran Orta Elçisi Hacı Mirza Muhammed Hüseyin Han görevine devam etmiştir. Bu yıl İran Orta Elçilik maiyetinde, Sefaret Müsteşarı Melkum Han, Sefaret Naibi Mirza Hasan Efendi, Sırkâtip Mirza Ahmed Efendi, Maiyet Kâtibi Mirza Hüseyin Efendi, Diğer Maiyet Kâtibi Mirza Cevad Efendi, Zaptiye Tercümanı Hacı Ağa Bey, General Konsolos ve Yaver Hacı Azim Bey, Sefaret Münşibaşısı Mirza Rıza Efendi ve Tercümanlar Esedullah ve Muhammed Bey olmak üzere on memur görev yapmıştır. Bir önceki yıllarla kıyaslandığında bu yıl ki teşkilât içerisinde Arapça Tahrirât Tercümanı görev almamıştır¹¹³⁶.

1867 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran Orta Elçisi değişmiş, Hayrullah Efendi'nin yerine Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle Rıza Bey¹¹³⁷ tayin edilmiştir. Rıza Bey'in maiyetinde Sırkâtibi Sâlise rütbeli Nazım Efendi ve Ataşemiliter Kolağası İsmet Efendi görev almıştır. İran'da görev alan Osmanlı Devleti şebenderleri ve görev aldıkları şehirler bir önceki yılda olduğu gibidir. Osmanlı Devleti'nde İran Orta Elçisi Mirza Hacı Muhammed Hüseyin Han görevini sürdürmüştür. Muhammed Hüseyin

¹¹³⁵ Bir Sefaret Müsteşarı, bir Sefaret Naibi, bir Baştercüman, bir Sırkâtip, iki Tercüman, iki Maiyet Kâtibi, bir Sefaret Yaveri, bir Zaptiye Tercümanı ve bir Arapça Tahrirât Tercümanı görev almıştır (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XX, 1865, s. 89-110).

¹¹³⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXI, 1866, s. 69-99.

¹¹³⁷ Tahran Sefiri Hayrullah Efendi'nin lisan konusunda yetersiz olmasından ötürü bu göreve onun yerine Rıza Bey'in tayini kararlaştırılmıştır. Bu tayinde Rıza Bey'in Farsça'ya aşina olmasının yanı sıra İran'a dair malumat sahibi olması da etkili olmuştur (BOA. İ.HR.224/13123, M. 25 Kasım 1856/ H. 27 Ra. 1273)

Han'ın maiyetinde bulunan memuriyetlerde bir önceki yıla göre meydana gelen değişiklik, bir maiyet memurunun daha göreve başlamasına karşılık önceki yıl teşkilât içinde görevli olan sefaret münşibaşının bu yıl görev almamasıdır¹¹³⁸.

1868 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran Orta Elçisi Ülâ Sınıf-ı Evvel rütbesiyle Rıza Bey görevine devam etmiştir. 1868'de Rıza Bey'in¹¹³⁹ maiyetinde Sırkâtip Sâlise rütbeli Nazım Efendi, İkinci Sırkâtip Salise rütbeli Behçet Bey ve Ataşemiliter Binbaşı Hacı İsmet Efendi görev almıştır. İran'da Osmanlı Devleti'nin iki başşehbenderi görev almıştır. Tebriz Başşehbenderi Mütamayiz rütbesiyle Ali Behçet Bey, Kirmanşah Başşehbenderi Seyyid Haşim Efendi görev almıştır. İran Orta Elçisi Mirza Muhammed Hüseyin Han'dır. Maiyetinde Sefaret Müsteşarı Mirza Melkum Han, Sefaret Naibi Mirza Hüseyin Efendi, Sırkâtip Mirza Ahmed Efendi, Sefaret Tercümanı Esedullah Ağa, Diğer Tercüman Muhammed Bey, Zabtiye Tercümanı Hacı Ağa Bey, General Konsolos ve Yaver Hacı Azim Bey ve Maiyet Memuru Mirza Rıza görev almıştır¹¹⁴⁰.

Osmanlı Devleti'nin İran nezdindeki temsilciliği 1869 yılında orta elçilikten maslahatgüzarlığa indirilmiş olup bu göreve geçici olarak Sâlise rütbesiyle Nazım Efendi getirilmiştir. O yıl Nazım Efendi'nin maiyetinde bir memurun görev almadığı görülmektedir. 1869 yılında İran'da görev alan Osmanlı Devleti şehbenderliklerinden Tebriz Başşehbenderi Ali Behçet Bey görevine devam ederken Kirmanşah Başşehbenderliğine Fehmi Efendi tayin edilmiştir. O yıl İran'ın Muhammara şehrinde Osmanlı şehbenderlik merkezi teşkil edilmiş olup bu göreve Başşehbender Münecim¹¹⁴¹ Muhammed Efendi atanmıştır¹¹⁴².

1870 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran Maslahatgüzarı Mütamayiz rütbesiyle Nazım Efendi'dir. Nazım Efendi'nin maiyetinde bu yıl Sefaret Mirzası Cevad Efendi, Kançılar Vanj Efendi ve Ataşe Karantina Hekimi olmak üzere üç memur

¹¹³⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 112-119.

¹¹³⁹ Tahran Elçisi Rıza Bey'in izinli ve geçici olarak İstanbul'a geleceği bildirilmektedir (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 687/3, 28 N 1285 (12 Ocak 1869)).

¹¹⁴⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 48-124.

¹¹⁴¹ Yıldızlar ilmiyle uğraşan ve onlardan ahkâm çıkaranlar hakkında kullanılan bir terimdir. Münecim, yıldız anlamını taşıyan Necm'den türetilmiştir. Yıldızların durumunu ve hareketlerini zapt ve takvim edenlere denmektedir. Saray memurlarından olan Münecimliğinin ne zaman meydana getirildiğini Osmanlı tarihçileri yazmamıştır (Pakalın, a.g.s., C. II, s. 616).

¹¹⁴² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIV, 1869, s. 48-152. Osmanlı Devleti ile İran arasında ortaya çıkan sınır anlaşmazlıklarından ötürü bir karma komisyon kurularak bu komisyon ile sorunların çözüme kavuşturulacağına dair İngiltere gazeteleri görüş açıklamışlardır (Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 710/1, 25 Z 1285 (8 Nisan 1869)).

görevlendirilmiştir. 1870'te Osmanlı Devleti'nin İran'daki şehbenderlik merkezleri ve oralarda görevli memurları şöyledir: Kirmanşah Şehbenderi Muhammed Fehmi Efendi, Sunne Şehbenderi Maruf Efendi, Tebriz Şehbenderi Mütamayız rütbeli Ali Behçet Bey, Muhammara Şehbenderi Münecim Muhammed Efendi'dir¹¹⁴³. 1870'te İran'ın Osmanlı Devleti'ndeki diplomatik temsili orta elçilik'ten büyükelçilik seviyesine yükseltilmiş, bu göreve Müşirü'd-Devle¹¹⁴⁴ Mirza Hüseyin Han tayin edilmiştir. Hüseyin Han'ın maiyetinde; Sefaret Müsteşarı ve Baştercüman Mirza Ahmed Efendi, Sefaret Naibleri Hasan Han, Mirza Rıza ve Mirza Ahmed, İki Sefaret Münşisi Mirza Recai ve Mirza Cevad Efendi, Tercümanlar Hacı Mirza Necefli, Hacı Ağa Bey, Corcaki Efendi, Maiyet Kâtibi Mirza Haşim, General Konsolos Hacı Azim Bey, Kaçılaryaya Kâtibi Dilmes ve Kaçılaryaya Muavini Markos Efendi olmak üzere on üç kişilik bir İran diplomatik kadrosu görev yapmıştır¹¹⁴⁵.

1871 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran diplomatik temsilciliğinde Maslahatgüzar Mütamayız Nazım Efendi, Sefaret Mirzası Cevad Efendi, Kaçılar Vanj Efendi ve Ataşe ve Karantina Tabibi olmak üzere dört kişilik bir ekip görev almıştır. O yıl Osmanlı Devleti'nin İran'daki ticari temsilcilikleri ve buralarda görevli memurlarının dağılımı şu şekildedir; Muhammara Başşehbenderliği'nde Münecim Muhammed Efendi, Kirmanşah Şehbenderliğinde Muhammed Fehmi Efendi, Sunne Şehbenderliğinde Maruf Efendi, Tebriz Şehbender Vekilliğinde Ali Behçet Bey görevlendirilmiştir. Önceki yıl büyükelçilik seviyesine çıkarılan Osmanlı Devleti'ndeki İran diplomatik temsilciliği 1871'de yeniden maslahatgüzarlığa indirilmiş olup bu göreve İran Sefaret Müsteşarı ve Baştercümanı Mirza Ahmed Efendi atanmıştır. Ahmet Efendi'nin maiyetinde; Sefaret Naibleri Mirza Hasan Han, Mirza Rıza ve Mirza Ahmed, Sefaret Münşileri Mirza Rıza ve Mirza Cevad, Tercümanlar Hacı Mirza Necefli ve Hacı Ağa Bey, Maiyet Kâtibi Habib Bey, General Konsolos Hacı Azim Bey, Kaçılaryaya

¹¹⁴³ Muhammara Şehbenderi Süleyman Ağa'nın lisan bilmemesinden ötürü bu işte hizmeti uygun bulunmadığı için azledilmesine karar verilmiş ve yerine lisana aşına olan Münecim Muhammed Efendi tayin edilmiştir (BOA. A.MKT. MHM. 339/64, M. 12 Ağustos 1865/ H. 19 Ra. 1282)

¹¹⁴⁴ Müşir, emir ve işaret eden, mareşal demektir (Devlellioğlu, a.g.m., s. 885). Askerlik rütbelerinin en yükseğine verilen addır. Mülkiye'den Vezirlik rütbesine eşdeğerdir. Müşirlik, Tanzimat'tan sonra meydana gelen rütbelere aittir. İlk zamanlarda askerlerle birlikte mülkiyeden olan devlet ricaline Vezirlikle birlikte "rütbe-i vezaret ve müşiri" suretinde tevcih olunmakta iken sonradan yalnızca askerlere ayrılmıştır (Pakalın, a.g.s., C. II, s. 636).

¹¹⁴⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXV, 1870, s. 49-171.

Kâtibi Delmis Efendi ve Kaçılırlara Muavini Markos görev yapmıştır¹¹⁴⁶. Buna göre, İran'ın İstanbul'daki memur sayısında bir değişiklik olmazken sadece temsil derecesinde bir düşüş meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Bir önceki yıl Osmanlı Devleti'nin Tahran'daki temsilciliği maslahatgüzarlık seviyesindeyken 1872 yılında orta elçilik seviyesine yükseltilmiş olup bu göreve Ferik Eşref Paşa getirilmiştir. Eşref Paşa'nın maiyetinde; Başsırkâtip Mütamayız Nazım Efendi, Sefaret Mirzası Cevad Efendi, Ataşe ve Karantina Tabibi Mösyö Kasaldi görev almıştır. Önceki yıl şehbender vekilliği olan Tebriz 1872'de başşehbenderlik yapılmış, önceki yıl olduğu gibi Ali Behçet Bey Mütamayız rütbesiyle burada görev almıştır. Aynı yıl Muhammara şehrinde Münecim Muhammed Efendi ve Kirmanşah'ta Muhammed Fehmi Efendi Şehbender olarak görev almıştır. İran Orta Elçisi Hüseyin Ali Han'dır. 1871'de büyükelçilikten maslahatgüzarlık seviyesine düşürülen İran'ın Osmanlı'daki temsilciliği 1872'de orta elçilik seviyesine çıkarılmıştır. Elçilikte görevli personel sayısı ve görev tanımlarında bir değişiklik olmamıştır¹¹⁴⁷. Buradan anlaşılacağı üzere İran'ın Osmanlı Devleti'ndeki diplomatik temsilinde çok hızlı değişkenlik gösteren bir yapılanma mevcuttur. Üç yıl içerisinde, büyükelçilik, maslahatgüzarlık ve orta elçilik seviyesinde tedrici olmayan bir değişkenlik söz konusudur.

1873 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran orta elçiliği aynı seviyede kalırken makamda görev değişikliği meydana gelmiş, Ferik Eşref Paşa'nın yerine Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesi ile Münif Efendi¹¹⁴⁸ tayin edilmiştir. Münif Efendi'nin maiyetinde Başsırkâtip Mütamayız rütbeli İsmail Bey, İkinci Sırkâtip Rükneddin Bey, Ataşe Rabia rütbeli Kamare Efendi, Sefaret Mirzası Cevad Efendi ve Karantina Tabibi Mösyö

¹¹⁴⁶ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVI, 1871, s. 58-189.

¹¹⁴⁷ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXVII, 1872, s. 161-177.

¹¹⁴⁸ Münif Paşa (1830-1910) Osmanlı Devleti'nin mühim ilim insanlarından birisidir. 1852 yılında Babîali Tercümanı olmasının yanı sıra gazete ve dergilerde yazılar kaleme almıştır. Bu dönemde Fuat Paşa'nın da destekleri ile Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye isminde bir topluluk oluşturarak Mecmua-i Fünun adında aylık bir dergi yayınlamaya girişmiştir. 1854'te Berlin'de Elçilik teşkilâtı içerisinde İkinci kâtip olarak görev almıştır. Döndüğünde Babîali Tercüme Odasında bulunmuştur. 1872 yılında Tahran Elçisi tayin olunan Münif Paşa II. Abdülhamid döneminde Maarif Bakanlığına atanmıştır. 1895 senesinde Nâsıru'd-Dîn Şâh'ın tahta çıkışının ellinci sene-i devriyesini tebrik için Tahran'a seyahat etmiş ve bu sırada Nâsıru'd-Dîn Şâh suikaste uğrayarak vefat etmiş ve yerine Muzafferu'd-Dîn Şâh getirilmiştir. Tahran Sefiri Münif Paşa, 1876 yılında sadrazama göndermiş olduğu özel mektubunda İran'da düzenli bir ordu yerine başbozuk askerlerin bulunduğundan söz etmiştir. Osmanlı Devletine benzenen asker düzeni oluşturmak için bir komisyon kurulmasına karar verildiği fakat oluşturulan bu komisyonun kısa bir süre sonra dağıldığını bildirmiştir (Hatice Kılıç, "İran'ın Modernleşme Sürecinde Osmanlı Devleti'nin Rolü (1848-1923)", Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 61-68).

Kasaldi olmak üzere beş memur görev yapmıştır. 1873'te İran coğrafyasındaki Osmanlı şebkenderlik merkezlerinde ve buralardaki görevlilerde bir değişiklik olmamıştır. Bu yıl, Osmanlı Devleti'ndeki İran Orta Elçisi Hüseyin Ali Han'ın maiyetindeki memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mirza Ahmed Efendi, Sefaret Münşibaşı Mirza Rıza, Sefaret Münşisi Mirza Cevad Efendi, Birinci Kâtip Mirza Abdullah Han, Sefaret İkinci Kâtibi Mirza Zeynelabidin, Sefaret Naibi Mirza Ahmed, Maiyet Kâtibi Habib Bey, Tercüman Hacı Ağa Bey, Diğer Tercüman Corcaki Efendi, Kaçılaryaya Mirza Hüseyin, Kaçılaryaya Muavini Markos Efendi, Kaçılaryaya Kâtibi Delmis Efendi ve Kaçılaryaya Konsolosu Hacı Mirza Necefli görev almıştır¹¹⁴⁹.

1874'te Osmanlı Devleti'nin Tahran'daki temsilciliği büyükelçilik seviyesine yükseltilmiştir. Münif Efendi Ūlâ Sınıf-ı Evveli rütbesiyle makamında kalmıştır. Maiyetinde Kâtip Mütamayiz rütbeli İsmail Bey ve bir Ataşe görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin İran'da mevcut şebkenderlik teşkilâtlanmasına 1874'te Benderbuşir şebkenderliği eklenmiş ve sayı beşe çıkarılmıştır. Benderbuşir Şebkenderliğine Ahmed Efendi tayin edilmiştir. 1874 yılında İstanbul'da İran adına Vezir-i Muhtar rütbesiyle "Elçi-i Mahsus" olarak Hacı Muhsin Han görev almıştır¹¹⁵⁰. İran şahı Nasreddin Şah, Muhsin Han'ın gayret ve vatanperverliği ile diplomasi işlerindeki maharetini tetkik ve takdir etmesi münasebetiyle, İran politikasının en büyük meraklarından biri olarak addedilen Dersâdet'e 1874'te sefir tayin edilmiştir. Muhsin Han'ın maiyetinde görev alan memurlar şöyledir: Sefaret Müsteşarı Mirza Ahmed Han, Naib Mirza Abdullah Han, Sefaret Münşileri Hacı Mirza Necefli, Mirza Haşim Han, Mirza Hüseyin, Tercümanlar Cevad Han, Hacı Ağa Bey, Corcaki Efendi ve Ahmed Ağa, Başkonsolos Mirza Abdullah Han, Kaçılaryaya Muavini Markos, Kaçılaryaya Türkçe Kâtibi Yusuf

¹¹⁴⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, C. XXVIII, 1873, s. 162-173.

¹¹⁵⁰ Muhsin Han, H. 22 Muharrem 1240 (16 Eylül 1824)'te Tebriz'de doğmuştur. Babası Şeybani kabilesi şeyhlerinden olup ticaret için Tebriz'e yerleşmiştir. İran tahtındaki Nasreddin Şahın babası Muhammed Şahın saltanat zamanında büyük hizmetleri görülmüştür. 1847'de İran Şahının tercümanlığını yapmıştır. Devlet hizmetine bu memuriyette başlamıştır. Tahran Darülfünun'un ıslahı ile meşgul olmuş ve çok hizmeti geçmiştir. 1854'te o vakit Harbiye Nazırı olan ve 1872 senesinde vefat eden Aziz Han'a Harp Yaveri tayin olunmuştur. 1856'da İran ile İngiltere arasında ateş-i harp iştiğal ettiğinden diplomatlıktan çıkıp askerliğe girmiştir. "Buşir"e sevk olunan bir tabura Miralay tayin olunarak memleketine büyük hizmetleri olmuştur. Daha sonra Paris sefârethanesi müşavirliğine tayin olunup 1863'e kadar bu memuriyette kalmıştır. O zamandan sonra yine Sefâret müşavirliğiyle İngiltere'ye, Belçika'ya ve Torino'ya gitmiştir. 1864 yılının başlarında İran'a dönmüştür. 1867'de memuriyeti fevkalade ile Berlin, Belçika ve Londra'ya gönderilmiş bu şehirde bir vakit sefâret vekâleti yaptıktan sonra vekâleti asalete tebdil olunmuştur. Sonra İstanbul'a sefir tayin olarak iki devlet arasındaki meselelerin halli ile meşgul olmuştur (Musavver Medeniyet, (H. 27 Ramazan 1291/M. 7 Kasım 1874, nr. 5, s. 33-35).

Efendi ve Kançılara Tercümanı Mösyö Antuan olmak üzere on dört kişilik bir elçilik heyeti görev yapmıştır¹¹⁵¹.

1875 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran Sefiri Ülâ Sınıf-ı Evveli rütbesi ile Münif Efendi'dir. Maiyetinde, Başkâtip Müttemayiz rütbeli İsmail Bey, İkinci Kâtip Rabia rütbeli Kamarre Efendi ve Ataşemiliter Fuad Bey görev almıştır. Aynı yıl İran'daki Osmanlı Devleti'nin şebenderliklerinde bazı değişiklikler olduğu görülmektedir. Buna göre, Tebriz Başşebenderi Ali Behçet Bey, Kirmanşah Şebenderi Farukizâde Ahmet İzzet Efendi, Benderbuşir Şebenderi Halid Bey, Sunne Şebenderi Tevfik Efendi, Hoy Şebender Vekili Yümni Efendi, Reşt Şebender Vekili Muhammed Seyyid Mühenna Efendi, Hamedan Şebender Vekili Hacı Muhammed Said Efendi, Şiraz Şebender Vekili Hacı Seyyid İbrahim Efendi'dir. Aynı yıl İstanbul'daki İran Orta Elçisi Hacı Muhsin Han görevine devam etmiştir. Muhsin Han'ın maiyetinde görev alan memur heyeti şöyledir: Sefaret Müsteşarı Nariman Han, Sirkâtip ve General Konsolos Mirza Cevad Han, Elsine-i Şarkiyye Başkâtibi Mirza Necefli, Baştercüman Mirza Rıza, İkinci Tercüman Corcaki Efendi, Ataşe Mirza Esedullah, Sefaret Türkî Kâtibi Osep Efendi, Münşi ve Defterdar Muhammed Ağa, Konsoloshane Defterdarı Mirza Hüseyin, Tahrirât-ı Farsiye Münşisi Mirza Ağa ve Kavasbaşı Hacı Hüseyin Ağa'dır¹¹⁵².

1876 yılında Osmanlı Devleti'nin Tahran büyükelçiliği makamında ve burada görevli maiyet heyetinde nitelik ve niceliksel bir değişim tespit edilmemiştir. İran'da bulunan Osmanlı Devleti şebenderlik teşkilâtı da 1876 yılında bir önceki yıldaki gibi kalmıştır. 1876'da Osmanlı Devleti'nin Kirmanşah Şebenderi Ahmet İzzet Efendi ve Benderbuşir¹¹⁵³ Şebenderi Halid Efendi'ye İran Devleti tarafından birer nişan takdim

¹¹⁵¹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, C. XXIX, 1874, s. 171-181.

¹¹⁵² Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, C. XXX, 1875, s. 196-206.

¹¹⁵³ Benderbûşir şehrini Sıtkı Uluerler, Bender-bûşehr olarak ifade etmiştir (Uluerler, a.g.t., s. 175). Abdurrahman Ateş "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-İran İlişkileri (1774-1779)" adlı makalesinde "Buşehr Limanı" olarak ifade etmiştir (Abdurrahman Ateş, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-İran İlişkileri (1774-1779)" *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. X. S. 3, 2008 s. 72). Mehmet Kocaoğlu ise bu şehri Benderbuşir diye yazmış ve Hindistan'a giden yollardan olduğunu bundan dolayı stratejik açıdan önem taşıdığını ifade etmiştir (Mehmet Kocaoğlu, "Ağaoğlu Ahmet ve "İngiltere ve Hindistan" İsimli Kitabının Uluslararası İlişkiler Işığında Tahlili", *Bilgi Dergisi* S. 2 1996, s. 80). Fars körfezi kıyısında bulunan bu şehir başkent Tahran'a 1281 km. uzaklıktadır. Uluslararası krizlere meydan veren nükleer santrallerden biri de bu şehirdedir. İran'ın en mühim ihracat limanıdır. (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Bu%C5%9Fehir>)

edilmiştir¹¹⁵⁴. 1876 yılında Osmanlı Devleti'ndeki İran diplomatik temsilciliğinde bir değişiklik olmamış, Orta Elçi muayyenü'l-mülk Hacı Muhsin Han görevine devam etmiştir. Muhsin Han'ın maiyetinde görev alan memurlara 1876'da bir Tabip Mösyö Papaduka ve Sefaret Muammerı Mösyö Valismaki'nin eklenmesiyle İran diplomatik heyetinin sayısı on altıya yükselmiştir¹¹⁵⁵.

1877 yılında Münif Efendi Osmanlı Devleti'nin Tahran büyükelçisi olarak kalmakla beraber rütbesi Bâlâ seviyesine yükseltilmiştir. Münif Efendi'nin maiyetinde iki Sırkâtip İsmail ve Subhi Bey ve bir Ataşemiliter Fuad Bey görev almıştır. 1877 yılında Osmanlı'nın İran'daki şehbenderlik teşkilâtlanmasında nicelik ve nitelik olarak bir değişme olmamış, bir başşehbenderlik, üç şehbenderlik ve dört şehbender vekilliği olmak üzere sekiz merkezde ticari temsil devam etmiştir. 1877'de İran Fevkalâde Murahhas Orta Elçisi Malik Hacı Muhsin Han görevine devam etmiştir. Muhsin Han'ın maiyetinde bulunan görevlilere 1877'de bir diğer Kâtip Hasan Ağa ve Ticaret Tercümanı Hacı Mecid Han'ın eklenmesiyle İstanbul'daki İran diplomatik heyeti 18 kişiye ulaşmıştır.

1877 yılında İran'ın Osmanlı coğrafyasındaki ticari teşkilâtlanmasında adeta bir patlama yaşanmış, bu yıl İran, Osmanlı Devleti nezdinde yedi başşehbenderlik¹¹⁵⁶, on beş şehbenderlik¹¹⁵⁷ ve otuz şehbender vekilliği¹¹⁵⁸ olmak üzere toplam elli iki

¹¹⁵⁴ BOA. İ. HR.270/16255 (M. 21 Mart 1876/H. 24 S. 1293).

¹¹⁵⁵ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXI, 1876, s. 198-205.

¹¹⁵⁶ 1877 yılında Osmanlı Devleti'nde görevli İran Başşehbenderleri ve görev aldıkları merkezler: Suriye'de Abbaskali, Bağdat'ta Mirza Muhammed Ali Han, Mısır'da Mirza Ahmed Han, İzmir'de Ağa Şeyh Muhammed Bey, Trabzon'da Mirza Hasan Han, Erzurum'da Ali Ekber Han, Cidde'de Hacı Ahmed Bey (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 544-573).

¹¹⁵⁷ 1877 yılında Osmanlı nezdinde görevli İran Şehbenderleri ve görevli oldukları şehirler şunlardır: Maha'da Şeyh Abdullah Suudi, Antakya'da Musa Enbiya, Sayda'da Hacı Ali, Trablusşam'da Corci, Halep'te Mirza Şükrullah, Cidde'de Hacı Abdülhamid Bey, Kerbela ve Necef-i Şark'ta Mirza Cevad Han, İskenderun'da Hidayet, Urfa'da Harun Deyyan, Kudüs-ü Şerif'de Muhammed Hadi Ayıntabi Nazmi, Ankara'da Abdülkerim, Beyrut'ta İskender Sersak, Hudeyde'de Hacı Ebu'l Hasnek, Adana ve Tarsus'da Mirza Aysi Bey, Diyarbakır ve Ma'müratül Aziz'de Hüseyin Bey (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 544-573).

¹¹⁵⁸ 1877 yılında Osmanlı nezdinde görevli İran Şehbender Vekilleri: Ramla'da (Kudüs'te bir şehir) Abbas Murtaza, Gazze'de Nikola, Basra'da Hüseyin, Dimyat'ta Muhammed İbrahim, Isparta ve Burdur'da Hacı Mahmud, Erzincan'da Ahmed, Tercan'da Abdülkerim Bey, Bayburt'ta Muhammed Hüseyin, Sivas'ta Hasan, Manastır'da Enis, Surrah'ta (Kuveyt'te bir şehir) Hüseyin, Denizli'de Ali Muhammed, İskenderiye'de Mirza Rahti Bey, Konya'da Muhammed Bey, Bağdat vilâyetinde kâin Amare'de Cafer Bey, Akhisar'da Abdullah, Edirne'de Ahmet Bey, Kars'ta Muhammed, Samsun'da Mirza Behram, Hayfa'da Mustafa, Lazkiye'de Cebrail Cercis, Aydın'da Hacı Ali Bey, Şumnu'da Hacı Muhammed, Manisa'da İsmail Bey, Balıkesir'de Ali Bey, Tekfurdağ'ında Kartyo, Mersin'de Mihaili, Kütahya ve Karahisar-ı Sahip'te, Mustafa Bey. Geçici görevde bulunan Şehbender Vekilleri ise şunlardır:

merkezde ticari temsilcilik açmıştır. Osmanlı Devlet Sâlnâmelerine göre, İran'ın 1848 yılındaki toplam on dokuz ticari temsilcisinden sonra otuz yıldır bu denli bir yoğunlaşmaya şahit olunmamıştır.

Osmanlı Devlet Sâlnâmelerinde, 1877 yılından itibaren Osmanlı Devleti nezdinde temsilciliği bulunan yabancı devletlerin idari, sosyal, ekonomik ve askeri durumları hakkında da genel bilgiler verilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda 1877 yılına ait Osmanlı Devlet Sâlnâmesinde, İran Devleti ile ilgili şu bilgiler yer almıştır. Devletin yönetici Şah Nasreddin'dir. Başvekili Mirza Hüseyin Han'dır. Nüfusu 6 milyon'dur. Askeri kuvveti 27.000'dir. Deniz kuvveti yoktur. Geliri 4.800.000'dir. Gideri de aynı şekilde 4.800.000'dir¹¹⁵⁹.

Tablo 3. 5: Osmanlı Devleti'nin Tahran Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Yeri	Elçilik Seviyesi	Görev Aldığı Yıl
Yok	Yok	Yok	1847-48
Sâniye Namık Efendi	Tahran	Maslahatgüzar	1849-51
Rütbe-i Ülä Ahmet Vefik Mirza Efendi	Tahran	Büyükelçi	1852-56
Sâniye Haydar Efendi	Tahran	Maslahatgüzar	1857-59
Tevfik Bey	Tahran	Maslahatgüzar Vekili	1860
Ülä Sınıf-ı Sâni Haydar Efendi	Tahran	Orta Elçi	1861-63
Ülä Sınıf-ı Evvel Haydar Efendi	Tahran	“ “	1864-65
Ülä Sınıf-ı Evvel Hayrullah Efendi	Tahran	“ “	1866
Ülä Sınıf-ı Evvel Rıza Bey	Tahran	“ “	1867-68
Sâlise Nazım Efendi	Tahran	Geçici Maslahatgüzar	1869
Mütemayız Nazım Efendi	Tahran	Maslahatgüzar	1870-71
Ferik Eşref Paşa	Tahran	Orta Elçi	1872
Ülä Sınıf-ı Evvel Münif Efendi	Tahran	“ “	1873
Ülä Sınıf-ı Evvel Münif Efendi	Tahran	Sefir-i Evvel	1874
Ülä Sınıf-ı Evvel Münif Efendi	Tahran	Sefir	1875-76
Bâlâ Münif Efendi	Tahran	“ “	1877

Tablo 3. 6: İran'ın İstanbul Elçileri (1847-1877)

Elçinin İsmi ve Rütbesi	Görev Yeri	Elçilik Seviyesi	Tarih
Muhammed Han	İstanbul	Maslahatgüzar	1847-1853
Hacı Mirza Ahmed Han	İstanbul	“ “	1854
Hacı Mirza Ahmed Han	İstanbul	“ “	1855-57
Hacı Mirza Ahmed Han	İstanbul	Orta Elçi	1858-59
Mirza Hüseyin Han	İstanbul	“ “	1860-61/2
Hacı Mirza Hüseyin Han	İstanbul	“ “	1862-64
Hacı Mirza Muhammed Hüseyin Han	İstanbul	“ “	1865-69

Mısır vilayeti dâhilinde kâin El-Minye ahalisinden Hoca Şerayi, Mısır dâhilinde Demenhur ahalisinden Hoca Said Batrasi (Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 544-573).

¹¹⁵⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s. 544-573.

Müşirü'd- devle Mirza Hüseyin Han	İstanbul	Büyükelçi	1870
Mirza Ahmed Efendi	İstanbul	Maslahatgüzar	1871
Hüseyin Ali Han	İstanbul	Orta Elçi	1872
Hüseyin Ali Han	İstanbul	“ “	1873
Elçi-i Mahsus Hacı Muhsin Han	İstanbul	Vezir-i Muhtar ve Elçi	1874
Hacı Malik Elçi-i Mahsus Hacı Muhsin Han	İstanbul	Orta Elçi	1875
Hacı Malik Elçi-i Mahsus Hacı Muhsin Han	İstanbul	“ “	1876
Hacı Malik Muhsin Han	İstanbul	Fevkalâde Murahhas Orta Elçi	1877

3.6. Devlet Sâlnâmelerine Göre Osmanlı Devleti-Fas İlişkileri (1847-1877)

Fas, Afrika'nın kuzeybatısında yer alan bir İslâm ülkesidir. Günümüzde El-Memleketü'l-Mağribiyye diye de adlandırılmaktadır. Kuzey Afrika'nın en kalabalık nüfuslu devletlerinden biridir. Yönetim şekli Meşrutî Krallık'tır. Başkenti Rabat'tır¹¹⁶⁰. Fas'ın ilk yerleşikleri ile ilgili neredeyse hiçbir şey bilinmemektedir. Muhtemelen M.Ö. 3000 yılın sonlarına doğru, doğudan yani Yemen, Mısır ve Kuzey Afrika'nın diğer kısımlarından buraya ulaşan kabileler yerli halkla kaynaşmışlardır. Fas'ta ikâmet eden Berberi topluluğu Masmûde, Zenâte ve Sanhâce adlı üç önemli kabileden müteşekkildi. Bunlar birtakım doğa güçlerine inanıyorlardı. Bu insanlar avcılık ve tarım ile meşgulüdü. Fenikelilerin Fas sahillerinde etkisini hissettirmesiyle birlikte ticari hayata da atıldılar. Bu bölge dört asır Roma hâkimiyeti ve bir asırda Vandalların hâkimiyeti altında kalmıştır. Ayrıca 100 yıl kadar da Fas'ın kuzey kısmı Bizans hâkimiyetinde kalmıştır¹¹⁶¹.

Osmanlı Devleti'nin Mağrip devletleriyle münasebeti, Haçlı zihniyetiyle yol alan İspanyolların, Cezayir taraflarındaki Mersâ el-Kebîr, Vehrân ve Bicâye'yi zaptetmesi ile başladı. Meşhur Türk denizcileri Oruç Reis ve Hızır Reis'in bu yörede Türk hâkimiyetini kurmaları 1516'da Cezayir şehrini zaptetmeleri ile gerçekleşti¹¹⁶². 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in gerçekleştirdiği Mısır seferiyle bölgede Türk hâkimiyeti kesinleşti. 1551'de Trablus, 1574'de Tunus ele geçirilerek buralarda ocak

¹¹⁶⁰ Sırrı Erinc, "Fas", *TDVİA*, C. 12, İstanbul 1995, s. 185.

¹¹⁶¹ İbrahim Harekât, "Fas", *TDVİA*, C. 12, İstanbul 1995, s. 188.

¹¹⁶² Mustafa L. Bilge, "Osmanlı-Fas Münasebetleri", *TDVİA*, C. 12, İstanbul 1995, s. 190-192.

teşkilâtı tesis edilmiş, daha sonra bu üç yer sâlyaneli eyaletler olarak örgütlenilerek Garp Ocakları kurulmuştur. Nitekim XVI. yüzyıl başlarından itibaren Cezayir, Trablus ve Tunus, Osmanlı Devleti'nin idaresi altına girmiştir¹¹⁶³. Türklerin bölgeye ayak basması ile birlikte burada Hristiyan ilerlemesi durmuştur. Böylece Afrika'daki Müslümanlar kendilerine bir koruyucu devlet sağlamışlardır. Osmanlı Devleti-Fas ilişkileri Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlamış ve bir süre artarak sürmüştür. Daha sonraları ise karşılıklı iyi niyet elçileri ve karşılıklı hediye alıp vermeden öteye gidememiştir. Aslında bu durum Osmanlı Devleti'nin Cezayir'deki gücüne göre şekil almıştır. Osmanlı nüfuzunun Fas'a yayılması Portekiz ve İspanyolları tedirgin etmiştir. Nitekim Portekiz ordusu 4 Ağustos 1578'de Osmanlı yardımını alan Sultan Abdülmelik'in ordusuyla karşılaşmıştır. Bu mücadelede Portekiz ordusunun neredeyse tümü yok edilmiştir. Bu savaşın ardından Portekizliler bölgedeki üstünlüklerini kaybettiler. Bunu fırsat bilen İspanya kralı II. Philip, Portekiz'i veraset bahanesiyle işgal etti ve bu durum altmış yıl kadar sürdü. III. Murad ile Fas hükümdarı Ahmed el-Mansûr arasında, elde ettikleri birtakım başarıları haber veren karşılıklı tebrikleşme kurulları gelip gitti. Hatta Fas elçisi 1582 yılında, III. Murad'ın şehzadelerinin sünnet düğününe katıldı ve gelirken oldukça değerli hediyelerle beraber 4000 altın getirdi. Daha sonra 1785'de Fas sultanının damadının başkanlığında Osmanlı Devleti'ne teşrif eden bir kurul, Cezayir'deki Osmanlı yönetiminin olumsuz muamelelerinden şikâyette bulunmuştur. Osmanlı Devleti ise bu sırada Ruslar'a karşı Kırım'ı kurtarmak üzere giriştiği savaşta Fas'tan destek dilediğini belirtmiştir. Yardımın gecikmesi üzerine aynı yıl içinde ikinci bir kurul Fas'a gittiyse de Cezayir meselesine çözüm bulunmadığı gerekçe gösterilerek yine destek gelmemiştir. Ancak daha sonra geç kalmış olmakla beraber iki gemi ile destek ulaşmıştır. III. Muhammed, 1789 yılında Rusya ve Avusturya savaşları sırasında ise dört savaş gemisi ile Malta korsanlarının elinden kurtardığı 536 Müslüman rehineyi Osmanlı Devleti'ne göndermiştir. Buna ilaveten 300 kantar Güherçile ve 1000 kantar Barut Osmanlı Devleti'ne ulaştırılmıştır. Fas sultanı gönderdiği mektupla Hicaz'a giden Surre'ye kendisinin de katkıda bulunmak istediğini ifade etmiştir. Padişah'ın onaylaması üzerine Fas'tan Hameyn ahalisine paylaştırılmak üzere her biri yarım keseden oluşan 1000 altın külçe yollanmıştır. Sultana, külçelerin

¹¹⁶³ Nazire Karaçay Türkal, "18. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Fas İlişkileri: Seyyid İsmail ve Ahmed Azmi Efendilerin Fas Elçilikleri (1785-1788)", Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2004, s. 13-14.

paylaştırılması için madeni para haline getirilmesi haberi iletilmiş ancak bu arada III. Muhammed vefat etmiştir. Onun yerine oğlu Mevlây Yezîd geçmiş ve gönderilen altınları geri istemiştir. Bunun üzerine darphânede sikke haline getirilmek üzere bekletilen külçeler geri gönderilmiştir. 1830 yılının temmuz ayında Fransızlar Cezayir'i ele geçirmiş ve daha evvel Fas'a bağlı olan, ancak 300 yıldır Cezayir'deki Osmanlı yönetiminin elinde olan Tilimsân şehrinin ahalisi Türklerin yöreden ayrılmasıyla korumasız kalmıştır. Bunun üzerine Fas Sultanı Mevlây Abdurrahman'a gönderilen bir heyetle bağılıklarının kabulünü istemişlerdir. Kendilerinin Osmanlı padişahına bağlı olmalarından ötürü durumu Fas bilginlerine soran sultan olumlu cevap alınca Tilimsânlıların bağılıklarını onaylamış ve böylece Osmanlı Devleti'nin bölge ile arasındaki mevcut doğal bağı kesilmiştir¹¹⁶⁴. Fas'ın Fransa ile yaptığı ticari anlaşmalar sonucunda 1795'de Cebeli Tarık Boğazı, Fas'ın ticari menfaat merkezi haline almıştır. 1772'den 1786'ya kadar, Fransa'da bulunan Faslı diplomatlar, ticari planlar üzerine hiçbir yenilik getirmemiştir. Bununla birlikte politik ve diplomatik alanda Fas'ın Şerifi, Versailles'de Türk Sultanına eşit saygınlık hakkı kazanmıştır¹¹⁶⁵.

Osmanlı Devleti ile Fas arasındaki diplomatik ilişkiler Tanzimat döneminin çok öncesine dayanmaktadır. 1606 yılında Zida'nın Osmanlı Padişahı'ndan yardım istemesi üzerine Mustafa Sulhî Ağa elçi olarak gönderilmiştir. 1704'de Fas Hükümdarı Molla Şerif nezdine bir elçi gönderilmiştir. 1773 yılında bir İlm-i Cifr¹¹⁶⁶ uzmanı istemek için elçi görevlendirilmiştir. 1787 yılında Padişah'tan bir mektup ve hediye götürmek üzere Ahmet Azmi Efendi elçi olarak gönderilmiştir¹¹⁶⁷.

Devlet Sâlnâmelerine göre bu iki devlet arasında 1847 ile 1866 yılları arasında diplomatik ilişkiler tesis edilmemiştir. 1867 yılında Fas'ta Osmanlı Devleti Şehbenderi Muhamarra'da görev alan Müneccim Mehmed Efendi'dir¹¹⁶⁸. 1868 yılında, Fas'ta Muhammara şehrinde Şehbender Müneccim Mehmed Efendi görevini sürdürmüştür. Fas'ın Osmanlı Devleti'nde bir şehbenderliği görev almamıştır¹¹⁶⁹. Muhammara bir İran şehridir. Osmanlı Devleti Muhammara'daki şehbenderliği aracılığıyla Fas ile de ticari

¹¹⁶⁴ Bilge, a.g.m., s. 190-192.

¹¹⁶⁵ Türkal, a.g.t., s. 26.

¹¹⁶⁶ Cifr kelimesi Cefr'den gelmektedir. Cifri ise falcı anlamına gelmektedir. Cefr, kayıptan haber veren bir ilim olarak ifade edilmektedir (Devellioğlu, a.g.s., s. 146-159).

¹¹⁶⁷ Unat, a.g.e., s. 225-233.

¹¹⁶⁸ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXII, 1867, s. 117.

¹¹⁶⁹ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXIII, 1868, s. 122.

ilişkilerini sürdürmüştür diyebiliriz. Osmanlı Devlet Sâlnâmelerinde, 1877 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkiler tesis ettiği devletlerin idari, sosyal, ekonomik ve askeri durumları hakkında da genel bilgiler verilmeye başlanmıştır. Devletin başında Hâkim Molla Hüseyin görev almıştır. Başkenti Fes, Başvekili Maruf'tur. Nüfusu 6.000.000 kişiden oluşmuştur¹¹⁷⁰.

¹¹⁷⁰ Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, C. XXXII, 1877, s.553

SONUÇ

Osmanlı Devleti güçlü olduğu dönemlerde diğer devletlere ihtiyaç hissetmeden, harici işlerini kendi kendine yeterlilik politikasıyla yürütmüştür. Devletin zamanla gücünü kaybetmesi, Avrupa devletlerinin üstünlüklerinin kabul edilmesi ve esas endişenin devletin çöküşünü engellemek haline dönüşmesiyle birlikte “ad hoc” diplomasi yerini yoğun dış işlere, Avrupa’yla sürekli temasta kalmaya bırakmıştır. Buradan da anlaşılıyor ki devletlerin diplomasiye verdikleri yön ülkenin içinde bulunduğu durumla yakından ilgili olmuştur. Osmanlı Devleti, 1793’te III. Selim döneminde kurulan İkamet Elçilikleriyle birlikte Avrupa’yı tanıma yolunda önemli bir adım atmıştır. Daha sonra II. Mahmud’un diplomasi alanında attığı adımlar günümüze kadar gelecek olan Türk Hâriciye teşkilâtının temellerini oluşturmuştur. Diplomasinin uygulanmasında en önemli unsurlardan birisi olan yabancı dil bilgisi eksikliği, devletin diplomasi geleneğindeki zafiyetinin temel nedeni olmuştur. 1821 yılında kurulan Babiâli Tercüme Odası diplomaside dil öğrenmenin gerekliliğini ortaya koyan temel düşüncenin ürünü olmuştur. Dil bilen diplomasi memurları yetişene kadar Rum tercümanlara olan mecburiyet Osmanlı Devleti’ni pek çok noktada olumsuz etkilemiştir. Avrupa devletleriyle eşit şartlarda diplomasi yürütme noktasında zafiyet yaşanmıştır. Zamanla Babiâli Tercüme Odası’nda yetişecek şahısların Hâriciye Nezareti’nde en üst memuriyetlere gelmesiyle bu kurum Sadarete yükselebilmek için bir sıçrama noktası olarak görülmüştür. Nitekim Âli, Fuad ve Vefik Efendiler, Tanzimat döneminin Hâriciye Nazırları ve Sadrazamları ve yenileşmenin öncü grubunun başta gelen temsilcileri buradan yetişmişlerdir. 1836’da II. Mahmud, Reîsülküttablığın Hâriciye Nezareti ismini almasını sağlamış ve son Reîsülküttâb Mehmed Akif Paşa ilk Hâriciye Nazırı olarak atanmıştır. Hâriciye Nezareti zamanla çok önem kazanmış, Tanzimat’ın eşitlikçi politikasının en fazla uygulandığı yer olmuştur. II. Abdülhamid döneminde ününü korusa da gücünü muhafaza edememiş ve bir durgunluğa girmiştir. II. Meşrutiyet’ten sonra yapılan çalışmalarla birlikte 1914’te ilk genel Hâriciye Nizamnamesi neşredilmiştir.

Osmanlı Devleti’nin Hâriciye teşkilâtı 1847-1877 yılları arasındaki Devlet Sâlnâmelerine doğrudan yansımıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin dört kıtada

toplam 21 devletle ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Fransa'nın bu yıllar içerisinde Osmanlı Devleti'nde görev alan 10 temsilcisine karşılık Osmanlı Devleti'nin 9 temsilcisi Fransa'da görev almıştır. Avusturya'nın 7 temsilcisi Osmanlı Devleti nezdinde görev almışken Osmanlı Devleti'nin 9 temsilcisi Avusturya'da görev almıştır. İngiltere'nin Osmanlı Devleti nezdinde 5, Osmanlı Devleti'nin İngiltere'de 3 temsilcisi görev almıştır. Aynı dönemde Rusya'nın Osmanlı Devleti'nde 5, Osmanlı Devleti'nin ise Rusya nezdinde 7 temsilcisi bulunmuştur. İran'ın 4 temsilcisine karşılık Osmanlı Devleti'nin 9 temsilcisi İran'da görev almıştır. Bu dönemde Prusya'nın Osmanlı Devleti'nde 10 temsilcisi görev almışken Osmanlı Devleti'nin Prusya'da 7 temsilcisi bulunmuştur. Yunanistan'ın 9 temsilcisine karşılık Osmanlı Devleti'nin 7 temsilcisi orada görev almıştır. İtalya'nın 15 temsilcisi bu dönemde İstanbul'da görev almışken Osmanlı Devleti'nin 7 temsilcisi İtalya'da bulunmuştur. Belçika'nın Osmanlı Devleti'nde 7, Osmanlı Devleti'nin ise Belçika'da 6 temsilcisi görev almıştır. Aynı dönemde İspanya'nın 17 temsilcisi Osmanlı nezdinde görev yapmışken Osmanlı Devleti'nin 2 temsilcisi İspanya'da görev almıştır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin 8 temsilcisine karşılık Osmanlı Devleti'nin 2 temsilcisi Amerika'da görev yapmıştır. Tanzimat döneminde Felemenk'in Osmanlı Devleti'nde 7 temsilcisi bulunmuşken bu dönemde Osmanlı Devleti'nin 2 temsilcisi Felemenk'te görev almıştır. Danimarka'nın Osmanlı Devleti'nde 2 temsilcisi varken Osmanlı Devleti'nin Danimarka'da temsilcisi görev almamıştır. İsveç ve Norveç'in Osmanlı Devleti'nde görev yapan 9 temsilcisine karşılık Osmanlı Devleti'nin temsilcisi görev almamıştır. Aynı dönemde Portekiz'in 2 temsilcisine karşılık Osmanlı Devleti'nin Portekiz'de temsilcisi yer almamıştır. Cemâhir-i Selâse-i Anse Atik'in Osmanlı Devleti'nde bu dönemde 2 temsilcisi varken Osmanlı Devleti'nin bu ülke nezdinde temsilciliği yer almamıştır. Bu dönemde Meksika'nın Osmanlı Devleti'nde 1 temsilciliği varken Osmanlı Devleti'nin Meksika'da temsilcisi görev almamıştır. Osmanlı Devleti'nin İsviçre ile karşılıklı olarak diplomatik temsilinin olmadığı görülmektedir. Brezilya ile Osmanlı Devleti'nin bu dönemde karşılıklı olarak diplomatik temsilcilerinin yer almadığı tespit edilmiştir. Yine bu dönemde Fas ülkesinin de Osmanlı Devleti ile karşılıklı olarak diplomatik temsilcileri görev almamıştır. Osmanlı Devleti Tanzimat döneminde İsviçre ve Fas hariç diğer devletlerle ticaret antlaşmaları da yapmıştır.

Osmanlı Devleti'nin en fazla elçisinin görev aldığı ülkeler Avusturya, Fransa ve İran iken Osmanlı Devleti'nde en fazla İtalya ve İspanya devletlerinin elçileri görev almıştır.

Bu istatistiki verilerin ortaya koyduğu üzere, Osmanlı Devleti sefarethanelerinde, diğer devletlere kıyasla, daha az elçi ve maiyet memuru istihdam edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin elçilerinin görev almadığı ülkelerde şebkenderleri görev almıştır. Şebkenderler vasıtasıyla diğer ülkelerde bulunan ya da oralara gidip gelen tebaa ve tüccarın işleri görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda Doğu ve Batı ülkelerinde çok geniş bir coğrafi sahaya yayılmış şebkenderlik teşkilâtının olduğu tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin özellikle Kırım Savaşı sonrasında mali yük nedeniyle şebkenderlerinde bir azalma görülmüştür. Ülke genel bir tasarruf içerisine girmiştir. Olağanüstü dönemlerde genel olarak devletler bir merkezde bulunan elçisini birden çok sefaretin işlerinde görevlendirmiştir. Osmanlı Devleti de bir idari merkeze atadığı görevliye yakın konumda bulunan diğer devletlere yılda iki defa gitmesi kaydıyla birden çok sefaretin işlerini tevdi etmiştir. Osmanlı Devleti ve diğer devletlerin her koşulda ticari ve diplomatik ilişkilerini sürdürmek adına çözümler ürettiği açıktır. Avusturya, Felemenk, İsveç Norveç, İtalya, Danimarka, ABD ve Rusya, Osmanlı Devletinde Halep, Şam ve Beyrut'a genellikle Yahudi kökenli konsolosları memur etmişlerdir. Pichotto ailesi buna iyi bir örnektir. Pisani ailesi, Devlet Sâlnâmelerine göre İngiltere ve Rusya'ya hizmet etmiştir. Testa ailesinin üyeleri ise Avusturya, Almanya, Hollanda ve İtalya'da tercüman olarak görev almışlardır. Belçika'nın Anvers şehrinde Pol Testa Osmanlı Devleti'ni temsil etmiştir. Tercümanlığın bir meslek olarak görüldüğü ve milliyetin dışında bir seyir takip ettiği buradan çıkaracağımız bir sonuçtur. Manas ailesi Paris, Viyana ve Brüksel'de Tercüman ve Ataşe olarak görev almıştır. İtalya'da ise Osmanlı Devleti'nin Manas ailesinden başşebkenderi görev almıştır. İngiltere'nin elçilik maiyetinde görev alan Elsine-i Şarkiye (Doğu dilleri) kâtipleri İngiltere elçilik teşkilâtına özgü bir durumdur. İran'ın Osmanlı Devleti'nde elçilik maiyeti'nin oldukça geniş olduğu gözlemlenmiştir. İran'ın Osmanlı Devleti'ndeki diplomatik temsilinde çok hızlı değişkenlik gösteren bir yapılanması mevcuttur. 1870-1873 yılları arasında büyükelçilik, maslahatgüzarlık ve orta-elçilik seviyesinde tedrici olmayan bir değişiklik söz konusudur. Fransa'nın Osmanlı Devleti topraklarındaki konsolosluklarını ağırlıklı olarak Mısır ve çevresinde tesis ettiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkiler tesis ettiği bu devletlerin elçilik maiyetinde genel olarak bir sefaret papazı

bulundurmaları dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti'nin karşı taraftaki elçilik teşkilâtında ise din görevlisi yer almadığı incelediğimiz sâlnâmelerden tespit edilmiş bir detaydır. Yunanistan'ın elçilik maiyetinde hâkimler, sandık emini ve istintak kâtipleri görev almıştır. Fransa elçilik teşkilâtında ise bir sefaret mimarı görev almıştır. Sefaret mimarı Osmanlı Devleti elçilik teşkilâtında görev almayan bir personeldir.

Felemenk ve İngiltere Akdeniz'in geleneksel ticaret merkezleri olan Halep, Kıbrıs, Kahire ve Suriye'nin diğer limanlarında konsolosluklarını yoğunlaştırmışlardır. Osmanlı Devleti'nde bu iki devletin yaptığı yatırımlar dikkat çekici olmuştur. XIX. yüzyılda Mock adlı Hollandalı bir asilzade'nin İzmir'de ilk sinemayı açması buna bir örnektir. Belçika'nın Osmanlı Devleti'nde küçükkelçilik seviyesinden temsilinde dahi maiyet görevlisi beş kişiden oluşuyorken Osmanlı Devleti'nin Brüksel Orta Elçisi Kerkhove maiyetinde görevli olmadan tayin edilmiştir. İngiltere sefaretinde bir kanun kâtibi görev almıştır. En geniş konsolosluk ağına ve maiyet kâtibine sahip olan ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. Ayrıca sefaret içinde diğer bir görevli olan hastahane hekimleri dikkat çekmiştir. Osmanlı Devleti'ne gelen elçilik heyetlerinde ihtiyaç hâsıl olacak her türlü memur görevlendirilmiştir. Osmanlı Devleti ise maiyet konusunda genel olarak daha mütevazı bir teşkilât olarak kalmayı tercih etmiştir.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA)

- A. AMD. : Sadaret Âmedî Kalemî Evrakı.
- A. MKT. : Sadaret Mektûbî Kalemî Evrakı.
- A. MKT. MHM. : Sadaret Mektûbî Kalemî Mühimme Odası Belgeleri.
- A. MKT. UM. : Sadaret Mektûbî Kalemî Umum Vilayet Evrakı.
- A. DVN. : Sadaret Divân-ı Hümayun Kalemî Belgeleri.
- A. DVN. DVE. : Sadaret Düvel-i Ecnebiye Kısmı Belgeleri.
- A. DVN. MHM. : Sadaret Divân-ı Hümayun Mühimme Kalemî Belgeleri.
- A. DVN. NMH. : Sadaret Nâme-i Hümayun Kısmı Belgeleri.
- C. HR. : Cevdet Hâriciye Evrakı.
- İ. HR. : Hâriciye Nezareti İradeler Tasnifleri.
- İ. DUİT. : Dosya Usulü İradeler Tasnifleri.
- HR. MKT. : Hâriciye Nezareti Mektubî Kalemî Evrakı.
- HR. TO. : Hâriciye Nezareti Tercüme Odası Belgeleri.
- HR. SYS. : Hâriciye Nezareti Siyasi İradeler Belgeleri.
- İ. HR. : Hâriciye Nezareti İradeleri.
- MKT. UM. : Mektûbî Kalemî Umum Vilayet Evrakı.
- HR. TH. : Tahrirât-ı Hâriciye Kalemî Evrakı.
- A. MKT. NZD. : Sadaret Mektûbî Kalemî Nezaret ve Devair Evrakı.
- HR. SFR. : Hâriciye Nezareti Şifre Kalemî Evrakı.
- MVL. : Meclis-i Vâlâ Riyaseti Evrakı.

Sürelî Yayınlar

- Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye:* (1847/1263)
- Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye:* (1848/1264)
- Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye:* (1849/1265)
- Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye:* (1850/1266)

Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1851/1267)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1852/1268)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1853/1269)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1854/1270)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1855/1271)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1856/1272)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1857/1273)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1858/1274)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1859/1275)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1860/1276)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1861-1/1277)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1861-2//1278)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1862/1279)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1863/1280)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1864/1281)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1865/1282)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1866/1283)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1867/1284)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1868/1285)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1869/1286)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1870/1287)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1871/1288)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1872/1289)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1873/1290)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1874/1291)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1875/1292)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1876/1293)
Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye: (1877/1294)

Sâlnâme-i Nezâret-i Hariciyye (1302/1885).

Musavver Medeniyet Gazetesi, 28 Şaban 1291/M. 10 Ekim 1874, nr. 46, s. 7.

Musavver Medeniyet Gazetesi, 9 Zilkade 1291/M. 18 Aralık 1874, nr. 11, s. 81-82.

Musavver Medeniyet Gazetesi, 27 Ramazan 1291/7 Kasım 1874, nr.5, s. 33-35.

Musavver Medeniyet Gazetesi, 28 Şaban 1291/M. 10 Ekim 1874, nr.46 s. 6.

Musavver Medeniyet Gazetesi, 16 Zilkade 1291/3 Kanun-ı Evvel 1290/M. 25

Aralık 1874, nr. 12, s.89-90.

Musavver Medeniyet Gazetesi, 18 Safer 1292/26 Mart 1875, nr. 6, s. 91.

Musavver Medeniyet Gazetesi, 17 Muharrem 1293/13 Şubat 1876, nr.1, s. 2-3.

Musavver Medeniyet Gazetesi, 25 Safer 1293/22 Mart 1876, nr. 7, s. 50-51.

Tasvir-i Efkâr Gazetesi, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867, 1868, 1869.

Kitaplar

AKGÜN, Cem, *Norveç Ülke Profili*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın no:

1997-42, Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri, İstanbul 1997.

AKTEPE, Münir, *Mehmet Emnî Beyefendi (Paşa) 'nın Rusya Sefâreti ve*

Sefaretnâmesi, TTK Yayınları, Ankara 1989.

AKYILDIZ, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform (1836-*

1856), Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.

ARMAOĞLU, Fahir, *19 Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK Yayınları, Ankara

1997.

ASLIYÜCE, Erdoğan, *Laleden Yağlı Güreşe Hollanda*, E-book, Yesevi Yayıncılık,

İstanbul 2003.

AYYILDIZ, Nigâr, *II. Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri*, Doğu Kütüphanesi

Yayınları, İstanbul 2008.

BALCI, Sezai, *Bâbüali Tercüme Odası*, Libra Yayınevi, İstanbul 2013.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, *Yeni Zamanda Avrupa Tarihi*, C. II, TTK Yayınları, Ankara

1988.

- BİLGE, Suat, *Büyük Düş Türk Yunan Siyasi İlişkileri (1919-2000)*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000.
- BİSMARCH, O. Von, *Batı Klasikleri Düşünceler ve Hatıralar I*, Çev. Nijad Akipek, MEB Yayınları, İstanbul 1991.
- ÇAVDAR, Necati, *Üç Devrin Mazisi Son Osmanlı Sadrazamı Ahmet Teyfik Paşa*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.
- ÇELİKKOL Zeki - Alexander de Groot -Ben J. Slot, *Lale ile Başladı*, TTK Yayınları, Ankara 2000.
- ÇEŞMECİOĞLU, Senem, *Türkiye-Hollanda İlişkilerine Dair Değerlendirmeler*, Elektronik Kaynak, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2001.
- ÇOLAK Songül -Metin Aydar, *İngiltere Hâriciye Nazırı Lord Palmerston'un Parlamento Nutku*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2017.
- DANIŞMAN, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C. X*, İstanbul 1965.
- DUMAN, Hasan, *Osmanlı Yıllıkları (Sâlnâmeler ve Nevsaller)*, IRCICA yayınları, İstanbul 1982.
- FİNDLEY, Carter, *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*, Çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.
- GİRGİN, Kemal, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hâriciye Tarihimiz (Teşkilât ve Protokol)*, TTK Yayınları, Ankara, 1994.
- HÜNER, Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2010.
- HOLLANDA KRALLIĞI ANKARA BÜYÜKELÇİLİĞİ, *Hollanda ile Ticaret (Holland; Pioneers in International Business) Tercüme Lexicon Conference Interpreters*, Ankara 2013.
- İSTANBUL TİCARET ODASI, *İsveç*, EBSCO yayınları 1987.

- KARABEKİR, Kazım, *Tarih Boyunca Türk Alman İlişkileri*, Haz. Orhan Hülagü-Ömer Hakan Özalp, Emre Yayınları, İstanbul 2001.
- KARAKUŞ, Erdoğan, *İkinci Dünya Savaşı Öncesi İngiliz Belgelerinde Türk-İngiliz İlişkileri (1938-1939)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara 2006.
- KAYACIKLI, Tamer -Meltem Duran, *Norveç Ülke Etüdü ve Seçilmiş Mal Grupları İtibariyle Pazar Olanakları*, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul 1999.
- KAYAOĞLU, Taceddin, *Osmanlı Hâriciyesinde Gayr-i Müslimler (1852-1925)*, TTK Yayınları, Ankara 2013.
- KOCABAŞ, Süleyman, *Alman Kapanı Almanya'nın Nasıl Sömürgesi ve Eyaleti Yapılacaktık? (1883-1918)*, Vatan Yayınları, İstanbul 2003.
- _____, Süleyman, *İngiliz Tuzağı Osmanlı'nın Yaşatılması ve Yıkılmasında İngiltere'nin Rolü 1783-1923*, Vatan Yayınları, İstanbul 2003.
- _____, Süleyman, *Paris'in "Doğu Yolu"nda Yaptıkları Tarihte Türkler ve Fransızlar*, Vatan Yayınları, İstanbul 1990.
- _____, Süleyman, *Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, İstanbul 1989.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, *Majestelerinin Konsolosları İngiliz Belgeleriyle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki İngiliz Konsoloslukları (1580-1900)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- KOÇAK, Cemil, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, TTK Yayınları, Ankara 2013.
- KUNERALP, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İsis Yayınları, İstanbul 1999.
- KURAN, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.
- KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1993.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi*

- Münâsebetleri (1580-1850)*, TTK Yayınları, Ankara 2013.
- MAZGON, Marlies Hoenkamp, *İstanbul'da Hollanda Sarayı 1612'den Günümüze Elçilik Binası ve Sakinleri*, BOOM, Amsterdam 2002.
- MERCAN, Mehmet, *Harb Cerîdesi (1-İtalya ve Osmanlı Muhârebesi, 1328 2-Balkan Harbi, 1328)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1993.
- OĞUZ, Burhan, Faşizm, *Alman Kimliği Türkiye İle İlişkiler*, C. I, Anadolu Aydınlanma Vakfı, İstanbul 2008.
- ÖZTÜRK, Mustafa, Özkaya Özer, *Mısır Sâlnâmesi 1871*, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ 2005.
- PAMUKCİYAN, Kevork, *Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-III Zamanlar, Mekânlar, İnsanlar*, Yayına Hazırlayan Osman Köker, Aras Yayıncılık, İstanbul 2003.
- REYCHMAN Jan - ZAJACZKOWSKI Ananiasz, *Osmanlı-Türk Diplomatası El Kitabı*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1993.
- SARAY, Mehmet, *Türk-İran İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.
- _____, Mehmet, *Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi*, MEB Yayınları, İstanbul 1998.
- SAVAŞ, Ali İbrahim, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.
- SONYEL, Salahı Ramadan, *Türk Yunan Anlaşmazlığı*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara 1985.
- THEOLİN, Sture, *The Swedish Palace in İstanbul (İstanbul'da Bir İsveç Sarayı)*, çev. Sevin Okyay, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2000.
- UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2012)*, Der Yayınları, İstanbul 2013.

UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Yayınları, Ankara 1992.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Midhat Paşa ve Yıldız Mahkemesi*, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2000.

YILDIZ, Yusuf, *Osmanlı-Habsburg İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara 2013.

YILMAZ, Fikret, *İzmir'de 400 yıl*, Kültür, Sanat ve Tarih Yayınları, İzmir 2012.

ZUFFİ, Stefano, *Artbook Rembrandtth Büyük Felemenk Usta*, çev. Serkan Uzun, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara 2000.

Tezler

AKIM, Pınar, “II. Selim Dönemi Elçi Kabulleri”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

AKPINAR, Mahmut, “Osmanlı Devleti'nde Şehbenderlik Müessesesi”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001.

ALTUN, Abdullah, “Said b. Halil İbrahim'in “Tarih-i Seferi Rusya” Adlı Eseri”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.

ARIK, Tuğrul, “20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Şehbenderlerinin Ticaret Raporları”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

ASLAN, Barış, “H. 1265 (M. 1849) Devlet Sâlnâmesine Göre Osmanlı İdari Yapısı”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

AYKUN, İbrahim, “Erzurum Konferansı (1843-1847) ve Osmanlı-İran Hudut Antlaşması”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih

Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1995.

BAŞ, İbrahim, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısından Türk-İsveç İlişkileri ve Mehmed Said Efendi'nin İsveç Elçiliği (1732-1733)”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2004.

BAYRAK, Meral, “1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı” Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir 1999.

BAYRAKTUTAN, Ayşe, “Erzurum İngiliz Konsolosluğu ve Faaliyetleri”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2010.

BAYRAM, İdris, “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Yunanistan Devleti'nin Kurulmasında İngiltere'nin Rolü”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

BERBER, Oktay, “Rusya'nın Balkan Politikası (1696-1840)”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

BOZKURT, Nurgül, “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı-Avusturya Münasebetleri (1740-1788)”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2000.

DEMİRHAN, Hasan, “İngiltere'nin Balkan Politikası ve Yunanistan”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003.

DENİZ, Nuh Mehmet, “Düvel-i Ecnebiyye Defterlerinde Osmanlı-Belçika Münasebetleri (1254 H. İle 1325 H. Tarihleri Arasında 3/1 ve 4/2 Nolu Ahkâm Defterlerine Göre)”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

- DÖNMEZ, Ahmet, “Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa’da Yeniden Tesisi 1832-1841”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- ELİBOL, Numan, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Avusturya Ticareti”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003.
- GÖRÜR, Cem, “1736-1743 İttifak Sürecinde Osmanlı-İsveç İlişkileri”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.
- GÜNEY, Filiz, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran İlişkileri ve İran’a Giden Osmanlı Elçileri”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2005.
- İNAN, Sertuğ Galip, “XVI. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri”, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2012.
- KADI, İsmail Hakkı, “Arşiv Belgelerine Göre 18. Yüzyıl’da Osmanlı-Hollanda İktisadî Münasebetleri”, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.
- KARAÇAY TÜRKAL, Nazire, “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Fas İlişkileri: Seyyid İsmail ve Ahmed Azmi Efendilerin Fas Elçilikleri (1785-1788)”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2004.
- KELEŞ, Erdoğan, “Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.
- KILIÇ, Hatice, “İran’ın Modernleşme Sürecinde Osmanlı Devleti’nin Rolü (1848-

- 1923)”, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü,
Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- KILIÇ, Musa, “Osmanlı Hâriciyesinde Gayrimüslimler (1836-1876)”, Ankara
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara
2009.
- KINLI, Onur, “19. Yüzyıl’da Amerika Birleşik Devletleri’nin İzmir’deki
Konsolosluk Faaliyetleri”, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2009.
- KURTARAN, Uğur, “Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)”,
Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek
Lisans Tezi, Tokat 2006.
- ÖKSÜZ, Melek, “Türk-İspanyol İlişkileri Çerçevesinde Ahmed Vasıf Efendi’nin
İspanya Elçiliği (1787-1788)”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 1998.
- ÖNER, E. Saadet, “İsveç Devlet Arşivinde Mahfuz İ.M. D’Ohsson Evrakı Tasnif ve
Tahlili”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.
- ÖZTUNÇ, H. Baha, “Yedi Ada Cumhuriyeti”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2007.
- POLATÇI, Türkan, “Osmanlı Devletinde Sefaret Tercümanları”, Ondokuzmayıs
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun
2009.
- TABAKOĞLU, Hüseyin Serdar, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri”,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans
Tezi, İstanbul 2010.
- TURAN, Tufan, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Hollanda İlişkileri”,

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şubat 2007.

_____, Tufan, “Osmanlı Devleti İspanya İlişkileri (1774-1876)”, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya 2013.

ULUERLER, Sıtkı, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1774-1848)”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2009.

USLU, Adem, “1840-1856 Yılları Arasında Rusya’nın Balkan Politikası ve Bu Politika Çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu İle İlişkileri”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2007.

YANIKOĞLU, Kübra, “Lord Stratford Canning Döneminde Osmanlı Devleti ve İngiltere Arasındaki İlişkiler”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.

YAVUZ, Hilal, “Tarih-i Sefer-i Rusya’ya Göre 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2012.

YURDAKUL, Nurcan, “Basra ve Bağdat’ta İngiliz Konsoloslukları (1798-1856)”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014.

Makaleler

ACER, Zabit, “Dük De Braban’ın İstanbul Yolculuğu (1860)” *Turkish Studies*, Ankara 2014, ss. 83-116.

ADİYAMAN, Şeyma, “Türk-Romanya İlişkileri” *BİLGESAM*, İstanbul 2011.

- AHISKALI, Recep, "Reîsülküttâb", *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, ss. 546-549.
- ARIKAN, Zeki, "Sır Paul Rycout: Osmanlı İmparatorluğu ve İzmir" *Osmanlı Araştırmaları XXII*, İstanbul 2003, ss. 109-139.
- ATEŞ, Abdurrahman, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-İran İlişkileri (1774-1779)" *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. X, S. 3, 2008, ss. 65-81.
- AVCI, Sedat, "Romanya", *TDVİA*, C.35, İstanbul 2008, ss. 167-172.
- _____, Sedat, "Rusya", *TDVİA*, C. 35, İstanbul 2008, ss. 251-270.
- AYDIN, Bilgin, "Sâlnâme", *TDVİA*, C. 36, İstanbul 2009, ss. 51-54.
- BALCI, Sezai "Bir Osmanlı-Ermeni Aydın ve Bürokratı: Sahak Abro (1825-1900)", *Osmanlı Siyasal ve Sosyal Hayatında Ermeniler*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, ss. 105-109.
- BAYKAL, Bekir, Sıtkı "Doksanüç Harbi Arifesinde Osmanlı Devleti İle Büyük Devletler Arasındaki Münasebetler", *AÜDTCFD*, III/2 (1945), ss. 183-192.
- BEYDİLLİ, Kemal, "Avusturya", *TDVİA*, C. 4, İstanbul 1991, ss. 172-182.
- _____, Kemal, "İspanya", *TDVİA*, C. 23, İstanbul 2001, ss. 161-176.
- _____, Kemal, "İsveç", *TDVİA*, C. 23, İstanbul 2001, ss. 407-416.
- _____, Kemal, "Osmanlı-Rus Münasebetleri", *TDVİA*, C. 35, İstanbul 2008, ss. 262-265.
- _____, Kemal, "Portekiz", *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, ss. 327-332.
- BİLGE, Mustafa L., "Osmanlı-Fas Münasebetleri", *TDVİA*, C. 12, İstanbul 1995, s. 190-192.
- BİLİM, Cahit, "Tercüme Odası", *OTAM*, S.1, Ankara 1990, ss. 29-43.
- BOZKURT, Giray, Saynur, "Geçmişten Günümüze Romanya'da Türk Varlığı", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 5, S. 17, 2008, ss. 1-31.
- ÇAKILCI, Diren, "Osmanlı Devleti'nde Uluslararası Telgraf İşbirliği: Sicilyateyn/İtalya Örneği", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C.13, S.

25-26, İstanbul 2014, ss. 51-81.

DURSUN, Davut, "Almanya", *TDVİA*, C. II, İstanbul 1989, ss. 510-520.

ELİBOL, Numan, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dış Ticaretiyle İlgili Bazı Değerlendirmeler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, 2005, ss. 61-76.

ERHAN, Çağrı, "Osmanlı-Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)" *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 21-34.

ERİNÇ, Sırrı, "Fas", *TDVİA*, C. 12, İstanbul 1995, ss. 184-188.

ERSOY, Hamit, "Batılılaşma Girişimleri ve Osmanlı Hâriciye Nezareti'nin Kuruluşu" *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 264-270.

ERTEK, Ahmet, "Almanya", *TDVİA*, C. 2, İstanbul 1989, ss. 507-510.

_____, Ahmet, "Amerika", *TDVİA*, C. 3, İstanbul 1991, ss. 30-37.

_____, Ahmet, "Avusturya", *TDVİA*, C. 4, İstanbul 1991, ss. 172-174.

FINDLEY, Carter V., "Osmanlı Hâriciye Nezareti'nin Kuruluşu: III. Selim ve II. Mahmud Döneminde Bürokratik Reformun Başlangıcı", çev. Sezai Balcı, *History Studies, Volume 5/4*, 2013, ss. 311-332.

_____, Carter V., "Hâriciye Nezareti" *TDVİA*, C. 16, İstanbul 1997, ss. 178-180.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler" *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. V-VIII, S. 9-12, 1968-1971, ss. 1-151.

GÜLTEPE, Necati, "Osmanlılarda Bürokrasi: Merkezin Yönetimi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 241-255.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, "Yunanistan" *TDVİA*, C. 43 İstanbul 2013, ss. 586-595.

- HAREKÂT, İbrahim, “Fas”, *TDVİA*, C. 12, İstanbul 1995, ss. 188-190.
- HASANÎ, Atâullah-i, “İranlı Tarihçilere Göre Osmanlı İnan İlişkilerindeki Krizin Nedenleri (985-1049/1577-1639)”, *Tarihten Günümüze Türk-İnan İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 2003, ss. 15-31.
- HOURCADE, Bernard, “İnan”, *TDVİA*, C. 22, İstanbul 2000, ss. 392-394.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Elçi”, *TDVİA*, C. 11, İstanbul 1995, ss. 3-15.
- _____, Mehmet, “Osmanlı Vekayinâmelerinde İnan (XVI-XVII. Asırlar)” *Tarihten Günümüze Türk-İnan İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 2003, ss. 49-55.
- JARRING, Gunnar, “İsveçte Türkoloji” Rusçadan çev. Tüten Özkaya, *Belleten* C. XLIV, S. 173, TTK Yayınları, 1980, ss. 125-136.
- KAPICI, Özhan, “Prens Kuza’dan Prens Karl’a: 1866 Romanya Krizi Karşısında Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 32, S. 2, Ankara 2015, ss. 119-154.
- KARA, Gül-Serap Toprak, “19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya’nın Yalnızlaşması” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 4, 2016, ss. 677-689.
- KARAER, Nihat, “Paris’te İlk İkâmet Elçiliğimiz Kuruluncaya Kadar (1797) Osmanlı-Fransız Diplomasi İlişkilerinin Genel Seyri”, *OTAM*, S. 28, 2010, ss. 65-85.
- KARAHANOĞULLARI, Yiğit, “Norveç Ekonomisine ve Kamu Maliyesine Genel Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi *SBF Maliye Dergisi*, S. 164, Ankara 2013, ss. 233-258.
- KAVAS, Ahmet, “İtalya” *TDVİA*, C. 23, İstanbul 2001, ss. 446-448.
- KILIÇ, Musa, “Osmanlı Hâriciyesinin Ermeni Elçi ve Maslahatgüzarları”, *Ermeni Meselesi Özel Sayısı*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 60, Ankara 2014, ss. 687-

696.

KİREEV, Nikolay G., “XVIII. Yüzyıl Ortalarında Karadeniz’de Rus-Türk Ticaret İlişkilerinin Kurulması”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 115-120.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İngiliz Konsoloslarının Siyasal Etkinlikleri” *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 179-187.

KOÇAOĞLU, Mehmet, “Ağaoğlu Ahmet ve “İngiltere ve Hindistan” İsimli Kitabı’nın Uluslararası İlişkiler Işığında Tahlili”, *Bilig Dergisi*, S. 2, 1996, ss. 75-88.

KÖPRÜLÜ, Orhan, “Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri”, *Belleten*, C. LI, S. 200, TTK Yayınları, Ankara 1987, ss. 927-945.

KUNERALP, Sinan, “Tanzimat Sonrası Osmanlı Sefirleri”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 113-126.

KURAN, Ercüment, “1793-1811 Döneminde İlk Osmanlı Mukim Elçilerinin Diplomatik Faaliyetleri” *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 55-59.

KURAT, Yuluğ Tekin, “1878-1919 Arasında Türk-Rus İlişkilerinin Siyasal Anatomisi”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 173-177.

KURTARAN, Uğur, “Osmanlı Diplomasi Tarihinin Yazımında Kullanılan Başlıca Kaynaklar İle Bu Kaynakların İncelenmesindeki Metodolojik ve Diplomatik Yöntemler Üzerine Bir Değerlendirme”, *OTAM*, 38/ Güz 2015, ss. 107-139.

- KUTLU, Mehmet, Necati “Bağımsızlıklarının 200. Yılında Latin Amerika-Osmanlı Devletinin İlişkilerinin Başlangıcı”, *Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu*, Ankara 2012, ss. 1-11.
- KUZUCU, Serhat, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti ile İskandinav Ülkeleri Arasındaki Ticari İlişkiler (İsveç ve Danimarka-Norveç)”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XIII, S. 35, 2016, s. 402-426.
- KÜÇÜK, Cevdet, “Hollanda”, *TDVİA*, C. 18, İstanbul 1998, ss. 219-226.
- KÜÇÜKCAN, Talip, “İtalya” *TDVİA*, C. 23, İstanbul 2001, ss. 452-453.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Diplomatik”, *TDVİA*, C. 9, İstanbul 1994, ss. 360-366
- MAXİM, Mihai, “Romanya”, *TDVİA*, C. 35, İstanbul 2008, ss. 168-172.
- MERAY, Seha L., “Bazı Türk Antlaşmalarında Denizde Dostluk, Selâmlaşma, Kazaya Uğramış Gemilere Yardımla İlgili Hükümler”, *Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 2, C. XVI, 1961 ss. 78-91.
- MEZAHİRÎ, Mehrengiz-i “IX.-XI. (XV.-XVII.) Yüzyıllarda İran-Türkiye Arasındaki Kültürel İlişkiler”, *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yayınları Ankara 2003, ss. 71-78.
- MOISEYEV, P. P., “1877-1878 Yıllarındaki Rus-Türk Savaşı Döneminde Osmanlı İmparatorluğu”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 165-168.
- MUHAMMEDOĞLU, Aliyev Salih, “Osmanlı-İran Münasebetleri”, *TDVİA*, C. 22, İstanbul 2000, ss. 405-409.
- NAZIR, Bayram, “Londra Sefiri Mehmed Emin Paşa’nın Felemenk (Hollanda) İzlenimleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* Volume 3/11 Spring 2010, ss. 438-444.
- NEKRASOV, M., “XVI. Yüzyılda Rus-Osmanlı Ekonomik İlişkileri”, *Türk-Rus*

- İlişkileri 500 Yıl (1492-1992), TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 91-96.
- ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü”, *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, ss. 278-281.
- _____, İlber, “Osmanlı İmparatorluğu ve Alman Diplomasisi: Drang Nach Osten”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 215-221.
- ÖNALP, Ertuğrul, “Pîrî Reis’in Hürmüz Seferi ve İdamı Hakkındaki Türk ve Portekiz Tarihçilerinin Düşünceleri” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, S. 47, Ankara 2010, ss. 1-21.
- _____, Ertuğrul, “Portekiz Kaynaklarına Göre Sefer Reis’in Hint Okyanusu’ndaki Faaliyetleri (1550-1565)”, *OTAM*, S. 25, Ankara 2009, ss. 209-226.
- ÖZCAN, Azmi, “Fransa” *TDVİA*, C. 13, İstanbul 1996, ss. 178-181.
- _____, Azmi, “İngiltere” *TDVİA*, C. 22, İstanbul 2000, ss. 296-306.
- PAKALIN Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I-II-III, MEB Basımevi, İstanbul 1983.
- SAKA, İsmail, “Anadolu’dan İran’a Göçler” *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara 2003, ss. 57-63.
- SALİH MÜNİR PAŞA, Diplomasi “Malumat-ı Esasiye”, C. I, İstanbul *Tevsi-i Tibaat Matbaası*, H. 1328 (1910), ss. 1-318.
- SAVAŞ, Ali İbrahim, “Konsolos”, *TDVİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 178-180.
- SERTEL, Savaş, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Belçika İlişkileri”, *Turkish Studies*, S. 10, Ankara 2015, ss. 693-714.
- SEVİNÇ, Tahir, “İsveç Kralı XII. Şarl’ın Osmanlı Devleti’ne İlticası ve İkameti (1709-1714)”, *History Studies Dergisi*, S. 6, 2014, ss. 139-159.

- SEZER, Hamiyet, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Seyahat İzinleri (18-19. Yüzyıl)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXI, S. 33, (2003), ss. 105-124.
- SLOT, B. J., *Osmanlılar ve Hollandalılar*, “Hollanda İle Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Diplomatik İlişkiler” Düzeltme Jessica Lutz, Unilever Shell Ayda Reklam ve Cem Ofset Matbacılık Yayınları İstanbul 1990, ss. 13-20.
- SOYSAL, İsmail, “Türk-Fransız İlişkileri”, *TDVİA*, C. XIII, İstanbul 1996, ss. 181-184.
- SUBAŞI, Turgut, “Stratford Canning’in Raporlarına Göre Sultan Abdülmecid ve Ona İngiltere Tarafından Verilen Dizbağı Nişanı”, *Bellekten*, C. LXXX, S. 287, TTK Yayınları, Ankara 2016, ss. 157-176.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H., “Napoli”, *TDVİA*, C. 32, İstanbul 2006, ss. 383-385.
- TAKÎ, İmâmî-yi Hoyî, Muhammed, “Moğol İlhanlıları Zamanında Anadolu’da İnan Kültür ve Medeniyetinin Nüfuzu” *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yayınları Ankara 2003, ss. 65-70.
- TAŞKIN, Figen, “1844 Tashih-i Sikke Sonrasında Para Düzeni ve Kalpazanlık” *Studies of the Ottoman Domain*, C. 6 S. 11, 2016, ss. 1-19.
- TC. OSLO BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ, Norveç Raporu, Fridtjof Nansens Plass 9, 0160 Oslo 2015, ss. 1-23.
- TEMEL, Mehmet, “18-20. Yüzyılda Türkiye Danimarka İlişkileri”, *Tarih İnceleme Dergisi*, C. XXII, S.1, 2007, ss. 117-172.
- _____, Mehmet, “XIX. ve XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Brezilya İlişkileri”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. XIX, S. 2. Ankara 2002, ss. 167-189.
- _____, Mehmet, “XIX. Yüzyılda Osmanlı-Belçika Ticari İlişkileri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, S. 27, Balıkesir 2012,

ss. 247-263.

TENGİRŞENK, Yusuf Kemal, “Tanzimat Devrinde Osmanlı Devleti’nin Harici Ticaret Siyaseti”, *Tanzimat C. I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1999, ss. 289-320.

TURAN, Tufan, “Osmanlı-İspanyol Karadeniz Ticaret Müzakereleri ve İspanya’nın Karadeniz Ticaretine Girişi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 32, 2014 ss. 252-271.

UYANIK, Feyzullah, “Biyografi Araştırmalarına Kaynak Olarak Musavver Medeniyet Gazetesi ve Türk Basın Tarihindeki Yeri”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 6, Edirne 2013, ss. 65-84.

UYSAL, Hasan, “Danimarka”, *TDVİA*, C. 8, İstanbul 1993, ss. 461-464.

ÜSTÜN, İsmail Safa, “Safevîler’den Günümüze Kadar İran”, *TDVİA*, C. 22, İstanbul 2000, ss. 400-404.

YORULMAZ, Şerife, “Osmanlı-Fransız ilişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet Kazanması (19. Yüzyıl - 20. Yüzyıl Başları)” *OTAM*, C. 11, S.11, 2015, ss. 697-768.

Sözlükler

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2010.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Basımevi, İstanbul 1983.

Elektronik Kaynaklar

<http://dighum.uantwerpen.be/ottomandiplomats/background.html#staff>

<http://qha.com.ua/>

<http://stokholm.be.mfa.gov.tr>

<http://www.almancaozluk.net/index.php?q=see>

<http://www.cosmovisions.com/monuVillesHanseatiques.htm>

<http://www.fransizcaozluk.net/index.php?q=anse>

<http://www.sdplatform.com/Dergi/388/143-yillik-tip-dernege-Cemiyet-i-Tibbiye-i-Osmaniye.aspx>

<http://www.tdk.gov.tr>

<http://www.turkjsurg.com/full-text/842/tur>

<https://history.state.gov/countries/hanseatic-republics/summary>

<https://tr.ambafrance.org/1525-ten-itibaren-Buyukelciler>

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Bu%C5%9Fehr>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Colmar_von_der_Goltz

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Evpatorya>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Marcelo_Rebelo_de_Sousa

<https://www.seslisozluk.net/m%C3%BCstevfi-nedir-ne-demek>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Kübra Mamak

Doğum Yılı ve Yeri : 01.03.1991/Tokat

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi : Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Yabancı Dili : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi :

İletişim : 05436448863

E-Posta Adresi : kubramamak_5@hotmail.com.